ב״ה

קובץ תורני

מה טובו אהליך יעקב

מגדולי וחכמי התורה ולומדיה

פסקים ותשובות חדשות
בענינים העומדים על הפרק
ובארבעה חלקי שו״ע וענינים שונים

לזכרו של הרב הנכבד והיקר
אוהב תורה ולומדיה
רבי **טלי סקוצילס** זצ״ל

העורך והמו״ל
הרב **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א
מח״ס ״גם אני אודך״

גליון י״ב

שבט תשפ״א

©

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

למנויים נא ליצור קשר עם המערכת

ב״ה

הקדמה

״מה טובו אהליך יעקב״,

מה מאד מתאים השם הזה לקובץ החדש והנפלא שיוצא עתה לאור ב״ה מיוחד לזכרו הטהור של הרב הנכבד והיקר מאד, אוהב תורה ולומדיה בכל לבו ונפש עד אין קץ, ואהב ללכת לאהלי יעקב לבתי כנסיות ומדרשות בכל עת מצוא תפלתו היה מיוחד מאד בהתעלות רוחניות עצומה כידוע, וכן השיעורים הרבים שהיה הולך עליהם במסירות ובנאמנות אין קץ, והנה הקובץ נקרא **״מה טובו אהליך יעקב״**, והנה ראשי תיבות: ״מ׳ה ט׳ובו״, גימטריא **״טלי״**, וההמשך ״אהליך יעקב״ , רמז לידידנו עוז הגאון הנפלא מרביץ תורה ברבים ומו״צ בבית הוראה המפורסם יד הרמ״ה בראשות מרן הגה״צ רבי מתתיהו דייטש שליט״א, ה״ה רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט״א מח״ס ״אוהל יעקב״ י״ג כרכים, ששמח מאד על רעיון זה שהוציא לאור קובץ תורני מכובד לזכר אביו היקר מאד זצ״ל.

וכן ראשי תיבות ״מ׳ה ט׳ובו א׳הליך י׳עקב״, גימטריא ס׳, רמז למשפחת **ס׳קוצילס**.

ויהא רעווא שימליץ טוב לכל משפחתו וכל מכיריו ולכל ישראל וזנכה בקרוב ממש להמשך הפסוק ״משכנתיך ישראל״, שנזכה למשכן קבע של בנין בית המקדש בתפארתו במהרה בימינו אמן כן יהיה רצון.

תפילתנו שהקב״ה יפקוד בפקודת ישועה ורחמים וחסדים גדולים מאד להגה״צ רבי רבי דוד יוסף בן זהבה שליט״א, ולהגה״צ רבי רחמים בן שושנה שליט״א, ולהגה״צ רבי יעקב שמואל בן שיינדיל שליט״א, ולהגה״צ רבי אליהו עזרא בן נורמה שליט״א, שנשמע ונבשר תמיד רק בשורות טובות אמן כן יהיה רצון.

בברכת כהנים באהבה

כעתירת **גמליאל הכהן רבינוביץ** [רפפורט]

מח״ס ״גם אני אודך״

ו״פרדס יוסף החדש״ על המועדים.

תוכן העניינים

גנוזות

מרן הגאון רבי יוסף דובער הלוי סולובייציק זצוקלה"ה
לקט חידושים בעניני אגדה..... **ג**

מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל
פסקי הלכות שביעית..... **טו**

הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
קונטרס תשובות חדשות בהלכות שבת..... **יח**

הגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי זצ"ל
פסקים דינים ומנהגים בענייני נישואין..... **נח**
הנהגות מרן רבינו הגאון החסיד רבי שריה דבליצקי זצוק"ל ביום ט"ו בשבט ..... **ע**
התעוררות ודברי חיזוק במילי דברכות ממרן הגה"צ רבי שריה דבליצקי זצוק"ל ..... **עג**

הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
אם מותר לשלם חובות מכסף מעשר..... **עה**
שיעור חמש סלעים בפדיון הבן ..... **עז**
אם מותר לשוכר להשכיר דירתו לחבירו, בלי רשות הבעלים..... **פ**

הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל
כמה תשובות בעניני יו"ד..... **פב**

הגאון הגדול רבי אפרים גריינבלט זצ"ל
פסקי הלכה..... **פו**

הגאון הגדול רבי אברהם יצחק ברזל זצ"ל
מאמר חיזוק מיוחד בענין "הנהגת בני תורה באכילה בשוק" ..... **פח**

אורח חיים

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
בענין אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על הזכרת שם שמים לבטלה..... **צג**

הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א
פסקי הלכות בענינים שונים..... **צז**

הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א
שאלות ותשובות חדשות בכמה עניינים..... **ק**

הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
עניינים שונים..... **קג**

הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א
שאלות ותשובות בעניינים שונים..... **קיב**

הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א
שאלות ותשובות קצרות בד' חלקי שו"ע..... **קיז**

הגאון הגדול רבי ראובן פיינשטיין שליט"א
שאלות ותשובות קצרות באורח חיים..... **קכד**

הגאון הגדול רבי יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א
שאלות ותשובות קצרות באורח חיים..... **קכו**
תשובות שקיבל הגרי"א סקוצילס שליט"א מח"ס אהל יעקב מאת הגרי"א פארכהיימער שליט"א..... **קכז**

הגאון רבי ישעיהו רוטנברג שליט"א
שאלות ותשובות חדשות בענינים שונים..... **קל**

הגאון הגדול רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א
שאלות ותשובות בהרבה עניינים..... **קלג**

הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א
שאלות ותשובות קצרות מבית הוראה הכללי ירושלים..... **קלו**

הגאון רבי אליעזר קרבין שליט"א
בענין ברכת המרק..... **קנח**

יורה דעה

מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א
שאלות ותשובות בהלכות ריבית המצויות..... **קסט**
תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א על הלכות שביעית ..... **קע**

הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א
אכילת בשר וחלב על שולחן אחד ללא היכר ברב ותלמיד שתיית קפה לפני התפילה על שולחן שיש עליו בשר ..... **קעד**
אלרגי לחלב אם מותר לאכול בשר בשולחן שיש עליו חלב..... **קעו**
אם השולחנות במטוס חשובים כשולחן אחד לענין בשר וחלב..... **קעו**
אכילת בשר על שולחן שמונחת עליו שקית חלב סגורה או מטרנה חלבית..... **קעז**
אכילת בשר בשולחן אחד עם תינוק ששותה חלב מבקבוק..... **קעח**
העלאה על שולחן אחד חלב עם בשר שאינו אוכל מטעמי כשרות ..... **קעט**
העלאת בשר בהמה או הודו על שלחן שאוכל עליו, כשמקפיד שלא לאכלו..... **קפ**
אכילה בשלחן אחד עם אדם האוכל מהכשר פחות..... **קפא**
על השמטת הלכות שמיטה ויובל בטור ושו"ע ..... **קפא**

הגאון הגדול רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א
בדיני רודף והצלה ..... **קפג**

הגאון הגדול רבי יוחנן סג"ל וואזנר שליט"א
תשובות בכמה ענינים..... **קצ**

הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
פסקים והוראות בהלכות שביעית ושמיטת כספים ..... **קצג**

הגאון הגדול רבי אברהם יפה-שלזינגר שליט"א
בעניני בשר בחלב..... **קצו**
בעניני בישול עכו"ם ..... **קצט**
קנית בית תיפלה של עבודה זרה לצורך בית הכנסת..... **רא**

הגאון הגדול רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
אשה שעשתה הפסק טהרה ויצא נקייה ולפני השקיעה ראתה כתם פחות מכגריס אם סותר ההפסק טהרה..... **רד**

הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א
תשובות בכמה ענינים..... **רח**

הגאון הגדול יוסף בנימין הלוי ואזנר שליט"א
בענין כשרות המאכלים ..... **ריב**

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
חקרי הלכות בענין לימוד בזמן ניטל ..... **רטו**

אבן העזר וענינים שונים

הגאון רבי אלחנן הכהן רבינוביץ שליט"א
דרוש על ברית מילה ..... **רכה**

הגאון הגדול רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
חתונה בזמן הקורונה אם אפשר לכבד אחד לברך ממרפסת שלו ..... **רכט**

הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
בירור מנהג שימוש בכלי התוף בשמחת נישואין בזמננו ..... **רלא**

הגאון רבי ישראל וינמן שליט"א
שאלות ותשובות מעשיות בהלכות לשון הרע ..... **רלז**

הגאון רבי חיים מלין שליט"א
מאמר מקיף בענין 'שונא מתנות יחיה' ..... **רמז**

הגאון הגדול הרב אשר זעליג וייס שליט"א
ברכת המצוה במצוה התלויה בדעת אחרת ..... **ער**

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
הערות על ספר 'חינוך הבנים כהלכתו' ..... **ערב**

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
שימוש במטריה סגורה בשבת ..... **עדר**

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
צ'יפס שטוגן בשמן שטיגנו בו שניצל בשרי אם צריך להמתין עליו שש שעות ..... **רעו**

הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א
כמה גרעינים יש ברימון ..... **רעז**

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
תשובות בעניני קורונה ..... **רפא**

מכתבי ברכה תגובות והערות

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א ..... רפה

הגאון רבי מרדכי קוט שליט"א ..... רפו

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א ..... רצב

גנוזות

מרן הגאון רבי יוסף דובער הלוי סולובייציק זצוקללה"ה
גאב"ד בריסק ובעל "בית הלוי"

לקט חידושים בעניני אגדה

במשנתו של מרן הגאון רבי יוסף דובער הלוי סולובייציק זצוקללה"ה
גאב"ד בריסק ובעל "בית הלוי"
בעריכת הגאון הנפלא רבי נחום סילמן שליט"א
מכון "מורשה"
(דברי התורה מוקדשים לרפואת נינו משיירי כנה"ג מרן ראש הישיבה
הגאון האדיר רבי משולם דוד הלוי סולובייציק שליט"א)

איזהו גבור הכובש את יצרו

"**איזהו** גבור הכובש את יצרו" (אבות ד, ב). יצרו דייקא ולא של אחרים, ופירש **הגאון יוסף דוב הלוי מבריסק** זצ"ל, כי למשל הרב המורה הוראה בעירו הוא מחויב לעסוק בתורה תמיד, כי שגגת תלמוד עולה זדון, ואם חס וחלילה ישכח דבר אחד יוכל לטעות ולהאכיל טריפות חס וחלילה או להטריף כשירות ולכלה ממון ישראל, והאיש העשיר מחויב ליתן צדקה ועל ידי זה יהיו דבריו נשמעים ויוכל לכוף אנשי העיר ליתן צדקה וכדומה, והנה היצר הרע אם יבוא לכתות ולהסית את המו"צ מחיובו ללמוד, יסיתהו לעשות מצוה אחרת כמו לעסוק בצדקה, ויאמר לו הלא אתה המרא דאתרא, ואתה מחיוב להשגיח על העניים שלא ימותו ח"ו ברעב, ולהעשיר יסיתנו לומר הלא תלמוד תורה כנגד כולם, ואם כן מוטב לך יותר לעסוק בתורה ולמה תפסיד ממון בחנם, ולפי זה הרי הרב ומו"צ כובש את יצר העשיר שהוא עוסק בצדקה תחתיו, והעשיר כובש את יצר המו"צ שהוא עוסק בתורה תחתיו, לכן אמר לא כן הוא אלא איזהו גבור הכובש את יצרו שלו ולא של אחרים.

[הגאון **רבי ישראל גולדמאן** זלה"ה - "**כנסת ישראל**" (גרוסווארדיין תפר"ח - ד, דף ח.)]

נפרעים מהאדם על תוצאות מעשיו

"**והגבאים** מחזירים תמיד בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת" (אבות ג, טז). וקשה מהו מדעהו ומהו שלא מדעתו? גם קשה מה שאמר ויש להם על שיסמוכו? וכן משמע שלפי הנראה לא היה להם ליפרע.

אך יש לומר שמדעתו ושלא מדעתו שאומר התנא קאי על החטא, לא על הפרעון, וכוונתו בין העבירות שעשה בעצמו ויודע בהן, ובין על העבירות שעשה חבירו על ידו מה שהגביר הוא כח הרע בעולם ואיננו יודע כלל, לא את האנשים ולא את מעשיהם, או על העבירות שעשו האנשים שדבר בהם והוא לא ידע כלל, על הכל נפרעין ממנו.

ולפי שיכול האיש לטעון ולאמר הלא לא עשיתי אותן העבירות כלל ולא ידעתין, ומדוע זה תפרעו ממנו? על זה משיב התנא ואומר "ויש להם על מה שיסמוכו", כי יש להם תשובה נצחת כמ"ש החובת הלבבות שיאמרו להם נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוני שדברתם בם, ולפיכך "והדין דין אמת", שכן הוא המדה לשלם מדה כנגד מדה, כשם שהוא רוצה למעט כבודו או להזיק לו בשאר דברים שע"כ מספר עליו לה"ר, כן יתמעטו זכיותיו בעולם הבא ונותן לזה, או לשלם לרשע המגביר כח הרע בעולם גם בעד עון אחרים - **בשם ריי"ד בעל בית הלוי** ז"ל.

[הגאון **רבי משה חיים קליינמאן** זלה"ה מבריסק דליטא - "**מדרש חכמים**" (לודז תרצ"ד - דף כה:)]

חסרון ההעדר

במסכת סוטה (מט.) אמרו "מיום שחרב ביהמ"ק שרו חכימיא להוי כספריא וספריא כחזניא", ביאר הגאון הגדול **רבי יוסף דוב** זצ"ל **מבריסק** בנוהג שבעולם אשר כל דבר שבהעדרו יש חסרון, הרי הווייתו אינה נחשבת למעלה. אך אם העדרו אינו נחשב לחסרון, הרי הווייתו נחשבת ליתרון ומעלה. למשל אדם שאין לו עיניים, העדרם הוא חסרון ומום, ועל כן אין להלל אדם שיש לו שתי עיניים, אבל אדם שהקב"ה חננו בקול נעים והוא בעל תפלה נאה ומזמר עד להפליא, שהעדר ידיעת קול זמרה אינו חסרון שישפיל מדרגתו על ידי זה, שהרי לא יגונה מי שאינו יכול לנגן, אז ודאי מי שיש לו מעלה זו ראוי להללו ביתרון מעלתו על חביריו בתור מושלם.

כן הדבר ממש יכולין להבחין בענין הנוגע ללימוד תורתנו הקדושה, הלא מלבד זה שכל בר ישראל משמיע כמה פעמים בתפלתו כי התורה היא חיינו ואורך ימינו, כן הוא מושרש בלבו של כל איש ישראל ומרגיש ממש כי לימוד תורתנו הקדושה הוא חייו, ואי ידיעתו נחשב לפגם גדול עד אשר אמרו ע"ה מותר לקרעו כדג וכו', א"כ על פי הכלל שאמרנו אין כל כך שבח ויתרון המעלה לאדם שקנה חכמה ודעת בתורה הקדושה מפני שבלעדיה הוא בעל מום. וכך היה באמת נשרש בעם ישראל בימים הקדמונים, וכל אב שהיה חס על בנו למדו תורה.

ועתה בעוה"ר נשתנו המושגים ואין כל כך בזיון להיות עם הארץ ולפעמים גם מעלה, ואם נמצא אחד שיודע לברך על צנון יהיה גם בעם הארציות שמברך ברכת המוציא כבר חושב לעצמו שיצא מכלל עם הארץ, קל וחומר מי שמברך ברכה הראויה, היינו בורא פרי האדמה חושב עצמו לבעל מעלה כל כך עד שהכל מחויבים לכרוע ברך לפניו, ומי יכול לשלם בעד חסדו הגדול שזוכה את עם ישראל בחכמתו הגדולה. זהו שאמרו חכמינו ז"ל מיום שחרב בית המקדש שבעוה"ר נפלנו עשר מעלות אחורנית עם הרגשת הכרח ידיעת התורה, עד דשרי

ספריא למהוי כחזניא דהידיעה הוא יתרון ומתהלל אף רק במיעוט ידיעתו כמו החזן שיודע לנגן, שהוא מתהלל במעלתו על ידי שמעלתו הוא יתרון וכנ"ל.

["**שערי אורה**" (שנה א תר"צ - חוברת ב)]

תפלת חנה

מהגאון וכו' **ר"ר יוסף דוב הלוי זצ"ל מבריסק**: ברכות (לא:) ואמר ר"א חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר (שמואל א יא) ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה. ואמר הגאון **ר' יוסף דוב הלוי זצ"ל מבריסק** שיש להטות כונת חנה לטובה עפ"י דברי חז"ל בדף הזה על הכתוב אם ראה תראה אמר ר' אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב, ואם לא תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, וכיון דמסתתרני משקו לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר (במדבר ה, כח) ונקתה ונזרעה זרע עכ"ל הגמרא. ולפי"ז היתה חנה בטוחה שיהיה לה בן, אך כל בקשתה וטענתה היה שיתן לה ה' בן שלא תצטרך להסתתר כי אם תהיה מוכרחת להסתתר כדי שיקוים בה מה שכתוב ונקתה ונזרעה זרע תבוא לידי מחיקת ה' ע"י השקאת מי סוטה בחנם.

וכן יבואר ותתפלל חנה על ה' ר"ל היא היתה בטוחה שיהיה לה בן, אך תפלתה היתה על ה' שלא ימחה ע"י סתירתה בחנם. דפח"ח.

["**הבאר**" (שנה א תרס"ח - עמ' יז)]

חפץ ה' בגמר בבריאת העולם

שמעתי מפיו של הגאון **ר' יוסף דובער** זללה"ה שהיה אבד"ק בפה בריסק מפני מה כתיב בפרשת מילה שם של שדי מה שאין כתוב בכל המצות. תשובה למינים שמונין לישראל ואומרים אילו חפץ הקב"ה שנהיה מהול מפני מה לא היתה הבריאה כך, ואיך אנו משנים בריותיו של הקב"ה מחפצו ורצונו? ע"ז כתיב בפרשת מילה שם של שדי, מי שאמר לעולמו די נתבסס העולם ועומדים על מקומם כל או"א כמו שהיה מתפשט כגון פירות היו מבושלים כל צרכם וכהאי גוונא כל הדברים שהיו מבושלים וראוים לאכול כן עמדו על מכונם ע"ע בעת שאמר הקב"ה לעולמו די, ובאם שלא אמר הקב"ה לעולמו די היו מתפשטים והולכים עד שהחטים מתפשטים וגדלים להעשות פסת בר בארץ לגדל גלוסקאות, והבריאה של אדם היה מתפשט ומתגדל במעיו של האשה עד שהיה נולד מהול כבריאתו וכחפצו של הקב"ה, וכן כל בריותיו של הקב"ה היו מתפשטין ומתגדלין עד אין לשער, אך כיון שגער הקב"ה שם של שדי היינו לעולמו די, נתבסס העולם ועמדו על מעמדם ולא נתפשטו ולא גדלו יותר מהשיעור שעמדו בעת שגער בהעולם.

וזהו אשר ברא אלקים לעשות ע"י אדם חפצו של הקב"ה, היינו חטים צריך לקצור ולטחון ולאפות הכל ע"י אדם לגמור חפצו של השית"ב. וזהו וישבות מכל מלאכתו אשר עשה ואשר

ברא אלקים לעשות ע״י אדם להיות נגמר בשולן כגון תורמוסין שצריך לבשלן ז׳ פעמים ע״י אדם הכל לעשות ע״י אדם לגמור חפצו של השית״ב, כן להיות נימול ונגמר חפצו של הקב״ה ע״י אדם לעשות בחיתוך ובפריעה ומציצה, ועל זה נכתב בפרשת מילה שם של שדי תשובה למינים וכמו שפירש רש״י ז״ל על פסוק (בראשית א, ו) ״יהי רקיע״ - יתחזק הרקיע ויעמדו על עמדם.

[הגאון **רבי יוסף ספירשטיין** זלה״ה מבריסק דליטא - "**זכרון בספר**" (ברדיטשוב תרנ״ח - דף כז.)]

ההבדלה בין ישראל לעמים היא נצחית

שמעתי אומרים בשם הגאון הקדוש **מורי ורבי ר׳ יוסף בער זצקלה״ה מבריסק** על הפסוק שבתורה (ויקרא כ, כו) ״ואבדיל אתכם מן העמים״, אמר הוא ז״ל כי המאמר ואבדיל הוא נצחיית, שכך צריכין ישראל תמיד להיות מובדלין ומופרשין מן העכו״ם, וכשישראל מקיימים התורה אז אינן יכולים לשלוט בנו ואינן מתקנאין בנו, אבל אם מתערבים עמהם והולכים עוד יותר בנימוסיהם וזה גורם קנאה ושנאה בנו ומרחקים אותנו בכל מיני התרחקות וכו׳ ואז נתקיים ואבדיל על זה האופן ר״ל ודפח״ח.

[הגאון **רבי יצחק זאלער** זלה״ה מוארשא - "**מנחת יצחק**" (כלאים, פרק ה משנה ה)]

לשוא ישראל מתיפים בין האומות

בסמך על פירושו של הגאון **ר׳ יוסף דוב הלוי מבריסק** זצוק״ל עה״פ בירמיה (ד, ל) ״ואת שדוד מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו״, ואעפ״י שזיל קרי בי רב הוא בספרו **בית הלוי**, אבל אני זכיתי לשמוע הביאור ההוא מפה קדוש של בנו רבינו הגאון **ר׳ חיים** זצוק״ל בזמן שבתי בוולוזין, והוא רבינו חיים זצוק״ל הוסיף בו הסבר נאה מאד עד שלפיו פנים חדשות באו בביאור הפסוק הנ״ל, והיום אחרי עבור יותר מחמשים שנה מזמן ההוא אינני זוכר אם שמע הגר״ח מאביו הגרי״ד ההסבר הזה או שהוא מדעתו הוסיף להסביר כך, עכ״פ כך היה הגר״ח אומר:

כאשר ידוע לנו, למשל, בראובן שהוא שונא את שמעון ואנחנו פונים לראובן בשאלה: הלא תגיד לנו על מה ולמה אתה שונא את ראובן? והוא אומר: שונא אני את שמעון משום שהוא מתנהג כאחד הבזוים, התלבושת שלו היא קרועה וטלאי על גבי טלאי, פניו לא רוחצו למשעי וכולו הוא מזוהם ומלוכלך, ופשוט גועל נפש הוא להסתכל בו. מתשובה זו אנו יודעים שכאשר ילבוש שמעון מחלצות, בגדיו יהיו נקיים, פניו וכל גופו יהיו רחוצים, והלבנים שלו כשלג ילבינו עד כי כולו יאמר כבוד, יסיר ראובן השנאה מלבו לשמעון וגם יאהב אותו, כי בהסר הסבה יסור המסובב.

אבל אם על שאלתנו את ראובן: על מה הוא שונא את שמעון? יענה ויאמר לנו: קצתי בחייו של שמעון ושנאת מות שנאתי אותו, וכאשר אני רואה אותו חי עלי אדמות ירגז לבי

בקרבי, ולו היתה היכולת בידי כי עתה הרגתיו, אז יודעים אנו שכל אשר ירבה שמעון להתהדר ולהתיפות לפני ראובן, כל מה שירבה שמעון ללבוש מחלצות ולעדות עדי זהב וכדומה, עוד יוסיף ראובן לשנוא אותו, כי הלא שנאת מות הוא שונא אותו ואת נפשו הוא מבקש.

הנביא פונה בדבריו "ואת שדוד מה תעשי וכו'", אל בת ציון, אל כנסת ישראל האומללה, הרדופה על צוארה מכל העמים אשר מסביב לה, והיא המסכנה מתהדרת ומתיפית לפניהם בהשכלה בחיקוי נימוסיהם והדרך ארץ שלהם ותהלוכת חיים לפי רוח הדור החדש, וחושבת היא שבזה תמצא חן בעיניהם, והנביא קורא לה הוי הוי, עד כמה גדולה הטעות שלך. "ואת שדודה מה תעשי כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב כי תקרעי בפוך עיניך", וחושבת את שהם שונאים אותך על הוסר החן והיופי שבך, על חוסר הקישוטים שבבגדיך, הוי, "לשוא תתיפי" לפניהם, אדרבה הענין הזה לרעתך הוא והוא יוסיף לך עוד צרות רבות ורעות מהם, "כי מאסו בך עוגבים ונפשך יבקשו", ומכיון ששונאים בנפש הם לך, כל מה שתרבה להתקשח ולהתהדר לפניהם בהשכלה שלהם ונימוסיהם ולהתדמות להם, תגדל עוד יותר קנאתם ושנאתם אליך.

[הגאון **רבי אליהו אהרן מיילקובסקי** זלה"ה - אב"ד גרייאבא - "**דבר אליהו**" (ב, ירושלים תש"א - דברים, דרוש עז)]

הרהור בשבת

בשבת (קיח:) איתא: אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו שנאמר (תהלים לז, ד) "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך". ויש להבין משום מה דוקא משאלות לבו ולא משאלות פיו?

ואמר הגריד"ב זצ"ל מבריסק שהדבר קשור עם מה שאמרו חז"ל (שבת קיג:) ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר, שבשבת אסור לדבר בעסקי חול אבל להרהר בהם מותר, א"כ כיון שעינג את השבת ולא דיבר עניני חול רק הסתפק בהרהור גרידא, לפיכך נותנים לו כל הצלחות משא ומתן וכדומה שהרהר בלבו. וז"ש נותנים לו משאלות לבו.

[הגאון **רבי צבי הירש פרבר** זלה"ה - "**כרם הצבי**" (פרשת פנחס)]

למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט

"**למען** ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער" (ישעיה סב, א). שמעתי בשם הרב הגאון המפורסם הצדיק וכו' **מוהר"ר יוסף דוב זצ"ל** אב"ד דק' בריסק דקאי על השני אמנים - שאחר המחזיר שכינתו לציון ושאחר הפורס סוכת שלום כו' ועל ירושלים, דבשניהם העולם אינם נזהרים, כי תיכף כשהחזן מסיים המחזיר שכינתו לציון, העולם חוטפים לומר מודים דרבנן ואינם נזהרים לענות אמן מקודם, וכן אחרי הפורס וכו' ועל ירושלים, חוטפים לומר מיד ושמרו בני ישראל וגו' ואינם נזהרים לענות אמן

על סיום ברכת הפורס וכו׳ ועל ירושלים, שכל תקותינו הוא שנזכה לעת יחזיר שכינתו לציון ויפרוס סוכת שלומו על ירושלים, ועכ״ז אין אנחנו נזהרים לענות אחריהם אמן, דמשמעו קבלת והאמנת דברים, לכן מכעיסים ח״ו בזה להבורא יתברך שמו וגורמים לנקום חלילה מהבלתי עונים האמנים אלו.

וזהו ׳למען ציון׳ - כלומר ברכת המחזיר שכינתו לציון, ׳לא אחשה׳ - להבלתי עונים אמן אחריה. ׳ולמען ירושלים׳ - כלומר ברכת פורס סוכת שלום וכו׳ ועל ירושלים, ׳לא אשקוט׳ - מהמית רוחי על הבלתי עונים אחריה אמן. ה׳ יתברך ברחמיו יזכנו לחזות בשובו לציון ובפרשו סוכת שלומו עלינו ועל ירושלים במהרה בימינו אמן.

[הגאון **רבי יעקב יהודה ליב זילברגלייט** זלה״ה - "**עולם עשיה**" (וארשא אעת״ר - ליקוטים, דף קה:)]

אשרי ההולך בדרך ישרה כל ימיו

שמעתי מיד״נ הגאון מוה״ר **יוסף דוב הלוי שליט״א מבריסק** כי ההבדל בין אם האדם מתנהג בדרך ישרה גם מימי ילדותו למי שרק בימי זקנותו התעורר ללכת בדרך הטוב והישר, מלבד כמה חילוקים גם בזה הם חלוקים, בענין בניהם וב״ב, דידוע דטבע האב משתרש בבנו [יפה כח הבן זה הוא מכח האב], וגם העיקר תלוי בגידול בנים על דרכי התורה, לכן מי שהוא צדיק מנערותו גם בניו קנו טבעו וגם הדריכם בדרך ישרה בעוד היו כרוכים אחריו וסרים למשמעתו וגם היה נקל להטותם לטוב, משא״כ מי אשר רק בימי זקנותו חפץ לבו לטוב נשארו בטבעם הקנוי להם ממנו לרוע וגם גידולם הרע קשורה בהם ככלב. והגם שאח״כ בהתעוררותו לטוב חשקו ומאוויו להטות לטוב גם את בניו, אבל כבר יצאו מרשותו, ובפרט דקשה העתקה מעתיקא אחרי דנשרשו בטבע הראשון מלידתם ובהרגל דהוא טבע שני והכל לרוע.

[הגאון **רבי חיים יעקב זילברברג** זלה״ה - "**דרכי חיים**" (פיעטרקוב תרצ״א - דף יח:)]

העושה מצוה שלא לשמה

שמעתי בשם גאון אחד **הר׳ יוסף אב״ד דבריסק** זצוק״ל עשה איש תבשיל מה של תבלין אע״פ שאין בידו שומן או חלב להטיל לתוך התבשיל, בכל זאת כשבישל התבשיל אם יזדמן לו אח״כ בשר או חלב להטעים את התבשיל יטעים. אבל כשאין לו שום תבלין אלא מים בלבד, מה יטעום אם ישיג אח״כ כי ישאר מים לבד?!

לזאת אם יעשה אדם איזה מצוה אפילו שלא לשמה אפילו באיזה פניה של כבוד או הנאה אחרת או יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה, אם נזדמן לאדם איזה דבר אח״כ יהפוך לבו לטובה ללמוד לשמה, יעלה כל המצוה והתורה לטוב. אבל אם לא יעסוק כלל באיזה מצוה

ולא ילמוד כלל, מה יתקן אח"כ?! כי באמת המצוה לשמה הוא דבר קל מאוד שיכוין בזה שעושה מצוה או לומד תורה כאשר ציוהו הבוי"ת, על זה הוא נקרא אמתי לשמה.

[הגאון **רבי אהרן הכהן** זלה"ה חתן מרנא הח"ח - "**חסד לאברהם**" (דף נז:)]

עמודי העולם

החוקרים מרימים על נס את דברי החוקר הגדול באו"ה עמנואל קאנט האומר "אם הצדק יאבד מן העולם, אז לא יהיה כל ערך לחיי בני אדם על הארץ", ולא יודעים כי כבר לפני שלשת אלפים שנה קדמו דוד המלך עה"ש ואמר (תהלים עה, יג) "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה", והפליא הגאון מלבי"ם זצ"ל שהמשורר האלקי מצהיר כאן שהמישרים והיושר מהווים היסוד שעליו העולם עומד, וצייר כאלו הארץ עומדת על עמודים, ועמודי הארץ מכוננים על בסיס אחד שהוא המישרים והיושר כמו שהמליצו חז"ל על עמוד א' העולם עומד וצדיק שמו.

ועפ"ז שם המשורר בפי המישרים לאמר 'אני מישרים כי אקח מועד' - היושר אומר אם אנכי מישרים ויושר אקבל המעדה והתמוטטות, אם אני אמעד ואתמוטט ממקומי, אז 'אשפוט' ואחליט בדעתי כי 'נמוגים ארץ וכל יושביה' - שבודאי נמוגו והתוטטו הארץ ויושביה, כי 'אנכי תכנתי עמודיה' - אחר שאני מישרים אמעד ממקומי, בהכרח שתפול ותמוג הארץ, שהיא מכוננת ונסמכת עלי.

שמעתי מפי הגאון **רבינו חיים סולאווייציק** זצוק"ל בשם אביו הגאון **רבינו יוסף דוב הלוי** זצוק"ל שהפירוש הזה על הפסוקים האלה אי אפשר לו לאדם לומר בלתי אם יש לו רוח הקודש.

[הגאון **רבי אליהו אהרן מיילקובסקי** זלה"ה - אב"ד גרייאבא - "**דבר אליהו**" (תל אביב תר"ץ - משפטים, דרוש לז)]

החובה לחוש בצער השכינה

נהירנא איך מורי ורבי הגה"צ **רבי ברוך בער לייבוביץ** זצ"ל ר"מ ישיבת קמיניץ היה חוזר משמו של **הגרי"ד זצ"ל מבריסק בעל בית הלוי** על הרעיון הבא: הכתוב אומר (תהלים צד, כ) "היחברך כסא הוות", יש לפרש היחברך מלשון פצע וחבורה, הוות מלשון "הוה על הוה" היינו שבר ושואה. הכתוב שואל אותנו 'היחברך', האם כואב לך 'כסא הוות' - היינו מה שכסא הכבוד שבור ואינו שלם. האם לבך דואב על שאין מלכות שמים באיתגליא עלי אדמות?!

[הרה"ג **ר' מאיר פנטל** זלה"ה - "דגלנו" (חשון-כסלו תשל"ח, עמ' ג)]

אשרי העושה תשובה בבחרותו

שמעתי בשם מוה"ר **ר' יוסף דוב הלוי** זללה"ה אב"ד דעיר בריסק שפירש הכתוב בתהלים (קיב, א-ב) "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך", ובמסכת ע"ז (יט.) אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש, כשהוא בחור בכחו קודם ימי הזקנה. ואמר הגאון הנ"ל דב' נפק"מ יש בין עושה תשובה בבחרותו לעושה תשובה בזקנותו. הא' שהעושה תשובה בזקנותו הן אמנם דבעל תשובה נקרא כמ"ש חז"ל ירושלמי חגיגה (פרק ב הלכה א) "תשב אנוש עד דכא" (תהלים צ, ג) עד דכדוכה של נפש, אבל גבור דחכמינו ז"ל אמרו (אבות ד, א) איזהו גבור הכובש את יצרו לא נוכל לקרותו אחרי דרתיחת דמו כבר נפסק ותאותו בטלה וכמעט לא יוכל עוד לעשות העבירה. לא כן כשעושה תשובה בבחרותו בעוד שדמו רותח בקרבו ותאותו גוברת עליו והוא כוכש את יצרו אז הוא נקרא גבור.

ועוד נפק"מ יש כשהוא עושה תשובה בימי עלומיו וצאצאיו רואים מעשיו הטובים כל ימי חייו, אז הכה זאת מעט מעט שורש בלבם עד שברבות הימים ישובו לעשות כמעשהו. לא כן דכשכל ימי חייו הרשיע לעשות ורק סמוך למיתתו עשה תשובה, זאת לא יעשה רושם כ"כ בלב צאצאיו אחרי שראו ממנו רק רע כל ימי חייו.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה אשרי איש ירא את ה' - שהוא עושה תשובה כשהוא איש כנ"ל, א' גבור בארץ יהיה, וב' זרעו יהיה דור ישרים יבורך הכל כנ"ל ודפח"ח.

[הגאון **רבי יצחק רייטבארד** זלה"ה - "בית יצחק" עה"ת (ירושלים תר"ע, פרשת האזינו, דף סט.)]

אם אין גדיים, אין תיישים

כתיב (ירמיה ח, יג) "אסוף אסיפם נאם ה' אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל וגו'", הנה אם אומר אין ענבים בגפן, זה אנו יודעים ומבינים היטב שהוא אסון גדול. וכן אם אומר אין תאנים בתאנה, זה ג"כ מובן לנו האסון שבו. אבל איזה אסון יש במה שאמר והעלה נבל, ומה אכפת לנו בזה?

אבל עלינו להבין שזהו האסון היותר גדול. **שמעתי בשם הגאון ר' יוסף דובער סלוויציק זצ"ל בהספדו על הגאון ר' יוסף מסלוצק זצ"ל**: הנה אז"ל (חולין צב.) אמר רשב"ל אומה זו לגפן נמשלה, זמורות שבה - אלו בעלי בתים, אשכולות שבה - אלו תלמידי חכמים, עלים שבה - אלו עמי הארץ, והיינו דשלחו מתם ליבעי רחמי איתכליא על עליא, דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא. וזהו שאמר הנביא אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה שחסרים התלמידי חכמים, אף שהאסון הזה הוא גדול מאד, אבל בכ"ז יש לנו להתנחם שיגדל דור חדש שהם יגדלו את בניהם לת"ת ויקומו ת"ח אחרים תחתיהם, אבל האסון היותר גדול מה

שהעלה נבל הם עמי הארץ שהם חדלו מלתת את בניהם לתלמוד תורה והם אמונים ללא תורה וללא דרך ארץ.

[הגאון **רבי יצחק יהודה ספיר** זלה"ה - "**שרגי נהורא**" (פתח תקוה תרפ"ז - דרוש כט)]

נסיון העקידה

נחזי אנן דזה הנסיון [של העקידה] היה הנסיון האחרון, ותשעה נסיונות כבר נתנסה וה׳ קראו אברהם אוהבי, וממילא בטח אשר ה׳ אהב גם אותו והוה לאוהב נאמן, א״כ אם בבשר ודם אחד אוהב לחבירו אהבת אמת, הכי יעשה לו דבר שיוכל לאבד כל רכושו והונו? זה אי אפשר להיות בעולם; ומכ״ש אהבת הבורא ב״ה, דלא יוכל להיות דבר כזה. וא״כ נחזי אנן דאיתא במדרש רבה דאברהם אבינו ע״ה שאל להקב״ה אחר הנסיון הנ״ל מה היה אם לא יכולתי לעמוד בנסיון העקידה הנ״ל? והשיב לו השי״ת אבדת הכל וכל הנסיונות כלא היו, א״כ תיקשי הדבר מאוד להבין אם בין בשר ודם להבדיל אלף הבדלות דבר זה לא יעשה בישראל, מכ״ש מלך רחום וחנון אוהב צדקה וחסד דיעשה כן להעמיד אוהבו בסכנה כזו לצדיק כמוהו כמו אברהם אבינו ע״ה דיהיה יכול לאבד את הכל על פעם אחת בנסיון הנ״ל, דהא הבחירה הזה בידי א״א ע״ה ומה שירצה לעשות יעשה.

אלא ע״כ מהכרח לומר ענין הידיעה ובחירה, דהשי״ת יודע האמת מה שיהיה מקודם, והבחירה מ״מ ישנו בידי אדם וכסברת הרמב״ם כי לא מחשבותי מחשבותיכם וכו׳, וא״ש היטב לפ״ז הקרא דע״י נסיון הנ״ל יהיה נודע דבר גדול וחשוב על כל העולם דנחוץ זאת לידע דעתה יהיה נודע לכל בני התבל דידעתי כי ירא אלקים אתה ובטח תעמוד בנסיונך ולא הכשלתי ח״ו אותך בנסיון הנ״ל בלי רחמנות דידיעה ישנו אתי, ומ״מ יש לך בחירה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני כי ברצונך תלוי הדבר הלז ויהיה דבר גדול נודע על התבל מנסיון הנ״ל דהוי יותר מן הנסיון הנ״ל וז״ב מאוד וכפתור ופרח. וההי״ג המפורסם פאר הדור מהור״ר **יוסף בער הלוי נ״י אב״ד בריסק** קילס מאוד הדבר.

[הגאון **רבי יוסף חיים פראגער** זלה"ה - "**ליקוטי יוסף**" (וארשא תרס"ו - השמטות דף ט. ועי"ש עוד חי' פרשת וירא דף ב.)]

אין הדור זכאי

סיפר הגאון **רבי רפאל שפירא** זלה"ה ששמע מפי מרן הגרי"ז מבריסק זלה"ה בשם אביו מרן **הגר"ח** זלה"ה:

בהספדו של **רבינו** על הגאון **רבי יעקב גזונדהייט** זצ"ל רבה של וארשא, אשר באחרית ימיו הדיחו אותו המשכילים מכהונת הרבנות, פתח הגאון הבית הלוי בדברי הנביא (ירמיה לד, ב-ה) "כה אמר ה׳ אלקי ישראל הלך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר ה׳ הנני נותן את העיר הזאת ביד מלך בבל ושרפה באש ואתה לא תמלט מידו כי תפש תתפש

ובידו תנתן... ובבל תבוא אך שמע דבר ה׳ צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה׳ עליך לא תמות בחרב בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך״.

ואיתא במדרש שעל ידי דברי הנביא האלה, נתיישבה דעתו של צדקיהו המלך. וצ״ב איזה נחמה יש בזה? ונראה בביאור הענין, בהקדם משל לשני שרי צבא, שכל אחד הלך בראש גדוד צבא לקראת אויב למלחמה, והתוצאות היו שכל צבא שני הגדודים נהרגו, ורק שרי הגדודים חזרו בשלום, ברם האחד נחל את המפלה באשמתו הוא, שכן צבא גדודו היו כולם גיבורי חיל ונלחמו בעז ובמסירות נפש, אלא ששר הגדוד היה שיכור ורשלן, והנהגתו הפושעת היא שגרמה למפלת גדודו, אך לא כן השר השני, אצלו היה דבר והיפוכו, הוא בעצמו היה גבור חיל, עמד על הגובה הראוי ומילא את תפקידו באמונה, אלא שאנשי גדודו היו שיכורים ומוגי לב, ולכך גבר האויב וכולם נהרגו, והנה כששני שרי הצבא חוזרים מן המערכה שווים הם אמנם בזה ששניהם נחלו מפלה וגדודיהם חוסלו ע״י האויב, אולם אעפ״כ הבדל רב ביניהם, זה שהוא באשמתו גרם למפלת גדודו, מורידים אותו מגדולתו ולוקחים ממנו לא רק את תוארו, אלא גם את אותות ההצטיינות שקיבל אי פעם, שוב לא יכונה בשם שר צבא, ובמקרה של מלחמה לא יעמוד בראש גדוד, אך לא כן גורלו של השני, למרות שגם הוא נחל מפלה וגדודו חוסל, אין מורידים אותו מגדלותו ונשאר הוא בדרגת שר צבא עם כל הזכויות, ושוב יעמידוהו בראש גדוד צבא.

והנה כשאמר ירמיה הנביא לצדקיהו המלך שהעיר תנתן ביד מלך בבל, חשש צדקיהו שזהו באשמתו מפני שהוא מלך ישראל, ובגללו מחמת עוונותיו תחרב העיר ומאד הצטער על כך. אבל באמת היה הדבר להיפוך, דהרי צדקיהו מלך כשר היה, וכדאיתא בערכין (יז.) ״ביקש הקב״ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו מפני דורו של צדקיהו, כיון שנסתכל בצדקיה נתיישבה דעתו״, הרי שרק אשמת ישראל בני דורו גרמה לכל החורבן, אבל בנוגע לו לעצמו אדרבה היה בו כדי להגן על העיר, אלא שהוא צדקיהו המלך לא ידע מזה, ותלה הקולר בצווארו, ולפיכך כשאמר לו הנביא ״במשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך״, כלומר אותך לא מורידים מגדולתך וממלכתך, אתה מלך ותשאר להיות מלך, נתיישבה דעתו בזה שהובטח לו שיבוא לעולם האמת כמלך ולא כהדיוט.

והנה ההיפך מהאמור במלך צדקיהו, כתוב במלך יהויקים בירמיה (כב, יח-יט), ״לכן כה אמר ה׳ אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לא יספדו לו הוי אחי... הוי אדון והוי הודו קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים״, וכל כך למה? מפני שאע״פ שמלך בדור של צדיקים רשע היה וכדאיתא בערכין שם, ביקש הקב״ה להחזיר את העולם לתוהו ובוהו בשביל יהויקים, כיון שנסתכל בדורו נתיישבה דעתו, וכדברי הנביא אליו ״כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ועל העושק ועל המרוצה לעשות״, ומכיון שחי בדור של צדיקים, והיה בידו לעשות הטוב והישר כאביו המלך יאשיהו שעשה משפט וצדקה ודן דין עני ואביון, ורק מחמת רשעתו הוא נתן אל הבצע והעושק ידו ושפך דם נקי, לכן הורד מגדולתו וניטל ממנו התואר מלך, לא יספד הוי אדון והוי הודו, יבוא לעולם האמת לא

כמלך, וקבורת חמור יקבר כהדיוט רשע. נמצא שההבדל בין יהויקים וצדקיהו הוא, דדורו של יהויקים היה דור הגון של צדיקים, אלא שיהויקים לא היה הגון וראוי להיות מלך, אבל המלך צדקיהו היה צדיק והגון למלכות, אלא שדורו היה דור רשעים ולא היה לו על מי למלוך.

וסיים הגאון בעל בית הלוי את הספדו הנרגש ואמר: רבי יעקב גאון וצדיק היה, עוד מימי בעל החמדת שלמה הרביץ תורה ויראה בוארשא, ולחם נגד שונאי הדת ומחבלי כרם ישראל, ואף לאחר שנתמנה לאב"ד וארשא, מסר נפשו על לימוד התודה ומוסדות הצדקה והחסד בעיר, שפט צדק דן דין עני ואביון והעמיד את המשפט בעיר, אך דוקא משום כך רדפוהו וירדו לחייו כל שונאי צדקה ומשפט, וסיים ואמר רבי יעקב מלך צדיק היה וראוי למלכותו על כסא הרבנות של וארשא, רק אנשי וארשא בני דורו לא היו ראויים למלכותו וליהנות מאורו הגדול, ולכן תדעו לכם הוא היה רבה של וארשא גם אחרי שאנשי וארשא הרעים והחטאים הורידוהו מכסא רבנותו נשאר רבה של וארשא, ואף בעולם האמת מקדימים את פניו כרבה של וארשא.

["ישורון" (ט, עמ' תקכט)]

ואנכי עפר ואפר

שמעתי בשם הגאון **ר' יוסף בער** זללה"ה: עפר אין לו אב - ר"ל הוא בעצמו נברא, אבל יש לו בן - ר"ל מוציא כל פרי תנובה וצמח, ואפר יש לו אב - ר"ל מעצים שנשרפו, ואין לו בן - כי לא יצמח כל דבר בו. ואברהם לא היה לו זכות אבות וגם אין לו בן עתה, לכן דומה לעפר ואפר בחסרונתם יחד אין לו זכות אבות כעפר ואין לו בן כאפר ודפח"ח.

[הגאון **רבי יהושע העשיל סינגר** זלה"ה - "**משנה זכרון**" (ירושלים תער"ג, דף עה.)]

שנאת חנם

שמעתי אומרים בשם הגאון הצדיק האמתי אביר הרועים **מו"ר ר' יוסף בער הלוי זצוק"ל אב"ד דק"ק בריסק** שאמר כי בעון הזה של שנאת חנם אשר פרץ מאד בקרב הארץ ואיש את רעהו חיים בלעו, הנה בעון הזה המון אלפי אנשים נמצאים אשר המה גרועים הרבה מן המשוגעים, כי המה חוטאים לה' ולבני אדם, כי עושים הרע ככל אשר תהיה לאל ידם, ואנו דומים בזה לחבורת אנשים אשר תעו ביער בלילה בין קוצים כסוחים ואבדו את הדרך הסלולה לרבים ונתפרדו איש מעל רעהו ונתפזרו בתוך היער למצוא הדרך הזה, ואז זה נפל לתוך בור מלא נחשים ועקרבים ועקצו הנחש בארסו, וזה דרסו ארי, והנשארים נגשו רגליהם בין היזמי והיגי ותעו בישימון ודרך לעיר מושב לא מצאו, וכל אחד מהשארית הפליטה היה לבו הומה עליו לחברת רעיו מיראת קול שחל ושאגת אריה, כי ע"י ההתחברות יהיה לבם נכון כי ארי אבי תרי לא נפיל, מה עשו? התחילו כולם כאחד לצעוק בקול גדול, נקרבה איש לרעהו

ונחזיקה איש ביד אחיו ונלכה ביחד ונבקש את הדרך, אולי יחנן ה׳ צבאות אותנו ונמצא את הדרך הישר אשר נעלה בה מהיער הנורא הזה, ונבוא אל העיר אשר חפצנו בה.

והנמשל מובן מאיליו כי זה קרוב לאלפיים שנה אשר היהודי נע ונד הנהו, כל ראהו בוז יבזהו, ואחרי כל הצרות הבאות עלינו יאמרו על היהודי כי הכלבא ראוי לחוטרא, יען כי גם בינינו יש שנאת חנם וקטטות מרובות, ואנו מחללים שם שמים גם בין האומות בכמה דברים אשר הצדק אתם בזה ולנו הבושה.

[הגאון **רבי משה יהודה ליב גאלדבערג** זלה"ה - "**מעלות הצדקה**" (וילנא תרע"א - עמ' י)]

מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל

פסקי הלכות שביעית

רשימות הגר"י שוב שליט"א מו"צ אהבת שלום וקרית ספר

א. לנקות את הגינה שליד הבית בשמיטה אף דלכאו' הרי זה כפרתו מוכחת עליו שכוונתו רק לנקיון ואין כוונתו לזריעה מ"מ עדיף לנקות בשינוי אם יכול.

ב. מי שיש לו שכנים שאינם שומרי תומ"צ וועד הבית משקה ומטפל בגינה של הבנין בשמיטה יפקיר בפני שלושה את חלקו בגינה ויכול להמשיך לשלם דמי ועד בית (דאם יטען שאין לו חלק בגינה ולכן צריך לשלם פחות לועד בית השכנים יזכו בחלקו ולא יוכל לחזור ולזכות בזה לאחר השמיטה).

ג. אפשר לקחת כמה אתרוגים מכמה זנים למצות לולב בשמיטה אף שזה יותר מג' סעודות משום שפשטות הרמב"ם הוא דין דוקא לבעל הבית שאסור לו ליקח לעצמו יותר מג' סעודות (ואף שהחזו"א מסתפק בזה).

ד. הירושלמי מסתפק אם יש קדושת שביעית בבשמים ולמעשה יש להחמיר בזה אולם בהדסים בזמנינו בדרך כלל אין בזה ריח ואפשר להקל, ובהדסים של גוי שיש בהם ריח לנוהגים להחמיר בפירות נכרים בקדושת שביעית בירושלים בודאי יכולים להקל בזה דהרי המנהג בירושלים היה שאין קדושת שביעית בפירות נכרי בצירוף שהירושלמי מסתפק בזה אולם בבני ברק דנוהגים כהחזו"א שיש בפירות נכרים קדושת שביעית יש להם להחמיר בזה.

ה. מותר לאכול חזרת חריין של שביעית (לנוהגים להחמיר בפירות נכרים דבשל ישראל אסור באכילה משום איסור ספיחים) בליל הסדר אף דאין הדרך לאכול אותו לבד כיון דאוכלו למצוה.

ו. מותר להדליק נרות שבת בשמן של שביעית אף דיש אור חשמל מ"מ חשיב כנהנה מאור הנרות.

ז. אשה שיש לה כסף של פנסיה ואין לבעל שום חלק בזה דא"א להוציא את הכסף עד שתגיע לגיל פנסיה צריכה לעשות פרוזבול לבד ולא נכלל בפרוזבול של הבעל דאין לו זכות בזה.

ח. עצמות שהתבשלו במרק שיש בו קדושת שביעית אף שיש קדושת שביעית בעצמות אפשר לזרקם אחרי שאכלם כדרך שאכלם כל השנים (דאם אין הדרך למצוץ אותם בשאר השנים אז אי"צ למצוץ אותם בשביעית).

ט. כלי שבישלו בו מאכלים של שביעית ובאותו היום בישל מאכלים אחרים אין בהם קדושת שביעית (אף שקיבלו טעם מהסיר).

י. במקרה שיורד מים מהמרפסת לגינה של השכן וזה בלי חומרי ניקוי מה לעשות

לענין שמיטה, ושאל מרן זצוק״ל האם השכן צריך את המים, ועניתי שמגיע שם מים מכל השכנים, ואמר היות ואני שואל ולא השכנים (א״כ בין כה ירד שם מים מהשכנים ואי״צ את המים שלי) א״כ זה לא פסיק רישא א״כ מותר. וכ״ש שמותר להדליק את המזגן אף שנוטף מים מהמזגן שהמים לא מגיע מיד כשמדליקים את המזגן רק אח״כ.

יא. מותר לפתוח חלון נגד עציץ בשמיטה כשאין כוונתו לתועלת הצמחים דלא מסתבר דהתועלת מגיע לצמחים מיד עם פתיחת החלון.

יב. מותר לתת פירות של שביעית לילד שאינו שומר ע״ז ומפורר את זה. (כי כך דרכו לאכול בשאר השנים).

יג. אסור לתת פירות שביעית לפועל נכרי שעובד בביתו ולא חשיב כבן ביתו וכ״ש אם זה שכר עבור עבודתו הרי זה ממש סחורה.

יד. עציץ נקוב המונח על הרצפה מותר להגביהו על גבי רגליות אבל להוריד עציץ נקוב מע״ג רגליות לרצפה אסור דזה מגביר את היניקה.

טו. עציץ שיש בו כמה נקבים קטנים פחות משיעור שורש קטן אין מצטרפים כל החורים יחד להחשב עציץ נקוב.

טז. כשרוצה להפסיק בין עציץ לקרקע כדי שיחשב עציץ שאינו נקוב יש להחמיר שלא להניח בגד כיון שיש מחמירים דלא חשיב הפסק ויש לקחת דבר שלכו״ע הוי הפסק.

יז. מותר לפתוח גגון מעל עציץ לצורך הקמת סוכה כיון שמבטל את הבית רק באופן ארעי.

יח. מותר לעשות מלאכות דרבנן בעציץ שאינו נקוב בבית כגון להשקות ולפתוח את החלונות לצורך הצמחים.

יט. מרפסת שאינה מקורה לא חשיב כבית לגבי הקולא שמותר לטפל בעציץ שאינו נקוב בבית בשביעית.

כ. עציץ שאינו נקוב שאינו בבית אין להשקות אותו יותר ממה שצריך.

כא. מי שלוה פירות ע״מ להחזיר פירות אסור לו להחזיר פירות שביעית דהוי פורע חובו בפירות שביעית אולם אם אינו נוהג קדושת שביעית בפירות נכרים ורוצה להחזיר פירות נכרים אף שהמקבל נוהג בהם קדושה מדיני שביעית מותר ליתן לו פירות נכרים אולם יכול המקבל לומר שאינו רוצה פירות נכרים כיון דנוהג בהם קדושה וקשה לו בזה.

כב. מותר לחולה לאכול פירות שביעית אף אם אינו אוכל כל הפרי ואף אחד לא יאכל את השיריים שלו מ״מ אינו חשיב כמפסיד פירות שביעית.

כג. מותר לחולה שמקיא את מה שאוכל לאכול פירות שביעית ואינו חשיב כמפסיד פירות שביעית כיון שמתחילה אכל את זה.

כד. זקן שמתפורר לו האוכל בשעת האכילה מותר לו לאכול פירות שביעית כי כך דרך אכילה שלו.

כה. אסור לקלף עגבניה של שביעית כיון שרוב העולם אינו נוהג לקלפו חשיב כהפסד פירות שביעית.

כו. מותר לכתחילה לקנות ירקות שגדלו בעציץ שאינו נקוב בחממות בשביעית

ונמכרו העציצים לגוי ואי״צ לנהוג בזה קדושה וגם בעגבניות וכדו׳ שחממות מועיל לגידולם מותר לכתחילה דזה לא דרך הגידול.

כז. לסנן מיץ תפוזים של שביעית משאריות הפרי תלוי איך נוהגים בשאר השנים (והוסיף שכמדומה שאין נוהגים לסנן ועל כן יהא אסור לסנן בשביעית).

כח. אין להפעיל מערכת ממוחשבת להשקייה בשביעית אם ישקה יותר מהצורך דלדעת המהרש״ל יש דין שביתת הארץ. אבל מותר לנטוע אילן סרק בערב שביעית אף שזה משריש בשביעית דחשיב נעשה מאליו.

הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
במח"ס אבני ישפה

קונטרס תשובות חדשות בהלכות שבת

מתוך שו"ת אבני ישפה חלק ט' כת"י

ג' שבט תשס"ג

נשאלתי כמה שאלות בענין הרחיצה בחמין ובמקוה בערב שבת, והנני רושם אותם.

ענף א: אם עדיפה טבילת מקוה בערב שבת או רחיצה במים חמים

מעשה ואחד הגיע בערב שבת למקוה ומצא שהמים קרים, ושאל אם יתרחץ ויטבול במים קרים כדי לקיים מצות טבילה בערב שבת, או שמא עדיף ללכת לביתו ששם יוכל לרחוץ בחמין ולא יטבול לכבוד שבת.

והנה מצאנו מפורש בגמ' הענין של רחיצה בחמין בגמ' שבת כ"ה ב'. אבל ענין הטבילה בערב שבת אינו מבואר בגמ' רק בספר הכוונות כתב שהוא מדברי הזוהר פרשת תרומה, וכמו שכתב בספר כף החיים סי' ר"ס ס"ק ד'. ולכן נראה ברור שאם האדם חייב לבחור בין רחיצה בחמין ובין טבילה במקוה בערב שבת, יבחור רחיצה בחמין שהיא חשובה יותר כפי המבואר בגמ' בהדיא. ועוד שדעת המהרש"ם שאפשר לקיים טבילה ע"י ט' קבין.

ענף ב: אם עדיפה טבילת מקוה בערב שבת או רחיצת פניו וידיו

ע"כ דברנו באופן שלא יוכל כלל לרחוץ בחמין, אבל אם יוכל לחזור לביתו ועכ"פ יוכל לרחוץ פניו וידיו בחמין, נראה שעדיף שיטבול במים קרים, וירחוץ פניו וידיו בחמין, שהרי בזה ירויח את שתי המצוות. וכן מוכח בבה"ל סי' ר"ס ד"ה מצוה וד"ה כל גופו, שהעיקר הוא רחיצת פניו וידיו כיון שזה הוזכר בגמ' שבת כ"ה ב', ולכן כדי שיקיים את שתי ההלכות יחד, נראה שיטבול במים קרים וירחוץ פניו וידיו בחמין.

ענף ג: אם יש בזמננו מצוה לרחוץ רגליו בחמין בערב שבת

והנה לשון הגמ' שבת כ"ה ב' הוא לרחוץ פניו ידיו ורגליו, אמנם המ"ב סי' ר"ס ס"ק ד' כתב וז"ל: ורגליו, וכעת אין נוהגין ליזהר בזה ואפשר דדוקא במדינותיהם שהיו רגילין לילך יחף ודרכו לרחוץ במים מפני האבק והעפר משא"כ במדינותינו וכעין זה כתב הפמ"ג לעיל בסימן ד' באשל אברהם סק"א עי"ש.

וברור דיבר המ"ב שהכל תלוי במדינות השונות אם צריכים לרחוץ את הרגלים לכבוד שבת בחמין או לא. ולכן נראה שבאמת הדבר הזה הוא ממש למעשה בזמננו פה בארץ ישראל שאין מנהג שווה בכל המדינה כי יש בני אדם שהולכים עם נעלים כל השבוע ויש בני אדם שהולכים עם

סנדלים בלי גרביים ורגליהם יחפות כל השבוע. ומסתבר שבמדינה שיש מנהגים שונים, אזלינן בתר כל אדם בעצמו לפי מנהגו במשך השבוע.

ולכן בני אדם שהולכים בקיץ עם סנדלים וממילא רגליהם מתלכלכים הרבה כי אינם נועלים נעלים סגורות, נראה שאנשים אלה חייבים לרחוץ גם רגליהם בחמין לכבוד שבת, אבל שאר בני אדם שהולכים עם נעלים סגורות לא צריכים לרחוץ רגליהם בחמין לכבוד שבת. ויתכן שגם ההולכים עם גרבים צריכים לרחוץ כיון שרק נעל ממש מגינה על נקיות הרגל.

ענף ד: מה נחשב מים חמים שחייבים לרחוץ בהם לכבוד שבת

ועדיין עלינו לבאר מה מידת החום של המים שהם נחשבים מים חמים שיוצאים בזה ידי חובת הרחיצה לכבוד שבת, שהרי קשה לאדם לסבול מים חמין מאד.

הבה"ל סי' ר"ס ד"ה בחמין דן בשאלה אם יוצאים ידי חובת מצוה זו במים פושרין ע"ש. והוכיח מדברי שו"ת נודע ביהודה שפושרין אינם נחשבין כמו חמין, ושוב הקשה על דברי הנודע ביהודה, ולא סיים במסקנה ברורה אם יוצאים ידי חובה במים פושרים. ומשמע מדבריו שאם רוצים לצאת בודאי מצות רחיצה בחמים אינו די ברחיצה בפושרים אלא דוקא בחמין

אלא שלא באר המ"ב מה מידת החום הנחשבת חמין ולא פושרין. והנה לענין בישול כתב השו"ע כמה פעמים שתליא ביד סולדת בו, וכן כתב בסי' שי"ח סע' ו' וסע' ט"ו. ואם כן אולי נאמר שכמו לגבי בישול, אם כן גם לענין רחיצה יש אותו הגדר שרק ביד סולדת בו נחשבת רחיצה בחמין.

וחשבתי להביא הוכחה מדברי השו"ע סי' שכ"ו סע' ד' שכתב וז"ל: לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש עכ"ל. ובמ"ב ס"ק י"ז כתב וז"ל: זהו מלשון הרמב"ם ור"ל שאין לאסור מפני חמום גופא דהפשר אינו בכלל בישול רק מפני חשש רחיצה וס"ל דכיון שאין זה רחיצה גמורה עשאוהו רק כחמין שהוחמו מע"ש דאין אסור אלא כל גופו כמ"ש בס"א והי"א שבסעיף שאחר זה ס"ל דדינו שוה כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת דאסור אפילו לרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו [ואף דסתם חמין שהוחמו בשבת הוחמו המים באיסור והכא בענייננו הלא לא היה על המים שם חימום רק שם הפשר בעלמא אין לחלק בזה דאפילו מים שרק הופשרו בשבת ואין היד סולדת בהן ג"כ אסור לרחוץ בהן אפילו אבר אחד] עכ"ל.

הרי מבואר בהדיא במ"ב שגם מים שאין היד סולדת בהם ואין בהם איסור בישול, בכ"ז יש בהם איסור רחיצה בחמין בשבת. ואם כן יש ללמוד מכאן שכמו שיש איסור רחיצה בשבת במים אלו שהם פחות מיד סולדת בו, כן ה"ה מקיימים בזה את המצוה של רחיצה בחמין בערב שבת, שהרי כעת גילינו מה נחשב חמין בעיני חז"ל לענין רחיצה, ואין צורך למים שהם יד סולדת בו כדי לקיים המצוה של רחיצה בחמין. וכן מוכרח לומר מסברא דהרי אין אדם יכול לרחוץ במים שהיד סולדת בהן שהם חמים מאד, ואין דרך לרחוץ במים חמים כ"כ.

ענף ה: אדם שמצטער במים חמים אם חייב לרחוץ בהם לכבוד שבת

ועדיין צריך ביאור מה לעשות בבן אדם שהוא מתענג במים קרים, וכמו שמצוי בימים החמים של הקיץ שיש בני אדם שהם לא סובלים מים חמים כלל, האם בכל אופן הם חייבים לרחוץ במים חמים.

ונראה ללמוד הלכה זו מדברי השו״ע סי׳ רפ״ח סע׳ ג׳ שכתב וז״ל: אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת י״א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן אמרו שכך היה עושה הר״י החסיד ז״ל עכ״ל. הרי מבואר שהאכילה בשבת ניתנה לתענוג, וכיון שלאדם זה הוא צער עבורו, א״כ אין עליו חובה לאכול בשבת ומותר לו להתענות. ואם נאמר כן בשבת עצמו שזו חובה ממש לאכול שלש סעודות, ק״ו בערב שבת שהוא בגדר של מצוה ולא חובה וכדברי הגמ׳ שבת כ״ה ב׳, וכן פסק המ״ב סי׳ ר״ס ס״ק א׳.

ולכן פשוט שאדם שמצטער מרחיצה בחמין בערב שבת, מותר לו לרחוץ בפושרים או קרים וירחוץ לכבוד שבת במים שנוחים לו.

▩ ▩ ▩

י״ב טבת תשס״ד

נשאלתי שאלה בענין קבלת שבת והנני רושם את שעלה בדעתי וכן עוד ענינים הקשורים לקבלת שבת.

ענף א: הפעלת מכונת כביסה ביום ו׳ כאשר היא ממשיכה לפעול בין השמשות

נשאלתי מאשה אחת שהפעילה מכונת כביסה והיא יודעת שהמכונה לא תפסיק לפעול לפני בין השמשות ושאלה אם היא רשאית להשאיר את המכונה פועלת בין השמשות שהרי היא נפסקת מעצמה בלי מגע יד אדם ובודאי תפסיק לפעול לפני צאת הכוכבים.

וחשבתי לפי מה שמבואר בשו״ע סי׳ שמ״ב שלא גזרו על דברים שאסורים מדברי סופרים בבין השמשות. והרי האיסור שיש כאן בזה שהמכונה פועלת הוא איסור דרבנן מצד אוושא מילתא וכמבואר ברמ״א סי׳ רנ״ב סע׳ ה׳. ואם כן שפיר יכולה להשאיר את מכונת הכביסה פועלת כיון שאין כאן יותר מאיסור דרבנן ולא גזרו בבין השמשות.

ענף ב: אם קבלה שבת ורוצה להשאיר את המכונה פועלת בבין השמשות

עד כאן דברנו כאשר האשה טרם קבלה שבת, אבל בשעה שהאשה מדליקה נרות הרי היא מקבלת שבת, ואם כן איך באנו להתיר מדין בין השמשות כאשר היא כבר קבלה שבת.

וכן כתב המ״ב סי׳ שמ״ב ס״ק א׳ וז״ל: ודע דכל סעיף זה לא מיירי כשקבל עליו שבת אבל אם קבל עליו שבת [כגון ע״י מזמור שיר ליום השבת או לכה דודי בזמנינו] מבואר לעיל בסימן רס״א שאפילו הוא מבע״י ואפילו אם רק הצבור קבל עליו שאז חל עליו שבת בע״כ אסור לו לעשות כל שבות בעצמו אפילו לדבר מצוה אם לא ע״י עו״ג עכ״ל. הרי מבואר שכל הקולא של בין השמשות הוא רק לפני קבלת שבת, אבל אחר קבלת שבת אסור לו לעשות שום שבות.

אלא שראיתי במ״ב סי׳ רס״א ס״ק כ״ח שכתב וז״ל: ועיין בביאור הלכה בשם הרבה אחרונים שכתבו דדוקא ע״י ברכו שהוא

קבלת שבת של ציבור אבל אם יחיד קבל עליו שבת מבעוד יום לא חמיר מבין השמשות וכן משמע ממ"א סק"ז עכ"ל. ועיינתי בבה"ל שם ד"ה אין מערבין וכן כתב במ"א ס"ק ז' שכתב בשם כמה פוסקים שאם היתה קבלת שבת על ידי יחיד, הדין הוא שעדיין מותר לעשות מלאכה דרבנן בין השמשות. ועוד הביא מקילים שאפילו כאשר קבל שבת עם הצבור מותר לעבור על שבות בין השמשות.

היוצא מדברינו שכיון שבהדלקת נרות האשה מקבלת קבלת שבת על ידי יחיד, אינה עוברת איסור כשהיא משאירה את מכונת הכביסה פועלת, שהרי אין בזה אלא איסור דרבנן ומותר בין השמשות כיון שהיא קבלה שבת ביחיד.

ענף ג: אם הבעל קבל שבת ואשתו טרם קבלה שבת

פעמים רבות אנשים רוצים לקבל שבת בקיץ מוקדם אחרי פלג המנחה כיון שהילדים עלולים להרדם. וכבר כתב האגרות משה שאין זה מחייב את האשה לקבל שבת אף שהבעל כבר קבל שבת, כיון שלא עושים כן בגלל שרוצים להחמיר, אלא הטעם הוא משום שכך נוח להם, וממילא אין זה מחייב את האשה.

ענף ד: אמירה לגוי אחר קבלת שבת

אפילו אם כבר קבלו שבת בצבור מותרת אמירה לגוי, כ"כ המ"ב בסי' רס"א ס"ק י"ז וז"ל: ואפילו לפי מה שפוסק המחבר לקמן בס"ד דאחר קבלת שבת אסור לעבור אפילו על שבות במקום מצוה מ"מ לענין אמירה לא"י לא מחמרינן טפי מבין השמשות עכ"ל. וכוונתו לדברי המחבר בסע' ד' שכתב שאחר עניית ברכו אין מערבין וכו', והיינו קבלת שבת בצבור, ובכל אופן כתב המשנ"ב שאמירה לנכרי מותרת בשעה זו. וכל שכן שמותרת אמירה לגוי אחר קבלת שבת של יחיד.

ענף ה: קבלת שבת לענין תפילת מנחה

אם אדם קבל שבת, אף שהיה ביחיד, שוב אסור לו להתפלל מנחה כיון שזה כמו תרתי דסתרי שהרי כבר קבל שבת ועכשיו הוא בא להתפלל תפילת חול. כן כתבו השו"ע סי' רס"ג סע' ט"ו ומ"ב ס"ק ס'.

ענף ו: אמירה לישראל אחר שלא קבל שבת אחר שהוא עצמו קבל שבת

אם רצונו לומר לישראל אחר שלא קבל עדיין שבת לעשות מלאכה עבורו, נראה שהדבר מותר אף שקבל שבת בצבור. וכן סתימת השו"ע סי' רס"ג סע' י"ז שלא חילק בין קבלת שבת של צבור או יחיד, ומשמע אף בשל רבים מותרת אמירה לישראל אחר.

ענף ז: אם קבלת שבת של ההורים מחייבת את הילדים

נשאלתי על ידי ידידי היקר הרב אליעזר יעקב נבנצאל שליט"א כאשר אביו קבל שבת אם זה מחייב את הבן שגם הוא יקבל שבת. ואמרתי שנראה שדבר זה יש לדייק מדברי האג"מ שהבאנו לעיל, שכתב שהסיבה שאשה לא מתחייבת בקבלת שבת של הבעל הוא משום שהוא עושה כן לנוחיותו ולא מטעם שסובר כך מדינא. ומוכח מדבריו שאם היתה הסיבה שהוא רוצה לקבל שבת מדינא היה מחייב את אשתו. ולפי זה כאשר האב מקבל שבת כיון שהוא סובר שהגיע זמן

לקבל שבת, הרי זה כמו שהוא מקבל מדינא ולא מצד הנוחיות, וממילא כמו שזה מחייב את אשתו, מסתמא זה מחייב גם את בניו שהרי גם הם כפופים למרותו של אביהם. ואם האב קבל שבת רק דמשום נוחיותו, אין זה מחייב את בניו לקבל שבת.

▩ ▩ ▩

ט״ז אדר א׳ תשס״ג

נשאלתי כמה שאלות בעניני הדלקת נרות וכתבתי הנלע״ד.

ענף א: היכן מדליק נרות שבת הסועד בבית אחרים וישן בביתו

נשאלתי מזוג אחד שהוזמנו לשמחה בבית אחרים והלכו לאכול סעודת ליל שבת במקום השמחה, ודעתם לחזור לביתם לישון. ושאלו היכן יקיימו מצות הדלקת הנרות בבית השמחה בו הם סועדים, או בביתם, שהרי הם חוזרים מאד מאוחר לביתם כדי לישון.

וחשבתי שהנכון הוא להדליק במקום שהם ישנים כיון שאין שם אנשים אחרים שמדליקים, א״כ יש להם ודאי חיוב. ובשו״ע סי׳ רס״ג סע׳ ח׳ כתב וז״ל: ב׳ או ג׳ בעלי בתים אוכלים במקום א׳ י״א שכל אחד מברך על מנורה שלו ויש מגמגם בדבר ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד, הגה אבל אנו אין נוהגין כן עכ״ל. הרי לנו שאף שכתב הרמ״א שנוהגים לברך כמה אנשים באותו מקום, אבל לפי דעת השו״ע אין לעשות כן משום ספק ברכות להקל. ולכן אף שנוהגים להקל כאשר בת מתארחת בבית אמה ששתיהן מדליקות, אבל כאן שיש שני בתים נפרדים, אחד לאכילה ואחד לשינה, הרי ניתן לצאת ידי כל הדעות ולהדליק במקום השינה. וכן כתב בספר ששכ״ה ח״ב פרק מ״ה סע׳ ח׳.

ויש להקשות מדברי השו״ע סי׳ תרע״ז סע׳ א׳ שכתב וז״ל: ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו אע״פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית וה״ה לבן האוכל אצל אביו, הג״ה וי״א דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש ידליק במקום שאוכל וכן נהגו עכ״ל. ומשמע מדברי הרמ״א בהל׳ חנוכה שמקום האכילה עיקר ולא מקום השינה, ואיך כתבנו ההפך מזה.

אבל המעיין בדברי הרמ״א שם יראה שמדובר לענין חשדא, והיינו שכיון שיש בבית שני פתחים יחשדו בו שהוא לא הדליק בפתחו, ולכן צריך להדליק בשני הפתחים. ועל זה כתב הרמ״א שאין חשד בזמן הזה כיון שמדליקין בפנים, וממילא כל בני הבית יודעים מי הדליק והיכן הדליק. ולפי זה לא כתב הרמ״א לומר שמקום האכילה הוא העיקר ביחס ל-מקום השינה, אלא בא לומר שאין צריך להדליק במקום השינה כי אף אחד לא יחשוד בו שלא הדליק כי בין כך ובין כך לא רואים בחוץ. ועוד יש לומר שכוונת הרמ״א ששני המקומות שווים, והיינו מקום השינה ומקום האכילה, כאשר הוא ישן במקום אחד לבדו ואוכל במקום אחר לבדו, ועל זה כתב הרמ״א שמקום האכילה חשוב יותר, אבל באופן שמקום האכילה משותף לרבים ובמקום השינה הוא נמצא שם לבדו, בזה מודה הרמ״א שידליק במקום השינה. ופירוש זה נראה עיקר.

ולכן למעשה בנידוננו כיון שמקום השינה הוא מקום שבו הם ישנים לבדם בלי משפחה אחרת, ומקום האכילה אוכלים בו

כמה משפחות ביחד, עדיף להדליק במקום השינה לצאת ידי הספק.

ענף ב: בת המתארחת אצל אמה ויש לה ולבעלה חדר נפרד לשינה

שאלה זו נוגעת לכל זוג המתארח אצל ההורים. וגם כאן אף שהמנהג הוא שהבת שמתארחת מדליקה נרות שבת באותו החדר שאמה מדליקה, אבל נכון יותר שתדליק בחדר שינה המיוחד לה ולבעלה, ובזה יוצאת כל הדעות וכמו שכתבנו לעיל. וכן משמע במ"ב סי' רס"ג ס"ק ל"ח.

ענף ג: מאיזה זמן מותר להדליק בלי לקבל שבת

בשאלה הנ"ל שהזוג ישן במקום אחד ואוכל במקום אחר, נראה להעיר שיש לדון ממתי רשאית האשה לקבל שבת בהדלקה כיון שרצונה לנסוע למקום האכילה אחר הדלקת נרות, וכדי לעשות כן תצטרך לעשות תנאי שאינה מקבלת שבת.

בשו"ע סי' רס"ג סע' ד' כתב וז"ל: ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל שבת מיד רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה עכ"ל. וטעם הדבר שצריך לקבל שבת בזמן שהוא מדליק נרות שבת בשעה זו, הוא משום כדי שיהא ניכר שעושה כן לכבוד שבת. כן כתב רש"י שבת כ"ג ב' ד"ה שלא יקדים, וכדאי' בשו"ע שם.

עכ"פ מבואר בשו"ע שאם היא מדליקה אחר פלג המנחה, היא חייבת לקבל שבת בזמן ההדלקה, שאם אינה מקבלת שבת אינה יכולה להדליק בעוד היום גדול כיון שלא ניכר שזה לכבוד שבת. אבל לא כתב השו"ע שעור בדבר עד מתי נחשב עוד היום גדול, שחייבת לקבל שבת, ומתי נחשב הזמן הנכון שאינה חייבת לקבל שבת.

גם לא מצאתי בדברי המ"ב הסבר מפורש מה נחשב עוד היום גדול, ולא פירש דבר ברור על דברי השו"ע הנ"ל. רק מה שכתב שם ס"ק ט"ו וז"ל: בעוד היום גדול, היינו כשהוא זמן הרבה קודם תוספת שבת וזמן תוספת שבת להשו"ע הוא מעט קודם סוף השקיעה ועיין בבאור הלכה, ועיין בסימן רס"א במ"ב ס"ק כ"ג דמסקינן שם דמי שפורש עצמו ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה קודם השקיעה אשרי לו דהוא יוצא בזה ידי כל הראשונים עכ"ל. ובאר שיטתו בשער הציון סי' רס"א ס"ק כ"א שהוא לצאת שיטת ר"א ממיץ ע"ש.

שוב הראה לי ידידי היקר הרב יעקב סליד שליט"א מה שכתב הבה"ל סי' תרע"ב ד"ה ולא מקדימים לפרש דברי הגמ' "ובלבד שלא יקדים", וז"ל: ואפילו אם נפרש דהרמב"ם סובר כר"ת וסיעתו דהיינו השקיעה השניה ג"כ אנו מוכרחין לומר דזמן של בין השמשות ומעט יותר כעשרה מינוט מקודם דהוא בס"ה לערך כ"ה מינוט קודם צה"כ אינו בכלל ובלבד שלא יקדים עכ"ל. ומשמע מלשונו שלמד הבה"ל שהשעור של עשר דקות עדיין אינם נחשבים ובלבד שלא יקדים כיון שהוא רק דבר מועט. וצ"ע מנין הבה"ל ידע השעור של עשר דקות, וצע"ג.

עכ"פ היוצא מדברי המ"ב שעד שליש שעה שהוא עשרים דקות לפני השקיעה או עד חצי שעה לפני השקיעה, אין שום ספק בדבר אם יכול להדליק נרות בלי לקבל שבת ואינו נחשב עוד היום גדול. ולפי הבה"ל

שהבאנו כאן יש להוסיף עוד עשר דקות, ונמצא שעד ארבעים דקות לפני השקיעה עדיין אינו נחשב שהוא מקדים. ויתכן שזה מקור המנהג בירושלים שמדליקים נרות שבת ארבעים דקות לפני השקיעה. ונראה לי שהוא הדין במקום שכולם נוהגים להדליק מוקדם מזה כמו בירושלים שהמנהג הוא שמדליקין ארבעים דקות קודם השקיעה, שגם שם יש להוסיף עוד עשר דקות והיינו משום שבודאי שאינו נחשב "עוד היום גדול" ואינו חייב לקבל אז שבת. וטעם הדבר שכיון שכך המנהג להדליק, בודאי ניכר הדבר שהוא הדליק לכבוד שבת, וממילא יש גם להוסיף עשר דקות שהוא דבר מועט.

ענף ד: עבר והדליק בעוד היום גדול מה יעשה כעת

בספר שו"ע הגרש"ז כתב בסי' רס"ג סע' ו' כתב וז"ל: ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קבל עליו שבת מיד צריך לחזור ולכבותו ולהדליקו לצורך שבת כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת עכ"ל. אבל המ"ב שם ס"ק כ' כתב שאין צריך לחזור ולכבותו כיון שבדיעבד שפיר דמי ע"כ. ובבה"ל ד"ה מבעוד כתב וז"ל: ואם נרצה להחמיר לכבות ולחזור ולהדליק כדי שתהא ההדלקה בזמנה ולא יעבור על לא יקדים יצא שכרו בהפסדו דתהיה ברכתו הראשונה לבטלה עכ"ל.

ובשו"ת חתם סופר יו"ד סי' ש"כ כתב בענין מה שמותר להשאל על הפרשת חלה אף שמתברר למפרע שהברכה על הפרשת החלה היתה לבטלה, וכתב שם וז"ל: ואמנם לענין ברכה שכבר בירך לע"ד אין כאן חשש ברכה לבטלה כלל נהי דבחנם אין לשאול על הנדר ולגרום ברכה שאינה צריכה שנית אבל מ"מ אם אירע שהתחרט משום טעם ויחזור ויתרום ויברך שנית אן כאן שום בית מיחוש לברכה ראשונה שהיתה לבטלה כי אין כאן ברכה לבטלה שככה מברך וצונו לפרוש תרומה חלה וענין הפרשת תרומה חלה הוא שישאר לו כח לשאול עליהם וכה צונו להפריש אותם ע"ד זה וכן עשה והפריש עכ"ל.

הרי מבואר לנו שאין בזה משום ברכה לבטלה כיון שבזמן עשיית הברכה היא היתה בהיתר. והוספתי בכתב ידי הערה בגליון הח"ס בזה"ל: וכן משמע במרדכי הו"ד בב"י אה"ע סי' ל"ז ד"ה קטנה שהלך אביה למדינת הים דאין בז' ברכות שמברכים בנישואי קטנה שהלך אביה למדינת הים ברכה לבטלה אעפ"י שיתכן שיבא אביה וימחה. ואף שסברת הח"ס זו סברא מיוחדת בהפרשת חלה שיש בה שאלה, אבל נראה שכתב כן רק לרווחא דמילתא, אבל גם בשבע ברכות שאין סברא זו קיימת, לא חוששין לעתיד והולכים בתר השתא ואינו נחשב לבטלה.

ולפי זה לא מובנים לי דברי הבה"ל שהרי מה שייך לומר שאם יכבה את הנר תהיה הברכה למפרע ברכה לבטלה, אחר שבזמן ההדלקה היה בהיתר ואזלינן בתר אותה שעה שהוא הדליק שלא היתה לבטלה. ואם נחלק דשאני הכא שלא היתה הברכה בהיתר, שהרי הוא הקדים להדליק נרות שבת ולא קבל שבת, ולא עשה כדברי חז"ל. יש לדחות שהיא הנותנת, כיון שלא עשה כדברי חז"ל יש לומר שברכתו הראשונה היתה לבטלה, וממילא עדיין לא ברך על מצות

הדלקת נרות, ושפיר יש לו לכבות ולהדליק מחדש כדי לקיים את המצוה כתיקונה.

וכן מוכח מדברי השו"ע הגרש"ז הנ"ל שלא ראה שום פסול בזה שמכבים את הנרות שבת, וע"כ מן הטעם שלא גרם כאן שום ברכה לבטלה. וכן דעת דרך החיים לכבות ולהדליק מחדש, וכמו שהזכיר הבה"ל.

וכיון שמצאנו שגם שו"ע הגרש"ז וגם הדרך החיים שהובא בבה"ל מסכימים שחייבים לכבות ולחזור ולהדליק אם הדליק מוקדם ולא קבל שבת, וגם הבאנו סמוכים מדברי שו"ת ח"ס, היה נראה שכן ראוי להחמיר, לולא שכתב המ"ב הפוך מזה.

ענף ה: אם המדליק מחדש אחר שכבה נרות שבת מברך

ולפי מה שהבאנו דברי שו"ע הגרש"ז ודרך החיים שהמקדים להדליק נרות שבת ולא מקבל שבת צריך לכבות ולחזור ולהדליק, יש לעיין אם יחזור ויברך על הדלקת הנרות אחר שמדליק מחדש. וזה ברור שכעת צריך להדליק בזמן הנכון או עכ"פ לקבל שבת בזמן ההדלקה.

ונראה מפשטות דברי הבה"ל שחוזרים לברך על הדלקת נרות אחר שמכבים וחוזרים להדליק. וכן מוכח ממה שכתב וז"ל: ואם נרצה להחמיר לכבות ולחזור להדליק כדי שתהיה ההדלקה בזמנה ולא יעבור על לא יקדים יצא שכרו בהפסדו דתהיה ברכתו הראשונה לבטלה עכ"ל. הרי שסובר הבה"ל שבכבוי הנרות נגמרה המצוה הראשונה וכבר איננה בעולם, ולכן סובר שהוא הופכו כעת לברכה לבטלה. ואם כן מוכח שלדעתו צריכים לחזור ולברך שהרי התבטלה המצוה הראשונה, וכעת מקיימה מחדש.

וכן מוכח מדברי הגרע"א שהוא מקור דברי הבה"ל שכתב שאין דינו דומה לדברי הרמ"א שכתב שם בסע' ד' וז"ל: ואם היה הנר דולק מבעוד היום גדול יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת עכ"ל. ותירץ רע"א שהרמ"א אירי שהדליק לא לצורך שבת ע"ש. אבל שאר הפוסקים שלמדו שדברי הרמ"א שייכים גם באופן שהדליק מוקדם בעוד היום גדול, הרי הם סוברים שצריך גם לברך מחדש. וכן הוא הפשטות שהרי אם היתה מניעה לברך בהדלקה מחדש היו צריכים להזכיר זאת כי בדרך כלל מברכים על הדלקת נרות שבת.

ולמעשה מי שהדליק בעוד היום גדול, והיינו בזמן שהיה צריך לקבל שבת ולא קבל שבת, יכבה ויחזור וידליק עם ברכה לפי דעת שו"ע הגרש"ז ודרך החיים, ולדעת רעק"א והמשנ"ב, - לא יכבה כלל.

ענף ו: מי שמדליק בכמה דירות כיצד יברך

עוד שאלה נשאלתי בענין בחור ישיבה שמדליק נרות שבת בכמה דירות של הישיבה, ושאל אם עליו לברך בכל דירה כיון שהוא צריך לצאת החוצה או שמא ברכה אחת עולה לכל הדירות.

ונראה לדמות הלכה זו לדין מי שבודק כמה בתים בבדיקת חמץ. כתב השו"ע סי' תל"ב סע' ב' וז"ל: בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים עכ"ל. והמ"ב שם ס"ק ז' כתב וז"ל: כמה בתים, וההליכה מבית לבית לא הוי הפסק ועיין בח"א שכתב דאם בודק ביתו וחנותו והחנות הוא בחצר אחרת צריך לחזור ולברך אמנם מצאתי בחק יוסף ובמאמר מרדכי שדעתם דכולהו חדא מצוה היא

שמחויב לילך ולבדוק כל המקומות שיש בהם חמץ ואין שייך לומר דהליכה הוי הפסק בזה עכ״ל.

ומסתבר שיש לומר אותה סברא גם לענין הדלקת נרות שבת, שהרי גם הדלקת נרות בכל הבתים שיש לאדם הכל מצוה אחת וחייב להדליק נרות בכל הבתים שיש לו. ואין זה דומה לשנוי מקום באכילה שאין חיוב לאכול בכמה מקומות. ולכן נראה שגם אם הולך מבית לבית להדליק נרות שבת, לא יברך רק ברכה אחת בלבד.

ענף ז: אם נכון מנהג בנות המשתייכות לחסידות מסוימת להדליק נר לכבוד ש״ק

שמעתי שיש מנהג חסידים בחסידות מסוימת שמחייבים את הבנות להדליק נר שבת, וכל אחת מדליקה נר אחד. ויש לעיין אם המנהג הזה יש לו מקור בהלכה או לא.

ראשית, לא הבנתי למה נהגו שכל בת מדלקת רק נר אחת, שהרי מנהג ישראל הוא להדליק שתי נרות אחד נגד זכור ואחד נגד שמור וכדברי השו״ע סי׳ רס״ג סע׳ א׳. וכיון שהן מדליקות בעצמן, הרי ע״כ שאינן רוצות לצאת בהדלקת אמהותיהן, ואם כן עליהן להדליק כפי מנהג עם ישראל דהיינו שתי נרות.

גם עצם המנהג צריך ביאור שהרי מה טעם יש שבת תדליק לבדה כאשר אין צורך ע״פ ההלכה אלא שאחד ידליק עבור כל הבית, ואין זה מצוה על כל יחיד ויחיד. ואם נאמר שהוא משום חינוך, מסתבר שיש לחנך בדבר שיתחייבו בו הקטנים כאשר יגדלו, וכאשר הבנות תגדלנה הרי לא תדלקנה אלא אחת בכל בית. סוף דבר, המנהג הזה לא מצאתי לו מקור וטעם.

ענף ח: אם מועיל להחשיך מבעוד יום או לפני שקיבל שבת כדי ליהנות מהנרות

עוד נשאלתי באדם שרוצה לקבל שבת מוקדם אבל חושש שלא יגיע בערב לביתו בזמן שיספיק ליהנות מהנרות, ושאל אם מועיל להחשיך מבעוד יום אחר ההדלקה וכך יחשב שהוא נהנה מן הנרות.

לא נראה לי ששייך ליהנות מהנרות כל עוד שאינו מקבל שבת, כי צריך ליהנות מנרות שבת ולא מנרות של יום חול. ולכן נראה לי שאם יקבל שבת בזמן ההדלקה, ואז יחשיך את החדר על ידי שיוריד את התריס, שפיר נחשב שהוא נהנה מנרות שבת, כי מה לי אם חשוך בגלל העדר השמש, או שחשוך בגלל הורדת התריס, שהרי בשני המקרים הנרות מאירות ושפיר נחשב שהוא נהנה מנרות שבת.

▩ ▩ ▩

כ״א מנ״א תשס״ב

נשאלתי כמה שאלות בענין עשיית תנאי שלא לקבל שבת בהדלקת נרות, ורשמתי אותם כאן.

ענף א: אשה שעשתה תנאי בהדלקת נרות כדי שתוכל להתפלל מנחה

נשאלתי מאשה אחת שהדליקה נרות שבת ואמרה בפירוש שהיא עושה תנאי כדי שתוכל להתפלל מנחה אחר הדלקת נרות. והסתפקתי אם תנאי כזה מועיל או לא.

והשאלה היא שלא מצאנו אלא תנאי שאדם יכול להתנות שאינו מקבל שבת, כמו שכתב הרמ״א סי׳ רס״ג סע׳ י׳. אבל כאן היא לא אומרת שהיא לא מקבלת שבת, אלא

משמע מדבריה שהיא מקבלת שבת, רק שהיא עושה תנאי שתוכל להתפלל מנחה.

וחשבתי שדבר זה דומה למתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי מי שמלוה לחברו ומתנה על מנת שלא תשמיטני שביעית, השביעית משמטת שהרי זה מתנה על מה שכתוב בתורה שהתורה אומרת שהשביעית משמטת, (מכות ג ע"ב).

ושמא נוכל לפרש את דבריה שהיא מתכוונת לומר שהיא אינה מקבלת שבת כי היא רוצה להתפלל, רק היא לא פרטה את בקשתה די הצורך. ואם כן רשאית היא לעשות שאר מלאכות ולא רק להתפלל מנחה.

אבל באמת כאשר שאלנו את פי האשה מה היתה כוונתה, היא ענתה שהיא חשבה באמת לקבל את השבת, אבל רצתה לעשות תנאי שלמרות קבלת השבת יהיה מותר לה להתפלל מנחה. וזה באמת מוכח מלשונה שהרי לא אמרה שהיא לא מקבלת שבת, היא רק אמרה שהיא יכולה להתפלל מנחה.

ומסתבר ללמוד הלכה זו מדברי השו"ע סי' תרל"ח סע' ב' לענין נוי סוכה שכתב וז"ל: אבל אם אמר אני מתנה עליהם לאוכלם כשיפלו אינו כלום עכ"ל. והרי כאן החסרון של התנאי שלו הוא שלא אמר שאינו בודל מהם, אלא אמר שיוכל לעשות נגד מה שהתורה צותה, והיינו לאכול מהם אחר שיפלו. ולכן לא מועיל תנאי זה כי אין זה שיור, אלא מתנה על מה שכתוב בתורה.

וכיון שזו היתה כוונתה וגם זו משמעות המלים שהוציאה מפיה, נראה באמת שאסור לה לעשות מלאכה וגם אסור לה להתפלל תפילת מנחה. וטעמי שהרי אמרה וחשבה לקבל שבת, והתנאי שלה הוא כמו שמתנה על מה שכתוב בתורה ולא מועיל, ואם כן ודאי שאסורה במלאכה. וכיון שהיא קבלה שבת, גם לא יכולה להתפלל תפילת מנחה כמ"ש השו"ע סי' רס"ג סע' ט"ו. ולכן צריכה היא לומר כפי הנוסח המועיל: אני מתנה שלא אקבל שבת בהדלקת נרות. ע"כ.

ענף ב: אם תנאי שלא לקבל שבת טעון משפטי התנאים

כיון שהרמ"א בסי' רס"ג סע' י' כתב שצריך להתנות, יש לעיין אם יש בזה גדר של משפטי תנאים שצריך הן קודם ללאו ועוד כתנאי בני גד ובני ראובן.

והנה הלשון "להתנות" נראה שיש לה שני פירושים, והיינו שיש תנאי כבני גד ובני ראובן שאם עושים כך אז נעשה כך ואם עושים כך אז נעשה אחרת. אבל יש עוד סוג תנאי שאינו תלוי בשום דבר רק הוא שיור שמשייר בעצמו, וכגון בסוכה שאומר שאינו בודל מנוי הסוכה, שם הוא שיור שהשאיר לעצמו בנוי סוכה שלא תחול עליו הקדושה של הסוכה.

ובענין קבלת שבת נראה ברור שזה ענין של שיור, והיינו שהיה צריך להיות שהדלקת נרות כוללת גם קבלת שבת, אבל על ידי התנאי היא משיירת את קבלת השבת מחוץ למסגרת הדלקת הנרות. ולפי זה פשוט שלא צריך להקפיד על הן קודם ללאו או שום אחד מהתנאים של בני גד ובני ראובן. ולכן כתב הרמ"א שאפילו תנאי בלב, והיינו מחשבה בלבד מועילה.

ענף ג: תנאי שתוכל לעשות מלאכה אחת בלבד

הסתפקתי אם אשה תאמר שהיא מקבלת שבת פרט למלאכת הדלקה, אם זה נחשב שהיא קבלה שבת ומותר לה להדליק, או שמא אין חל התנאי וגם הדלקה אסורה לה.

ונראה לי שזה תנאי טוב. ומה שיש לחלק בין מה שכתבנו בענף א׳ לענין תפילת מנחה שלא מועיל התנאי. לבין תנאי זה נראה ששם יש סתירה בדבריה, כי מפורש בשו״ע שאחר שקיבל השבת אסור לה להתפלל מנחה. אבל כאן היא אומרת שמשיירת בקבלת שבת שלה שאינה מקבלת שבת לענין מלאכה אחת. וזה דומה לדברי השו״ע סי׳ תרל״ח סע׳ ב׳ שאומר שאיני בודל מהנוי סוכה כל בה״ש, שהוא בחר לעצמו שיור מסוים בזמן האיסור. וגם כאן היא בחרה מלאכה מסוימת ששיירה לעצמה מחוץ לקבלה השבת.

ולכן למעשה נראה שזה תנאי מועיל כאשר היא מקבלת שבת פרט למלאכה אחת, ויהיה מותר לה לעשות אותה המלאכה שהתנתה עליה. (א״ה: עי׳ מש״כ בשש״כ פמ״ג סכ״ב בשם שו״ת הר צבי או״ח סי׳ קלט)

ענף ד: העושה תנאי שתוכל לעשות מלאכה אחת בלבד אם מקיימת מצות תוספת שבת

אף שבארנו בענף הקודם שרשאי אדם לעשות תנאי שמקבל שבת חוץ ממלאכה אחת, אבל מאידך יש לעיין אם זה נחשב בכלל קבלת שבת, והנפקא מינה למצוה של תוספת שבת.

בבה״ל סי׳ תרי״ד סע׳ ב׳ ד״ה אסור לנעול כתב וז״ל: וע״כ צריך לחלוץ מבעוד יום, והיינו שגם בזה צריך ליתן מעט תוספות קודם בין השמשות כמו באכילה וה״ה ברחיצה וסיכה ותשמיש [כ״מ בפמ״ג ופשוט] עכ״ל. ומה שכתב כאן הוא שאסור לעשות גם הענויים עד השקיעה כי גם עליהם חלה ההלכה של חיוב תוספת יוה״כ. אבל לא נראה שאפשר ללמוד מכאן דבר, כי השאלה שלנו היא לענין שיור בקבלה, וכאן השאלה היא לענין חיוב תוספת בכל החלקים.

ונראה לי פשוט שלא קיים כאן שום מצוה של תוספת שבת, שהרי הענין של תוספת שבת הוא שאדם מקבל את כל הפרטים של המצוה כמו שהתורה צותה את המצוה, אבל כאן שהוא מקבל רק חלק ממלאכות השבת, אין זו תוספת שבת.

ז׳ תמוז תשס״ג

נשאלתי כמה פעמים אם מותר להדליק פלטה של שבת עם שעון שבת, והיינו שהוא מניח את הקדירה על האש מלפני שבת, וגם אינו מסלקה בלילה, אלא שבמשך הלילה השעון שבת מכבה את הפלטה ומדליק אותה שוב בבוקר.

כיון שאין הבן אדם עושה שום מעשה בשבת, החשש כאן הוא רק מצד גזירה שמא יעשה דבר. וכוונתי שכאשר הוא יראה שאין אש בפלטה והוא קר, יחשוב שמותר כעת לשים עליו מאכל לפני שהשעון ידלק ויחמם את האוכל. אבל בעצם דבר זה אסור כיון שהוא גורם שהאוכל יתחמם ויתבשל. אמנם יש לעיין אם יש גזירה כזו או לא.

וראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה פ״א הערה ע״ב שכתב וז״ל: ושמעתי מהגרש״ז אויערבך זצ״ל, דיש לדון במיתקן כזה אשר מופעל בטרמוסטאט כזה, אשר נכבה אם

החום מתקרב לשיעור שהיס"ב, אם מותר להעמיד מאכל על המיתקן בשעה שאינו מודלק הואיל וגם לאחר שנדלק לא יגיע ליס"ב עכ"ל.

ושוב ראיתי שכתב השמירת שבת כהלכתה שם סע' כ"ו וז"ל: אוכל מבושל, בערב שבת מותר ליתן אותו על גבי כירה חשמלית בשעה שהיא אינה מופעלת, אף כשהיא מחוברת לשעון שבת שיחבר את הזרם בשבת, והוא שתהיה הכירה מכוסה, אבל בשבת עצמה אסור ליתן התבשיל עליה אפילו בשעה שאין הכירה מופעלת, אפילו כשהיא מכוסה, אבל מותר לומר לנכרי לעשות כן בשעה שהכירה איננה מפועלת, אף אם אינה מכוסה והוא שהתבשיל שבקדירה כבר נתבשל כל צורכו אף אם נצטנן לגמרי, עכ"ל.

הרי מבואר בפירוש שמותר להפעיל את הפלטה על שעון שבת כאשר הקדירה מונחת על הפלטה מלפני שבת, ואף שתכבה בלילה לא חוששין שמא הוא יוריד בשבת ויחזיר את זה לאש וגם לא חוששין שיניח עליו מאכל אחר בזמן שהוא קר ואין בו אש. וכתב כן בשם החזו"א סי' ל"ח ס"ק ב'.

ואין הספר תחת ידי כעת אבל חשבתי שמא הסברא להתיר מערב שבת היא שהרי אין כאן שום מלאכה כלל, שהרי מערב שבת הכל גרוף וקטום. ואם השעון עדיין לא חיבר את הפלטה לזרם חשמל הרי אין כאן כלל אש כדי שנאמר שהוא עשה איסור. ושו"ר בפנים בחזו"א סי' ל"ח ס"ק ב' ד"ה והלכך וז"ל: והלכך אף אם מעמיד קדירה מע"ש במקום שחום החשמל יבוא בשבת אסור ואף אם נתבשל כמב"ד מע"ש נראה דאסור להחזיק דחום החשמל חשיב כאינה גרופה, אף אם התנור סגור אין כאן היתר טח בטיט המבואר ברמ"א סי' רנ"ד ס"א, רק בנותן מע"ש, אבל לא מצינו היתר זה ליתן בשבת, מיהו בע"ש מותר ליתן בתנור גרוף כמו שמותר ליתן לאינו גרוף בהיתר של שריק עכ"ל.

הנה בתחילה כתב שאם מעמיד קדירה והחשמל יבוא בשבת שהדבר אסור כיון שחום החשמל אינו נחשב גרוף וקטום. ושוב כתב שבע"ש מותר ליתן לתנור גרוף. ולא ברור אם כוונתו למקרה אחר והיינו סתם תנור שהוא גרוף, או שמא כוונתו לתנור חשמלי שאסר מקודם, וכעת אומר שאם התנור גרוף הדבר מותר. ונראה לי שכוונתו שכאשר החום מגיע בשבת, הוי כמו שהוא נתן את הקדירה על האש בשבת כיון שרק עכשיו נוצר חום בתנור כאשר הוא כבר באמצע השבת. רק בסיום דבריו כתב שמותר ליתן בתוך תנור גרוף בערב שבת שהרי זה כבר נחשב שיש חום בתנור בכניסת השבת, ואינו נחשב כמו נותן בשבת עצמה.

היוצא מדברי החזון איש שאסור לשים הקדירה בערב שבת על מנת שהשעון ידליק את החשמל בשבת כי זה נחשב כאילו שהוא הניח את הקדירה על האש בשבת. ונראה לפי זה שגם אם החשמל היה כבר דלוק מערב שבת בתנור והשעון מכבה את הזה במשך הלילה וחוזר ומדליק אותו בבוקר, גם זה יהיה אסור, שהרי שוב הדבר נחשב כאילו שהוא הוריד את הקדירה מן האש והחזיר אותו בלי שיתקיימו כל דיני חזרה.

ושמא תאמר שפלטה חשמלית מכוסה ואין בה כפתורים, וממילא דינה כגרופה וקטומה שמותר להחזיר בשבת שהרי לא יבוא לחתות בגחלים. ויש לומר אף אם נתיר

להחזיר בשבת על פלטה חשמלית כיון שהיא נחשבת גרופה וקטומה, אבל גם בגרוף וקטום יש תנאי שלא יניחו על גבי קרקע וגם שדעתו להחזירה כמבואר בסי׳ רנ״ג בע׳ ב׳. וכאן כאשר נכבה האש, הוי כאילו הוריד את הקדירה מן האש והניחו על גבי קרקע שהרי כבר אין שום אש כלל במקום הזה והכל קר, וזה עוד גרע מהניחו על גבי קרקע.

סוף דבר לא הבנתי איך כתב השמירת שבת כהלכתה שמותר להפעיל שעון שבת שידליק את הפלטה באמצע השבת וכתב כן בשם החזון איש, אלא הנכון הוא שהדבר אסור כיון שנחשב כמניח על האש לכתחילה בשבת. וגם אסור לחבר הפלטה החשמלית לשעון שבת, כיון שזה נחשב כמו שהוריד את הקדירה והניחה על גבי קרקע. ופשוט שכל דברינו נאמרים גם על תנורים חשמליים.

▩ ▩ ▩

א׳ תמוז, תשס״ד

נשאלתי על אשה שהיא יולדת תוך ג׳ ימים אחר הלידה והיא צריכה כמה דברים, אם מותר לה ללחוץ על פעמון הקריאה כדי שהאחות תביא לה הדברים.

ענף א: אם יולדת לוחצת על פעמון עבור אוכל ושתיה בשבת

כבר ידוע מה שכתבו הפוסקים שיולדת תוך ג׳ מחללים עליה את השבת ומוזכר בשו״ע סי׳ ש״ל סע׳ ד׳, והיינו אפילו אם אמרה שאינה צריכה. והסביר המ״ב שם ס״ק י״ב שהוא מן הדברים שחברותיה אומרות שזה מה שכל היולדות צריכות, ואין כאן רופא או מילדת לראות אם יולדת זאת צריכה דברים אלה.

ומסתבר שכלול בזה עניני אוכל ושתיה ועשיית צרכים, שהרי זה דבר חשוב לכל אדם וכל שכן היולדת שהיא במצב של פקוח נפש. ומה שלא הזכירו את זה הוא משום שזה דבר שמובן מעצמו שהרי הוא לא רק נצרך ליולדת אלא נצרך לכלל בני אדם. ומה שהם דברו היה לענין איזה מאכל מיוחד או שתיה מיוחדת בזמן שיש לה בלאו הכי אוכל ושתיה, כי זה מה שלא ידוע ומפורסם לכל אדם, אבל אוכל ושתיה ועשיית צרכים הוא דבר שנצרך כל בן אדם וכל שכן שהוא נצרך ליולדת.

היוצא מדברינו שלענין אכילה ושתיה ועשיית צרכים, גם כאשר היא אומרת שאינה צריכה את הדברים האלה מחללים עליה את השבת כי זה בכלל הדברים שחברותיה אומרות שהיא צריכה לכך. וכל שכן כאשר היא אומרת שהיא רוצה לאכול או לשתות או לעשות צרכים, שמותר לה ללחוץ על פעמון הקריאה כדי שהאחות תביא לה את הדברים האלה.

ענף ב: אם יולדת צריכה ללחוץ על פעמון הקריאה בשנוי בשבת

יש לעיין אם היולדת צריכה ללחוץ על פעמון הקריאה בשנוי בשבת.

בשו״ע סי׳ ש״ל סע׳ א׳ כתב וז״ל: ומכל מקום בכל מה שיכולין לשנות משנין כגון אם צריכים להביא לה כלי מביאו לה חברתה תלוי בשערה וכן כל כיוצא בזה עכ״ל. וכתב המ״ב שם ס״ק ה׳ וז״ל: ואפילו למ״ד בסימן שכ״ח סי״ד דגבי פקוח נפש לא בעיא שינוי הכא שאני מפני שכאב היולדת דבר טבעי

הוא ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו בה לשנות עכ"ל.

ועל פי זה אמרתי שכן שהדברים אמורים לענין הג' ימים הראשונים שמחללים עליה את השבת ששם צריך שנוי, שהרי ימים אלה יותר קלים מן הלידה עצמה שזה עיקר הסכנה. ולכן נראה שהאשה צריכה ללחוץ על כפתור הקריאה בשנוי.

ענף ג: כיצד תעשה היולדת שינוי בפעמון הקריאה בשבת

כבר כתבתי בח"א סי' ע"ז ענף ב' שהשנוי של יד שמאל אינו נחשב שנוי אלא במלאכת כתיבה אבל בשאר מלאכות של שבת שמאל אינו שנוי כלל. ולכן צריך ביאור איך ניתן לעשות שנוי בלחיצה על כפתור הקריאה.

והקשו על דברינו בשעור הקבוע בליל שבת, שגם אם תעשה שנוי בצורת הדלקת האור אבל עדיין אין בזה שנוי בתוצאה, שהרי איך שלא תדליק את האור יהיה כאן אור של חשמל בחדר. וממילא לא שייך בזה שום שנוי כי אינה יכולה לשנות אלא בפעולה אבל אינה יכולה לשנות בתוצאה.

והשבתי שלענין מלאכה בשבת צריך לעשות שנוי בפעולה ולא בתוצאה כדי שלא יהיה איסור תורה. וכן נראה מדברי השו"ע סי' של"ו סע' ט' לענין צנור המקלח מים מן הגג שממעכן ברגלו בצנעה כדי שיהיה שנוי, והרי אין כאן שנוי בתוצאה כי גם ברגלו יתנקה הצנור כמו שהוא ינקה בידו, ובכל אופן נחשב שינוי.

וכן נראה מדברי הרמ"א סי' ש"א סע' ל"ג בענין הוצאת מעות בשבת התפורים בבגדו במקום פסידא, והיינו משום שאין דרך הוצאה בכך וכמו שכתב המ"ב שם ס"ק קכ"ג. ואף שאין שום הבדל בתוצאה שהרי המעות ילכו לרשות הרבים ויגיעו למחוז חפצו באותו הענין כמו שאם היה מכניס אותם לכיס שלו, אבל כיון שיש הבדל בפעולה יש כאן שנוי בשבת.

וכן נראה מדברי השו"ע סי' שי"ג סע' י' בענין חצר שנתקלקלה במימי גשמים יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנה על שוליה דהיינו על ידי שינוי אבל ביד אסור. וגם כאן החצר מכוסה בתבן ואין הבדל בתוצאה אלא לענין הפעולה.

ונראה שגם כאן יכולה לשנות בפעולה ולא בתוצאה, והיינו שיש עצה שתעשה זאת עם המרפק או מאחורי ידה או על ידי כפית, אף שאין הבדל באור שידלק בגלל השנוי שהיא משתמשת בו. וטעם הדבר כי אין זו הדרך הרגילה שעושים ללחוץ על כפתור או לעשות מלאכה בשבת. ולכן זה נחשב לשנוי ולכן היולדת צריכה להשתמש בעצה זאת כאשר היא רוצה ללחוץ על לחצן הקריאה עבור אוכל או שתיה או עשיית צרכים, או כל צורך אחר שיש לה.

ענף ד: אם יולדת מדליקה האור בשנוי עבור קריאת ספר או עתון או סידור

עד כאן דברנו על הצרכים הגופניים של היולדת, אבל יש לעיין אם גם מותר לה לחלל שבת עבור צרכים שאינם שייכים לגוף, וכגון להדליק את האור בשנוי עבור קריאת ספר או עתון או תפילה בסידור.

אף שברור שיש צורך ליולדת להתפלל ולקרוא דברים, אבל כיון שאנחנו מדברים

לענין חילול שבת נראה שרק הדברים שהם צרכי הגוף נכללים בהיתר של היולדת לחלל שבת. והסבר הדברים הוא שלא שייך שום פקוח נפש במניעת תפילה או קריאה, ואין זה אלא לנוחיותה, ועל ולצורך נוחיותה לא התירו לחלל את השבת.

ושמא תשאל והרי מצאנו שמדליקים לה נר אפילו היא סומא, כמ״ש השו״ע שם סע׳ א׳, וכתב המ״ב ס״ק ד׳ וז״ל: אעפ״י שבזה לא שייך טעמא הנ״ל דבלא״ה שרויה בחושך אעפ״כ מיתבא דעתה בנר דלוק דקאמרה אי צריכנא מידי חזיא חברותיה ועבדי לי ואע״פ דהדלקת הנר עיקרה אינה לרפואה אעפ״כ מחללין דקים להו לרבנן דיתובי דעתא דיולדת הוא מילתא דמסתכנא בה בלא״ה עכ״ל. הרי לנו שמאד חשובה הרגשת היולדת, ומחללים שבת על זה אף שאין בזה צורך ישיר של פקוח נפש.

ויש לומר שבהדלקת הנר לפי דעתה יש כאן ענין של פקוח נפש, שהרי היא חושבת שבלי הדלקת הנר היא תהיה בסכנה, ולכן אף שאין הדבר נכון שהרי המילדת לא זקוקה לנר, אבל כיון שלפי דעת היולדת יש כאן פקוח נפש, חז״ל ידעו שהענין הזה של אי מלוי בקשתה יגרום לה סכנה בלידה. אבל בשאלה שלנו גם היא יודעת שאם לא ידליקו לה נר להתפלל או לקרוא היא לא תכנס למצב של פקוח נפש כי אין הדברים אלא לנוחיותה. ולכן באופן כזה חז״ל לא התירו למלא אחר בקשתה.

היוצא מדברינו שאסור לה להדליק את הנר כדי שתוכל להתפלל או לקרוא בשבת, כיון שאין הדברים האלה עוזרים לה לרפואתה וממילא נחשבים כחילול שבת.

ענף ד: אם יולדת לוחצת על כפתור קריאה עבור מים לנטילת ידים לאכול לחם

עוד הסתפקתי מה הדין לענין הצורך של היולדת ליטול ידים, שכיון שהיא אינה אוכלת בלי נטילת ידים, שמא גם לצורך זה מותר לה לחלל שבת.

באמת מצאנו ששוחטים לחולה בשבת כדי שיאכל בשר כשר אף אם יש לנו בשר נבילה מוכן שלא צריך שחיטה וכמו שכתב השו״ע סי׳ שכ״ח. אבל קשה ללמוד משם, שיש לומר ששם האדם קץ מבשר נבילה והוא לא יאכל ויסתכן, אבל כאן שהבשר כשר ורק דבר חיצוני כמו נטילת ידים מפריע לו, אין סברא שהוא יהיה קץ באכילה. ועוד שמי שאין לו מים בתוך ד׳ מילין כורך ידיו במפה ואוכל, ואם כן זה שצריך לחלל שבת כדי להביא מים הוי כמו שאין לו בתוך ד׳ מילין, ומותר לה לכרוך ידיה במפה ולאכול בלי נטילת ידים.

לכן הנכון הוא שתכרוך ידיה במפה, אבל אסור לה ללחוץ על לחצן הקריאה עבור מים לנטילת ידים לאכול לחם, וכל שכן שלא תלחץ בקימה בבוקר.

▩ ▩ ▩

ז׳ ניסן תשס״ג

לכבוד ידידי אהובי הרב יהושע פריידברג שליט״א, אחדשה״ט,

אשר שאלת בענין המעשה שמאן דהוא כיבה את האורות בשבת בבית הכנסת, וכאשר הגיעו בבוקר לבית הכנסת גילו זאת, ושאלו עם יכולים להביא גוי ולומר לו ברמז שאין אור בבית הכנסת.

כתב השו״ע סי׳ רע״ו סע׳ ב׳ שגם בלי

אמירה לגוי אסור לקבל הנאה מהגוי אם מוכח שלצורך ישראל הוא הדליק את האור. אך יפה הערת שגילו דבר זה ביום שאז הוי כמו שיש נר דלוק בלא"ה ואין כאן הנאה גמורה מן המעשה של הגוי.

ועיקר השאלה כאן אם יכולים לומר לגוי ברמז במקום שאין הנאה גמורה כגון ביום. וצורת הרמז תהיה שיש כאן יותר מדי חושך.

כתב המ"ב סי' ש"ז ס"ק ע"ו וז"ל: אך כשאומר הרמיזה לא"י שלא בלשון צווי כגון שאומר הנר אינו מאיר יפה או איני יכול לקרות לאור הנר הזה שיש בו פחם ושומע הא"י ומתקנו שרי דאין בכלל אמירה ואין לאסור מטעם שנהנה ממלאכה שעשה הא"י בשבילו דאין זה הנאה כ"כ דגם מקודם היה יכול ע"פ הדחק לקרות לאורו [פמ"ג] עכ"ל. ואם כן מוכח שרמז לגוי באופן זה מותר.

אמנם עיין במ"ב סי' רמ"ד ס"ק ל' שמשמע שאוסר אפילו בלי צווי. וכן במ"ב סי' רמ"ג ס"ק ה'. וכתב שם המ"ב וז"ל: ואסמכוה אקרא דכל מלאכה לא יעשה בהם ולא כתיב לא תעשה לרמז דאפילו ע"י אחרים לא יעשה ואפילו כשעושה בעצמו מלאכה של ישראל בשבילו ג"כ צריך למחות בידו עכ"ל.

מקור הדברים כתב בשעה"צ שם ס"ק ח' וז"ל: הגה"מ בפ' ו' סק"ו וכ"כ הלבוש וח"א עכ"ל. אבל מצאתי בח"א דברים הסותרים לכאורה. בחיי אדם כלל ס"ב דין ב' כתב וז"ל: ואפילו אינו אומר לו בפיו אלא שרומז לו בידו או שאומר לו בלשון שיבין כגון שרוצה שיסיר הפחם שבראש הנר ואמר לו "קנח חטמך" כדי שיבין הנכרי אסור, כיון שאומר לו בלשון צווי. אבל מותר לומר לו שלא בלשון צווי, כגון שאומר "הבית חשך", וכן כשרוצה לקרות אגרת חתומה ואמר "איני יכול לקרות" וכן כיוצא בזה, עכ"ל. ובדין ג' כתב ודוקא בדבר שאין גוף ישראל נהנה ממנו ע"ש.

ולפי מה שכתב המ"ב בשם החיי אדם הרי כיון שהנכרי עושה בשביל ישראל צריך למחות בידו, וכל שכן שאינו יכול לרמוז לו שלא בלשון צווי, ואיך כתב החיי אדם להיתר. וגם איך כתב המ"ב בשמו מה שכתב, וצ"ע.

ומה שנראה לי ליישב הוא שלא אמרו שאם הוא עושה מלאכה מעצמו ליהודי שצריך למחות, אלא באופן דומה לדין של סי' רע"ו סע' ב' וז"ל: ישראל וא"י שהסבו יחד והדליק א"י נר אם רוב א"י מותר להשתמש לאורו וכו' עכ"ל. והיינו משום שגופו של ישראל נהנה מן המלאכה, וכמו שכתב החיי אדם כלל ס"ב סע' ג'. וזו גם כוונת המ"ב סי' רמ"ג ס"ק ה' שכתב "ואפילו כשעושה מלאכה של ישראל בשבילו ג"כ צריך למחות" היינו כגון הדלקת הנר שהרי גופו של ישראל יהנה ממנו וממילא צריך למחות בידו שלא יעשה. וכאן לא פרט את הדבר כי דברי המ"ב נאמרו באופן כללי שלא נחשוב שיש קולא בזה שהגוי עושה מעצמו, אבל עדיין יש קולא מטעם אחר והיינו כאשר אין גוף הישראל נהנה ממנו. וגם מסתבר כדברינו כדי שלא יהיו דברי המ"ב סותרים זה בזה.

היוצא מדברינו שמותר לומר לגוי "חושך בבית" כאשר אין הנאה מן ההדלקה כיון שנאמר בצורת רמז. ובנידון דידן שהגוי ידליק את האור ביום, הרי זה כמו שיש נר דלוק. וזה דומה לדברי השו"ע סי' רע"ו סע'

ד׳ שכתב וז״ל: אם יש נר בבית ישראל ובא א״י והדליק נר אחר מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני עכ״ל. ואם כן אף כאן אפשר להנות מן החשמל שהגוי ידליק כל עוד שהוא יום כי זה כמו שיש נר שכבר דלוק.

ואסיים בברכה רבה ידידו עוז,
ישראל פסח פיינהדלר

▩ ▩ ▩

י״ח שבט תשס״ג

לכבוד חתני כבני הרב יעקב רוזן שליט״א אבן יקרה באופקים יצ״ו, אחדשה״ט וש״ת,

אשר שאלת אם עדיף להשתמש בשבת בנרות ארוכים שדולקים זמן קצר יותר מנרות קצרים שדולקים זמן ארוך יותר.

כתב המ״א סי׳ תרע״ב ס״ק ג׳ וז״ל: ונ״ל דודאי בנר של שמן אין הידור מצוה בין רב למעט אבל בנרות שעוה כשהם ארוכי׳ הם נאים יותר כמו בנרות יום הכפורים ולולב ואתרוג וכיוצא בו וכמדומה לי שכן כתב הכלבו עכ״ל.

הרי מבואר בדברי המ״א שכל שהנר שעוה יותר ארוך הוא נחשב יותר הידור מצוה. אבל באורך הבעירה לא מצאנו הידור מצוה כי העיקר שהוא הדליק נרות לצורך כבוד שבת והיו דולקים בסעודת שבת. ולכן נראה ברור שנרות ארוכים עדיפים על נרות שדולקים זמן רב, וכפי ארכם כך הידורם. ויש לתמוה על כמה אנשים שלוקחים נרות קצרים בתוך פחית, כי מפסידים מצד הידור הנר וגם מצד הידור הכלי שמחזיק את הנר.

▩ ▩ ▩

ד׳ אלול תשס״ג

ענף א: תלִיית תמונה עַל הקיר בשבת

נשאלתי אם מותר לתקוע מסמר בקיר מלפני שבת ולתלות התמונה בשבת.

בשו״ע סי׳ שי״ג סע׳ א׳ וז״ל: פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין עכ״ל. וכתב המ״ב שם ס״ק ב׳ וז״ל: כיון שדרכו בכך לפתוח ולסגור תמיד ועיין בבה״ל עכ״ל. ושם בבה״ל ד״ה ולא כתב וז״ל: עיין במ״ב ואם אינו עומד לפתוח אלא לעתים רחוקות אסור כמוסיף על אהל קבוע עכ״ל.

וראיתי בספר הלכות שבת של הגאון הרב פוזן שליט״א שכתב שאסור לתלות תמונה על המסמר על הקיר. ונראה לי שסובר שהוא משום שמוסיף על אהל קבוע כיון שתמונה היא דבר שלא מורידים לאורך זמן, ולכן הוא אסור וכדברי הבה״ל שהבאנו לעיל.

אבל נראה שיש לחלק בין תמונה על הקיר ובין פקק החלון, כי בפקק החלון הוא ממש נכנס לתוך הקיר ושפיר הוי כמו הוספה על הקיר, אבל כאן הוא תלוי על המסמר שהוא בתוך הקיר, אם כן אין זה אלא כדבר חיצוני לגמרי ולא שייך לקרוא לזה תוספת אל אוהל קבוע כיון שהוא אינו בתוך הקיר וגם הוא חיצוני לגמרי.

ואם תאמר והרי כתבנו במקום אחר (ח״א סי׳ ע״ח) שאסור להחזיר ידית שנפלה מן הדלת לדלת בשבת משום שהוא מוסיף על הבנין. ולמה לא נאמר גם בזה שהוא רק דבר חיצוני לגמרי ולא שייך לקרוא לזה תוספת לאוהל. ויש לומר ששאני התם שכל דלת יש

לה ידית, ואם כן הידית הוא ממש חלק מן הבנין, ושפיר שייך לקרוא לזה תוספת לאוהל קבוע כיון שכך בונים אהל קבוע. אבל לא שייך לקרוא לתמונה חלק מן הקיר שהרי לא על כל קיר יש תמונה. ועוד שהדרך היא לקבוע הידית לדלת כדי שלא תפול, וזה מוכיח שהוא ממש חלק מן הבנין, אבל אין דרך לקבוע התמונה לקיר אלא בתליה בעלמא, וזה מוכיח שהוא דבר חיצוני שאינו שייך לבנין עצמו.

ולמעשה נראה שאם קבע את המסמר לפני שבת אז מותר לתלות תמונה על המסמר בשבת. וכן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה פ' כ"ג סע' ל"ט.

ענף ב: תליית מתלה ואקום על המקרר

עוד הסתפקתי אם מותר לתלות מתלה ואקום על המקרר כי שמא זה נחשב בונה בשבת.

וראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה פ' כ"ג סע' ל"ט שכתב שאסור לתלות ואקום על הקיר כי נשאר קבוע בקיר ע"ש.

ולפי זה נראה שזה דוקא בקיר משום שיש בבנין קבוע חשש איסור בונה אבל לענין כלים קיי"ל שאין בנין וסתירה בכלים. וכן מבואר בשו"ע סי' שי"ד סע' ז' שחותמות שבכלים יכול להתיר או לחתכו בסכין, אבל לא מסירים הצירים כי זה בנין גמור וסתירה גמורה וזה שייך גם בכלים.

ולפי"ז המקרר נחשב כלי ואינו חלק מן הבנין, ולכן מה שמוסיפים עליו אינו בנין גמור ולכן נראה שמותר להדביק מתלה ואקום על המקרר בשבת. אמנם אם המקרר בגודל של מ' סאה יש לחוש שמא יש לו דין של בנין וכמ"ש הבה"ל סי' שצ"ד ד"ה מלאכה גמורה, ואסור לתלות עליו מתלה ואקום.

ענף ג: שעון קיר שנפל ממקומו בשבת

לפי מה שכתבנו לעיל (ענף א) נראה שה"ה לענין שעון קיר שנפל בשבת שמותר לחזור ולתלות אותו בשבת. וטעם הדבר הוא שאינו תוספת לקיר אלא דבר חיצוני בלבד.

ענף ד: אם יש מוקצה בשעון קיר ותמונה על הקיר

ראיתי מה שכתוב בספר שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק כ' סע' כ"ב וז"ל: כל דבר שאדם קובע לו מקום מחמת ערכו הרב, ומקפיד שלא לטלטל אותו מחשש שמא יתקלקל, כגון שעון קיר, תמונה אמנותית שמפקיד עליה, גם זה בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס הוא כו' עכ"ל. ובהערה ס"ק ס"ז כתב וז"ל: ולדעת החזו"א הנ"ל (סי' מג ס"ק יז) י"ל דאפילו אם התמונה אינה יקרה אלא שאין מטלטלין אותה אחרי שתלוה במקומה, ג"כ הוה מוקצה מחמת חסרון כיס עכ"ל.

והנה המציאות בימינו שניתן להשיג שעון קיר בסכום של עשרים ₪ ותמונת נוי לקיר בסכום של עשרה ₪ וזה ברור שלא שייך לקרוא לדברים האלה מוקצה מחמת חסרון כיס כיון שערכם הוא קטן ביותר. ולכן לא שייכים הדברים האמורים לעיל רק בשעון קיר יקר או תמונה יקרה והכל לפי המציאות של החפץ. וגם מה שכתב בשם החזו"א שדבר שלא מטלטלים הוי מוקצה מחמת חסרון כיס אינו מובן, כי לפי זה כל חפץ שאין צורך בו ולכן אין מטלטלים אותו הוא כבר נהפך להיות מוקצה מחמת חסרון כיס, וזה תמוה מאד.

ושוב עיינתי בפנים בחזו״א שם שמדבר על דברי הגמ׳ שבת מ״ה ב׳ וכתב וז״ל: דהאי קובע לה מקום היינו שאין מטלטלין אותה אלא משמשין בה במקומה וכל שקובעין לה מקום לא חשיב כלי לטלטול וכו׳ וע׳ תוס׳ ל״ה א׳ ד״ה ואפילו משמע דמפרשין כמש״כ עכ״ל. והמעיין שם בחזו״א יראה שדחה פי׳ התוס׳ ד״ה אין שלמדו דברי הגמ׳ משום מוקצה מחמת חסרון כיס, אלא טעם הגמ׳ שאמרו ״קובע להם מקום״ הוא מחמת שמשמשין בה במקומה.

אבל כיון שהחזו״א אמר לעיין בתוס׳ שבת ל״ה ד״ה ואפילו, הרי שם פרשו בגמ׳ קובע לה מקום, מצד הכובד של החפץ. וכתבו התוס׳ שאין הלכה כן אלא אינו נחשב מוקצה גם כאשר לא מטלטלין אותה משום שהוא כבד אינו נחשב מוקצה. ולכן צריך לומר שהחזו״א בא לפרש דברי הגמ׳ שאמרו קובע לה מקום, אבל אין זו מסקנת הגמ׳ שהרי הקשו שם והרי כילת חתנים. וכן כתבו התוס׳ בפירוש שדברי הגמ׳ האלה הם לא למסקנה, וכיון שהחזו״א הביא הוכחה מדברי התוס׳ שם, מוכח שהוא בא לפרש את הגמ׳ אבל לא בא לפסוק הלכה כן.

אלא שהחזו״א הביא הוכחה לדבריו מדברי השע״ת סי׳ ש׳ח ס״ק ה׳ לענין שעון קיר, ומשמע שפוסק כן להלכה כיון שהביא דברי השע״ת שכידוע הוא פוסק הלכה למעשה. אבל באמת השע״ת שם כתב וז״ל: ובמח״ב כתב בשם שאילת יעב״ץ סימן ס״ג דכלי השעות גדולות העומדות בתיבות על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו ע״ש עכ״ל. ואם היה באמת מוקצה ממש איך התיר לצורך מקומו, שהרי זה רק נאמר בכלי שמלאכתו לאיסור ולא בדבר שהוא מוקצה ממש. אלא אדרבא מדברי השע״ת מוכח שסובר שדבר שלא רגילים לטלטל אותו אינו נחשב מוקצה, וכוונת החזו״א היה להוכיח שדברי הגמ׳ אינם להלכה.

ואחר ההתבוננות חשבתי דרך חדשה לפרש דברי החזו״א, והיינו שכוונת החזו״א שדבר שלא מטלטלים אותו אינו כלי, הענין בזה הוא משום שלא רוצים לטלטל אותו וכמו נר שאם נטלטל אותו הוא יכבה או שהוא ישפך, ובקביעות מקום כזה שפיר הוי מוקצה. ויש כלים אחרים שלא צריכים לטלטל אותם כי הם לא זקוקים לטפול שלנו והם משמשים את האדם במקומם באופן מעולה. והדוגמה לזה הוא השעון קיר או התמונה, שהם משמשים את האדם היטב בזמן שהם תלויים על הקיר, ואין צורך לטלטלם ממקומם, ובזה לא שייך מוקצה כיון שהוא לא איבד שם כלי שהרי הוא משמש את האדם היטב בזמן שהוא תלוי על הקיר.

ולפי דברינו כעת מיושבים דברי החזו״א שכל כוונתו היתה לאסור דבר שהוא דומה למנורה שלא רוצים לטלטל אותו, אבל דבר שלא צריכים לטלטל אותו בכלל אינו מוקצה, כי הוא כלי גמור שהרי הוא משמש אותי במקומו. ומה שהופך הכלי למוקצה הוא כאשר האדם דוחה השמוש בכלי וכגון במנורה, אבל מה שהוא לא צריך לטלטל כלי בגלל שהוא ממלא את יעודו במקום שהוא נמצא, זה לא עלה על דעת החזו״א לאסור כיון שהוא כלי גמור.

היוצא מדברינו שגם דבר שאין צורך לטלטל אותו בגלל שהוא נשאר קבוע בקיר, או דבר שלא מטלטלים אותו בגלל כובדו,

אינו מוקצה בשבת ואם הוא נופל ממקומו מותר להחזיר אותו על הקיר בשבת.

▩ ▩ ▩

כ"ו שבט, תשס"ג

נשאלתי בענין שעון שבת אשר נפוץ היום מאד ברוב הבתים, ותפקידו לכוון את שעת הדלקת האור וכיבויו, ורוצים לפעמים לשנות איזה דבר בשעון, ושאלו אם מותר לעשות כן בשבת.

ענף א: להזיז את מתגי השעון שיכבה יותר מאוחר

השאלה אם מותר להזיז שעון שבת שיכבה מאוחר יותר מופיעה בספר שמירת שבת כהלכתה פ' י"ג סע' כ"ה, אבל נראה לי שמדובר שם על שעון שבת שהיה קיים בזמן כתיבת הספר. בשעון שבת ההוא היה בורג מחובר לגלגל והיו מסובבים את הגלגל כדי שהבורג יכה באיזה דבר שמכבה או מדליק החשמל. ולכן כתב שאין איסור שהרי הוא בין כך מכבה ואינו משנה דבר בכבוי אלא רק דוחה את הכבוי לשעה מאוחרת יותר.

אבל היום השעון שבת מורכב ע"י מתגים קטנים הפועלים כל חצי שעה, וכאשר רוצים לכבות את החשמל על ידי השעון מוציאים את המתג, וכאשר רוצים שכעבור חצי שעה ידליק השעון את החשמל, אז מכניסים את המתג. ואם כן עבור כל פעולה של כל חצי שעה חייבים או להכניס או להוציא את הפג. וממילא לא שייך לומר שהוא בין כך מכבה או מדליק, כי יש צורך לעשות פעולה חדשה לחלוטין שמשנה את מצב החשמל.

ובאמת הדבר הזה כבר נידון בספר שמירת שבת כהלכתה שם שכתב וז"ל: במה דברים אמורים בשעון שבת כזה שבשעה שמשנה את זמן הכיבוי או ההדלקה אינו מבטל את פעולתו של השעון לכיבוי או להדלקה, כגון שעון אשר ניתן להזיז את לוחו, או שעון אשר מחוגו משתחרר על ידי לחיצה כך שניתן להזיזו וכאשר מרפים ממנו הוא נתפס מאליו בחריץ, אבל בשעון שבת שהוא מתוכנן בצורה כזאת שמעשה שינוי שעת הכיבוי או ההדלקה מביא עמו הפסקה זמנית של פעולת השעון, וכו' עכ"ל.

והנה בשעון שבת של היום כדי לבטל פעולה קודמת שעשה מאתמול, חייבים להרים את המתג ההוא ממקומו או להכניסו למקומו, ולהרים או להכניס מתג אחר לחלוטין. וכאשר עושים זאת ודאי שיש מעשה חדש, כיון שהוא מבטל את המעשה הקודם ועושה מקום חדש שכעת הוא העיקר המקום שיכבה או ידליק את החשמל. ולכן נראה לי באופן שהיום מורכב השעון שבת גם הספר שש"כ מודה שאסור לשנות דבר בשעון שבת ביום השבת. וכ"כ בס' חוט שני ח"א קו' החשמל סי' ו'.

ענף ב: להנמיך או להגדיל טמפרטורה של מזגן על ידי טרמוסטט ידני

גם נשאלתי בענין המכשיר שנקרא טרמוסטט THERMOSTAT שהוא מכוון את המזגן לטמפרטורה הרצויה. ובכמה מקומות הוא מופעל בצורה ידנית, והיינו שישנה ידית שמורידים או מעלים, וכאשר עושים כן היא מעלה את הטמפרטורה או מורידה, ואז המזגן פועל לפי זה. ואם הוא הנמיך את הטמפרטורה אז המזגן יפעל פחות זמן שהרי ניתנה לו הוראה לא להתכבות עד שעה מסוימת שבה הוא יגיע לטמפרטורה זו, ואם הוא מעלה את הטמפרטורה אז הוא עלול

לגרום לכיבוי המזגן מיד שהרי כבר הגיע הטרמוסטט מיד לחום הרצוי.

ונראה לי שזה ממש הענין של גרם כבוי או הדלקה, שהרי כל פעם שהוא משנה את הטמפרטורה לגובה אחר, הוא גורם שהמזגן ידלק או יכבה. ואף אם גורם שידלק זמן ממושך יותר הרי הוא מכוון אותו למדת קור גבוהה יותר, אבל כאשר הכפתור יגיע לאותו מקום הרי המזגן יכבה בגלל הפעולה שלו, ונמצא שהוא עשה מלאכה בגרמא בשבת. וכל שכן שאין להעלות את הטמפרטורה של המזגן, כי אז הוא עלול לכבות בידים את המזגן.

ענף ג: מוקצה בשעון שבת

ולענין אם יש איסור של מוקצה בטלטול שעון שבת, נראה לי שאין איסור מצד מוקצה שהרי כבר העיר הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הו"ד שם הערה פ"ו) שאין בזה מוקצה שהרי לא דחה בידים את השעון שבת, וגם לא ביטל את השעון שבת לרשת החשמל. גם אין צורך להתנות מבעוד יום כי מסתמא יש לו דין שכלי שמלאכתו לאיסור שהוא דבר שאפשר להשתמש בו לקרוא את השעה, ואם כן יש לו שמוש של היתר ושמוש של איסור, וכיון שהוא יותר משתמש לאיסור, דינו ככלי שמלאכתו לאיסור. ולכן למעשה הוא נחשב כלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה בשבת. ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו אבל למעשה כבר הבאנו שיש איסור מצד גרם מלאכה בשבת.

ענף ד: להוציא תקע בזמן שהשעון מנתק את החבור לחשמל

הרבה שואלים אם מותר להוציא תקע כאשר השעון שבת ניתק את החשמל והשקע אינו מחובר לחשמל. כבר הבאתי במקום אחר שבשו"ת מנחת יצחק מביא בשם הספר מאורות נתן ששאל את החזון איש את השאלה הזאת, והוא ענה שלפי דעתו כיון שחשמל בשבת זה ענין של איסור סותר ובונה, אם כן גם כאשר החשמל אינו מחובר לרשת עדיין יש איסור של סותר אם הוא מנתק איזה תקע. ולכן אף שידוע שהגרש"ז אויערבך זצ"ל חולק על זה, אבל ודאי שיש לחשוש לשיטת החזון אי"ש זצ"ל.

▩ ▩ ▩

י"ב שבט תשס"ג

לכבוד הבחור דורון שושן נ"י תלמיד ישיבת מחנה ישראל פה ירושלים עיה"ק תובב"א, אחדשה"ט,

אשר שאלת ממני אם בזמן ששומעים קידוש צריכים לשמוע ממש כל מילה או שמא מספיק לשמוע את הברכות ודי בזה. ותלית שאלה זו בשאלה אם חייבים בקידוש על היין מן התורה או לא אחרי שהוא כבר התפלל ערבית.

לדעתי צריך לשמוע את עיקר הברכות אבל אין צורך לשמוע את כל המלים לכל הדעות. וטעמי משום דברי המשנה ברורה בשער הציון סי' רי"ג ס"ק כ' שכתב וז"ל: לאפוקי אם לא שמע איזה תיבה שאינה מעיקר הברכה ושרשה מסתברא דיצא כמברך בעצמו אם מדלג וכו' ומענינו משמע דגם סופה הוא לעכובא וצע"ק עכ"ל. הרי מבואר שהכל תלוי אם המלים הם מעיקר הברכה או לא, ונפק"מ אם זה מעכב בברכה.

ונראה שה"ה לענין קידוש שאף אם נאמר שהוא מן התורה, בכ"ז אותו הכלל

קיים שכל שאמר עיקר הברכה יצא ידי חובה. וכן מוכח בשער הציון הנ"ל שהזכיר דברי השו"ע בסי' קפ"ז סע' א' שסתם המחבר בדעה הראשונה דגם החתימה אינו מעכב בדיעבד ע"ש. ואם כן מוכח שגם בדבר שהוא מן התורה כמו ברכת המזון אינו מעכב כל מילה אלא רק מה שהוא נחשב עיקר הברכה, וכן הדין לענין קידוש.

▩ ▩ ▩

כ"א מרחשון תשס"ג

לכבוד ידידי הנכבד הרב ברוך גרינמן שליט"א השובן ברמת בית שמש יצ"ו, אחדשה"ט,

אשר שאלת שאתה בונה דירה והפועלים עושים יציקת בטון ביום ששי, ויש צורך להשקות את הבטון בשבת שהרי בלי זה הוא נעשה סדוק ומקולקל. ושאלת אם יש איזו עצה ע"פ הדין לומר לגוי לעשות דבר זה בשבת.

ומסתבר שמה שמשקין בטון בשבת יש בזה איסור תורה של מכה בפטיש, שהרי אין יציקת הבטון מסתיימת נגמר עד שלא משקין אותו למחרת, ובלי זה הוא נחשב בטון מקולקל. ואם כן זה ממש הדין של מכה בפטיש שאסור לתת את המכה האחרונה שגומרת את הכלי, וגם כאן זה מעין מכה אחרונה שגומרת את יציקת הבטון ועושה אותו לדבר גמור.

ונוסף על זה כאן הפעולה צריכה להעשות דוקא בשבת, ולכן אין לקרוא לזה קבלנות המותרת לעכו"ם. וכן מבואר בשו"ע סי' רמ"ה סע' ה' וז"ל: מותר לישראל ליתן סחורה לא"י למכור אם קצץ לו שכר ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת עכ"ל. וכן במ"ב שם ס"ק כ"א כתב וז"ל: ואם יום השוק הוא בשבת אפילו בסתמא אסור דהוי כאלו אמר מכור לי בשבת עכ"ל. וכיון שהגוי יודע שהיציקה היתה ביום שישי, אף אם לא יאמר לו מתי להשקות את הבטון, הרי זה כאלו שהוא מצוה עליו להשקות בשבת, כיון שזה הזמן הנכון לעשות כן.

ואולי קיימת עצה לא לצוות לגוי בפירוש להשקות את היציקה אלא בלשון רמז בלבד וכגון שיאמר לו שחבל שהיציקה הזאת תתקלקל בגלל העדר השקייה בשבת, ואז יבין הגוי מעצמו שעליו להשקות את היציקה. וכן מבואר במ"ב סי' ש"ז ס"ק ע"ו וז"ל: אך כשאומר הרמיזה לא"י שלא בלשון צווי כגון שאומר הנר אינו מאיר יפה או איני יכול לקרות לאור הנר הזה שיש בו פחם ושומע הא"י ומתקנו שרי דאין זה בכלל אמירה ואין לאסור מטעם שנהנה ממלאכה שעשה הא"י בשבילו דאין זה הנאה כ"כ דגם מקודם היה יכול ע"פ הדחק לקרות לאורו עכ"ל.

ונראה שגם מה שהצענו לומר לגוי דומה למה שכתב המ"ב באופן המותר של רמז לגוי, שהרי יאמר לגוי שחבל שהיציקה הזאת תתקלקל בגלל העדר השקייה בשבת, ואינו אומר לו בלשון צווי כלל. וגם אין כאן משום הנאה ממלאכת הגוי כי הנאה היא או באכילה או באור, אבל כאן זה יותר דומה לתקון או מניעת נזק ליציקה שכבר קיימת.

ובמ"ב סי' רע"ו ס"ק א' כתב וז"ל: וה"ה לכל מלאכה שיעשה הא"י בשבת בשביל ישראל דאסור לכל ליהנות מזה עכ"ל. וצריך ביאור מה הגדר של הנאה ממלאכת גוי שעשה בשבת.

וזה ברור שאין איסור הנאה ממעשה של מניעת אור, וכגון שהגוי מכבה את האור וע״י זה ניתן לישון בשבת, שהרי אף אם נאמר שהגוי עשה מלאכה גמורה בכבוי האור, אבל בודאי הוא לא יצר את החושך אלא הוא גרם לסלק את האור שהפריע להם לישון, והנאה כזאת היא נחשבת הנאה עקיפה ולא שייך לאסור שינה כאשר הגוי כיבה את האור. ואף כאן י״ל שאף שיש כאן איסור תורה של מכה בפטיש אבל אין הנאה שניכרת לעין שהרי הבטון כבר קיים מלפני שבת, ואין כאן אלא חיזוק הדבר שכבר קיים ואין מה לקנוס כיון שאין כאן שם הנאה מן המלאכה שנצטווה בה הגוי.

ויש בזה שאלה נוספת שכיון שמדברים לענין השקיית גג, הרי הדבר נעשה בפרסום ברבים. ובשו״ע סי׳ רנ״ב סע׳ ג׳ כתב וז״ל: ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור עכ״ל. ובבה״ל שם ד״ה טוב כתב שאם עושה בשבת צריך למחות בידו אפילו קצץ עכ״ל. ובמ״ב ס״ק כ״ה מקיל כאשר ידוע שנותנים בקבלנות, אבל זה לא שייך לענין בנין שהרי הרבה עובדים בבנין בדרך שכירות שמשלמים להם לפי ימי עבודה, ולכן אין היתר מצד שיודעים שזה נעשה בקבלנות.

ונראה שכיון שלשון השו״ע שם שטוב להחמיר ולאסור, לכאורה כיון שהדבר הוא רק בגדר ״טוב״ ויש לו הפסד עצום אם לא משקים את הגג, רשאי להקל ולא למחות בגוי אף שיודע שהוא יעשה בשבת ויש גם חשש מראית העין של שכירות. אמנם שוב ראיתי שבאמת השו״ע סותר את עצמו שהרי כתב בסי׳ רמ״ד סע׳ ד׳ וז״ל: מלאכת פרהסיא אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דינה כמו מלאכת מחובר עכ״ל. ובבה״ל שם ד״ה דינה כתב שהלכה זו סותרת למה שכתב השו״ע סי׳ רנ״ב סע׳ ג׳, ולמעשה הכריע המ״ב שמה שכתב בסי׳ רנ״ב הוא העיקר ולכן אסור מדינא ואינו בגדר ״טוב״ בלבד.

היוצא מדברינו שכל דבר של פרהסיא יש בו איסור וצריך למחות בגוי שעושה כן בשבת אפילו אם קצץ או רמז לו בצורה המותרת שבארנו לעיל. ולכן אין להתיר לגוי להשקות גג של בטון כיון שהוא דבר של פרהסיא. ויראה להתקין שעון שישקה את הגג בצורה אוטומטית בשבת בלי שיצטרך לגוי.

▩ ▩ ▩

י״ג שבט תשס״ג

נשאלתי כמה שאלות בעניני צביעה בשבת ואכתוב את הנראה לענ״ד.

ענף א: כתובת קעקע בשבת אם הוא צובע מן התורה או דרבנן

כבר הזכיר המ״ב סי׳ ש״ג ס״ק ע״ט כתב וז״ל: ומ״מ אפילו העברת סרק ע״פ אשה ג״כ אינו אלא דרבנן דאין צביעה מדאורייתא על עור האדם עכ״ל. ובבה״ל ד״ה משום כתב שגם כאשר צובעים אשה אחרת עדיין האיסור הוא רק דרבנן. והמקור במשנה שבת צ״ד ב׳ וכן הכוחלת וכן הפוקסת רבי אליעזר מחייב וחכמים אוסרין משום שבות ע״כ. וכן כתב הרמב״ם פ׳ כ״ג שבת הל׳ י״ב וז״ל: כותב משאבות מלאכות, לפיכך אסור לכחול בפוך וכיוצא בו בשבת מפני שהוא ככותב עכ״ל. ומבואר שפסק הרמב״ם כמו חכמים

שהצביעה על גוף האדם דומה לכותב אבל אינו כותב מן התורה.

ויש לעיין מה הטעם שכתיבה על גוף האדם הוא מדרבנן ולא מן התורה. ויתכן הטעם משום שאינו מתקיים שהרי רק כתיבה על קלף או נייר מתקיים, אבל על גוף האדם הוא מתאדה ונעלם במשך הזמן, וממילא הוי כתב שאינו מתקיים. אבל אם זה היה הטעם א"כ בכתובת קעקע שזה כתב שמתקיים על גוף האדם, היה צריך שכתיבה כזאת יש בה חיוב מן התורה. וכיון שלא הוזכר דבר כזה בפוסקים, משמע שכל כתיבה על גוף האדם הוי מדרבנן גם הוא מתקיים. ולכן צ"ל שהטעם שכתיבה על גוף האדם הוא מדרבנן, הוא משום שאין דרך כתיבה בכך, כי דרך הכתיבה הוא על נייר או קלף. וכן מוכח ל' המ"ב הנ"ל שכתב וז"ל: אינו אלא דרבנן דאין צביעה מדאורייתא על עור האדם", והיינו בכל אופן אף שהוא דבר קבוע.

ענף ב: בחורה ששערה נהפך ללבנות בשבת, אם יכולה לצבוע השערות

בחורה קמה בשבת בבוקר וראתה שחלק משערותיה נהפכו ללבן, ושאלה אם היתר באופן כזה לצבוע שערות בשבת כיון שהיא מתביישת לצאת החוצה בצורה זאת.

אחר שבארנו שכתיבה על גוף האדם הוא מדרבנן, יש לעיין אם גם צביעה של שערות הוא גם מדרבנן או שמא יש לצביעת שערות דין אחר מגוף האדם. ונראה לפי מה שבארנו שהטעם הוא שכתיבה עושין על נייר או קלף ולא על גוף האדם, אם כן גם בשערות יש לומר כן. ואף שיש נשים רבות שהן צובעות את שערן, וכן אמרו חז"ל שאם תולש שערה לבנה מתוך השחורות עובר על לא תלבש, אבל עדיין אין זה גדר של מלאכת כתיבה.

אבל היות והיא תתבייש מאדם כאשר יש שערות לבנות יש לומר שזה ענין של כבוד הבריות. ומותר לאדם לעבור על איסור דרבנן משום כבוד הבריות. וכן משמע במ"ב סי' שכ"ב ס"ק י"ד שכתב וז"ל: ואף דיש בזה משום כבוד הבריות שפעמים שנראה הבשר שבין השינים לחוץ וגנאי הוא לו אעפ"כ אסור דהיה לו להכין קיסם מאתמול במקום הסעודה [גמרא] ולפ"ז אם הזמינו חברו לסעודה בשבת ולא היה אפשר לו להכין שום דבר מאתמול לחצוץ בו שיניו מותר לו לטלטל קיסם לחצוץ בו שיניו אם אין לו ד"א אך במקום שאין נחשב לו זה לגנאי אסור [מ"א] עכ"ל.

ומבואר שמותר לעבור על איסור מוקצה משום הענין של כבוד הבריות, אם לא יכלו להכין מאתמול. ולפי זה ה"ה כאן שיש כבוד הבריות שהרי בושה לבחורה לצאת לרחוב כך היא מאד גדולה. ואין לומר שתשאר בביתה ולא תצא לחוץ כי גם לא מצאנו שמי שיש לו בשר בין השיניים שצריך להשאר בביתו ולא לצאת החוצה.

ונמצא שמותר לה בשבת לצבוע את השערות שהוא איסור דרבנן כדי להנצל מן הענין של הבושה וכבוד הבריות. אמנם כל זה הוא בתנאי שלא יכלה לעשות כן מלפני שבת, וגם אין בצביעה מלאכות נוספות כאשר יתבאר לקמן.

ענף ג: מלאכות נוספות שיש בצביעת השערות

ולא ברור לי איך צובעים את השערות, אבל זה ברור שגם אם יש ענין של כבוד

הבריות אין להתיר רק איסור דרבנן ולא איסור תורה של חילול שבת. ולכן אם יש צורך לסרק אחר הצביעה שיש בזה חשש איסור תורה אז אין להתיר את הצביעה.

ענף ד: להניח הצבע על מברשת בשבת אם זה איסור תורה

ושמעתי שיש סוג צבע שלוקחים את הצבע עם מברשת וכך צובעים את השערות. ויש לעיין אם זה איסור תורה או איסור דרבנן.

הספק כאן הוא שבעצם קשה לקרוא למעשה הזה פסיק רישיה שהרי זה מעשה ממש של צביעת המברשת, ולכן לא נוכל לצרף שוב קולא מצד שזה פ״ר שלא ניחא ליה. אלא שיתכן שיש כאן היתר מצד דרך לכלוך שהזכיר המ״ב בסי׳ ש״כ ס״ק נ״ט שזה הסיבה למה מותר לאכול תותים ולקנח בסמרטוט. ואף כאן נאמר שמתלכלך המברשת מן הצבע שהרי היא רוצה לצבוע השערות וכלפי המברשת הוא רק לכלוך ולא יופי כלל.

ובאמת הדבר ספק בליבי אם יש לראות את המברשת כאיסור תורה של צובע, או שמא נחשב כדרך לכלוך, וצ״ע.

ענף ה: הורדת אבק מנעלים מצוחצחות

רגילים בני אדם לצחצח את הנעלים בערב שבת, ואחר כך הנעלים מתלכלכים מחדש בשבת עם אבק, ויש לעיין אם מותר להוריד האבק מן הנעלים המצוחצחות או שמא יש בזה איסור מסוים.

ויתכן שבשפשוף של הנייר על הנעלים זה מוסיף צבע או שמא זה נחשב ממרח שמורחים את המשחה שכבר מונח על הנעלים אנה ואנה. ולא נראה לי שיש חשש בנייר שהוא משתמש בו לנקות את הנעלים כיון שזה ודאי דרך לכלוך היות והנייר כאן הוא בא לנקות את הנעליים וממילא הוא עצמו מתלכלך. אבל כיון שיש פה חשש של צובע או ממרח, צריך לנקות עם הנייר מאד בקלות לצאת החשש הזה.

ענף ו: חציצה בצבע של צביעת שערות

גם נשאלתי מה הדין בנשים שצובעות שערותיהן אם זה נחשב כמו חציצה או לא.

כבר הבאנו בשו״ת אבני ישפה ח״א סי׳ קע״ז שאלה דומה לענין צבע שעל הצפרניים וכתבנו שטעם הדבר שמחמירים אף שהוא רק נוי ונוי אינו חוצץ, הוא משום שחוששין לשיטה שאם הנוי הוא ממשות הוא כן חוצץ, אמנם בצבע לק שצובעות את הצפרניים נראה שהוא רק חזותא ואין בו ממשות, ובכל אופן מנהג בנות ישראל להחמיר ולהוריד את הצבע הזה, אבל אם ארע בשבת ששכחו להוריד הצבע אז יטבלו עם הצבע, וכן הסכים שם הגרש״ז אויערבך זצ״ל ע״ש.

וחושבני שה״ה ממש לצבע שצובעות הנשים בשערות ראשן, שגם פה יש להחמיר להוציא את הצבע אם חומר מסוים לפני שהן ילכו לטבול שכך נהגו בנות ישראל בצבע שעל הצפרנים, אז ה״ה גם לענין הצבע שעל הראש. אמנם במקום שאי אפשר או אם זה שבת, אז יטבלו לפי עיקר הדין שצבע זה אינו חוצץ. ומסתבר שדין זה הוא גם בנשים שהן לא מכסות את ראשן, שהוא מצוי בהן שהן צובעות את שערן.

והריני דוש״ת,
ישראל פסח פיינהנדלר

▩ ▩ ▩

יום שלישי כ' אייר תש"ע

נשאלתי מאדם אחד שקיבל שבת אם יכול לבקש מחברו, שעדיין לא קיבל שבת, לעשות עבורו מלאכה כגון למרוח על אצבעו משחה נגד פצעים.

כידוע האיסור של מריחת אודם הוא משום איסור צובע וגם ממרח בשבת. צובע מפורש בשו"ע או"ח סי' ש"ג סע' כ"ה, ואיסור ממרח מוזכר במ"ב שם ס"ק פ"א לענין חלב מהותך בשערות ופשוט שה"ה לענין אודם על השפתיים.

השאלה כאן היא שהיא מזיזה את השפתיים בזמן שבעלה מורח האודם, וממילא היא עוזרת בצביעה ובמירוח. אבל מפורש בגמ' שבת דף צג עמוד א אמר ליה רב המנונא: דקא מסייע בהדיה! - אמר ליה: מסייע אין בו ממש ע"כ. וכן מפורש בט"ז או"ח סי' קפ"ג ס"ק ג'. ואם כן מה שהיא מסייעת במלאכה אין בו ממש.

ואם תשאל מדברי הגמ' בפרק בתרא דמכות (כ:) אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב ששת במסייע ודברי הכל ע"כ. ואם כן רואים שמסייע אפילו לוקה. יש לומר שאני התם שיש לאו על המקיף וגם על הניקף, וכיון שהוא עושה מעשה הוא לוקה, והמעשה שלו הוא הזזת הראש כדי שיקיפו אותו. אבל בשאר מקומות לא נאמר איסור על האדם שנעשה בו מלאכה, וממילא מסייע אין בו ממש.

והנה הט"ז בסי' שכ"ח ס"ק א' פסק שיש מסייע באיסור שבת ולכן אסור לתת לרופא גוי להוציא לו שן בשבת כיון שמסייע בידו על פתיחת פיו. אמנם המ"ב ס"ק י"א פסק לא כמו הט"ז אלא כדעת הרמ"א שם שפסק להיתר משום מסייע אין בו ממש.

ואם תשאל והרי אסור לעשות רפואה לאדם חולה בשבת משום איסור רפואה ושחיקת סממנים, ולמה לא נאמר שהמקבל הרפואה אינו עושה כלום שהרי מסייע אין בו ממש. יש לומר ששם נאמר איסור גם על המקבל שהרי הוא מתרפא בשבת, וכבר אמרו שיש גזירה של לקיחת רפואה בשבת משום שחיקת סממנים, ולכן גם אם עושים לו הרפואה בשבת נחשב איסור. אבל בשאר איסורים אומרים מסייע אין בו ממש. ושו"ר שכן מפורש בט"ז או"ח סי' שכ"ח ס"ק ז' שמטעם זה אסור לתת לישראל לכחול לו העין ע"ש.

היוצא מדברינו שאף שהאשה קבלה שבת, מותר לבעלה למרוח לה אודם על השפתיים, ואין בזה משום צובע או ממרח, משום שמסייע אין בו ממש.

▩ ▩ ▩

י"ב אדר ב' תשס"ג

לכבוד בני יקירי הרב אלישע שליט"א אחדשה"ט,

שאלת בענין נדרי צביעה בשבת והוספתי עוד כמה שאלות, ובפרט בענין תחבושות והכנתם, ורשמתי כאן מה שהשבתי.

ענף א: אם יש חשש צובע בחבישת תחבושת על פצע מדמם בשבת

כבר כתב השו"ע סי' ש"כ סע' כ' וז"ל: יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצובעים צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע אבל אם צובע

פתו במשקה הפירות לית לן בה דאין צביעה באוכלין עכ״ל. ובמ״ב ס״ק נ״ט כתב וז״ל: ויש מקילים בכל זה כיון שהוא דרך לכלוך ויש לסמוך עליהם היכא דאי אפשר ליזהר בזה עכ״ל. אם כן רואים שלא רצה המ״ב לסמוך על הסברא של דרך לכלוך לגמרי, ואם כן יש לעיין אם יש היתר לשים תחבושת על פצע שמדמם שהרי שמא צריך להזהר בזה אם יש עצה אחרת.

וראיתי בספר שו״ע הגרש״ז סי׳ ש״ב בקונטרס האחרון, וכן מובא בספר שמירת שבת כהלכתה פ׳ י״ד הערה ס״ב ופרק ל״ה הערה מ״ו שכתב שמה שמותר להשתמש במוך לנידתה הוא מן הטעם שהמוך עומד לצביעה ומה שאסר השו״ע לנקות במפה זה משום שדרכה לצביעה. ושאלני בני החכם הרב אלישע שליט״א להסביר לו מה טעם החילוק הזה.

ושמעתי הסבר שהמוך לנידתה הוא דבר שמגיע מבית החרושת מוכן לשמוש ולעולם לא צובעים אותו כי הוא מיוחד לקבל את הצבע הנספג עם הדם. אבל מפה היא דבר שלפעמים צובעים אותה כי היא עשויה מבד ובד הוא דבר שאנשים צובעים. וזו כוונת שו״ע הגרש״ז שאמר שדבר שדרכו בצביעה אסור, והיינו מפות דרכן בצביעה ולכן אסר השו״ע לקנח בהם. שהרי הוא צובע אבל מוך הוא דבר שמיוחד לספיגת לכלוך וצבע והיינו שלעולם אין בני אדם צובעים דברים אלה כי הוא מוכן מהיצרן. וזה גם הסברא להתיר מפיות מנייר או נייר טואלט או גזה לתחבושת להפסיק דימום, כי כל הדברים האלה הם מיוחדים לספיגת לכלוך וצבע.

ולפי זה כתב בספר שמירת שבת להקל בגזה שלנו שהרי הוא דומה למוך שמיוחד לספיגת צבע כיון שלעולם אין בני אדם צובעים גזה בביתם, ובזה אין חשש כלל של איסור צביעה. ונראה שיש לסמוך על זה כי בלא״ה כבר כתב המ״ב הנ״ל שמעיקר הדין סומכים על הפוסקים שמקילים שאין כלל איסור צביעה בדרך לכלוך, והרי השימוש בתחבושת הוא בדרך לכלוך, וממילא שפיר יכולים להקל להשתמש בתחבושת בפצע שהוא מדמם ולא צריך לחשוש משום צובע.

ענף ב: אם מותר לחתוך תחבושת בשנוי משום כבוד הבריות כדי שלא תהיה ארוכה מדי

התחבושת נמכרת בצורת סליל ארוך, ויש לעיין אם מותר לחבוש את הפצע שמדמם ואחר החבישה לחתוך אותה מן הסליל כדי שאדם לא יתבייש מן הסליל הארוך שישאר לו בידיו.

כבר הארכתי בשו״ת אבני ישפה ח״א סי׳ ע״ז בענין קריעת נייר טואלט בשבת בשנוי לענין כבוד הבריות והבאתי דעת מו״ר גאון אחד שליט״א שהוא מסתפק בזה אם יש להתיר איסור תורה בשנוי בשבת משום כבוד הבריות ע״ש. אלא שיש לדון לפי הספר שמירת שבת כהלכתה שכתב שמותר לקרוע נייר טואלט בשבת בשנוי משום כבוד הבריות, ולפי״ז, יש לשאול לגבי תחבושת אם זה נחשב כבוד הבריות.

ונראה לי שקשה לקרוא לחיתוך התחבושת ענין של כבוד הבריות שהרי אף אם זה מאד ארוך הרי הוא יכול לכרוך את הכל מסביב למקום החתך, וכגון אם החתך הוא באצבע יכרוך את התחבושת כולה על גבי האצבע. וכן אם הוא ברגל יכרוך סביב הרגל כמה פעמים. ואם הוא בבטן אז יכרוך

סביב הבטן כמה פעמים. ואין בזה משום כבוד הבריות. וכ"כ בס' שש"כ פרק לה סע' כא.

ענף ג: אם מותר לחתוך תחבושת בשנוי משום כבוד הבריות למנוע צלקת

שאלה דומה קיימת לענין סוג תחבושת שמשתמשים בה למנוע צלקת בפנים, ואם כן יתכן שמותר לחתוך אותו משום כבוד הבריות שלא ישאר אדם עם צלקת כל ימי חייו אם לא ישתמש בתחבושת.

גם בזה נראה לי שאין ענין לכבוד הבריות כיון שיש הרבה בני אדם שיש להם כל מיני סימנים בפנים שלהם. ורק במקרה שהרופא אומר שתהיה לו צלקת מאד רצינית יש לומר שהוא דבר מאד מכוער ועלול להתבייש מזה אז יש להתיר לחתוך בשנוי לפי דעת הפוסקים שהבאנו לעיל שמתירים איסור תורה ע"י שנוי משום כבוד הבריות.

ובזה אסיים בברכה נאמנה לך ולכל בני ביתך,

אבא

ד' אייר תשס"ג

לכבוד הרב אורי רוטשטיין שליט"א
אחדשה"ט,
בדבר השאלה אם מותר לטלטל בשבת בלון של ילדים, ושמו בלע"ז BALOON.

וראית דברי הספר שמירת שבת כהלכתה ח"א פ' ט"ז סע' ח' שאסר לטלטל כל כדור שהדרך לנפח אותו ולקשור אותו, והתיר כדור שאין צורך לקשור אותו אלא יש לו פקק שגורם שהאויר לא יצא. וכתב מקורו מדברי קצות השולחן סי' ק"י בבדי השלחן ס"ק ט"ז. וכתב שם שאם ימלא מחדש באויר יעבור על איסור מתקן מנא, ואם יקשור את הבלון יעבור על איסור קשירה כיון שקשר קשר של קיימא. וממילא זה דומה למנורה של פרקים שמבואר בשו"ע סי' רע"ט סע' ז' שהוא מוקצה בשבת.

וחשבתי שאין הנידון שלנו דומה למנורה של פרקים מכמה טעמים. ראשית, מי שמכניס אויר לבלון אינו ברור כלל שהוא עובר על איסור מתקן מנא, שהרי זה הדרך של הבלון למלא אותו תמיד עם אויר. ולא שייך מתקן מנא רק בדבר שנשאר קבוע במצב הזה, אבל בלון עשוי למלא אותו שוב ושוב, וממילא לא שייך על זה שם מתקן מנא. וכן בשו"ע סי' ש"מ סע' ח' כתב וז"ל: מוכין שנפלו מן הכסת מותר להחזירם אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת עכ"ל. וכאן שמכניסים אויר הרי זה דומה לחזרת המוכין לכסת שהוא מותר, כיון שהיה כבר אויר מערב שבת.

גם מה שכתבת שהעושה קשר בבלון הוא קשר של קיימא, גם על זה תמהתי שהרי בני אדם מכניסים אויר לבלון ואחר כך מוציאים אותו. וכך המשחק של הילדים תמיד. ואף אם סוגרים אותו בקשר עדיין רוצים לפתוח את הקשר כדי לשחק. ולא שייך לומר על קשר של בלון שהוא קשר של קיימא כיון שאינו עשוי להשאר לתמיד. ובכלל הבלון הוא דבר שמתפוצץ בקלות ואינו נשאר יותר מיום אחד, ומה שייך לומר על דבר כל כך חלוש שהוא קשר של קיימא.

ועוד המעיין בדברי הקצות השולחן יראה שכל דבריו מוסבים על כדור רגל שמשחקים בו על ידי בעיטה ברגלים, ולא דיבר כלל לענין בלוני ילדים. ובכלל לא ראיתי כדור רגל שהאויר שבתוכו נסגר בקשירה, ולכן לא דנתי בזה.

לכן נראה לי שאין כונתו של השמירת שבת כהלכתה לאסור בלון בשבת משום מוקצה אלא כדורגל בלבד וכן משמע שם בהערה כ״ד, ע״ש. וכן המנהג פשוט שילדים משחקים עם בלונים בשבת, וכן ההורים אינם נמנעים מלטלטל בלונים בשבת.

והריני חותם בכל חותמי הברכות,

פורים דפרזות תשס״ד

לכבוד ידידי ד״ר יונתן ניסנוף שליט״א
מן העיר סאן דיאגו יצ״ו אחדשה״ט

אשר שאל ממני בענין חיות בית שרגילים ללטף אותם בראשם, וכגון כלב או חתול ורוצים לעשות כן בשבת. וידעת שחיות הן מוקצה בשבת, אבל שאלת אם באופן כזה גם נחשב שהוא מזיז מוקצה בשבת.

ענף א: להזיז אבר של בעל חיים לטובתו. כאשר אינו בצער

בשו״ע סי׳ ש״ח סע׳ מ׳ כתב וז״ל: כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר דהיינו שאחז בצוארם ובצדדים ומוליכן אם צריכין הבע״ח לכך ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ דמוקצין הם ואסור לטלטלן עכ״ל. ובמ״ב ס״ק קנ״א כתב וז״ל: אם צריכין, ומשום צער בע״ח דאל״כ אסור לעשות כן דכל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו כמ״ש סימן שי״א ס״ז גבי מת שלא יזיז ממנו אבר עכ״ל.

הרי מבואר שבעצם איסור מוקצה בבעל חיים הוא גם כאשר מזיז ממנו רק אבר אחד, ומה שמותר להזיז חלק ממנו הוא רק באופן שיש צער בעלי חיים והוא עושה כן כדי להקל על הצער של הבעל חיים.

והנה כאשר הוא מלטף את הבעל חיים לא שייך לקרוא לזה צער בעלי חיים, שהרי אין הבהמה בצער כאשר לא מלטפים אותה, ואין זה אלא הנאה עבור הבע״ח שהרי הוא נהנה כאשר מלטפים אותו. ואם כן יש לעיין אם מותר להזיז את הבעל חיים כאשר הוא רוצה לגרום לו הנאה.

ונראה לי שכיון שלא הזכירו אלא היתר של צער בעל חיים, אין להתיר להזיז ממנו אבר עבור הנאתו, שהרי אם הדבר היה מותר היו צריכים לכתוב שכל שעושה לטובת הבעל חיים ולא לטובת עצמו הדבר מותר, אבל כיון שאמרו שמותר משום צער בעלי חיים, מוכח שרק באופן כזה שהבהמה בצער הדבר מותר.

ענף ב: להזיז את הפרוה של הבהמה בלי להזיז ממנה אבר

יש לעיין אם מותר להעביר את היד על הפרוה או השערות של בהמה בשבת, שהרי העושה כן אינו מזיז אבר מן הבהמה אלא מזיז רק את השערות שלה אנה ואנה.

והנה המ״ב הביא הוכחה שאסור להזיז אפילו אבר אחד מהדין הנזכר בסי׳ שי״א סע׳ ז׳ וז״ל: מותר לסוך המת ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח ובלבד שלא יזיז בו שום אבר ואם היה פיו נפתח והולך קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו שאם כן היה

מזיז אבר ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת עכ"ל.

וקשה שכיון שמותר לסוך המת, הרי בודאי שהוא מעביר ידו על הגוף של המת כדי לסוך אותו, והרי כמה פעמים יש לאדם שערות על גופו, ובכל אופן לא הזהיר אותנו השו"ע שצריך להזהר לא להזיז את השערות שעל גוף המת. ואם כן מוכח שרק לענין אברים יש קפידא, אבל לענין שערות אין שום קפידא ואין זה נחשב שהוא מזיז מוקצה. וטעם הדבר הוא כמו שמפורש שם שחז"ל אסרו להזיז אבר, אבל השערות לא נחשבות כמו אבר ואין בהם שום איסור.

וכן מבואר בפירוש בסי' תקכ"ג סע' א' והמ"ב ס"ק א' לענין הטפול בבהמה שמותר לנגוע בבהמה כדי לטפל בה רק שאסור לעשות בה חבורה ע"ש. ומבואר שם בהדיא שנוגע בשערות, וזה כמו שכתבנו.

היוצא מדברינו שמותר להזיז את השערות או הפרוה שעל גוף הבהמה ואין בזה שום איסור של הזזת מוקצה בשבת. (א"ה. עי' ביה"ל סי' ש"ב סי"א ד"ה מקנחה שנשאר בצ"ע.)

ענף ג: לטף כלב או חתול כדי לגרום הנאה לבעל חיים

חשבתי שכאשר בן אדם מלטף חיה ניתן לעשות זאת בלי להזיז ממנה דבר ואז הוא רק מזיז את השערות והדבר יהיה מותר. ואף שהחיה כל הזמן מגיבה לליטוף ע"י הזזת הראש, אבל אין הוא מזיז את ראשה אלא החיה מזיזה בעצמה את ראשה. והעיקר שהוא מלטף בקלות שבזה אינו מזיז את ראש החיה אלא מזיז את השערות בלבד כי החיה מזיזה את הגוף שלה מעצמה כתוצאה מהלטיפה.

ואסיים בברכה נאמנה לו ולכל בני ביתו
ישראל פסח פיינהנדלר

▩ ▩ ▩

כ"ה מרחשון תשס"ה

נשאלתי כמה שאלות בענין הנאה מחלול שבת. וזה החלי בזהי"ת,

ענף א: אכילת פרי או עוגה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

כאשר נמצאים במקום שיש בו חלול שבת והדליקו את האור וכידוע אסור להנות מאור שנעשה ע"י חלול שבת, וצריך לבאר אם אכילת פרי או עוגה נחשבת הנאה מחילול שבת.

וראיתי שהבה"ל בריש סי' רע"ו ד"ה אסור כתב בשם שו"ת הריב"ש בשם הרמב"ן שללמוד או לאכול בפני הנר ג"כ בכלל זה לאיסור, והיינו כמו שכתב שם בשם הא"ר דאסור שהוא לעשות לפני הנר דבר שלא היה יכול לעשות בלא נר עכ"ל.

ונראה לי שהאיסור בזה אינו תלוי בעצם המצאותו במקום של אור הנעשה בשבת אלא הכל תלוי אם הוא רגיל להזדקק לאור בזמן שהוא עושה את הפעולה הזאת. ובאכילה ובלימוד האדם רגיל להסתכל היטב לראות מה הוא עושה, וממילא הם פעולות שיש בהן הנאה מחלול שבת.

אולם כאשר אוכלים מאכל מן היד ולא מן הצלחת, וכגון שאוכלים תפוח או חתיכת עוגה שאוחזים ביד, הרי לא רגילים להסתכל היטב מה שאוכלים כי הוא דבר שנאכל

בקלות כיון שהוא נאחז ביד. ולכן נראה שמותר לאכול אכילה כזאת אף במקום שאסור להנות מן האור בגלל החלול שבת.

ענף ב: עליה וירידה במדרגות במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

גם דבר מצוי שמחלל שבת מדליק את האור בחדר המדרגות, ורוצה אדם לעלות או לרדת במדרגות, ונשאלת השאלה אם מותר לו כי שמא זה נחשב הנאה מחילול שבת.

ומסתבר שלעלות או לרדת במדרגות אינו דבר שאדם עושה בהסתכלות היטב, שהרי כיון שהוא רגיל במדרגות ביתו, ממילא הוא משתמש בהן בלי להסתכל על המדרגות שהרי הוא רגיל בכך ואין הדבר משתנה מפעם לפעם. ולכן נראה לי שמותר להשתמש גם במקום שהאור נדלק בחילול שבת. ועל הצד היותר טוב יעצום עיניו וזה גם יהיה מחאה על החלול שבת. שו״ר שכדברינו כתב גם בס׳ שלחן שלמה סי׳ שי״ח הערה יא (עמ׳ רעג) בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל, וכ״כ בס׳ מאור השבת ח״א סי׳ יח הערה ע׳ בשם מרן גאון אחד שליט״א ונימוקו משום דלאו כל כמיניה לאסור שימוש על אחרים.

ענף ג: הדחת כלים במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

בענין הדחת כלים במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת, נראה לי שהדבר אסור כמו לימוד ואכילה. וטעם הדבר שאנשים מקפידים להסתכל היטב על הכלים להיות בטוח שהם נקיים די הצורך, וממילא הוי הנאה מן האור שנעשה בחלול שבת.

ענף ד: לשיר זמירות בעל פה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

יש לעיין אם מותר לשיר זמירות בעל פה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת.

ומצאנו שאסור לקרוא לאור הנר בשבת שמא יטה. ובאור הדבר שכיון שאנשים רגילים להטות חוששין לזה. ואם כן שמא נאמר אף כאן שאנשים רגילים לעיין בזמירות מתוך הברכון, וממילא יש כאן חשש שמא יסתכל בתוך הברכון ויהנה מחילול שבת. אמנם אין הדברים דומים שהרי שאני כאן שהוא ענין של קנס וכיון שאין לו כוונה לעבור על הקנס אין לגזור עליו, אבל איסור הטיית הנר הוא מן התורה, וממילא שפיר יש לגזור. ועוד, שכידוע, מיום חתימת התלמוד אין בידינו כח לגזור גזירות חדשות מדעתנו כדכתב הרא״ש, וע״כ פשיטא שאין לגזור על שירה בע״פ.

ולכן למעשה נראה לי שמותר לשיר זמירות בעל פה ולא חוששין שמא יעיין בברכון. והנכון שלא יהיו ברכונים על השולחן כדי שיזכור שלא לעיין באור שנעשה בחלול שבת.

ענף ה: לקשור נעלים במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

עוד חשבתי שיש לעיין אם מותר לקשור נעלים במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת.

כאן נראה לי שהדבר אסור שהרי קשירת הנעלים הוא דבר שמסתכלים היטב על הנעלים כדי שיצא דבר נכון ולא תהיה טעות שהרי עניבה נעשית בצורה מסוימת ובלי

לדקדק נעשה לו קשר. ולכן נראה שאסור לקשור נעלים במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת.

אולם, מי שרגיל לקשור את נעליו בלא עיון ודקדוק, ואל בעצימת עיניים, לפעמים, מסתברא שמותר לו לקשור נעליו שהרי אינו נהנה כלל מהאור.

ענף ו: לחתוך ולהכין אוכל במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

יש לעיין אם מותר לחתוך ולהכין אוכל במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת. והיינו שחותך ירקות או מערבב מאכלים או מכניס אוכל לצלחות וקערות. ונראה לי פשוט שאסור לעשות הדברים האלה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת, שהרי כל הכנות המאכלים זקוקות להסתכלות היטב כדי שבן אדם יעשה את זה בצורה נכונה, וממילא אסור במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת.

ענף ז: קפל כביסה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

גם אסור לקפל כביסה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת, שהרי הדרך הוא לעשות דבר זה ע"י הסתכלות היטב ולראות איזה בגד יש לו ביד והיכן להניח אותו ובאיזה צורה לקפל אותו.

ענף ח: לנקות את הרצפה במטאטא במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

נראה לי שאסור לטאטא בשבת במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת, כי גם בזה הדרך לדקדק ולבדוק אם הרצפה אמנם נקיה, וממילא אדם נהנה מן האור שנעשה בחלול שבת והדבר אסור.

ענף ט: להתלבש ולרכוס כפתורי חולצה ולקשור עניבה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת

לענין להתלבש ולרכוס כפתורי חולצה ולקשור עניבה במקום שאסור להנות מן האור שנעשה בחלול שבת, נראה לי שאפשר להקל ודברים אלה מותרים משום שבני אדם יודעים לעשות דברים אלה בלי להסתכל שהרי עושים זאת בכל יום ורגילים בכך. והדברים ארוכים ואמרתי תן לחכם ויחכם עוד, ולכן אקצר בזה.

▩ ▩ ▩

י"ב מנ"א תשס"ג

לכבוד הרב מרדכי ברנר שליט"א מניד שעור בישיבת אש התורה פה ירושלים תובב"א, אחדשה"ט

שאלת בעניני כתיבה בשבת, ואני מצרף עוד שאלות בנושא הזה.

ענף א: אם מותר לצייר בשבת ציורים בצלחת מנייר ע"י הצפורן

נשאלתי מאשה אחת שראתה את הבת שלה מציירת בשבת ציורים בצלחות מנייר ע"י הצפורן שלה, ושאלה אם זה מותר בשבת או לא.

בשו"ע סי' ש"מ סע' ה' כתב וז"ל: מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמין לסימן שאין זה דבר המתקיים עכ"ל. אמנם במ"ב ס"ק כ"ה כתב שכל זה מדובר בקלף אבל על הנייר אסור שמתקיים הוא. עוד כתב בס"ק כ"ד שאפילו בקלף מותר רק קו

בעלמא כיון שלא חשיב כתב כלל אבל לעשות כמין אות ודאי אסור אפילו רק אות אחת.

והראו לי צלחות מנייר שציירו עליהן ציורים עם הצפורן ונשאר הרושם אפילו אחר כמה ימים. ואם כן מוכח שאפילו שהם קצת יותר עבים מנייר רגיל אבל עדיין הם נחשבים כנייר לענין איסור כותב. וכאן שהבת ציירה ציורים בנייר עם הצפורן, הרי יש כאן תרתי לריעותא, והיינו שהיא ציירה על נייר ובזה אפילו קו בעלמא אסור, ושנית שהיא ציירה ציורים ממש, וזה אסור אפילו בקלף שהרי ציור מושלם דומה לאות שלמה. וכן כתב הרמב"ם פ' י"א מהל' שבת הלכה י"ז שהרושם רשמים וצורות חייב.

ענף ב: להשתמש בסיכה כדי לעשות סימן בספר בשבת

לאחר שבארנו לעיל שאין לעשות סימן עם הצפורן על הנייר בשבת, יש לעיין אם מותר לתחוב סיכה בנייר וכן אם מותר להוציא את הסיכה הזאת בשבת.

וחשבתי שאף שמצוי שבהכנסת הסיכה נעשית סריטה בנייר, שהרי מושכים את הסיכה והוא עושה רושם של קו בתוך הנייר, בכל אופן נראה לי שהדבר מותר. וטעם הדבר הוא משום שאין לו שום כוונה לעשות קו בנייר רק הוא נעשה בלי מתכוון, כי אינו צריך אלא שתהיה שם סיכה כדי שיהיה לו סימן. ואם תאמר שיתכן שזה פסיק רישא שהרי אם הסיכה תחובה בחזקה אי אפשר לתחוב אותה או להוציא אותה בלי לעשות סריטה בנייר, יש לומר שאין על זה שם כתב כלל כיון שאינו מכוון לעשות קו. וכן מצאנו בשו"ע שם סע' ד' שאסור לכתוב במשקין שבשולחן אבל לא מצאנו שאסרו לנקות את השולחן. וטעם הדבר שלא שייך לקרוא לזה כתב רק אם עכ"פ יש לו כוונה שיהיה פה איזה כתב, או איזהו צורה, אבל אם כן כוונתו לעשות דבר אחר, אין על זה שם כתיבה כלל.

ולכן בענייננו שלא נעשתה אלא סריטה של קו, ועל זה כתב המ"ב הנ"ל (בס"ק כ"ד) שאין על זה שם כתב כלל, וכיון שגם אין לו שום כוונה לעשות אפילו הקו הזה, שפיר מותר לעשות כן אפילו שהקו נעשה על נייר, כתוצאה מהסיכה.

ענף ג: חיבור אותיות על ידי מגנט בשבת

עוד נשאלתי מה הדין בחיבור אותיות על ידי מגנט בשבת.

ונראה שאין בזה חשש של מדבק ניירות שהוא חייב משום תופר וכמבואר בסי' ש"מ סע' י"ד, משום ששאני כאן שהאותיות אינן נדבקות לגמרי אלא אפשר עדיין להזיז אותן אנה ואנה. וגם משום כותב אין כאן כי רק כאשר מחבר אותיות יחד וכמ"ש המ"א בסי' ש"מ לענין מחבר אותיות לפרוכת, אבל כאן אין חיבור כלל שהרי בקלות ניתן להוריד את המגנט.

ענף ד: כתב שנכתב על דף וכאשר מגביהים אותו הוא נעלם

ישנו משחק של ילדים שנקרא (שבם) מג"ק סלייט, שהוא דף שלוחצים עליו עם צפורן או חרט, ונעשה כתב על הדף הזה, ויש לוח מתחת לדף. וכאשר מרימים את הדף מן הלוח, כל הכתב נעלם. ונשאלתי אם מותר לעשות כן בשבת, ואם כבר נעשה לפני שבת אם מותר להרים את הדף משום מוחק הכתב.

ואמרתי שזה נראה לי ממש כתב שאסור מדרבנן בשבת משום כתב שאינו מתקיים. וטעם הדבר שהרי כל מי שכותב על הדף הזה יודע שהוא עומד להמחק כי כך משתמשים בדף שכותבים עליו ואחר כך מוחקים אותו. והרי זה דומה לכתב שעל האפר שכתב המ"ב שם ס"ק י"ח שהוא איסור דרבנן כיון שאינו כתב המתקיים, וה"ה בזה. וממילא אסור גם להרים את הדף שגורם שהכתב ימחק.

והריני דוש"ת ידידו עוז,
ישראל פסח פיינהנדלר

ט' אייר תשס"ג

לכבוד הרב אשר זעליג בנצ'יק שליט"א, אחדשה"ט

אשר שאלת בענין הבישול באדים אם דינו כבישול לענין בישול אחר בישול או לא. ואבאר שאלה זו ושאלות אחרות לענין בישול אחר בישול, כי באמת לא מצאתי שאלתך בפוסקים וראוי לבאר אותה.

ענף א: הבישול באדים מה דינו לענין בישול אחר בישול

אמרת שאתה נוהג לבשל אורז בלי להכניסו לתוך המים, אלא הוא נמצא במסננת למעלה מן המים והאדים עולים ומבשלים את האורז. ושאלת אם זה נחשב במבושל לענין שבת כדי שיהיה מותר לשפוך עליו רוטב רותח, ונאמר שאין בישול אחר בישול.

בשו"ע יו"ד סי' צ"ב סע' ח' כתב וז"ל: מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרת עכ"ל. ובביאור הגר"א שם ס"ק ל"ט כתב וז"ל: כנ"ל ס"ב דבכיסה הוי כניעור שהכל מתפשט בכולו וכאלו כולו בתוך הרוטב ובפב' דמכשירין מרחץ טמאה עכ"ל. ובאור דברי הגר"א שהאדים של הזיעה עולים מן החלב ונבלעים בבשר וזה נלמד מן הדין שמוזכר בשו"ע שם סע' ב' שאם כיסה את הקדירה הוי הטיפה שנפלה על החתיכה כאילו נבלע בכל הקדירה, וע"כ הטעם הוא שהזיעה עולה ומתפשטת בכל הקדירה, וא"כ נלמד משם שהזיעה נחשבת כמו גוף האוכל.

ואם תאמר שמא הדין שזיעה עולה ונבלעת הוא מדרבנן, ואם כן כל מה שנתבשל מן הזיעה אינה מבושלת אלא מדרבנן, ואם נבוא ונבשל אותו ברותחין הוי בישול מן התורה. שהרי דבר שהוא מבושל רק מדרבנן יש בו בישול אם יעשה לו בישול מן התורה, כי כלפי התורה בישול דרבנן אינו כלום. אבל לא מסתבר כלל להגיד שזיעה היא רק בישול מדרבנן, שהרי הפוסקים כתבו דין זיעה כדין גמור לענין בשר וחלב, ואם זה היה מדרבנן לא היו שותקים מלומר כן שהרי לענין בשר וחלב יש הבדלים אם נאסר מדרבנן או מן התורה וכמבואר בשו"ע סי' פ"ז סע' ג' לענין הנאה ע"ש.

ובאמת מוכח מן הדין של ניעור וכיסה שהוא דין דאורייתא שמועילה זיעה, שהרי כיון דאירי בטפת חלב שנפלה על החתיכה, הרי בבשר וחלב חתיכה נעשית נבילה מן התורה, ואם כן שפיר נבלעה הטיפת חלב דוקא בחתיכה הזאת ואוסרת אחר כך את כל הקדירה. אבל על ידי שהוא ניעור וכיסה, אנחנו מצרפים את כל הקדירה בגלל הזיעה שמפזרת את הטעם בכל הקדירה ולא רק בחתיכה. ואם היה דין זיעה מדרבנן, איך יתכן שמן התורה הכל אסור מצד הדין של

חתיכה נעשית נבילה, ובא דין דרבנן ומתיר אותו. אלא ודאי שגם הזיעה הוא דין תורה ולכן יש בכוחו לבטל את הדין תורה של חתיכה נעשית נבילה.

אלא שיש לדון מצד הרטיבות שיש באורז כי תמיד יש רטיבות באורז, ולכן יש לדון בו מצד שהרותחים שישפוך על האורז יבשלו את הרטיבות שעל האורז. אלא שמצד זה יכול לבדוק שהאורז עדיין חם קצת, וכבר פסק הרמ"א באו"ח סי' שי"ח סע' ט"ו שכל עוד שהנוזל חם קצת אין איסור של בישול אחר בישול.

וראיתי במ"ב סי' שי"ח ס"ק ל"ט שכתב לענין עלי התה שישפוך עליהם מים רותחים בערב שבת כדי שיוכל לשפוך שנית בשבת, וכתב שם שהעלים יהיו יבשים, ובשעה"צ ס"ק ס' באר שפירוש יבש היינו בלי המי עסענס, ומשמע מדבריו שאף שנשארה לחות אבל כיון שהוא שפך החוצה את המי עסענס שפיר זה כבר נקרא שהוא יבש. לפי זה גם לענין אורז, כיון שהוא משאיר אותם בלי שום רוטב, אף שיש בהם קצת לחות מעצמם, שפיר נחשב כדבר יבש.

ולמעשה נראה כמו שהוכחנו שאדים וזיעה נחשבים בישול מן התורה, וממילא האורז שהתבשל באדים וזיעה נחשב מבושל, ומותר בשבת קודש לשפוך עליו מים רותחים.

ענף ב: אם מותר לשפוך על שניצל רוטב רותח

הרבה בני אדם מטגנים את העוף בצפוי של פירורים או קמח, וקוראים לזה שניצל. ויש לעיין אם מותר לשפוך רוטב רותח על השניצל בשבת. ונראה שאם השניצל נחשב מבושל מותר, משום שאין בישול אחר בישול, אבל אם השניצל נחשב אפוי אז אסור לשפוך עליו רוטב רותח, שהרי יש בישול אחר אפיה וכמו שמבואר בשו"ע סי' שי"ח סע' ה'.

ומסתבר ששאלה זו תלויה בדברי האחרונים בסי' קס"ח והו"ד במ"ב שם ס"ק נ"ו לענין טיגון פירורים פחות מכזית שדעת המ"א שטיגון אינו כבישול, וממילא מועיל בהם תואר לחם לברך עליהם המוציא, ולפי שאר האחרונים טיגון הוא כבישול, וממילא לא מועיל תואר לחם לברך עליהם המוציא ע"ש.

ונמצא שלפי המ"א שטיגון אינו כבישול, אם כן השניצל אינו כמבושל, אלא דינו כמו אפוי ואסור לשפוך עליו רוטב רותח כיון ששייך בו בישול אחר אפיה. אבל לפי שאר האחרונים שטיגון הוא כבישול, אז השניצל נחשב במבושל, ושפיר יכול לשפוך עליו רוטב רותח כי אין בישול אחר בישול.

וכיון שהמ"ב בסי' קס"ח לא הכריע במחלוקת זו, ממילא גם כאן יש להחמיר ואסור לשפוך רוטב רותח על השניצל כי שמא הלכה כדברי המ"א שטיגון אינו כבישול, והשניצל לא נחשב מבושל.

ענף ג: דין עוף שנעשה בתנור אם מותר לשפוך עליו רוטב רותח

יש בני אדם שאופים את העוף בתנור. והנה יש גם כאן לדון איזה דין יש לעוף הזה, דין עוף אפוי כיון שהוא בתנור, או שמא כיון שתמיד יש בו מעט רוטב אז דינו כמבושל.

וכיון שנקט המ"ב לענין טגון שדינו כמבושל במשקה, משמע שזה הגדר של טגון שיש הרבה שמן בתוך המחבת. אבל כאן

שאנחנו מדברים לענין אפיה הרי מכניסים רק מעט שמן כדי שהאוכל ישרף. ולכן אין זה נקרא טגון אלא אפיה. ונראה לי שגם אם מוסיפים הרבה רוטב באפיה, אך סו"ס עיקר הפעולה שנעשית באפיה היא החום ולא הרוטב. ורק אם האוכל נמצא בתוך קדירה יש להחשיבו כמו בישול אף שהוא בתוך התנור.

ענף ד: צ'ולנט שנשרף, אם מותר להוסיף מים משום בישול אחר צליה

עוד יש לדון בענין מה שמצוי שהצ'ולנט התאדה, והוא מתחיל להשרף בקדירה כי אין בו מים. ויש לעיין אם מותר באופן כזה להוסיף מים כי אולי זה נחשב כמו צלי ויש בישול אחר צלי.

וראיתי בספר פסקי תשובות שנחלקו בזה הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שאמר שאסור משום בישול אחר צליה, ובספר שמירת שבת כהלכה פסק להתיר בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

ונראה שהמנהג להקל בזה וכדעת הגרש"ז זצ"ל. וטעם שמקילים כי מבינים שזה ענין של טעם ולעולם לא יקבל הצ'ולנט טעם של צלי בגלל שהוא היה מעט זמן בלי נוזלים שהרי כבר התבשל שעות רבות, ולא יפוג ממנו טעם הבישול בגלל מעט זמן שהתאדו המים בקדירה. ולכן יש לתת לו דין של בישול, וממילא רשאי להוסיף מים רותחים.

והריני חותם בכל חותמי הברכות, ידידו עוז,
ישראל פסח פיינהנדלר

❦ ❦ ❦

מסתכל בחלונות ראווה בשבת ודעתו לקנות אבל לא מביט במחירים

ט"ו בשבט, תשס"ט

לכבוד ידידי החשוב הרב שלמה כהן שליט"א, ישיבת מחנה ישראל, שלו' וישע רב,

שאלת מה הדין להביט בחלונות ראווה בשבת אם כוונתו לקנות.

כבר אמרנו בשעור שכדי שיהיה האיסור בשבת של ממצוא חפצך, חייבים להיות שני תנאים, והיינו שניכר ממעשיו שהוא עוסק בענינים שאסורים בשבת, ועוד שהוא באמת חושב לעשות המעשים האלה כמ"ש המ"ב סי' ש"ז סוף ס"ק מ'. והכלל הזה מוכח מסי' ש"ז בכמה מקומות, ונפרט מעט.

סע' ט' מותר להחשיך, כיון שלא ניכר ממעשיו שהרי זה תוך התחום.

סע' י' וכן אסור לו להחשיך, כי כאן זה ניכר ממעשיו והולך להביא מוקצה שאסור בשבת.

והנה להסתכל בחלון ראווה ורואה מה המחירים שכתובים שם, מסתבר שאסור משום שלא גרע מקריאה בשטרי הדיוטות, והיינו שהם ענינים שהם עסקים של יום חול, ואף כאן המחיר על החפץ הוא הכתב שמגלה איך לקנות וכמה לשלם, וזה ממש כמו שטרי הדיוטות.

אבל גם אם אינו קורא המחירים, לכאורה הדבר אסור משום שזה נחשב ממצוא חפציך. אבל יש לעיין בזה שהרי יש לנו כלל חשוב שהרהור מותר, והיינו הוא יכול לחשוב על מה שהוא רוצה לקנות או לשכור, כיון שאינו עושה מעשה ממש. ואם הוא מתבונן בחלון ראווה, לא נראה לי שזו מעשה ממשי, שהרי

המוני בני אדם אוהבים להסתכל בחלון ראווה ואין דעתם לקנות כלל. ואם כן אין שום דבר שמוכיח שדעתו לקנות.

וכל הדוגמאות שנאמרו בגמ׳ ובשו״ע הם כאשר אדם עומד על יד השדה שלו, או הפירות שלו, או שהוא מחשיך לסוף התחום עבור הדברים שלו, אבל כאן אין שום דבר בחנות שהוא שלו, וגם אינו עושה מעשה שמוכיח דבר על מה הוא רצונו לעשות, כיון שהוא רק מסתכל, ולהסתכל הוא דבר שרבים עושים בלי לקנות כלל.

אלא שמא יש כאן מראית העין. אבל המעיין בשו״ע סי׳ ש״ז סע׳ ח׳ יראה שלא חששו משום מראית העין בענין ממצוא חפצך. והוכחה יש שאם הוא מחשיך על התחום ודעתו רק לשמור פירות אף שהם מוקצה, שוב אין איסור. וקשה איך אנשים יודעים מה דעתו לעשות, ושמא דעתו להביא פירות מוקצה. אלא מוכח שלא חוששים למראית העין בענין של ממצוא חפצך.

וצריך באור למה לא חששו כאן שהרי ידוע שגם באיסור דרבנן יש מראית העין. ולכן אסור לפרה לצאת עם פעמון שלא יגידו שהוא הולך לשוק, אף שהליכה לשוק הוא איסור דרבנן, וצ״ע.

ולמעשה נראה שאין איסור להסתכל בחלון ראווה בשבת כל שהוא מקפיד לא לקרוא את המחירים כי זה לא מוכח שדעתו לקנות. אבל טוב להמנע מזה כמו שטוב להמנע מהרהור בעסקיו בשבת.

ואסיים בברכה רבה,
ישראל פסח פיינהנדלר

▩ ▩ ▩

ענף א: יהודי פתח בית הכנסת ע"י ידי הוצאת מפתח ברה״ר בשבת

אשר נשאלתי מה הדין במקום שאין עירוב ובית הכנסת נעול ואין מפתח, והלך יהודי בשבת להביא מפתח כדי שיוכלו להכנס ולהתפלל, אם מותר להשתמש בבית הכנסת הזה.

שאלה זו כבר נידונה בשו״ת אגרות משה או״ח חלק ב׳ סי׳ ע״ז. ובאר שם שכל המטרה של המפתח היא לפתוח את המקום, וממילא לא שייך לומר שרק המפתחות יהיו אסורים, אלא ודאי גם בית הכנסת נאסר להכנס לשם. ובאמת דבר זה גם מבואר בסי׳ שי״ח ס״א לענין המבשל בשבת. וכאן זה דומה לשם. ובס׳ שלחן שלמה סי׳ שי״ח ס״ב סק״ט (עמ׳ רעט-רפ) הביא בשם הגרש״ז אויערבך שהתיר להשתמש בבית דאין זו הנאה מגוף הדבר שנעשה בו איסור ולא מקרי מעשה שבת.

ענף ב: אם קטן פתח בית כנסת בשבת כנ״ל?

אם צוו לקטן שיפתח בית הכנסת, יש לדון גם כן אם מותר להכנס אחר שנפתח על ידי קטן שהוא הוציא את המפתח באיסור בשבת.

כבר הזכיר הבה״ל בסי׳ שכ״ה סע׳ י׳ ד״ה א״י שחרש שוטה וקטן דינם כמו גוי לענין מה שמוזכר בשו״ע שם סע׳ י׳ שאם גוי מילא מים לצורך בהמת ישראל אסור בכל מיני תשמיש. ואם כן כאן שהקטן פתח את בית הכנסת לצורך ישראל כדי שיוכלו להכנס ולהתפלל, הרי זה נחשב שהוא עשה לצורך ישראל ואסור להנות מזה.

אולם הבה״ל סי׳ שמ״ג ד״ה מד״ס כתב

בשם הגאון רע"א בתשובות שאפשר לתת לתינוק חומש לצורך עצמו שיטלטל לבית הכנסת והגדול יצטרף להתפלל עמו ע"ש. והסבר הדבר הוא שספינן לקטן לצורכו באיסור דרבנן וכאן הוי בכרמלית ואיסור דרבנן.

ולפי זה יש עצה גם כאן שיאמר לקטן שאם הוא רוצה להתפלל בתוך בית הכנסת ומתוך סידור וחומש שנמצא בפנים, הוא יצטרך להביא מפתח ממקום אחר, ואז כיון שהקטן עושה זאת לצורך עצמו ולא לצורך ישראל, והוא רק איסור דרבנן כיון שהוא כרמלית, אז מותר לישראל גם לשבת בבית הכנסת יחד עם הקטן. ומן הסתם כך יש לומר שיאמרו לקטן בשאלה שלנו.

ענף ג: לצוות לגוי לפתוח בית הכנסת בשבת

לצוות לגוי להביא מפתח עבור בית הכנסת דרך כרמלית, נראה לכאורה הוא ממש ההלכה של סי' שכ"ה סע' י' שאם הגוי מילא מים לצורך ישראל אסור בכל מיני תשמיש.

אלא שמצאנו שמותר לצוות לגוי לעשות איסור דרבנן לצורך מצוה, שהרי אז הוי שבות דשבות במקום מצוה וכמבואר בסי' ש"ז סע' ה'. ואין כאן סתירה לדברי השו"ע בסי' שכ"ה סע' י' כי שם איירי באיסור תורה או שאינו לצורך דבר מצוה. ואם כן כאן שהוא מצוה רבה שאנשים יוכלו להתפלל בבית הכנסת, והוי אמירה לגוי לטלטל בכרמלית, וממילא יש לזה הדין של שבות דשבות במקום מצוה שמותר לצוות לגוי לטלטל להביא המפתח. ושו"ר שכוונתי בזה לדברי השו"ת חתם סופר ליקוטים סי' י"ג ד"ה ואמנם אפי'.

ענף ד: טלטול בתוך בית המלון שבעל הבית יהודי

נשאלתי ע"י כמה אנשים שהוזמנו לבית מלון שבעל הבית הוא יהודי, אם מותר להם לטלטל בתוך בית המלון שהרי יש אורחים רבים במלון, גם יהודים וגם גוים, ושמא הם אוסרים לטלטל אם אין שוכרים רשות מן הגוים ואין עושים ערוב חצרות בין היהודים.

בשו"ע סי' ש"ע סע' ב' כתב וז"ל: בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצר והשאילן או השכירן לאחרים ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת כבדן או מחמת איסור שהם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך מקומן אין הדרים בהם אוסרים עליו לפי שנעשו כלם כאורחים אצלו ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו בעירוב עכ"ל.

ובית המלון שבעל הבית הוא יהודי הוא ממש הציור שדיבר עליו השו"ע שהרי משכירים חדרים ובכל חדר יש רהיטים כבדים כמו מיטות או שולחנות שלא מטלטלים אותם מחמת כובדם והם נשארים בכל חדר כל הזמן. ולכן כל האנשים במלון הם כולם אורחים של בעל הבית מלון ואין צורך לעשות עירוב חצרות כיון שהם כולם שייכים רק לאדם אחד בלבד. והגדר של עירוב חצרות הוא רק כאשר כמה בני אדם שותפים בחצר אחת שאז הוא דומה לרשות הרבים.

▩ ▩ ▩

מכירה באינטרנט בשבת

כ״ג שבט, תשס״ט

לכבוד ידידי החשוב הרב יצחק ברקוביץ שליט״א, תושב עיר לום אנג׳לם, שלו׳ וישע רב,

קבלתי מכתבך ובו שאלת על ענין מכירה באינטרנט בשבת. הכל נעשה לבד על ידי הקונה, אלא ששאלת שהזמן שהחפץ למכירה הוא משעה שתים עשרה בליל שבת עד שעה שתים עשרה בלילה במוצאי שבת, שהרי אצל הגוים זה מה שנחשב יום אחד. ושאלת אם מותר למכור באופן כזה. ולי נראה שגם אם הזמן למכירה הוא רק בשבת, יש להקל וכמו שנכתוב לקמן.

ראשית עלינו לדון מה הדין במוכר דרך האינטרנט בשבת. ואופן המכירה הוא שהוא פותח חנות דיגיטלי שאנשים רואים מוצרים ויכולים למלא טופס שמוסרים את הפרטים של הכרטיס אשראי, וכך הם קונים את המוצר שהם בחרו. והיהודי אינו עושה דבר בשבת שהרי הוא לא מתערב כלל במה שנעשה במחשב.

לא נראה שיש איסור מצד מראית העין, שהרי אף שאסור לפתוח חנות בשבת, אבל שם הוא לא יכול לפתוח החנות בלי שיעבוד וימכור בחנות, וממילא יש כאן מסחר בשבת שאסור. אבל בחנות באינטרנט אין עליו לעשות שום דבר, כי המחשב עושה את הכל.

ומה שהוא מרויח בשבת קודש, לא ידעתי אם יש איסור להרויח בשבת כל עוד שאדם אינו עושה שום איסור. וכן האדם מרויח אם ביתו עולה בערכה בשבת, אבל הוא אינו עושה שום מסחר אלא הכל נעשה מעצמו, או שהגוי עושה את זה לצורך עצמו כי הוא רוצה לקנות משהו.

גם לא נראה לי שיש מראית העין, שהרי האנשים היחידים שרואים שהמקום שלו באינטרנט פתוח בשבת, הם הגוים שפותחים המחשב בשבת, אבל כל היהודים שומרי תורה ומצוות לא עושים כן, וממילא אין כאן מראית העין כלל.

ואם תאמר שמא הכלים שלו עושים קנין בשבת, שהרי המקום הזה באינרנט הוא שלו שהוא שוכר אותו ורק הוא יש לו רשות להכנס אליו, ונמצא שהרשות שלו קונה קנין בשבת. וכבר הבאתי בשו״ת אבני ישפה חלק א׳ סי׳ נ׳ ד״ה ועוד וד״ה ולכאורה שדנו האחרונים אם מותר לאדם לקנות קנין בשבת, ובשו״ת רע״א סי׳ קנ״ט יש דיון. והבאתי דברי שו״ת אבני נזר ח״א סי׳ נ״א שכתב שאין זה כמו שאר מלאכות שנעשות בלי האדם אלא כיון שעשה פעולה מערב שבת, אין האדם צריך להיות קיים בשבת כי הפעולה לא צריכה אותו. אבל קנין זקוק לאדם, שאם אין האדם חי לא יכול לחול הקנין, ולכן אסור לקנין לחול בשבת כיון שהוא נעשה מחמת האדם ע״ש.

אמנם יש לדון אם דברים אלה שייכים למסחר באינטרנט, שהרי כאשר מישהו מזכה את חשבונו בסכום מסוים, אין הוא צריך להיות בחיים כדי לזכות, שהרי כל הזכייה היא אינו אליו באופן אישי, אלא לחשבון שיש לו שם. וגם כאשר הוא מת, עדיין החשבון קיים, והחשבון שייך למי שיורש אותו או שיהיה לו זכות לקבל החשבון שלו. וכיון שכך פועל הענין, לא שייך הדיון שלא עושים קנין בשבת, כי כאן אינו זקוק לעשות קנין שהרי החשבון שלו הוא שקונה, וגם אם

אינו קיים החשבון זוכה, ולכן אינו נחשב שהוא עושה איסור בשבת.

והבאתי שם דברי המנחת יצחק ח"ג סי' ל"ד שכתב שיעשה תנאי שאינו רוצה לקנות המעות עד מוצאי שבת. ונראה שזו עצה טובה כאן אף שהוכחתי לעיל שמותר לו לזכות בשבת באינטרנט, אבל טוב להחמיר שהרי כיון שהמעות נכנסים לרשותו בשבת על ידי שמזכים את חשבונו, ראוי שיעשה תנאי שאינו מתכוון לזכות במעות עד מוצאי שבת. וכיון שהוכחנו שאין ענין של מראית העין, וגם מתנה ליתר שאת שאינו קונה ולא מקנה עד מוצאי שבת, נראה לי שמותר שחנות שלו יהיה פתוח בשבת באינטרנט.

ואסיים בברכה רבה,
ישראל פסח פיינהנדלר

▩ ▩ ▩

מסחר ע"י שפת הידים בשבת

ט"ו בשבט תשס"ט

לכבוד ידידי החשוב הרב מאיר ראובן נ"י, תלמיד ישיבת מחנה ישראל פה ירושלים ת"ו, שלו' וישע רב,

אשר שאלת על אודות שני חרשים שהם מדברים אחד עם השני בשפת הידים, אם מותר להם לדבר בעניני מסחר בשבת, שהרי הם לא מוציאים הגה מן הפה והכל נעשה בידים בלי שום דיבור, ואם כן שמא באופן זה הדבר מותר בשבת.

באמת המקור של איסור דיבור בעניני מסחר בשבת נלמד מן הפסוק "ודבר דבר" שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך בחול, וממילא כיון שביום חול עוסקים בצרכי מסחר אסור לעשות כן בשבת ואפילו לומר דבר פלוני אעשה למחר אסור וכמבואר בסי' ש"ז סע' א'. וכן הפסוק אומר "ממצוא חפצך" והיינו שאסור לאדם להתעסק בענינים של חול. וכאן נאמר האיסור של המעשה, וכגון שמפקח על עניני המסחר שלו בשבת או עניני השדה וכמו שמבואר בסי' ש"ו סע' א'.

ונראה שבשאלה שלנו שהם מדברים בשפת הידים, נראה שאין בזה כלל משום ממצוא חפצך שהרי אינם הולכים לשום מקום כלל. וגם מצד "דבר דבר" אינם עוברים על איסור שהרי אינם מדברים על עניני מסחר אלא עושים תנועות בידים.

אבל השאלה היא שכיון שהחרשים משתמשים בשפת הידים, אצלם זה כמו דיבור שהרי הם מבינים כאשר אחד עושה תנועות בידים כאילו הוא היה מדבר. ואם כן שמא זה נחשב כמו שפה שהרי כך הם מבינים אחד את השני. אבל נראה לי שאין לחדש חידוש כזה, שהרי לא מצאנו אלא דיבור אסור, אבל כל שאין דיבור אלא רמז בלבד אף שהם מבינים אחד את השני, אין זה אלא הרהור בלבד.

לכן למעשה מותר לחרשים להשתמש בשפת הידים כדי לעסוק בעניני מסחר בשבת, או לרמוז בשפת הידים שדבר פלוני אעשה למחר. .אבל מצוה להמנע שהרי אין לך הרהור גדול מזה, ומצוה להמנע מהרהור, כדאי' בסי' ש"ו ס"ח.

הגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי זצ"ל
מח"ס שובע שמחות וזה השלחן ושא"ס

פסקים דינים ומנהגים
בענייני נישואין

מרשימות הגאון רבי יוסף שוב שליט"א, מורה צדק בירושלים עיה"ק ובמודיעין עילית, ממה שהשיב לו ועבר עליהן והגיהם בכתי"ק

פרק א'
עניינים בתקופת השידוכים

הפרשת כספי מעשר לחתונות הילדים

א. מותר להפריש חלק מכסף המעשרות ולהפקידם בבנק וכ"ש בגמ"ח כדי שיהיה לו כסף להוצאות חתונת ילדיו אף שילדיו עדיין קטנים ואין בזה משום בל תאחר.

חיזור על הפתחים לצורך חתונות הילדים

ב. מעיקר הדין אין צריך לחזור על הפתחים כדי להשיא נוהגים כיום לחזור על הפתחים כדי להשיא את הילדים.

קדימת נישואין לתאומים

ג. באחיות תאומות אין קפידא להשיא הגדולה בכמה דקות לפני אחותה הצעירה, ואולי כן. [א.ה. מסתבר שכוונתו שלכתחילה אין להקדים ורק לצורך].

גיל הנישואין

ד. על כל בחור ובחור להשתדל להתחתן לפני גיל כ', ואף שהרבה אין מקפידים בזה אין לזה היתר ברור.

שידוך עם קרובי משפחה

ה. יש להמנע מלהתחתן עם קרובים משום רפואה וכל אחד עד כמה שמקפיד בזה יש לו להתרחק ואם אינו מקפיד יכול להתחתן עם קרובים.

נישואין לבן א"י עם תנאי לדור בחו"ל

ו. בן ארץ ישראל יכול להתחתן עם בת חו"ל אף שעושים תנאי שיגורו בחו"ל.

נישואין עם בת כהן

ז. ישנם מנהגים שונים אם להקפיד שישראל לא יתחתן עם בת כהן וכל אחד ינהג כמנהג משפחתו.

שינוי דברים ושקר בשידוכים

ח. אין לשנות בשידוכים אף בדבר שלא יקפידו על זה אח"כ כגון בגיל וכדומה.

ט. הציעו לו שידוך שאינו חפץ בו אין לו לשקר ולומר שעכשיו עוסק בשידוך אחר רק יאמר שאין לו פנאי כעת לזה.

הסתכלות בפנויה כדי להשיאה לבנו

י. נראה דמותר להסתכל בפנויה לבדקה אם היא ראויה כדי להשיאה לבנו.

גילוי לשער לגרושה לצורך שידוכים

יא. אין מקום להקל לבעלת תשובה גרושה בכיסוי הראש לצורך שידוכים.

בגדי שבת לצורך שידוכים בתשעת הימים

יב. בפגישה לצורך שידוכים בתשעת הימים יש להתיר להלביש בגדי שבת אבל בגדים חדשים או מכובסים אין להתיר.

תספורת בימי הספירה לצורך שידוכים

יג. אין להסתפר בימי הספירה לצורך פגישות של שידוכים.

פרק ב'
שמות

שמות המחותנים שווים

א. שידוך כששמות המחותנים או המחותנות שוים יש מקפידים בזה, אולם אפשר להקל בזה לעשות השידוך.

שם החתן כשם חמיו

ב. חתן וחמיו שלאחד קוראים יעקב ישראל ולאחד קוראים ישראל יעקב חשיב אותו שם ואם רוצים לעשות השידוך שיוסיפו לאחד מהם שם.

שם החתן כשם חמותו

ג. כששם החתן כשם חמותו כגון שמחה יונה וכדומה, יש להקפיד על זה משום שיווי השמות ויש לאחד מהם להוסיף שם.

זווג שני ששמה כשם אשתו הראשונה

ד. כשמתה אשתו אין קפידא לישא אחרת ששמה כשם הראשונה, וכן אשה שמת בעלה מותר לה לינשא למי ששמו כשם הראשון. ועיין קצשו"ע סי' נ' ס"ו.

פרק ג'
הימים שבין האירוסין לחתונה

סעודת תנאים בבין המצרים

א. מותר לעשות סעודת שידוכים בימי בין המצרים עד ר"ח אב, אולם אין לשיר בסעודה בכלי זמר וריקודים ומחולות.

הסתכלות על כלתו

ב. דין הסתכלות במשודכתו מזמן שהחליטו להינשא זה לזו ועשו שידוך ביניהם עד זמן הנישואין כדין הסתכלות על אשה זרה שרק ראיה בעלמא מותר אבל אסור להתבונן בה ואסור ליהנות מראייתה.

ג. יש מקום להקל להסתכל מעט על כלתו או דודתו וכדו' אחרי שלא נפגשו זמן רב ושמח לראותה דאין זה שמחה והנאה של תאוה ואישות, אלא שמחה של קירבה משפחתית.

קריאה לכלתו בשמה הפרטי

ד. חתן קודם החתונה יכול לקרוא לכלתו בשמה אבל שלא יקרא לה בשם חיבה.

ישיבה באוטובוס באותו ספסל

ה. אינו ראוי שחתן וכלה לפני החתונה כשנוסעים ביחד באוטובוס שישבו אחד ליד השני באותו ספסל.

מזיגת הכוס

ו. מותר לחתן לפני החתונה למזוג כוס שתיה לכלתו, דנוהגים להקל במזיגת הכוס לאשה זרה.

נתינת מתנה אישית

ז. מותר לחתן לתת מתנה אישית או ממתק וכדו' לכלתו לפני החתונה.

שאילת שלום

ח. אין לשאול אשה 'מה שלומך' משום איסור לשאול בשלום אשה, אבל לשאול אותה 'מה נשמע' מותר, ולכן גם חתן לפני החתונה אסור לו לשאול לכלתו מה שלומך, אבל מה נשמע מותר לו לשאול אותה.

ט. בזמנינו מותר לומר שלום לאשה שאין מתכוונים לשאול בשלומה רק אומרים לה שלום בדרך ארץ בעלמא וכ"ש שמותר לומר בוקר טוב גוט שבת וכדו' אף שמעיקר הדין יש בזה משום שאילת שלום. (א.ה. עי' מהר"ם שיק אהע"ז סי' נ"ג וערוך השלחן אהע"ז סי' כ"א סעיף ח'. ושו"ת בצל החכמה ח"ה סי' מ"ח ושבט הלוי ח"ה סי' קצ"ח).

פרק ד'
ההכנות לחתונה

זמן קביעת יום החתונה

א. אין ענין להקפיד בזמנינו להתחתן בדוקא ביום רביעי או יום חמישי.

ב. הנוהגים כדעת הגר"ח מוואלז'ין אינם מקפדים לעשות חתונה בסוף החודש ואינם משתדלים אפילו אם יכולים לעשות את החתונה בתחילת החודש, והנוהגים כרמ"א מקפידים לעשות בתחילת החודש.

ג. מותר לעשות נישואין בליל תענית אסתר.

הזמנת ההורים והסבים לחתונה

ד. אצל החסידים נוהגים להזמין לחתונה את ההורים והסבים והסבתות שכבר נפטרו, אולם אצל הפרושים אין כזה מנהג.

פרק ה'
שבת עליה לתורה

תספורת לחתן בימי הספירה

א. מותר לחתן בימי הספירה להסתפר בערב שבת לצורך שבת אויפרוף כמ"ש בשערי תשובה סימן תצ"ג ס"ק ג' בשם הדגול מרבבה.

אמירת אב הרחמים בשבת עליה לתורה

ב. כשיש חתן בביהכ"נ בשבת שיש לו עליה לתורה בשבת שלפני החתונה הורה הגר"י פישר זצ"ל שלא לומר אב הרחמים. אולם בשו"ע לא כתוב לא לומר, וכן היה המנהג מאז לומר אב הרחמים כשיש חתן בשבת שלפני החתונה.

לבישת בגדים חדשים לחתן בשבת חזון

ג. חתן שהעליה לתורה שלו זה בשבת חזון יש לו לחדש את הבגדים החדשים קודם ר"ח, ודהיינו בשבת של בין המצרים משום שהחיינו, [שאין מברכים שהחיינו בימי החול בבין המצרים]. ואף את השטריימל יכול לחדש ע"י שילבש את זה בבית לפני ר"ח זמן ניכר.

פרק ו'
יום החופה

אמירת תחנון ביום החתונה

א. ביום החופה כשהחופה לפני השקיעה נוהגים לא לומר תחנון במקום שהחתן מתפלל בו שחרית ומנחה וכשהחופה לאחר השקיעה אומרים תחנון במקום שמתפלל שם החתן שחרית ומנחה.

אמירת וידוי לחתן וכלה כשאינם מתענים

ב. כשחתן וכלה אינם מתענים ביום חופתם מחמת שזה מהימים שאסור להתענות מ"מ אומרים וידוי במנחה כמו בערב יו"כ שאומרים וידוי אף שאין אומרים תחנון וזה יו"ט.

עליה לתורה ביום חופתו לאחר החתונה

ג. הא דאיתא בפוסקים דכשחל יום החופה ביום שיש בו קריאת התורה החתן קודם לכל החיובים מעיקר הדין, הכוונה רק כשהחופה קודם השקיעה, אולם נוהגים לדחות את כל החיובים אף כשהחופה לאחר השקיעה. ומה שכתב הביאור הלכה סי' קל"ו סעי' א' ד"ה 'בשבת' כתב חתן ביום חופתו, היינו בחול כשיעשה חופה ביום זה, דהוא קודם לכל החיובים. והיכא שהחופה ביום ראשון או ביום רביעי בלילה לאחר צאת הכוכבים אבל בשחרית שלמחרת בבוקר הוי חיוב של חתן ביום חופתו, אף שזה כבר לאחר החופה. אמנם עיקר מובן ביום חופתו הוא לפני החופה.

פרק ז'
תענית ביום החופה

ערב חנוכה

א. נחלקו הדעות אם חתן יצום ביום חופתו שחל בערב חנוכה ולמעשה נוהגים לצום.

פורים קטן

ב. כשיום החופה חל בט"ו אדר א' אפשר להקל שהחתן והכלה לא יתענו.

ל"ג בעומר

ג. חתן וכלה שיום חופתם הוא בל"ג בעומר, מן הדין צריכים להתענות ביום חופתם, אולם למעשה יש להקל שאין צריך להתענות.

חודש סיון

ד. חתן וכלה שיום חופתם בימים בה' בסיון אין צריכים להתענות ביום חופתם. וכן אם יום חופתם בימי התשלומין לחג השבועות דהיינו עד י"ב סיון.

הימים שלפני י"ז בתמוז

ה. המתחתן כמה ימים לפני י"ז בתמוז ואין בכוחו לצום בין ביום החתונה ובין בי"ז בתמוז שיצום רק בי"ז בתמוז אף שיום החתונה זה קודם.

צחצוח השיניים בתענית

ו. בתענית של יום החופה אפשר להקל לצחצח שיניים רק יש ליזהר לא לבלוע מים.

אכילה לחתן וכלה לאחר צאת הכוכבים

ז. כשהחופה אחר צאת הכוכבים יכולים החתן והכלה לטעום לאחר צאת הכוכבים ואין צריכים להתענות עד אחר החופה והעיקר לא לשתות משקה המשכר.

אכילה לחתן וכלה לאחר החופה

ח. כשהחופה לפני השקיעה מותר לחתן וכלה לאכול לאחר החופה אפילו שזה לפני השקיעה.

פרק ח'
דיני שומר לחתן והכלה

הזמן שצריך שמירה

א. חתן מעיקר הדין צריך שמירה רק מהחופה, ובבכורי יעקב כתב משעת עליה לתורה אבל המנהג הוא שרק מהחופה נוהגים בשמירה, והכל הולך אחר המנהג.

הראויים להיות שומר עבור חתן וכלה

ב. קטן בר דעת יכול להיות שומר לחתן וכלה וליולדת שצריכים שמירה ממזיקים.

ג. גוי אינו יכול להיות שומר לחתן וכלה ויולדת. ויש להסתפק אם מי שאינו שומר תורה ומצוות יכול להיות שומר, ונפק״מ אם מותר לו לנסוע לבד במונית שהנהג אינו שומר תורה ומצוות.

ד. מסתבר שתינוק אינו יכול להיות שומר לחתן או כלה.

חתן או כלה השוהים לבד בבית אם צריכים שמירה

ה. כשהחתן או הכלה נמצאים לבד בבית לכאורה צריכים שומר, אולם למעשה נוהגים להקל להיות לבד בבית ללא שומר.

המרחק שצריך להיות בין השומר לחתן

ו. שומר לחתן וכלה או יולדת אין צריך ללכת בתוך ד׳ אמותיו העיקר שילכו ביחד ושידע שהוא שומר ולכן אסור ללכת לבד ברחוב אף שיש שם הרבה אנשים כיון שאין יודעים שהם משמשים כשומר.

והוסיף ע״ז רבינו זצוק״ל בכת״י: במ״ש לגבי שומר לחתן, שלא די שיש רבים ברחוב, הנה לגבי שלא לילך יחידי בשעות מסוימות בבין המצרים שם כן מקילים בזה, ורק מחמירים ונזהרים שלא לילך למקום שממה שאין שם עוברים ושבים וצריך חילוק וצ״ע.

חתן וכלה ללכת לבד ללא שומר

ז. מותר לחתן ולכלה ללכת ביחד ברחוב בלי שומר דכל אחד נעשה שומר לשני.

פרק ט׳
מדיני הכתובה

כתיבת השמות בכתובה

א. בכתובה אני נוהג לכתוב את השמות כפי שנהוג לכתוב בארץ ישראל, ולא כפי הכתוב בשמות גיטין כגון הא דכל השמות באידיש מסתיים בא׳, ופה בארץ רגילים לכתבם בה׳.

מתי חותמים העדים על הכתובה

ב. מנהג ירושלים שהעדים חותמים על הכתובה לאחר הקידושין.

קריאת הכתובה לעדים

ג. עדי כתובה צריכים לקרוא את הכתובה לפני החתימה ואין נוהגים כן וסומכים שישמעו את קריאת הכתובה בשעת החופה.

אבדה הכתובה

ד. מי שנאבד להם הכתובה אסורים בביאה ומותרים ביחוד, ורק בכלה שעדיין לא בא עליה אסורים ביחוד לדעת המחבר [אבהע״ז סימן ס״ו ס״ג], ולדעת הרמ״א אף בכה״ג מותרים ביחוד.

כתובה חדשה כשהוסיפו שם

ה. כשמוסיפים שם לחולה אין נוהגים לכתוב כתובה חדשה.

פרק י׳
הלכות חופה וקידושין

חופה ביום

א. מנהג ירושלים היה לעשות החופה דוקא ביום אולם כיום התבטל המנהג ועושים חופות גם בלילה.

שכירות מקום החופה והחדר יחוד

ב. לכתחילה יש לחתן לשכור את מקום החופה והחדר יחוד וכן את החופה גופא.

התרת הקשרים והסרת התכשיטים קודם החופה

ג. נוהגים שהחתן מתיר הקשרים ומוציא החפצים שבכיסים קודם החופה. וכן נוהגים שהכלה מורידה את כל תכשיטיה קודם החופה אולם בנ"ך בגמרא ובזוהר ובכתבי האר"י מוכח שהכלה לובשת את תכשיטיה בשעת החופה.

הנחת אפר זכר לחורבן

ד. לכתחילה יש להניח את האפר על ראש החתן על השיער כדאיתא בשו"ע [סימן תק"ס ס"ב] דיש להניח את זה על מקום התפילין אולם הרבה נוהגים להקל להניח את זה בתוך נייר וסומכים על דעת הרשב"א דאין חציצה פוסלת בתפילין.

ה. האפר שמניחים על ראש החתן בשעת החופה אין להסירו עד לאחר החופה.

ו. בזיווג שני לא ראינו נוהגים להניח אפר בראש החתן אולם לכאורה אין נפק"מ בזה בין זיווג ראשון לשני ויש להניח אפר בראש החתן אף בזיווג שני.

ליווי ההורים לחופה

ז. נוהגים שהורים גרושים לא מוליכים את ילדיהם תחת החופה דלא מסמניה מילתא, ואם יש איזה צורך אפשר להקל בזה, ואם ההורים רק פרודים אין מנהג בזה שלא יוליכו את ילדיהם לחופה.

סידור קידושין

ח. כשאני מסדר קידושין אני רק אומר לעדים שהם העדים, ואין אני אומר לחתן שיאמר אתם עידי ולא מישהו אחר.

נפלה ההינומא מהכלה

ט. אם נפלה ההינומא מהכלה אין צריך להקפיד שדוקא החתן יחזירנו. כמו כן אין להקפיד אם המחותנות אחרי שהחתן הניח את ההינומא מסדרות את זה על ראש הכלה.

אמירת הזמר 'מי אדיר'

י. יש להקפיד לומר את הזמר 'מי אדיר על הכל' וכו' תחת החופה, והמהרי"ל דיסקין סירב לסדר קידושין כשלא אמרו את הזמר הזה, וכן אני נוהג בחתונות של ילדי ונכדי לזמר את הזמר מתחת לחופה.

ברכות בחופה ע"י רמקול

יא. אין לברך ברכת שבע ברכות בחופה ובחתונה ברמקול דשכיח שעל ידי זה לא ישמעו עשרה את הברכה מפי המברך. [עי' לרבינו זצוק"ל שובע שמחות פ"ד מו"ה עא].

עמידה מתחת לחופה בזמן הברכות

יב. המברך את ברכות אירוסין ונישואין בחופה אין חייב המברך לעמוד דוקא מתחת לחופה אבל נוהגים שכן עומד תחת החופה.

נוסח הברכה למסדר קידושין אשכנזי אצל חתן ספרדי

יג. מסדר קידושין בן אשכנז בחתונה של בני ספרד מברך כנוסח אשכנז ואין מקפידים לברך כנוסח החתן אף שהברכה היא להוציא את החתן וגם לא בהברה של החתן.

טעה ובירך 'שהכל ברא' לפני ברכת הגפן

יד. בחופה שהתחיל המברך הראשון ובירך שהכל ברא לכבודו יש לברך מיד אח"כ

בורא פרי הגפן ואין לדחות את ברכת הגפן לסוף הברכות.

אמירת 'אם אשכחך ירושלים'

טו. מנהג בני ספרד שהחתן אומר בחופה בשעת שבירת הכוס את הפסוק 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני' וגו', אולם בני אשכנז אין נוהגים לומר פסוק זה.

ברכה בחופה לאב ובנו בזה אחר זה

טז. מותר לתת לב' אחים או לאב ובן ברכה בחופה או בשבע ברכות אחד אחרי השני. [וכן מותר לתת בברית ברכות ועמידה לברכות ביחד].

צורת טבעת הקידושין

יז. יש מנהגים שונים איזה סוג טבעת לקחת לקידושין, ועל פי הקבלה לוקחים טבעת מרובעת ויש חסידים שנוהגים כך, אולם הפרושים לא הקפידו לקחת דוקא טבעת מרובעת, וכל אחד ינהג כמנהגו.

יח. לכאורה יש להחמיר שאבי החתן יזכה את הטבעת קידושין לחתן על ידי אחר. ואולי יש להקל דאחרי שיצא מביתו לחתונה כבר אינו חשיב כסמוך על שלחן אביו.

נתן הטבעת לפני שאמר 'הרי את מקודשת'

יט. חתן שנתן את הטבעת על האצבע של הכלה לפני שהתחיל לומר הרי את מקודשת לי אין צריך לחזור ולקדשה כיון דמיד אחרי נתינת הטבעת תוך כדי דיבור אמר הרי את מקודשת לי בטבעת זו.

הפסק בין ברכת האירוסין לקידושין

כ. הפסיק החתן בדיבור בין ברכת האירוסין לבין הקידושין [מסירת הטבעת] אין צריך לחזור ולברך.

הפסק בין עניית אמן לשתיית הכוס

כא. מי שבירך ברכת בורא פרי הגפן בחופה ראוי שלא יפסיק בדיבור עד שהחתן ישתה מהכוס. וכן לא ישיר מה ששרים קול חתן וכו' אבל אמנים על שאר ברכות נישואין יכול לענות.

כב. הכלה עונה אמן על ברכת האירוסין ואין זה הפסק בין ברכת הגפן לשתית היין דגם היא שייכת לברכת האירוסין. אולם יש להזהיר אותם [את החתן וכלה] לכוון לצאת בברכות.

ב' כוסות על ברכת אירוסין ונישואין

כג. בחופת נדה שמברכים ברכת נישואין על הכוס שבירכו עליו ברכת אירוסין אין לחתן לשתות מכוס ששתתה ממנה הכלה אחרי ברכת אירוסין ולכן שיברכו על ב' כוסות. ואני נוהג תמיד כשאני מסדר קידושין שיברכו על ב' כוסות כפשטות השו"ע.

נזכר באמצע החופה שלא התפלל מנחה

כד. הנמצא בחופה לפני השקיעה ונזכר שלא התפלל מנחה, בזמנינו יש לחייבו להתפלל ב' פעמים מעריב ולא לפוטרו משום עוסק במצוה, אבל החתן והמחותנים אין צריכים ללכת להתפלל משום עוסק במצוה פטור מן המצוה.

העובר במקום שנערכת חופה

כה. מי שעובר במקום שנערכת בו חופה ואינו מכיר את החתן או הכלה אינו חייב לעמוד שם עד גמר החופה.

כו. הרואה לוויה חייב ללוות ד' אמות, אולם בחופה אין חייב להשתתף כיון דהכנסת כלה שמבטלים עליו תלמוד תורה היינו

שמלוים את הכלה לחופה ולא ההשתתפות בחופה.

נתינת יד לכלה לאחר החופה

כז. המנהג הוא שהחתן נותן יד לכלה ומוליכה לחדר יחוד ואין לחשוש שיש בזה חוסר צניעות כיון שכך המנהג.

כח. בהליכה מהחופה לחדר יחוד בחופת נדה אין להקל לתת יד על ידי הפסק בגד משום כבוד הבריות ויאמר שהוא נוהג כנוהגים שלא לתת יד.

פרק י"א
דיני חדר יחוד

עדים

א. העדים צריכים לראות שהחתן והכלה נמצאים בחדר יחוד לבד, ולהמתין 5-6 דקות.

אכילת פת בחדר יחוד

ב. בחדר יחוד ראוי לחתן ולכלה ליטול ידים לסעודת המוציא כיון שכתוב שאוכלים בחדר יחוד רק שיכוונו גם על המשך אכילתם באולם.

חיוב מזוזה בחדר יחוד

ג. חדר יחוד ששוכרים אותו לזמן מועט לשהות בה החתן והכלה לאחר החופה הוי כמו דירת עראי ופטור מן המזוזה דאף ששכירות בארץ ישראל חייב במזוזה מיד מ"מ כל שצורת הדירה בו עראית נראה דלא חשיב דירה לחיוב מזוזה והוי כמו פונדק.

פרק י"ב
שמחת החתונה

יציאה לחו"ל לחתונה

א. מותר לצאת לחו"ל כדי להשתתף בחתונת חבירו.

עמידה בפני חתן

ב. יש לעמוד בפני חתן כמבואר באורחת חיים הקדמון [ח"ב עמ' ס"ו] ובכנסת הגדולה [שיירי כנה"ג או"ח סימן רפב אות י"א].

חתן – עמידתו בפני ת"ח

ג. צ"ע אם חתן צריך לעמוד בפני ת"ח אבל בודאי שמותר לו לעמוד בפני ת"ח.

השתתפות אבלים בחתונה

ד. אחים ואחיות של החתן והכלה כשהם אבלים תוך י"ב חודש אפשר להקל שיהיו בחתונה כיון שהחתן והכלה מצטערים שהם לא נמצאים בחתונה, והיינו רק כשיש עוד צירוף כגון שישמשו בסעודה.

ה. אבי או אם החתן והכלה מותר להם להשתתף בחתונת בנם או בתם כשהם אבלים בתוך שלושים או י"ב חודש, אבל בתוך השבעה אין להשתתף כלל בחתונה אף בחופה. וכן לסב וסבתא בתוך השלושים או י"ב חודש מותר להם להשתתף בחתונת נכדם. [ובשו"ת שומע ומסיף דיני אבלות האריך בזה רבינו זצוק"ל לגבי האיסור להשתתף בחתונה בתוך ימי השבעה עיי"ש].

צלמת בעזרת נשים

ו. ראוי להחמיר שצלם לא יצלם אצל הנשים ורק יביאו צלמת שהיא תצלם.

בא לחתונה והחתן נמצא בחדר יחוד

ז. המגיע לחתונה בשעה שהחתן בחדר יחוד ורוצה לצאת מהחתונה, ראוי שלא יהנה מהסעודה משום הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר על חמשה קולות, ואדם חשוב עצם הדבר שהחתן רואה אותו משתתף בשמחתו חשיב שהוא שימח את החתן, ואדם פשוט אם רוקד חשיב כמשמחו אף שהחתן אינו רואה אותו שהוא רוקד ביחד עם כולם אבל בתנאי שהחתן נמצא באולם.

הנאה מסעודת חתן

ח. מי שבא לחתונה בזמן שהחתן נמצא בחדר יחוד וטעם משהו מחויב לחכות עד שיצא החתן בכדי שלא יהא נהנה מסעודת חתן ואינו משמחו.

דין תשלומין לחתן בתפילת ערבית

ט. בזמננו שחתן מתפלל וקורא קריאת שמע גם יש לו חיוב בתפילת תשלומין כמו בתפילת ערבית שזה רק רשות ואם לא התפלל צריך להשלים.

פרק י"ג
מדיני שבע ברכות

אמירת שהשמחה במעונו כשיש נשים בחדר

א. אין נוהגים כדעת הב"ח שלא לומר בסעודת נישואין או שבע ברכות 'שהשמחה במעונו' כשיש בחדר נשים, ורק אם יושבים מעורב זוגות זוגות אז אין לומר שהשמחה במעונו. [ע"ע לרבינו זצוק"ל בספרו שובע שמחות פרק ד' סט"ו].

אחיזת הכוס של המזמן עד אימתי

ב. המזמן בכל סעודת פת יש לו לאחוז את הכוס עד אחרי ברכת בורא פרי הגפן ולא להורידו באל יחסרנו. אולם בשבע ברכות אין נוהגים להקפיד על זה לאחוז את הכוס עד אחרי אמירת הברכות.

עשרה שישמעו

ג. בברכות של ז' ברכות חייבים שיהא עשרה שומעים ואין לכבד זקן שאינו יכול לברך בקול רם, ובדיעבד כשבירך ולא שמעו עשרה שומעים צ"ע אם יש לחזור ולברך.

בירך ברכת הגפן בראשונה

ד. בשבע ברכות אם זה שהתכבד לברך ברכה ראשונה בירך בורא פרי הגפן יכולים להמשיך כרגיל, די"א דתמיד יש לברך בורא פרי הגפן ראשונה, והמברך הזה צריך לטעום מכוס זה לאחר שהאחרון גמר הברכות, והמזמן יכול אח"כ לברך עוד פעם בורא פרי הגפן כיון שלא כיון לצאת ממנו. אבל אם טעה המזמן ובירך בורא פרי הגפן מיד לאחר ברכת המזון לפני שבירכו את הששה ברכות צריך המזמן לטעום מכוסו לאחר כלות כל הברכות, והמברך האחרון של שבע ברכות יחזור ויברך הגפן ויטעום. [ע"ע לרבינו זצוק"ל בספרו שובע שמחות פרק ד' סע' מא].

דילג ברכת יוצר האדם

ה. בחופה או בשבע ברכות אם דילגו על ברכת יוצר האדם יברכנה במקום שנזכר, אף דכבר בירכו ברכת אשר יצר.

ברכת אשר ברא כשאין פנים חדשות

ו. כשאוכלים סעודה בימי השבע ברכות בהשתתפות ג' אנשים בני ספרד מברכים ברכת אשר ברא אף שכל הג' הם בני הבית. אולם בני אשכנז אין מברכים רק כאשר אחד מהשלשה הגיע במיוחד לכבוד החתן אף שאינו פנים חדשות.

ז. אין כזה מנהג דבסעודת שבע ברכות שאין בו פנים חדשות אין מברכים אף ברכת "אשר ברא".

שירה באמצע הברכות

ח. לכתחילה ראוי שהקהל לא ישירו אשר ברא וכו' בשעת אמירת הברכות הז' של שבע ברכות משום הפסק למברך באמצע הברכה, אולם העולם נוהגים לשיר ואין אני מוחה כשאני מברך את הברכה, אולם החתן עצמו יקפיד שלא לשיר באמצע הברכה מחמת הפסק לפני שתיית היין. (עי' שובע שמחות פ"ד סעיף כ"ו).

שתיית הכוסות

ט. בשבע ברכות יש למברך ברכת המזון לשתות מכוס ברכת המזון רביעית והמברך ברכה אחרונה יש לו לשתות מכוס השני שבירכו עליו את הברכות ודי בכל שהוא. והיה מן הראוי שיתקנו את הכוסות לפני שמערבבים את זה לחתן ולכלה. אבל אין מקפידים על זה כיון שכפי שראיתי אף אחד לא טועם מכוס ז' ברכות וא"כ הוא אינו פגום. אולם אם לא ישתו מכוס ז' ברכות יש להקפיד בשעה שמערבבים את הכוסות לשפוך קודם מכוס שבע ברכות לכוס ברכת המזון כדי לתקן את זה מהפגימה.

שתיית הכוסות בסעודה שלישית

י. מנהג הפרושים לא לשתות מכוס שבע ברכות בסעודה שלישית בשבת כשמברכים לאחר צאת הכוכבים, רק עושים הבדלה בכוס של ברכת המזון ושותים את ב' הכוסות. [עי' שובע שמחות פ"ד מו"ה קפ"ט].

פנים חדשות לחתן בן חו"ל ביו"ט שני בארץ ישראל

יא. חתן בן חו"ל שנמצא בארץ ישראל ביו"ט שני של גליות אם יש עשרה אנשים של בני חו"ל בסעודה אין צריך פנים חדשות לברך ז' ברכות, אולם אם המשתתפים בסעודה הם בני ארץ ישראל או מסופקים אם הם עדיין בני חו"ל ונוהגים יו"ט שני רק לחומרא אין מברכים ז' ברכות אם אין פנים חדשות. [וע"ע בספרו שובע שמחות פ"א ס"ק נ"ח ד"ה ואורחים].

חתן שחולה צילאק

יב. חתן חולה צילאק שאסור לו לאכול מיני דגן אפשר לברך שבע ברכות בחתונה ובסעודות השבע ברכות כיון דהסעודה לכבודו, ובלבד שיאכל גם כן בקביעות ממה שאוכל.

פרק י"ד
שבעת ימי המשתה

איסור מלאכה לכלה

א. כלה בימי השבע ברכות אסורה במלאכה כמו חתן.

כתיבה

ב. החזון איש אסר לחתן בימי השבע ברכות לכתוב ויש שהתירו. ולמעשה יש לנהוג כמו בחול המועד דבאופן שמותר לכתוב בחול המועד מותר גם לחתן לכתוב.

כיבוס

ג. חתן וכלה בשבעת ימי המשתה אסור להם לכבס ומותר להם לבקש מאחר שידליק את המכונת כביסה בביתם.

חתן לעלות ש"ץ

ד. חתן בתוך שבעת ימי המשתה שהוא אבל על אביו או אמו בתוך י"ב חודש יש לו להתפלל לפני העמוד, דהא דאבל אינו מתפלל לפני העמוד בשבת ויו"ט היינו מפני הציבור.

אמירת סליחות

ה. אין לקצר הסליחות ולומר רק עד אב הרחמים והסליחות כשיש חתן או בעל ברית אלא יש לומר את כל הסליחות כרגיל. [עי' זה השלחן ח"א סי' קלא ס"ה].

ו. חתן ובעל ברית אין להם לומר סליחות בתענית ציבור כמ"ש בשערי תשובה.

אמירת אבינו מלכנו

ז. בתענית ציבור או בתענית בה"ב כשיש ברית בביהכ"נ או בעל ברית וחתן אומרים אבינו מלכנו. ערוך השלחן אור"ח סי' קל"א סעי' י"ז.

אמירת תחנון

ח. חתן ובעל ברית שמתפללים בבית הכנסת יש להם להודיע שלא יאמרו תחנון.

ט. כשחתן או בעל ברית נמצאים בבית נכנסת ואינם מתפלל באותו מנין מסתבר שאינם פוטרים מאמירת תחנון.

י. כלה שנמצאת בעזרת נשים בבית הכנסת אינה פוטרת את הציבור שבבית הכנסת מלומר תחנון.

יא. מי שביתו סמוך לבית הכנסת ומתפלל בביתו בשעה שהציבור מתפללים ביחד עם הציבור ושומע שאינם אומרים תחנון כיון שיש שם חתן או בעל ברית, שגם כן לא יאמר תחנון כמבואר בשע"ת סימן קל"א ס"ק ג'.

אמירת אל ארך אפים ולמנצח

יב. חתן בשבעת ימי המשתה אין לו לומר אל ארך אפים ולמנצח בשני וחמישי אף שהציבור אומרים.

עליה לתורה

יג. אין חיוב לעלות לחתן בשבעת ימי המשתה בימי שני וחמישי ור"ח, מ"מ נוהגים שעולה.

יד. חתן [ביום חופתו או בשבת שבע ברכות] ובעל ברית שהם חייבים לקבל עליה, נראה דיש להם להודיע לגבאי שהם חיובים כדי שיתן להם עליה וזה לא רק דין על הגבאי שאם יודע שיש חיובים שצריך להקדימם אלא זה דין על החיובים לדאוג לעצמם שיקבלו עליה.

יום כיפור קטן

טו. חתן בתוך שבעת ימי המשתה אין לו לומר סדר יום כיפור קטן.

תענית אסתר

טז. חתן בשבעת ימי המשתה יצום לכתחילה בתענית אסתר עד חצות ואם קשה לו פטור מלהתענות, ואין צריך להשלים את התענית בחודש אדר אחרי פורים וכ"ש בתענית אסתר מוקדם שאז לכתחילה לא יתענה כלל, אבל אז ראוי שיתענה למחר ביום ה' אם ימי המשתה כבר נשלמו אמש.

תענית בכורים

יז. חתן שהוא בכור אינו צריך להתענות תענית בכורים בערב פסח.

יח. סעודות בר מצוה ושבע ברכות לכאורה פוטר את הבכורים המשתתפים בו מתענית בכורים.

קריעה בכותל המערבי

יט. חתן וכלה בתוך ז' ימי המשתה יכולים להקל שלא לקרוע קריעה על ירושלים ומקום המקדש. [עיין לרבינו זצוק"ל בקונטרס אחר כתלנו מובא בזכרון בצלאל הנדמ"ח סעיף כ"ה].

פרק ט"ז
שבת שבע ברכות

ברכת שהחיינו על הדלקת נרות שבת

א. יש שנהגו כשהכלה מדליקה נרות שבת פעם ראשונה בחייה מברכת שהחיינו אולם כבר ערערו על מנהג זה ואין לברך שהחיינו, ולכן תברך על פרי חדש כדלהלן.

ב. על מצוה שאדם עושה פעם ראשונה בחייו כגון שמניח תפילין או אשה בפעם הראשונה שהיא טובלת במקוה או מפרישה חלה או שמדליקה נרות שבת, משתדלים לברך שהחיינו על פרי חדש וכדו' ולכוון גם על המצוה החדשה.

ריקוד בשבת לכבוד החתן

ג. אין לרקוד לכבוד חתן בשבת וכדמבואר במ"ב.

עליה לתורה בשבת שבע ברכות

ד. עלה חתן לתורה בשני וחמישי או ר"ח, מ"מ יש חיוב להעלותו שנית בשבת.

צדקתך צדק במנחה

ה. אין אומרים צדקתך צדק במנחה כשיש חתן.

פרק ט"ז

חתן וכלה בשנה ראשונה

הנהגת האשה בברכת שהחיינו שמדליקה נרות יו"ט

א. אשה אחרי החתונה בפעם ראשונה שחל יו"ט ששואלת האם לברך שהחיינו בהדלקת נרות יש לומר לה שלא תברך שהחיינו, אולם אם כבר נהגה לברך שהחיינו בהדלקת נרות שלא תשנה מנהגה, אולם אם מקדשת בעצמה בליל יו"ט עדיף שתברך שהחיינו בקידוש ולא בעת הדלקת הנרות.

שינה בסוכה בשנה ראשונה

ב. אין היתר לחתן בשנה ראשונה שלא לישן בסוכה.

הנהגות מרן רבינו הגאון החסיד רבי שריה דבליצקי זצוק"ל
ביום ט"ו בשבט

נערך ע"י הג"ר ישראל ארלנגר שליט"א

עריכת השולחן

א] בליל ט"ו בשבט היה עורך בסלון ביתו שולחן עם מיני פירות[א].

ב] על השולחן היו מביאים מיץ ענבים[ב], קפה או תה[ג], שוקולד[ד]. וכמה סוגי פירות[ה], ואלו הן: זית[ו], תמר, רימון, ענבים, תפוח, אגס, תפוז, קיווי, פומלה, והאתרוג שלו מסוכות[ז].

ג] הקפיד שלא יביאו על השולחן מפירות הארץ שברכתם בורא פרי האדמה או בורא מיני מזונות[ח].

סדר אכילת הפירות

ד] את הסדר ערך מתוך הספר 'פרי עץ הדר' שמקורו מהספר 'חמדת ימים'.

ה] לפני כל אכילת פרי קרא מעט משניות ומעט זוהר מהספר הנ"ל. אך לא אמר אז שום פסוקים של תנ"ך[ט].

א. כדאיתא במגן אברהם סימן קל"א ס"ק ט"ז מובא במ"ב ס"ק ל"א. וכן כתב בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים [אורח חיים סימן תרפ"ז ס"ב] בזה"ל "ראיתי ותיקין שמברכים על כל פירות האילן הנמצאים בט"ו בשבט".

ב. משום שהוא יוצא מפירות האילן. וכל היוצא מפירות האילן יש לו שייכות לט"ו בשבט שהוא יום ראש השנה לאילנות.

ג. בספרו שומע ומוסיף ט"ו בשבט עמ' קמ"ג ביאר הטעם, משום שקפה ותה נחשבים גם מפרי העץ ומעיקר הדין היה לברך עליהם בורא פרי העץ וכדאיתא בשערי תשובה סימן ר"ב ס"ק י"ט שכל דבר שיוצא מהעץ ברכתו העץ ורק נהגו לברך שהכל, ומטעם זה ראוי גם לאכול שוקולד שעשוי מקקאו שהוא מפירות העץ וברכתו מעיקר הדין בורא פרי העץ כדאיתא בשערי תשובה הנ"ל.

ד. עיין בהערה הקודמת.

ה. סוגי הפירות שמביאים אינו בדווקא אלא כפי המצוי לו באותו העת כפי מה שניתן להשיג, כ"כ בספרו שומע ומוסיף ט"ו בשבט עמ' קמ"ו.

ו. דעת רבינו שאפשר לאכול זיתים אם שופכים בהם שמן זית. ולגבי כמות השמן, כתב [בקונטרס פסקים דינים ומנהגים בדיני ברכות פרק כ"ה ס"ט] שאין צריך לשפוך שמן על כל זית וזית ודי לשפוך טיפת שמן לתוך הקופסה. וכך נהג בעצמו.

ז. כמובא בספר יפה ללב לגר"י פלאג'י ח"ב או"ח תרס"ד אות ט"ו וז"ל "האתרוג עושים אותו רוקח מרקחת בסוכר אחר החג, להעלותו על השולחן בליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות שזה בכלל הפירות שיברכו עליו אנשי הבית איש או אישה".

ח. בטעם הדבר כתב בספרו שומע ומוסיף ט"ו בשבט עמ' קמ"ב, שאם יאכל דברים שברכתם בורא פרי האדמה או בורא מיני מזונות, יבוא למיפק חורבא מיניה לחשוב ששנות המעשר לגבי ירק וחטה הוא בט"ו בשבט ולא בא' תשרי. אמנם סיים שם שאולי זה דוקא במקומות שכל אחד מעשר לעצמו אבל כיום שרובם סומכים על המשגיחים לא יחשבו על זה כלל ולא יגרם תקלה בכך.

ט. משום שאת השולחן עורך בלילה, ולדעת האריז"ל [מובא בבן איש חי שנה א' פקודי אות ז'] אין אומרים

ו] לפני שהתחיל הסדר נטל ידיו משום שאכל זיתים הטבולים במים ובשמן זית[י].

ז] לאחר נטילת הידים שתה רביעית מיץ ענבים[יא], ולפני כן נהג לומר 'שמכוון לפטור את כל המשקים שישתה'[יב].

ח] לאחר שתיית המיץ ענבים החל באכילת הפירות, והתחיל באכילת הזיתים[יג], ובברכת בורא פרי העץ היה מכוון לפטור את כל הפירות שיאכל[יד].

ט] אח"כ אכל התמר. אח"כ כמה ענבים. אח"כ הרימון. אח"כ האתרוג. אח"כ התפוח. אח"כ האגס[טו].

י] לפני אכילת האתרוג נהג לעשרו. ולא בירך עליו שהחיינו[טז].

פסוקים מהתנ"ך בלילה, ובספרו שומע ומוסיף ט"ו בשבט עמ' קמ"ז כתב שאם ירצה יאמר הפסוקים למחרת ביום. והוסיף שם שאם חל ט"ו בשבט בשבת ועושה הסדר בליל שבת יכול לומר הפסוקים משום שלדעת האריז"ל מותר לומר בליל שבת פסוקי תנ"ך. וכמדומה שכשחל ט"ו בשבט בשבת לא היה אומר אז כלום.

י. כדאיתא בשו"ע סימן קנ"ח ס"ד שכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם, צריך נטילה, ולמרות שאוכל אותם במזלג ואיתא במ"ב שם בס"ק י"ד שבכה"ג אין צריך נטילה. בכל זאת נוטל ידיו, וטעמו דמכיון שהרבה אנשים אוכלים זיתים ביד, הוי כדבר שדרך לאוכלו ביד וצריך נטילה גם כאשר אוכלו במזלג כדאיתא במ"ב שם ס"ק כ"ו.

יא. וכשנשאל שלכאורה שתיית היין הוי הפסק בין הנטילה לאכילת הזיתים. ענה, שאולי עדיף שלא להפסיק אבל אין זה מעכב.

יב. כדאיתא בשו"ע סימן קע"ד ס"ב. והטעם כתב במ"ב סק"ב משום שהוא ראש וראשון לכל המשקים וכולם נטפלים לו. ובנידון האם מיץ ענבים פוטר שאר משקים, דעתו שפוטר [כ"כ בפסקים דינים ומנהגים בדיני ברכות סוף פרק י"ח].

יג. כדכתיב "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" ודרשו חז"ל בברכות מ"א ע"א שכל הקודם לארץ בתרא הוא קודם לברכה.

יד. ובספרו שומע ומוסיף ט"ו בשבט עמ' קמ"ז כתב שראוי לכוון להדיא שהברכה לא תפטור את השוקולד שמעיקר הדין ברכתו העץ, וזאת בכדי שיוכל אח"כ לברך 'שהכל' על השוקולד. אמנם כתב שם שגם אם לא כיוון להדיא יכול אח"כ לברך על השוקולד 'שהכל', משום שלמעשה הוקבע מאז ומקדם לברך על שוקולד 'שהכל'.

טו. הטעם שאכל כסדר הזה - תמר, ענבים וכו', משום שכך מובא סדר אכילת הפירות בספר חמדת ימים שהוא מקור לסדר התיקון ביום זה.

טז. בטעם הדבר כתב בשו"ת האלף לך שלמה אורח חיים סימן צ"ב, דהוא משום שכבר בירך שהחיינו על האתרוג בשעת נטילת הד' מינים בסוכות, וביתר ביאור כתב דהנה עיקר חיוב ברכת שהחיינו על פרי חדש הוא בשעה שרואהו כשו"ע רכ"ה ס"ג, אלא שנהגו שלא לברך עד שעת האכילה כמג"א שם ס"ק ג'. ועפי"ז ה"ה באתרוג כיון שעכ"פ כבר בירך שהחיינו על האתרוג בשעת נטילת הד' מינים דהיינו בשעת ראיה שוב אין לו לברך בשעת האכילה. ובמ"ב סי' רכ"ה ס"ק ט"ז כתב טעם, משום שאתרוג דר על העץ משנה לשנה ואין הנאה נרגשת בחידושו ואיתא בשו"ע ס"ו שכל פרי שדר על העץ משנה לשנה לא מברכים עליו שהחיינו. וע"ע באשל אברהם בוטשאטש סי' רכ"ה ס"ו ד"ה "משנה לשנה".

יא] אח״כ לקח בידו קיווי ופומלה וביקש שיוציאו אותו בברכת שהחיינו[יז], ומשהוציאו אותו אכל שניהם יחד ממש[יח].

יב] אח״כ אכל התפוז. אח״כ שתה.

יג] אח״כ אכל השוקולד. ולפני האכילה בירך ׳שהכל׳[יט].

יד] את הברכות היה אומר לאט ובמתינות כמונה מעות[כ].

תפילה על האתרוג

טו] ביום זה שהוא ראש השנה לאילנות נהג להתפלל שיזכה בחג סוכות הבעל״ט לאתרוג מהודר[כא]. ואמר את נוסח ה׳יהי רצון׳ וכו׳ שסידר הבן איש חי בספרו לשון חכמים [ח״ב סימן ל״ח].

טז] בשנים עברו נהג להתפלל תפילה זו בחצות לילה[כב] לאחר אמירת תיקון לאה[כג]. אמנם בשנים האחרונות היה מתפלל תפילה זו בבית הכנסת יחד עם הציבור לאחר תפילת שחרית[כד].

יז] כשחל ט״ו בשבט בשבת, היה מתפלל על האתרוג ביום שישי לאחר תפילת שחרית[כה].

יז. מה שלא בירך שהחיינו בעצמו משום שחשש שאולי זה לא פרי חדש. או שאין הנאה ממנו כ״כ. או אולי זה חמוץ. שבכל הדברים האלה יש נידון האם אפשר לברך שהחיינו.

יח. מכיון שברכת שהחיינו חלה על שניהם, ובכדי שלא תהיה האכילה הראשונה הפסק לברכת שהחיינו של האכילה השניה נהג לאוכלם ביחד ממש.

יט. עיין בהערה מס׳ 3 ובהערה מס׳ 14.

כ. וכתב בספרו שומע ומוסיף ט״ו בשבט עמ׳ קמ״ב, שראוי לפני כל ברכה לכוון שתיבות הברכה הם כמפתח להורדת השפע והקדושה לאדם המברך ולכל העולם כולו. ושם בעמ׳ ק״נ כתב שלפני אכילת הפירות זו שעה מוכשרת לעורר את העם אודות ברכות הנהנין שיברכו הברכות מילה במילה ובמתינות, וע״ע בדברי התעוררות במילי דברכות שהבאנו בתחילת הקונטרס.

כא. כמובא בספרים שיש ענין ביום זה להתפלל, שיזמין לו השי״ת אתרוג כשר יפה ומהודר. [עיין בספר בני יששכר מאמר חודש שבט].

כב. כ״כ בספרו שומע ומוסיף ט״ו בשבט עמ׳ קמ״ז. והטעם שהתפלל בחצות לילה משום שזו שעת רצון כדאיתא בשו״ע סימן א׳ סס״ב.

כג. הטעם שאמר אז רק תיקון לאה, משום שבכל הימים שאין אומרים תחנון לא אומרים ׳תיקון רחל׳ אלא רק ׳תיקון לאה׳. וכ״כ בספרו תיקון חצות הנדפס בספר זכרון בצלאל עמ׳ שפ״ד סט״ו.

כד. מה שהתחיל לומר זאת בבוקר עם הציבור, אולי משום שרצה לזכות את הציבור שיתפללו ג״כ ה׳יהי רצון׳.

כה. כ״כ בספרו שומע ומוסיף ט״ו בשבט עמ׳ קמ״ז ועמ׳ קנ״א. והטעם שאין ראוי לתפלל תפילה זו בשבת, משום דהוי תחנונים בשבת, [ועיין בספר היקר ׳דרך ישרה׳ הנהגות רבינו זצוק״ל פרק ל״ג סי״א הערה 11, שהאריך בענין הנהגת רבינו באמירת תחנונים בשבת]. ולהתפלל תפילה זו לאחר השבת, כתב שם שאין ענין דמאי דהוה הוה.

התעוררות ודברי חיזוק במילי דברכות
ממרן הגה"צ רבי שריה דבליצקי זצוק"ל
ממה שפירסם לקראת ט"ו בשבט תשל"ב

ביום ט"ו בשבט נוהגים להרבות באכילת פירות וכנזכר במגן אברהם סי' קל"א ס"ק ט"ז. מן הראוי להקדיש לפחות זמן קצר להתבוננות מקיפה לכל הנדרש מאתנו בקשר לקיום מצוות ברכות הנהנין והשבח, לכל סוגיהם.

כמו בשאר המצוות התדיריות, כן בכל הקשור לברכות הנהנין, עדים אנו לצערינו לקיומם של דברי הנביא "ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה". חסרה לדאבונינו תשומת הלב הראויה למושג של ברכה ולגודל ערכה בכל העולמות, והברכה נאמרת בחטיפה ובשפה רפה.

בבואנו לדבר אודות יישור אורחותינו בקיום מצות ברכות יש לפנינו הרבה נושאים הנפרטים לפרטים בענינים אלו, וכמובן שכל נושא לעצמו מספיק כדי כתיבת ספר שלם. ננסה איפוא במאמר זה לעורר רק ראשי פרקים מקוצרים ביותר.

חז"ל הפליגו מאד בגודל האיסור של הנאה ללא ברכה, כאילו מעל וגזל וחטא והחטיא (ברכות ל"ה). כל זה נאמר אף במקרה שנאמרה הברכה, אך שלא כדינה הראוי, ולאידך גיסא, הרוצה להתחסד יקיים דיני ברכות (ב"ק ל'), שלפי דעת הערוך השולחן הכוונה היא קיום דיני ברכות בכל דיוקם האפשרי ללא השארת כל ספק.

והאר"י ז"ל הזהיר, "דהאדם צריך להזהר בתכלית בברכת הנהנין, כי גוף האדם נהנה מהן ומתקדש בברכות אלו, וכמו שכתוב ותורתך בתוך מעי, וגורם שפע עליון באדם" (שער המצוות פ' עקב).

ובאלפא ביתא למוה"ר צבי הירש ז"ל בסוף ספר פלא יועץ כתב וז"ל יזהר מאוד לקיים מילי דברכות לברכם בדחילו ורחימו כל מה דאפשר וביותר ברכות הנהנין כי כשאינו מברך כראוי המאכל מטמטם את לבו ומשכח עבודת השי"ת ומחטיאו ח"ו, ע"כ.

לאור האמור, טבעי הדבר שגדולי ישראל התכוננו בחרדה לברכה כל שהיא. על הגאון הצדיק מסטאוויסק זצ"ל מסופר, "שמעולם לא זרק ברכה מפיו וכשבא לאיזה ברכה היה שוהה כמו רגע, ואחר כך בירך כמונה מעות" (פעולת צדיק עמוד מ').

וכיוצא בזה מובא על הכף החיים זצ"ל "שהיה זהיר מאוד לברך בכוונה עצומה ובהתלהבות יתירה מתוך דחילו ורחימו, עד שכל מי שזכה להיות במחיצתו באותה שעה היה מתפעל ומתרגש מברכותיו הנאמרים בשפה ברורה ובנעימה קדושה ובכוונה עצומה" (מתוך הקדמה לתולדותיו בכף החיים יו"ד ח"ב).

גדול אחד בישראל העיד על עצמו "ותחילת שימושי בפני מורי היה בעסק זה מדי יום ביומו במילי דברכות", כי כאמור אין אפשרות לקיים את דיני הברכות מבלי ידיעה מקיפה בדיניהם לאלפיהם: מהי הברכה הנאמרת על המינים השונים, ובפרט על מאכלים ממינים

מעורבים, כמו כן דיני נמלך ושינוי מקום וכו׳ שאי ידיעתם גורמת להנאה ללא ברכות או לברכה לבטלה.

ובספר בטוב ירושלים פרק י״א, עבודה שבלב, על מנהג הגה״ק רבי יצחק זאב יאדלר זצ״ל, ובעת ששמע שום ברכה שיצאה מפי איש קטן וגדול במהירות ובחטיפת התיבות, היה מזדעזע מאד וצעק עליו, כך עושים ברכה להשי״ת? כך מוציאים שם שמים?

כתבתי כל זה לעורר כי רע עלי המעשה שאני רואה מדי פעם בפעם כאלה, שכמעט אינם מברכים כלל ברכות הנהנין רח״ל, כי הסתכלתי על שפתותם ומעשיהם, וכרגע התעיף עינך בו ואיננו, וכמעט שלא רחש בשפתיו ואיני מאמין כלל שבירך, וזה לא פעם אחת ולא שתים. על כן יראו לחזור בתשובה מכאן ולהבא בעזה״י.

הגאון הגדול רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
בעל המעדני השלחן

אם מותר לשלם חובות מכספי מעשר

ב"ה מוצש"ק תצוה אור ליום י"ב אדר תשל"ה

לידידנו עוז הרה"ג וכו' איש האשכולות רבי צבי קובלסקי (שליט"א) [זצ"ל], רב בית המדרש סאכטשוב בני ברק

אחדשה"ט באהבה בלי מצרים

מה שאמר לי מע"כ, ששמע בשם הש"ך, שמותר לפרוע חובות ממעות מעשר, ושאל איה מקורו טהור.

א. הט"ז (יו"ד סימן רמ"ט ס"ק א') כתב שאסור, ולצערי לא מצאתי זאת בש"ך, רק אדרבא משמע מהש"ך שלא יכולים, דמבואר ברמ"א (שם סימן רנ"ז סעיף ה') מי שמפריש מעשרותיו, והלוה לעני משלו, מפריש מעשר שלו, ומחשב על זה שהלוה לעני, ומעכב לעצמו מה שהפריש.

והסביר הש"ך (שם ס"ק י"ב) כלומר שהלוה לעני, על מתנותיו שעתיד (העני) לקבל ממנו, שיפרע לו בהם, הלכך מפריש המעשר, או צדקה שלו, עליו, ומחשב זה כאילו נתנו לעני, והוא משלם לו בהם, הלכך מעכבם לעצמו בתשלומים (עכ"ל).

פירוש, הש"ך מסביר שהרמ"א מיירי מעני שמקבל כל יום צדקה מעשיר, והעני לוה מהעשיר כסף, על סמך מה שיתן לו במרוצת החודש, אז מותר להעשיר, לקחת מכסף מעשר שלו, ולומר שבזה הוא פורע חוב של העני שחייב לו. משמע דחובות שחייב האדם עצמו, אסור לפרוע ממעות מעשר.

ב. וראיתי בשערים מצוינים בהלכה (על קיצור שו"ע סימן ל"ד סעיף ד' ס"ק ה') בשם בני יששכר (אגרא דפרקא בהנהגת האדם ס"ק כ"ט) שכתב בפשיטות, דמותר לפרוע חובותיו ממעות מעשר, דפריעת בעל חוב מצוה (כתובות דף פ"ו ע"א).

וסיים דבשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רל"א) כתב בפשיטות, דאין לפרוע חובותיו ממעות מעשר (עכ"ד).

ג. ולענ"ד נראה דאפילו להבני יששכר, שמתיר מטעם "פריעת בעל חוב מצוה", מיירי רק במלוה על פה, שאם רוצה היה יכול לכפור, ואין לחייבו אלא שבועת היסת (כמבואר בשו"ע חו"מ סימן ע"ה סעיף ז').

וכדאיתא בגמ' (ב"ב דף קע"ד ע"א) ההוא ערבא דיתמי, דפרעיה למלוה, מקמי דלודעינהו ליתמי, פירש רשב"ם, שאביהם לוה בחייו, וזה נעשה ערב למלוה בשבילו, ולאחר מותו, פרע הערב תחילה, מקמי דנתבעינהו ליתמי, כלומר משלו פרע, ולא משל יתומים, שלא הספיק לתובעם, ועתה חוזר עליהם ותובעם (עכ"ל).

אמר רב פפא, פריעת בעל חוב מצוה, ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו.

פירש רשב"ם, שהעֲרב עתה נעשה בעל

חוב (של היתומים), ומלוה על פה הוא, ומצוה לפורעו, ואם היתומים פחותים מי״ג שנה, דלאו בני מיעבד מצוה נינהו (עכ״ל), לא יכול להוציא מהם.

והוסיף הרשב״ם (שם דף קע״ד ע״ב ד״ה דלהכי) ובמלוה בשטר, מודה רב פפא דגבינן מיתמי, דלא אמרינן הכא מצוה, אלא חוב, ומוטלת עליהם לפרוע בעל כרחם (עכ״ל).

ד. והטעם דפריעת בעל חוב מצוה, הסביר רש״י (כתובות דף פ״ו ע״א) מצוה עליו לפרוע חובו, ולאַמֵּת דבריו, דכתיב (ויקרא י״ט, ל״ו) ״הין צדק יהיה לכם״ שיהא הן שלך צדק, ולאו שלך צדק (כמבואר בגמ׳ ב״מ דף מ״ט ע״א).

אבל אם יש למלוה שטר, או עדים, שהלוה מוכרח לפרוע לו, ויכול לתבועו בבית דין, אין בה פרעון מצוה, אלא שמציל עצמו, שלא יהיה ״לוה רשע ולא ישלם״ (תהלים ל״ז, כ״א).

וכן פירש רבינו גרשום (שם דף קע״ד ע״א) וז״ל: רב פפא אמר, פריעת בעל חוב, למלוה, במלוה שבעל פה, ואין בה קנין, לא חיוב הוא לפורעו, כיון דאין לו שטר, ולא עדות וקנין, אלא מצוה היא, שיפרע לו הוצאת מלוה על פה (עכ״ל).

וכן כתב בשיטה מקובצת (ב״ב דף קע״ד ע״א ד״ה אבל) בשם הרא״ם (רק מקודם הביא בשם הראב״ד, שרב פפא מיירי גם במלוה בשטר, פריעת בעל חוב מצוה, וכן דעת הרמב״ן, ב״ב דף קע״ד ע״ב ד״ה מקמי).

ה. ואל תשיבני מדברי הגמ׳ (ב״ב דף ה׳ ע״א) אמר ריש לקיש, הקובע זמן לחבירו (לפרוע לו את חובו (רבינו גרשום) במלוה שהלוהו, רש״י), ואמר לו פרעתיך בתוך זמני, אינו נאמן, ולואי שיפרע בזמנו.

והגמ׳ (שם דף ה׳ ע״ב) מסיימת, והלכתא כריש לקיש, ואפילו מיתמי (אם מת הלוה בתוך זמנו, גובה חובו מן היתומים, בלא שבועה, ולא חיישינן דילמא פרעיה, רש״י).

וכתבו התוס׳ (שם ד״ה ואפילו) נראה דביתומים גדולים מיירי, אבל בקטנים לא גבי, אפילו תוך זמנו (עכ״ל), והתם מיירי אפילו במלוה בשטר (כמבואר ברבינו גרשום שם דף ה׳ ע״ב).

רואים כאן מדברי התוס׳, שגם מלוה בשטר, לא יכולים לגבות ביתומים, ולפי זה פריעת בעל חוב מצוה, אפילו בשטר.

לאו קושיא היא, דלהלכה לא קיי״ל כתוס׳ זה, דז״ל שו״ע (חושן משפט סימן ע״ח סעיף א׳) הקובע זמן לחבירו, ותובעו תוך הזמן, ואמר לו פרעתיך, אינו נאמן, דחזקה אין אדם פורע בתוך זמנו.

ואפילו מיתמי, שמת הלוה בתוך הזמן, והניח יתומים אפילו קטנים, נפרעים מהם בלא שבועה.

ו. ועתה הראה לי בני הבחור החשוב אלחנן יעקב דוד נ״י, הספר החשוב שלחן הטהור (שער צדקה והכנסת אורחים פרק י״ג) וז״ל: וכתב בהנהגת הרה״ק בעל בני יששכר, שהתנו החבריא שלו, והתירו ג״כ לפרוע חובות הישנים, ממעות מעשר, דזה הוא ג״כ צדקה, והוסיף בשלחן הטהור, ובודאי צריכים לומר, דהתנה מתחילה לכך, דהיינו קודם שהתחיל להתנהג במצוה זו (עכ״ל).

הרי שלך לפניך, כמו שכתבנו, דחוב ישן שהתיר הבני יששכר, הוא דומיא דמלוה בעל

פה, אפילו שיש שטר, מסתמא נתיאשו כבר הבעלים בזה.

וגם על זה סיים בשלחן הטהור, שמותר משום דהתנה מתחילה לכך, היינו אפילו מלוה על פה, אין זה היתר ברור.

בברכת פורים שמח
ידידו מוקירו ומכבדו
לוי הכהן רבינוביץ

שיעור חמש סלעים בפדיון הבן

מכתב הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים בני ברק

בס"ד בני ברק יום ערב ראש השנה וזכרתני "ולא תשכח" (תשס"ה) את אמתך לפ"ק.

לכבוד מעלת הגאון הגדול רב רבנן דמורי, דאתי משבט לוי כמה"ר ר' לוי הכהן רבינוביץ (שליט"א) [זצ"ל], ירושלים תוב"ב.

שלום וברכה וכוח"ט

מאשר בתודה קבלת ספרו הנכבד "מעדני מלכים" [חלק א'] שו"ת ובירורי הלכות בחלק יו"ד, שהגיעני ע"י נכדו היקר שליט"א.

וראיתי שבשפלנו זכר לנו, בעמודים ל"ו, ל"ז, ר'. יישר כח, ותשח"ח.

בעמוד רס"ז שיעור פדיון הבן 101 גרם כסף טהור. זה מנהג להידור כמנין מיכא"ל, אבל מעיקר הדין כתב מרן, שלשים דרהם כסף, שהם 96 גרם. ויש אומרים 90 גרם, כפי בדיקות וחקירות, שנעשו לאחרונה, כידוע.

בברכה רבה
נאמ"ן

בענין הנ"ל
תשובה מבן המחבר

בס"ד יום רביעי שנתלו בו המאורות, לסדר היש בו בה עץ, כ"ג לחודש סיון תשע"ח, "ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם"

לכבוד האי גברא רבא מעוז ומגדל הרב הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים בני ברק

אחדשה"ט באהבה, בקידה והשתחויה קדם מעכת"ה

א. היות שאני עומד עתה בעריכת שו"ת מעדני מלכים חלק שלישי, לאאמו"ר הגה"צ זללה"ה, בעל המעדני השלחן, ואיקלע לידי מכתבו של מעכ"ת שליט"א, שכתב לאאמו"ר הגה"צ זללה"ה, בערב ראש השנה תשס"ה, ושם העיר מעכ"ת שליט"א, על דברי אאמו"ר הגה"צ זללה"ה, בשו"ת מעדני מלכים (חלק א' סימן קע"ט), שכתב שם (במעדני מלכים) שיעור הנתינה (מפדיון הבן), חמשה שקלים כסף טהור 100%, שמשקלו 101 גרם (עכ"ל).

ועל זה כתב מעכ"ת שליט"א "זה מנהג להידור, כמנין מיכאל, אבל מעיקר הדין, כתב מרן, שלושים דרהם כסף, שהם 96 גרם (עכ"ל מעכ"ת שליט"א).

ב. רציתי להעיר, שאאמו"ר הגה"צ זללה"ה, לא כתבו משום "מנהג להידור, כמנין מיכאל" רק לכתחילה צריך ליתן כן.

לשון זה כתוב בסידור מנחת ירושלים,

שהוציא לאור, הרב ישעיה אריה דבורקס ז"ל (דף 344) וז"ל: לפדות בנו - בחמש שקלים כסף טהור 100%, שמשקלו 100 גרם (עכ"ל).

ג. וגם גדולי הספרדים כתבו כך, דז"ל שיירי כנסת הגדולה (יו"ד סימן ש"ה בהגהת הטור ס"ק ד') שיעור פדיון הבן, - הרב בית יוסף (שם סעיף א') כתב "שהם שלושים דראמים כסף מזוקק".

והסמ"ע (חושן משפט סימן פ"ח ס"ק ב') פקפק לומר בזמן זה, שלא יפדה הבכור בשיעור זה.

והב"ח (שם סעיף ב') כתב בשם מהר"י (סימן קנ"ב) כמדומה לי, דאין אנו יכולים לצמצם כולי האי - בפדיון הבן.

וסיים הכנסת הגדולה, וז"ל: אמר המאסף, מאחר דראינו מחלוקת בשיעור פדיון הבן, הראוי והנכון, שלא לדקדק בשיעור זה, ולתת שיעור שאין בו ספק לכו"ע, וכדרך שכתב הב"ח (הנ"ל).

ולא כמו שראיתי בזמנינו זה, יחד עשיר ואביון, מדקדקים ליתן שיעור שלושים דרהם כסף מזוקק, שהוא השיעור שכתב רבינו בית יוסף, בספר הקצר (בשו"ע יו"ד סימן ש"ה סעיף א'), עכ"ל כנסת הגדולה.

ד. והנה בפרי האדמה (להרב מיוחס בכ"ר שמואל ז"ל, הלכות ביכורים פרק י"א הלכה ו') מביא דברי כנסת הגדולה (הנ"ל), וז"ל: ועיין מה שכתב השיירי כנסת הגדולה, דראוי ונכון לתת שיעור יותר משלושים דרהם, לצאת ידי ספק לכו"ע, לא כמו שראה, יחד עשיר ואביון, מדקדקים לתת שלושים דירהם, כמו שכתב מרן הבית יוסף.

וסיים פרי האדמה, ופעיה"ק ירושלים ת"ו, כל מה שראינו, דור אחר דור, שנותנים אחד ושלושים דירהם כסף מזוקק.

ה. וכ"כ נהר מצרים (להרב רפאל אהרן בן ר' שמעון, הלכות פדיון הבן סעיף י"ג) וז"ל: המנהג פשוט במצרים, כמנהג עיקו"ת ירושלים ת"ו, שנוהגים בדמי הפדיון, אחד ושלושים דרהם כסף מזוקק, וכמו שכתב פרי האדמה (הנ"ל).

והגם כי מרן ז"ל פסק (סימן ש"ה סעיף א') רק שלושים דרהם כסף מזוקק, משום ספיקא, הוסיפו עוד דרהם אחד, מחשש הפרש הדרהם, מזמן לזמן (עכ"ל נהר מצרים).

ו. ובשיעורי תורה (להרב אברהם חיים נאה ז"ל, סימן ג' סעיף מ"ג, הערה צ"ח) אחרי שמביא פרי האדמה (הנ"ל), שהמנהג הוא שנותנים אחד ושלושים דרהם כסף מזוקק.

העיר שם, וז"ל: ולא מצאתי טעם להוסיף דרהם אחד, על מה שכתב השלחן ערוך, ואפשר שצריך לומר שלושים ואחד וחצי, ונשמט תיבת "וחצי" בדפוס.

והוא על פי דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (בכורות פרק ח' משנה ז') דהדרם המצרי, הוא ס"א שעורה, ושיעורו לפדיון הבן, "ל"א וחצי דרהם" (עכ"ל הרמב"ם).

ולכן כתב בשיעור תורה (שם סעיף מ"ג) וז"ל: שיעור חמשה סלעים של פדיון הבן, משקל שלושים דרהם כסף מזוקק, שהוא 96 גרם כסף מזוקק.

ויש להחמיר לחשוב שלושים ואחד וחצי דרהם, שהם 101 גרם (עכ"ל).

ז. וכ"ה בשיעורין של תורה (לבעל קהלת יעקב, שיעורי המצוות ס"ק י"ז) וז"ל:

שיעור חמש סלעים לפדיון הבן, הוא 96 גרם, וראיתי נוהגים ליתן 100 גרם כסף .

וכ"ה בפדיון הבן כהלכתו (פרק ז' סעיף ב') וז"ל: ויש שהוסיפו שיש ליתן שיעור שלושים ואחד דרה"ם, שהם 100 גרם.

וכ"כ באוצר פדיון הבן (פרק י"ג סעיף ח') וז"ל: המנהג הוא להחמיר יותר, וליתן 100 גרם כסף טהור, ומעט יותר.

והוסיף שכן הוא המנהג המקובל בכל תפוצות ישראל, ששיעור הפדיון הוא 100 גרם, ומעלה. וטעם המנהג הזה הוא, מחמת חשש ופקפוק באמיתת השיעורים, וטוב להחמיר לצאת ידי ספק, וספק ספיקא, בקיום המצוה דאורייתא כדבעיא, ולכן נותנין כשיעור הזה.

בברכת כהנים באהבה

עוד ינובון בשיבה, דשנים ורעננים יהיו, להגדיל תורה ולהאדירה בשיעוריו המפורסמים בכל קצוי תבל, שהם מלאים זיו ומפיקים נוגה

אלחנן יעקב דוד
הכהן רבינוביץ
בן האמו"ר הגה"צ רבי לוי זללה"ה

תשובת הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א לבן המחבר

בס"ד כ"ד תשרי התשע"ט לפ"ג.

יעלה ויבא לקראת מעלת האי גברא רבא מיוחסי כהונה. כש"ת הרה"ג רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ ישמרהו צור שוכן מעונה.

אחדשה"ט!

יקרת מכתבו אל מו"ר ועט"ר מרן ראש הישיבה יחי שמו לעד אמן הגיע לנכון. ונמסר בידי להשיבו דבר בם"ד.

והנה במכתבו מעיר על דברי מו"ר נר"ו שכתב אל מר אביו הגאון מעדני השלחן זצ"ל ששיעור 101 גרם כסף טהור בפדיון הבן, זה רק מנהג להידור, אבל מעיקר הדין כתב מרן שלושים דרהם כסף שהם 96 גרם (וי"א 90 גרם). ועל זה העיר מעכ"ת שאין זה רק מנהג להידור אלא לכתחילה צריך ליתן כן. ושכן כתבו גם גדולי הספרדים השכנה"ג (יו"ד סי' ש"ה הגה"ט אות ד') ועוד. עכת"ד.

והנני לציין לפניו את דברי מו"ר נר"ו בהגהותיו שבסוף ספרו ברית כהונה השלם, שבגוף ספר ברית כהונה (יו"ד מערכת פ' אות ו') כתב הגאון המחבר ראב"ד ג'רבא מוהרמ"ך זצ"ל לקחת בפדיון ארבעה אונקיות וחצי כסף צרוף. ומו"ר בהגהותיו בסוף הספר (הערה 25) תמה שלפי החשבון די בג' אונקיות כסף שהם 96 גרם. ושוב ציין להרב המחבר זצ"ל בהגהתו בקונטרס שארית יוסף שהאריך לבאר דבריו. עכ"ד. והמעיין בשארית יוסף שם יראה שעיקר טעמו של מוהרמ"ך הוא ע"פ השכנה"ג שראוי ונכון לתת יותר משלושים דרהם לצאת ידי ספק לכ"ע, וכיון שהידור מצוה עד שליש לכן נהגו ליתן ארבעה וחצי אונקיות במקום שלוש. ע"ש. וע"ע לראב"ד ג'רבא מור זקני מוהרח"ך זצ"ל בשו"ת שירי כהונה החדש (חיו"ד סי' קט"ו) שם נשאל על שיעור פדיון הבן, אודות פדיון הבן בלידת אחיו הבכור של מו"ר, והשיב שעל פי הדין צריך שלושים דרהם שזה ג' אונקיות, אלא שהמנהג ארבעה אוקיות וחצי, וציין למוהרמ"ך בהגהתו בשארית יוסף שיישב המנהג. ע"ש.

ומעתה ברור הדבר שכוונת מו"ר הגאון נר"ו במכתבו אל מר אביו הגאון שזה מנהג

להידור, שאין כוונתו להידור בעלמא, אלא הידור חשוב, שכן ראוי ונכון לעשות (כלשון השכנה"ג), וכל כוונתו לאפוקי ממה שנכתב בספר מעדני מלכים (עמ' רס"ז) ששיעור הנתינה מאה ואחד גרם כסף טהור. ופשט הלשון שם שזה הדין. וזה בא מו"ר לתקן. ומעכ"ת במכתבו הנוכחי כתב לבאר כוונת אביו שכוונתו רק לכתחילה ולא מן הדין, ואם כן נתקרבו הדעות זה לזה, וכמעט בטלה מחלוקת. והאמת והשלום אהבו.

ויה"ר שיזכה להפיץ מעיינותיו ומעיינות אביו להגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה לביאת משיח צדקנו במהרה. אמן.

[נ.ב. בנו יקירו הרה"ג "גם אני אודך" משמחנו מידי פעם בשאלות מחכימות.]

בברכת כהנא מסייע כהני
על החתום אדיר כהן ס"ט

אם מותר לשוכר להשכיר דירתו לחבירו, בלי רשות הבעלים

ב"ה יום ג' ראה כ"ו אב תשל"ח

לכבוד ידידנו עוז החשוב והנכבד הרב הגאון רבי שמואל צבי קובלסקי (שליט"א) [זצ"ל], **רב ביהמ"ד סאכטשוב בני ברק**

אחדשה"ט

מה ששאל מי ששכר דירה, מבעל הבית, אם מותר להשכירו לאחרים בלא רשות בעל הבית.

א. ז"ל שו"ע בעל התניא (הלכות שאלה ושכירות סעיף ב') השוכר בית מחבירו, רשאי להשכירו לאחר, ובלבד שלא יהיו בני ביתו מרובים מבני ביתו של השוכר (רמב"ם הלכות שכירות פרק ה' הלכה ה', טור ושו"ע חו"מ סימן שט"ז סעיף א') עכ"ד.

ונראה אם הם קטנים בגילם יותר מבני ביתו, אסור אפילו שוה בשוה, ואפילו שהם פחות מבני ביתו באופן שיש חשש יותר להיזק, אסור.

וכתב עוד בשו"ע בעל התניא (שם) וכן השואל רשאי להשאיל (שו"ת הרשב"א חלק א' סימן אלף קמ"ה, רמ"א חו"מ סימן שמ"ב סעיף א'), ואפילו להשכיר לזמן משך ימי שאילתו (שו"ת הרשב"א שם סימן אלף נ"ג).

לפי שהקרקע בחזקת ורשות בעליה עומדת (פרישה חו"מ סימן שט"ז ס"ק א', ט"ז שם ס"ק א'), ואי אפשר להבריחה (שו"ת הרשב"א חלק א' סימן אלף קמ"ה, רמ"א חו"מ סימן שמ"ב סעיף א'), ולא שייך בה נאמנות כלל (עכ"ל שו"ע בעל התניא).

פירוש דבמטלטלין, חוששין שמא אין רצונם שיהא פקדונם ביד אחר (רמב"ם הלכות שכירות פרק ה' הלכה ה'), שאינו נאמן בעיניהם כזה (גמ' ב"מ דף ל"ו ע"ב), אפילו הוא קל שבקלים, והשני אדיר שבאדירים (מהרי"ק שורש ו' ענף ד', ב"י חו"מ סימן שמ"ב) משא"כ קרקע, שבחזקת ורשות בעליה עומדת, לא שייך בה לומר שההוא אינו נאמן (שו"ע בעל התניא שם סעיף א' - ב').

ב. אמנם כמובן שכל זה מיירי בסתמא, אבל אם ידעינן שהבעל הבית מקפיד, שלא

ישאיל, ולא ישכיר לאחרים, אז אסור בכל גווני.

ויש לדמותו לדין שמותר ליטול טלית של חבירו בלי רשות, ולהתעטף בזה, ולברך עליו (כמבואר בשו"ע או"ח סימן י"ד סעיף ד') באקראי (ב"ח שם, מג"א שם ס"ק ז', שו"ע בעל התניא שם סעיף י', מ"ב שם ס"ק י"ג), וכן תפילין של חבירו, מותר להניח בלי רשות, ולברך עליו (רמ"א שם) באקראי (שו"ע בעל התניא שם סעיף י"ב), והטעם שמותר, דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה (טור שם, לבוש התכלת שם סעיף ג', שו"ע בעל התניא שם סעיף ט', חיי אדם כלל י"א סעיף כ"ב, מ"ב סימן י"ד ס"ק י"ג).

ועכ"ז כתב הפמ"ג (שם מש"ז ס"ק ו') דראוי ליזהר כשבעליו עמו, שישאלנו, ואין סומכין על החזקה, במקום שיכולים לבררו בקל, וכל שכן אם יודע בו שהוא מקפיד (הובא במ"ב שם ס"ק י"ג), שאסור ללבוש הטלית או התפילין.

בברכת כל טוב
ידידו
לוי הכהן רבינוביץ

הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל
ראב"ד בירושלים הישר והטוב
חבר בית הדין הרבני הגדול

כמה תשובות בעניני יו"ד

ב"ה יום ט"ו אייר תשע"ב

כבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקוצילס שליט"א יקרת מכתבו קבלתי ובו שאלות שצריך נגר ובר נגר להשיב ואין דרכי לכתוב ולהורות הלכה למעשה ורק אכתוב כמה סברות למדדי השאלה או למצוא דרך להיתר.

אפה עוגה בתנור בשרי אם מותר לאכול עם חלב

שאלה: מה הדין אם אפה עוגה בתוך תנור בשרי האם מותר לאוכלו עם חלב?

תשובה: והנה בשאלה א' אם אופה עוגות בתנור בשרי אם מותר לאכול העוגות עם חלב לכאורה באם התנור אינו בן יומו יש מקום להתיר משום נ"ט בר נ"ט להיתרא ואף שאסור לכתחילה מ"מ באינו בן יומו מתיר הרמ"א לכתחילה, אכן החכמת אדם כתב שזה שהתיר הרמ"א היינו עם כבר אופה העוגות מותר לכתחילה לאכול עם חלב אבל אסור לכתחילה לאפות כדי לאכול עם חלב רק מותר לאפות סתם ואז מותר לאכול עם חלב אכן בדרכי תשובה יש כמה אחרונים שחולקין על החכמת אדם.

ובאם אפה בתנור בן יומו יש לדון באם יש זיעה או אין וקשה להחליט וצריך להתבונן אם יש זיעה בתנור ובאופה זו עיין ברמ"א סימן ק"ח אבל בזה אחר זה אין חוש אלא אם כן הזיע במחבת ועיי שם לשון הרמ"א.

בית אבות של ישראל אם מותר להאכיל הזקנים נו"ט

שאלה: האם יש היתר לקנות נו"ט בבית אבות ולהאכיל אותו לזקנים, וכיצד מורין במח' בין הרמ"א והש"ך סימן קי"ז לגבי אם מותר לישראל לקנות מחנות נו"ט ולמכור לנכרים?

תשובה: איך הלכה במחלוקת שבין הרמ"א לש"ך כנראה כוונתו מה שנחלקו אם מותר לישראל לקנות מכל החנות מה שנזדמן להם נבלות ולמוכרם לגוים הנה בתושבת רע"א סימן ע"ד האריך בזה ובמסקנה כתב בזה הלשון בודאי טוב ימלט ממנה והבא לשאול ראוי להודיע לו שצדדי ההיתר רחוקין וראוי להתרחק מזה אבל למחות אין מוחין וכו' עכ"ל. אכן בעיקר השאלה לא מובן איך ינהל מסעדה לגוי שיקנה בשר רק ממה שנטרפה בחנות של ישראל לכן העצה בזה שמי שמנהל את המסעד מסתמא הוא גוי הוא יקנה הבשר מגוי ויבשל והסעודים או הזקנים ישלמו סכום שחלק יקח המנהל וחלק יתן לבעל המסעדה ויכול לקבל מעות עבור המקום והכלים ואז מותר שבכלל לא קנה

הישראל גם אם יתן מעות למנהל והוא יקנה מגוי בשר גם אז יש לומר שאין שליחות לגוי ולא קנה המשלח וקנה המנהל אכן יש לדון בזה הרבה, לכן הדרך הנכונה היא מה שכתבנו. ועי' תשובות חתם סופר שהאריך בזה סימן ק"ח ד"ה ונחזי (ובסימן ק"ט) והוא שלא יקנה בקנין ואז מותר ליקח הרווח אבל יראה שהישראל לא יבוא לאוכלו מותר ונראה שבאם קונה על ידי שליח גוי לא קנה הישראל (אלא אם כן המקום של המסעדה של ישראל יתכן שיקנה בחצר) ולענין בשר בחלב שמבשילים לגוים נראה שיקנה בשר חזיר אינו נאסר בהנאה בבישול עם חלב ובשר בהמה כשרה מ"מ אם הוא נבלה דעת הדגול מרבבה שאינו נאסר בהנאה שאין איסור חל על איסור לדעת הרמב"ם בנקודה הנפלא.

אם חייב לטבול תבניות אלומיניום חד פעמי

שאלה: כיצד נוהגים עם תבניות חד פעמי האם חייבים לטבול אותם?

תשובה: תבניות מאלומיניום חד פעמי שקנה מגוי אם חייב בטבילה או שמא מכוון שהם עומדים לזרוק אין עליהם שם כלי, לכאורה הדין מפורש ברמב"ם פרק ה' מכלים הלכה ז' חותל של הוצין שמניחים בו הרוטב וכיוצא בו אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכה מטמא ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקענו או יתורנה או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזורקו טהור, עכ"ל. ולפי זה נראה שאינו חייב טבילה כמו קונה כלי אבנים שאינו חייב בטבילה ונראה שיש לצרף עוד סברא שאלומינים יש מקום שכלים עושים מאלומיניום אינם מקבלים טומאה שלא כתוב בתורה במדבר לא, כב, אך את הזהב ואת הכסף את הנחושת את הבדיל ואת העופרת ואילו אלומיניום לא כתוב, אמנם בתפארת לישראל בהקדמה בשם יבקש דעת אות מד כתב כלי כולל כל כלי העשוי מטמינים מתכות אמנם מתכת כוללת ו' מינים, ולענ"ד זה לאו דוקא דהרי דברים האלו מצאו הטבעים כמה מיני מתכות חדשים שלא שערים אבותינו והגם שיש לומר שהם כולם בכלל אלו הו' מינים ושש מינים לאו דוקא אלא כל הנקבע בפטיש רקיעי נקראה מתכות, עכ"ל. ולענ"ד מרש"י ר"ה יט: ד"ה וחכמים מטהרין דעקרו כלי זכוכית וכו' וחכמים מטהרין מטומאת כלי מתכות מדאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן דאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המינים בפרשה הזהב והכסף ונחושת וברזל ובדיל ועופרת, עכ"ל ומזה נראה שגם זכוכית הינו מתכת שהרי גם זכוכית ניתרת באש אלא שמ"מ טהור שרק ששה כלי מתכות טמאים וזה לא כהתפארת ישראל שהגדיר מתכות כל הנקבע בפטיש רקיעי.

בלנדר ידני ב' חלקים אם טובלים כולו

שאלה: האם בלנדר ידני צריך לטבול את כולו כולל המנוע?

תשובה: בלנדר שיש בו שני חלקים [אכתוב לפי מה שהבנתי] שחלק אחד בו מכניסים הסכינים וחלק שני ששמים על החלק האחד ובו יש חיבור לחשמל שבזה מפעילות את הבוילר מסברא נראה שרק החלק התחתון חייב בטבילה ואילו חלק העליון שרק מביא כח חשמלי אינו נחשב לכלי שאם נאמר שגם הוא חלק מהכלי אם כן רחיים של מים וכי יצטרכו להטביל גם

הגלגל המונח בנהר שעל ידי גלגולו מגלגלים גלגל אחר בודאי לא מסתבר לומר כן וכן חוט החשמל שדוחפים בכלי שמחמם מים לא שמענו שמטבילין החוט אבל החלק שבו דוחפות הסכינים נראה שחייב טבילה והוא כמו משפכים שרק על ידי החלקים עושים בו מלאכה, וכן שהדיוט יכול לחברו נחשב כלי אחד.

בענין אם סומכין על אשתו בעיר לענין איסור יחוד

שאלה: האם יש מקום להתיר יחוד עם אשה כשאשתו בעיר?

בענין אשתו בעיר אם מותר להתייחד עם אשה אחרת, עי׳ באוצר הפוסקים כרך ט׳ דף 100 שהביא כמה אחרונים שמתירים בשעת הדחק, והדובב מישרים הביא שלהתייחד עם שתי נשים שאינו אלא מדרבנן יש לסמוך להתיר באשתו בעיר.

להתייחד עם חולה שיש לו אלצהיימר

שאלה: האם מותר לאשה להתייחד עם אחד שיש לו חולי אלצהיימר?

תשובה: עי׳ באוצר הפוסקים כרך ט׳ דף 84 שנחלקו בזה עי׳ שם, וציין לציץ אליעזר שדן בדברי הזית רענן ואכתוב בזה הערה שהזית רענן הקשה על מה שאמרו בגמ׳ שמקנין על ידי שתוף, ומקשה הגמ׳ פשיטא ואב מותר ביחוד יש כאן חידוש שמקנין גם על מי שמותר ביחוד, ולענ״ד קשה שגם אם אסרו ביחוד אין כאן פשיטא שהרי משמש בעריות פטור חוץ מאשת איש, עי׳ סימן ס׳ בבית שמואל והטעם כנראה שבקפידא דבעל תלוי איסור סוטה, מ״מ אין זה פשיטא וצ״ע.

בענין יחוד בבית גוי ליד קברי צדיקים ברוסיא ופולין (מצלמות)

שאלה: האם מותר להתייחד עם אשה במקום שיש מצלמה?

תשובה: מסתבר שאפשר להחשיב את המצלמה כפתח פתוח אם יש לפחות ג׳ אנשים שמסתכלים על ה״ודיאו״.

אח״כ ראיתי שכתב בזה רבינו זצ״ל תשובה ארוכה בקובץ פעמי יעקב (עז-עח) וז״ל:

בדבר שאלתכם על מה שנוהגים איזה אנשים לשכור חדר בדירת הגוי בסמיכות לציוני הצדיקים ולא חלו ומרגשו בעוון יחוד המתרגש עליהם, נראה שצדקו דבריכם שיש בזה משום איסור יחוד, אמנם נראה דיש מקום להכשיר בלא הרבה טורח, באחד מן האופנים דלהלן:

א. שיקפידו באמת שישנו שם דווקא ג׳ אנשים כשרים, שזה כשר גם בלילה, וכמו שהצעתם במאמר הנ״ל.

ב. שיקפידו לשהות בבית רק כשהבעל נמצא שם, ואז נוכל לסמוך על כך שבעלה משמרה בעודו בביתו, והגם שהבאתם דעת כמה אחרונים הסוברים דלא אמרינן היתר דבעלה בעיר בגויה, הדעת נוטה דהיינו דווקא בבעלה בעיר, אבל בעלה בבית נראה להקל לכו״ע, דלא מסתבר שיפקיר הגוי את אשתו עד כדי כך שיראה חרפתו שמזנה בפניו וישתוק, עי׳ ברמב״ן עה״ת (בראשית ל״ח, כ״ד), דמנהג איזה מקומות של גויים, שאשת איש שמזנה תחת בעלה, מוסרים אותה לבעלה והוא דן אותה כרצונו, עיי״ש. הרי שהיה הבעל מקפיד על זה עד שהיה דן אותה אפילו למיתה על זה, וממילא מסתבר

שמשמרה מלזנות עכ"פ בפניו. ולכן כל עוד שהגוי נמצא בבית יכולים להתייחד עמה, אבל יצטרכו להשמר, שכאשר יוצא הגוי מביתו יצאו גם הם עמו.

ג. אם יש פתח לצאת מאותו החדר לחוץ, והפתח המחבר בין אותו חדר לשאר החדרים סגור, נראה דבכלל אין בזה משום יחוד, והוי כב' בתים נפרדים, ומה שיש פתח בין החדר שלהם לחדרי שאר הבית אינו הופכו לבית אחד, כיון שאין עוברים דרך הפתח הזה אלא יוצאים מפתח אחר. וכיוצא בזה מצוי מאוד בבתי מלון שיש דלת המחברת שני חדרים יחדיו, ועכ"ז בהרבה מקרים משכירים את החדרים הללו למשפחות נפרדות שאינם משתמשים בפתח ההוא אלא יוצאים כ"א מחדרו לחוץ, ואין חוששים בכה"ג משום יחוד וה"ה בנידון דידן.

ד. אם יש מצלמות המצלמות את הנעשה בחדרי הבית ואנשים צופים בזה במקום אחר, בזה אין חשש יחוד, והוי כפתח פתוח לרשות הרבים, שהרי הרבים יודעים מה נעשה בבית. ובאמת בצבא, ידוע שקיימות מצלמות כאלו בכל החדרים, מטעמי בטיחות, והדבר מציל את השוהים שם גם מאיסור יחוד. אמנם בכפרים שבפולין ורוסיא הסמוכים לקברי הצדיקים מסתבר שלא קיימים כאלו מצלמות, ולכן לא שייך בהם היתר זה, אך עכ"פ בבית שבכל זאת קיימות מצלמות כאלו, אין חשש לשכור בהם חדר שהמצלמה כאמור מצילה מיחוד.

ויש להוסיף, שהמצלמות המצילות מיחוד, צריכות להיות בכל החדרים בהם עוברים היהודים, כגון במסדרון המוביל לדלת היציאה, במטבח וכדומה, שהרי כשישראלים נמצאים שם הם ג"כ צריכים שומר מיחוד. אמנם בשאר חדרי הבית אין צריך שיהיו מצלמות, ולא חיישינן שיתקפנו יצרו להכנס לחדרים שאין בהם מצלמות ולהתייחד שם, משום דכל זמן שאינם במצב של יחוד אין לחוש שמא יבואו לידי יחוד. כעין מה שמצינו בבית שמואל (ס"ק ט'), שכתב דגם בדרך מספיק ב' כשרים ואין צריך שלשה (אא"כ הולכים לשמור אותה), ולא חיישינן שמא ילך אחד לצרכיו והשני יתייחד עם האשה, דכיון שכרגע אינם במצב של יחוד, לא שייך כאן תקיפת היצר, ואם אחד יבקש לילך לנקביו ילך חבירו עמו ולא ישאר עם הערוה לבדו עיי"ש. הרי שכאשר אינם במצב של יחוד אנו תולין שישמר מיחוד עד כדי כך שאפילו יצא מהמקום שהוא שם בכדי שלא להכשל, וכ"ש בנידון דידן שלא נחשוש שיעבור בקום ועשה ויכנס למקום היחוד.

אמנם במקום שלא נתקיימו התנאים הנ"ל, נראה לאסור היחוד, ואסורים לשכור החדר בדירת הגוי.

ואחתום בברכה
זלמן נחמיה גולדברג

הגאון הגדול רבי אפרים גריינבלט זצ"ל
במח"ס רבבות אפרים

פסקי הלכה

ששמע הגרי"א סקוצילס שליט"א מח"ס אהל יעקב, מהגאון בעל הרבבות אפרים (שליט"א) זצ"ל
הכל נכתב כפי הבנת הכותב

א) לגבי סוכריות שמועילים בשביל הגרון אם מקבלים הנאה מהטעם מברכים על זה, אך הגאון שליט"א תמיד מייעץ לברך על שתיה שהכל לפני לקיחת tums "טוומס" בשביל צרבת וכדומה שאז יוצאים מכל שאלה.

ב) לגבי הקולא של בעל האגרות משה זצ"ל בפלטה חשמלית לעשות נתינה לכתחילה בשבת קודש, מה שכתב בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' שהקולא מוגבל לפלטות הנמצאים בארה"ב ולא באלו בארץ הקודש כיון שבנויים להיות יותר חם, כן ידע רב משה זצ"ל את מציאות הזה ולא היה רק סתם המצאה, אלא שהוא גם כן הסכים לזה למעשה שכל התשובה נכתב אודות הפלטות בחו"ל ולא באר"י.

ג) לגבי נעלי "קרוקס" ללובשם בתשעה באב ויום כיפור מותר, כי אין לנו אלא מה שכתוב בשו"ע שיש איסור ללבוש נעלי עור, ודלא כהמחמירים.

ד) לגבי השאלה של יישון י"ב חודש לגבי כלים שהיקל החכם צבי המובא בשערי תשובה סימן תנ"א ס"ק א', דבשו"ת אגרות משה היקל לצורך גדול, כך פסק הגאון שליט"א להרבה בעלי תשובה שקיבלו ירושה של כלים יקרים שלא היה אפשרות להכשיר אותם, והקיל להם להמתין שנה ואח"כ להכניסם לתוך רותחים פעם אחת וסגי ליה.

ה) לגבי לא ילבש- צביעת שערות לבחור יש היתר במקום צורך ובושה.

ו) הסתפק לגבי מי שיש לאשתו קרוקס בצבע וורוד או אדום האם אסור מצד לא ילבש להבעל ללבוש אותו, וצ"ע לדינא אם יש בזה איסור.

ז) זוג בעלי תשובה שחיו ביחד בזנות ואח"כ כשחזרו בתשובה בליל חופה פירסה אשתו נדה, האם מותרים ביחוד, והשיב דכיון שאין יצרו תקפו יש להקל שמותרים ביחוד, ולפי זה היקל גם כן לאלו בעלי תשובה שלא צריכים לשמור ז' נקיים קודם החופה מפני דם חימוד מאותו סברא.

ח) מעשה שהיה עם כהן בן 38 שיצא בפגישה לשידוכים עם בעלת תשובה בת 35, ובעבר לפני שחזרה בתשובה היא יודעת שבעל אותה גבר אך מסופקת אם הוא היה גוי או יהודי. למעשה לא היקל הגאון זצ"ל מטעם ספק ספקא, ובעל המשנת יוסף שליט"א אמר לבעל רבבות אפרים שלא יכול להבין איך דבר כזה יכולים לשכוח. ולמעשה הרב זצ"ל ראה שהתחילו להיפרד כי הם לא

רצו לחיות עם ספיקות כאלו וכך היה המעשה בסוף על פי הוראת הגאון שליט"א.

ט) לגבי מאכל הנקרא סושי שעשוי מאורז ודג חי, הרב שליט"א מחשיב את זה כעולה על שלחן מלכים ולא סמך על זה שהרבה אוכלים אותו חי, וממילא שייך לאיסור בישולי נכרים.

י) מומר לגבי בישול עכו"ם פת עכו"ם וכדומה יש להחמיר שדינם כגוי.

יא) חינוך ילדים בבית הכנסת שמתפללים ושומעים סיפורים עד איזה גיל אפשר להיות מעורב, והשיב דעד שש אבל אם אפשר פחות מגיל הזה כדאי.

יב) פסק לי שמותר לתת תרופות לילדים שלי אף שיש בהם חשש חמץ וכמו שהתיר לו הגרמ"פ זצ"ל מובא בשו"ת אגרות משה.

כלל גדול ששמעתי מהגאון (שליט"א) זצ"ל הוא שאף פעם לא חלק בכתב ולא חלק בעל פה על מו"ר הגאון הגדול בעל האגרות משה זצ"ל. ותמיד רוצה לדעת אם יש פסקים מרב משה על איזה נושא שאם שכח הוא מיד היה מסכים עם בעל האגרות משה זצ"ל.

הגאון הגדול רבי אברהם יצחק ברוז זצ"ל
מראשי ישיבת מיר - ברכפל"ד
ורב דקהי"ת חניכי הישיבות מודיעין עי"ת

מאמר חיזוק מיוחד
בענין "הנהגת בני תורה באכילה בשוק"

[נכתב בכתי"ק במיוחד עבור הספר "ארחות אכילה" (שלמי חיים) העומד לראות אור בקרוב אי"ה.
נמסר ע"י המחבר הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון[א] ויה"ר שיהיה לע"נ הטהורה,
נלב"ע י' אדר תש"פ]

בקידושין דף מ' ע"ב ת"ר האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב וי"א פסול לעדות וכ' רש"י האוכל בשוק הואיל ואין מקפיד על כבודו אינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל. והנה יש כאן לימוד נורא, הרי בין מזה שאין מקפיד על כבודו לבוא להעיד עדות שאינה אמת שזה עבירה לשמים ולבריות, וזו עבירה חמורה מאד כדאיתא בגמ' שבועות, וזה גם בעשרת הדברות.

וצריך לומר דאין הפירוש שהוא חשוד לבוא ולהעיד דבר שהוא שקר להדיא, ח"ו, אבל להעיד שיהא עדות אמת זה תלוי מאד בעד איך שרואה את המעשה, כידוע שיש אנשים שרואים רק חלק מהמעשה והשאר הם מבינים לבד, או שאומרים בדדמי. ודוגמא, אדם אומר מעשה שראה אצל אדם גדול אבל יש חי' אם ת"ח רואה או אדם פשוט רואה, ת"ח רואה אחרת, לכן אדם שהוא חי באופן מזולזל, חי כמו אנשים שאין להם תורה ויראת ה', הרי א"א לסמוך על מה שהוא אומר, שאפי' אם אינו משקר להדיא אבל ודאי שא"א לסמוך על מה שראה.

והנה בגמ' בסנהדרין כט. מבואר שיש הלכה לאיים על העדים שיאמרו האמת, והגמ' דנה איזה איום ישפיע עליהם שלא לשקר רק לומר האמת, ומביאה הגמ' איום של עניות או חרב ח"ו וזה לא משפיע, שיאמרו לנו זה לא יקרה, אבל אומרים להם סהדי שקרי אאוגרייהו זילי, שהשוכרים אותם הם מזלזלים בהם, וזה ישפיע יותר מהכל, שאדם מפחד שהשני יזלזל בו ויראה אותו כאדם נחות, ואם יאמר שקר כולם יזלזלו בו. א"כ כמה חשוב שאדם איכפת לו מזה.

ואם הוא אוכל בשוק, ומזלזל בעצמו א"כ האיום הזה שאמרו בגמ' לא יעזור לו, א"כ הוא יכול להעיד שקר, וידוע ד' הנתיבות שהנאמנות של העדים בחזקה שאין משקרים, אבל אדם כזה יצא מכלל החזקה.

והנה התוס' בקידושין הק' על רש"י

א. בראש הדברים כתב בזה"ל: "לכבוד הבה"ח ר' חיים מלין שיחי', בתודה על התמסרותך לנושא החשוב. אכתוב מה שנתעוררתי".

דאוכל בשוק פסול לעדות, והרי בירושלמי איתא דר"ש ברבי הוה אכיל בשוקא חזיה ר"מ אמר לו אין שבח לתלמיד לאכול בשוק משמע דלאחר אין קפידא, והנה מהתוס' משמע דבתלמיד היו מסכימים לרש"י, דסתם אדם אין זה זלזול בעצמו כי זה דרכם, אבל תלמיד צריך לשמור יותר על כבודו, ורואים דהמושג לזלזל בעצמו תלוי בסוג האדם, דת"ח שהוא בן תורה ואכילה שלו היא אכילה של בן תורה הרי שאם הוא יורד בדרגא של אדם של שוק הוא כבר מזולזל, והוא יכול ח"ו להגיע לעבירות, כי חסר לו נכבדות הראויה לת"ח.

עכ"פ לכו"ע חז"ל גילו לנו כלל גדול הנוגע להליכות החיים, שאדם שלא יודע להתנהג כפי מעלתו, הרי חלק מהמעצורים שיש לאדם לא להתדרדר חסר, כי כבוד האדם זה מזכיר לו את מה שנדרש ממנו, ולכן אמרו (ברכות יט:) גדול כבוד הבריות שדוחה איסורים, דכשאדם לו מתנהג במכובדות הרי זה סכנה.

ויתכן שמה שאמרו חז"ל על יוסף הצדיק שהיה מסלסל בשערו ומתקן לבושו שיראה נאה, כי הוא הרגיש שבמצב שהוא חי בשבי ובמקום של אנשים נמוכים הוא חייב להתנהג בגינוני מלכות שידע שהוא לא כמוהם.

ואמרנו פעם בס"ד שזה הפירוש בוישמע יתרו חותן משה את כל אשר עשה ה' וכו', ויש כאן התפעלות שיתרו היה היחיד ששמע ובא. וכמו שהאריכו רבותינו הגדולים בזה, אבל מה הסוד שדוקא יתרו שמע ובא. כי כולם "לא שמעו", זאת אומרת השמיעה לא היתה שמיעה, ורק יתרו "שמע" כי הוא חותן משה.

ורש"י כ' שהיה מתכבד במשה. ולכאורא זה לא מובן היכן כתוב כאן שהיה מתכבד במשה. אלא שהוא הרגיש כמו חותן של מלך, א"כ זה מחייב אותו להתנהג במכובדות, ואדם שחי במכובדות שומע דברים אחרת מאדם פשוט, הוא שמע ובא, וכמו שאמרנו בעדות.

ואנו רואים את זה, כמה שאדם יותר מכובד הוא שומע את רוח הדברים, את התוכן, והוא יכול להשתנות, ולכן חשוב מאד לבן תורה לא להיות כמו אחד מהרחוב, שזה זלזול בעצמו.

ויוסף הצדיק - כתוב בגמ' שפטפט ביצרו, ואומר רש"י שזלזל ביצרו, והפירוש, שהיצר ניסה לזלזל את יוסף, להוריד את רמתו הרוחנית שיהא כמו אחד מהם, והוא תמיד זכר את יעקב אבינו, את אברהם ויצחק, וידע שהוא אדם אחר לגמרי, וממילא זה מדה כנגד מדה, שהיצר הוא המזולזל ולא אנו.

ויש עוד הרבה להאריך, והעיקר למעשה להתנהג כבני מלכים, בדיבור, בלבוש, בהימצאות רק בין אנשים יראים ולא בין פורקי עול ח"ו, והקב"ה יעזרנו על דבר כבוד שמו.

אורח חיים

מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א

בענין אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על הזכרת שם שמים לבטלה.

מתוך קונטרס עזרת אליעזר על מסכת ברכות [כת״י] להגאון רבי אליעזר קרביץ שליט״א

ש. מי שהתחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל נפסק בשו״ע בסימן קז׳ סעיף א׳ שצריך להפסיק מיד אפילו באמצע ברכה. מעתה יש לעיין האם צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כנגד אותם ברכות שהתפלל מקודם בטעות.

ת. יאמר.[א]

ש. האם אותם ברכות שהתפלל מתוך שמו״ע בטעות עד שהפסיק, יעלה לו לחשבון של מאה ברכות, או למעשה מתברר שהיה אסור לו להתפלל כן, ויתכן שזה גם ברכה לבטלה, ולא יעלה לו.

ת. יעלה.

ש. מי שצריך לחזור להתפלל שוב שמו״ע כגון ששכח מעין המאורע וכדומה, האם לפני שמתפלל שוב צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על השמו״ע הראשון שנמצא שהתפלל שלא כדין.

ת. כן.

ש. מי שנטל ידיו עם ברכת נטילת ידים והתחרט שלא רוצה לאכול, או שנזכר שאסור לאכול לחם ורוצה עתה להציל הברכת נטילת ידים שלא תהא ברכה לבטלה, האם יעזור שמיד בגמר הברכה יקח פרי וישטפנו במים, ואז מדין דבר שטיבולו במשקה יועיל הברכה שלא תהא ברכה לבטלה.

ת. א. נכון.

ב. כבר כתב הריטב״א שאינה ברכה לבטלה[ב].

ש. אם מועיל עצה זו שיקח פרי וישטפנו במים, כיצד הדין במי שנוהג תמיד שלא לברך ברכה על דבר שטיבולו במשקה כי אם נטילה לבד, האם לשיטתו יוכל לעשות עצה זו כשבירך על נטילת ידים לאכול לחם והתחרט ורוצה להציל הברכה ע״י שיקח דבר שטיבולו במשקה, או מכיון שהוא לשיטתו לא מברך אף פעם על דבר שטיבולו במשקה, גם לא יוכל להשתמש בעצה זו להציל מברכה לבטלה.

ת. יכול.

ש. האם אפשר לומר בס״ד טענה מדוע לא יועיל כלל עצה זו שיקח עתה דבר

א. בענין לומר ברוך שם בתוך כדי דיבור, עיין בברכת אברהם עמוד קעג׳.

ב. בהלכות פסח הבאנו בשם מרן הרב שטינמן זצוק״ל העצה שיקח פרי רטוב.

שטיבולו במשקה, שהרי עד כמה שהוא התכוין בברכה על נטילת ידים לצורך סעודה, ובכלל לא התכוין בדעתו לברך על נטילה לצורך דבר שטיבולו במשקה שגם לא היה לפניו בעת הברכה, א״כ איך אח״כ יוכל לקחת פריו ולשוטפו במים, הרי בזמן שבירך לא היה לפניו את המחייב לברך, ואיך אח״כ יוכל לתקן את מה שבירך למפרע.

ת. מהני.

ש. התחיל לברך ברכה על מאכל מסוים ולפתע נודע לו באמצע הברכה או בסיום הברכה, שמאכל זה היה תחת המיטה ששורה עליו רוח רעה, מה יעשה.

ת. יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ש. אדם שאומר פסוק שלם שיש בו הזכרת שמים שלא לצורך, האם נחשב שאמר שם שמים לבטלה ויצטרך לומר ברוך שם כמו בברכה לבטלה.

ת. לא.

ש. האם יש איסור לומר הזכרת שם שמים בשפה אחרת לבטלה כמו במזכיר בלשון הקודש.

ת. לא כדאי.

ש. מי שהזכיר שם שמים בשפה אחרת לבטלה, האם יצטרך לומר ברוך שם כמו במזכיר שם שמים בלשון הקודש לבטלה.

ת. אין חייב.

ש. אדם שבאמצע פסוקי דזמרה טעה והוציא שם שמים לבטלה, האם יאמר ברוך שם.

ת. כן.[ג]

ש. האם שייך לומר שעדיף שיאמר פסוק אחר שנזכר שם שמים כגון ד׳ עוז לעמו יתן ד׳ יברך את עמו בשלום, ועי״ז יתקן את השם שמים שאמר לבטלה, או עדיף ברוך שם.

ת. ברוך שם.

ש. אם יש עדיפות לתקן את השם שמים שאמר לבטלה ע״י שימשיך פסוק חדש ולא יאמר ברוך שם, האם יכול לומר איזה פסוק שירצה שמתחיל בשם שמים, או עדיף שיזכיר פסוק מתוך פסוקי דזמרה, כגון שיאמר ד׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו.

ת. אין נכון באמצע פסוקי דזמרה שקבעו חז״ל.

ש. אדם התחיל פסוק בפסוקי דזמרה שיש שם הזכרת שם שמים והמשיך הפסוק ובאמצע טעה והזכיר שוב שם שמים בטעות ועדיין הוא באמצע הפסוק, מה יעשה כדי לומר ברוך שם, הרי הוא באמצע פסוק שהתחיל בה עם הזכרת שמים.

ת. ימשיך יעננו ביום קראנו, ויחזור מהתחלה.

ש. מי שבטעות יצא לו מפיו באמצע שמו״ע שם שמים לבטלה, האם שייך שיאמר ברוך שם או איזה בקשה ע״י פסוק שקשור לשם שמים.

ג. כן אמר לי גם הגאון ר׳ יצחק זילברשטיין שליט״א, שברוך שם זה גם עוד שבח להקב״ה. כמו כן מצאתי בפסקי תשובות סימן נא׳ אות ט׳ מביא שרשאי לומר ברוך שם כבוד מלכותו על שם קודש שאמר לבטלה באמצע פסוקי דזמרה שעניינה לכתחילה לאומרה סמוך ותיכף לאמירת השם לבטלה בלא להתמהמה.

ת. יאמר הושיעה המלך יעננו ביום קראנו.

ש. בעל קורא שהתחיל פסוק שיש שם הזכרת שם שמים, ובהמשך הפסוק טעה והזכיר שם שמים לבטלה, רבינו שליט״א סובר שיאמר ברוך שם בסוף הפסוק. לכאורה צ״ב הרי בכה״ג עבר תוך כדי דיבור עד שגמר הפסוק.

ת. יתחיל אח״כ מתחלתו.

ש. עוד צ״ב, ברגע שיאמר ברוך שם לתקן את השם שמים שהוציא לבטלה, האם זה מבטל רק את הזכרת שם שמים שהוציא לבטלה, או שהברוך שם מבטל גם את הזכרת שם שמים הראשון שכן אמר כדין, כי הברוך שם הולך על כל הזכרת שם שמים שאמר עכשיו בפסוק, כמו אדם שאמר פעמיים שם שמים לבטלה, שלכאורה בברוך שם אחד מתקן את שני הפעמים.

ת. כן.

ש. בגמ׳ בברכות מצינו שמי שהוציא שם שמים לבטלה צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. יש לעיין האם במקום ברוך שם, יעזור שמיד ימשיך פסוק שמתחיל בשם, כגון ד׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, או עד כמה שכבר אמר שם שמים לבטלה, לא יכול להופכו ולתקנו ע״י שיאמר פסוק שקשור לשם שמים, אלא חייב דוקא לומר ברוך שם שבזה מתקן את השם שמים לבטלה.

ת. דווקא.

ש. בגמ׳ בברכות מובא שמי שאמר בטעות שם שמים לבטלה, מביאים התוס׳ שצריך לומר ברוך שם, וזה התיקון. עתה יש לעיין כיצד הדין בטעה והזכיר שם שמים באמצע ברכות ק״ש לבטלה, האם יכול לומר ברוך שם.

ת. לא.

ש. כיצד הדין בטעה והזכיר שם שמים באמצע ק״ש האם יאמר ברוך שם.

ת. כן.

ש. כיצד הדין בהזכיר שם שמים לבטלה בג׳ ראשונות וג׳ אחרונות של שמו״ע האם רשאי לומר ברוך שם, או שאסור.

ת. לא.

ש. מה הדין בעל קורא באמצע הקריאה כשטעה והוציא שם שמים והוא באמצע פסוק מה יעשה.

ת. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויחזור מתחילת הפסוק.

ש. כיצד הדין בהתחיל פסוק שיש שם הזכרת שם שמים והמשיך את הפסוק, ובאמצע המשך הפסוק הזכיר שם שמים לבטלה, כיצד יעשה בשביל לומר ברוך שם.

ת. בסוף הפסוק.

ש. שאלתי לרבינו שליט״א לגבי מי שטעה והוציא שם שמים לבטלה באמצע פסוקי דזמרה, האם יאמר ברוך שם או פסוק אחר שקשור לשם שמים, כגון ד׳ הושיעה וכו׳, והרב שליט״א השיב שיאמר ברוך שם, שאין לומר פסוק. ושאלתי עוד לרבינו שליט״א מה יעשה באמצע שמו״ע כשטעה, ושם השיב רבינו שליט״א שיאמר פסוק הושיעה המלך וכו׳. מאי שנא מפסוקי דזמרה שאומר ברוך שם, לאמצע שמו״ע שאומר פסוק ולא אומר ברוך שם.

ת. בש״ע אי אפשר להפסיק בדברים אחרים.

ש. בסוף תפלת יו"כ קטן אומרים ז' פעמים ד' הוא האלוקים. מי שמסופק ולא יודע כמה אמר, האם יכול לומר עוד כמה פעמים אפילו שיתכן שלבסוף יצא שאמר יותר משבע.

ת. ספיקא לקולא.

ש. מי שבטעות יודע שאמר שמונה פעמים ד' הוא האלוקים, האם יצטרך לומר ברוך שם על הפעם הנוספת שאמר ד' הוא האלוקים שלא לצורך.

ת. לא.

ש. הגמ' בנדרים דף ז' ע"ב אומרת "אמר רב חנין אמר רב הושמע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי שכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות מצויה ועניות כמיתה וכו'".

מבואר שמי שמוציא שם שמים לבטלה צריך לנדותו. כיצד הדין במי שבירך ברכה לבטלה במזיד האם צריך לנדותו, או עד כמה שאמר זאת במטבע של ברכה הגם שהיה אסור לו, עכ"ז לא ינדוהו באופן זה.

ת. צריך.

הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראב"ד עדה החרדית
מח"ס תשובות והנהגות מועדים וזמנים

פסקי הלכות בענינים שונים

שנרשמו על ידי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א, דומ"ץ קרית ספר ובית הוראה אהבת שלום

א. קצף הנעשה מביצים ללא תערובת ועבר עליהם הלילה דינם כביצה קלופה שעבר עליה הלילה דאין לאוכלה.

ב. הא דאין לאכול שום בצל וביצה קלופים שעבר עליהם הלילה יש נידון האם היינו דוקא כל הלילה או העיקר זה עמוד השחר ולמעשה יש להחמיר אם היה קלוף בלא תערובת עד עמוד השחר.

ג. סיר שנתבשל בו בשר ודגים אי"צ להגעילו ודי להמתין מעת לעת כדי להשתמש בו.

ד. מי שבאמצע צחצוח השיניים הוציא את המברשת מהפה והיא מלוכלכת בדם אי"צ לנקותה לפני שמכניסה שוב לפה.

ה. מוהל כשעושה מציצה אי"צ ליזהר לא לבלוע מהדם כיון דלא חשיב פירש.

ו. דנו האחרונים אם מותר בזמנינו לגדל בהמה דקה בארץ ישראל ולמעשה יש להחמיר.

ז. המקבל עליה והגבאי אמר במי שבירך בעבור שיתן מתנה אם ענה אמן חייב לשלם ואם אינו רוצה לשלם שלא יענה אמן.

ח. מותר להתלונן למשרד התחבורה כשאוטובוס לא מגיע ואין בזה איסור של ערכאות דהם קיבלו עליהם את חוקי המדינה ואם החברה אומרת שמוכנים לבוא לבי"ד וכוונתם לטעון שם שהיו אונסים ואי אפשר להוכיח שהם לא היו אונסים הבי"ד יצטרכו לפסוק כפי חוקי המדינה דעל מנת כן קיבלו את הזכות להפעיל את התחבורה הציבורית.

ט. הזמין מונית סמוך לשבת וביקש נהג גוי וכן כשעלה על המונית שאל אותו אם הוא גוי והשיב שכן ולבסוף הנסיעה תפס שרימה אותו והוא יהודי אם למעשה נהנה מנסיעה זו צריך לשלם לו.

י. הנוהג להחמיר שלא לעשות מלאכות במוצאי שבת עד צאת הכוכבים כשיטת ר"ת יש לו להחמיר כן אף במוצאי שבת חנוכה ולא ידליק נרות חנוכה עד צאת הכוכבים כשיטת ר"ת.

יא. אין להדליק נרות חנוכה על מעקה של מרפסת פתוחה דאין המרפסת חשיב כבית.

יב. בן ישיבה שאוכל ג' סעודות בישיבה ויש לו שם חדר לישון בצהרים ובלילה הולך הביתה לישון יש לו להדליק נרות חנוכה בבית שיושן שם בלילה ואף אם זה בעיר אחרת מהישיבה.

יג. מעיקר הדין מותר להשתמש להדלקת נרות חנוכה בפתילות שייצרו עבור נוצרים לצורך חגם.

יד. חוטי ציצית שבלו או נפסלו אין לעשות מהם פתילות לנר חנוכה דזה חשיב ביזוי מצוה.

טו. המדליק נרות חנוכה מספק בפתח החצר ובחלון ביתו אין צריך לחשוש לשינוי מקום דאין הברכה חל על המקום השני דכל מה שמדליק בב׳ מקומות זהו לצורך הברכה כדי לצאת מידי ספק.

טז. המדליק נרות חנוכה בחלון אין צריך לדקדק להדליק בימין החלון.

יז. גם בחלון אפשר להדליק בטפח הסמוך לחלון כמו בפתח דניכר דזה שייך לבעל החלון.

יח. אפשר להדליק נרות חנוכה בחלון על הסורגים היוצאים והבולטים חוץ לחלון אף כשזה יותר מטפח מהחלון כיון דזה ניכר שזה שייך לבעל החלון.

יט. המתגורר במרתף ויש בו חלון להדליק סמוך לקרקע רשות הרבים תוך ג׳ טפחים לקרקע יצא ידי חובה להדליק בחלון זה.

כ. בזמן הזה שמחלת הקורנה משתוללת חשיב כזמן מגיפה ועל כן יכולים לומר באבינו מלכינו במקום ״מנע״ מגיפה מנחלתך ״עצור״ מגיפה מנחלתך כמו שכתוב באוצר התפילות שכן נהג מהר״ם. אולם אין חיוב לכולם לשנות ולומר כך דמנע מגיפה זהו נוסח התפילה.

כא. מי שיש לו שבר וכדו׳ או שאינו חולה בכל גופו אין מצוה לבקרו.

כב. חולה שמחוסר הכרה או שאינו יודע מה קורה עמו ואין צריך לשמשו מ״מ יש מצוה לבקרו כדי להתפלל עליו.

כג. מקיימים חלק ממצות ביקור חולים כשמדבר עם החולה דרך הטלפון.

כד. הא דאסור למבקר החולה לשבת יותר גבוה מהמיטה של החולה ששוכב עליה היינו כשהמבקר יושב גם על המיטה אבל ביושב על כסא וספסל מותר לו לשבת יותר גבוה מהחולה.

כה. בביקור חולים שחייבים לבקש עליו רחמים ראוי לא להסתפק רק באמירת רפואה שלמה אלא יאמר אל נא רפא נא לך.

כו. כשמתפללים עבור תינוק חולה ללא שם אומרים הנולד לפלונית בת פלונית [ואפשר לתת שם לתינוק חולה לפני הברית כשצריך לדחות את הברית].

כז. מותר לומר בשמחת תורה את התפילות מהחיד״א המובאות במחזורים לומר בשעת ההקפות דהם בקשות על רוחניות אף כשחל שמחת תורה בשבת מותר.

כח. עדיף לקנות ס״ת מסופר יר״ש אף שאין הכתב יהיה יפה במיוחד מלקנות אצל סופר שאינו ת״ח ויר״ש כל כך אף שהכתב שלו יפה במיוחד.

כט. הא דאין מתקשטין בבית הכנסת היינו דאין ללבוש קישוט בבית הכנסת אבל מותר ליכנס מקושט בביהכ״נ וללבוש עניבה בביהכ״נ לנוהגים ללבוש עניבה כנראה דס״ל דזה מלבוש ולא קישוט דאם לובשים את זה לשם קישוט יש בזה משום לא תלבש.

ל. רק עליה לתורה אין לתת לב' אחים בזה אחר זה אבל שאר כיבודים מותר לתת לב' אחים בזה אחר זה.

לא. משקל שבור שהבעלים הצליחו למצוא דרך שמניחים את שני החלקים השבורים אחד ע"ג השני וכך מצליח לשקול באופן לא מדויק ומשתמש בזה רק לצורך עצמו כיון שאדם מבחוץ רואה רק משקל שבור לכן אין איסור להשהותו.

לב. מותר לעשות הבדלה במוצאי שבת לפני תפילת מעריב.

לג. פרי שיש בו ריח טוב אולם התקלקל באופן שכבר אינו ראוי לאכילה מ"מ מברכים על ריחו הנותן ריח טוב בפירות.

לד. אף דאיתא (שמות רבה ו' ב') דכל העוסק בצרכי ציבור משכח תלמודו מ"מ כשבא לפניו מצוה שא"א ע"י אחרים יפסיק ויעסוק בצרכי ציבור הללו.

לה. העונה איש"ר באופן שאינו שומע את הש"ץ לכתחילה יש להמשיך ולומר יתברך וישתבח עד דאמירן בעלמא.

לו. לכתחילה צריך שחוטי הציצית של הט"ק יהיו שנים לפניו ושנים לאחריו ויהא רווח ביניהם ולאו שפיר עבדי אלו ששמים את הציצית שנים מצד ימין ושנים מצד שמאל ללא רווח ביניהם.

לז. מי שבנו נכנס לעול תורה ומצוות ונמצא בחו"ל אינו יכול לברך ברוך שפטרני דלשון של זה משמע שנמצא בפניו.

לח. גם בזמנינו יש להקפיד על הא דאיתא באבות דר' נתן (פי"ב ה"ח) דאין ממזר נכנס לירושלם לכן אין למכור או להשכיר דירה בירושלם (בין החומות) לממזר.

לט. מותר לגעת בחפץ חבירו כשלא מזיקו אולם אם הבעה"ב אוסר אסור לנגוע אף שאינו מזיק לו כלל.

מ. אדיר במרום אומרים רק כשלא היו כהנים והש"ץ אמר או"א ברכנו ואומרים את זה כשהש"ץ אומר שים שלום.

מא. מי שהתרחץ בים ואח"כ יוצא ונוטל ידיו כדי לאכול מברך ענט"י ואינו נפטר מהרחיצה בים שיהא חשיב כטבילת ידים דלא נתכוון לטבול את הידים לאכילה וכן חזינן דכהן שטבל מ"מ צריך לעשות קידוש ידים ורגלים.

מב. אף דהא דמבטלין תלמוד תורה לשמחת חתן וכלה היינו לחופה דעדיף שיהא ציבור בחופה משיהא אח"כ אולם אם הוא רוקד עדיף שיבוא בשעת הריקודים.

הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א
רבה של עיר העתיקה

שאלות ותשובות חדשות בכמה עניינים

נשלח למערכת מאת הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון

א] האם יש איסור לכתוב 'עיר הקודש' על ערים אחרות, כגון בני ברק, מודיעין עילית, שכן אף שם יש לומדי תורה, או דהוי זלזול בכבוד ירושלים.

תשובה: על כל עיר באה"ק אפשר לכתוב כך.

ב] והאם על 'צפת' או 'טבריה' אפשר להקל לכתוב?

תשובה: כנ"ל.

ג] האם מותר להתפלל על הגויים שינצלו ממגיפה שפרצה בהם, או דהוי כמו מיילד בן גויה שאסור.

תשובה: לענ"ד מותר.

ד] הנה כעת בהוראת משרד הבריאות החלו להדפיס על מוצרים שיש בהם הרבה סוכר או מלח או שמן 'סוכר בכמות גבוהה' (שהסימון האדום מרתיע את האנשים). ונסתפקו האם משום הכי אסור לאכול מאכלים אלו משום ונשמרתם לנפשותיכם (והוי כמו רופא העומד לפניו ואומר לו להמנע מאכילת מאכל זה), או דכיון שהורגל במאכל זה – ולא רואה נזק מיידי, מותר.

תשובה: מה שדרך בני אדם לאכול מותר.

ה] האם מותר להוציא בשב"ק כלי הנמצא בתוך המקווה לטהרת כלים, דהרי לשיטת הכס"מ הטהרה נעשית רק ביציאה מן המים, וא"כ אם הכלי חדש – הרי הוא מתקן מנא.

תשובה: אם אינו מתכוין לזה הוי פס"ר דלא איכפת לי' ושרי.

ו] האם כשיורד גשם בשב"ק, מותר להכנס לתחנת אוטובוס – שמחכים שם אנשים לאוטובוס שמחלל שבת רח"ל, או דאי"ז חילול ה' הכל יודעין שמשום הגשם נכנס.

תשובה: יתכן.

ז] האם מותר להוציא ספר תורה מהביהמ"ד – תוך כדי קריאת התורה – בשביל מנין אחר (כגון בבית שני), מי חשיב בכלל ועוזבי ה' יכלו, או דלמא דהרי יוצא עם ספר תורה לקרות בו – ואולי ליכא חששא.

תשובה: לענ"ד ימתין לבין גברא לגברא.

ח] אדם היושב ולומד (בכולל או בישיבה) ושומע באמצע הסדר – שעובר מתחת לבנין הכנסת ספר תורה, כיצד יש לנהוג, האם חייב או אפשר לרדת וללוות הספר תורה (ומהו השיעור, האם ד' אמות), או דפטור דעוסק במצוה, ואף אסור משום ביטול תורה דרבים.

תשובה: לענ"ד פטור, אולי אסור.

ט] שני לחמניות הדבוקות זו בזו (מחמת שהיו צמודות בתנור), האם נחשבות ללחם משנה בשבת קודש (והאם מותר להפרידם בשב"ק).

תשובה: כן, מותר להפרידן.

י] יל"ע בבירך על סוכריה והכניסה לפיו, ונמצאת בפיו זמן רב עד שנימוחה לגמרי, האם מותר (וממתי) לשוח ולדבר (דהא קיי"ל שבכל מאכל, אין לדבר עד שיבלע).

תשובה: ברגע שבלע קצת טעם מתוק רשאי לדבר.

יא] יש להסתפק בעדים החותמים על כתובה וכל כיו"ב, שטובלים האצבע בטבלת דיו ומניחים את טביעת האצבע על הדף, וכך במקום חתימה יש טביעת אצבע. דמצד אחד הרי אין בעולם עוד טביעת אצבע כמו של אותו עד, וא"כ הו"ל חתימה מהודרת, אך מאידך אין יודעין על פי טביעת האצבעות מי הוא העד שחתם (ויל"ע מהא דרב צייר כורא וכו', דחזינן דכן הוי חתימה). אשמח לשמוע חוו"ד רבינו שליט"א בזה.

תשובה: הרי ר"ג תיקן שיפרשו העדים שמותיהן.

יב] שמעתי שרבינו שליט"א זכה לשאול מקמיה מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל לגבי בחירת שידוך, על מה יש להקפיד יותר, האם שהמדוברת תהיה בת ת"ח או על הענין של יבדוק באחיה. אשמח לדעת אם נכון הדבר, ומה השיבו מרן הגרי"ז זצ"ל.

תשובה: נכון הדבר, והגרי"ז זצ"ל אמר שהעיקר לבדוק בה.

יג] יל"ע באב שבנו נכנס לעול תורה ומצוות, והוא נמצא בארץ אחרת, מי יכול לברך ביום הבר מצוה "ברוך שפטרני מענשו שלזה" (דהיו שטענו דלשון "שלזה" משמע שנמצא בפניו). ואם עתיד לשוב לארץ אחר כמה חודשים, האם יכול להמתין עם הברכה עד שובו.

תשובה: הוא מדבר אל הקב"ה, והבן נמצא לפני הקב"ה.

יד] יל"ע באדם שהפקיד חפץ אצל שומר שכר, ולאחר זמן עבר ליד בית השומר וראה את החפץ עומד ללכת לאיבוד, ויכול היה להצילו ולא הציל. האם אחר כך יכול לתבוע את השומר שישלם לו, דהרי השומר קיבל ע"ע בשכר לשמור על החפץ, והשומר טוען לבעלים הרי יכלת להציל את החפץ ולא הצלת. והבעלים טוען מה עניינך, אתה קיבלת ע"ע שמירה בממון ועליך לשלם. האם ידוע לרבינו שליט"א איך קיי"ל בזה (דלע"ע לא מצאתי שדנים בזה).

תשובה: לכאורה זו אבידה מדעת, וצ"ע.

טו] הנה קיי"ל דאין לזרוק זבל לרשות הרבים מרשות היחיד (גם בלי שעלול להזיק, אלא רק עצם ההשלכה של האשפה). ויל"ע באשפה שהגיעה מרשות הרבים – לרשות היחיד, מי מותר לזרוק בחזרה לרשות הרבים (לא מצד ההנהגה, אלא מצד ההלכה הפשוטה). וכגון, עץ שחציו ברשות הרבים וחציו ברשות היחיד, והעלים נושרים חצי לרה"ר וחצי לרה"י, האם מותרים בעלי רה"י לזרוק את העלים הנושרים לרה"ר דבלא"ה העלים נושרים לרה"ר, או דלמא כבר חצרם קנתה להם שלא מדעתם וכעת האשפה שלהם ואין להם לזרוק שוב לרה"ר.

תשובה: חצר לא קונה להם בעל כרחם, אבל גם עלי הפקר אסור לזרוק לרה״ר.

טז] בהיתר לטלטל גרף של רעי משום מיאוס, שמעתי אומרים דכל זה בחצר ומבוי שדווקא שם מותר, אבל ברשות הרבים שהאנשים עוברים וממשיכים הלאה בדרכם, והרה״ר בלאו הכי לא נקי, ולאנשים זה לא אכפת כ״כ, א״כ שם אין היתר לטלטל גרף של רעי. מה דעת מרן שליט״א בזה.

תשובה: אינו נלענ״ד כלל, גם ברה״ר לא נוח לאדם להמצא ליד דברים מאוסים.

יז] במ״ב (סי׳ קכד סק״ט) מבואר שמותר לש״ץ לעקור בין חזרת הש״ץ לקדיש תתקבל – רק לצורך מצוה קצת כגון לתחנון או להוליך הס״ת לבימה. ויל״ע בזמן קריאת התורה האם צריך הש״ץ ליזהר שלא להרבות בהילוך שלא לצורך, ויעמוד ליד הבימה ולא יזוז משם עד אחר קריה״ת, דלא ראינו מדקדקין בזה כ״כ.

תשובה: לכאורה נכון לדקדק. וזה לא נוגע לשבת וכו׳ שאומרים תתקבל לפני קריאת התורה.

יח] בברכת בית הקברות (אשר יצר אתכם בדין וכו׳), ומבואר בשו״ע סי׳ רכד דעל קברי עכו״ם אומר בושה אמכם וכו׳. ויל״ע בקבר ישראל מומר, דהרי כתב הרמב״ם בסוף הלכות שבת דהמחלל שבת ה״ה כגוי לכל דבריו, האם יברך הברכה או יאמר בושה אמכם (ומה הדין בחילונים בזמננו).

תשובה: רוב החילונים בזמננו הם לענין זה תינוקות שנשבו. על מומר ממש נלענ״ד שלא יאמר לא זה ולא זה.

יט] אדם הנמצא בבית הכסא במוצ״ש אחר השקיעה – קודם שהבדיל, ואין לו נייר לנגב אלא אם יפתח ויחתוך הטישו, האם מותר לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול בבית הכסא, או לא.

תשובה: לא.

הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
גאב"ד רמת אלחנן וראש כולל בית הלל חולון
בעל חשוקי חמד

עניינים שונים

רשימות "חשוקי חמד" דברים ששאלתי ושמעתי ממורי ורבי מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א. נמסר ע"י תלמידו הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון[א]
[מתוך החיבור "רשימות חשוקי חמד" העומד לראות אור אי"ה]

א. נשאל רבנו אם מותר לבלוע ויטמינים לחיזוק הגוף קודם התפלה או לא ואם יש בזה משום ואותי השלכת אחרי גוך ולא תאכלו על הדם (כמבו' במ"ב סי' פט סקכ"א), ואמר רבנו דאמנם לרפואה התירו (כמבואר בעולת תמיד שם סקי"ג, וכמבו' בביאה"ל דאפי' אם יכול אחר התפלה מ"מ מותר גם קודם) דאין בזה משום גאוה כל שמכוין לרפואה, אך כאן א"צ לזה דהרי אין לאוכל שום טעם ואי"ז גאוה ומותר קודם התפלה.

ב. נשאל רבנו אם מותר לעשות התרת נדרים קודם התפלה, דהרי אסור לדון קודם התפלה (או"ח סי' רלב ס"ב, ומ"ב סי' פט סקל"ו), והשיב רבנו דכל הטעם שמא ימשך ויעבור זמן התפלה (שבת י, א. וכ"פ במ"ב סי' רלב סק"י), אבל התרת נדרים לא מיתחזי כדינא (ולכן מותר להתיר לצורך השבת, כדאי' בנדרים עז, א, ובשו"ע יו"ד סי' רכח ס"ג, ובש"ך שם), וא"כ כ"ש התר"נ דערב ר"ה שהוא נוסח קבוע ואין כאן דיון כלל, דלא שייך שימשך בזה, ושרי קודם התפלה.

ג. נשאל רבנו בחליצת התפילין קודם מוסף דר"ח, האם יש להמתין לזקנים שמורידים התפילין באיטיות יותר, דהרי אין להפסיק בין קדיש להתפלה. והשיב רבנו דאמנם כן הדין שצריך לחלוץ בזריזות (כדאיתא במ"ב סי' כה סקנ"ט, ויעוי' בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' מט), אך מ"מ יש להמתין לזקנים, וציין רבנו להא דאיתא בחולין (ז, א) ברבי פנחס בן יאיר שהלך לפדיון שבויים וחלק הנהר, ואח"ז ביקש מהנהר שיחלוק גם לנכרי אחד שהלך עמו – דוכי כך עושין לבני לויה, וכעי"ז י"ל כאן – וכי כך עושין לבני לויה, הרי הזקן התפלל עמהם, ואינו הגון שלא להמתין לו.

ד. נשאל רבנו באדם שהחל להתפלל שמו"ע, ונעמד לידו אדם החולה בשפעת וחושש

א. א.ה. אין לסמוך על הדברים להלכה למעשה, שכן לע"ע לא עבר רבינו מרן שליט"א על הדברים, וכל טעות או שגיאה אין לתלות בבאר מים חיים אלא אך ורק בשואבים מן הבאר.

שידביקנו, מה יעשה. והשיב רבינו שמותר ומצוה לעזוב את המקום, דכל דבר המטרידו בתפילתו מותר לו לעזוב מקומו, כדאשכחן גבי תינוק המפריעו שיכול להרחיק עצמו ממנו (מ״ב סי׳ ק״ד סק״א), או בנסתפק באיזה דין שמותר לילך ממקומו כדי לעיין בספר (מ״ב שם סק״ב), או בנחש כרוך על עקבו דרק להפסיק בתפילתו בדיבור אסור אבל לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מותר (רמ״א שם ס״ג, ומ״ב שם סק״י), א״כ ה״ה הכא[ב].

ה. נשאל רבנו באדם שסיים שמו״ע ומאחוריו עומד אדם שמאריך טובא בתפילתו, כחצי שעה אחר סיום התפלה, האם מותר בכה״ג לפסוע כנגדו. ואמר רבנו דלהטעם שמבטל כוונת המתפלל י״ל דאיבד זכותו אך מאריך שלא כדין, אך להטעם שמפסיק בין המתפלל לשכינה יש לדון אם מותר, אך כיון דנקטי׳ דעיקר הטעם הוא טעמא קמא (כ״מ בדעת תורה למהרש״ם סי׳ קב סק״ד, ובאש״א שם), א״כ יש להקל לעבור כנגדו, ואם יכול עדיף לפסוע לצדדין (דלדעת השו״ע מותר, ורק להמג״א בשם הזוהר יש להחמיר).

ו. נשאל רבנו בת״ח מפורסם שנחלה ל״ע, ואינו יכול לקום ולהתפלל מוקדם, האם יתפלל בציבור בשעה מאוחרת או דיש בזה חילול ה׳ שאנשים אין יודעין על מחלתו, וע״כ אולי יתפלל ביחידות. והשיב רבנו דיתפלל בציבור מאוחר, דמצוה על כל אחד לדון לכף זכות את אותו ת״ח, ומי שאינו דנו לכף״ז הרי העוון תלוי בצווארו, ואיב״ז חילול ה׳.

ז. אמר רבנו בשם מרן הגר״נ קרליץ זצ״ל דעדיף להתפלל ביחד עם גדולי הדור במנין מצומצם מאשר במנין רגיל ברוב עם, דגדולי הדור חשיבי כרבים כמבואר בברכות (נח, ב) כיון דחזיתינכו חשבתינכו עלואי כשתין רבוון בית ישראל וברכינא עלייכו תלתא וכו׳.

ח. נשאל רבנו בבית הכנסת שמוכרים העליות בשלש שקל, האם יש בזה גנאי וביזוי כבוד התורה, דהגבאים טוענים שמוכרים זאת כדי שלא יריבו למי נותן עליות ולמי לא. והשיב רבנו דאכן יש בזה טעם לפגם, אך מאידך אם עי״ז מונע מחלוקות יש להקל. אך מ״מ יש לעורר את הציבור על חסרון כבוד התורה שבדבר (ואמר רבנו דיתכן שיש מדה כנגד מדה שלכן אנשים לא מצליחים במסחרם וכיו״ב).

ט. נשאל רבנו כשלאחר הגבהת הס״ת, נפל הקלף מעט, ואין להם טלית כדי לגעת בקלף ולהרימו, ונסתפקו מה יעשו האם יגעו ערומים בקלף או שימתינו עד שיביאו טלית. והשיב רבנו דמכיון שהוא שב ואל תעשה, דהבזיון כבר נעשה שהקלף נפל כבר (לא שנגע בקרקע ח״ו, אלא שנפל מעט ללמטה), א״כ אפשר להמתין עד שיביאו טלית וירימו הקלף עם טלית.

י. נשאל רבנו במרא דאתרא שמאריך בתפילתו, ובשבת קודש כשהגיעו

ב. והנה שאלה זו נתעוררה בעת מגפת הקורונה ל״ע, בעת שהתירו גורמי הרפואה להתפלל יחדיו בציבור במקומות הפתוחים, או לאחר מכן במקומות סגורים, וארע כמה פעמים שנעמד להתפלל, ושוב נעמד לידו אדם אחר ללא מסכה וכיו״ב, ולפי״ז פשיטא שמותר ומצוה לעזוב את המקום.

בקריאת התורה לשלישי נסתפקו האם להמתין זמן קצר עד שיסיים תפילתו כדי להעלותו לתורה או לא. והשיב רבנו דבשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קטו) מבואר גבי כהן שמתפלל, האם להמתין לו עד שיסיים תפילתו או דיש בזה טירחא דציבורא, והשיב הרשב"א דאין להמתין לו דהוי גם טירחא דציבורא וגם יקרא דס"ת שלא יהא פתוח וממתין. ואמר רבנו דהכ"נ כאן אין להמתין עליו, אך הכל לפי הענין, ואם לציבור יש סבלנות, ויודעים שהרב עומד לסיים, יכולים לעשות עוד מי שבירך לקהל עד שיסיים תפילתו.

יא. נשאל רבנו באדם הנוסע מדי יום ברכבת ומתקיים מנין ברכבת, וקורין בתורה, והגיע התחנה שצריך לרדת האם מותר לו לרדת באמצי קריאת התורה (דאסור כמבו' בשו"ע סי' קמו ס"א). ואמר רבנו דבערוה"ש (שם ס"א) מבואר שגם במקום צורך גדול או אונס גמור אין להקל בזה, וגם בצריך לנקביו לא יצא אלא עד שיגמור העולה. ואמר רבנו דאם ירד, וימשיך לשמוע מרציף התחנה את הקריאה, לא חשיב שעזב, וזה שאח"כ הרכבת עוזבת אותו ונוסעת – חשיב שהס"ת מתרחק ממנו, ובצורך כה"ג יש להקל [ואמר רבנו בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל דאין לומר לו שיצא קודם קריאה"ת מהקרון, אלא יש לו להשאר שם].

יב. אמר רבנו כי מסתבר שאדם שאינו צמא ושותה סודה – מ"מ יברך שהכל אע"ג דאינו לצמאו, כיון שהגז נותן טעם טוב במים, והראיה שיש הרבה אנשים שאינם מסוגלים לשתות מים רגילים בגלל טעם המים ומ"מ שותים סודה, דזה נותן להם קצת טעם במים.

יג. אמר רבנו בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בזקן שמחמת חולי מברך כמה ברכות על אותו מאכל, דאין לענות אמן על כל ברכה וברכה דהרי זו ברכה לבטלה (רק שהמברך לא יענש על כך).

יד. אמר רבנו שנשאל בגבאים שכותבים במודעה בכניסה לביהכ"נ, כי כל מתפלל אשר הפלאפון שלו יצלצל באמצע התפילה, יקחוהו ויזרקוהו. ונשאל אם יש בכוחם ע"פ דין תורה לעשות כן, והשיב רבנו דאם זה על דעת רב המקום שפיר יש בכוחם לעשות זאת, דלמרא דאתרא יש סמכות וכעין הפקר בית דין הפקר, ושפי"ד.

טו. שאלתי לרבנו במה שכתב (סי' קכ"ד ס"ז) שהשח בחזרת הש"ץ – גוערין בו, האם כל אחד יכול לגעור או רק הגבאי והרב, ואם יודע שיביישנו בחזרה אם יגער בו או לא. ואמר לי שרק הרב וכדו' תועיל גערתו, ולכן כל אחד לא יגער, ובפרט כשיודע שיביישנו שאז לא יגער בו.

טז. נשאל רבנו באברך הלומד בקול רם ובצעקות וחלק מהאברכים טוענים שהדבר מפריע ללימודם, וחלק אומרים שזה מוסיף לריתחא דאורייתא. והשיב רבנו דאם אפשר לסדר שכולם יהיו מרוצים (כגון להושיב את האברך שלומד בקול רם מקדימה, ואלו שמפריע להם מאחור) – ודאי שיעשו כן, ואם בכ"א מפריע להם – י"ל שהאברך שלומד בקול רם אינו נוהג כדין, משום דאין לו לאדם ללמוד בקול משונה כשזה מפריע לאחרים, וכעין שמצינו גבי תפלה (סי' קא ס"ב) דלא ישמיע קולו ורק ביחיד יכול להגביה קולו כשלא יכול לכוון בלחש, אבל בציבור אסור דאתי למיטרד

ציבורא. ובביאה״ל שם כ׳ דאם אינו יכול לכוין ילך ויתפלל בביתו בקול.

והביא רבנו מש״כ בשו״ת חת״ס (יו״ד סי׳ ז׳) דאפשר דיש לרחק חולה במחלת הנפילה מבית הכנסת מפני רכי הלב וקטנים שיסתכנו ח״ו בראותם נכפה כזה נופל בחליו על הארץ, ואע״ג דמה חטא ומה פשע החולה מ״מ יש לו להתפלל ביחידות, והכ״נ אע״פ שחלק נהנים מלימודו, מ״מ כיון שמפריע לחלק, והוא המשנה מכולם, יש לו ללמוד בבית מדרש אחר שלא יפריע לאחרים.

יז. נשאל רבנו האם צריך לחנך קטן שלא לאכול בבית המדרש ובית הכנסת, שהרי יתכן שכשיגדל יהיה מותר לו לאכול בביהכ״נ משום ההיתר של תלמידי חכמים, וא״כ אולי א״צ לחנך ע״ז. והשיב רבנו דפשיטא שצריכין לחנכו, דאין ברור שכשהוא יגדל הוא יהיה בוודאי ת״ח שיהיה לו ההיתר, וגם אם יגדל ת״ח – מ״מ פעמים וגם בגדלותו והוא ת״ח - אין היתר, כגון שנכנס לאכול שם סתם, ואם לא יחנכוהו עלול להכשל גם בלא ההיתר. וגם דעלולים ללמוד ממנו לקולא. וגם דסו״ס יש כאן מציאות של היפך מורא מקדש, ולכן יש לחנכו לזה.

יח. אמר רבנו בשם הגרשז״א זצ״ל שביקנה״ז שעושים ביו״ט שחל במוצאי שבת, אין לקיים מש״כ הרמ״א או״ח סי׳ רצ״ו ס״א ״ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים בפה״ג, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע״. ובמ״ב שם (סק״ה) כתב ״האחרונים הסכימו דלא ישפוך בשעת ברכה כלל אלא בשעה שמוזג ישפכנו מלא על כל גדותיו שישפך על הארץ, וגם זה יש למעט בחלק הנשפך משום הפסד משקין״. ואמר הגרש״ז דביו״ט שחל במוצ״ש אין למזוג הכוס על גדותיה משום דכעת הוא יו״ט וכיון שהסימן ברכה הוא להרווחת שכר שאסור כעת ביו״ט, אין זה מכבודו של יו״ט שיעשה סימן ברכה זה ביו״ט.

ואמר רבנו דכל זה באדם רגיל, אך בבן תורה ות״ח שאצלו סימן הברכה וההרווחה הוא על התוה״ק, שירבה בחידושי תורה, מותר לעשות סימן זה ולכוין לברכה בחידושי תורה שהם האוצרות האמיתיים [ואמר רבנו שנשאל מרן הרה״י זצ״ל מדוע לא התעשר לאחר ששימש כסנדק פעמים רבות, והצביע על כל ספריו שחיבר ואמר שזו העשירות האמיתית. עוד סיפר רבנו על הרה״ק רבי הלל מקאלמייא זיע״א שבליל הסדר הוציא את חידושי תורתו והניחם על השלחן לקיים דברי המהרי״ל לכבד השלחן בכלים נאים, ואמר דאין לך כלים נאים יותר מזה], וא״כ בן תורה שאצלו עשירות היא בתורה, אין בזה כלל גנאי ליו״ט.

יט. שאלתי לרבנו בדינא דפסחים (נ׳ ב׳) דאין לעשות מלאכה בערבי שבתות וימים טובים (דאי׳ עלה דאינו רואה סימן ברכה לעולם), יל״ע אם מותר לעבור דירה (בזמן האסור במלאכה בתוך ער״ש, משעת מנחה קטנה וכו׳), דלכאו׳ מיקרי מלאכה וטירחא גדולה. ומאידך גיסא ביום שישי יש פחות ביטול תורה, ויותר קל למצוא עזרה. האם כ״ז שיקולים המתירים לעבור דירה בער״ש או לא. והשיבני דראוי שלא לעבור דירה ביום שישי כי אין זה מכבוד השבת,

ועל כך באה הזהירה התורה זכור את יום השבת.

כ. אמר רבנו באדם שבישרוהו בשבת שנולד לו בן או בת (שהרים הטלפון משום שחשב שאם מתקשרים ה"ז פיקוח נפש), האם יברך בשבת או לא דהרי נודע לו הבשורה מחילול שבת. והביא רבנו דברי הריטב"א גבי פירות שהובא לאדם בשב"ק מחוץ לתחום דמותר לו לאכלם, ולפי"ז הכ"נ יהא מותר לו לברך. אך אמר רבנו שהדבר מגונה מאד לברך על ידיעה שבאה לו בחילול שבת. ואמר ששאל לחמיו מרן הגריש"א זצ"ל והשיב שיברך במוצ"ש, ושאלו דהרי השמחה כבר פגה מעט, והשיבו דה"ז כמי שנמצא במבואות המטונפים שאינו יכול לברך ומיד ביציאתו יברך.

כא. נשאל רבנו אם יש ענין שלא לראות או לחנך הקטנים שלא לראות חילול שבת שנעשה לצורך פיקו"נ (כגון אמבולנס הנוסע בשב"ק). והשיב רבנו ע"פ המבואר בשו"ע (או"ח סימן שכח ס"ב) דמי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז ה"ז משובח, והשואל ה"ז שופך דמים. ובמ"ב שם (סק"ו) כתב בשם הירושלמי, הנשאל ה"ז מגונה, פירוש, משום שהת"ח במקומו היה לו לדרוש בפרקא לכל, כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו אם מחללין שבת על פיקו"נ. וא"כ הכ"נ יש ענין לדעת שנסיעה לצורך פיקו"נ היא מצוה גדולה, וצריך ללמד זאת לכל, כדי שאם ח"ו יבא פיקו"נ – ידעו זאת.

כב. נשאל רבנו במג"ש אשר עורך הגרלות מפעם לפעם בין התלמידים ורובם ככולם זכו מלבד תלמיד אחד שהוא ממייסדי השיעור, ורצה לערוך הגרלה ולגרום שהוא יזכה בכדי שלא תיחלש דעתו, והשיב רבנו דהגורל הוא מאת ה' והקב"ה אינו רוצה שיעזרו לו לנהל את העולם ע"י רמאות, אע"פ שאין כאן גזל דהממון שתורמים הוא שהמג"ש יעשה עמו כרצונו מ"מ יש בזה גניבת דעת שאומר להם שעורך הגרלה ואין כאן הגרלה, וגם זהו חוסר אמונה [וסיפר על חמיו מרן הגריש"א זצ"ל שכשהיו מגיעים אליו שאלות מעין אלו, היה פורס ידיו, וחוזר על הפסוק בניגון שובה לב "מה יתן לך, ומה יוסיף לך לשון רמיה"].

כג. נשאל רבנו בת"ת שעורך מבצע לילדים על ויתור או ברכות וכיו"ב, והאב צריך לרשום פתק למלמד, ולאח"מ עורכים הגרלה בין הילדים, האם מותר לאב לרשום פתק למלמד כשבנו לא קיים את המבצע. והשיב רבנו דגזל אין כאן משום שהמלמד יודע שלא כל הילדים עושים בשלימות המבצע ומ"מ יש תועלת להכניס מודעות על חשיבות המצוה של המבצע, אך מ"מ לכתחילה אין ראוי, וכעין שמצאנו בסוכה (מו, ב) א"ר זירא לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה משום דאתי לאגמוריה שיקרא שנא' למדו לשונם דבר שקר. ובמהרצ"ח שם כ' שמזה כ' הרמב"ם פי"ב משבועות ה"ח שצריך ליזהר בקטנים הרבה וללמד לשונם דברי אמת. ולכן רצוי שההורים יאמרו שאמנם הפעם לא עשית המבצע ואינך ראוי לפתק, אך להבא תקיים המבצע ונכתוב לך כבר כעת, ובזה לא ירגילוהו לשקר.

כד. נשאל רבנו בבחור שהוציא ספרים מהגניזה, ולאחר מכן אמו מיאנה להביאם לבית מחמת שאין מקום להניחם והוצרך להשיב חלק מן הספרים, ונסתפק האם עליו לשלם לגניזה או לא. והשיב רבנו

דבעלמא כיון שהוציאם מהגניזה זכה בהם ושוב כשרוצה להניחם בגניזה יש לו לשלם, דמה שהראשון הניח אינו קשור אליו כיון שהוא זכה בספרים. אבל בנד"ד חשיב שזכה בטעות כיון דצריך לרשות אמו אם להביא לבית או לא, וא"צ לשלם.

כה. הוסיף רבינו, דכן יש לדון בשילם על נסיעה באוטובוס וירד, וכעת שם לב שירד בתחנה מוקדמת ממחוז חפצו, דאם עולה מיד אינו צריך לשלם שוב דהשירות שעליו שילם לא נגמר דבטעות ירד, משא"כ אם ירד במחוז חפצו, ולאח"מ נזכר שצריך לנסוע למקום נוסף – פשיטא דחשיב שתם השירות שעליו שילם, ואם עולה צריך לשלם שוב מחדש.

כו. נשאל רבנו ברוצה לתלות מודעה בלוח מודעות, ותלויים שם כבר מודעות, האם מותר לתלות מעל גביהם. והשיב רבנו דאמנם יתכן שזה הפקר דהתולה הראשון יודע שכך דרך הלוחות מודעות, אך מ"מ מדין ואהבת לרעך כמוך אין להדביק מודעות ע"ג מודעות של חברו, אא"כ עבר זמן מתלייתה כגון ג' ימים בסתמא, או שהיא לתאריך מסוים ועבר התאריך.

כז. עורר רבינו באנשים שהתרגלו לתלוש ולקרוע מודעות שנתלו ברחוב, שמלבד מה שמקנה לעצמו מידה רעה שמשחית ממון אחרים, הרי שיש בזה איסור מדינא. וציין למש"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שעו) דאין להסתיר פתח חנותו של חברו, דיכול הלה למחות בו שמזיקו במניעת ביאת הקונים אליו ע"י שלא נראה פתח חנותו מרחוק.

כח. נשאל רבנו בישיבת בית הזמנים שהבטיחה לכל בחור מלגה על לימודו, וחלק מהבחורים לא באו, האם יש לטרוח אחריהם וליתן להם, ואם לא מה יעשו בכסף. והשיב רבנו דא"צ לטרוח אחריהם ולא כלום, דאולי בחרו שלא לקבל כסף על לימודם שכך היא הדרך הטובה ביותר. ואת הכסף שנותר יכולים המנהלים לשמור לבין הזמנים הבא.

כט. נשאל רבנו בבחורי ישיבה שהיו רעבים ונכנסו לחתונה וטעמו מהכיבוד שבבר, האם יש בזה גזל או לא. והשיב רבנו דמסתמא בעל השמחה שמח שאנשים רעבים יהנו בשמחתו, שהוא כבר ממילא שילם, וזו זכות לחתן ולכלה שאנשים רעבים נהנו משמחתו (וציין רבנו לשבת קנו, ב בעובדא דבתו של ר"ע דצדקה תציל ממוות). אך אמר רבנו דיתכן ועברו בהא דאיתא בברכות (ו, ב) דכל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, וצ"ע.

ל. נשאל רבנו בהא דכתב הרמ"א (סי' תרה) דאשה מעוברת תקח שני תרנגולים אחד זכר ואחת נקבה מספק מה העובר (ויש לוקחים ג', דא' עבור עצמה וב' עבור העובר מספק, עיי"ש במ"ב סק"ג), ויל"ע בנודע לאשה ע"י בדיקת אולטרא סאונד שהעובר הוא נקבה האם מ"מ תקח תרנגול נוסף או לא. והשיב רבנו דכיון שע"פ רוב הבדיקות הנ"ל מכוונות לאמת, א"כ יכולה בכה"ג שהוא רק מנהג לסמוך על הבדיקה לקחת רק תרנגולת אחת עבורה (או שניים, וכנ"ל מהמ"ב).

לא. נשאל רבנו במי שרגליו כואבות בתפילות הארוכות בימים נוראים, האם מותר לו לשבת באמצע תפלתו לנוח מעט, ואח"כ להמשיך. והשיב רבנו דפשיטא שאם לא יוכל לכוון מותר לו לישב, דמוטב

שישב ויתפלל אח"כ בכוונה מאשר שיעמוד ולא יוכל לכוין (וציין רבנו לשו"ת שבט הלוי חי"א סי' כד אות ב).

לב. אמר רבנו בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל שכשהציעו לפניו שידוך, ראשית כל היה מברר איך החתן במידות טובות ורק לאחר מכן היה מברר שאר הדברים, ואמר שבחור בלי מודות גם אם יהא ת"ח מ"מ זה טוב ללימוד עם הסטנדר ולא בכדי לחיות עם אשה.

לג. אמר רבנו כי אם רוצים לדעת אם יש לחתן מידות טובות או לא, יש לבדוק אם מחזיר הספרים למקומם בגמר לימודו דאז אפשר לדעת שהוא "מענטש" ומתחשב באחרים ומסתמא יש לו מידות טובות. וכן הביא מהמשגיח הגה"צ רבי דוב יפה זצ"ל שאמר שאם היו מבררים אצלו על בחור שאינו מחזיר הספרים למקומם לא היה ממליץ לקחתו לחתן.

והוסיף רבנו, דיש לבחון לפי הענין שפעמים הבחור אינו חושב על מעשיו או שרואה אחרים נוהגים כן וחושב שזהו מנהג המקום, ועדיין א"א לפוסלו לגמרי, אלא יש לברר עוד דסו"ס חשיב לריעותא.

לד. נשאל רבנו בהורים שבנם נכנס לישיבה גדולה, ורוצים לילך לבקרו, האם אפשר לבקרו אף שיהא על חשבון לימודו של האב ושל הבן דהרי הביקורים מחזקים ומעודדים את הבן. והשיב רבנו דאין לעשות זאת על חשבון לימוד האב, וכדאיתא בקידושין (כט, ב) הוא ללמוד ובנו ללמוד, הוא קודם לבנו. אבל האמא יכולה לנסוע, אך שלא יהיה ביטול תורה גדול מדי לבן.

לה. נשאל רבנו באנשים התורמים צדקה לזכות להוושע בדבר מסוים ולא נושעו. ואמר רבנו שאיננו יודעים חשבונות שמים, אך מ"מ נראה פשוט דמכיון שבמצות צדקה יש דיני קדימה, ואם אחד נותן הצדקה שלא לפי הסדר של השו"ע, אין לו להתפלא מדוע לא נושע, וע"כ אם אביו או קרובו היה זקוק לצדקה ותרם לקופת צדקה במקום להם, כיון שעשה שלא כדין, אינו נחשב כזכות עבורו.

לו. נשאל רבנו באדם שמדי יום מקבל בדואר חוברות ועיתונים רבים, ויש פח מתחת הדואר להשליך ישר הדברים לפח, מי יכול לזורקם או דיש לו לחשוש שמא יש בדברים ד"ת וצריך לעבור עליהם. והשיב רבנו דאם אין ידוע אם יש שם גניזה, אין חייבים לחשוש שמא יש שם גניזה דמעמידים את המדפיסים בחזקת כשרות שלא ידפיסו ד"ת במקום שיכול להתבזות, אבל אם יש חשש סביר שיש שם גניזה, כגון שפ"א עבר וראה שיש ד"ת, אין ראוי לזרקו לפח ללא בדיקה דהוא חשש בזיון, ומצוה יקיים אם יעבור ויראה אם אין ד"ת.

לז. עורר רבנו כמה פעמים להקפיד מאד שלא להדפיס דברי תורה בתוך עיתונים וחוברות, כיון שלבסוף בא לידי בזיון. והביא רבנו המבואר בשו"ע (יו"ד סי' רפג ס"ד) דאסור לרקום פסוקים בטלית, וכמו שפירשן שם הט"ז (סק"ג) והש"ך (סק"ו) דהטלית היא תשמיש של מצוה וע"כ יכול לבא בטלית מצוייצת לבית הכסא ובית הטבילה וכו' ואיך יביא כתבי הקודש במקום הטינופת וזלזול, וא"כ בכל מקום שיוכל לבא לידי זלזול באיזה פעם לא יכתוב שם פסוק. ובשע"ת (סי' כד סק"ד) כתב שאם רקם בדיעבד מותר לברך עליו אך יזהר כשישב

ע״ג ספסל שיגביהו מצדדים ולא ישב על גוף הטלית, והובא במ״ב (סי׳ כד סק״ט) דאף על מפות של ס״ת אין מורין היתר לכתחילה לרקום ד״ת עליו.

והביא רבנו המבואר בר״ה (יח, א) דגזרה מלכות יון שמד שלא להזכיר ש״ש על פיהם, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום, התקינו שיהו מזכירין ש״ש אפי׳ בשטרות וכו׳ וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה ובטלום, ואותו היום עשאוהו יו״ט. וציין רבנו למש״כ בשו״ת חת״ס או״ח סי׳ נא דהמערב ספרי הגיון עם ד״ת עובר על לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. ובאגרות החזו״א (אגרת קפג) כתב לגבי כתיבת ד״ת במקומות אלו שאין מקומם יפה להם, שסופן ח״ו להיעשות תכריך לחמאה.

לח. נשאל רבנו באדם הוראה ברחוב מודעות עם כיתוב הנצרך גניזה, שקרוב לודאי שיבוא בסוף לידי בזיון, האם מותר להוריד המודעה. והשיב רבינו שמותר וצריך להוריד המודעה ולגונזה, וצריך למחות ביד המפרסמים כן שעברו על ההלכה בשו״ע הנ״ל.

לט. עוד עורר רבנו באותם שמשבשים פסוקים בכדי לכותבם במודעות, שהוא בזיון גדול לפסוק. ואמר שעובדא הוה בחנות לכובעים שכתב על חנותו ״ומגבעות אשורנו״, וחמיו מרן הגריש״א זצ״ל ציווהו שלא להכנס לחנות זו.

מ. נשאל רבנו באדם שיש לו מגש חלות שכתוב עליו פרק למנצח בצורת המנורה ומעליו שיויתי בשם הוי״ה ב״ה. ואמר רבנו שמי שייצרו עבר על הדין המבואר לעיל (אות קפד) דאסור לרקום פסוקים בטלית שמא יבוא לידי בזיון והכ״נ. אך אחר שכבר נכתב אין איסור להניח עליו החלות, אך לכתחילה אין ראוי כלל לקנות מגש כזה או להשתמש בדבר שלכתחילה אסור לעשותו.

מא. נשאל רבנו באדם שהכניס דפים לקלסר וחורר בהם חור כדי שיכנסו, ולאחר מכן נחרד לראות שעי״ז בשוגג חורר את שם ה׳, מה תקנתו וכפרתו. והשיב רבנו שכיון שיסוד איסור מחיקת ה׳ היא פגיעה בכבוד שמים לכן יעשה מעשה שמרבה כבוד שמים, יפרסם מעשהו ברבים שאנשים יתעוררו ליזהר בזה קודם שמחוררים דפים וכיו״ב, וירבה כבוד שמים וכבוד התורה שיעורר את הצבור שלא לדבר בקריאה״ת, ויתן צדקה לעניים וכדמצינו דמי שנפלו תפיליו צריך ליתן צדקה ככפרה.

מב. אמר רבנו כי ציורים להמחשת פרשיות השבוע (כגון קריעת ים סוף, כלי המשכן וכיו״ב) אמנם אינו קדוש ממש, אך מ״מ אין לנהוג בו מנהג בזיון, וציין רבנו לספר חסידים (סימן תתצב) שכתב שהחכם נכנס לבית הסופר שכתב בו ספרי הקודש, וראה קולמוסיו מונחים על הקרקע, אמר לו בקולמוס שכתבת בו כתבי הקודש ושם הקודש אל תזלזל אותו. וחזינן דאמנם איב״ז קדושה ממש, אך כיון שסייע לו לקדושה יש ענין שלא לזלזל. ואמר רבנו בשם גיסו מרן הגרח״ק שליט״א שהחזו״א כשלמד עירובין עשה לעצמו ציורים דרך לימודו, ולאח״מ ביקש לגנוז את הציורים, דאמנם איב״ז קדושה אך כיון שזה מסייע ללימוד אין ראוי להשליכם לאשפה.

מג. נשאל רבנו באדם שיש לו גמרא ישנה אשר ספוגה בלימוד תורה שנים רבות,

אם יקנה גמ' חדשה מדפוס חדש, במאי עדיף ללמוד. והשיב רבנו דאמנם ודאי שקדושת הגמ' הישנה גדולה מגמ' חדשה שלא למדו בה (כמבואר במכתבי הח"ח, מכתב פג, וכ"מ במ"ב סי' שלד סק"נ), אך מ"מ כ"ז אם

מד. נשאל רבנו בבחורים שרואים שרבם יש לו רבב על בגדו (עי' שבת קיד, א דחייב מיתה), מי יכולים לומר לרבם, והאם מותרים לקנות לו כובע חדש (כשהכובע ישן ומלוכלך) או דיחששו שיתבזה. והשיבם דאדרבה מצוה יעשו בהם, דכיון דהת"ח עצמו מחויב בזה, ואם הוא אינו מודע למצבו צריכים הכל משום כבוד התורה לדאוג לו.

מה. נשאל רבנו בבחור ששם לב שראש הישיבה שכח לומר אחת מן האזכרות (יעלה ויבא או על הניסים וכדו'), כגון שיושב קרוב אליו ושמע לחישותיו, מה יעשה. והשיב רבנו דאי"ז בושה שהרב טועה וכדאי' בגיטין (מג, א) אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם, אך מ"מ מדרך הכבוד שלא יאמר לו ישירות אלא הבחור יאמר בקול על הניסין לעצמו וממילא ישים הרה"י אל לבו.

[והביא רבנו מש"כ בס' תולדות אדם ח"ב "כי השגיאה מצודה פרוסה על כל החיים כקטן כגדול". ובס' חכמה ומוסר ח"א עמ' תכב הביא ממרן הגר"י סלנטר זצ"ל שאמר שפעמים האדם חושש לחילול ה' אך האמת היא שחושש על חילול עצמו. וסיפר רבנו על חכ"א שבבחרותו שמע מהג"ר מרדכי רימר זצ"ל משגיח דישיבת טשעבין כי "ואל יבוש מפני המלעיגים עליו" הוא גם מי ששוכח יעלה ויבא וצריך לשוב ולהתפלל שמו"ע, ואותו א' בשעתו לא הבין מה החידוש כ"כ. ואחר שנים רבות עמד לפני הספד גדול ושכח יעלה ויבא והוצרך לשוב ולהתפלל ונזכר בדברי הגר"מ רימר זצ"ל, ולא התבייש מההמונים שהמתינו לדרשתו אלא שב והתפלל. ואמר רבנו שסיפר זאת לגיסו מרן הגרח"ק שליט"א וא"ל שטוב עשה ולא חשיב שביזה א"ע, דמוטב לאדם שיתבייש בעוה"ז כדי לכפר חטאיו – סוטה לב, א].

הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א
בעמח"ס שו"ת משנת יוסף

שאלות ותשובות בעניינים שונים

שנשאל ע"י הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון[א]

כתיבת שהחיינו בהקדמת הספר

א) ידוע הנידון האם מברכים ברכת שהחיינו על הוצאת ספר לאור עולם (ודן בזה כבר בשערי תשובה סי' רכג סק"י). וחידוש גדול ראיתי מזקני בעל פנים מאירות זצ"ל על הירושלמי (הג"ר מאיר יוסף קוטקין זצ"ל) שכתב בהקדמת ספרו, בזה"ל: "והנה בעיקר הזה מבואר בחיבורי הזה ראיות נכונות שצריך לברך בשם ומלכות, אולם לצאת ידי כל הדעות, הרי בכתיבה אי הוי כמוציא מפיו, ידוע דעות חלוקות מגדולי האחרונים. ועיין בשו"ע או"ח סימן מ"ז. גלל כן הנני לברך ע"י כתיבתי, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", עכ"ל.

האם להלכה למעשה יש ענין לעשות כחידוש זה, ולכתוב ברכת שהחיינו בהקדמת הספר (דבפשטות זה חידוש גדול, דהרי הוא כותב הברכה זמן רב קודם שיצא הספר לאור עולם מבית הדפוס).

תשובה: הוא חידוש גדול, ולא ראינו נוהגין כן, והמנהג לקחת פרי חדש ולהניחו על שולחנו, ולברך שהחיינו ולכוון על הפרי ועל הספר, וכך אני נוהג תמיד.

נגיעת גוי בס"ת

ב) האם מותר ליתן לגוי לגעת בס"ת, דאמנם ברמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ח) מבואר שגם כותי מותר לגעת בס"ת, אך בשו"ע (יו"ד סי' רפב ס"ט) שהעתיק לשון הר"מ השמיט תיבת כותי. מה ההוראה בזה למעשה.

תשובה: לכתחילה אין להקל בזה, ורק במקום חשש איבה יש להקל. [והוסיף גבי כתיבת אותיות, שאין ליתן לגוי בשום פנים ואופן, אם גוי רוצה לכתוב - ויש חשש איבה, בדיעבד יש להקל שיכתוב ואח"ז הסופר יכתוב שוב האות].

כתיבה באמצע שמו"ע

ג) אדם שמתעורר לו שאלה או חידוש באמצע תפילת שמו"ע, וחושש שאם לא יכתבנו ישכח החידוש עד סוף תפילתו, א"כ מחשש זה גופא כבר נטרדת כוונתו. האם מותר לו לעצור ולכתוב החידוש לעצמו

א. הדברים נשאלו קמיה הגאון הגדול שליט"א בעל פה, וכך גם התשובה, ונרשמו מיד אחר השמיעה – כמין ימא לטיגנא. אך בודאי שאין לסמוך על הדברים להלכה למעשה, וכל טעות ושגיאה יש לתלות בשואב מן הבאר ולא במקור מים חיים.

בראשי פרקים למען יוכל להמשיך בתפילתו בכוונה.

תשובה: הלכה ואין מורין כן. ובפרט ת"ח יש לו להמנע מזה דחיישי' שיבואו ללמוד ממנו, והוי זלזול בתפלה.

תואר כבוד על ירושלים

ד] האם יש מקור לכך שאין לכתוב תואר "עיר הקודש" על עיר מלבד "ירושלים עיר הקודש", דיש בזה חשש זלזול בכבוד ירושלים, או דא"צ לחוש לזה.

תשובה: באמת יש אומרים כן, ולמעשה אפשר לכתוב "ק"ק" (קהילת קודש), ותל"מ.

אמן לבטלה

ה] יש לדון מי מצינו איסור לומר "אמן" סתם, דלכאו' לא מצינו איסור אמן לבטלה או עניית אמן שלא לצורך, ורק "אמן יתומה" מצינו, שעונה בהפסק זמן אחר הברכה, אבל אם אומר "אמן" בעלמא, בלי שום ברכה, מנ"ל דיש בזה איסור.

תשובה: למעשה אין בזה איסור ממש, אך מ"מ ראוי שלא לומר סתם אמן, כעין מה שמצינו שיש מושג של אמן יתומה.

החושש לעלות לתורה שלא ידבק

ו] הנה כעת נתעוררה שאלה באדם שקראוהו לעלות לתורה, וחושש להתקרב לס"ת ולבעל קורא ולגבאי, משום שחושש שידבק במגפת הקורונה, מי יכול לסרב או לא. והנה במשנ"ב (סי' תכח סקי"ז) מצאנו לגבי אדם שהעלוהו לתורה לתוכחות, דמהרי"ל הקפיד בעלמא שלא לעלות, אך כתב המ"ב דמ"מ אם קראוהו – יעלה לתורה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. האם ה"ה כאן נימא כן.

תשובה: מסתבר דהכא נמי, אם בעצם הכל כפי ההוראות ואיב"ז סכנה, ורק שהוא חושש בעלמא – בזה לא יחשוש דשומר מצוה לא ידע דבר רע. אבל בגוונא שיש סכנה בעצם, בזה אינו מחוייב לעלות דכל שיש סכנה פשיטא דאינו מחויב.

פתירה בדעת המ"ב

ז] הנה בעצם דברי המשנ"ב הנ"ל גבי קללות, יש להקשות דהמ"ב סותר משנתו - דבסימן קמא (סקי"ח) כתב גבי שני אחים בזה אחר זה, דיש חשש עין הרע, שגם אם קראוהו לתורה לא יעלה, ומאי שנא דגבי קראוהו לקללות יעלה ושומר מצוה לא ידע רע.

תשובה: כל שיש סכנה מוחשית לפנינו – וכמו עין הרע (דבכל מקום דיינינן ליה כסכנה ונזק ממשי) – או חשש הדבקות בקורונה – בזה לא חייב לעלות, אבל בקללות שהוא חשש סגולי ולא ממשי – וגם שזה חשש מהתורה (פסוקי התורה) – וא"כ התורה עצמה מבטיחה ואומרת "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

לסרב לגלילה

ח] מי שמכבדים אותו לגלול הספר תורה, האם כשמסרב בזה יש ג"כ חששא דמסרב לעלות לתורה (דברכות נה, א שמקצרין ימיו וכו').

תשובה: בעלמא לא יסרב דסו"ס אי"ז כבוד התורה, רק היכא שמסרב שיש לו סיבה (כגון כעת במגפת הקורונה שחושש שידבק) מותר לסרב.

להפריד בע"ח

ט] הרואה חתול רודף אחר יונה לטורפו האם צריך להפרישם זה מזה משום צער בעלי חיים, או דלמא דכך הוא מנהגו של עולם שהחזק טורף את החלש.

תשובה: יש לענין להפרישם משום צער בעלי חיים, דהחתול יכול למצוא מאכלו באשפתות.

אם רגל מפסיק לימוד משניות

י] אדם שקיבל ע"ע ללמוד משניות לע"נ נפטר עד יום השלשים לפטירתו. והיה זה סמוך לרגל, ובאמצע השלשים חל הרגל. האם צריך לסיים הלימוד ברגל, דכמו שמצינו שהרגל מפסיק האבילות, אולי גם יפסיק השלשים ויצטרך לגמור הלימוד עד הרגל.

תשובה: הם שני עניינים שונים, והא דהרגל מפסיק לדיני אבילות אינו תלוי כלל ללימוד המשניות ושפיר יכול לגמור לימוד המשניות עד השלשים מהפטירה ואפשר גם עד י"ב חודש, דהוא ענין של עילוי נשמה.

ביומו תתן שכרו קודם גמר הפעולה

יא] שמעתי מעוררים דאדם הנוסע במונית, ומשלם לנהג המונית קודם שהגיע ליעדו, מפסיד בזה מצוות "ביומו תתן שכרו", דכל המצוה חלה רק בגמר העבודה שאז חל החיוב לשלם, וממילא אם משלם קודם גמר הפעולה מפסיד בזה מצות ביומו תתן שכרו. מה דעת רבינו שליט"א בזה.

תשובה: לענ"ד נראה דאדרבה יש בזה משום זריזין מקדימין למצוות, ולא רק שמקיים המצוה אלא אף מזדרז, דהרי יודעים אנו שיגמור המלאכה עוד זמן קט ויתחייב, ומה לי אם נותנו קודם גמר המלאכה הלא למעשה הכסף אצלו בסוף העבודה.

התרת נדרים קודם התפלה

יב] יל"ע האם מותר לעשות התרת נדרים קודם התפלה, דהרי אסור לדון קודם התפלה (או"ח סי' רלב ס"ב, ומ"ב סי' פט סקל"ו). וגם יש לדון משום עשיית חפציו קודם שחרית.

תשובה: מותר לעשות התרת נדרים קודם התפילה, דאי"ז דין כלל. ומצד עשית חפציו אם יטרידנו שפיר מותר.

לומר פסוקי החלום קודם ברכה"ת

יג] הנה בגמ' (ברכות נו, ב) מובא על הרבה חלומות שאדם חלם בלילה, שישכים ויאמר פסוק אחד קודם שיקדמנו פסוק אחר. וצ"ע האם "ישכים ויאמר" הכוונה מיד בקומו מהשינה – עוד קודם ברכות התורה, דאטו מותר לומר זה קודם ברכות התורה. וזה תליא בשיטות בשו"ע (או"ח סי' מו ס"ט) האם שרי לומר פסוקים שלא דרך לימוד קודם ברכת התורה, דלשיטות המתירים לק"מ.

תשובה: מותר לכתחילה לומר הפסוקים קודם ברכות התורה דהוי דרך תפלה ממש, ושרי.

ברית בעשרה או אצל אדם גדול

יד] הנה מגיפת הקורונה בינותינו בעווה"ר, ויש גדו"י שמסכימים להיות סנדק בברית מילה, אך מחמת חשש הדבקה אינם מסכימים שיבואו עשרה לביתם, אלא רק המוהל ואבי ואם התינוק. מאי עדיף ממאי,

האם מעלת הסנדק שיהא גדול בישראל, או שיהיו בברית עשרה.

דבשו"ע (יו"ד סי' רסה ס"ו) כתב דהיכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה. וגם עניין סנדק צדיק, מפורש ג"כ ברמ"א (סי' רסד ס"א) דיש לחזור ולהדר אחר סנדק היותר טוב וצדיק. ובאור זרוע (הל' מילה, סימן קז) כתב, שטעם הדבר הוא כדי שיבוא אליהו וישב אצלו. אולם בלבוש (סימן רסד סעיף א) כתב הטעם משום שיש לסנדק השפעה על הילד וכנ"ל.

וא"כ יש לפנינו שני עניינים, עניין אחד של מילה בעשרה, ועניין אחר של סנדק גדול, וע"ז השאלה מה עדיף ממה.

תשובה: ברית אצל גדול הדור עדיף מעשרה, דזה משפיע על התינוק (וכדברי האו"ז), ולכן זה עדיף מההידור דברית בעשרה.

הנחת פח אשפה בביהכ"נ

טו] הנה יל"ע לפמ"ש המשנ"ב (סי' קכח סקט"ו) דהכהנים שעולים לדוכן יש להם להצניע המנעלים שלא יעמדו בגלוי בביהכ"נ מפני הכבוד. ויל"ע לפי"ז אם מותר להניח פח אשפה בתוך ביהכ"נ או דאסור ורק במסדרון בחוץ מותר, דיש לצדד שאם לא יהיה פח, אז הילדים ישליכו על הארץ עטיפות ממתקים וכיו"ב ויהיה בזיון לביהכ"נ טפי, וא"כ מאי עדיף ממאי.

תשובה: מה שאצל מלך לא היו מניחים – כך בבית הכנסת לא יניחו, וכיון שתלוי במה שכבוד להניח אצל המלך – מסתבר שגם אצל מלך יש פח רק בצורה מוצנעת וכיו"ב.

לרדת להכנסת ס"ת

טז] אדם היושב ולומד בביתו ושומע שיש ברחוב מתחת הכנסת ספר תורה, האם צריך להפסיק מלימודו ולרדת למטה ללוות ולרקוד עם הספר תורה, או לא.

תשובה: אין צריך לרדת, אבל יילך לחלון ויעמוד שם כמה רגעים משום כבוד התורה.

לשלם לבני הנפטר על בגדיהם

יז] אדם שהרג נפש בשגגה, ורוצה כעת לשוב בתשובה, האם יש ענין שישלם לבני הנפטר את דמי חליפות הבגדים משום שהוא גרם להם לקרוע על אביהם, או דלמא אי"ז אלא גרמא דגרמא ופטור.

תשובה: יש ענין בזה, דסו"ס הוא גרם לזה, דאם לא היה הורג לאביהם – לא היו קורעין.

זריזין מקדימין או מצוה בו יותר מבשלוחו

יח] אדם שאביו מבקשו לעשות עבורו שליחות, ויכול לעשות הדבר בעצמו ויקח זמן מסויים, ויכול לשלוח שליח או ע"י מכונה וכיו"ב ויקח מעט יותר זמן. מה עדיף, האם שיטרח הוא בעצמו במצוה, או שתבוא התועלת לאביו בפחות זמן.

תשובה: בעיקרון מצוה בו יותר מבשלוחו, רק אם יש לאביו צער מהפרש הזמן – בוודאי שיתן לשליח. אבל אם אין לאביו צער, אבל סו"ס ישמח בהקדמת השליחות – בזה מסתבר שעדיף שיתן לשליח, דסו"ס אביו שמח בהקדמת הזמן.

כ"ל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו יט] בהא דאמרו חז"ל (ברכות ו, ב) דכל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות וכו'. יש להסתפק במה שמצוי שאדם בא לחתונה ואינו מכיר כלל את החתן אלא את אביו או חמיו, ומשום כך לא אומר מזל טוב בכלל לחתן אלא רק לאביו או חמיו, ואח"כ אוכל ונהנה מסעודת החתן, ולא רוקד ומשמח את החתן. האם יש בזה חשש דעובר בחמשה קולות.

תשובה: יתכן דעצם מה שבא לחתונה גרם לכך שיהיה "רוב עם" בחתונה וזה גופא משמח את החתן, גם אם לא אומר לו מזל טוב בעצמו (ודברי הגמ' דכל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, אע"פ שבעצם מה שנמצא שם גורם לרוב עם, יתכן דהכוונה לעניים או סתם אורחים שאינם קרואים – דאז אין החתן שמח שנכנסים אנשים שלא הוזמנו כלל, ולא מוסיפים לו כלל ב"ברוב עם").

הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א
דומ"ץ מחזיקי הדת ומח"ס שבט הקהתי

שאלות ותשובות קצרות בד' חלקי שו"ע

נכתב על ידי הגרי"א סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב

הלכות שונים באורח חיים

אכל מזונות לסעודה שלישית אם מותר להמשיך לאכול אחרי השקיעה

שאלה: אחד שאוכל מיני מזונות לפני השקיעה לקיים סעודת שלישית כי אין לו בנמצא לו פת, האם מותר לו להמשיך את המזונות אחרי השקיעה או דוקא בפת אומרים ההיתר להמשך אם התחיל לפני שקיעה?

תשובה: נסתפקנו מזמן ולא מצאתי ראיה לזה בפשטות רק סעודת לחם אפשר להמשיך.

נטילת ידים לכהן לפני נשיאת כפים בשבת חשש זורע

שאלה: עכשיו שמתפללים הרבה בחוץ, נשאלתי מכהן שנוטל ידיו לנשאית כפים בשבת בחוץ במקום שאין עשבים ברצפה אבל בדרך כלל מיד אחרי ששופך הלוי מים על ידיו, זה נזחל על גבי מקום שיכול לגדל האם יש בזה משום זורע, או כיון שאינו שופך המים אלא על גבי מדרכה שאינו מקום שמגדל עשבים לא עבר על מלאכת זורע משום כך ומה שנזחל אח"כ לא הוי איסור.

תשובה: מותר משום שאינו מתכוין עי' תשובות הר צבי.

ברכת אשר יצר אחרי אמירת ברכו במעריב

שאלה: אחד עשה צרכיו מיד אחרי ברכו במעריב וחושש שלא יזכור לברך אשר יצר אח"כ האם מותר לומר אשר יצר לפני שמתחיל את ברכת מעריב ערבים?

תשובה: אם אינו מתכוין בעניית ברכו להתחיל להתפלל.

הרווחת כסף ממילא בחול המועד

שאלה: מלמד פרטי שמלמדת ילדים בכל השנה ובימי חול המועד היא מקבלת תשלום עבור האפשרות שהיא יכולה ללמד, אבל בפועל לא מלמדת אף אחד כי כל התלמידים חרדים שלא לומדים לימודי חול בחול המועד, וממילא מקבל על זה שכר, האם מותר לה לקחת את השכר בכה"ג, כי בפועל היא לא עשתה עבודה בחול המועד, אבל הממשלה משלמת לה כאילו היא עבדה?

לעשות קפנדריא דרך עזרת נשים

שאלה: האם מותר לעשות קפנדריא דרך עזרת נשים או חדר שיעורים בבנין של ישיבה?

תשובה: לכתחילה אין לעשות.

לעבור כנגד המתפלל שעומד מאחורי מחיצה שקופה

שאלה: כעת בעת המגיפה הזאת הרבה

בתי מדרשים חלקו את הבית מדרש לחלוקות ועשו כך על ידי העמדת מחיצות מניילון שקוף, ויש לעיין האם מותר לעבור כנגד המתפלל שעומד מאחורי הניילון או מכיון שעדיין שייך הטעם של ביטול כוונת המתפללים אסור?

תשובה: לכתחילה אסור משום הך טעם.

גוי ואשה לעזור לזקן להניח תפילין

שאלה: יהודי זקן שיש לו עובד זר ואשתו זקנה כבר האם הגוי יכול להניח את התפילין על ידו אם הוא לא מסייע בכלל. ומה הדין לגבי אשתו?

תשובה: אפשר לסייע, עם אשתו עדיפה.

להשתמש עם קש שיש בתוכו מסננת בשבת

שאלה: נשאלתי מאחד בחו"ל ששם נוהגים באותו מקום לשתות תה עם קש שבתחתית הקש יש מסננת כזה שמפריד בין העלים לבין השתיה שעולה לפיו-האם יש בזה חשש בורר או פשוט שדומה למפה (סימן שי"ט סעיף ט"ז) שמותר, אע"פ שהכא לגבי הקש המסננת בתחתית הקש ולא בראש הקש?

תשובה: מותר.

שכח לעשות כריעות בברוך אתה אם יזקוף בשם השם

אחד ששכח לעשות כריעות בשמונה עשרה במילים של ברוך אתה ונזכר בהשם-האם עליו לזקוף עבור המילה השם או מאחר שעבר ולא עשה הכריעות אין לו לעשות הזקיפה בשביל המילה השם?

תשובה: יזקוף בהשם.

לעבור כנגד המתפלל כנכנס אחד עם ריח רע והוא עומד באמצע התפילה

שאלה: אחד שנמצא באמצע שמונה עשרה בבית הכנסת ומריח ריח חזק של מי רגלים שנודף מאיזה חולה רח"ל, האם הוא יכול לעבור כנגד המתפלל כדי להתפלל במקום רחוק מהריח, או שצריך להמתין עד סוף התפילה כדי להמשיך?

תשובה: יכול לעבור.

ספוג רטוב שנשכח בתוך הכיור אם מותר להוציאו בשבת

שאלה: ספוג רטוב מאוד ששכחו בתוך הכיור והבחינו בזה לפני נטילת ידים האם מותר להסירו מהכיור?

תשובה: רק על ידי כף.

אשה מניקה שרוצה נוזלים אם מברכת על שתיית מים

שאלה: אשה מניקה שרוצה שירבה לה חלב על ידי ריבוי שתיית מים, האם היא מברכת על שתית מים בכה"ג אע"פ שהיא לא כל כך צמאה?

תשובה: מספק אין לברך רק תתן קצת מתוק.

הלכות בשר בחלב

אם יש איסור הנאה להסתכל איך מבשלים בב"ח

שאלה: נשאלתי מאחד שלומד בבית ספר לבישול בחו"ל ולפעמים מלמדים אותם איך מבשלים כל מיני תבשילים וכדומה, הוא הסתפק האם יש איסור הנאה כשהוא לומד מהמעשה בישול כשהגוי מבשל בשר בחלב ביחד כדי להכין כל מיני תבשילים וכדומה, כי בעצם יש לו הנאה כי אנשים מוכנים לשלם הרבה כסף ללמוד את הדברים האלו?

תשובה: אם אינו לומד איך לבשל בשר וחלב ומספיק דרואין איך מבשלין מותר.

לחמניה שיש בו בצלים שחתכו בסכין חלבי אם נחשב כפת שנילוש בחלב

שאלה: לחמניה שיש עליהם חתיכות בצל, והבצלים חתכו בסכין חלבי או טיגנו במחבת חלבי האם הלחמניה אסור משום הדין כפת שנילוש בחלב, או לא, ומדוע?

תשובה: מסתבר שגזרו רק אם יש בעין ולא בלוע בכלי.

אם ניתן ללמד זכות במה שמוכרים אוכל בירושלים בלי הכשר רק כתוב מוצרי בד"ץ

שאלה: בירושלים בפרט יש הרבה בני תורה שנשיהם מכינים אוכל בביתם למכירה, לפעמים מוכרים את זה בחנות לפעמים בפתח של בית מדרש כגון עוגות וכדומה ולפעמים מכינים אוכל לשבת למכירה ששולחים, נשאלתי למעשה במה סמכו אלו שעושים כך ולא לוקחים משגיח, אם הרמ"א ריש סימן קי"ט פסק כשקונים אוכל מוכן צריך לדעת שהוא מוחזק בכשרות, ושאלו אותי מדוע לא עוברים על זה לפני עור אלו שמכינים את האוכל.

תשובה: אם יודעים מי עושה קיל טפי.

מעוברת להקל באכילת שוקלד בתוך ו' שעות מאכילת בשר

שאלה: מעוברת שרוצה לאכול חלבי אחרי שעה מאכילת בשר, כגון שמתחשק לה לאכול כמו שמצוי אצל מעוברת, האם מותר לה לאכול אפילו שוקולד?

קנה לחבירו ויודע שלא יטבול אותו מה יכול לעשות

שאלה: אחד קנה כלי לחבירו ויודע שלא יטבול אותו, מהו העצה המובחרת שעליו לעשות כגון טבילה לפני כן זכיה מחבירו או השתמשות עם הכלי, וצ"ע?

אם פתק מועיל למנוע שאלות של מראית עין

שאלה: לגבי הדין של חלב שקדים לאכול עם בשר עוף שיש דיון לגבי מראית עין, האם מועיל להניח ליד החלב שקדים פתק שכתוב עליו שהוא חלב שקדים, ומדוע?

תשובה: לכאורה מהני אם אין לוקחין את החלב למקום אחר, ואם הרואים רואים הפתק כל הזמן עוד היום שכיח חלב סויה.

לעס ופלט תבשיל של בשר

שאלה: אחד לעס תבשיל של בשר, כגון לקח תפוח אדמה מתוך הטשולנט לעס אותו ופלט אותו האם על זה גם הפמ"ג החמיר שצריך המתנה כלעיסה אחרי תבשיל שיש בו שומן או דוקא שם שיש בו שומן החמיר.

תשובה: יש להחמיר ורק כששתה מרק בשר ופלט מקיל הגרש"ק מובא בדר"ת.

חימום חלה בתנור בשרי נקיה לאכול עם חמאה

שאלה: איך מורין למעשה בזמנינו בתנורים שהוא נקי לגמרי מבעין של ממשות של בשר האם מותר לאפות בתוכו חלות מיד אח"כ ולאכלו עם גבינה כיון שהחלות יבשים?

תשובה: מחמירין, ורק אם הדליקו התנור לחצי שעה ואם היה אינו בן יומו קיל טפי.

לבטל חלב בתוך תה לשתות בתוך ו' שעות

שאלה: לגבי הדין של החומרא של הצמח צדק הובא בפמ"ג שפ"ד סימן צ"ט ס"ק כ"ב אם מותר להכניס מים שהתבטל בתוכו חלב בתוך בשר, האם החומרא נאמר

גם כן במקרה שאחד רוצה לקחת לכתחילה סוכר מלוכלך עם חלב [שאולי התבטל בתוכו] ולהכניסו לתה לשתות בתוך ו׳ שעות, כיצד מורין בזה למעשה שהוא לא הקפיד רק בהכנסה לבשר ולא בהמתנה אחרי בשר?

תשובה: אין צריך להחמיר ואולי רק תוך שעה מבשר אפשר להחמיר.

הורדת אגרטל קבוע מהשלחן אם מועיל להיכר

שאלה: מי שיש לו אגרטל וכדומה על השלחן שלו והוא דבר קבוע שמונח שם, האם כשמוריד אותו מהשלחן במקום להניח היכר זה מועיל, כגון השינוי הזאת נחשב כהיכר, או דוקא צריכים להניח חפץ להיות כהיכר בין בעל ואשתו נדה?

תשובה: אינו נחשב להיכר דבעינן רק חפץ שרואה.

הלכות נדה

עשתה בדיקה בבוקר לראות אם נקייה ושכח לעשות הפסק טהרה אם עולה לה

שאלה: נשאלתי לגבי אשה שקמה בבוקר ועשתה בדיקה כדי לברר אם היא יכולה לעשות הפסק טהרה, וראתה שהיא היתה נקייה, ובמשך היום שכחה לעשות הפסק טהרה לשם הפסק טהרה, האם בדיעבד זה מועיל להפסק טהרה?

תשובה: בשעת הדחק יש להקל אם עשתה חו״ס.

אשה שעושת טיפול לייזר אם השערות שאינם יונקים מן הגוף חוצצים

שאלה: אשה שעשתה לעיזער ששורף שורש השערות, והשערות נופלים מאליהם אחרי שבועיים ואינם מחוברים יותר לגוף כלומר שאינם מקבלים חיות מהגוף, האם השערות חוצצים כיון שמקפדת עליהם?

תשובה: בזמן שמחובר לגוף אפילו אינו יונק אינה חוצץ וכ״ש השיניים תותבות הקבועות דאינו יונק גם כן. [וביאר לי בעל פה שזה רק דמות ראיה, כמובן שיש מקום לחלק, אבל עצם ההוראה שמע ממרן הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאינו חוצץ]

שכחה להסיר ציפורן ולא לנה עם בעלה

שאלה: נשאלתי מאשה ששכחה לגזוז ציפורן אחת והיתה נקייה בשעת הטבילה, אך היא הבחינה בזה רק מאוחר בלילה ולכן לא היתה יכולה לחזור ולטבול, האם מותר לה להיות עם בעלה אחרי שעבר הלילה אפילו אם לא לנתה עם בעלה.

תשובה: יש כמה דעות בזה.

ואם אסור עד שטובלת שנית, מה הדין אם עבר הלילה והיה קירבה ביניהם כחו״נ בלי תשמיש האם היא עדיין צריכה לטבול שנית?

תשובה: יש להקל אם היו נקי וכ״ש אם לא היה עודף על הבשר.

ראתה כתם אחרי עשיית הפסק טהרה לפני השקיעה אם סותר

שאלה: נשאלתי מאשה שעשתה הפסק טהרה ויצא לה טוב, ואחרי איזה שעה עדיין לפני השקיעה ראתה כתם פחות מכגריס על גבי הלבנים, האם זה סותר ההפסק טהרה, ומדוע?

תשובה: אינו סותר דתלינן בדבר אחר ואפילו ביום הוסת ראיתי בשם החזון איש להקל בכה״ג.

המוציאה טבעת נובה לצורך בדיקה אם חייבת לעיין בה שאין בה דם

שאלה: אשה שמשתמשת עם טבעת נובה רינג, שואלת כשהיא מוציאה את הטבעת לצורך בדיקה האם היא חייבת לבדוק אותה אם יש בו דם?

תשובה: כדאי לבדוק.

שימוש במגבון לבדיקה ומסכה לבדיקה

שאלה: אשה שאלה שלא היתה לה עד בדיקה לעשות בדיקה והשתמשה עם מגבון שהתייבש האם מועיל הבדיקה.

תשובה: מועיל אם ראתה תיכף להבדיקה שהוא נקי.

וכמו כן שמעתי שאלה לאחרונה שאשה לקחה מסכה כשלא היתה לה עדים לבדיקה ובדקה בחו"ס עם המסכה האם זה מועיל בדיעבד?

תשובה: רק אם המסכה כבסו מקודם וראתה שהוא נקי.

הלכות שונים ביורה דעה

לשלם עבור צרכי תיקון עם כסף מעשר

שאלה: מה ההלכה לגבי השתמשות בכסף מעשר לצורך "תיקון" או קידוש שעושים בשבת וכדומה לרגל יארצייט האם מותר להשתמש בכסף מעשר? ועוד מה הדין לגבי הנרות, וכן להזמין עשרה בחורים להעלות לקבר האם לצורך היארצייט מותר להתשמש בכסף מעשר.

תשובה: יש אופן לעשות חלק ממעשר.

הגיע למקום מלא פריצות ואמר שמעולם לא יחזור ונאלץ לחזור לשם לרגל שמחה

שאלה: שאל אותי אברך שהיה בשבת במקום שלא ראה הרבה יראת שמים והיו שם פריצות גם כן, הוא אמר מיד לאשתו "אני מעולם לא חוזר לכאן" ושכח לומר בלי נדר, ואחרי כמה חודשים הזדמן לו דוקא להגיע לשם בשביל איזה שבע ברכות של חבר טוב שלא רוצה להפסיד את זה, מה עליו לעשות כעת, אם צריך להתיר נדר, אם יכול להתיר, האם זה קבלה בטעות?

תשובה: יתיר הנדר.

מנהג טוב ושכח לומר בלי נדר

שאלה: הרבה דברים שרגלים לעשות כגון מנהגים טובים וכדומה ולפעמים שוכחים לומר בלי נדר, האם יש סברא לומר שלמרות שאם היה יודע שאם היה אומר בלי נדר לא היה חייב להתיר את הנדר נחשב אצלו כאילו אמר בלי נדר ואינו צריך התרה, כגון שנהג לעשות דבר טוב לשמור על עונת אור זרוע וכדומה ואירע ליל טבילה האם צריך התרה כשלא אמר בלי נדר?

תשובה: בכה"ג לא קיבל ולא צריך, ובדרך כלל אפשר לסמוך על מסירת מודעה ערב ר"ה.

אם ביום תענית אפשר למנוע שכן לעשות בישולים עם הרבה ריח

שאלה: אחד שנמצא בבנין מגורים באמצע התענית ומפריע לו מאוד ריח של בישול, וגורם לו קושי בצום, האם מותר לו למנוע שכן מלבשל בביתו הפרטי?

תשובה: אי אפשר למנוע אבל לבקש לסגור החלון.

משלוח ממסעדות לא כשירות

שאלה: כעת בזמן הקורונה בארה"ב יש הרבה בחורים שלצערנו אין להם מסגרת

לימוד כל כך, ויש כאלו שהצטרפו לחברה טלפוני שעושים משלוחים ממסעדת בכל העיר, כמובן חלקם נו"ט ואולי אפילו בב"ח, ולפעמים אמרו לי שמגיעים לבית עם אוכל טריף ועל הבית מונח מזוזה, האם מותר להם לעבוד במשלוחים כאלו –ועוד האם יש בזה משום לפני עור או מסייע במה שמביא משלוח לבית שרואה על הדלת מזוזות?

תשובה: ח"ו לא לעבוד.

השכרת רכב שמשמיע שירים לנוצרים במסיבה ביום אידם

שאלה: נשאלתי השבוע אודות אחד שיש לו רכב שמשמיע שירים לאירועים וכדומה, וכעת נוצרים רצו לשכור אותו עבור יום אידם שלהם, האם מותר לו לשכור את זה להם או שיש בזה בעיה.

תשובה: לכאורה אין בעיה.

מקפיד לא לדבר עם תפילין וראש ישיבה שאל אותו משהו ונאלץ לענות לו

שאלה: אחד שהקפיד לא לדבר עם תפילין ואז הגיע ראש ישיבה שלו לבקש ממנו משהו והרגיש שהיה חייב לענות לו האם חייבים להתיר נדר בכה"ג, או שהוי אונס וסומכים בכה"ג על הדגול מרבבה (סימן רי"ד)?

תשובה: סומכים על הדגול מרבבה.

מראית עין בדם שיצא משינים על גבי תפוח

שאלה: אכל תפוח ופצע את שיניו וכעת רואים אדמומית על התפוח האם מותר לו לאכול את זה או שיש בזה משום מראית עין?

תשובה: יש מראית כמבואר בשו"ע לגבי דם שעל הלחם.

בשעה שאוסף ספרים בבית מדרש להקפיד להניח חומש על גבי ספרים

שאלה: אחד שאוסף ספרים בבית מדרש האם למעשה צריך באותם דקות להקפיד שהסידור לא תהיה על גבי החומש?

תשובה: אם יש טירחא יש להקל כיון שזה זמני ויש דעות ע' ערה"ש דדפוס קיל.

הלכות אבלות

להקל כדברי המיקל באבל במח' פוסקי זמנינו

שאלה: כשאחד אין לו פוסק מסוים ויש לו שאלה בהל' אבילות, מחפש בספרים ורואה מח' בין גדולי ההוראה כגון בין הגרי"ש אלישיב והגרשז"א זצ"ל, האם ניתן לומר הכלל הלכה כדברי המיקל באבל, אפילו במח' הפוסקים כזה?

תשובה: אם מסתבר טעמו טפי יכול לסמוך עליו.

להתרחץ לקרובים שמתאבלים עמהם

שאלה: אחד שסבא שלה נפטר ואמא שלה יושבת שבעה בתוך עיר הקודש ירושלים ושם היא גרה גם כן, שואלת אם היא יכולה לרחוץ עם מים חמים או לפחות פושרים בתוך השבעה, שכמובן קשה לה קצת להיות בלי רחיצה?

תשובה: כמו באיסטניס מותר בפושרין ובפרט אם הוא מזיע.

אם אבל מותר לאכול במסעדה לצורך פגישה או עם אחים האבלים שלו

שאלה: נשאלתי מאיש עסקים שהוא בתוך שנת האבילות, כעת יש לו כמה פגישות בעניני עסקים שמזמינים אותו למסעדה (רעסטוראנט) והוא שואל האם בתוך השנה מותר לו לאכול שם במטרת

פגישה של עסק. עוד הוא שואל שלפעמים הוא אחים ואחיות שלו רוצים לאכול ביחד סעודה או בביתם או במסעדה וכולם אבלים כמובן ורוצים לדעת אם יש בזה איסור משום סעודת ריעות, או שמא מאחר והם רגילים תמיד לעשות כן במשך השנים להתאסף לכל מיני מסיבות וכדומה אין בזה נחשב כסעודת ריעות דוקא ושפיר מותר.

תשובה: יש להקל אם יש אוירה רצינית, לא במסעדה ורק בשבת יש להקל.

אם מותר לקרובים שמתאבלים עמהם לשמוע שירים

שאלה: לגבי הדין של קרובים שמתאבלים עמהם, האם מותר לנכדים וכדומה שאר קרובים לשמוע לשירים במשך השבעה, או שזה דומה לחתונה ומחמירים?

תשובה: מדינא מותר, לא בבית האבל, ויש נמנעים.

קרובים שמתאבלים עמהם ללכת לחתונה מה מותר

שאלה: נכד שאביו יושב שבעה ובתוך השבעה יש לו חתונה של גיס אח של אשתו, האם מותר לו להשתתף שם רגיל, ואם לא מה כן מתירים לו לעשות?

תשובה: שישמש ולא יאכל עם הקהל.

אבל שצריך להתאוורר אם מותר לצאת מביתו בלילה לצאת להליכה

שאלה: אבל בתוך השבעה שקשה לו כל היום לשבת בבית, וצריך לאוורר קצת, ראיתי בשו"ת שבט הקהתי לגבי יציאה למרפסת וכדומה, אבל רצינו לדעת אם בלילה יכול ללכת קצת ברחוב שלא נמצאים הרבה אנשים כיון שאינו נקרא לטייל, וגם הוא צריך בשביל יישוב הדעת שלו, האם זה מותר?

תשובה: מותר אבל ילך עם שומר דאבל צריך שמירה.

הגאון הגדול רבי ראובן פיינשטיין שליט"א
ראש ישיבת מתיבתא תפארת ירושלים סטאדן איילנד

שאלות ותשובות קצרות באורח חיים

נשאל על ידי הרה"ר ר' דוד ברונשטיין שליט"א ניו יורק

שאלה: הרבה פעמים בליל שבת אני ישן בביתי ואוכל אצל חמי. רציתי לדעת איזה מקום עדיף להדליק הנרות? בפרט חשבתי לומר שבזמנינו דיש אור של חשמל הודלק בבית בשעת הברכה, לכאורה הטעם שלא יכשל בעץ ואבן אינו נוגע, והדלקה שלנו אינו אלא מטעם כבוד ומבואר ברש"י שבת כה: דדין כבוד הוא במקום אכילה [למשל בחתונה או בברית], וא"כ אולי טוב יותר להדליק במקום אכילה? [יש גם בעיה להדליק במקום שינה, כי לפעמים אני שוכח להנות מאור הנרות אחר שאני חוזר להבית שלי, שאני עסוק בילדים וכדו', ואולי זה עוד סניף להדליק במקום אכילה?]

גם רציתי לדעת, אם יותר טוב להדליק במקום שינה, האם צריך דוקא לאכול שם כשאני חוזר לבית מאוחר או האם מספיק הנאה אחרת?

תשובה: זה שאלה קשה מאד. אמו"ר זצ"ל סבר שטוב יותר במקום מיוחד לך ועוד באמת אין טעם לב' הדלקות במקום אחד אלא שכך קיבלו הנשים הנשים על עצמם. וא"כ בביתך טוב יותר אלא שצריך ליהנות קצת מן הנרות. וא"כ טוב אם אשתך יושבת שם קצת אחר ההדלקה קודם שהלכה לבית אביה. ואם א"א לה בלי מלאכה משום הילדים טוב שתדליקה אחר פלג ויהיה אסורה במלאכה וחל עליך הכל. וזה דרך היותר טוב

שאלה: לכבוד הגאון הרב ראובן פיינשטיין שליט"א תודה רבה על תשובת ראש ישיבה שליט"א לשאלתי בענין אם שייך לעשות גרוף וקטום בתנורים שלנו לתוך התנור ע"י נתינת בלעך בתוך התנור והראש ישיבה כתב ששייך. האם יש חילוק בין חזרה לשהייה לגבי בלעך בתוך תנור? או דווקא מועיל לחזרה אולי הטעם שבזמנינו בתוך התנורים יש לו דין כמו על גבו?

תשובה: בתנור שלנו אין חלוק בין על גביו או בתוכו. ולא צריך למה שכתבתם לעשות "בלעך" בתוך התנור שהאש מכוסה מחמת התנור בעצם וצריך היכר למעלה בהגורם ובזה יכול לכסות ב foil (נייר אלומיניום).

שאלה: האם מותר לפתוח אריזה או מנות סוכר אם הוא בוודאי מוחק אותיות? האם יש צד להקל דהוי מוחק שלא על מנת לכתוב ובחד פעמי sugar packets הדרך הוא לזרוק באשפה מיד?

תשובה: רק כזה. דיותר גדול אפשר נחשב ראוי לכתוב ואסור מדרבנן. דאורייתא

-מפורש בדעתו לכתוב, מדרבנן - אם יוכל. וזה לא נחשב ראוי. זה פסק אחי הגאון ר' דוד שליט"א.

שאלה: מי שנולד לו בן וענדו על זרועו [של האב צמיד של פלסטיק לצורך זיהוי]hospital ID bracelet[, האם מותר לצאת בו בשבת לכרמלית במקום שאין עירוב, או האם מותר לצאת בו לרשות הרבים דאורייתא? אולי דומה למה שכתב המחבר (סי' ש"א סע' יט) שמי שהוא אסור וכבלים ברגליו מותר לצאת בהם, או למה שכתב הרמ"א (סי' שא סע' כג) שעגולים ירקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא אחד מהן בכסותו, מותר לצאת בהן, שהרי כל זמן שבנו בבית החולים הוא לובש הצמיד אפילו כשישן. או אולי הוא דומה למה שכתב באג"מ (או"ח ח"א סי' קיא) לגבי שעון שכל דבר הלבוש על הגוף נקרא מלבוש ומותר לצאת בו. ומצד שני אפשר שדומה למוח דחוק שנחלקו הפוסקים

תשובה: זה אמת [שזה נקרא מלבוש] ואין לחשוש שמסלקו כשבא לביתו שצריך אותו עוד למחר.

הגאון הגדול רבי יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א
דומ"ץ בית מדרש גבוה לייקווד

שאלות ותשובות קצרות באורח חיים

נשאל על ידי הרה"ר ר' דוד ברונשטיין שליט"א ניו יורק

שאלה: מי שהתקשר להצלה בשבת מפני שהוא סבר שהיה מצב של ספק סכנת נפשות ואח"כ נתברר שהיה טעות, האם צריך להתקשר עוד הפעם להצלה לומר להם שהיה טעות ולא לחלל שבת יותר? ואולי זה דומה לציור של עשרה שהביאו גרוגרות (סי' שכ"ח ס' טו) שכולם מקבלים שכר, ואם כן כשיתקשר להצלה בפעם השני יהיה חילול שבת עבורו להתקשר? ומצד שני, שאלתי אחד האחראים בחברת הצלה בניו יארק והוא אמר לי דפוֹלִיסָה דהצלה הוא שהמציל הראשון הרואה שהיה טעות הוא יתקשר לשאר חברי הצלה לומר להם לא לבוא, ואם כן שממה נפשך יהיה מישהו שיתקשר, אולי כדאי להתקשר מתחילה ולומר להם לא לבוא למנוע החילול שבת?

ואולי יש עוד סברא להתקשר להם לומר להם שהיה טעות, שהרבה מחברי הצלה בניו יארק נוהגים שחברי ההצלה חוזרים בעצמם ברכב הביתה [שחז"ל התירו סופן משום תחילתן ויש נוהגים רק לחזור ע"י גוי ויש נוהגין לחזור בעצמם] ולכן אולי כדאי להתקשר להם למנוע החילול שבת הזה? (בכלל השאלה אם יש לעבור על שבות כדי למנוע מא' לעבור על חלול שבת דאורייתא.

תשובה: ראיתי מכתב מהרה"ג רב יעקב קמינצקי זצ"ל ועוד רבנים שנכתב בה אם עסקן א' הלך להביא 'אמבולאנס' כדי לטפל עם חולה ובנתיים נודע לאנשי ההצלה שאין צריכין לה'אמבולאנס' מותרים 'לטלפן' להעסקן שלא יבא עכ"ל. ונראה שה"ה הכא"

שאלה: איך נוהגין למעשה במחלוקת המ"ב (סי' ש"ז ס"ק מ"ד) וערוך השולחן (סי ש"ז סעיף כ"ז) לגבי האם מותר לומר את המילה בשבת או צריך לומר תן לי "borrow"

תשובה: לכתחילה נראה כהמ"ב במקום הצורך אפשר לסמוך על ערוה"ש, ומסתבר דמנהג העולם הוא כערוה"ש.

שאלה: האם יש לימוד זכות לאלו ששואלין דברים משכיניהם ומחזירים אותם בשבת [בדברים שאינם מאכל ואינו צורך שבת]? למשל אם אחד שאל מהשכן כסאות או שולחנות לשמחה , והשכן אינו צריך את זה, לכאורה אסור לו להחזיר אותם עד אחר השבת, אלא שכמדומני שראיתי אנשים מקילים בזה, ורציתי לדעת האם יש לימוד זכות לזה או שסתם לא יודעים

תשובה: אפשר הטעם שאין רוצה שיהיה שהיה בלתי מסודר, וכל הכסאות או השולחנות מפריעות מהסדר הבית והוי אי נעימות לה, וזה צורך שבת.

שאלה: מי שהוזמן אצל חבירו לסעודת שבת ורוצה להביא עמו מטבלים כגון

מטבוחה האם צריך לעשות קנין עליהן קודם שבת בשביל בעל הבית? (אולי אין זה נקרא מתנה שדומה למקח וממכר אלא רק דרך רעות.

תשובה: אינו צריך לקנות לו, אלא ירשה לו לאכול משלו שמעתי ממו"ר הגר"ש קמינצקי שליט"א דשיזמין חבירו לאכול אצל בשבת אינו צריך להקנות לו בשבא, שזה אסור, אלא ירשה לאורח לאכול משלו.

וע' ארחות שבת (פרק כ"ב סע' מו ובהערה ס"ה

שאלה: האם יש היתר ליתן מתנה בשבת משום שמחת שבת? אולי ראיה ששמחת שבת אינו היתר שהפוסקים הביא שאלה אם יכול ליתן מתנה לחתן בשבת ואליה רבה סימן שו ס"ק יט וערוך השולחן אורח חיים סימן שו סעיף יז כותבים דמקרי דבר מצוה שהרי מצוה לשמח חתן וכלה. למה כתב דוקא משום מצוה לשמח חתן וכלה, יהא מותר שחתן שמח אם יתן לו ספר? ועוד למה אסור לפי המ"ב אם יש היתר של שמחת שבת? ועוד מסכת ביצה דף יד, טו והובא בשולחן ערוך סימן תקטז שמותר לשלוח ביום טוב כל דבר שניתן ליהנות ממנו ביום טוב. מה החידוש שיו"ט מותר, יהא מותר גם בשבת? אולי נראה שביו"ט יש היתר של שמחה ובשבת אין היתר של שמחה

תשובה: ע' ארחות שבת שם וסע' מד-מז שם

שאלה: האם אסור to share recipes מצד ממצוא חפצך בשבת? שאלתי את אשתי ועוד מה המטרה כשמחליף r÷ וענו הם רוצים לראות אם הם יבשלו או לא. ואם הם שומעים £ r÷ שהם אוהבים תבשלו בחול. היסוד של איסור ממצוא חפצך שלא לבקש חפצך בשבת אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה בשבת אלא בשביל כדי לעשות מלאכה אחר השבת. והאם זה

דומה כשהולך לסוף התחום בשבת?

תשובה: נראה דזה תלוי במהות ה recipe דהיינו אם צריך בישול או אפייה אין לדבר אודותם בשבת, ואם הוא דבר שמותר לעשות בשבת כגון איזה salad מותר.

שאלה: מי שראה גביר בשבת, האם מותר לומר לו מצב הפרנסה שפלוני הוא דחוק והאם יכול לעזור מחפש עבודה ? האם בכלל המצוה של והחזקת בו והוי חפצי שמים?

תשובה: נראה שמותר, אבל אין לשכרו בשבת.

תשובות שקיבל הגרי"א סקוצילם שליט"א מח"ס אהל יעקב
מאת הגרי"א פארכהיימער שליט"א
דומ"ץ בית מדרש גבוה ועיר התורה דלייקווד

שאלה: נשאלתי שאלה מצויה ביותר מאחד שהגיע להתפלל בשטיבלאך מסוים ונכנס שם באמצע התפילה איזה קשיש שהיה מריח עם ריח חזק של מי רגלים שכנראה היה ספוג בבגדים שלו, והסתפק האם מותר לו להשלים את התפילה כשהוא מריח את

הריח מהקשיש, ואע״פ שלכאורה אסור לו להתפלל כמריח ממש, אבל לכאורה באמצע התפילה (שמונה עשרה) אין לו איזה מטהר אויר לידו, ממילא הברירה נשאר לו עוד להמתין או להקל בשעת הצורך הזה שלא רוצה להמתין עוד עשר דקות עד שיסיימו התפילה. ועוד הסתפק אם אסור לו להמשיך האם מותר לו לעבור כנגד המתפלל כדי לסיים את התפילה במקום שכלה הריח או להמתין במקומו עד שיסיימו את התפילה ויצא הקשיש משם.

תשובה: אסור לו להמשיך תפילתו, לצורך זה מותר לו לעבור לפני המתפלל כדי להמשיך תפילתו. אם אפשר לו לשבת במקום שלא יבוא איש כזה לתוך תחומו ודאי עדיף מכל.

שאלה: נשאלתי מאיש עסקים שהוא בתוך שנת האבילות, כעת יש לו כמה פגישות בעניני עסקים שמזמינים אותו למסעדה (רעסטוראנט) והוא שואל האם בתוך השנה מותר לו לאכול שם במטרת פגישה של עסק business. עוד הוא שואל שלפעמים הוא אחים ואחיות שלו רוצים לאכול ביחד סעודה או בביתם או במסעדה וכולם אבלים כמובן ורוצים לדעת אם יש בזה איסור משום סעודת ריעות, או שמא מאחר והם רגילים תמיד לעשות כן במשך השנים להתאסף לכל מיני מסיבות וכדומה אין בזה נחשב כסעודת ריעות דוקא ושפיר מותר.

תשובה: לשם עיסקא אחים ואחיות מותר.

שאלה: נשאלתי מאחד בחו״ל דרום אמירקא ששם נוהגים באותו מקום לשתות תה עם קש שבתחתית הקש יש מסננת שמסנן המים עם העלים שמפריד בין העלים לבין השתיה שעולה לפיו-האם יש בזה חשש בורר או פשוט שדומה למפה (סימן שי״ט סעיף ט״ז) שמותר, אע״פ שהכא לגבי הקש המסננת בתחתית הקש ולא בראש הקש, וראיתי בספר איל משולש פרק ז׳ הערה קה-קז מח׳ בזה אני הקטן הבנתי מאוד שהוא דומה לסעיף ט״ז כי מדוע לחלק ביניהם אע״פ שלוקח עוד שניה להעלות את המשקה לפיו מאי שנא ולכאורה מותר בשבת וצ״ע?

תשובה: הנה כלי זה נעשה לבורר ויש בזה חשש איסור דאורייתא, וקשה להקל, ובספר איל משולש העיר מסעיף טז והביא טעמים להחמיר.

שאלה: נשאלתי מאחד שיש לו אורגנית ÷£ ששוה הרבה כסף ואין לו מי שיקנה ממנו את האורגן אלא כנסיה של נוצרים, ומטרתם להשתמש עמו לכאורה ללוות לשירים שהם שרים האם מותר לו למכור להם את זה?

תשובה: ראה יו״ד שו״ע סימן קל״ט סעיף טו, רמ״א סימן קנ״א סעיף ד׳ ופתחי תשובה שם ס״ק ב׳ וג׳, חכמת אדם כלל פז דין י׳.

שאלה: נשאלתי אודות לחמניה שיש עליו חתיכות בצל, והבצלים חתכו בסכין חלבי או טיגנו במחבת חלבי האם הלחמניה אסור משום הדין כפת שנילוש בחלב סימן צ״ז, או לא כיון שהוי רק בלוע, וצ״ע?

תשובה: שמעתי (כמדומני מהגר״ש קמניצקי שליט״א) שאסור.

שאלה: בירושלים בפרט יש הרבה בני תורה שנשיהם מכינים אוכל בביתם למכירה,

לפעמים מוכרים את זה בחנות לפעמים בפתח של בית מדרש כגון עוגות וכדומה ולפעמים מכינים אוכל לשבת למכירה ששולחים, נשאלתי למעשה במה סמכו אלו שעושים כך ולא לוקחים משגיח, אם הרמ"א ריש סימן קי"ט פסק כשקונים אוכל מוכן צריך לדעת שהוא מוחזק בכשרות, ושאלו אותי מדוע לא עוברים על זה לפני עור אלו שמכינים את האוכל.

תשובה: עד אחד נאמן באיסורים, אמנם אעפ"כ ראוי ליקח משגיח, לכן אם נראה כבן תורה או "פרומא איד" אין צריך לחשוש. אבל מ"מ כנ"ל לכל מי שמוכר לרבים ליקח השגחה.

שאלה: מי שיש לו אגרטל וכדומה על השלחן שלו והוא דבר קבוע שמונח שם, האם כשמוריד אותו מהשלחן במקום להניח היכר זה מועיל, כגון השינוי הזאת נחשב כהיכר, או דוקא צריכים להניח חפץ להיות כהיכר בין בעל ואשתו נדה?

תשובה: צריך להניח חפץ.

שאלה: אשה שעשתה לעיזער ששורף שורש השערות, והשערות נופלים מאליהם אחרי שבועיים ואינם מחוברים יותר לגוף כלומר שאינם מקבלים חיות מהגוף, האם השערות חוצצים כיון שמקפדת עליהם?

תשובה: אינם חוצצים דנחשבים כחלק מהגוף כמו שפסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל.

שאלה: אשה צעירה שאלה שהיא למדה עבודת איפור, וכעת חשוב לה להתאמן בזה הרבה הרבה, כעת היא הסתפקה האם מותר לה להתאמן באיפור על פנים של בעלה או שיש בזה משום לא ילבש. ואת"ל שאסור, האם מותר לעשות רק חצי כגון עין אחת או חצי מהשפתיים וכדומה, וצ"ע?

תשובה: אין לעשות כן.

שאלה: נשאלתי כשיש לאחד שאלה בהל' אבילות ואין לו מסורה בהלכה והוא עצמו מחפש בספר כגון פני ברוך מח' בין הגרי"ש אלישיב והגרשז"א האם אומרים בכה"ג הלכה כדברי המיקל או רק במח' ראשונים או גדולי אחרונים אומרים כך, או שמא כל פעם שמוציאים שנחלקו הפוסקי זמננו אפילו אם נחלקו יותר משיקול הדעת שרב א' אמר שזה כן נחשב איסור ורב א' טען שלא, האם יש את היכולת להקל על פי הכלל הידוע מהגמ' הלכה כדברי המיקל באבל, וצ"ע הדין והגדר בזה?

תשובה: אפשר להקל אם המחלוקת היא בין גדולי הפוסקים כגון הגרשז"א והגריש"א זצ"ל, אבל לא בכל מורה הוראה.

הגאון רבי ישעיהו רוטנברג שליט"א
רב בית הכנסת הגר"א בית וגן
ומח"ס שו"ת מנחת פרי

שאלות ותשובות חדשות בעניינים שונים

בס"ד טבת תשפ"א עיה"ק ירושלים תובב"א

כבוד הרה"ג רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א מח"ס חשובים. השלום והברכה!

לחמניה עם בצלים שחתכו בסכין חלבית אם נאסר משום פת שנילוש עם חלב

א) לחמניה שיש עליו חתיכות בצל, והבצלים חתכו בסכין חלבי או טיגנו במחבת חלבי האם הלחמניה אסור משום הדין כפת שנילוש בחלב, או לא, ומדוע?

תשובה: פת שיש עליה חתיכות בצל שנחתכו בסכין חלבי או טוגנו במחבת חלבי, האם הפת נאסרה כשהוא כמות גדולה כדין פת הנילוש בחלב ביורה דעה סימן צ"ז סעיף א'. לכאורה נראה דהגזירה היתה שהפת עצמה חלבית ולא דבר חיצוני שהונח עליה, אך כמובן צריך להודיע שאין לאוכלו עם בשר ולא להכשיל את האוכלים.

להסיר אגרטל קבוע מהשלחן אם נחשב כהיכר

ב) מי שיש לו אגרטל וכדומה על השלחן שלו והוא דבר קבוע שמונח שם, האם כשמוריד אותו מהשלחן במקום להניח היכר זה מועיל, כגון השינוי הזאת נחשב כהיכר, או דוקא צריכים להניח חפץ להיות כהיכר בין בעל ואשתו נדה?

תשובה: מי שיש לו טגרטל קבוע על שלחנו, אם כשמוריד אותו מהשלחן חשיב היכר לבב"ח, ואכילה עם אשתו נדה. נראה פשו דחשיב היכר רק שנמצא על השלחן ולא בסילוקו.

נכנס באמצע התפילה קשיש עם ריח רע של מי רגלים איך מסיים התפילה

ג) נשאלתי שאלה מצויה ביותר מאחד שהגיע להתפלל בשטיבלאך מסוים ונכנס שם באמצע התפילה איזה קשיש שהיה מריח עם ריח חזק של מי רגלים שכנראה היה ספוג בבגדים שלו, והסתפק האם מותר לו להשלים את התפילה כשהוא מריח את הריח מהקשיש, ואע"פ שלכאורה אסור לו להתפלל כמריח ממש, אבל לכאורה באמצע התפילה (שמונה עשרה) אין לו איזה מטהר אויר לידו, ממילא הברירה נשאר לו עוד להמתין או להקל בשעת הצורך הזה שלא רוצה להמתין עוד עשר דקות עד שיסיימו התפילה. ועוד הסתפק אם אסור לו להמשיך האם מותר לו לעבור כנגד המתפלל כדי לסיים את התפילה במקום שכלה הריח או להמתין במקומו עד שיסיימו את התפילה ויצא הקשיש משם.

תשובה: נראה שימתין עד שיסיימו התפילה ויצא הקשיש, יעויין במ"ב סימן צ' ס"ק פ"ה שכתב שיסמוך על הרשב"א דמותר להתפלל כאן שהוא עומד בתפילה ואיסור מי רגלים דרבנן, וא"כ כשיש ריח חזק של מי רגלים דאז הוא מהתורה כמ"ש המ"ב סימן ע"ז ס"ק ב', ימתין ולא יעבור תוך ד' אמות של המתפלל.

אם מותר לאשה להתאמן על בעלה איפור בחצי פרצוף

ד) אשה צעירה שאלה שהיא למדה עבודת איפור, וכעת חשוב לה להתאמן בזה הרבה הרבה, כעת היא הסתפקה האם מותר לה להתאמן באיפור על פנים של בעלה או שיש בזה משום לא ילבש. ואת"ל שאסור, האם מותר לעשות רק חצי כגון עין אחת או חצי מהשפתיים וכדומה, וצ"ע?

תשובה: גדר איסור מה שהוא לבוש ומקושט כמו הנשים האריך בזה הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה יו"ד חלק א' סימן פ"ה ובחלק ב סימן ס"א מש"כ לבאר לפי זה האיסור להסתכל במראה, וא"כ חצי שפה או עין אחת ודאי דשרי. ואפילו בצובעת כל השפה של בעלה, נראה דיש להתיר וכמ"ש הגרמ"פ שם שאם צובע כדי שיקבלוהו למשרה וכדומה (בכה"ג אין אונאה) מותר על פי דברי הב"ח שהובא בט"ז ושך יורה דעה סימן קפ"ב דאם לובש מפני החמה והצינה מותר כיון שהוא רק דבר אחד, ולא מתדמה לגמרי כאשה שאף הגרמ"מ אפשטיין התיר וכן הביא בשו"ת שרידי אש חלק ב' סימן פ"א, ואף שראיתי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל לאסור, מ"מ בנידון דידן נראה להתיר, דאין כונתו לשנות מראהו ולהתיפות רק כדי להתאמן במלאכת הצביעה.

חנות למכשירי כתיבה בבנין מגורים שמתנגדים השכנים

ה) בדבר השאלה שאחד גר בקומת קרקע בבנין מגורים ומוכר מכשירי כתיבה וכדומה לילדים בתלמוד תורה וטוען שזה גורם להם ללמוד יותר כיון שהוא נותן להם מבצעים על ידי הלימוד, האם המכירה שהוא עושה שבעצם גורם גם להפרעות ורעש בבנין נחשב כדבר מצוה שאין לשכנים זכות לטעון נגדו שיסגור את החנות?

תשובה: חדר מדרגות נחלקו אם דינוי כמבוי או כחצר, יעוין בספר פתחי חושן פרק טו ס"ק נו, דרכי משפט בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל, קובץ הישר והטוב חלק א' עמוד כד בשם הגר"נ נוסבוים שליט"א, ונפק"מ להרמ"א חו"מ סימן קנ"ו דטענת ריבוי הנכנסים והיוצאים אומרים רק בחצר ולא במבוי.

ומש"כ שמכירת מכשירי כתיבה וצעצועים וכדומה גם עבור חלוקת פרסים לילדים הנבחנים על משניות חשיב דבר מצוה לא נראה דחשיב דבר מצוה לדין המבואר שם בסעיף ג'.

הזמינה תומכת לידה ולא הגיע עד אחרי הלידה אם חייב לשלם

ו) עוד מעשה שהיה נשאלתי בו לגבי אשה יולדת שנסע לבית חולים, הזמינה תומכת לידה, ואמרה לה להגיע לבית החולים, בדרך לבית חולים היה הרבה פקקים וממילא עד שהגיע לבית החולים כבר הולידה התינוק. נשאלת השאלה במקרה דידן שלא היה מנהג

קבוע וכן לא היה אצלה מנהג כיון שהיא די חדשה, האם צריכים לשלם וכמה, ואם פטורים מה הסיבה.

תשובה: יולדת שהזמינה תומכת לידה ונתקעה בפקק תנועה ולא הספיקה להגיע עד אחרי הלידה, נראה שצריך לשלם לה כמבואר בחו"מ סימן של"ג סעיף ה' ברמ"א ובסימן של"ה סעיף ב'.

שכחה להפיר צפורן ועבר הלילה אם צריך לחזור ולטבול שנית

ז) נשאלתי מאשה ששכחה לגזוז ציפורן אחת והיתה נקייה בשעת הטבילה, אך היא הבחינה בזה רק מאוחר בלילה ולכן לא היתה יכולה לחזור ולטבול, האם מותר לה להיות עם בעלה אחרי שעבר הלילה אפילו אם לא לנתה עם בעלה. ואם אסור עד שטובלת שנית, מה הדין אם עבר הלילה והיה קירבה ביניהם כחו"נ בלי תשמיש האם היא עדיין צריכה לטבול שנית?

תשובה: אשה ששכחה לגזוז צפורן אחת והיתה נקיה בשעת הטבילה, אך הבחינה רק מאוחר בלילה ולא היתה יכולה לחזור ולטבול, האם מותר לה להיות עם בעלה אחרי שעבר הלילה והאם יש חילוק אם היה ביניהם קירבה כחו"נ שלא תצטרך לטבול שנית.

אמנם החכמת אדם פסק כהש"ך סימן קצ"ח ס"ק כ' בשם הראב"ן שהציפורן עצמה חוששת מדין כל העומד לינטל אך בט"ז חולק והס"ט פסק כוותיה מפני שדעת רוב הראשונים הכי ס"ל ודעת הראב"ן יחיד הוא וכ"פ בלחם ושמלה, וא"כ אף דמחמירים כהש"ך אפשר דיש להקל אם היתה קירבה ביניהם כחו"נ אף שבערוך השלחן כתב אם שמשה, והרי המ"ב והביאור הלכה כתב דיש להקל כהט"ז בליל שבת אם אין נכרית ועדיין צ"ע.

בברכה רבה
ישעיהו רוטנברג

הגאון הגדול רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א
רב קהילת 'דברי שיר' ורב מרכז בני ברק

שאלות ותשובות בהרבה עניינים

השו"ת נשלחו בכתב אל הבה"ח חיים מלין ני"ו, ישיבת בית מדרש עליון

א] הנה יל"ע לפמ"ש המשנ"ב (סי' קכח סקט"ו) דהכהנים שעולים לדוכן יש להם להצניע המנעלים שלא יעמדו בגלוי בביהכ"נ מפני הכבוד. ויל"ע לפי"ז אם מותר להניח פח אשפה בתוך ביהכ"נ או דאסור ורק במסדרון בחוץ מותר, דיש לצדד שאם לא יהיה פח, אז הילדים ישליכו על הארץ עטיפות ממתקים וכיו"ב ויהיה בזיון לביהכ"נ טפי, וא"כ מאי עדיף ממאי.

תשובה: אפשר ליתן בצד במקום צנוע, שהרי גם בחדר שבת או סלון אדם נותן שם, ובפרט שעי"ז שאר ביהכ"נ ישאר נקי.

ב] הנה מצוי משחה מיוחדת שמסירה יבלות על הידיים, שדרך רפואתה היא שמורחים את המשחה על היבלת, והמשחה מתקשה סביב היבלת כפלסטיק קשיח למשך כמה ימים, ולאט לאט היבלת (עם המשחה הקשה) נושרים ונתלשים. וצ"ע האם באותם ימים – המשחה שמקיפה את היבלת האם זה חציצה לנטילת ידיים או לא. מה דעת רבינו בזה.

תשובה: מצד א' י"ל כיון שהוא מבטלו – נעשה חלק מהגוף, אבל מצד שני כיון שעומד ליפול תוך כמה ימים אולי אין זה נעשה חלק מהגוף, ויל"ע.

ג] הנה מבואר בשו"ע (יו"ד סי' כח ס"ו) גבי מצוות כיסוי הדם – דלא יכסה הדם ברגליו אלא בידיו, משום שלא יהיו מצוות בזויות עליו. ויל"ע באדם שהוא גידם ל"ע, שנקטעו ידיו, והורגל לעשות כל מעשי בנ"א ברגליו, האם יהא מותר לכסות הדם ברגליו, דלא שייך הטעם שלא יהיו מצוות בזויות עליו דא"א לו באופן אחר וזה שבחו. או דלמא, כיון דסו"ס אצל כו"ע חשיב הדבר לבזיון – אז גם אצלו (וכמו שלא יביא למלך מתנה ברגליו), וצ"ע בזה. מה דעת רבינו בזה.

תשובה: מסתבר אצלו זהו דרך כבוד, ואם היה יכול להאכיל עצמו ע"י רגלו, היה ג"כ עושה כן.

ד] הנה מבואר במ"ב (סי' קפא סקכ"ג) דאין לברך ברכות כשידיו מטונפות. ויל"ע א"כ בכל עוגה שיש בה קרם, או גם בקידוש שהיין נוטף על ידיו – איך מותר בכה"ג לברך הברכות, הא ידיו מטונפות.

תשובה: אם אוכל נדבק ביד בשעת האכילה – אין זה נעשה לטינוף.

ה] הנה יל"ע מאחר ואמרו חז"ל דגדול העונה אמן יותר מהמברך, א"כ דלמא יהא עדיף לא לגשת כשליח ציבור לפני

העמוד – כדי שיוכל לענות אמן על ברכות הש״ץ, וזה לא שמענו מעולם.

תשובה: נכון שלא שמענו, ולכן לא נוהגים כן.

ו] יל״ע באדם שהיה לו דבר מאכל בכיס ונרדם וישן זמן רב, האם מותר אח״כ לאכול את המאכל, דדלמא רק באוכלין שהיו תחת המיטה הוא דקפדינן.

תשובה: כן נוהגים, רק מה שהיה תחת המטה.

ז] אשה שהדליקה נרות שבת מול חלון פתוח, ונכבו הנרות מיד אחר ההדלקה, האם שייך בה הקנס שתדליק בכל שבוע נר נוסף – דאולי פשעה בכך שהדליקה במקום שרוח מצויה, ודייקינן לה כלא הדליקה כלל.

תשובה: אם רוח מצויה יכול לכבותה – לכ׳ זהו כאילו לא הדליקה, אבל אם היא לא שמה לב – אז אין קנס.

ח] ראיתי שמרן הגר״ח קניבסקי שליט״א השיב לכ״ק אדמו״ר מסאדיגורא זצ״ל שאי אפשר לברך ברכת ׳ברוך שפטרני מענשו שלזה׳ שלא בפני נער המצוה, דלשון ׳שלזה׳ משמע דווקא בפניו. וצ״ע בטעם הדבר, דאטו ברכת ברוך שפטרני זה ברכת הראיה? הרי זה רק ברכת ההודאה, ולמה לא יכול להודות שלא בפני בנו.

תשובה: יל״ע, ושמא מדייק מלשון נוסח הברכה – שכך תיקנו.

ט] בשו״ע (או״ח סי׳ קמא ס״ו) מצינו שאין לעלות לתורה שני אחים בזה אח״ז משום עין הרע, וצ״ע האם דווקא בעליה לתורה הוא דחיישינן לזה, או שמא גם בשאר דברים – כגון שני אחים שרוצים לכתוב חבורה או חידושי תורה בעלון קהילתי – דאולי ניחוש לעין הרע, או דמצאנו רק בעליה לתורה והבו דלא לוסיף עלה.

תשובה: לא שמענו שנוהגין כן במקום אחר.

י] שמעתי בשם רבינו שליט״א בשם מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א שאין לאכול בשוק גם כשיש מסיכה על פניו. וצ״ע דכיון שברמב״ם פ״ה מדעות ה״ב מבואר שטעם הדבר שאין לאכול בשוק – שלא יתגנה בפני הבריות, א״כ כל שאין נראית אכילתו ואינו מתגנה – לכאורה אין איסור. ומנא לן לחדש שזה דבר מבוזה בעצמותו גם כשאין ניכרת אכילתו לרבים, וצ״ע.

תשובה: יש בזה שני העניינים, גם לאחרים וגם לעצמו.

יא] הנה רבותינו גדולי הפוסקים עוררו שאין לסמוך על בדיקה מדגמית בבגדים כדי לדעת שאין בהם חשש שעטנז, אלא צריך לבדוק כל בגד ובגד בפני עצמו. ולכאורה צ״ע דהרי בכל התורה כולה סמכינן על רוב, ולמה כאן – אם הבדיקה מדגמית היא על רוב הבגדים – לא סגי בזה? [ובפרט במפעל גדול שהכל אותו קו ייצור, ולא מסתבר שישנו משהו מבגד לבגד].

תשובה: היכא דאפשר לברורי – לא סמכינן.

יב] בשו״ע (או״ח סי׳ לב סט״ז) מבואר דכשיש ספק על אות מסויימת על כשרותה – לוקחים ילד שאינו חכם מדי ואינו קטן מדי ומבקשים ממנו שיקרא את האות. ויל״ע אם גם ילד גוי כשר לדבר הזה, ושמעתי ממו״ר מרן הגר״י זילברשטיין שליט״א בשם מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א

שא"א לסמוך על גוי שהוא עם הדומה לחמור. וזה צ"ע, דהרי זה רק ענין של גילוי מילתא, וא"כ למה לא נסמוך על גוי בזה שיברר לנו המציאות.

תשובה: גוי זה כמו בהמה!.

יג] יל"ע בחפץ שעומד להתכלות או עומד להיות הפקר, האם מותר גם קודם לכן – לקחת את החפץ לעצמו, או דלמא כעת יש לחפץ בעלים ואסור לקחתו. דבכלי יקר כתב שהקב"ה צווה לנח קח לך לתיבה וגו' – משלך, דבל יחשוב שכיון שהכל עומד להתכלות במבול – א"כ יהיה מותר לקחת מממונם, קמ"ל דאסור. האם באמת קיי"ל כדבריו? [דלכאורה אם עומד להאבד – למה לא נימא דמשום בל תשחית יהיה מותר לו לקחת ולהציל, וצ"ע].

תשובה: כל זמן שמחוסר הסיבה להפקר – עדיין אסור לקחת, ורק אחרי שהסיבה התחיל – אז מותר לקחת.

יד] יל"ע בחתן שהתפלל עם הציבור רק עד סוף חזרת הש"ץ, ויצא קודם תחנון. האם פוטר את הציבור מאמירת תחנון או לא. וחשבתי להביא ראיה לזה ממה שדנו הפוסקים (הט"ז ועוד, והובא במ"ב סי' קלא) שחתן לא יבוא כל ז' ימי המשתה לביהכ"נ כדי שלא לפטור את הציבור מתחנון. ולכאו' למה הוצרכו למונעו מלבוא כלל לביהכ"נ – הרי יכולים לומר לחתן – שיבוא לביהכ"נ ויצא קודם תחנון, וע"כ מוכח דזה לא יועיל, וכל שהתפלל החתן עם הציבור שמו"ע – כבר נפטרו הציבור מאמירת תחנון. מה דעת רבינו שליט"א בזה.

תשובה: מנהג העולם, אם חתן יוצא, אומרים תחנון, כמבואר במג"א סי' קל"א ס"ק י"ב בשם תרומת הדשן, ודלא כסידור יעב"ץ. והטעם שלא יבא משום שאין זה דרך כבוד להוציאו מביהכ"נ.

טו] הנה בספר חסידים (סי' תתקצד) כתב ששאלו לזקן אחד במה הארכת ימים – ואמר לפי שהקפיד שלא לדבר לשה"ק בבית המרחץ. וכתב המ"ב (סי' פה סק"ט) דלפי"ז מידת חסידות שלא לדבר בלשה"ק בבית הכסא. ויל"ע האם שפת עברית המדוברת בזמננו חשיבא כלשה"ק לענין זה, או דלמא כיון שיש הרבה מילים שהשתנו מלשה"ק המקורית – א"כ אי"ז בכלל לשה"ק.

תשובה: עברית זהו רובו לשון הקודש.

טז] שמעתי שיש לרבינו שליט"א הוראה מגדול אחד, שהחיוב לומר דבר בשם אומרו – אינו באמר לו "מראה מקום" בעלמא, ממי שמע רבינו ההוראה הזו.

תשובה: אמר לי כן מו"ר רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בשם מרן החזון איש.

יז] מה ההוראה, גבי אדם שעובר ברחובה של עיר, ונזקק לצרכיו ורוצה לשתות. אם מותר לו להכנס לבית כנסת קרוב, או דהוי גזל – ואולי יצטרף ללמוד קצת בביהכ"נ.

תשובה: אם גם לומד שם – בודאי מותר לכתחילה.

יח] האם יש ענין לחתוך את סופי חוטי הציציות, שיסתיימו בשווה, האם יש בזה משום "זה קלי ואנווהו" או לא.

תשובה: אין צורך, וכן לא נוהגין לעשות כן.

הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א
ראש כולל להוראה ירושלים סנה"מ
מו"צ בית הוראה הכללי ירושלים
מח"ס אהל יעקב

שאלות ותשובות קצרות מבית הוראה הכללי ירושלים

לכבוד ידיד נפשי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א דומ"ץ ברחובות ומח"ס גם אני אודך, ראשית כל אני חייב להודות למע"כ שליט"א על כל מה שעשית עבור העילוי נשמה של אבי מורי זצ"ל ר' טלי ב"ר אברהם. הוצאת י"א חלקים של קובץ מה טובו אהליך יעקב, וכעת אחרי סערה בעולם בפרט ושיבוש עם הזמנים מחמת הווירוס, לקחת על עצמך שוב לאסוף דברי תורה פסקי הלכות ותשובות חדשות מנדולי ההוראה. מאחר וכעת אתה זוכה להכנים את הכת שלך לחופה שמעתי שאתה מוציא כעת את חלק י"ב, ובקשת ממני להביא כאן כמה תשובות לרגל הוצאת הקובץ, וכם"ד הבאתי כאן מקצת שאלות שרשמתי מהבית הוראה הכללי בראשות הגאב"ד הגרב"צ הכהן קוק שליט"א בעל ציוני הלכה.

לפסוע אחרי שמונה עשרה מלפני המתפלל כשעומד אחורי מחיצת ניילון

נשאלתי מאחד שמתפלל שמונה עשרה ובסיום השמונה עשרה רוצה לפסוע ג' פסיעות אחריו אבל עומד מאחוריו בן אדם שעדיין מתפלל אחורי מחיצת ניילון, האם מותר לו לפסוע כנגד המתפלל?

והנה כבר הארכנו בזה באהל יעקב פסק הוראה חלק א' הרבה פרטים בסוגיא של לעבור כנגד המתפלל, וכעת נרשום כאן מה שנלענ"ד בקיצור. הנה מצאנו באחרונים ב' טעמים מדוע אסור לעבור כנגד המתפלל, א) שמפסיק בין המתפלל לבין השכינה. ב) שמבטל את כוונת המתפלל. וכיון שאנו מקפידים לב' טעמים כמבואר במשנה ברורה וביאור הלכה (סימן ק"ב) לכן נראה שצריכים להחמיר בכה"ג כיון ששייך הטעם שהוא מבטל כוונתו בתפילה כיון שהוא עדיין רואה מול המחיצת ניילון, וכן נראה פשוט. וכ"כ בכף החיים (סימן ק"ב ס"ק כ"ב) לגבי מחיצה מזכוכית שלא חשיב הפסק לענין זה כיון שעדיין מתבטל כוונתו כשעובר כנגד הזכוכית ואסור לעשות כן. וכן פסק לי במח"ס שבט הקהתי שליט"א להחמיר.

הגרחי"ד ווייס שליט"א אב"ד אנטווערפען ומח"ס שו"ת ויען דוד כתב לי תשובה וז"ל: בגמרא (ברכות דף כה ע"ב), צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה וכו' דצואה בכיסוי תליא מילת והא מיכסיא ערוה בעששית וכו', ולא יראה ערות דבר אמר

רחמנא וה קמיתחזיא, ובפירש"י ד"ה בעששית, כלומר מחיצת זכוכית עכ"ל. הרי שלך לפניך, דאע"ג דשקוף נחשב למחיצה. והנה בטעם האיסור לעבור, במגן אברהם או"ח (סימן ק"ב ס"ק ה') מהזוהר, שמקדש כל ד' אמותיו, ובמ"ב ס"ק ב' ובט"ז ס"ק ג' דאדמת קודש הוא עי' שם, ובמ"ב ס"ק ט"ו, שמפסיק בין המתפלל להשכינה, ולפי זה היות דיש כאן מחיצה, שרי. אך במש"כ המגן אברהם שם, וכן משמע באשל אברהם (בוטשאטש) דהעובר מבטל כוונת המתפלל, א"כ בחזותא תליא מילתא ואסור, ולכן היוצא לנו מהנ"ל שאסור.

ומורינו הגאב"ד בית ההוראה הכללי ירושלים הגרב"צ הכהן קוק שליט"א מח"ס ציוני הלכה שלח לי תשובה שכתב אודות מחיצה שקופה לחלוקת בית הכנסת לקפסולות, האם דינה כמחיצה ויכול להמשיך לשבת בשעה שעובר ספר התורה בקפסולה הסמוכה וכן לעבור לפניה בשעה שהמתפלל מאחוריה עומד בתפילתו.

אין חסרון במה שהיא שקופה, ואם יש לה דין 'מחיצה' אינו חייב לקום לספר התורה כמי שנמצא בחדר סמוך, ואף יכול לעבור מול המתפלל מאחורי המחיצה. ושני טעמים נאמרו ביסוד האיסור לעבור כנגד המתפלל:

א] מפסיק בין המתפלל לשכינה שכנגדו. ב] מבטל כוונת המתפלל (משנה ברורה קב, טו). הביאור הלכה (שם) דן לעניין עובר לפני מתפלל המשלשל טליתו על פניו עד שלא מבחין בעוברים לפניו, שלטעם חסרון הכוונה יכול לעבור כיון שאינו יכול לראותו, ורק יש לחוש מצד הפסק בינו לשכינה. אכן מקרה זה הפוך, שהרי מחיצה שקופה דינה כמחיצה, ורק יכול להפריע את כוונתו. אך רבינו הורה (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב – ברכות רצד) שכיון שהיום איננו מכוונים בתפילה, אין לחוש לטעם זה, וכל המניעה לעבור לפני המתפלל רק משום שמפסיק בינו לשכינה (וכן כתבו הדעת תורה קב, ד והארחות חיים – ספינקא בשם מאורי אור).

יש להבדיל בין סוגים שונים של מחיצות, וזה הכלל (שו"ע או"ח תרל, ט): מחיצה נחשבת רק אם אין רווח גדול יותר משלושה טפחים (24 ס"מ) בין הקרקע לתחתית המחיצה. כמו כן צריכה לעמוד באופן יציב שרוח מצויה לא תנענע אותה ממקומה למרחק ג' טפחים.

ואמנם אם המחיצה נמצאת בתוך בית ולא ברחובה של עיר, לדעת הביאור הלכה (רמ, ו) מודדים רוח מצויה כאילו המחיצה היתה עומדת ברחוב ולא מתחשבים במה שמחיצות הבית העומדות סביב מגנות מפני רוחות, ולכן "קושרה מלמטה שלא תנוד". אך החזון איש (אורח חיים נב, יד) חולק וסובר שכיון שסוף סוף המחיצות לא יכולות להתנועע ברוח, נחשב מחיצה אף בלא קשירה. והרחיב בזה בדעת נוטה (א, צח).

וכן כתב לי הגאון רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א במח"ס מנחת חן, שניתן להקל בזמן הזה בכה"ג על פי מה שכבר הכריע מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין מכוונים כראוי ממילא אין לחוש לטעם שמבלבל כוונת המתפלל, וראה עוד בזה בשו"ת מנחת חן חלק א'.

בענין תפילה מול חלון של רכב שדומה למראה

בס״ד י״ג תשרי תשפ״א

לכבוד ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א דומ״ץ ברחובות ומח״ס גם אני אודך, בדבר השאלה שהסתפקת לאחרונה שהרבה אנשים מתפללים בחוץ, ובפרט שיש מנינים בתוך החניה לפני בנין מגורים וכדומה, והרבה פעמים בן אדם מזדמן לעמוד ממש לפני רכב שחונה מולו ועומד מול החלון של הרכב, יש לעיין האם יש חשש להתפלל כך מול החלון כמו שאסור להתפלל מול מראה, עכ״ד הנעימים.

והנה נלענ״ד שבכה״ג אין צריך להקפיד בזה ככל מראה והדין נאמר דוקא במראה ולא בחלון שאפשר גם כן לראות את העצמו, והמחמיר להתפלל בעינים עצומות או שמטה את ראשו תע״ב. וטעמי ונימוקי, הרי הבאר היטב (סימן צ׳ ס״ק ל׳) הביא את הרדב״ז (סימן ק״ו) שכתב דאסור להתפלל כנגד מראה אפילו אם עיניו סגורות כדי שלא יאמרו שמשתחוה לבבואה שלו, וכן הובא בכף החיים (ס״ק קל״ח) הבשם האליה רבה והחיד״א ועוד. ומה שכתב הרדב״ז שאסור להתפלל מול מראה היינו אפילו כשעוצם עיניו, וכ״ש כשאינו עוצם את עיניו שאסור להתפלל, ראה בכנסת הגדולה.

ובטעם הדבר מה שאסרו האחרונים מצאנו בעיקר ב׳ טעמים, א) משום שנראה שמשתחוה לצורתו שבתוך המראה. ב) ועוד טעם משום שמבלבל את הכוונה. נפק״מ ביניהם שאם עוצם עיניו תהיה מותר להתפלל לפי טעם השני. עכ״פ לענין דינא החמירו הפוסקים בכל אופן שאסור להתפלל מול מראה.

המהרש״ם בדעת תורה (סימן צ׳ אות כ״ג) שהביא את דברי הרדב״ז והעיר, שהרי גם הצורה נכפפת כשהוא כופף את עצמו, ואיך נאמר שמשתחוה לזה שעומד מולו. והוסיף שגם הטעם השני שהזכירו הפוסקים שמבלבל את הכוונה לא שייך כן כשעיניו סגורות ולכן יש להקל בזה בשעת הדלק כשמתפלל עם עינים סגורות, וראה עוד בשו״ת יביע אומר חלק ד׳ יו״ד (סימן לה).

ולענין אגב הסתפקתי האם הדין הנ״ל אסור גם בשאר חלקים של תפילה או דוקא שמונה עשרה, ושאלתי מרן הגר״א נבנצל שליט״א וכתב לי שבעיקר אסור להתפלל שמונה מול מראה. אח״כ ראיתי בשו״ת שערי צדק (סימן כ״ז) הובא בספר ואין למו מכשול הל׳ שמירת הדיבור חלק ב׳ (עמוד 426) שכתב שלא רק בשמונה עשרה יש להקפיד שלא להתפלל מול מראה, אל גם בשאר התפילה. וכן הביא מספר ועלהו לא יבול חלק א׳ (עמוד ע״ו) שכתב דגם בברכת המזון והוא הדין שאר ברכות, כדאי לא לברך מול מראה.

עוד הביא שם בנידון מצוי מאוד כשאחד מגיע לאולם שמחות שיש מראות מקיר לקיר, ואין שם וילונות ישתדל להתרחק כמה שיותר מהמראות כדי שלא יראה את הבבאה שלו, שבאופן כזה יש מקום להקל להתפלל שם. וכן כתב בשו״ת שערי יושר חלק ד׳ (עמוד ק׳) שאם מתפלל רחוק מאוד מהמראה ואינו רואה את הבבואה שלו או שרואה אותה בצורה שאינה ברורה יש להקל, וכן הביא בשו״ת ברכת ראובן שלמה חלק ד׳ (עמוד ק״ד). ועוד יש לצרף בשעת הצורך

להתפלל שם עם עינים סגורות. אח"כ ראיתי בשו"ת משיב נבונים חלק ה' (סימן ב') שנשאל אודות מי שנמצא בתוך אולם שמחות ושם הקירות מכוסים עם מראות במשך כל החדר האם יש להקפיד לא לברך ברכת המזון מול המראה, ולמעשה הביא שראה מה שהגרשז"א זצ"ל הביאו בשמו כנ"ל, וכתב שלכאורה השמועה איננו מדוקדק כיון שזה לא הפשטות להרחיב את הקפידא של הרדב"ז מתפילה לשאר דברים. ועכ"פ לענין שאלה שם הוא הכריע שלמעשה הוא יכול לברך ברכת המזון כנגד המראה, ובלבד שיעצים עיניו או יברך מתוך הסידור כדי של תתבלבל כוונתו, וכנראה שנקט כן רק מפני חשש שיתבלבל כוונתו ולא מטעם האחרונים כי שם דברו רק לענין שמונה עשרה עי' שם.

והנה לענין נידון דידן ראיתי שכבר דנו בזה הפוסקים, בשו"ת אור לציון חלק ב' הל' תפילה שאלה י"א פסק דכנגד מראה שצורתו נראית בה אסור להתפלל, ואפילו אם עוצם עיניו, אבל כנגד זכוכית רגילה אפילו שצורתו נראית בה, מותר להתפלל אם עוצם את עיניו במשך התפילה, או שמטה את עצמו מעט מכנגד הזכוכית. ונראה דהיינו דווקא במראה, אבל בזכוכית אין הוא נראה כמשתחוה לבבואה שלו, אלא שמ"מ נשאר החשש שמסתכל בצורתו ותתבטל כוונתו, ולכן צריך לעצום עיניו ודי בכך. והדבר מצוי בעמודי תפילה של שליח ציבור שיש בהם זכוכית, ויזהר לעצום עיניו או יטה עצמו מעט שלא להתפלל כנגדם.

וכן בנידון דומה כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ט' (סימן כ"א) נשאל בענין תפלה שעל העמוד שלפני הש"צ בבית מדרש שלכם חקקו באותיות בולטות את הפסוק שויתי ה' וגו' והאותיות הם בצבע זהב כעין מראה וכשהש"צ עומד שם רואה ממש צורת פניו להדיא באותן אותיות ועוררו רבים עפ"י תשובת רדב"ז שהובא בבה"ט או"ח סוס"י צ' שאסור להתפלל נגד מראה ואפי' בעינים עצומות דמיחזי כמאן דמשתחוה לבבואה שלו, ושאל כבודו אם הדברים צריכים תיקון עפ"י הנ"ל.

הנה ע"ש בדע"ת להגאון מהרש"ם שפקפק קצת על טעם מיחזי כמשתחוה לבבואה שלו שלפ"ז אפי' עינים סגורות אסור, וכ' דנראה לו עיקר טעם הדבר למש"כ במחצה"ש שם משום דמבלבל מחשבתו ולפ"ז עכ"פ בעינים סגורות יש להקל באי אפשר בענין אחר יע"ש.

ולענ"ד בלא"ה אין ראי' להחמיר בנ"ד דהרדב"ז והפוסקים מדברים במראה ממש שנעשה לראות הצורה בתוכ' וכל הסתכלות על המראה במחשבה זאת משא"כ נדון זה שהאותיות נעשו לשם קדושת שויתי וכו' וזה מטרתם לא זוהר וליטוש המראה וא"כ לא יבא לידי חשד שמשתחוה לבבואה שלו כי הכל יודעים שמשתחוה לעומת שם הוי' ב"ה וז"פ לענ"ד עכ"פ דרך לימוד זכות. וכן ראיתי בספר דעת נוטה חלק א' (עמוד רע"ח) שכתב שיש להקל והמהג שמסיב את פניו.

היוצא מכל הנ"ל שמאחר החלון לא מיועד להסתכל בו אין צריך להחמיר. ומ"מ כיון שעדיין שייך לבלבל את הכוונה כשרואה את החלון המבריק יש להשתדל להסתכל בתוך הסידור או לעצום עיניו.

וכעת הגיע לידי ספר החשוב הלכות יום ביום להגרמ"מ קארפ שליט"א הל' תפילה

חלק ג׳ (פרק ח׳ סעיף כ״א) שפסק דאם אחד מתפלל כנגד זכוכית שקופה אין קפידא, וכנגד זכוכית שיש אחריה בד או וילון או ספרים וכדומה ומשתקפת שם צורתו ואינה נראית להדיא נהגו להקל וראוי להחמיר כשמתפלל ביחיד אבל כשמתפלל בציבור אין להחמיר בכל זה, וכבר נהגו להקל עי׳ שם.

ברכת אשר יצר אחרי עניית ברכו

בס״ד סיון תש״פ

בדבר השאלה המצויה כשאחד מגיע להתפלל מעריב ומרגיש שצריך להתפנות ממש לפני תחילת ברכו האם מותר לו לומר עם הציבור ברכו-ועוד אם יצא לעשות צרכיו וחזר האם מותר לו לברך ברכת אשר יצר אח״כ או שצריך להמתין עד אחרי שמונה עשרה.

תשובה: והנה התשובה מתחלק לכמה פרטים, א) מהו הגדר של מי שצריך לנקביו מה מותר לומר והאם יש חילוק בין גדולים לקטנים. ב) מהו הגדר של הפסק אחרי אמירת ברכו, ועוד כמה פרטים.

היה צריך לנקביו והתפלל אם תפילתו תפילה

והנה נפסק בשו״ע (סימן צ״ב סעיף א׳) על פי הגמ׳ במסכת ברכות דף כג: שאם היה צריך לנקביו אל יתפלל דכתיב (עמוס ,ד, יב) ״היכון לקראת אלוקיך ישראל״ וכתיב (קהלת ד, יז) ״שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלוקים״. ואמרו חז״ל שאמר הקב״ה שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני, וממשיך הגמ׳ ושו״ע שם שאם התפלל תפילתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל. והני מילי כשאינו יכול לעמוד לשיעור הילוך פרסה. אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחליה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה. רמ״א: וכל הנצרך נקביו אסור אפילו בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים.

ומצאנו שנחלקו בראשונים ובאחרונים מה הטעם שמי שמתפלל כשנצרך לנקביו תפילתו נחשבת כתועבה, וכן מצאנו שנחלקו האחרונים האם תפילתו נחשבת כתועבה דוקא אם היה נצרך לגדולים או אפילו לקטנים, ויש לעיין האם המח׳ תלויים זה בזה כמ״ש בסמוך בס״ד.

במגן אברהם (ס״ק א׳) כתב שכל הדין הנ״ל היינו דוקא לגדולים, אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל, וכן פסק החיי אדם (כלל ג׳ דין ה׳), אולם האליהו רבה ודרך החיים נקטו שאפילו לקטנים צריכים לחזור ולהתפלל. ובמ״ב (ס״ק ב׳) הביא את המח׳ הנ״ל, ובשו״ע הרב (סעיף א׳) הכריע כדעת המגן אברהם שאין צריך לחזור אחרי קטנים.

והנה בשו״ת אור לציון חלק ב׳ (פרק ז׳ הערה ט״ו) כתב דלכאורה המח׳ הנ״ל תלוי במח׳ ראשונים בטעם הדבר מדוע תפילתו נחשבת כתועבה. הרמב״ם הל׳ תפילה (פרק ד׳ הלכה י׳) כתב הוטעם משום דמי שהוצרך לנקביו אסור להתפלל משום שהדבר מטרידו. ולדבריו אין נפק״מ אם נצרך לגדולים או קטנים, אבל לדעת הגהות מיימוני הטעם משום שכיון שצריך לנקביו גופו משוקץ, ונחשב כאילו מתפלל כנגד דבר מטונף שכתב שם בשם רבינו שמחה שאסור להוציא אפילו שאר דברי תורה מפיו כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהוי נקביו. והרמ״א לעיל הביא את דברי רבינו שמחה, ולדבריהם יש לומר דדוקא בגדולים, שהאיסור לקרות דברי תורה ותפילה כנגדן הוא מן התורה כמובא במסכת

ברכות דף כה, לכן תפילתו תועבה, אבל בקטנים שאסורים מדרבנן אין לומר שתפילתו תועבה.

נמצא שנחלקו הפוסקים אם עבר והתפלל כשהיה נצרך לנקביו צריך לחזור ולהתפלל אפילו אם היה צריך לקטנים לכתחילה, אא"כ היה יכול לעמוד שם שיעור פרסה. וכן כל דברי תורה אסור לומר בשעה שצריך לנקביו, ובדיעבד יש מקילים אחרי קטנים והמיקל כדעתם יש להם על מי לסמוך, ולענין לכתחילה כגון בנידון דידן יש לעיין אם אמירת ברכו כלול בתוך האיסור לומר תפילות כשצריך לנקביו, או דוקא ק"ש ותפילה ולימוד התורה בעל פה וכדומה.

האם האיסור להתפלל כשצריך לנקביו הוי תפילה

המשנה ברורה (ס"ק ו') על דברי הרמ"א בשם רבינו שמחה שנקט שאפילו לדברי תורה יש להחמיר בזה, הוסיף דכ"ש קר"ש ושאר ברכות, ולענין בדיעבד הביא מקילין שלא צריכים לחזור. וראה עוד בביאור הלכה שם. ובדעת תורה כאן הביא מספר חסידים שבכלל זה היינו כל התפילות ובקשות, והתפילות שלפני פסוקי דזמרה ואחרי שמונה עשרה וכדומה, שיש בהם אזכרת אחד משבעה שמות הקדוש שאינם נמחקים. הא חזינן שלומר ברכו את השם המבורך לכאורה כלול בזה. אולם לענות אמן כבר הכריע מרנן הגרי"ש אלישיב והגר"מ הלבארשטאם זצ"ל הובא בספר הכון שמותר לענות אמן בכל ענין, ואף אמן יהא שמיה רבה. הרי לנו כדבר ברור שאמירת ברכו כולל בו שם השם ולכן אם אינו יכול לעמוד שיעור פרסה וצריך לנקביו אפילו לקטנים אין להקל בזה ולומר עם הציבור ברכו אלא ימתין עד סוף מעריב לשמוע ברכו עוד הפעם.

ולענין אגב, יש לעורר שהפסק להלכה למעשה משתנה בין בני אשכנז לבני ספרד לכאורה, והנה בשו"ת אור לציון שם העיר שבאמת יש עוד נפקא מינה בין המח' לרמב"ם והגהות מיימוני, לגבי לימוד התורה כשנצרך לנקביו, שלהרמב"ם הטעם משום טירדה, א"כ לענין לימוד התורה אין איסור, שהרי אין איסור ללמוד תורה כשהוא טרוד, ויכול לדחות עצמו מעט כשנצרך לנקביו, משא"כ לדעת ההגהות מיימוני, שהטעם משום שגופו משוקץ, א"כ יש לאסור גם לענין לימוד תורה, ולכן מה שכתב הרמ"א שכל הנצרך לנקביו אסור אפילו בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים, היינו דוקא לפי הטעם שהביא מהגהות מיימוני. וכן צריכים לנהוג בני אשכנז, אבל בני ספרד שנוהגים תמיד כדעת הרמב"ם, וכמ"ש מרן בשו"ת אבקת רוכל (סימן ל"ב וסימן ק"מ) שקהילות ספרד נוהגות על פי הרמב"ם וקיבלוהו עליהם לרבן, יכולים להקל, וכמ"ש בחקרי לב חו"מ (סימן ד') שבמקום שאין ראיה מדברי מרן נקטינן כדעת הרמב"ם, וראה עוד בספר סדר המחנות פרק כ"ד הערה ט') שהביא הנ"ל וכתב דלכתחילה גם בני ספרד יש לנהוג להחמיר כדברי הרמ"א ומ"ב, אולם יש לצרף הדברים הללו לסניף עי' שם. ולפי הנ"ל כ"ש שיש מקום להקל לבני ספרד לכתוב דברי תורה כשצריך לנקביו. ולבני אשכנז ראה בזה בשו"ת להורות נתן חלק ז' (סימן ע"ז) וכן לגבי סופר סת"ם אם מותר לכתוב שם השם, ראה בספר פסקי תשובות (סימן צ"ב סעיף ה').

המסתפק אם יכול להמתין שיעור פרסה לפני שיעשה צרכיו

יש לעיין בכל המקרים הנ"ל וכדומה

להם אם אחד מסתפק אם יכול להמתין שיעור פרסה לפני שצריך לעשות, האם מותר לו לומר ברכו ושאר תפילות או שיש להחמיר מספק. והנה מצאנו שנחלקו הפוסקים האם האיסור כאן של בל תשקצו הוא מן התורה או מדרבנן, ולהלכה קיי"ל שהוא מדרבנן, ולכן יש לומר ספיקא דרבנן לקולא, וכן נקטינן לדינא ראה בספר סדר המחנות (פרק כ"ד סעיף ז') שפסק דאם מסופק אם יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה יש להקל שדינו כיכול להעמיד עצמו. ועוד הוסיף שאינו עובר משום בל תשקצו אלא באופן שאם לא יעמיד עצמו יצאו נקביו מאליהם, וראה עוד בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' (סימן כ"ח).

הפסק לברכת אשר יצר אחרי שהציבור התחיל ברכו

והנה בנידון דידן שמאוד מצוי בשעה שמתחילים מעריב שמרגיש שצריך לנקביו ולא יכול להמתין שיעור פרסה, יש לעיין מה יעשה אותו אחד שהלך לבית הכסא לעשות צרכיו וחזר אחרי אמירת ברכו האם מותר לו לברך ברכת אשר יצר אח"כ או שצריך להמתין עד אחרי שמונה עשרה. ויש לדון מה הדין של אחרי ברכו האם הוא דומה לאמצע קר"ש שאסור להפסיק או כבין הפרקים שיש מקום להפסיק, ובאמת הדבר נפסק בהדיא בשו"ע (סימן רל"ו ובמ"ב ס"ק א') שאחר ברכו כאמצע הפרק דמי, ואין לחלק בין שחרית לערבית. ולפי זה צריך להזהר מאוד שלא לספר אחר ברכו דערבית אפילו קודם שהתחיל לברך הברכה ראשונה, אם דעתו להתפלל אז מעריב אם הציבור, ובעו"ה הרבה אנשים נכשלין בזה. וראיתי בספר אשרי האיש חלק א' (פרק מ"ב סעיף ז') ששאלו את מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם אחד כבר אמר ברכו במעריב והיה בדעתו לברך אח"כ אשר יצר, האם יפסיק ויברך עכשיו. והשיב שאסור להפסיק ד"אשר יצר" יכול להגיד אחרי התפילה.

באמת המשנה ברורה (סימן ס"ו ס"ק כ"ג) הביא מהדרך החיים שאפילו אם יטיל מים אין לברך אשר יצר בין הפרקים אלא אחרי התפילה. ולפי זה היה נראה דכ"ש בנידון דידן שכתב המ"ב שדינו כאמצע הפרק שאסור להפסיק. וראיתי אח"כ בשו"ת באר משה חלק ג' (סימן כ') שפעם אחד הגיע אליו באמצע התפילה אחרי אמירת ברכו לפני ברכת יוצר אור ושאל אם מותר לברך אשר יצר, ורמז לו שאסור להפסיק לברך ברכת אשר יצר וצריך לברך רק אחרי התפילה, ויש לעיין למעשה אם אחד חושב שישכח אם יכול להקל, אבל נראה למעשה שאין להקל כיון שיכול תמיד לומר ברכת אשר יצר כל עוד שלא מרגיש שצריך לעשות עוד הפעם. וראה עוד בשו"ת באר משה שם (סימן י"ח) מה שכתב קצת חריפות על מה שצריכים לעורר על חטאת הקהל בלא יודעים מחמת חסרון ידיעה לא להפסיק אחר אמירת ברכו בתפילת מעריב עי' שם.

בשו"ת רבבות אפרים חלק ז' (סימן פ"ב) דן בש"ץ שבטעות אמר שיר המעלות חצי קדיש ושכח לומר והוא רחום, והסתפקו הציבור אם מותר להם לומר והוא רחום לפני שמתחילים לומר ברכת מעריב ערבים, והביא ששמע מבמח"ס קנין תורה זצ"ל שאמירת והוא רחום לא הוי דיבור ומותר לומר אחרי ברכו, וכן נראה להורות. אבל אם התחילו לומר ברכת המעריב ערבים, בודאי אסור להפסיק לומר והוא רחום. ועוד הביא שם

דאלו עונים אמן אחרי ברכו נראה דזה טעות אבל יש סוברים שכן אומרים עי' שם.

לכוון לענות לברכו ולא בכדי להתחיל עם הציבור

יש לעיין בעצה הידוע ששמעתי פעם בשם גדולי הוראה שבמקרה שאחד רוצה לענות ברכו עם הציבור והוא צריך לצאת לבית הכסא במקום שמותר לו, או שכבר נכנס לבית הכסא ולפני אמירת ברכת אשר יצר שומע מהש"ץ שמתחיל לומר ברכו, יש עצה לכוון לא להתחיל עם הציבור על ידי עניית ברכו. והנה כך הורה לי למעשה במח"ס שבט הקהתי שליט"א בכה"ג, ואח"כ מצאת שבשו"ת אבני ישפה חלק ג' (סימן כ"ו) נשאל שם בדיוק בנידון דידן, ודן שם במה שכבר כתבנו בתחילת התשובה, ובסוף הוסיף שגם אם כוון בברכו שרצונו להתחיל ברכות ק"ש, עדיין יוכל לה]סיק ולהמתין למנין אחר. והטעם בזה דכל שלא התחיל בפועל ברכות ק"ש, יתברר למפרע שאין כאן הפסק כיון שלא היה שום המשך. וכן נראה שאם כוון לענייה בעלמא ולא היתה דעתו להתפלל כעת, ושוב נתחרט ורוצה להמשיך בברכות ק"ש, רשאי לעשות כן ותחשב לו מעלה בדומה לסמיכת ברכו לברכות ק"ש. והטעם, דכל שבפועל ענה ברכו ואחריו ברכות ק"ש, לא מגרע הכוונה כ"כ.

ויש להקשות שהרי מה שיש עצה לכוון לענין בעלמא מצילה אותו שיהיה ראשי לדבר, וא"כ חזינן שהכוונה קובעת, יש לומר שהכוונה מאפשרות לו שלא היה לו עון כיון שהחליט לבטל את סמיכה לברכות ק"ש, אבל יכול שוב להתחרט על החלטתו ולהתפלל, וגם תהיה לו איזו מעלה כיון שבפועל היתה כאן עניית ברכו.

והביא שם שמצא בקובץ מבקשי תורה (סיון תשנ"ה כרך ג' קובץ ט"ו) פסק בשם הגרשז"א זצ"ל מי שאומר פסוקי דזמרה והש"ץ כבר הגיע לאמירת קדיש ובכו, יזהר לכון שאינו רוצ הלצאת ידי חובתו באמירת ברכו מכיון דאמירת ברכו תחילה ברכת יוצר אור היא, וא"כ שוב לא יוכל להמשיך לומר פסוקי דזמרה, הא חזינן שמועיל כוונה לא לצאת כדי שלא יהיה איסור הפסק.

ולכן הסיק שם לדינא, יכוון שעונה ברכו כענייה בעלמא בלי שזו תחילת ברכות ק"ש, ורשאי לומר אשר יצר תיכף. ואע"פ שיפסיד עיקר מעלת סמיכת ברכו לתחילת ברכות ק"ש, אבל מסתבר שאינו חייב בזה כי מצות אמירת אשר יצר חלה עליו קודם לכן. ולכן נראה שיכוון בברכו לענייה בעלמא ולא כתחילת ברכות ק"ש ויאמר אשר יצר. ואח"כ יתחיל ברכות ק"ש. אמנם אם לא הספיק לומר והוא רחום יענה ברכו ויכוין לצאת ולא יאמר והוא רחום, כי אין להפסיד ברכו של חובה משום והוא רחום, עכ"ד.

אח"כ ראיתי עוד כעין נידון דידן עם עצת הפוסקים לא לכוון על ידי עניית ברכו, בשו"ת וישמע משה חלק ד' (סימן שאלה: איתא במ"ב סימן רלו סק"א: ולפ"ז צריך ליזהר מאד שלא לספר אחר ברכו דערבית אפילו קודם שהתחיל לברך הברכה ראשונה אם דעתו להתפלל אז מעריב עם הצבור ובעו"ה הרבה אנשים נכשלין בזה, ע"כ. ויש להסתפק במי שעמד באמצע ברכת המזון וכבר סיים ברכה רביעית ועוד לא אמר הרחמן, ושמע את הש"ץ אומר ברכו וענה אחריו, האם יתחיל מיד ברכות קריאת שמע כדי שלא להפסיק בין ברכו לברכות ק"ש, ואחרי התפילה ישלים מה שדילג בברכת

המזון, או שימשיך ברכת המזון כדרכו ואח״כ יתחיל להתפלל.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א אמר שימשיך הרחמן אחרי ברכו ואח״כ יתפלל ערבית. וכן הורה הגאון רבי מנדל שפרן שליט״א. ואמר הטעם שגם דברי תחנונים שאחרי ברכת המזון הם מענין התפילה ואינם נחשבים הפסק בין ברכו לברכת ק״ש שהכל מענין אחד.

והגאונים רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס שליט״א הורו שיענה ברכו ויכוון שאינו מתחיל בזה תפילת ערבית אלא עונה כדרך כל עניה על דבר שבקדושה, וכשם שחייב לענות כששומע ברכו אחר שהתפלל. ואח״כ יסיים ברכת המזון כדרכו ויתפלל ערבית. [ואמרתי לו שזה דומה למה שהבאנו לעיל בשם הגאון רעק״א סימן רסג סט״ז בשומע ברכו של ליל שבת קודם שהתפלל מנחה, שיענה ברכו ויכוון שאינו מקבל שבת בענייתו ואח״כ יתפלל מנחה. וקילס הגר״ש גרוס את דברי].

והוסיף הגר״ש גרוס שדבר זה שכיח מאד במי שהוצרך לנקביו קודם מעריב, ואחר שנטל ידיו קודם שבירך אשר יצר אמר הש״ץ ברכו, דדעת כמה פוסקים שיתפלל מעריב ואח״כ יאמר אשר יצר, ואין ראוי לנהוג כן למעשה שבדרך כלל ישכח לברך אשר יצר אחרי התפילה ויפסיד את הברכה. ולכן ראוי לעשות עצה זו, שיכוון בעניית ברכו שאינו מתחיל עדיין תפילת ערבית, ויברך אשר יצר ואח״כ יתפלל.

דינים העולים למעשה

הנצרך לנקביו בין גדולים ובין לקטנים לכתחילה אסור להתפלל או לומר ברכות ושם השם ואפילו ללמוד תורה.

בדיעבד אם עבר והתפלל תפילתו תועבה אם לא היה יכול לעמוד שיעור פרסה, ולענין קר״ש ושאר ברכות ברכת המזון יש מקילים בדיעבד. וכל זה לגדולים ולקטנים יש מקילים בדיעבד שאינו חוזר ומתפלל ויש לסמוך על המקילים.

המסופק אם יכול לעמוד שיעור פרסה מותר להתפלל ולברך וללמוד תורה.

אמירת ברכו את השם המבורך דינו כשאר ברכות שאסור לומר אותם כשצריך לנקביו.

אחרי אמירת ברכו במעריב דינו כבאמצע הפרקים ואסור לומר אפילו אשר יצר, אבל יכול לומר והוא רחום לפני ברכת מעריב ערבים, ויש מתירים לומר אמן גם כן.

אם צריכים לגנוז ארגזי נייר של ספרים

נשאלתי כמה פעמים אודות ארגזים שמוכרים בהם ספרי קודש אם בעינן גניזה או לא, ולכן הסתפקו לאחרונה כשהוצאנו סט חדש מספרי הדל אהל יעקב שהגיע בתוך קרטון האם חייבים לגנוז הקרטון או לא.

בשו״ת רבבות אפרים חלק א׳ (סימן קי״ט אות ג׳) נשאל בזה וכתב, שראה בספר ברוך צורי להגר״ש בלומנקרנץ שליט״א שהביא שם ששמע מפוסק אחר שאסור להשליך אותם לאשפה, מיהו לכאורה צריך להיות שזה מותר כיון שהוא רק לשמירה בלבד ואין בו דין של תשמיש דקדושה, אבל הוסיף שם שמה שנוהגים לכסות ספרי הילדים עם נייר עטיפה כדי שישמר ויהיה נקי זה אסור להשליך לאשפה. והגר״ח

קניבסקי שליט"א כתב לבמח"ס רבבות אפרים זצ"ל שאם אין כורכים את הספרים אלא לפי שעה אין בזה קדושה, אך אם קובעים אותם שם צריכים גניזה אח"כ כדין תשמיש קדושה. ועי' במשנה ברורה (סימן מ"ג ס"ק ג').

ועוד הביא שם שאחד כתב לו שהגר"ש וואזנר זצ"ל פסק שאינם תשמיש קדושה ומותר להשליכם לכל מקום שירצה. ובשם הגרא"י הענקין זצ"ל הסתפק בזה. והביא שם עוד שהגר"י רודרמן זצ"ל ראש ישיבת נר ישראל ארה"ב פסק שזה תלוי אם אפילו לאחר שקונים משאירים הספרים בתוכם, שאז בודאי יש להם קדושה אבל אם מסירין את הספרים מהם אז אינם תשמישי קדושה אלא רק לשמירה בלבד אפילו אם שמות הספרים מודפסים על הקרטון, עכ"ד.

וכן ראיתי בספר גנזי הקודש (פרק ח' סעיף י"ג) הביא שארגז שהניחו בו ספרים לשם הובלתם למקום אחר, וכן קרטון המחבר ספרים לסט, אינם טעונים גניזה, ומותר לזרקם לאשפה. אך קרטון העשוי לנוי, ומחבר הספרים לסט ועשוי להשאירו לזמן מרובה, טעון גניזה. ושמע להקל בזה מהגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ זצ"ל, אלא מב' טעמים שונים, הגרי"ש טען משום דאין זה שימוש לצורך הספרים שיהיה טפל ותשמיש לספרים, ואין נופל על זה שם קדושה, דאינו שייך לספרים. ואילו הגר"נ טען משום שנעשה רק לשימוש ארעי ולא נתפס בו קדושה. והגר"י שוב שליט"א כתב לי ששמע מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמותר לזרוק אותם לאשפה. אמנם הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי שלא לזרוק אותם לאשפה.

אח"כ ראיתי בספר חוט שני הל' תשמישי קדושה (עמוד רנ"ח) שכתב לגבי הארגזים שמוכרים בהם ספרי קודש, יש לומר דאין זה הזמנה כלל, דאין הוא נעשה להחזקת הספר בקביעות ולא לנוי, אלא לנוחיות הנשיאה והמסחר ואם כן לא נעשה בשביל הספרים, אלא לצורך האדם המטפל ואין זה הזמנה, ומ"מ אינו ברור דאפשר דנעשה שיחזיקו תמיד הספרים בזה, ומ"מ אין הדרך אצל כולם כן. ויש עוד צירוף דיש לומר דהוא תשמיש דתשמיש.

ולמעשה נוהגין להחמיר בזה קצת. ולפי זה יש לגונזם, או יעשה מהם כריכות לספרים. ועוד הוסיף דהנך עטיפות ומעטפות שעוטפים בהם הספרים ליתן מתנה, זה ודאי לא הוי הזמנה, ומותר להשתמש בהם לצורך חול.

העולה לדינא: לכתחילה מי שיכול לגנוז ארגזי ספרים מנייר תע"ב, והמיקל בזה שפיר יש לו על מה לסמוך.

כתיבת פסוקים שלמים ומחיקתם בלוח בתלמוד תורה

בס"ד ערב שבת פרשת כי תבא תש"פ

לכבוד ידיד נפשי הרה"ג ר' ישראל גוטסמן שליט"א מחשובי לומדי הוראה פהעיה"ק תובב"א, באתי בשורות אלו לרשום לכם מה שנלענ"ד בדבר השאלה במה שמצינו שיש מלמדי תינוקות של בית רבן שכותבים פסוקים שלמים על גבי הלוח, ואח"כ מוחקים אותו מדוע מותר למחוק פסוק שלם.

נראה שיש ללמד זכות על המלמדים שכותבים פסוקים ומוחקים אותם אח"כ כדי ללמד התלמידים, ואם כתבו שם שם השם

ממש יש להחמיר ולא למחוק ולקמן נביא עצה לזה, וכעת נשתדל להביא מקור וטעם הדבר.

והנה יש לדון מתחילה לפני שנדון האם מותר למחוק את פסוק שלם שנכתב על גבי הלוח, יש לעיין האם מותר לכתוב ומהו ההיתר לכתוב פסוקים שלמים בזמנינו. בשו״ע (סימן רפ״ג סעיף ב׳) כתב דלא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות ואין כותבין מגילה לתינוקות להתלמד בה ואם דעתו להשלימה לחומש מותר.

מצאנו בדברי האחרונים כמה גדרים בדין הנ״ל, ראשית כל אין נפקא מינה בין פסוק שלם לפרשה שלימה, שניהם אסורים לכתוב, ורק אם כתבו חומש שלם מותר. ובספר בני יונה כתב שאין נפקא מינה בין נכתב בקלף לנכתב על טבלא או חרות אפילו בכתב שאינו אשורית, וכל זה בפסוקים שאין בהם שם השם, כי אם יש בהם שם השם בודאי שיש איסור לכתוב אותם, ראה בספר צדקה ומשפט (פרק ט״ז סעיף ל״ח). ולענין כתיבת פסוקים בכתב שאינו כתב אשורי ראה במקור הדבר בשו״ת הרמב״ם (סימן רס״ח) ובתשב״ץ חלק א׳ (סימן ב׳) ובחזון איש (יו״ד סימן קס״ז ס״ק י׳) וכן בשו״ת מנחת יצחק חלק ד׳ (סימן מ״ה אות ד׳) ובספר מקדש מעט (סימן רפ״ג).

אמנם בש״ך (ס״ק ג׳) הביא מהרי״ף ועוד ראשונים שמותר לכתוב פסוקים בזמנינו משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך שהרי אין הכל יודעים בעל פה ואין לכל העולם חומשים בבית המדרש, ויבואו לידי ביטול קר״ש ותפילה. וכ״כ הב״ח שכן הוא המנהג הפשוט בכל המדינות.

הט״ז (ס״ק א׳) גם כן הביא את דברי הרי״ף, ועוד ציין לדברי הב״ח שכתב דיש להתיר וכן הוא המנהג בכל יום, ותימה על רמ״א שלא כתב על זה כלום אבל מ״מ אין היתר לא כדי להתלמד בו משום עת לעשות לה׳ וגו׳, אבל אותן שכותבים פסוקים על הכותל לאיזה סימן טוב לאו שפיר עבדי דתורה חתומה נתנה.

בבני יונה כתב להתיר אפילו במקום שאין צורך כולא האי, כגון על כותלי בית הכנסת פסוקי מוסר ויראה, וגם על המפה לסימן טוב מותר, אלא שסיים שיותר טוב למנוע כשאין צורך, וכתב במקדש מעט הטעם שהקיל דכיון דאשתרי אישתרי ובספר צדקה ומשפט שם כתב שכן משמע קצת בש״ך (ס״ק ו׳) לענין לרקום פסוקים על הטלית שכתב רבינו ירוחם הטעם משום אין כותבין מגילה, ודחה הש״ך טעמו על פי המנהג, הרי דאע״פ שאין צורך בכתיבת הפסוקים על הטלית ס״ל להתיר, ובמשנה ברורה (סימן תרל״ח ס״ק כ״ד) כתב בשם אחרונים שאסור לכתוב פסוק בסוכות תשבו לתלותו בסוכה, והזכיר גם משום איסור כתיבת מגילה.

נמצא לדינא שאע״פ שכתב בשו״ע שאין כותבים פסוקים מן התורה ויש אומרים אפילו מנ״ך, מ״מ נהגו להקל בכל ענינים שיש בהם תועלת, כגון ללמד תינוקות. ואם אין צורך בהם אין להקל, וכן במקום שיש חשש שיבא לידי בזיון בודאי שאסור לכתוב הפוסקים.

והנה בנידון דידן מאחר והעלינו כדעת האחרונים על פי דברי הרי״ף והב״ח ועוד, שמיקלים בזמן הזה משום עת לעשות, ולכן כותבים פסוקים על הלוח ללמד התינוקות,

יש לעיין האם ניתן למחוק פסוקים שלמים הכתובים על הלוח כיון שלכאורה יש בהם קדושה.

ולענין לימוד זכות למלמדי תינוקות של בית רבן למחוק הפסוקים שהם כותבים על גבי הלוח מצאנו בהדיא בזה מדברי התשב"ץ חלק א' (סימן ב'), הובא בפתחי תשובה (ס"ק ב) וכן בספר בני יונה, הסיקו לדינא שמותר לכתוב דברי תורה פסוקים שלמים על גבי הלוח ללמד לתלמידים, ואח"כ למחקם. וכן כותבים פסוקים על גבי עוגה כשמביאין התינוק לבית רבו ואוכלים אותה, ולא הקפידו שם אלא על כתיבת שמות הקדושים, אבל עצם מחיקת הפסוקים אין חשש.

אמנם היה מקום לומר לכאורה שמשמע מדברי התשב"ץ שרק מה שהוא לצורך שמוחק לצורך כתיבת דברי תורה אחרת מותר, אבל אם רוצה למחוק סתם, או כדי לכתוב דברי חול, או כדי להשאיר את הלוח ריק, לא היקל. אולם בשו"ת עין יצחק או"ח (סימן ה' אות י'-י"א) כתב שמותר למחקם ומשמע בכל אופן, והטעם כיון שעתידים למחקם, הרי זה כאילו התנו בפירוש שלא יחול על זה דין כתבי הקודש. ולפי דבריו אף הלוח עצמו אינו טוען גניזה. וראה עוד הר צבי יו"ד (סימן רל"ד) ובספר גנזי הקודש (פרק י"א), ובתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א שם (אות ע"א).

בספר צדקה ומשפט (עמוד שצ"ו) כתב לחדש לדינא על פי הנ"ל דבר מצוי וחשוב להעלות על הכתב, דעל פי כל הנ"ל נראה ד"ה בכתבים שנכתבו שלא לשם קיום, כגון שכותב חידושי תורה ורושם לעצמו רשאי פרקים או טיוטא להעתיק או להדפיס מהם, וכן טופסי בחינות בכתב, שמן הראוי לתתם בשק או קופסא, ולתתם בצד האשפה שיבואו לידי שריפה עם שאר האשפה ופרט כשהשורפים הם עכו"ם, ובפרט בכתבים שנכתבו בכתב שלנו שאין בו קדושה כל כך, והביא שם עוד משו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן י"א) בשם שו"ת מחנה חיים, אלא שהביא שם כמה גדולים שנזהרו בזה, וגם בשו"ת לבושי מרדכי יו"ד (סימן מ"א) כתב שהכותב חידושי תורה לזכרון, נהגו שלא לשרוף אלא לגנוז.

עוד מצאתי לנכון להעתיק עבור מע"כ שליט"א מה שראיתי בשו"ת וישמע משה חלק ג' (סימן רכ"ז) שדנו שם בשאלה דומה והביאו מקצת דעות של גדולי ההוראה שליט"א וז"ל: שאלה: מלמד בתלמוד תורה כתב פסוק על הלוח כדי ללמד את הילדים, וטעה וכתב שם הוי"ה על הלוח. האם יש תקנה ללוח זה או שחייבים לגונזו?

תשובה: זכינו להעלות שאלה זו לפני גאון ישראל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, והורה שחייבים לגנוז את הלוח. וכן הורה הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א. והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הראה לי שהדבר מפורש בשו"ת תשב"ץ [ח"א סימן ב] שהביא הפתחי תשובה ביו"ד [סימן רפג סק"ב] וז"ל: ומ"מ יזהרו שלא יכתבו אזכרות על הלוחות ואם אירע שכתבו אסור למחוק אפילו כדי לצורך כתיבת פרשה אחרת, ע"כ.

ובאמת היה מקום לומר שאסור למלמד לכתוב פסוקי תורה או משניות על הלוח אפילו אם אין בהם אזכרות, משום שאסור למחוק דברי תורה ולאבדם בידים. אמנם הראה לי הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א שעל זה מצאנו היתר בתשובת התשב"ץ שהביא הפתחי תשובה שם שכתב: כיון

שעבר זמן פרשה זו הוי כהיכל שצריך תיקון שמותר לסתרו ולבנותו, ע״כ. ור״ל דמכיון שהמלמד כותב מלכתחילה על מנת למחוק כשיעבור לפרשה הבאה, אין בזה איסור.

ועוד אמר הגר״ש גרוס, שלכאורה יש עצה ללוח זה שלא יצטרכו לגונזו, והיא להניחו במקום התורפה שיימחק הכתב מאליו, כגון שרואה גשמים ממשמשים ובאים ומניח את הלוח בחוץ, והגשם ימחוק את הכתב, ונמצא דלא עשה אלא גרם מחיקה. [אבל בעת הגשם בודאי אסור להניח את הלוח בחוץ, דה״ל מוחק בידים]. והסכים הגאון הגדול רבי נסים קרליץ זצ״ל להיתר זה. וכן הורו הגאונים רבי משה שאול קליין ורבי נפתלי נוסבוים שליט״א. והביא הגר״נ נוסבוים ראיה לדבר מהגמרא בשבת [קכ, א]: הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל, ע״כ. והגמ׳ מפרשת שמדובר בגמי שאינו מהודק והמים נכנסים תחתיו כדי שלא יהיה חציצה בטבילה, ומניחו כדי שלא יעמוד בפני השם ערום. ומבואר דלא חיישינן למחיקת השם ע״י המים. והוסיף שכל זה הוא כשהיה כתוב שם הוי״ה בלא הפסק בין האותיות, אבל אם הפסיק בין אות לאות בקו מפריד כזה: י-ה, לא חשיב שם כלל ואין איסור למוחקו. וגם הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א אמר שיש לצדד להקל להניחו במקום שיימחק ע״י הגשמים ע״י קטן או נוכרי, והמחמיר גם בזה תבוא עליו ברכה, עכ״ל.

העולה לדינא מכל הנ״ל: אין כותבים פסוקים מן התורה, ונהגו להקל בכל ענינים שיש בהם תועלת כגון ללמד תינוקות וכדומה, ושלא לצורך יש להחמיר ובפרט אם יבוא לידי בזיון.

פסוק שכתבו על גבי לוח לצורך ללמד תינוקות מותר למחקם אח״כ אפילו אם אינו חוזר מיד לכתוב פסוקים או דברי תורה אחרים. ומי שרוצה להקפיד ולמחוק דוקא אם כותב ד״ת אחרת תע״ב.

בברכה מרובה
כתיבה וחתימה טובה
ידידך יעקב אהרן סקוצילם

אשה שמניקה ומתייבשת מהר וצריכה נוזלים להרבות חלב האם מברכת על ריבוי שתיית מים

לכבוד האברך כמדרשו ששאל בחכמה אודות אשתו שמניקה מלאה ומשום כך זה גורם לה להתייבש מהר, ולכן היא צריכה לשתות הרבה נוזלים כדי להרגיש טוב עם כוחות מלאים, והסתפקתם אולי היא לא צריכה לברך שהכל על המים ששותת כיון שהיא בעצם לא צמאה.

תשובה: נלענ״ד שבכה״ג היא צריכה לברך שהכל על המים, וטעמי כי לכאורה מה ששותה בשביל שהגוף צריך יותר נוזלים למנוע התייבשות, ולא מיבעי אם מרגיש בגוף קצת התייבשות ואע״פ שאינה צמאה ממש ולא מרגישה צמאה בגרון יכולה לברך, כיון שבמציאות הגוף שלה נהנה מהשתיה והגוף צריך שתיה, ואפילו אם אינו מרגיש התייבשות בגוף אבל שותה בשביל שהגוף צריך כמות גדולה של נוזלים גם כן יכול לברך, הגם שאין הגרון נהנה מהשתייה, וכעת נבאר את מקור הדין בס״ד.

והנה איתא בגמ׳ במסכת ברכות דף מה. תוס׳ שם ובשו״ע (סימן ר״ד סעיף ז׳) שאם

חנקתיה אומצא ושתה מים להעביר האומצא אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. ובתוס' ד"ה חנקתיה כתב דחנקתיה אומצא, ודוקא מים שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו, והנאה דחנקתיה אומצא אין זה נחשב הנאה, אבל שאר משקין שלעולם הגוף נהנה מהם בכל ענין מברך ואפילו חנקתיה אומצא, וכמ"ש בגמ' ברכות דף לו. דאע"ג דלרפואה אתי בעי ברכה.

והחילוק בין חנקתיה אומצא דאם שותה שאר משקין הרי הוא מברך עליהם אף שאין כוונתו לאכילה, לבין הדין דגמ' ברכות דף יד. דמטעמת את התבשיל דמבואר שם דאינה טעונה ברכה, הטעם כיון דכוונתו רק לטעימה ולא לאכילה, וטעימה אין זה אכילה, משא"כ האוכל לרפואה, הרי הוא אוכל את המאכל, ורק שש לו סיבה מדוע הוא אוכל, ולכן זה נחשב אכילה.

במשנה ברורה (ס"ק מ') כתב דמה דקיימא לן שמברך על מים כששותה לצמאו היינו לאו דוקא לצמאו ממש, אלא בסתמא כל שהחיך נהנה מהמים, מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברך, דאם אינו צמא כלל לא היה החיך נהנה ממנו. ועי' שם בשער הציון (ס"ק ל"ד) שכתב שכל שיש לו הנאה כ"ש תלינן דמסתמא צמא הוא קצת.

מבואר מדברי החפץ חיים זי"ע דכל כה"ג אין בזה שום דין של ספק ברכה לקולא וכדומה, ואע"פ שלא ברור לנו אם שותה דוקא לצמאו או לא, מ"מ תלינן דמסתמא צמא הוא כל שאין ברור לו שהוא שותה לסיבה אחרת כגון בחנקתיה אומצא.

מאידך מצאנו שהביאו כמה פוסקי זמנינו את דברי האשל אברהם מבוטשאש (סימן ר"ד סעיף ז') שכתב דאם הוא מסופק אם השתיה לצמאון יש לברך שהכל על שום דבר כל דהוא. הרי בהדיא הא"א לא תלה בסתמא שיש לברך אלא נקט לפטור הברכה על המים עם מאכל אחר. וראיתי בשו"ת חיי הלוי חלק ג' (סימן י"ד) שהעלה כמה נקודות בשאלה דידן מדברי האחרונים הנ"ל ונביא את דבריו לביאור הענין. אחרי שהביא מה שכתב במ"ב (ס"ק מ') העיר דאולי יש לדחות דהרי כתב שם הטעם דכיון שהחיך נהנה מסתמא הוא צמא קצת, ולפי זה אולי יש להביא ראיה להיפך דאם היה יודע בבירור שאינו צמא כלל לא היה צריך לברך הגם שהחיך נהנה מהם, אכן אפילו אם נאמר כן עדיין יש לומר דזה דוקא בהנאת החיך, אבל בהנאת הגוף בכל אופן שהוא נהנה מהמים צריך לברך.

ושוב ראיתי שכן מבואר בביאור הלכה (ד"ה השותה) שכתב "ודע עוד דמשמע מדברי הרשב"א (ברכות מא) וכן בדברי שאר ראשונים דאם שותה מים לשרות האכילה שבמעיו מקרי זה שותה לצמאו, ואינו דומה למה שכתב בביאור הלכה וז"ל: ונראה דה"ה אם שותה מים כדי להוריד המזון למקומו, כמו שפעמים עומד לו המאכל באמצע ונראה לו כמי שדוחק לו כנגד לבו, דהוא גם כן בכלל חנקתיה אומצא, דהיינו דוקא בזה שאינו שותה להנאה וכמו שכתב שם, משא"כ באופן שיש לו הנאה מעצם השתיה מסתבר דהוא בכלל מה שאמרו חז"ל שלא יהנה בלא ברכה. והוסיף עוד בביאור הלכה דלפי זה אם שותה מים רק כדי להצטרף לברכת המזון, או שיש לו ספק בברכה אם מחויב ברכה אחרונה ורוצה לשתות מים כדי להתחייב בברכה אחרונה, אם יודע בעצמו שאין לו אז שום הנאה מהמים אין חייב

לברך עליהם, וממילא גם לענין צירוף לא נחשב צירוף כלל. ולפי זה לכאורה הוא הדין בנידון דומה אם אחד שותה כוס חמין לחמם את גופו או ששותה כוס צונן לצנן את גופו שיש לו לברך.

ולענין דינא הביא שם בשו״ת חיי הלוי את דברי הא״א ופסק לדינא שבמקרה שלו ששתה מים לצנן גופה למעשה יש בזה ספק ברכה, וע״כ יש לברך שהכל על מאכל או משקה שיש לו הנאה מזה, או לבקש מחבירו שמברך שהכל שיכוון לפוטרו, עי׳ שם. אולם נלענ״ד שלא פוסקים בכה״ג כמ״ש באשל אברהם כמ״ש לעיל, ויסוד ביאור הדברים נראה, שאין כאן ספק שצריכים לפטור את הברכה אלא כאן הדבר ברור שמה שצריך נוזלים לגוף כדי להרבות חלב או משום לצנן או משום שלא רוצה לאבד נוזלים או שנמצא בטיול וצריך לשתות הרבה, צריך לברך אע״פ שאינו צמא ממש, כי הטעם הוא שבמציאות הגוף נהנה והגוף צריך השתיה. ולכן נראה שפיר שמברכים בכל הנך מקרים לעיל.

מעתה נראה להוכיח שוב כדברינו שברוב מקרים הדומים יש איזה שהוא הנאה גם בשתיה וממילא חייבת לברך על שתית מים בכה״ג, בספר חוט שני הל׳ ברכות (עמוד קצ״ד) דן שם לגבי מי ששותה הרבה מים לפני צום יום הכיפורים ושאר תעניות, דנראה שכל עוד שמרגיש בשתייתו קצת הנאה בפיו משתיית המים חייב בברכה, ובפרט כאן בארץ ישראל לפני צום יום הכיפורים צום תשעה באב שהימים חמים, שבדרך כלל מרגיש קצת הנאה בפיו. ו״השותה מים לצמאו״ לא בא לאפוקי שצריך להרגיש ממנו ל״צמאו״, אלא לאפוקי שאין לו כלל הנאה בפיו בשתייתו. ולפי זה אם שותה רק כדי למלאות את מעיו במים אבל אינו מרגיש כלל הנאה בפיו, פטור מברכה. וכן אם אחד צריך לשתות כמות מסויימת של מים כל יום, או לפני בדיקה רפואית, וכדומה, שהדין כנ״ל.

לפי דבריו נראה היטב שברוב מקרים השאלה מוגדרת כדבר שעל ידי השתיה נהנים אפילו קצת מהשתיה וזה מספיק לחייב ברכה, ואע״פ שבשאלות הנ״ל מצאנו פוסקים שפסקו לברך על מאכל אחר או לא לברך מספק מ״מ כבר הוכחנו הפשטות כדברי פוסקים האלו שהבינו מתוך הסוגיא שאם מרגישים קצת הנאה זה מספיק. עוד הבאנו טעם נוסף לחייב ברכה כפי מה שביאר היטב בשו״ת מנחת אשר חלק ב׳ (סימן י״ז) שכתב דחייב לברך, דלא באו אלא למעט חנקתי׳ אומצא שבו אין המים תכלית בפנ״ע אלא אמצעי לבלוע מאכלו, אבל השותה משום צרכי גופו הוי בכלל שותה מים לצמאו, דהגדרת הצמא אינה תחושת הצמאון בלבד, אלא עצם חוסר המים של הגוף, הלא הכתוב אומר ״להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא״ (שמות י״ז ג׳) ופשוט שאין האדם מת ע״י הרגשת הצמאון אלא ע״י התייבשות ואיבוד נוזלים, ונראה דכשאמרו השותה מים לצמאו אין הכוונה דוקא למי ששותה כשהוא מרגיש צמא, אלא כל השותה משום צורך הגוף במים ולמנוע צמא.

ומ״מ מסתבר דשתי׳ זו חשובה לגוף והגוף נהנה ממנו וחייב בברכה, דמ״ש משאר האוכלין והמשקין דאף כשאין האדם אוכל להנאתו חייב לברך כיון שהגוף נהנה ממנו. וכך מבואר לכאורה בתוס׳ שם דבשאר

משקין ואוכלין מברך אף כשאינו לצמאו משום דהגוף נהנה מהם, הרי שאין זה תלוי בהנאת החיך בלבד אלא בהנאת הגוף, כך גם במשקה אלא שהשותה משום דחנקתיה אומצא שאין הגוף נהנה ממנו משום שבר רווי הוא ועוד שאין הנאה לגוף משתיה מועטת זו כשאינו צמא וכל שאין ענין שתיתו להנאת הגוף פטור מלברך.

וביאר עוד (שם סי' י"ח אות ג') דשאני מים משאר אוכלין ומשקין, דבמים אין טעם מסוים ואינם ערבים לחיך, וכל הנאתן אינה אלא ברויית הצמאון, וכל ששותה כדי למנוע צמאון הרי הוא כשותה לצמאו, עכ"ד.

נמצא דב' טעמים עיקריים העלינו לחייב ברכה בלי ספק, א) שבמקרים האלו שהגוף צריך ריבוי נוזלים וכדומה אפילו אם הגוף לא צמא לגמרי מ"מ הגוף נהנה מהשתיה אפילו קצת וזה מספיק לחייב ברכה. ב) עוד טעם לחייב ברכה כיון שאם הגוף צריך נוזלים אפילו אם אינו צמא, מ"מ השתיה חשוב לגוף, ואם זה חשוב להגוף זה נחשב שהגוף נהנה מזה.

עוד ראיתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' (סימן קכ"ד) שנשאל אודות ימי הקיץ החמים שהרופאים מייעצים לשתות הרבה נוזלים, האם חייבים לברך שהכל על שתיה כזה. ובתוך דבריו הביא שבספר דעת תורה הביא מהדעת קדושים דנסתפק במי ששותה מים כדי שלא יצמא דנוטה לומר דבכה"ג שפיר מברך, ומכל מקום מצדד שלא לברך. וכתב בזה וז"ל: ולענ"ד נראה לכאורה דכששותה בשביל שהגוף צריך הנוזלים יכול לברך, ולא מיבעי אם מרגיש בגוף קצת התייבשות ואע"פ שאינו צמא ממש ולא מרגיש צמא בגרון דיכול לברך, כיון דבמציאות הגוף נהנה מהשתיה והגוף צריך השתיה, ואפילו אם אינו מרגיש התייבשות בגוף אבל שותה בשביל שהגוף צריך כמות גדולה של נוזלים גם כן יכול לברך, הגם שאין הגרון נהנה מהשתיה.

ואינו דומה למה שהביא המ"ב מהיעב"ץ (ס"ק מ"ב) כששותה מים בבוקר לרפואה לא יברך, דהתם שותה לרפואה, מה שאין כאן בנידון דידן ששותה בשביל שהגוף צריך נוזלים, ודומה קצת למה שכתב בביאור הלכה שם דאם שותה מים לשרות האכילה שבמעיו מקרי זה שותה לצמאו עי' שם.

ואע"ג דהביאור הלכה ד"ה חנקתיה כתב דהוא הדין אם שותה מים כדי להוריד המזון למקומו דאינו מברך, שאני התא דכונתו רק להוריד המזון שנתקע באמצע, אבל עצם הגוף לא צריך המים משא"כ כשותה לשרות האוכל שבמעיו הגוף צריך השתיה בשביל האוכל ושפיר מברך, כן נראה לענ"ד לחלק, והנה כששותה לשרות האכילה במעיו, הגרון אינו נהנה דהא אינו צמא, מכל מקום כיון דהגוף צריך השתיה שיתעכל האוכל מברך אם כו הוא הדין לכאורה בשאלתינו דהגוף צריך הנוזלים אע"ג דאין הגרון נהנה מהשתיה שפיר מברך, כנלענ"ד לכאורה, אבל אם הוא מסופק אם כבר הגוף צריך להמים אז לא יכול לברך.

עוד הביא ראיה לדברינו ממה שמצא בהגהות שושנת המלך על הספר שתילי זיתים (סימן ר"ד) שכתב לגבי מי ששותה מים בימות החמה לקרר גופו אע"פ שאינו לצמאו הרי זה מברך עליו, ולכאורה ה"ה בנידון דידן והדומים להם, כגון שאשה צריכה ריבוי מים בגוף להרבות חלב או רוצה שיהיה הרבה נוזלים וכדומה.

אח״כ ראיתי שכבר דנו כמה פוסקים במקרה דידן ממש באשה שרוצה לשתות הרבה מים כדי שתהיה לה מספיק חלב בעת שמניקה, בספר חשוקי חמד (יומא סוף דף פ׳ ע״ב) כתב דיש לדון אם המינקת השותה מים בימות השנה כדי להרבות חלב, האם מברכת ברכת שהכל. ועי׳ מש״כ בתורת היולדת (סי׳ ס״ב סעיף ג׳) שמעיקר הדין פטורה, אבל טוב יותר שתברך על מין אחר שהכל, ותפטור גם את השתי׳ הזו. ובס׳ חזון אליהו (ח״א סי׳ ח׳ אות ד׳) כתב דאין לה לברך, שהכלל הוא דכל ששותה שלא לצמאו אין לברך על אותם מים. וכן פסק והגר״מ שטרנבוך שליט״א בספר סוכת חיים הל׳ ברכות דאין לה לברך, ואם אפשר תיטול דבר אחר.

אולם כדברינו כך פסק בעל הפתחי הלכה דמסתבר שכן. ושאלו דהרי לא שותה לצורך צמאון. והשיב דזה נחשב מצרכי הגוף וכמו הנאת מעיו. וכן השיב הגר״ח קניבסקי שליט״א דחייבת לברך.

ולחיזוק דברינו מצאתי בספר נשמת אברהם (סימן ר״ד ס״ק א׳) שדן לגבי הרצאה, ששמע מהגרי״י נויבירט שליט״א שמרצה שמרגיש יובש בפה בזמן הרצאתו ושותה קצת מים להרטיב את פיו, חייב לברך על אף שאינו צמא כלל ובולע את המים בעל כרחו, כי החיך נהנה. שוב רואים פוסקים שנקטו לפסוק על פי יסוד הנ״ל שבכל זאת החיך נהנה אפילו שאינו שותה בעיקר לצמאו. וכן בספר סוכת חיים הביא שכן השיבו הגר״ח קניבסקי שליט״א הגר״א נבנצל שליט״א והגר״י בעלסקי זצ״ל. וכ״כ בס׳ שלמי ניסן (סי׳ פ״ט אות ד׳ סק״ט). וכן השיב הגר״מ שטרנבוך שליט״א.

העולה לדינא: אשה מניקה שצריכה לשתות הרבה מים כדי להרבות חלב אצלה מברכת על המים, וכן מי שצריך להרבות נוזלים בימות הקיץ אע״פ שאינו צמא, וכן מי שמכין עצמו לטיול ואף מי שצריך לשתות הרבה לפני הרצאה וכדומה.

שתה מיץ רימונים וכדומה אם מברך שהחיינו על פרי רימון

נשאלתי הרבה פעמים מאנשים ששותים מיץ רימונים או תפוזים וכדומה בתחילת השנה או כשהפרי מצוי האם מברכים על זה שהחיינו, ובעיקר שואלים יותר מזה האם אחד ששתה מיץ רימונים טרי שנעשה מרימונים של העונה החדשה, האם יכול אחר כך כשאוכל בפעם הראשונה את פרי הרימון לברך עליו שהחיינו או לא.

תשובה: והנה לענין הלכה למעשה נלענ״ד שאי אפשר לברך שהחיינו על מיץ רימונים וכדומה, ובמקרה ששתו במשך השנה מיץ רימונים ואח״כ אוכל רימון אפשר לברך אז ברכת שהחיינו על הרימון אע״פ שלפני כן שתה מיץ רימונים.

ויסוד ביאור הדברים, דאיתא בשו״ע (סימן רכ״ה סעיף ה׳) דאם בירך שהחיינו על ענבים, כשישתה יין חדש אינו חוזר ומברך שהחיינו. ויש אומרים שצריך לברך. ובמשנה ברורה (ס״ק ט״ו) כתב דכל מה שהביא בשו״ע היינו כשהוא תירוש, שהוא יכר שהוא יין חדש, אבל אם אינו שותהו עד שהוא יין אפילו לא בירך שהחיינו על הענבים אינו מברך עליו שהחינו אף שהוא יודע שהוא יין חדש, משום דאינו ניכר בין חדש לישן.

ולפי זה הוא הדין בכל פרי חדש עשאוהו מיץ, שאינו ניכר אם זה מפרי חדש או ישן,

אין לברך על זה ברכת שהחיינו, אף שעדיין לא בירכו שהחיינו על אותו פרי. עוד טעם ניתו לומר שאין לברך שהחיינו במיצי פרי משום שכבר דנו באחרונים שהמיץ הוא כזיעה בעלמא, וברכתו שהכל ואין עליו דין פרי כלל, עי' בכל זה בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן ע"ג) ובספר שהחיינו (פרק ב' סימן קכ"ד).

אולם לענין נידון דידן אם כבר שתה מהמיץ פרי ואח"כ אכל באותה שנה את פרי אחרי ששתה המיץ, יש אומרים דאע"פ שלא מברכים שהחיינו על מיץ, מ"מ ביאר בספר שהחיינו שם על פי ספר הלכה ברורה (שאינו תחת ידי) שנחלקו הפוסקים לענין מי שלא בירך שהחיינו באכילה ראשונה אם יברך באכילה שניה, והכרעת הפוסקים דלא יברך משום ספק ברכות להקל, ולפי זה יש לומר כיון שמי פירות חשיבי כזיעה בעלמא ואין בהם חיוב שהחיינו ממילא הרי זה כשתה משקה אחר, ועכשיו שבא לאכול מאותו מין שממנו נסחטו אותם מי פירות חשיב כאכילה ראשונה, ומאידך כיון שהמיץ בא מגוף הפרי חשיב כאותו מין ואינו מברך באכילה שניה, עי' שם.

מאידך מצאנו בפוסקי זמנינו שטענו להיפך, מאחר ולא מברכין על מיץ פרי ברכת שהחיינו כיון שאינו אוכל את גוף הפרי, ממילא אח"כ כשאוכלים את גוף הפרי יכול לברך שהחיינו כיון שעדיין לא אכל הפרי. וכן ראיתי עוד מהגר"י שוב שליט"א בשו"ת בית ההוראה אהבת שלום או"ח (שאלה קמ"ד) ששמע מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל דכיון שאי אפשר לברך שהחיינו כששותה את המית, יכול לברך שהחיינו על הפרי אף שכבר שתה מהמיץ של הפרי.

אח"כ ראיתי מה ששלח לי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א משו"ת וישמע משה חלק ד' שנשאל בזה וכתב וז"ל: הנה לענין ענבים ויין מצאנו מחלוקת הראשונים במי שאכל ענבים ואחר כך שתה תירוש [מיץ ענבים] האם מברך עליו שהחיינו: מהר"א טירנא כתב בספר המנהגים מנהגי ראש השנה שלא לברך על התירוש אם אכל ענבים, ואילו מהרי"ל והלקט יושר [ח"א עמוד מג] כתבו שצריך לברך שהחיינו על התירוש. והשו"ע סימן רכה ס"ה פסק שלא יברך על התירוש, והמ"ב סקט"ו הביא בשם האחרונים דדין זה תלוי במחלוקת וראוי להחמיר לפטור את התירוש בדבר אחר שמברכים עליו שהחיינו. אמנם מי ששתה את התירוש החדש תחילה לכו"ע אינו צריך לברך שהחיינו כשאוכל את הענבים, מכיון שהתירוש חשוב מן הענבים [כן כתב הלקט יושר שם, וכן כתב המ"ב שם בשם העולת תמיד].

ולפ"ז במיץ רימונים שהוא זיעה בעלמא ואין לו חשיבות משקה, ומברכים עליו שהכל, לכאורה הוא דומה למי שאכל ענבים ואחר כך שותה התירוש, והספק הוא האם הדבר שאינו חשוב [המיץ רימונים] פוטר את החשוב [פרי הרימון] מברכת שהחיינו. אמנם י"ל דכאן לכו"ע חייב לברך, דהמיץ רימונים גרע טפי מפרי הענבים, ואין לו כלל מעלת הפרי ואינו פוטר את הפרי מברכת שהחיינו.

וכן הורו הגאונים רבי משה שאול קליין ורבי שמאי גרוס שליט"א, שצריך לברך שהחיינו בשעת אכילת הפרי ולא הפסיד הברכה בזה ששתה מיץ רימונים, כיון דמיץ רימונים הרי הוא כזיעה בעלמא. וכן הסכים הגאון הגדול רבי נסים קרליץ שליט"א.

ואילו הגאונים רבי שלמה זלמן אולמן ורבי מרדכי גרוס ורבי מנדל שפרן שליט״א הורו שלא יברך על הפרי אחר שתיית המיץ. וביאר הגר״מ שפרן הטעם דשתיית המיץ לא גרע מראיית הפרי שראוי לברך עליו שהחיינו. והגר״נ קרליץ והגרמ״ש קליין השיבו על טענה זו, דהרי כאן לא ראה את הפרי עצמו אלא את המיץ שיצא ממנו. ועוד דאף מי שראה את הפרי עצמו אם לא בירך בשעת הראיה בודאי חייב לברך בשעת האכילה ולא הפסיד הברכה, והרי כאן לא בירך על המיץ שהחיינו, ומדוע יפסיד הברכה על אכילת הפרי משום ראיה.

והגר״מ גרוס נתן טעם אחר לדבריו, דהנה לענין מלאכת דש בשבת קי״ל שהסוחט זיתים וענבים שדרך לסוחטם למשקה חייב מדאורייתא משום דש, והסוחט שאר פירות שאין דרך לסוחטם למשקה אסור עכ״פ מדרבנן, וחזינן שמדרבנן גם מיץ של שאר פירות חשוב משקה, וא״כ כיון שברך על המיץ שהחיינו שוב אינו יכול לברך על הפרי.

והגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א נסתפק בזה, האם עדיין יש לו שמחה באכילת הפרי אחרי שכבר שתה המיץ שלו, ולא הכריע למעשה. וספק ברכות להקל.

רציתי לציין שבספר ״גם אני אודך״ תשובות מהגאון בעל אבני ישפה זצ״ל (סימן נ״ז) הובא כך: שאלת אם יש לברך שהחיינו על הפרי אחר שהוא כבר שתה מיץ מאותו פרי. הנה הברכה על המיץ של הפרי הוא ברכת שהכל שהרי אינו כמו הפרי עצמו, ואם כן יש לומר שהוא הדין לענין ברכת שהחיינו שאינו כמו הפרי עצמו. אלא שיש לומר שאף שאין לו החשיבות לברך עליו בורא פרי העץ, אבל עדיין הטעם נמצא בו, ושוב אין החידוש בפרי, כי כבר הוא טעם טעמו במיץ. וזה בפרט בתפוז לפי שיטת החזון-איש שאמר שאם עבר וברך בורא פרי העץ על המיץ, יצא ידי חובתו, ועוד שהסתפק שמא לכתחילה ברכתו בורא פרי העץ. ולכן למעשה אחר ששתה המיץ של הפרי, אין לחזור ולברך שהחיינו על הפרי. עכ״ל.

להעביר בשר חי מהמקפיא אחרי הפסקת חשמל בשבת ויש חשש שהבשר תתקלקל

הגיע אלי אברך חשוב בליל שבת קודש שאמר לי שמאחר וכבר קרה אצלו כמה פעמים שנפסק החשמל בכניסת השבת וחשש כעת להשאיר את הבשר הקפוא שלו במקפיא במשך השבת מחשש קילקול, ומאידך חושש מאיסור מוקצה לבשר חי, האם מותר לו להעביר את הבשר למקום אחר כדי שלא יתקלקל הבשר אחרי שבת?

תשובה: נלענ״ד שזה ממש מקרה של צורך והפסד אוכלין ולכן אע״פ שנפסק להלכה בשו״ע (סימן שח סעיף ל״א) שבזמן הזה לא מטלטלים אפילו בשר חי שלא ראוי לאכילה, מ״מ במקום הצורך כתב המ״ב שם להקל. והוספתי שלכתחילה אם יכול לעשות בשינוי מה טוב. ויש לציין בקיצור שעד כאן איירי התם בענין בשר חי, ולכן יש להעיר שכל הנידון כאן היינו לדעות דס״ל שיש מקום להקל בבשר חי. ובאמת מצאנו כמה פוסקים שהחמירו בזה, בשו״ת שבט הלוי (ח״ג סי׳ כ״ט אות ג׳) וז״ל, ודע דכל זה בשר שאינו קפוא, אבל בשר קפוא כרוב בשר שמחזיקים במקררים פשוט מאוד דבין של אווז בין של בהמה אסור לטלטל, כיון דבמצב הזה אינו ראוי לא לאומצא גם דרך

דחק, ולא לכלבים, ובפרט היכא דנקפה טובא והוא כאבן קשה שלא יפשר עוד עד למוצ"ש, עכ"ל. הרי דס"ל דבצירוף ב' חידושים, א' דבזמן הזה אין הדרך לאוכלו, ב' הוא קפוא, לכן אין לטלטלו כלל.

אמנם מאידך יש לומר סברא להקל בזה דהרי בשר מבושל שקפוא אינו מוקצה, ומה דהוא בשר חי ג"כ אינו מוקצה, א"כ איזה צירוף יש בזה לאסור כיון דהוא קפוא ובשר חי, והא שניהם אינם סברות לאסור.

ויסוד ההוראה שאמרנו הוא על פי הכרעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא בספר הערות במסכת שבת דף קכ"ח ד"ה בשר, וז"ל: ונוגע למעשה כשנפסק החשמל במקרר ורוצים להעביר משם בשר ודגים חיים דלתוס' בשר חי אינו מוקצה, כיון שראוי לכלבדים אף שאינו עומד להם. מיהו להרשב"א וכנקט המגן אברהם דכל ההיתר הוא כיון דראוי הוא כך לאדם, א"כ בזמנינו שאינו מצוי שבני אדם יאכלו בשר בכך, צריך להיות אסור, ולכן לדעתי צריך לפחות לטלטל כלאחר יד, וראה עוד בספר הלכות שבת בשבת (פרק כ' הערה כ"א) שהביא בשמו להקל במקום הפסד. וראה עוד בשש"כ (פרק י"א הערה כ') מה שהתיר הגרשז"א זצ"ל בשעת הצורך, וכן בספר שולחן שלמה (סימן ש"ח ס"ק ס"ז) מה שהתיר שם לגבי בשר קפוא. וראה עוד בספר סוכת חיים הל' מוקצה שהביא שם דעת הגר"ר פיינשטיין שליט"א וכן בעל האבני ישפה זצ"ל שפסקו בכה"ג שאפשר להקל.

העולה לדינא: מי שהשאיר במקפיא או מקרר הרבה בשר קפוא ונפסק החשמל ויש חשש שתתקלקל הבשר אם ישאירו אותו כך, מותר להוציא אותם משם ולהעבירם למקפיא אחר. ואם יכול לעשות בשינוי מה טוב.

?עם תבשי? של? בשר ובשר עצמו כמה זמן ?המתין אח"כ

לכבוד האברך החשוב ר' .....ני"ו

בדבר השאלה החשובה הסתפקת שהיה לפניך טושלנט ואתה לקחת תפוח אדמה משם ולעס אותו ומיד אחרי הלעיסה פלטת את התפו"א, האם צריכים להמתין שש שעות, ואם לא מה הדין של הבן שלי שלעס בשר כדי לברר אם הוא בטעם טוב, ומיד אח"כ פלט אותו, האם צריכים להמתין אח"כ.

נלענ"ד שלא צריכים להמתין בכלל ורק צריכים לעשות קינוח והדחה. ובביאור הדבר ראשית כל מצאתי לנכון להביא כאן את עיקר הדין בלעיסת בשר אם צריכים להמתין שש שעות אח"כ או לא. והנה והנה איתא בגמ' חולין (דף ק"ה.) אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה, אכל גבינה מותר לאכול בשר, ואמר מר עוקבא אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר כי השתא, ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא, עכ"ד הגמ'.

ונחלקו הראשונים מהו שיעור הזמן שבין סעודה לסעודה שצריך להמתין בין אכילת בשר לאכילת גבינה, דהנה התוספות בחולין שם בד"ה לסעודתא כתבו לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית, אלא אפילו לאלתר אם סילק השלחן ובירך מותר דלא פלוג רבנן, עכ"ד, ומבואר לדעתם שאין זה שיעור זמן כלל אלא שקבעו חז"ל גדר שלא לאכול חלב אחרי בשר באותה

סעודה, ואמנם טעם הגדר הוא משום שבדרך כלל יש שיהוי זמן מספיק בין סעודה לסעודה, אלא שגם אם לא שהה ואכל לאלתר סעודה נוספת לא נשתנה הגדר ומותר באכילת חלב דלא פלוג רבנן, וכן הביא בהג׳ אשר״י בשם הראבי״ה.

אמנם דעת הרבה ראשונים שנקבע בזה שיעור זמן המתנה בין בשר לחלב, שהוא כשיעור הזמן שיש ברגילות בין סעודה לסעודה, וכן מפורש ברא״ש שם (סוף סי׳ ה׳) וז״ל, בסעודתא אחרינא אכילנא, פי׳ בזמנה שרגיל אדם לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבוקר עד זמן סעודת הערב, ופחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר, עכ״ל, וכן משמע ברי״ף שם שהביא לדברי מר עוקבא וכתב עלה, ושמעינן מהא דהאי דאמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול אחריו גבינה דלא שרי למיכל גבינה בתר בשרא אלא עד דשהי ליה שיעור מאי דצריך לסעודתא אחריתי, וכן הביאו הראשונים משמי׳ דר״ח.

וכן פסק הרמב״ם בפ״ט מהל׳ מאכלות אסורות הכ״ח דמי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שישהה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח, עכ״ל, והרי שקבע שיעור לזמן זה שבין סעודה לסעודה שהוא כמו שש שעות. ובשו״ע (סימן פ״ט סעיף א׳) כתב, אכל בשר וכו׳ לא יאכל אחריו גבינה עד שישהה שש שעות, ומשמע שצריך שש שעות שלימות, ובפחות מזה לא סגי, ודלא כמו שנראה דעת המאירי במסכת חולין דף ק״ה. שכתב ולא מצינו בשהייה זו פחות משיעור שבין סעודה לסעודה והוא שש שעות או קרוב לזה, עכ״ל, שמבואר מזה שאין צריך שש שעות שלימות. ואף שהרמב״ם ג״כ כתב שהוא כשש שעות, מ״מ מפשטות לשון המחבר והרמ״א נראה שהוא שש שעות שלימות, וכן מפורש בספר גן המלך. ומצאנו שנחלקו הראשונים בטעם לשיעור המתנה, דעת הרמב״ם שטעם המתנת שש שעות הוא כיון שחיישינן שנשאר ממשות של בשר בין השיניים שכן דרך הבשר להיות נדבק בין השיניים, אבל אחרי שש שעות הבשר שבין שיניו חשיב כמעוכל. דעת רש״י שטעם המתנת שש שעות בין אכילת בשר לאכילת גבינה הוא כיון שהבשר מוציא שומן הנדבק בפיו ומושך טעם עד זמן ארוך, ושיערו חכמים שאחר שש שעות כבר נתעכל לגמרי ואז מותר לאכול גבינה הנ״מ בין הטעמים הם: א) אם לעס בשר לתינוק ולא בלעו, לשיטת רש״י כיון שלא אכל אין הבשר מושך טעם, ולכן אין צריך להמתין שש שעות, אבל לשיטת הרמב״ם צריך להמתין שש שעות כיון דעל ידי הלעיסה נכנס מהבשר בין שיניו.

ולענין דינא כתב בשו״ע מאחר וחוששין לב׳ טעמים מחמירים להמתין שש שעות. ולענין דעת הרמ״א עי׳ חידושי רעק״א שמדייק מהרמ״א בסוף הסעיף דרק אחרי אכילת בשר ממש מחמירים להמתין שש שעות, אבל אחרי לעיסה אין צריך להחמיר, ועי׳ ביד יהודה פירוש הקצר (ס״ק ג׳ וי״ד) ובדרכ״ת שסוברים כרעק״א, ולומדים בדעתו שלכל הפחות צריך להמתין שעה אחרי לעיסת בשר, אבל מ״מ צריך קינוח והדחה ולנקר שיניו יפה.

[ולענין אגב יש להביא כאן הערה בכל שאלות של לעיסה, ממה שראיתי בשו״ת אות חיים חלק א׳ (סימן מ״ה) שנשאל אודות

אחד שהכניס חתיכת בשר לפיו ונגס בו, ושוב זרקו מפיו אם צריך להמתין אחריו זמן לפני אכילת חלב. והביא שיטת הראשונים ושו"ע שחוששים לבשר בין השינים על ידי לעיסה, והעיר דלכאורה בנידון דידן תלוי גם כן בדין לעיסה, ואולי יש מקום לומר דיש חילוק בין לעיסה לנשיכה בנוגע לחשש בשר שבין השינים, דאולי רק בלעיסה שחוזר ולועס כמה פעמים חששו בזה ולא בכה"ג. והדברים פשוטים שא נאמר שאין זה בגדר לעיסה שאין זה ענין למ"ש הפמ"ג (משב"ז ס"ק א') להחמיר משום לא פלוג בלעיסת שומן דשם הרי נכנס בגדר לעיסה משא"כ כאן. וראה עוד בשו"ת ויען דוד חלק ו' (סימן ק"ו) שנשאל אודות אחד שאכל תבשיל והבחין שיש בתוכו חתיכת בשר והסתפק אם לעסו, וכתב שם שאם רק טעם ופלט אין צריך להמתין כלל רק לעשות קינוח והדחה, ואת"ל שמא לעס הבשר ופלט בודאי שאחרי שעה ועשה קינוח והדחה יש להקל כדברי רעק"א והיד יהודה.]

והנה לענין נידון דידן, שכבר העלינו לפי בני אשכנז אפילו אחרי לעיסת בשר יש נוהגים להמתין רק שעה א', יש לדון כיצד נוהגים לגבי תבשיל של בשר האם דינו כבשל גם לענין זה כמו שנוהגים להמתין אחרי אכילתו ו' שעות יש לחוש גם ללעיסה של תבשיל או שאני הכא. ובאמת עי' בפתחי תשובה (ס"ק א') שכתב אם לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן של בשר לכאורה לכל הפירושים אין צריך להמתין, כי מושך טעם ליכא כיון דלא אכל כלום, וגם בשר בין השינים ליכא, אלא דמ"מ כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק א') דיש להחמיר להמתין שש שעות אחריו משום לא פלוג ולא לפרוץ גדר, וכן נקטו עוד פוסקים. ויש לעיין האם הפמ"ג החמיר גם בתבשיל של בשר כגון ירק שהתבשל ביחד עם בשר או דוקא כשיש חתיכת שומן בתוך התבשיל ואוכלים גם מזה החמיר. ולמעשה כתב לי במח"ס שבט הקהתי ובמח"ס חיי הלוי שליט"א להחמיר בזה.

אמנם לכאורה לפי דברי הפמ"ג לענין תבשיל שיש בו שומן ניתן להבין מדוע כתבו לא פלוג והחמירו אע"פ שאין טעם בשר בין השינים, אולם בנידון דידן שלעס תפוח אדמה מתוך טושלנט ופלט אותו מיד אח"כ כשהבחין שלא היה טעם טוב, נלענ"ד דאינו צריך להמתין כלל, והטעם כיון שאין בזה שייך הטעם של לא פלוג, כיון שהתפוח אדמה יש לו רק טעם בשר, ולא שייך לומר דאם נתיר לאכול חלב אחר לעיסת ירקות אלו יבואו להתיר גם אחר לעיסת בשר, דלא דמי כלל לבשר ואפילו אחר אכילת ירקות אלו אינו אלא מכח מנהג וכמ"ש ברמ"א (סעיף ג'). והמנהג הוא רק באוכל תבשיל של תבשר, אבל בלועס תבשיל של בשר נראה פשוט דאין צריך להמתין אחריו כלום, ויש לעשות רק קינוח והדחה, וכן פסק הגר"י רוזנבערגער שליט"א חבר בד"ץ העדה החרדית הובא בספר החשוב הדר השלחן, וכן יש להורות להלכה למעשה.

הגאון רבי אלעזר קרביץ שליט"א
מח"ס עזרת אליעזר

בענין ברכת המרק

התנאים בקצרה לדיני ברכת מרק פירות וירקות.

בשערי הברכה פרק יז' אות מ' כתב, שכדי לברך על מרק את ברכת הפירות והירקות שהתבשלו בו ונתנו טעם חזק, דרושים חמשה תנאים.

א. הדרך לאכול את הפרי כשהוא מבושל.

ב. הבישול נועד עבור שני הדברים, עבור המים וגם עבור הפירות והירקות. אך אם הבישול נועד רק עבור הפרי ולא עבור המים, או להיפך, אם הבישול נועד רק עבור המים ולא לצורך הפרי מברך על המים שהכל.

ג. אחר הבישול עדיין הפרי עומד בעינו ולא נימוח או אבד טעמו.

ד. המים בטלים אל טעמם של הפירות והירקות בלבד, אך אם מבשל במים דבר נוסף שיותר חשוב מהפירות, כגון בשר, המים בטלים אליו ולא אל הירקות וברכתם שהכל.

ה. אין למים טעם עצמי מלבד טעם הירקות, אך מים שיש בהם טעם של חומץ או אבקת מרק שטעמן מורגש היטב במרק או שנתן בהם בתחילת הבישול דברים הנותנים בהם טעם אחר, אינם בטלים אל טעם הירק. וע"ש באריכות בכל הערות.

בזמנינו האם הירקות נותנים טעם במרק.

בשערי הברכה שם בהערה פז' מביא שבספר וזאת הברכה פרק יב' כתב שיש אומרים שבזמנינו אין הירקות נותנים טעם מספיק חזק במרק, אבל בשערי הברכה כתב ע"ז שלאו כללא הוא, כי בדרך כלל זה תלוי לפי צורת הבישול ולפי טריות הפרי, ולכן צריך לדון בכל פרי ובכל מרק לגופו אם הפרי נתן טעם חזק במים או לא. וכן הוא בספר ותן ברכה תשובות לסימן רה' ס"ק ה' בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שדבר זה תלוי לפי כל ירק האם נותן טעם חזק במים או לא.

ומסיים בשערי הברכה ששמע מהגר"ש ואזנר זצוק"ל שהענין של מי פירות וירקות הוא מורכב מאד, וירא שמים יעדיף שלא להכניס עצמו לספק. והוסיף שהוא נוהג כשמגיע ענין זה לעשות שתי ברכות שהכל ובורא פרי האדמה על מאכלים אחרים, כי כמעט אי אפשר להגיע לודאי ברכת בורא פרי האדמה בלבד או בורא פרי העץ בלבד.

בספר בנתיבות הברכה בסוף הספר בדיני הברכות פרק יג' הערה עא' מביא את דברי וזאת הברכה פרק יב' בשם הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב זצוק"ל שעל מרק ירקות בזמנינו המצוי כגון העשוי מגזר תפו"א קישואים וכדומה שהפרידו ממנו הירקות ושותה את המרק צלול מברכים שהכל, והטעם משום שהירקות אינם נותנים טעם מספיק חזק במים להקרא מי שלקות,

וע"ש בבירור הלכה סימן כא' מה שהביא סעד לדבריהם.

והעיר ע"ז בנתיבות הברכה באריכות עד שכתב דכיון שהפוסקים וסתימת השו"ע הוא כדברי הרא"ש, לכן לעיקרא דדינא נראה שצריך לברך על מי בישול ירקות בורא פרי האדמה אע"פ שאין טעם כ"כ חזק של הירקות, ומ"מ המברך שהכל מחמת ספיקא יש לו על מי לסמוך.

מרק ירקות שאחרי הבישול ריסקו הפרי לגמרי ומעורב עם המים. איזה ברכה יברך על המים ועל הירקות.

בספר וזאת הברכה פרק יב' עמוד 119 כתב, מרק ירקות העשוי מירקות מרוסקים לגמרי עד שלא ניכר תוארם כלל, וכו' או אפילו שאין הירקות בצורת אבקה אלא שנימוחו בבישול עד שאין תוארם ניכר כגון מה שמצוי במרק אפונה או במרק ירקות שנתרסקו הירקות במעבד מזון (בבלנדר) או מרק עגבניות העשוי מרסק עגבניות, שברכם שהכל, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב זצוק"ל. והטעם שאי אפשר לברכת המים שתהיה האדמה מכיון שהפרי עצמו מרוסק וברכתו שהכל, ועוד שהירק לא ניתן לכוונת אכילה אלא לשתותו בצורת משקה.

בספר בנתיבות הברכה בדיני ברכות פרק יג' אות מח' כתב שנחלקו הפוסקים בדין מרק שלאחר הבישול ריסקו לגמרי את הירקות (ע"י בלנדר) עד שנעשה סמיך כמשקה (כמרק דלעת שנאכל לאחר שמרסקים את הירקות בבלנדר), האם מברכים שהכל כדין ירקות מרוסקים שלא ניכר צורת הפרי או שכיון שחל על כל המרק (הירקות והמים) ברכת בורא פרי האדמה קודם שנתרסקו תו לא פקע מיניה ברכה זו. ובהערה מציין לקובץ מבית לוי בשם הגר"ש ואזנר זצוק"ל שפסק לברך בורא פרי האדמה. וטעמא משום דכיון דכבר נקבע ברכת בורא פרי האדמה על המים שנתבשלו עם הירקות וגם דעת המג"א (סימן רח' ס"ק יג') דבעבה דינו כתבשיל, ע"כ יברך בורא פרי האדמה.

בשערי הברכה פרק יז' הערה צה' מביא ששמע מהגר"ש ואזנר זצוק"ל שאם בישלו ירקות במרק באופן שהוי מי שלקות ואחר הבישול מיעכו הירקות יש להסתפק אם נאמר שברכת המרק בורא פרי האדמה או לא, וכן אם הפרידם יש לעיין אם יברכו על המים בורא פרי האדמה ועל הירקות המרוסקים שהכל. ולמעשה הורה שמברכים על המרק בורא פרי האדמה ולא איבד ברכתו ע"י הריסוק.

עוד מביא ששמע מחכם אחד לבאר שכיון שבמרק זה מעורבים עתה מי הבישול שברכתם בורא פרי האדמה וגם הרסק של האפונה שברכתו שהכל כדין פרי מרוסק, לפיכך כיון שרסק האפונה הוא העיקר עכשיו במרק משום שהוא חשוב וטעמו ניכר, לכן מברכים על כל המרק שהכל.

ומביא ששמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א שבאופן זה, עדיף לברך על ירק אחר ולפטור בו את המרק המסופק.

במאיר עוז ח"ט עמוד 320 כתב, מרק אפונה או דלעת שמבשלים את הירקות הנ"ל ואח"כ טוחנים אותם דק, נראה שמברך עליו האדמה, שהרי המים קיבלו טעם הירקות, ואפילו שאח"כ ריסק את הירק באופן שאינו ניכר, מ"מ מצד מי השלקות צריך לברך כברכתו, ואע"פ שעל רסק פרי כשאינו ניכר מברך שהכל, מ"מ יש לעיין שכאן מרסק את

הפרי על מנת שיהי המרק יותר טעים, בזה שונה מרסק פרי שהוריד אותו מדרגתו, כיון שכאן המים קיבלו טעם הפרי כבישול, ורק שבזה שיש חתיכות ירק נחשב המרק בעיני בני אדם ליותר טבעי, ולכן בזה הסברא נותנת שימשיך לברך האדמה, שהעיקר בזה הוא המרק ירקות וכו' וזה עדיף על נידון השער הציון במי שלקות שרק אח"כ בישל בהם בשר, שצידד שיברך עליהם האדמה, וגם מה שכתב שם שעדיף לברך על דבר אחר האדמה, זה דווקא שם שהבשר הוא דבר אחר. משא"כ השלקות עצמן, יש לומר שרק השביחו את טעם הירק, ולפי הסברא יש לומר שברכתו האדמה ועי"ש עוד.

בדין מי שלקות שיש טעם אחר למרק, שאינו מברך כהירקות.

השו"ע בסימן רה' סעיף ב' כתב "על המים שבשלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אע"פ שאין בהם אלא טעם הירק, והני מילי כשבשלם בלא בשר אבל אם בשלם עם בשר מברך עליו שהכל". וכתב המ"ב בס"ק יג' בביאור הטעם שאם יש גם טעם בשר במים, שמברך שהכל, דהירקות נותנין טעם בהמרק, וטעם הבשר הוא חשוב יותר הלכך הוא העיקר וע"כ אפילו הוא אוכל המרק לבד מברך שהכל. (ועיין בט"ז סק"ה ובפרי מגדים).

בשערי הברכה פרק יז' הערה פה' בתוך דבריו כתב שיש לעיין אם דוקא בשר או שהוא הדין דבר אחר הנותן טעם, וכגון שנתן במרק עצמות של בשר, שהם נותנים טעם טוב במרק אך ודאי שאין להם חשיבות ביחס לירקות הנמצאים במרק, ובמ"ב ר"ה ס"ק יג' משמע שדוקא בשר מפני שטעמו חשוב יותר מהירקות, אמנם בערוך השולחן רב' סל"ג כתב שכל שיש בו טעם אחר אין ברכת המים כברכת הירקות.

ומוסיף בשערי הברכה שבאמת בטור לא כתב שהטעם הוא מפני שהוא יותר חשוב אלא שטעם הבשר נחשב עיקר, ונראה כוונתו שלענין מי שלקות טעם הבשר נחשב עיקר לגבי הירקות ואין המים בטלים אליהם, וצריך לפרש מה שכתב טעמו חשוב היינו שאין טעם קלוש בעלמא, וכו' וכן כתב בברכת הבית ש"ו ס"ח שאם נתן שומן במים דינו כמו המבשל בשר עם המים ואין דינם כמי שלקות, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה ח"ב ט"ו ענף ד'.

ומוסיף עוד בשערי הברכה, שיש לעיין בסברת הדבר אמאי הולכים אחר הבשר ולא אחר הירקות שברכתם בורא פרי האדמה והיא מבוררת טפי מברכת שהכל, ואמאי הולכים בזה אחר הטעם ולא אחר החשיבות. ואולי כיון שדין מי שלקות הוא חידוש לכן אין אומרים אותו אלא אם המים בטלים לגמרי אל הירקות, אך כשיש בהם טעם אחר כלשהו, אינם בטלים אליהם.

ומ"מ משמע עכ"פ שאם טעם הבשר הוא קלוש ממש ולא נתנו במרק אלא מעט בשר, שלכאורה אין זה גורע מהמים את דין שלקות, אמנם למעשה יש לעיין בזה כי קשה לאמוד בכל פעם אם טעם הבשר טוב וחזק או שהוא קלוש.

מרק ירקות עם טעם אחר בלא בשר.

במאיר עוז ח"ט סימן כ"ה עמוד 323 מביא לגבי מרק ירקות שנתנו בו אבקת מרק, שבשבט הלוי ח"ד סימן כ"ג מבואר שס"ל שיברך עליו שהכל, אולם במאיר עוז מצדד שלכאורה יש לברך אדמה שהעיקר הם

הירקות ואבקת המרק היא תבלין להגביר את הטעם, ובפרט שדרך עשית מרק ירקות הוא לבשל קודם את הירקות ורק אח"כ לתת התבלינים, ובכה"ג מבואר בשער הציון שכבר חל על המרק שם של מי שלקות כשזה עשוי באופן כזה. ובמרק שיש בו בשר, הטעם שמברך כברכת הבשר מחמת שהוא חשוב כנגד הירקות, ומשמע שאם הוא דבר שאינו חשוב אז נשאר טעם הירק כעיקר ועליו מברך. עוד מוסיף שבאבקת מרק אפילו כשנותן מלכתחילה את האבקת מרק עם הירק מ"מ כיון שמתבשל ביחד עם הירק והירק חשוב יותר בזה יש לומר שברכת הירק היא העיקר.

ולמעשה מביא בשם הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א שהסכים לדבריו שמברך על מרק ירקות ברכת אדמה גם כשנותן בתוכו אבקת מרק.

בשערי הברכה פרק יז' באות מ' בתוך דבריו כלל "אך מים שיש בהם טעם של חומץ או אבקת מרק שטעמן מורגש היטב במרק או שנתן בהם בתחילת הבישול דברים הנותנים בהם טעם אחר, אינם בטלים אל טעם הירק". וציין לשבט הלוי, ושכן כתב באור לציון ח"ב פרק יד' ס"ק לא.

מרק ירקות שנתבשלו עם בשר, והמרק רוב נגד הירקות, ואוכל בלא הבשר, מה יברך על המרק.

כשאוכל מרק עם ירקות בלא הבשר, מבואר במ"ב שהמים נטפלים לירקות ומברך על הירקות ופוטר את המרק כעיקר וטפל. והמ"ב לא הזכיר חילוק בין אם יש הרבה מים ומעט ירקות או הרבה ירקות ומעט מים, שעד כמה שרוצה גם את אכילת הירקות, המים נטפלים לברכת הירקות, ולא יכול לברך שהכל על המרק, הגם שיש להם חזק מהבשר שהתבשל בו.

בפסקי תשובות סימן רה' הערה 16 מביא שבספר ברכת הבית שער ו' אות ו' ח' כותב שבזה שיש גם למרק טעם בפני עצמו, יש ללכת אחר הרוב, אם הרוב ירקות מברכים על הירקות ונפטר המרק, ואם המרק רוב בכמותו נגד הירקות מברך על המרק ופוטר את הירקות. אך בשאר פוסקים לא מצינו הגדרה זו. אמנם הנכון לכל ירא שמים לנהוג כשהמרק רוב נגד הירקות, בשעה שמברך על הירקות בורא פרי האדמה, יכוין שאינו רוצה לפטור המרק ויקח בכף מהירקות, ואח"כ יברך שהכל על המרק ויאכל כמה כפות בעיקר מהמרק או יברך על דבר אחר שהכל.

מרק בשר או עוף עם ירקות ואוכל הירקות עם המרק, ומברך שהכל.

בספר וזאת הברכה עמוד 119 כתב על מרק עוף או בשר מברך שהכל אע"פ שנתבשלו בו ירקות, כי טעם הבשר עיקר מכיון שהוא חשוב יותר מהירקות.

ובענין הירקות, בדרך כלל עיקר כוונת האוכל מרק עוף עם ירקות היא למרק, והירקות נאכלים עמו ללפתו, כדי להוסיף בו טעם, ולכן אין לברך על הירקות בנפרד, כי הם טפלים למרק ונפטרים בברכתו.

ובהערה הוסיף שאע"פ שהמ"ב כתב שאם אכל הירק עם המרק מברך על הירק ופוטר את המרק, אך נראה שהמ"ב דיבר על מרק ירקות ובו בשר שעיקר הטעם מן הירקות. אך כאן במקרה שלנו עיקר הטעם הוא העוף (עם התבלינים) והירקות נותנים טעם קלוש במרק, ואין שייך לומר שהמרק נעשה טפל לירק.

וכתב עוד, אך אם עיקר כוונתו בירקות אינה ללפת בהם את המרק אלא לאכול אותם בעצמם למזון ולשובע, אין הם בטלים למרק, ויש להפרידם ולברך על כל אחד ברכתו הראויה.

בפסקי תשובות סימן רה׳ אות ז׳ כתב בתוך דבריו, לענין מרק בשר או עוף שיש בה גם חתיכות של ירקות שונים (גזר קישואים בצל וכדומה) שיש לברך על הירקות בורא פרי האדמה ועל הבשר שהכל. ואם אוכל רק המרק בלא הבשר, אם יש לפניו בצלחת חתיכת ירק גדולה מברך עליה בורא פרי האדמה, ושוב מברך על המרק שהכל.

והוסיף בהערה 24 שאף שעיקר דעתו על המרק והירק מועט הוא, מ״מ אינו נטפל לברכת המרק כיון שאין הירק מרוסק לחתיכות קטנות ואינו נאכל כטפל למרק אלא נאכל לעצמו, אבל אין הכא נמי אם חותכו לחתיכות קטנות ועיקר כוונתו למרק, נטפל הירק למרק. (אך מחמת הספק נכון שיאכל בתחילה קצת מהירק לבד ללא מרק ויברך על הירק).

מי שלקות עם בשר ואינו אוכל הבשר.

במאיר עוז ח״ט סימן רה׳ עמוד 321 כתב, אוכל את הירקות והמרק בלי הבשר, אז המרק נטפל לירקות ומברך על הירקות האדמה ופוטר את המרק, ואע״פ שיש טעם של בשר במי המרק מ״מ כשלא אוכל את הבשר, ואוכל רק את הירקות, א״כ המים מתבטלים לירקות והוי כשאר עיקר וטפל שלא מברך כלל על הטפל וכן ביאר באז נדברו יג׳ סימן לו׳ אות ב׳. עכת״ד.

לכאורה זה כוונת המ״ב בסוף ס״ק יג׳ ו״מ״מ אם אוכל הירק עם המרק ביחד אין צריך לברך כי אם על הירק, דהמרק נעשה טפל גם להירק, וכו׳״. שאין הכוונה דוקא שאוכל בכף את הירקות עם המרק, שלא יברך שהכל על המרק, כי הם טפלים לירקות ממש, אלא כל עוד שאינו מתכנן לאכול הבשר, הרי שעיקר אכילתו עתה זה הירקות עם המים, והכל טפל לעיקר, שאז הברכה היא רק על הירקות והמים טפלים. וכ״ש באופן שאוכל הירקות עם המים ממש לא בשר.

לכאורה יוצא, שאפילו אם יש בצלחת שלו בשר עם המרק, אבל לא מתכנן לאכול זאת, הרי שעיקר אכילתו עתה, זה הירקות עם המרק, ולכן ברכת המים כברכת הירקות, מדין עיקר וטפל. וכ״ש אם אין לו בכלל בצלחת את הבשר, הרי שעסוק באכילת ירקות, שאז יותר מובן שהמים נטפלים לירקות, ולא יברך עליהם שהכל, אפילו שיש להם טעם בשר, כיון שעתה המים נטפלים לאכילת הירקות.

אוכל שני מנות של מרק ירקות שנתבשלו עם בשר, ובפעם הראשונה אכל בלי הבשר, ובפעם שניה אוכל עם הבשר.

יש לדון במרק ירקות שנתבשלו עם הבשר וקיבלו טעם חזק עם הבשר, ובתחילה רוצה לאכול מנה של מרק עם ירקות בלבד ללא הבשר, ואח״כ אוכל עוד מנה של מרק עם בשר, מה יעשה לגבי הברכה על המים.

שלכאורה יוצא, שבמנה ראשונה שאכל את המרק עם הירקות בלי הבשר, הברכה על המרק הוא האדמה כברכת הירקות, ולא צריך בכלל לברך על המים, כדין עיקר וטפל. ואח״כ כשירצה לאכול עוד מנה של מרק עם הבשר, כעת הברכה על המרק יהי׳ שהכל

כברכת הבשר, שהרי מעתה המים לא נטפלים לירקות, כי הבשר גם נתן טעם, ולא יוכל להמשיך לאכול את המרק על סמך שאכל מקודם במנה ראשונה כל עוד שלא בירך שהכל. כי הכל תלוי במציאות בשעת אכילתו, האם המים נטפלים לדבר אחר או לא. ולא יעזור מה שחשב במנה ראשונה לאכול עוד מים, כי ברגע שיפסיק להיות טפל, יחזור להיות דינם כדין מים שנתבשלו עם בשר וקבלו טעמו שהברכה היא שהכל.

הנפק"מ היא בסלט פירות שבתחילה היה רוב העץ, ובפעם שניה הרוב האדמה.

ת"ח שליט"א הוסיף, שהנידון לעיל נוגע לסלט פירות בתערובת באופן שלפי ההלכה צריך לברך רק ברכה אחת, שאם הרוב הוא התפוז דרך דוגמא, יברך העץ על התפוז, ויפטור בברכתו את הבננה המועטת שהיא האדמה. ויש לדון באופן שרוצה לאכול עתה מנה שניה של סלט פירות, ובמנה השניה הניחו לו רוב בננות ומיעוט תפוז בתערובת, שגם כאן יש מקום לומר, שאפילו שבמנה ראשונה לא בירך על הבננות, משום שהיו טפלות לתפוז שהוא העיקר, עתה שהתהפך הרוב, חייב לברך על הבננות האדמה, כי אין מה שיפטור אותם מברכתם הראויה, ולא יצאו בהעץ שבירך במנה ראשונה על התפוז, כי רק את הבננות שהיו בתחילה לפניו פטר מדין עיקר וטפל. ועתה במנה השניה זה אכילה חדשה שלא קשורה למנה ראשונה.

התחיל לאכול סלט פירות באופן שהרוב היה תפוז, ובאמצע אכילתו הוסיפו לו על המיעוט ונעשה הבננות לרוב, האם יצטרך לברך האדמה.

עד כמה שבמנה השניה בנידון לעיל לכאורה פשוט שצריך לברך האדמה על הבננות, כי עתה הם הרוב, ואין לזה קשר עם המנה הראשונה, יש מקום לדון באופן שבאמצע אכילתו במנה ראשונה שבתחילה היה רוב תפוזים, ובירך העץ, ופטר את הבננות מברכת האדמה, ולפתע הוסיפו לו הרבה בננות, ועתה הם הרוב כנגד התפוזים, האם יצטרך לברך האדמה על הבננות, כי התבטל הטפל שלהם, ואין מה שיפטור אותם מהברכה, ויברך האדמה.

בס"ד מצאתי בשערי הברכה פרק טו' סוף הערה כו' שמביא שבספר בנין שלום ריב' עמוד תקלד' דן תערובת שהרוב בה הוא פרי העץ ובתוך כדי אכילתו הוסיף בה מבורא פרי האדמה, ועתה פירות האדמה הם הרוב, שלכאורה צריך לברך עכשיו בורא פרי האדמה כיון שעכשיו בורא פרי האדמה הוא העיקר.

במרק ירקות שבישלו עם הבשר, והתחיל לאכול המרק על דעת לא לאכול הבשר, ובאמצע אכילתו מתחרט ורוצה לאכול הבשר, האם יחזור לברך על המרק שהכל.

עד כמה שבנידון לעיל בסלט פירות שהתחלף הרוב באמצע אכילתו, ראוי לברך שוב על מה שעתה הרוב, לפי"ז גם בנידון דידן במרק שבישלו עם ירקות ובשר, ובתחילה לא חשב לאכול הבשר כי אם המרק עם הירקות, שאז בירך על הירקות האדמה ופטר את המרק, ואח"כ באמצע אכילתו החליט לאכול הבשר, לכאורה יצטרך לברך על המרק שהכל כדין הבשר, ולא יוכל לומר שהמרק כבר נפטר מקודם בברכת הירקות, שזה נפטר רק עד כמה שהיו טפלים לירקות, וברגע שהחליט לאכול בשר, המרק חשוב משום הטעם של הבשר ויברך שהכל.

וכן הסכים לדינא הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א לשני הנידונים, הן בסלט

פירות שהיה בתחילה הרוב העץ ואח״כ במנה שניה התחלף הרוב להאדמה שיצטרך לברך שוב האדמה, וכן במרק במנה השניה יצטרך לברך שהכל על המים, אבל דוקא עם מתכנן לאכול גם את הבשר אח״כ. אבל אם סתם הכניסו לו בשר ולא חושב לאכול זאת, הרי שעיקר אכילתו זה המרק עם הירקות ונפטר בברכת הירקות.

מרק ירקות שהתבשל עם בשר, ובמנה שניה אוכל מרק לחוד.

ת״ח שליט״א הוסיף לדון, שאפילו אם במנה שניה יאכל את המרק ללא ירקות וללא בשר, לכאורה ג״כ יצטרך לברך שהכל, כי בתחילה במנה ראשונה שאכל המרק עם הירקות, לא בירך על המרק משום שהיו טפלים, אבל עתה שאוכל מרק לחוד בלי ירקות במנה השניה, לא גרע מהיה אוכל מעיקרא מרק לחוד עם טעם בשר שהוא חשוב שמברך שהכל, ולכן במנה השניה עליו לזכור לברך שהכל.

אלא שהעיר לפי״ז, באופן שהעביר את המרק לצלחת אחרת, האם יחזור ויברך על המים, שהרי מעתה הם כבר לא נטפלים לירקות, אלא שבזה יש לומר, מה שהיה בצלחת כשהתחיל לאכול המרק עם הירקות, הכל נטפל לירקות, והכל המשך ונגרר אחר אכילתו הראשונה כל עוד לא השתנה המצב. אבל במנה אחרת שזה כאכילה חדשה כאן כבר יש מקום לחייב ברכה, וצ״ע.

ברכה על מים של טשולנט כשאוכלם לבד.

נשאלה שאלה בכולל, מצוי שמבשלים טשולנט עם גריסין תפו״א ובשר, ורוצים גם את המים שבהם מתבשל הכל, ויש למים טעם חזק מכל התבשיל, ויש שאוכלים זאת עם החלה וכדומה. שרוצים גם את המים בפני עצמם.

שאלו בבית המדרש מה הברכה על המים כשאוכלם לבד. שמצד אחד יש כאן טעם של המיני דגן, וזה גורם לברכתו מזונות. ומאידך יש כאן גם טעם של הבשר שברכתו שהכל. מה יברך. ויש לדון אם מי שלקות של מיני דגן ברכתו מזונות. וכשיש במים גם טעם מהבשר.

יש שפסקו שיברך שהכל. וכל אחד מסברא אחרת.

ראש הכולל הגר״י ליברמן שליט״א הראה לדברי הגר״ז סימן רב׳ סעיף יד׳ שכתב בתוך דבריו בסוגריים ״אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכים עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים כמ״ש בסימן ר״ח״.[א]

לכאורה לפי״ז נראה שצריך לברך מזונות על המים.

אחד מבני החבורה שליט״א רצה לטעון שלכאו׳ כל דברי הגר״ז נאמרו באופן שהתבשיל הוא תבשיל מזונות ועד כמה שעל כל המאכל אני מברך מזונות אז גם על המים אני מברך מזונות. אבל אם על התבשיל אני לא מברך מזונות ומצוי מאוד בצ׳ולנט שלנו שמברכים כמה ברכות לכאו׳ המים נטפלים לבשר וגם בזה יש לדון אבל ודאי לא מזונות כי אין זה תבשיל מזונות, אלא א״כ מדובר על צ׳ולנט של חנויות וישיבות שיש המון

א. עיין במגדל צופים ח״ה סימן י׳ עמוד נה׳ מה שהקשה על דברי שו״ע הרב.

גריסים וקישקע בשערי הברכה פרק יז' הערה קא' מביא בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל שאף מרק דגן אם יש בו טעם דבר אחר הנותן בו טעם לא עדיף ממי שלקות שאינו נגרר אחר מין הדגן ומברך עליו שהכל בכל גווני. עכ"ד.

וכנראה שלמד ג"כ שכל דברי הגר"ז זה בהיכי תימצי שכל התבשיל נקרא על שם המזונות וברכתו מזונות.

מרק שיש בו מזונות, מה הדין של המרק.

בשו"ת מנחת אשר ח"ב סימן ח' עמוד לה' כתב, יש לעיין במרק שיש בו אטריות או כופתאות שברכתן מזונות האם מברך על המרק מזונות דלעולם חמשת המינים נחשבים עיקר. ולכאורה יש ללמוד הלכה זו מהמבואר בסימן רה' סעיף ב' "על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אע"פ שאין בהם אלא טעם הירק וה"מ כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם בשר מברך עליו שהכל". אך כתב שם המ"ב ס"ק יא', דיש בזה כמה נפק"מ וחילוקים. א, כשאינו רוצה לאכול את הלביבות אלא לשתות המים הוי ספק ברכה ויברך מזונות ושהכל על דבר אחר. ב, כשרוצה לאכול הלביבות יברך מזונות ויפטור את הרוטב. ג, ואם בישל מעט לביבות בהרבה מים ועיקר כוונת תבשילו הוא רק בשביל המים, שהרוטב כמעט צלול בזה בודאי אין המים בטלים ללביבות ומברך על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ.

ונראה לענ"ד דבמרק דידן הוי כהלכה ג' הנ"ל, דשאני לביבות שבישלו במים ממרק שיש בו כופתאות, שהעיקר הוא המרק ואין הכופתאות או שקדי המרק נותנים את עיקר טעם המרק ואינם אלא תוספת ושאני ממרק ירקות דכל עיקר טעם המרק הוא טעם הירקות משא"כ בכל הני מיני מזונות שמכונסים למרק שאינם אלא תוספת למרק שיש בו טעם מסוים ממקום אחר כגון מרק עוף, ירקות וכדומה. ועוד דשקדי מרק אינם מתבשלים עם המרק, אלא שמים אותם לתוך המרק בשעת האכילה. ומשו"כ נלענ"ד להלכה דיש לברך מזונות על הכופתאות, השקדים, וכדומה ושהכל על דבר אחר. ואף שידעתי שיש מגדולי הדור שפוסקים שמברכים מזונות על המרק, את הנלענ"ד כתבתי.

אמנם לפי מה שכתבתי במקום אחר נראה לכאורה דיש לברך מזונות על הלביבות, ושהכל אפשר לברך על המרק, ולא צריך לברך על דבר אחר, אך לרווחא דמילתא במקום האפשר עדיף לברך שהכל על דבר אחר. עכ"ד.

בספר פשט ועיון על ברכות מהגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א עמוד כג' כתב לגבי מרק עוף או בשר ובתוכו אטריות או שקדי מרק, אם שניהם חשובים לו צריך לברך על שניהם, ויברך תחילה שהכל על המרק ואח"כ מזונות על האטריות, שאם יברך על מזונות תחילה יש לומר דיצא כבר ידי חובת הברכה על המרק, ויש אומרים שאם נתבשלו יחד מברכים על המזונות לבד, אם האטריות בשיעור שחשובים במרק, ולא צריך לברך על המרק. אבל נראה שגם בזה ראוי להחמיר, שמרק עוף יש לו גם חשיבות לעצמו בתור מרק דוקא, והתוספת נאכלין אגב המרק, ולא נקרא תבשיל אחד, ולכן גם בזה כדאי לברך תחילה על המרק שהכל ואח"כ מזונות (ועי' רמ"א בסימן ריב' דבהקדים הטפל מברך שהכל).

אבל אם עיקר כוונת אכילתו לאטריות ולשקדים דוקא ומרטיב בקצת מרק, מברך רק על העיקר, וכן להיפך, אם עיקרו הוא המרק, מברך רק עליו. ובאורז, אם הוא רק מעט כיון שלא חשוב כחמשת המינים, מברך רק שהכל ופוטר את האורז.

בספר הלכות והליכות (הלכות ברכות עמוד 51) כתב בענין מרק גריסים, הברכה על מרק גריסים תלויה בדין הגריסים עצמם, כלומר, אם עשוי המרק מגריסים שברכתם מזונות יש לברך מזונות על הגריסים. ובזה לפטור את המרק, ואם עשוי מגריסים שברכתם האדמה דין המרק כדין מרק ירקות. ובהערה הוסיף, באופן שיש רק מעט גריסים לעומת הרבה מים, אין הם טפלים למרק וגם לא המרק להם ויש לברך שהכל על המרק בפני עצמו, ומזונות על הגריסים בפני עצמם, ויותר טוב לברך שהכל על דבר אחר כדי לפטור את המרק.

עיין עוד בזה בשערי הברכה עמוד תז׳ בענין מרק שיש בו מזונות, ובענין מרק גריסים עיין באריכות בעמוד תרסא׳. ועיין עוד בחוט שני הלכות ברכות סימן ריב׳ סעיף א.

יורה דעה

מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

שאלות ותשובות בהלכות ריבית המצויות

נכתב על ידי הגאון רבי משה יהודה לייב קופולוביץ שליט"א במח"ס שו"ת ידון משה

לומר תודה או יישר כח למלוה

א) להלכה למעשה האם מותר ללווה לומר תודה או יישר כח למלוה בעת קבלת מעות ההלואה?

תשובה: לא יאמר.

לומר תזכו למצוות למלוה עבור הלואה

ב) והאם מותר ללוה לומר למלוה תזכה למצוות או שגם זה אסור?

תשובה: אסור.

קיבל הלואה להוצאת ספר אם מותר לכתוב דברי שבח עבור המלוה

ג) מחבר ספר קיבל הלאות לצורך הוצאות הספר האם מותר לו לכתוב דברי תודה ושבח למי שהלוה לו את הכסף להוצאת הספר?

תשובה: כן.

בענין הנ"ל אם מותר לכתוב לו ברכה

ד) והאם מותר לכתוב בלשון הודעה בעלמא שיתברך מן השמים כגון: "ברכה נתונה מהשי"ת לפלוני הגומל חסד והלוה להדפסת הספר"?

תשובה: מותר

מלוה כהן לפדות בנו של הלווה

ה) מלוה כהן האם מותר ללווה לכבד את המלווה בפדיון הבן?

תשובה: אם אין מכבדו עבור ההלואה.

משלוח מנות למלווה

ו) וכן האם מותר ללווה לתת למלוה משלוח מנות בפורים?

תשובה: אם קיבל ממנו משלוח מנות.

לכבד מלוה בסנדקאות

ז) וכן האם מותר ללוה לכבד את המלוה להיות סנדק בברית שלו?

תשובה: אם הוא אדם גדול שממילא היה נותן לו.

סנדק גדול הדור והוא המלוה

ח) ואם הסנדק הוא מגדולי הדור שבטוח שהיה לוקחו בלא שום קשר להלואה האם בכה"ג מותר?

תשובה: כנ"ל.

אם מותר ללוה להשתתף בשמחה של בנו של המלוה

ט) האם מותר ללוה להשתתף בשמחת המלוה כגון: בר מצוה של בנו או בנישואי בנו?

תשובה: אם בלא זה גם היה משתתף.

אם מותר ללוה לשלוח מתנה למלוה לרגל שמחה

י) והאם מותר לשלוח מתנה על ידי שליח לרגל השמחה או שאסור?

תשובה: כנ"ל.

מכר חפץ לחבירו ונמצא בו מום

יא) המוכר חפץ לחבירו ונמצא בו מום, והמוכר רוצה לתת לקונה חפץ אחר כמות הראשון למרות שנתייקר ביני וביני או חפץ ממין אחר השווה ל?האם יש בזה משום ריבית או שמותר?

תשובה: אין ראוי.

הבטחת ממתקים לילדים אם יש בזה משום ריבית

יב) מעשה היה בחברת תהילים שנהוג בה שהילדים קוראים תהילים לרפואת פלוני או לע"נ פלוני ואח"כ מקבלים ממתק, ובאחת השבתות לא היה למארגן ממתקים לכל הילדים וכדי לפטור את הבעיה אמר לילדים כי מי שיוותר מלקבל בשבת זו יקבל בשבת הבאה כפול עבור שבת קודש מלבד הממתק של אותו שבת, האם יש בזה חשש ריבית או שזה רק הבטחה בעלמא ומותר?

תשובה: מותר בלי נדר.

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
על הלכות שביעית

עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

תענית הראב"ד בפירות שביעית

שאלה: אם מותר לעשות תענית הראב"ד בפירות שביעית, ועל ידי זה אין אוכל הפירות שביעית.

תשובה: כן.

ולכאו' י"ל עפמש"כ בשו"ת אור לציון שביעית פ"ב ה"ו דשרי להבדיל על יין שביעית ולמזוג עד שיעלה על גדותיו לסימן ברכה, כיון שכך עושה כל השנה עי"ש, וא"כ ה"נ י"ל בתענית הראב"ד, כשעושה כל השנה תענית הראב"ד רשאי לעשות אף בפירות שביעית, ואולם מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל, ציון הלכה ס"ק י"ט, אם מבדיל ביין שביעית, יזהר שלא ישפוך מהם לאיבוד ולא יתן בעינים ובכיסים עי"ש, וכ"כ בס' חוט שני שביעית עמ' רמ"ח עי"ש, הרי דאסור להפסיד אף כשעושה כן כל השנה, אולם י"ל דשאני תענית הראב"ד שאין מפסיד בידים, אלא אין אוכל בשוא"ת, ומש"ה שרי, וכיו"ב השיב מרן בס' הליכות חיים ח"ב עמ' קפ"ז, בעיקר תענית הראב"ד, מ"ט אי"ז בל תשחית, והשיב יזהר שלא יקלקל בידים עי"ש. הרי כיון שאין מפסיד בידים אין זה בל תשחית, וה"נ י"ל לענין תענית הראב"ד בפירות שביעית, וכן מובא בשם מרן דשרי לעשות תענית הראב"ד בפירות שביעית, בס' מאחורי הפרגוד עמ' 74 עי"ש. ועוי"ל עפמש"כ בשו"ת ציץ הקודש ח"א ס' י"ד או"ג, האיך שרי ליקח אתרוג של שביעית לד' מינין, והא עי"ז מפסידה במשמוש ידים, ומה"ט אין ליקח אתרוג של תרומה, כיון שנוטל לשם מצוה ל"ח הפסד עי"ש, וא"כ ה"נ י"ל לענין תענית הראב"ד שמקיים על ידי זה מ"ע דקדושים תהיו, שרי

ע"י פירות שביעית. וידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעל "גם אני אודך", אמר לי שלדיעות שתענית הראב"ד זה אפילו אם ממשיך לאכול אחרי כך, אלא שפוסק לאכול לפרק זמן, לפי זה אין חשש כלל בפירות שביעית.

שפיכת יין שביעית בהבדלה

שאלה: ביין שביעית אם ישפוך ג"כ לסימן ברכה, וימלא הכוס על גדותיו כמו שעושה כל השנים.

תשובה: לא.

וכ"כ מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ציון הלכה ס"ק י"ט, וכ"פ בס' חוט שני שביעית פ"ה סק"ד אות י' עי"ש. אולם בשו"ת אור לציון פ"ב ס"ו, שיכול לשפוך כמו שעושה כל השנה עי"ש, ובס' הליכות שלמה מועדים פסח פ"ט אורחות הלכה 26/2 שהגרש"ז זצ"ל, לא חשש להבדיל על יין שביעית שנשפך, רק דבר מועט מאיליו עי"ש. ומש"כ בזה בשו"ת משנה הלכות חי"ט ס' רמ"ז ובס' עטה אור להגר"ע טולדנו שביעית עמ' מ"ה ובס' שרשי אילן שביעית בחלק הסימנים ס"י, ובס' מעיין גנים [דנגור] ס"ה ובס' גיבורי כח סי' ס"מ, ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס"ט ובס' תבואת השדה פי"א ס' י"ב הערה 24 ובס' דור המלקטים שבת ח"ב ס' רצ"ו ס"א או"ז סק"ד.

להתפלל על האילן שיצמח בשביעית

שאלה: אם מותר להתפלל על האילן שיצמחו פירותיו בשביעית.

תשובה: כן.

ובשו"ת גבעת הלבונה בקונ' נס על הגבעה עמ' ה' ע"ב ביאר בדעת ת"ק, בתענית י"ט ע"א, דאין מתענין בשביעית על האילנות שע"י תפילה מבטל מ"ע של תשמטנה ונטשתה עי"ש, ובס' חסדי דוד בתוספתא תענית פ"ב ה"ט, בהתרעה על הגשמים כמו סיוע במעשה עי"ש, ובס' חשוקי חמד שבת ל"ג ע"ב, דיתכן ע"י תפילה על האילנות אסור בשביעית, אולם בדרך אמונה פ"א משמיטה ויובל ה"ז בביהו"ל, דאין איסור להתפלל על האילן שיצמח בשביעית, וכן השיב מרן בס' גבורי כח עמ' 440 ומש"כ בזה בס' הולך תמים להג"ר מנחת גיאת ס' קכ"א ובקובץ זכור לאברהם [תש"ס תשס"א] ח"ג עמ' תע"ו, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ח ס' נ"ב ובס' פלגי מים להגר"ש דביליצקי זצ"ל עמ' נ"ד, ומש"כ בשו"ת תשובות ישראל ח"ה ס' ק"ח הכ"ח, וכתב לי הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שמותר להתפלל על האילן שיצמח, וכן אומרים בשמיטה ותן טל ומטר לברכה, והבאנו דבריו בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ו' עמוד רע"ג, עיין שם, ומש"כ בזה בשו"ת דעה חכמה להג"ר בועז כדורי ח"א יו"ד ס"י אות ה' ועי' בדרך שיחה ח"א עמ' שצ"א בשם מרן, מה יכוון בברכת השנים בשביעית, וכן א"ל מרן הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף שמותר להתפלל על האילן שיצמח בשביעית.

נר נשמה משמן היתר המכירה

שאלה: אם מותר להדליק נר נשמה בשמן מהיתר המכירה.

תשובה: אסור.

ובשו"ת דברי בניהו חכ"ז ס' ס' נ"ח כתב כיון שנמכרו ע"י הרבנות הראשית הם שייכים לגוי ובפירות של גויים אין לשמור

בהם קדושת שביעית וכמש״כ הב״י בס׳ אבקת רוכל ס׳ כ״ב, יעו״ש, ואולם דעת מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א בספר שיח השמיטה עמ׳ רס״ט, דאין תוקף למכירה כלל, ואם כן אין זה שייך לגוי והוי שמן שביעית אין להדליק בשמן שביעית לנר נשמה כמש״כ בס׳ תורת הארץ פ״ח אות מ״ז ובשו״ת אבן ישראל ח״ט ס׳ קי״ד, וכ״כ בדרך אמונה פ״ה משמיטה ויובל ה״ח בביהו״ל עי״ש ובבית מתתיהו ח״ג סו״ס ד׳ יעו״ש. וכן כתב לי הגאון רבי שמאי גרוס שליט״א בעל שבט הקהתי, דאין להדליק נר נשמה בשמן היתר המכירה.

השמטת הרמב״ם לאוצר ב״ד

שאלה: מ״ט השמיט הרמב״ם דין אוצר בית דין.

תשובה: שאין זה אלא עיצה טובה.

וכ״כ מרן בדרך אמונה פ״ו משמיטה ויובל, ציון הלכה ס״ק מ״א וכ״כ בס׳ חוט שני שמיטה עמ׳ שפ״א, וכ״כ הרדב״ז פ״ז משמיטה ויובל ה״ג עי״ש ובס׳ פירות שביעית להגר״צ כהן עמ׳ 293 ובשו״ת אור לציון שביעית עמ׳ ס״ג ובשו״ת דברי דוד ח״א יו״ד ס׳ ס״ד ובספרו קדושת הארץ פל״ב ס״ו ובס׳ בית דוד שביעית עמ׳ פ״ז, ובס׳ גיבורי כח עמ׳ 293. ובס׳ שרשי אילן שביעית עמ׳ קנ״א.

ביעור פירות שביעית בחדר מדרגות

שאלה: בהפקר ביעור פירות שביעית אם סגי שמוציא לחדר המדרגות.

תשובה: לא.

ובס׳ משפטי ארץ פל״א הערה 16 הביא מהגריש״א זצ״ל שסגי שמוציא לחדר המדרגות עי״ש ועמש״כ בס׳ בית דוד שביעית ח״ב פי״ב ס״ב או״ג, ומש״כ אאמו״ר בקובץ בית אהרן וישראל שבט אדר תשע״ו עמ׳ ע׳, ובס׳ פירות שביעית להגר״צ כהן פ״כ ס׳ י״ג, וכ״כ מרן בדרך אמונה פ״ז משמיטה ויובל ציון הלכה סק״ל שלא מהני להוציא לחצר עי״ש, ובקונ׳ מנחת תודה עמ׳ ובס׳ חוט שני שמיטה ויובל פ״ז ה״ב עמ׳ שט״ו ס״ל למרן הגר״נ קרליץ זצ״ל שאם מפקיר בחדר מדרגות כשגר בקומה גבוהה ואין יכולים להגיע לשם חתולים וחיות צריך להפקיר למקום שיכולים להגיע חיות עי״ש, ובס׳ גיבורי כח עמ׳ 312 ובס׳ קדושת הארץ פל״ג ס״כ ובשו״ת משנת יוסף ח״ג ס׳ ל״ו או״ז.

שטר פרוזבול אם מוקצה בשבת

שאלה: אם שטר פרוזבול הוי מוקצה בשבת לטלטלו בשבת

תשובה: לא מוקצה.

ואולם לענין שטר מכירת חמץ השיב מרן בתשובה שהוי מוקצה, אכן בס׳ בירורי משנה עמ׳ ס״א לענין שטר מכירת חמץ שאין זה מוקצה כמו גט שיכול ללמוד בו דיני גט עי״ש ובס׳ תפארת ההלכה עמ׳ ש״ס שס״א עי״ש, ובס׳ שבת מנוחה פ״ג ס״ח.

ומש״כ לענין שטר פרוזבול בס׳ כי בו שבת ח״ב עמ׳ תל״א רל״ח ובס׳ איל משולש שטרי הדיוטות פ״ב הערה כ״א, ס״ב או״ד, ובס׳ מנחת איש פכ״ט ס׳ מ״ד.

ובס׳ אש התורה בראשית עמ׳ ר״ט השיב מרן על שטר תנאים שאין זה מוקצה והסתפק בזה הפסקי תשובות ס׳ ש״ז הערה ר״ב, ובס׳ לוח המוקצה לענין שטר היתר עיסקא וכתב

לי ע"ז הגר"א נבנצאל שאם לומד בשטר היתר עיסקא הלכות אין זה מוקצה.

שם משפחה בפרוזבול

שאלה: אם צריך לכתוב בשטר פרוזבול שם משפחה או סגי לכתוב שם פרטי.

תשובה: א"צ משפחה.

וכן מובא בס' אלא ד' אמות של הלכה פע"ט ס"ד בשם מרן, שא"צ שם משפחה בפרוזבול, וכיו"ב השיב לי מרן שא"צ לכתוב שם משפחה בכתובה, וכן מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי אין כותב שם משפחה בכתובה, כמו שהבאנו בס' נתיבי המנהגים נישואין עמ' ויעו"ש מראי מקומות רבים בזה, ומש"כ בזה עוד בשו"ת מעדני מלכים ח"ב ס' קנ"ב, ובספר גם אני אודך על עניני שמות, סימן י', ובס' כאייל תערוג נישואין עמ' תקנ"ח שא"צ שם משפחה בכתובה, וכן השיב מרן בס' תורת חיים נישואין עמ' ע"ט. ועיין בקובץ שבט הכהונה [בעריכת ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] גליון ה' ו' עמ' נ"ד, מו"מ בזה בין הגרי"ש אלישיב זצ"ל להגאון רבי לוי רבינוביץ זצ"ל עי"ש

שטר פרוזבול אם צריך גניזה

שאלה: שטר פרוזבול אם צריך גניזה

תשובה: יתכן.

ובס' גבורי כח עמ' 529 השיב על זה מרן אולי, אולם בס' דולה ומשקה עמ' שמ"ז השיב מרן עפי"ד המשנ"ב ס' ש"ז ס"ק ס"ז, שגט אין זה מוקצה שיכול ללמוד ממנו דיני גט, ה"ה בשטר פרוזבול יכול ללמוד דיני פרוזבול ובעי גניזה, ומובא בס' שמיטת כספים להגר"צ כהן זצ"ל פ"ד ס' ט"ז עי"ש, ובס' דולה ומשקה עמ' שמ"ז השיב מרן מה"ט דגט בעי גניזה עי"ש, ובשו"ת אורות משפט ח"ה. ע"ש.

ובשקל הקודש בהקדמה הביא מרן מהחזו"א דאע"פ שהרמב"ם העתיק חשבונות של קידוש החודש מהגויים, צריך לגונזם עי"ש, ובבית מתתיהו ח"ג ס' מ"ח אות ג' הבאנו ממרן בדפים אם מראי מקומות בעי גניזה אע"פ שאין בהם ד"ת עי"ש מה שכתבנו בכ"ז, וע"ע בס' חוט שני פורים עמ' ע"ו, במשלוח מנות שכתוב בו, "משלוח מנות איש לרעהו", אין צריך גניזה, שאין הכוונה ללמוד בו, אלא למילתא בעלמא, וא"כ ה"ה י"ל בשטר פרוזבול דאין הכוונה ללמוד בו, וכן השיב הגר"א נבנצאל בקובץ מה טובו אהליך יעקב, [בעריכת ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ט' עמוד קמ"ה, שאין צריך גניזה במשלוח מנות שכתוב בו, "משלוח מנות איש לרעהו", וכ"כ בשו"ת מציון תצא תורה ח"א לענין "מי שנכנס אדר מרבין בשמחה", ואולם השיב מרן בס' אמרי מאיר עמ' מ"ב, שצריך כן גניזה עי"ש, ולענין דף ספירת העומר אם צריך גניזה, השיב מרן, ראוי, ומה שכתב בזה בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק י' סימן י"ט, עיין שם.

הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א
מח"ם משנת יוסף

אכילת בשר וחלב על שולחן אחד ללא היכר ברב ותלמיד
שתיית קפה לפני התפילה על שולחן שיש עליו בשר

בס"ד, י"א תמוז תשע"ז

שוכט"ם, לכבוד ידידי הרה"ג החריף ובקי, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ם 'בית מתתיהו'. אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך במה דקיי"ל (יו"ד סי' פח) שצריך היכר בין האוכל בשר לאוכל חלב, האם זה שייך גם בתלמיד האוכל אצל רבו, ולכאורה כיון שהתלמיד מתבייש מפני רבו ולא יאכל מצלחתו אין להצריך לעשות היכר ביניהם. והבאת מספר ראש גולת אריאל (עמ' קפד) מהרה"ק בעל האמרי האמת מגור זי"ע, שלפעמים אכל עם חסיד אחד זה בשר וזה חלב ולא הניח היכר ביניהם, ואמר דהו"ל כאינם מכירין זה את זה. ותמהת ע"ז מהא דאמרינן (חולין קז:) דגם בשני אחין המקפידים זה על זה צריכים היכר, דלא פלוג. וא"כ ה"נ בתלמיד אצל הרב, כיון שמכירין זא"ז, אף כשמקפיד ומתבייש שלא לאכול מצלחתו נימא לא פלוג.

לענ"ד לא פלוג רבנן בהכי אפילו בתלמיד אצל רבו, ואין למדין הלכה מפי מעשה, כבגמ' (ב"ב קל:), ופי' הרשב"ם, ולא מפי מעשה, אם יראה רבו עושה מעשה, אל יקבע הלכה בכך, דשמא טעה [-התלמיד] בטעם של פסק דין של אותו המעשה, דהרבה טועין בדבר, כדאמרינן והא דפלוני לאו בפירוש אתמר, אלא מכללא אתמר, וטעה בסברא, עכ"ל.

ומה שהסתפקת במי ששותה קפה עם חלב לפני התפילה, ויושב בשולחן שיש עליו בשר, אם צריך היכר שהרי אסור לו לטעום קודם התפלה. ורצית לתלות שאלה זו בדברי הפמ"ג (יו"ד סי' פח שפ"ד סק"ב) דאף אם נדר שלא לאכול בשר, אסור לו לאכול בשר וחלב על שולחן אחד ללא שום היכר, דכיון שגוף הדבר היתר ואינו אסור אלא מצד נדרו, ממילא לא בדיל מיניה, וא"כ ה"ה הכא צריך לעשות היכר. אבל לדעת החגורת שמואל על הלבוש (סי' פח אות ב) שאם נדר שלא לאכול בשר, מותר להעלות חלב על שולחן אחד ללא שום היכר, ה"ה בנדו"ד נמי יהא מותר לשתות על שולחן אחד עם בשר ללא שום היכר.

לא הבנתי דעת האחרונים שבנדר לא לאכול בשר, מותר להעלות חלב ללא היכר, דלכאורה גם בזה לא פלוג רבנן. ולכן לפני התפילה כששותה כוס קפה עם חלב אם יש בשר על השולחן צריך לעשות היכר.

אולם העיר לי נכדי הרה"ג ר' יחיאל חיים בן בני הגאון רבי יקותיאל שליט"א, דאף שמן הראוי ונכון להחמיר ולהרחיק בענינים אלו שגזרו בהם חז"ל, מ"מ אם לדין יש

לחלק דדוקא בנדר שהוא עוסק עתה באכילה ומותר לאכול שאר דברים, ואילולא שהיה אוסר על עצמו את הבשר היה גם זה מותר לו, בהא סבר הפמ"ג דלא בדיל מיניה דיו וחיישינן שיבוא לאכלו עם החלב. אבל לפני התפילה שאינו עוסק באכילה כלל, ואדרבה רגיל הוא שלא לאכול אז כלל וכפי שנאסר מצד ההלכה [ולא משום שקיבלו על עצמו], א"כ בודאי בדיל הוא מן הבשר באותה שעה ולמה נחוש שיבוא לאכלו עם החלב, וי"ל דלכו"ע אין צריך היכר.

וכעין זה מבואר בהגהות יד אפרים (יו"ד סי' פח) שנחלק על הבית יעקב (סי' יב, הובא בבאה"ט סק"ב) שסובר שמי שאכל בשר אסור לישב אצל מי שאוכל גבינה, כי יש לחוש שמאחר שמכירו לא ידע אוכל הגבינה שאכל בשר ויושיט לו ויאכל. והבית אפרים דחה דבריו, דכיון שיושב אצל חבירו שלא על דעת אכילה, אין לחוש. ובפרט אם כבר סעד סעודתו ואינו תאב לאכול כלל, שאז אף לדעת הבית יעקב נראה שאין לחוש על כך, עכתו"ד היד אפרים בקיצור. וכ"ד הפמ"ג (משב"ז סק"ב). – והוא דומה ממש לדידן, שכיון שיושב שם שלא על דעת אכילה, ואדרבה הכא עדיף שאסור הוא לגמרי באכילה, ואינו רגיל לכך, אין לחוש שיאכל הבשר.

והן אמנם שלדעת רש"י (חולין קג: ד"ה ואסור להעלות) אין טעם איסור אכילת בשר וגבינה על שלחן אחד, משום שמא יבוא לאכלם יחד, אלא משום דקא נגעי ובלעי מהדדי. וזה י"ל דשייך גם בדידן שיגע החלב בבשר. מ"מ זה אינו, דהלא גם לרש"י לא חששו בזה אלא כשיושב ואוכל, אבל לא בשלחן שסודר עליו התבשיל (שם קד:), וכמו שפירש"י שם, דבשלחן שאוכל עליו "איידי דממשמשי ביה ידא אתי לאתנוחי זה ע"ג זה", והיינו שהדרך שבשעה שאדם אוכל, הרי הוא נוגע בידיו באוכלין ואז שייך שיגעו זה בזה, אבל לא כשמסדר התבשילין על השלחן. וה"ה נמי בנדו"ד שאינו יושב ואוכל, לא חיישינן שיגעו זה בזה. – וגם בלא"ה, בשו"ע נקט המחבר הטעם משום שיבוא לאכלם יחד, ולא הטעם שיגעו זה בזה.

עוד יצויין בזה, דאף אם נחמיר להצריכו היכר, היינו דוקא אם אדם אחר יושב סמוך לשלחן, אבל אם יושב שם לבדו ושותה, לא מועיל היכר לדעת הרבה פוסקים (הפלאה ודרכ"ת (סקי"ח), ועוד), משום דבעינן שיהיה מלבד ההיכר ב' דעות, דהיינו שהאחד יזכיר לחבירו שאסור לאכלם יחד. ורק לדעת החכמת אדם מועיל ההיכר גם כשיושב לבדו. ונמצא לפי"ז, שיצטרך השותה להרחיק עצמו ולא לישב כלל סמוך לשלחן, ולא יסמוך על הנחת היכר.

אמנם למעשה נראה להקל שיועיל בזה היכר, בצירוף משנ"ת שמעיקר הדין יש להקל דלא בעינן כלל היכר בכה"ג, וא"כ לא נחמיר כולי האי לומר שלא יועיל לו ההיכר, ושפיר נסמוך בזה ע"ד החכמ"א שמועיל. - עכ"ד מדברי נכדי שליט"א.

דושה"ט בברכה

אלרגי לחלב אם מותר לאכול בשר בשולחן שיש עליו חלב

בס״ד, ו׳ אד״א תשע״ו

בחודש אשר בו בשמחה מרבים, יתברך ממרומים, מע״כ הרה״ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, הרה״ג רבי אלחנן פרינץ שליט״א, מח״ס שו״ת 'אבני דרך'.

ע״ד השאלה שעורר, במי שאלרגי לחלב אם יכול לאכול בשר על שולחן שיש עליו חלב, האם אמרינן דכיון שחז״ל אסרו (יו״ד סי׳ פח) לעלות בשר וחלב על שולחן אחד, ממילא לא פלוג, ובכל מקרה יש להחמיר. או דאמרינן דכיון שהגזירה היא משום שמא יכשל ויבוא לאוכלם יחד, א״כ זה שהוא אלרגי אין שייך להחמיר עליו. ויתכן דיש להביא ראיה מדברי המשנ״ב (סי׳ קצו סק״ט) דהתירו לאוכלי בשר וחלב לזמן בזימון.

נראה לענ״ד שיש להחמיר, דרק מי שאסור מחמת איסור הרי הוא מרוחק לגמרי מהחלב או הבשר [עיין בש״ך יו״ד סי׳ פח סק״ד], אבל כשרק האלרגיה מעכבתו מלאכול, יתכן ותתגבר תאוות האכילה עליו ויאכל הבשר או החלב אע״פ שמחמת הבריאות הוא אלרגי לזה, והוא פשוט. ואפילו שיש כמה דרגות באלרגיה, ויש שאפילו טיפת חלב יכולה להזיק לבריאתו, מ״מ לא פלוג.

דושת״ה בברכה

אם השולחנות במטום חשובים כשולחן אחד לענין בשר וחלב

בס״ד, ז׳ אדר ב׳ תשס״ח

שוכט״ם לכבוד המופלג בתורה ויראה הרב ר׳ יצחק וינקלר שליט״א. אחדשה״ט,

בשאלתו בשו״ע (יו״ד סי׳ פח, א) שאסור להעלות על שלחן אחד גבינה ובשר, האם במטוס שנוסעים בו שני בני אדם המכירים זא״ז, ואחד אוכל בשר בשלחן הקטן לפניו, והשני חלב, האם יש איזה חשש איסור.

נראה פשוט שמותר, שגזירת חז״ל היתה רק על שלחן אחד, שערוכים לפניהם בשר וגבינה, משא״כ כשיש לכל א׳ שלחן לעצמו, מהיכי תיתי יפשוט א׳ את ידו לקחת ממה שלפני חבירו. בפרט במטוס שמביאים מנות מוכנות בחבילה לכל א׳, ה״ז כעין קפדי אהדדי שא׳ לא יאכל משל חבירו, ואנן אסרינן במכירין זא״ז רק מחשש שלא יתביישו א׳ לאכול משל חבירו (עי׳ ש״ך סק״ג), ומש״פ בשו״ע שגם במקפידים זה על זה אסור משום לא פלוג, לא שייך בחבילות נפרדות ושלחנות נפרדים.

בברכה מרובה

אכילת בשר על שולחן שמונחת עליו שקית חלב סגורה או מטרנה חלבית

בס"ד, י"ג טבת תשע"ז

ברכה ושלום, משמי מרום, לנופך ספיר ויהלום, הרה"ג החריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'. אחדשה"ט,

מה שנסתפק, מה הדין בבקבוק חלב סגור או שקית חלב סגורה שעל השולחן שאוכל עליו בשר, אם צריך היכר. ומהו במטרנה חלבית שאין רגילות לטעום ממנו.

הנה בראשונים מצינו ב' טעמים לאיסור ההעלאת בשר על שולחן שאוכלים גבינה. רש"י (חולין קג: ד"ה ואסור) כתב דחיישינן "דילמא אתי למיכלינהו כי הדדי דקא נגעי ובלעי מהדדי". והר"ן במשנה שם (קג:) כתב, דגזרינן דילמא אתי למיכלנהו כי הדדי. ולא הזכיר סברת רש"י שמא יגעו זה בזה, ולכאורה הבדל יש בין הטעמים, כשהחלב סגור ואין חשש שיגעו זה בזה, דלרש"י שרי לאכול בשר על השולחן, ולהר"ן אסור דילמא אתי למיכלינהו כי הדדי. וכיון שבשו"ע (פח, א) נקט את טעם הר"ן שאסור להעלות בשר על שולחן שאוכל עליו גבינה שלא יבוא לאוכלם יחד, נראה להחמיר אפילו בבקבוק חלב סגור.

ומה שמונח בבקבוק סגור לא מהני, שפתיחתם קל ואיכא למיחש שיאכלם יחד. ואע"פ שצריך מעשה לפתוח החלב, ויכול להיות שבינתיים יזכר שאוכל בשר ולא יכשל, מ"מ נראה להחמיר, וכעין דמצינו בהל' פסח (סי' תנא, א) שפסק המחבר דקדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, משפשפם היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותם לאחר הפסח להשתמש בהם, ומצניעם בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח. וכתב במשנ"ב (סק"ח) דאם יבוא לחפש אחר המפתח יזכור שהוא פסח, ע"כ. הרי שהצריך להצניע המפתח ולא סמך על זה שצריך לפתוח את הדלת. אם כי יש לדחות קצת, דשאני חמץ דחמיר טפי, שאיסורו במשהו, ולכן החמירו בו יותר [וכמ"ש הש"ך (סי' פח סק"ב) לענין העלאת חמץ בפסח על השלחן שאוכל עליו].

וגרע מנתינת היכר על השולחן דמהני, דשאני היכר שאין דרכו להיות על השולחן בשעת האכילה או שאין אוכלים ממנו (כרמ"א פח, ב), אבל חלב שרגילים לשתותו בסעודה שפיר יש לחוש שיבוא לשתותו. וכעין מה שדנו הפוסקים אם מהני נתינת פת לחם להיכירא, דלפעמים אוכלים מפת שנפרס כבר, ראה לבוש (או"ח קעג) וכף החיים (פח, כ) שיטות הפוסקים בזה.

וכל שכן ביחיד על השולחן שיש להחמיר יותר, דכבר נחלקו הפוסקים בהא דמבואר בשו"ע דמהני נתינת היכר, אם היינו דוקא בשנים, שיש לצרף להההיכר גם שמירת חבירו, שאם ירצה לאכול יזכירנו חבירו, אבל ביחיד אין לסמוך על ההיכר בלבד, וכן דעת ההפלאה ועוד אחרונים כמובא בדרכי תשובה. – או דילמא דאף ליחיד מועיל ההיכר, וכן דעת החכמת אדם. ולהסוברים

דביחיד לא מהני היכר, אף אי נימא דמה שהחלב סגור הוי היכר, מ״מ לא מהני.

אמנם בשקית חלב שמונחת לבדה על השלחן שלא בתוך כדה המיוחד לה, שאין הדרך להשתמש בה באופן זה כי החלב נשפך, נראה דמעיקר הדין יכולים להקל להעלותו על השלחן שאוכל בו בשר, כי לא חיישינן שישכח וישתה מהחלב, שהרי אין הדרך בכך. ורק בבקבוק או בשקית שמונחת לפניו בתוך הכד [או שקית ׳שוקו׳ וכדומה], שבהישג יד ובפתיחה קלה יכול לשתות ממנה, והדרך בכך, יש לחוש שיבא לאכלם יחד. – אך למעשה יש לחוש וליזהר בזה, כי הרבה פעמים השקית רטובה בחוץ מחלב, ויכול להיכשל שיגע בו בשר.

ולענין קופסת מטרנה נראה ג״כ שאין לחוש שמא יבוא לאכלם יחד, כי אינה מוכנת לשתיה, ואינה אלא חומר גלם של חלב שצריך לערבב במים. וגם אין דרך בני אדם להכין זאת לעצמם, רק לקטנים. אולם יש ליזהר שתהיה הקופסא סגורה היטב, שלא יפול מן האבקה לתוך הבשר.

דושת״ה בברכה

אכילת בשר בשולחן אחד עם תינוק ששותה חלב מבקבוק

בס״ד, י״ג טבת תשע״ז

ברכה ושלום, משמי מרום, לנופך ספיר ויהלום, הרה״ג החריף ובקי טובא, מו״ה מתתיהו גבאי שליט״א, מח״ם ׳בית מתתיהו׳. אחדשה״ט,

ע״ד שאלתך בהא דמבואר בשו״ע (יו״ד סי׳ פח) דשנים האוכלים על שולחן אחד זה בשר וזה חלב, צריך היכר ביניהם. מה הדין באב האוכל בשר ובנו התינוק יושב על יד השולחן ונותנים לו לשתות חלב מבקבוק, האם צריך היכר. דמצד אחד יש לומר דכיון שאין דרך לשתות מבקבוק של תינוק ואף מאוס, א״כ הוי כהיכר. או דילמא לא פלוג בהכי. והארכת להביא ראיה להקל מדברי הרש״ש (חולין קג:) שדוקא נקיט התם תנא דמתניתין שאסור להעלות גבינה על שולחן שאוכלים עליו בשר, ולא נקט חלב, כיון שהחלב נוזל ואין מעלין אותה אלא בכלי, א״כ הכלי הוי היכר. והובאו דבריו בדרכי תשובה (סי׳ פח סק״ב), וכ״כ בערוך השולחן (שם סק״ו) להקל בכוס של חלב. אולם הקשית מדברי הרמב״ם (מאכלות אסורות פ״ט ה״כ) והטור והשו״ע (יו״ד סי׳ פח) שאסור לעלות בשר וחלב על השולחן שלא יבוא לאכלם יחד.

הנה כמש״כ כבר לפנים בתשובה, שאפילו באחד שאלרגי לחלב, יש להחמיר עליו שלא לאכול בשר בשולחן שיש עליו חלב, דכיון שרק האלרגיה מעכבתו מלאכול, יתכן ותתגבר תאוות האכילה עליו ויכשל לאכול בשר וחלב, אע״פ שמחמת הבריאות הוא אלרגי לזה, ואפילו אם טיפת חלב בלבד יכולה להזיק לבריאותו, מ״מ כיון שחז״ל אסרו (יו״ד סי׳ פח) לעלות בשר וחלב על שולחן אחד, אמרינן בזה לא פלוג. ואינו דומה למי שאסור לאכול הבשר מחמת איסור כגון נבילה וטריפה, דבכה״ג הרי הוא מרוחק לגמרי מהבשר.

וה"ה בנידו"ד צריך להחמיר עליו לעשות היכר, דלא פלוג ושמא תתגבר תאוות האכילה עליו. - והגם שברש"ש (שם) ובדרכ"ת (שם סק"ה) כתבו, שהקפידא רק בגבינה, דחיישינן שיבא ליטול ולאכול הימנה כשאוכל בשר, משא"כ חלב הנמצא בכלי לא חיישינן, וא"כ כש"כ שבבקבוק של תינוק ל"ח, כיון שגדול בלא"ה אינו שותה ממנו אף פעם, ואפילו לפמש"כ במעדני השלחן (סי' פח סק"ג) שלכתחילה טוב להחמיר בכוס חלב, אבל בנדו"ד אולי יש להתיר. - מ"מ למעשה יש להחמיר, כי יש לחוש גם שהבקבוק רטוב מבחוץ מחלב, או שיפול ויזול מתוכו קצת חלב על השלחן, וכן לפעמים בודקים הבקבוק אם הוא ראוי לתינוק ואינו חם ביותר, ע"י שפיכה לתוך היד או בטעימה בפה וכדומה, ועי"ז יכשל בבשר וחלב, על דרך שכתב רש"י דטעם איסור העלאת בשר על שולחן אחד עם גבינה 'דילמא אתי למיכלינהו כי הדדי דקא נגעי ובלעי מהדדי'.

ומטעם זה, האוכל בשר לא יקח תינוק על ברכיו לתת לו בקבוק חלב. אבל אם יושב התינוק על ברכי אדם אחר היושב סמוך לשלחן, ואינו מניח הבקבוק על החלב מותר, כיון שאינו על שלחן אחד, וגם אין בו החששות הנ"ל כ"כ.

דושה"ט בברכה

העלאה על שולחן אחד חלב עם בשר שאינו אוכל מטעמי כשרות

בס"ד, ער"ח מנחם-אב תשע"ו

בימי הנחמה, יתברך משמי מעונה, ידידי הרה"ג החריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו' על סוגיות הש"ס ח"א ולהמשך אנו מצפים. אחדשה"ט,

על אשר שאלת במכתבך בהא דקיי"ל בשו"ע (יו"ד סי' פח) שאין להעלות בשר וחלב על שולחן אחד אלא אם כן יש היכר ביניהם. מה הדין אם אינו סומך על הבשר לאוכלו מטעמי כשרות, האם צריך לעשות היכר כשבשר זה מונח על שולחן אחד עם חלב. דאף שכתב הש"ך (שם סק"ב) שבשר נבילה או טריפה מותר להעלותם על שולחן אחד דבדילי אינשי מיניה ולא יבוא לאוכלו. מ"מ כשאינו סומך על ההכשר מטעמי כשרות, אין זה כנבילה וטריפה שלעולם לא יאכל.

הנה זה לא מכבר כתבתי בתשובה לגבי מי שאלרגי לחלב, שיש להחמיר עליו שלא לאכול בשר בשולחן שיש עליו חלב, דמי שאסור לאכול הבשר מחמת איסור כגון נבילה וטריפה, הרי הוא מרוחק לגמרי מהחלב או הבשר, אבל כשרק האלרגיה מעכבתו מלאכול, יתכן ותתגבר תאוות האכילה עליו ויאכל הבשר או החלב, אע"פ שמחמת הבריאות הוא אלרגי לזה, והוא פשוט. ואפילו שיש כמה דרגות באלרגיה, ויש שאפילו טיפת חלב יכולה להזיק לבריאותו, מ"מ כיון שחז"ל אסרו (יו"ד סי' פח) לעלות בשר וחלב על שולחן אחד, אמרינן בזה לא פלוג, ובכל מקרה יש להחמיר.

וה"נ בנידו"ד צריך להחמיר עליו שלא לאכול חלב בשולחן שיש עליו בשר, אפילו

באופן שהבשר הוא מהכשר שאינו אוכל, כי בעל הבית עצמו יכול לשכוח או להתעמק ולשוטט במחשבותיו, ובלא יודעין יושיט ידו ויקח לשתות מהחלב או מהבשר בזה אחר זה, וכשיראה מה שאכל כבר יהיה מאוחר מדי. ואין זה דומה כלל לנבילה וטריפה דבדילי אינשי מיניה לגמרי, וכמש״כ התוס׳ (רפ״ק דפסחים) דמש״ה לא הצריכו לבדוק הבית מנבילה וטריפה, כמו שהצריכו לבדוק הבית מחמץ.

ומסתברים דברי הגאון בעל בצל החכמה זצ״ל בספרו אהלך באמתך (פכ״ד ס״ו) שהבאת, דאף מי שאינו טועם בשר חוץ מביתו, אסור לו לאכול חלב כשאין היכר על השולחן שיש עליו בשר. כאמור לעיל דיש לחוש שמא בעל הבית עצמו ישכח או יתעמק, ובלא יודעין יושיט ידו ויקח לשתות מהחלב או מהבשר בזה אחר זה.

ומה שרצית להביא ראיה מבשר חי שאינו מבושל ואינו ראוי לאכילה, שהסתפק בזה בספר בדי השולחן (סי׳ פח) אם מותר להעלותם על שולחן אחד עם חלב. והבאת מכמה אחרונים שכתבו להתיר. אין זה דומה לנידו״ד, דהתם שאני דאפילו אם ירצה לאכול הבשר, לא יוכל לאכלו, משא״כ בנידו״ד שהוא רק מטעם כשרות, בקל יכול לשכוח ולאכול ממנו בשוגג.

דושת״ה בברכה

העלאת בשר בהמה או הודו על שלחן שאוכל עליו, כשמקפיד שלא לאכלו

בס״ד, ט׳ שבט תשע״ה

כבוד מכובדי הרה״ג החו״כ ר׳ רועי תמיר שליט״א, בית שמש. אחדשה״ט,

אודות שאלתך באחד שנהגו בבית הוריו לא לאכול בשר הנקרא ׳הודו׳ משום מסורת וכו׳, או שנהגו לא לאכול כלל בשר בהמה מצד חששות וכו׳, וגם הוא נהג בעצמו חומרא זו. וכעת לומד בישיבה שאוכלים בה מאכלים אלו, האם מותר לו לאכול על שולחן שעולה עליו בשר זה. והנה בש״ך (יו״ד סי׳ פח סק״ד) כתב, דדוקא בבשר וחלב שכל אחד היתר בפני עצמו אסור להעלותם על שולחן יחד, אבל בשר נבילה שבדלין ממנו מותר. והשאלה היא, אם הכא חשוב כבדלין ממנו ומותר. או שמא מפני שאינו איסור בעצמו, ואינו אוכלו רק משום חומרות של מסורת, א״כ אינו חשוב כבדלין ממנו, ואסור. ואולי אפילו גרע מנדר שמבואר בפמ״ג (שם) דמודר הנאה מחבירו אין חשש שיעלה על אותו שולחן, דשאני נדר שהוא מחומרא בעלמא, עכ״ד השאלה.

מי שאינו אוכל הודו או בקר מודה שרק חומרא בעלמא היא לו, שאם נחשב לו כנבילה לא הי׳ סועד בישיבה כזו שאוכלים נבלה לדעתו. וא״כ אין בדלין ממנו ויתכן ויפתנו יצרו לאכול.

ועיין בפמ״ג (סי׳ פח שפ״ד סק״ב) במי שהוא תוך שש שעות מבשר, אם מותר לאכול אצל האוכל גבינה, דכולי האי לא חיישינן. – יל״ע באינו אוכל שרויה בפסח, אם מותר לאכול ע״י האוכל שרויה.

דושה״ט בברכה

אכילה בשלחן אחד עם אדם האוכל מהכשר פחות

בס"ד, ט"ז אייר תשע"א

שוטט"ם לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו. אחדשה"ט,

הנני בזה ע"ד שאלתו במי שמקפיד לאכול רק הכשר מסוים ומעולה, ולעולם אינו אוכל מכשרות פחותה, אם מותר לאכול ממאכליו שלו באותו שלחן שאוכל שם אדם מההכשר הפחות.

בשו"ע (יו"ד סי' פח) מבואר, דבשני בנ"א המכירים זא"ז, אפי' כל א' מקפיד לאכול משלו, אסור בשר עם חלב. – וא"כ כמו"כ מה שאדם אוסר על עצמו כעין נדר, אין לכתחילה לאכול עם מי שאינו מקפיד, אא"כ הם ב' אכסנאים שאין מכירים זא"ז. וכמו כן מבואר גם מדברי הש"ך (סק"ב), דהמודר הנאה מדבר או אוסר אכילה עליו, אסור להעלותו על השלחן, כמ"ש הפת"ש (סק"ב). – אבל זה רק כשמעלים על השלחן המצרכים השונים שמהם מקפיד האחד שלא לאכול, אבל כשמעלים על השלחן המצרכים ששניהם אוכלים, רשאים לאכול יחד, אפי' אם יאכלו אח"כ בנפרד כל אחד ממאכלו. – ולענין זימון יחד, עי' שו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' פז).

דושה"ט בברכה

על השמטת הלכות שמיטה ויובל בטור ושו"ע

בס"ד, ט"ז חשון תשע"ו

שוטכ"ם, לכבוד ידידי הרה"ג החריף ובקי טובא, עיניו ביונים, אל אפיקי ראשונים ואחרונים, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס 'בית מתתיהו' על סוגיות הש"ס

אחדשה"ט, על מה שתמהת במכתבך מאי טעמא השמיטו הטור והשו"ע כל הלכות שמיטה הנוהגים בזמן הזה, הנוגעים למעשה בהרבה הלכות. וכבר נתקשו בזה השל"ה הק', ובהגהת צבי לצדיק בשו"ע (יו"ד שלא, יט). והבאת בשם הגאון הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שהטעם הוא כי בזמן מרן הבית יוסף לא היו לישראל שדות בארץ ישראל. – והוספת לתמוה, דא"כ מאי טעמא כתבו הטור והשו"ע הלכות תרומות ומעשרות (ביו"ד סי' שלא). ראשית כל נאמר, שהל' תרומות ומעשרות נוהגים בפירותיו של נכרי, כאשר גמר המלאכה שלהם הוא ע"י ישראל, שאז חייבים בתו"מ.

והבאת בשם ה'ילקוט יוסף' (שביעית עמ' קד) שהביא בשם מחו' האדמו"ר ה'נחלת דן' ממודז'ין זצ"ל שמן השמים נסתבב שהטור והשו"ע השמיטום, כי מקום הניחו לו למרן החזו"א שיהא מרא דשמעתתא בהלכות שביעית ושיתקבלו פסקיו בהלכות אלו.

הנה לא הל' שמיטה בלבד השמיטו הטור והשו"ע, אלא גם שאר הלכות התלויות בארץ, כמו לקט שכחה ופאה ומעשר עני ודמאי. ובא הגאון 'פאת השולחן' זצ"ל

וחיבר על הל׳ אלו את ספרו הגדול ׳פאת השולחן׳, אשר כתוב בשער הספר שהוא ״סוף וסיום לארבעה שו״ע״. והוסיף עוד כמה דיני ישוב ארץ ישראל וכדו׳, ועשה פנים הספר מלשון הרמב״ם, עם הרבה הוספות מדברי הראשונים [רש״י, תוס׳, רמב״ם, ראב״ד וכו׳]. וכשמו כן הוא ׳פאת השולחן׳ כלומר הפאה והשלמה לחיבורו של מרן הבית יוסף.

ואחריהם בא הגאון הרידב״ז בספרו ׳בית רידב״ז׳ שהדפיס יחד עם הפאת השולחן, ובה הוספות רבות הן על פנים השו״ע וגם ביאורו החדש. - עד שמקום הניחו מן השמים למרן החזו״א זי״ע להכריע ולפסוק בהרבה הלכות גדולות, שהן עמוד חזק לסמוך עליהם בכל הלכות התלויות בארץ. וידוע בשם כ״ק גיסי אדמו״ר הרה״ק ציס״ע מהר״א מבעלזא זי״ע שאמר שהלכה כהחזון איש.

זאת אומרת שהדברים מתאימים לדברי הנחלת דן הנ״ל שכך נסתובב מן השמים, שהשולחן הגדול יתחבר במשך כמה דורות ע״י כמה גדולי ישראל.

דושת״ה בברכה

הגאון הגדול רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א
ראש ישיבת פוניבז'

בדיני רודף והצלה

ובו מעשה רב ממרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל בעל האגרות משה בענין רודף בתאומי סיאם

ע"ב ב' אמר רב הונא קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף אי"צ התראה וכו' איתיבי' ר"ח מהא דתנן בפ"ז דאהלות המקשה לילד מחתכין העובר שבמעי' שחיי' קודמין לחייו, יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, ואמאי רודף הוא, ומשני שאני התם דמשמיא קא רדפי לה יעו"ש, ובפשוטו מבואר דבכה"ג אין עליו תורת רודף כלל,

והרמב"ם כתב בפ"א מהל' רוצח וש"נ הל' ט' הרי זו מצות ל"ת שלא לחוס על נפש הרודף לפיכך הורו חכמים שהעוברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר שבמעי' וכו' שהוא כרודף אחרי' להורגה, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם ע"כ, והדברים תמוהים, שהרי להדיא הוא בגמ' ובד' הרמב"ם עצמו שאין עליו דין רודף שהרי קי"ל כר"ה דגם בקטן נאמר דין רודף וכ"כ הרמב"ם בהל' ו' שם, וע"כ שהמקשה לילד אין להילוד דין רודף מפני שהוא טבעו של עולם, וא"כ מהו שכתב דמחתכין העובר מדין רודף, וגם לשון המשנה הוא משום שחיי' קודמין לחייו, ועי' בבי' הגר"א בשו"ע סי' תכ"ה, ובתוס' רע"א במשניות שם שתמה ע"ז, ועי' בחי' ר"ח הלוי מש"כ בזה,

והנראה בזה ומקודם נבאר למה הוכרח הרמב"ם להוסיף טעם בדין הריגת העובר ולא סגי לי' במש"כ במשנה שחיי' קודמין לחייו, ונראה דהנה יש לדון בעיקר הדין אם מותר להרוג עוברין להצלת נפש אחת מישראל, ואמנם לא שמענו מעולם שכך הוא באמת דין תורה, ונראה פשוט דאסור, ויסוד הדברים הוא דהנה בב"ק ס' ב' אי' אסור להציל עצמו בממון חבירו, וד' רש"י שם הוא שהדברים הן כפשוטם, ואמנם איסור הוא, ובש"מ בפ"ב דכתובות הובא ד' הרמב"ן שכתב שנמצא בברייתא חיצונית שלשה דברים אין עומדין בפני פיקו"נ ואלו הן ע"ז וג"ע וש"ד ר' מאיר אומר אף הגזל ע"כ, ויסוד הדברים שלא הותר פיקו"נ אלא באיסורי תורה שבין אדם למקום, אבל כשהנידון הוא לפגוע בזולתו ואף בממונו לא הותר, אמנם התוס' שם כתבו שעיקר הנידון שם הוא אם חייב לשלם, אבל ודאי דמותר לו להזיק או ליטול ממון חבירו במקום פיקו"נ וכ"כ הרא"ש, ומ"מ נראה שאי"ז אלא בנטילת ממון אבל נטילת איברים או בחבלת גופו של חבירו לכו"ע אסור, וי"ל בטעם החילוק, שהרי אי' בסנהדרין ע"ג א' דמקרא דלא תעמוד וגו' מרבי' שחייב אדם גם להפסיד ממונו להצלת חבירו, והנה יש לדון אם חייב אדם גם לתת איבריו להצלת נפשות, ובפתחי תשובה יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ו הביא

ד׳ הרדב״ז בתשובה ומבואר שם בדבריו שאין זה דרכי נועם, ואינו חייב בזה, ואמנם לא שמענו חומרא כזאת מעולם שהמעכב איבריו להצלת נפשות עובר בל״ת דלא תעמוד וגו׳ וי״ל מסברא שלא ריבתה תורה אלא ממון בלבד וכך היא מדת מצוות שבין אדם לחבירו דבהשבת אבידה אינו חייב גם להפסיד ממונו ובהצלת נפשות נתרבה חיוב גם על ממונו אבל לא על איבריו, והמנ״ח מ׳ רל״ז כתב לדון שהמאבד עצמו לדעת אין מצוה להצילו מקרא דלא תעמוד וגו׳ והביא ראי׳ מהגמ׳ בסנהדרין ע״ג דפריך ל״ל קרא דלא תעמוד תיפוק לי׳ מקרא דוהשבותו לו לרבות אבידת גופו ומשני דאי מהתם הו״א ה״מ למיטרח אבל למיגר אגורי לא קמ״ל, יעו״ש והרי הוי מצי לשנויי דנפ״מ במאבד עצמו לדעת דאי מקרא דהשבת אבידה בודאי שאינו חייב במאבד לדעתו כדאי׳ בפ׳ אלו מציאות, וע״כ מוכח דגם לאחר קרא דלא תעמוד וגו׳ אינו חייב בכה״ג עכת״ד,

והנה בעיקר הענין הרי יסוד השאלה היא כמש״נ אם דין דלא תעמוד וגו׳ הוא חיוב אליו וממצוות שבין אדם לחבירו, ולכן במאבד עצמו לדעת פטור, או דהוא איסור לשמים והוא דין מצות הצלת נפש מישראל, והרי יש לפרש דזהו גופא מה דמשני בגמ׳ דאם מטעם השבת אבידה אינו חייב להפסיד אף ממונו דשלך קודם וכו׳, ולכן נאמר לא תעמוד וגו׳ שהוא כשאר איסורי תורה וממילא דחייב להפסיד ממונו, וה״ה דהוי מצי הגמ׳ למינקט הנפ״מ במאבד עצמו לדעת וחדא מינייהו נקט, ובד׳ המנ״ח צ״ל דס״ל דמדלא נקטה הגמ׳ נפ״מ זו, וע״כ שגם קרא דלא תעמוד וגו׳ הוא כדיני מצות השבת אבידה שהיא לחבירו, אלא שנתרבה דלהצלת נפש חבירו חייב הוא אף להפסיד ממונו, ומבואר שפיר לפי״ז ד׳ הרדב״ז שאינו חייב להפסיד איבריו עבור הצלת חבירו, שביסודה היא מצוה לחבירו, ונתרבה מקרא דחייב אף להפסיד ממונו, וא״כ י״ל דאין לנו אלא ממונו אבל אבריו אינו חייב, ד׳ רבי יוסי בפ׳ בתרא דנדרים שגם כביסתם קודמת לחיי אחרים,

אמנם אין זה מוכרח כ״כ בד׳ הרדב״ז שם שכתב הטעם משום דאין זה דרכי נועם וכו׳ יעו״ש, ויש לפרש ענין זה אף אם היא מצוה לשמים, מ״מ לא מסתבר שיהא חייב להפסיד איבריו עבור הצלה וצ״ע,

ובב״מ ס״ב אי׳ שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים וכו׳ דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א׳ במיתת חבירו עד שבא ר״ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמין יעו״ש, ויש להעיר בד׳ ב״פ שהרי גם אינו חייב למסור איבריו להצלת חבירו, וי״ל דהן אמנם לדעת ב״פ אינו כן ודין הצלה דלא תעמוד וגו׳ אינו מצוה שבין אדם לחבירו והרי זה ככל איסורי תורה ולכן נוהג בזה כדין אדם אחר שנותן לשניהם בשוה, וי״ל דזהו גופא דחולק ר״ע ודרש חייך קודמין, וחזר הדין שהיא מצוה לחבירו, ושוב גם אינו חייב למסור איבריו ודו״ק, אמנם ג״ז אינו מוכרח ויתכן לפרש ד׳ ר״ע אף אם מצות הצלה היא לשמים מ״מ גם נאמרו דיני קדימה במצוה זו וכדאי׳ בפ״ג דהוריות דיני קדימה במצות פדיון שבויים כך נאמר גם דין קדימה שחייו קודמין, אמנם יש לעי׳ לפי״ז דאם אינו אלא מדיני קדימה הרי כ״ז באופן של חייו בזה נאמר שחייו קודמין אבל באיברים לא יתכן דין זה ויתכן לדון ולומר שהחילוק הוא דבמקום שוא״ת כלומר

באופן שאיבריו שלו וחייו של חבירו בסכנה צריך הוא קודם להציל חייו של חבירו, אבל לעשות מעשה ולקצוץ איבריו להצלת חבירו כבר אינו חייב, אמנם ד' ר' יוסי היא כנ"ל שגם כביסתן קודמת לחיי אחרים ויתכן דהתם ספק סכנה היא וצ"ע,

ובספרי בפ' כי תצא נלמד דין רודף מקרא דוקצותה את כפה והוא שיכול להציל הנרדף באחד מאיבריו של רודף ומנין שאף בנפשו של רודף ת"ל לא תחוס עיניך וגו' והובא כן בד' הרמב"ם בפ"א מהל' רוצח וש"נ שם, ויש לעי' למה לי קרא דוקצותה את כפה שיכול להצילו באחד מאיבריו, והרי פשוט הוא כן דפיקו"נ דוחה כל התורה, ואין זה מג' עבירות שאינה רציחה שיש בזה טעמא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו' כדאי' בגמ', ולהמבואר א"ש דפיקו"נ גם אינו מתיר ליטול איברים של חבירו, וא"כ מה שמותר לקצוץ את כפה הוא רק מצד דיני רודף וכמש"נ,

אמנם אין ראי' ברורה מד' הספרי למש"כ כי יש גם לבאר באופן אחר לפי"מ שכבר נתבאר דדין הצלת נרדף בנפשו של רודף הוא אף במקום שאין פיקו"נ וכמו ברודף אחר העריות, ובאופן זה כבר צריך קרא גם להתיר נטילת איבריו והנה באופן שכתוב בתורה דין זה כי ינצו אנשים וקרבה אשת האחד וגו' וקצותה את כפה הרי יתכן גם אופן שיכול האחד להפסיק עם הנציון ובאופן זה גם תפסיק האשה מרדיפתה שאין מטרתה אלא להציל בעלה מיד מכהו, וא"כ ענין זה דומה לבא במחתרת שכבר אין לדון בזה ענין פיקו"נ ורק דין הצלת נרדף, ובאופן זה כבר צריך היתר גם לנטילת איברים ודו"ק, אבל מ"מ הדין הוא נכון שגם במקום פיקו"נ ממש לא הותר משום פיקו"נ לנטילת איברים ורק מדיני רודף הוא וכמש"נ,

והנה יש להעיר דא"כ למה צריך טעם דיהרג ואל יעבור ברציחה משום מאי חזית וכו' והרי גם נטילת איברים אסור, וי"ל דנפ"מ הוא באופן שחבירו מסכים שיהרגהו כדי להציל את עצמו והגע עצמך באנס שאומר לו להרוג את אמו ואם לא יהרגהו הרי מטבע הדברים אמו מבקשת מבנה שיסכים לזאת כדי שישאר בחיים ובכה"ג בודאי דמותרת נטילת איברים וכן חבלה, אבל ברציחה נאסר גם בכה"ג, שלא הותר איסור ש"ד במקום פיקו"נ כלל והוא מטעם מאי חזית וכו' ודו"ק, ובמקומו יבואר גם עוד ישוב לזה,

והנה עכ"פ נתבאר שאין היתר ליטול איברי חבירו אף במקום פיקו"נ, ונראה פשוט דמהאי טעמא גם אין להרוג עוברין להצלת נפשות דאף שאין להעובר דין נפש גמור בדיני רציחה, אבל עכ"פ לא גרע גופו של עובר אצל עצמו מאיברים של כל אדם, ודבר פשוט הוא ולא שמענו מעולם היתר הריגת עוברין להצלת נפשות, וא"כ הרי קשה דין המשנה למה מחתכין העובר שבמעי' להצלתה, ואף שעוברה שלה הוא, מ"מ הרי הוא גוף ונפש בפני עצמו הוא, ואין להאם שום בעלות עליו, והרי זה כנטילת עובר של חבירו להצלה, ואף שמצד איסורי תורה והחשיבות בעיני המקום חיי האם חשובים מחיי העובר, מ"מ כ"ז הוא לעיקר הדין מצד האיסור שבין אדם למקום, אבל לא הותר חבלה בזולתו לצורך הצלה, ואשר לכן כתב הרמב"ם שגם הדין דמחתכין העובר שבמעי' הוא רק מפני שהוא כרודף, אמנם עדיין צ"ע טובא שהרי מבואר בגמ' שאין לו דין רודף

דאל״כ הי׳ מותר להרגו גם כשיצא ראשו כדין קטן הרודף, וכמש״כ הרמב״ם עצמו שטבעו של עולם הוא וא״כ אינו רודף,

והנראה בזה דהנה בספרי הנ״ל מבואר דנאמרו תרי קראי בדין רודף, חדא וקצותה את כפה לענין שמותר לקטוע איבריו ומקרא נוסף לא תחוס עיניך לענין שמותר אף להרגו, ונראה דשני ענינים הם, דמה דמותר להרוג את הרודף לא יתכן אלא משום שבר חיובא הוא בזה ומדיני עונש שהותר דמו וכנ״ל ובלא״ה לא יתכן שתהא מותרת רציחה של אדם מישראל להצלת אחד ואף שהוא רודפו, אלא שנאמר בדין רודף שעונשו הוא שיותר דמו וממיתין אותו לצורך הצלת הנרדף, וצריך לזה תורת עונשין ודין חיוב של רודף להיות נענש כך, אבל כשהנידון הוא נטילת איבריו בלבד, אפ״ל דסגי בזה דין פיקוח נפש דעלמא שדוחה כל התורה ואף איסור חבלה וחיי כל אדם קודמין לאיברים, אלא שהרי נתבאר שלא הותר פיקו״נ אלא באיסורי תורה אבל אינו מותר לפגוע בזולתו, והוא זה דין מסוים שכל אדם יש לו זכות בעצמו ובגופו, ואין ליטול זאת ממנו אף לצורך הצלה בלא רשותו, ומעתה נראה דנתרבה בדין רודף שהרודף משועבד הוא לנרדף להצלתו, ובזה כבר סגי להתיר נטילת איבריו, שזיכתה התורה להנרדף באיבריו ובחבלת גופו ובממונו של רודפו ליטלם לצורך הצלתו, וענין זה אינו בתורת עונש וחיובי רודף אלא דיני שעבוד וזכות של הרודף והנרדף בעלמא,

ואשר לכן כתב הרמב״ם שאף שנאמר בגמ׳ שהמקשה לילד אין להילוד דין רודף דמשמיא קא רדפי לה אין ענינו אלא בדין חיובא דרודף שאין במעשה זה משום אשמה כלל ואין בזה תורת עונש שהרי הוא טבעו של עולם, ולכן כשיצא ראשו שהנידון הוא להרגו ממש, הרי אין היתר רציחה אלא ברודף שהוא בן מות שהותר דמו, וצריך לזה תורת עונשין, אבל כשהוא עובר עדיין הרי אין בזה רציחה כלל שאינו נפש גמור, וא״כ כבר שייך בזה היתר פיקו״נ והוא מה דתנן במשנה שחיי׳ קודמין לחייו, והוא מחמת דיני התורה ובעיני המקום, אבל הרי עדיין יש לדון שלא הותר לפגוע בזולתו בלא רשותו, ואף נטילת איברים בכלל, אולם הרי נתבאר דלענין זה סגי בדיני זכות ושעבוד בעלמא, וזהו שכתב הרמב״ם דמ״מ שם רודף עלי׳ לענין זה שזכותו של נרדף בו להציל עצמו בו, ולכן כבר מותר להרוג את העובר שאינו אלא כדין איברים וכמש״נ,

והרמב״ם בפ״ח מהל׳ חובל ומזיק הט״ו כתב ספינה שחשבה להשבר מכובד המשא ועמד אחד מהן והקל ממשאה והשליך בים פטור שהמשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם וכו׳ והראב״ד שם כתב אין כאן לא מלח ולא תבלין שאין כאן דין רודף כלל יעו״ש, אולם מדברי הרמב״ם מבואר דמ״מ תורת רודף הוא, ואמנם כבר שמעתי דמטו מינה משמי׳ דהגר״ח לדמות ד׳ הרמב״ם האלו לדין רודף של העובר, והוא כמו שנתבאר שמלבד דין חיוב ועונש של הרודף נאמר גם דין זכות של הנרדף להשתמש בהרודף להצלתו, וענין זה שייך אף במשא וכן בעובר, ונאמר ברודף בדין וקצותה את כפה שמותר ליטול איבריו וממונו להצלת הנרדף אף בלא דין חיוב ועונש כלל וכמש״נ,

והנה להלן ע״ד אי׳ אמר אביי דאף שנאמר דין קלב״מ ברודף ופטור הוא מממון, אבל כשיכול להצילו באחד מאיבריו, שאינו

רשאי להרגו הרי הוא חייב ממון יעו"ש, ובחי' הפלא"ה בכתובות ל"ג הקשה דמ"מ ענין נטילת איבריו לא גרע ממלקות שגם בזה נאמר דין אינו לוקה ומשלם, ויש להוסיף בזה ד' המאירי ל"ז בכתובות שכתב שכשם שאינו לוקה ומשלם כך אינו גולה ומשלם, והרי שדין כדי רשעתו אינו במלקות וממון דוקא אלא כל עונשי הגוף וה"ה נטילת איברים, והנה גם יש לדון ולומר דדין כדי רשעתו אינו אלא בעונש המסור לבי"ד דוקא ועי' בפ"ג דמכות י"ג ב', אולם גם י"ל דלא נתמעט שם אלא עונשי שמים וכמו כרת אבל עונש רודף המסור בידי אדם הרי הוא כמסור לבי"ד וצ"ע,

אמנם לפמש"כ יש ליישב היטב דדין נטילת איברים ברודף אינו בתורת עונש כלל שהרי שייך ענין זה גם בעובר דמשמיא קא רדפי לה וכן במשא, והרי שענין זה אינו אלא דיני זכות ושעבוד בלבד של הרודף אל הנרדף, וא"כ בדין זה לא שייך ענין כדי רשעתו שאינו מדיני עונשין וכמש"נ,

ומעשה שהי' בארה"ב שנולדו תאומות דבוקות מאד אחת לחבירתה בבית החזה, והלבבות הי' אחד שלם והשני פגום קצת, ולדעת הרופאים לא הי' להן סיכוי להשאר בחיים כך, ולכן הציעו להפריד ביניהן באופן שהאחת החלשה יותר תמות מיד והשני' תנצל לחיים, והיא שאלה חמורה של רציחה, והביאו הדבר לידי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ופסק להתיר, וטעמו כי החלשה היא רודפת את אחותה שעל ידה היא תמות, והנה קמו עוררין על דבריו מסוגיא דידן דאין בכה"ג דין רודף דמשמיא קא רדפי לה וכך הוא טבע הדברים באופן זה,

אמנם הי' נראה לענ"ד להתיר מטעם אחר דכיון דהחלשה אין לה לב שלם הרי זה כמי שלא נגמרו איבריו ודינה כנפל שהרי היא כמת ואין בזה איסור רציחה כלל ואף שיונקת דם מאחותה אין הדבר מועיל לאשוויי עלי' דין חי שאינה חי' מאיברי' וכמו שאילו היו מחברים אותה למכונת ברזל לשאוב ממנה דם ואף אם תוכל לחיות כך יותר משלשים יום אין לה דין חי אלא הרי היא כנפל ודו"ק,

אולם נראה דיש גם לקיים דברי הגר"מ זצ"ל ומשום דאף אי נימא שהיא כנפל ואין בזה איסור רציחה אך נראה פשוט דנפל ממש אף שדינו כמת מ"מ אסור לנו לסתום פיו ולהמיתו מיד וטעם הדבר הוא שגם למת יש לו זכויות וכיון שנפל זה עדיף משאר מתים שנושם אויר ויונק חלב אמו ונהנה, אסור ליטול ממנו ענין זה, שהוא פגיעה בו, אמנם הרי הדבר פשוט שענין זה הרי הוא כנטילת איברים בלבד ולכן אף שאסור לפגוע בזולת אף במקום פיקו"נ כנ"ל, אבל לענין זה הרי מהני גם ענין רודף שהוא טבעו של עולם וכמו בעובר ובמשא וזכותו של נרדף להנצל ע"י פגיעה בדבר שגורם למותו וכמש"נ,

ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חלק יו"ד תשובה ר"י כתב דמותר לחתוך בגוף המת במקום שיש פיקו"נ לפנינו ממש ולא להתלמד יעו"ש, ולפמש"כ הרי יש לדון בזה לאיסור דגם זה הוי מאיסורים שבין אדם לחבירו, וניוול המת הרי זה כפגיעה בגופו, ולא דמי לנטילת ממון ואין בזה היתר פיקו"נ, אולם נראה דיסוד ההיתר הוא משום דאנן סהדי שהמת ניחא לי', ובעלמא דקשוט כבר ידוע לו הענין כי זכות גדולה היא לו, ולכן כל שאין כבר עיכוב מצד הבע"ד חזר הדין דפיקו"נ דוחה ודו"ק,

והנה רש"י בסוגיין לאחר שכתב דין יצא

ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש הקשה ממעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב׳ כ׳) שהשליכו אותו להריגה ע״מ להציל את בני העיר ותי׳ דהתם מיירי שהי׳ נהרג מ״מ יחד עם בני העיר אבל אם הי׳ יתכן שינצל לגמרי לא היו רשאין למסרו להציל עצמן, אי נמי הי׳ מורד במלכות וחייב מיתה ע״כ, והנה כל דברי רש״י הם בירושלמי בפ״ח דתרומות הל׳ ד׳ בסיעה של גויים שבקשו להוציא להם אחד מבני העיר ואם לאו יהרגו כולם, ואי׳ שם דאם לא יחדוהו בודאי שאסור להוציא אחד מבני העיר אבל אם יחדוהו נחלקו ר״י ור״ל ור״י ס״ל דמותר להוציאו להם להציל את בני העיר ור״ל ס״ל דאף אם יחדוהו אסור אא״כ הי׳ חייב מיתה כשבע בן בכרי, והן הן שתי הלשונות בד׳ רש״י, אבל צ״ע בד׳ רש״י מה ענין זה שייך לסוגייתנו והרי הדבר פשוט שאין דוחין נפש מפני נפש,

ונראה דהנה הרמב״ם בפ״ה מהל׳ יסודי התורה הל׳ ה׳ פסק שאף אם יחדוהו אם אינו חייב מיתה יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל, והוא כר״ל, ובכ״מ שם הקשה דהא לא שייך בזה טעמא דמאי חזית שהרי הוא והן נהרגים ותי׳ דלפי האמת גם היכא דל״ש מאי חזית אין איסור רציחה נדחה מפני פיקו״נ וכבר ביאר הגרשש״ק דילפי׳ לה בהיקש מגלוי עריות ודו״ק,

אמנם בעיקר דברי הכ״מ דל״ש כאן מאי חזית יש לעי׳ במאי עסקינן, והנה נראה פשוט שאם הי׳ המעשה שהנכרים ביקשו להוציאו להם ויהרגו אותו בשעה מסוימת ואם לא יוציאו אותו יהרגו את כל בני העיר באותה שעה ממש, מצוה רבה להוציאו והיא כולה הצלת בני העיר ולגבי דידי׳ לא עשו רעה כלל שהרי מ״מ ימות באותה שעה ממש ולא גרמו למותו כלל וראיתי שכ״כ בחזון איש, וע״כ דמיירי באופן שאם יוציאו אותו להם יהרגו אותו מיד וא״כ נמצא שקירבו את מותו, וע״ז הוא שכתב הכ״מ דמ״מ ל״ש מאי חזית שהרי אצלו זה חיי שעה ואצל בני העיר הוא חיי עולם וכן צריך לפרש בד׳ רש״י שכתב דמ״מ יהרג, והוא דעת ר׳ יוחנן בירושלמי שם דמתיר בכה״ג, והנה ענין זה אינו מובן לי כ״כ דגם חיי שעה חשיב כנפש גמורה וכל חיינו לאחר חטא עץ הדעת חיי שעה המה, וכי ס״ד שבדין אין דוחין נפש מפני נפש יש לחלק בין בחור צעיר לזקן, וצ״ע בזה אך עכ״פ בודאי שזו היא כונת הכ״מ דהכא שאני קצת שכבר נרדף ע״י הנכרים להרגו ולכן חשיבי חייו חיי שעה יותר,

אולם לפי המבואר הרי יש ליישב קושיתו דאף אי נימא שאין בזה מאי חזית שחייו חיי שעה אך הרי נתבאר שגם נאמר עוד דין שאין ליטול איבריו של חבירו מפני פיקו״נ וא״כ גם חיי שעה לא גרע מאיבריו ואין לפגוע בזולת אף במקום פיקו״נ, אמנם הרי נתבאר דענין זה הותר במקום שהוא רודף ואף באופן דמשמיא קא רדפי לה והוא כדין רודף של משא, וא״כ כבר יש לדון ולומר דבענין שיחדוהו הרי הוא חשיב כרודף ואף שאין בו אשמה כלל אבל למעשה הוא גורם למותם ומפני שהוא נמצא בעיר ואינו נמסר לידי הנכרים המבקשים אותו חשיב כגורם למותם ובכה״ג כבר הותרו איבריו, ואמנם ראיתי הדבר מפורש בד׳ תפארת ישראל במשניות באהלות שם שכתב דיש לדון שהרי הוא כרודף יעוש״ה, וצ״ל שהוא טעמו של ר״י דמתיר, ור״ל פליג ע״ז, ונראה דזהו ביאור ד׳

רש"י שהביא ענין זה לסוגיא דידן והוא שהרי מבואר דהיכא דמשמיא קא רדפי לה ל"ח כרודף ומעתה הוקשה לו מעשה דשבע בן בכרי ודו"ק,

ובעיקר הנידון אם מצות הצלת חבירו היא מצוה לחבירו או לשמים יש לדקדק קצת בזה בד' הרמב"ם הנ"ל שכתב בפ"א מהל' רוצח וש"נ דין דלא תעמוד וגו' שהוא ברואה חבירו טובע בנהר וכו', וכ"כ גם דין הצלת נרדף מיד רודפו, וכתב שם במסקנת הדברים שהרואה רודף אחר חבירו להרגו ולא הצילו הרי זה ביטל מצות עשה דוקצותה את כפה וגו' ועבר על שני לאוין לאו דלא תעמוד וגו' ולאו דלא תחוס עינך וגו' יעו"ש, ויש להעיר למה לא כתב שביטל גם מצות עשה דוהשבותו לו לרבות אבידת גופו כמבואר בגמ', וי"ל שהרמב"ם לא הביא כאן מצות השבת אבידה שהיא לחבירו ובודאי דגם אבידת גופו בכלל, וע"ז גם מהני מחילה, ועיקר הדין בדיני הצלה הוא שנוסף בזה מצוה שבין אדם למקום כשאר איסורי תורה, והרמב"ם לא הביא בהלכות אלו אלא את המ"ע והל"ת שנאמרו בדין הצלה מלבד דין השבת אבידה, ובזה כתב דיש בזה מ"ע דוקצותה את כפה ושני לאוין כנ"ל, ונמצא לפי"ז שגם המאבד עצמו לדעת מצוה להצילו שאינה כמצוות השבת אבידה לחבירו, ואמנם בס' כלי חמדה פ' כי תצא הביא שו"ת מהר"מ רוטנבורג סי' ל"ט שכ"כ וכמש"נ,

הגאון הגדול רבי יוחנן סג"ל וואזנר שליט"א
ראב"ד חסידי סקווירא
מח"ס שו"ת חיי הלוי

תשובות בכמה ענינים

לכבוד מע"כ הרה"ג המפורסם מחבר ספרים מחוכמים אוהל יעקב מו"ה ר' יעקב אהרן סקוצילעס שליט"א מו"צ בירושלים עיה"ק אחדשה"ט מכתבכם החשוב קבלתי לנכון בשאלת חכם בענין הבאים.

נכנס קשיש עם ריח רע שאמצע התפילה

בענין כשנכנס אדם זקן לבית המדרש והיה מריח ממנו ריח חזק של מי רגלים שכנראה היה ספוג בבדים שלו, והוא היה עומד באמצע שמונה עשרה, מה יעשה אי יש לו להמתין או לסיים תפלתו.

והנה מבואר בשו"ע או"ח (סימן ע"ט) דאם נפלו מי רלגים על בגדיו אפילו יש בו טופח על מנת להטפיח אם הוא מכוסה בבגדו מותר לומר קר"ש, אכן פשוט דזהו דוקא אם אין לו ריח המסריח, וכמש"כ בפמ"ג (ומובא בהקדמה של המשנה ברורה סימן ע"ט מאמר התשיעי) דהגם מי רגלים מן התורה אינו אסור רק כנגד העמוד, היינו דוקא כשאין מסריחין עי' שם, ונמצא דאם מריח ריח רע אסור לו להמשיך השמונה עשרה.

ואם ימתין עד שיצא הזקן מבית המדרש יהא יותר מכדי לגמור את כולה, ומבואר (סין ק"ד סעיף ה') דחוזר לראש, כיון שהיה מחמת אונס, וע"כ יש להתרחק עד המקום שאינו מריח, ואין צריך להתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריחף כיון שהוא מכוסה נקרא ריח רע שאין לו עיקר, והגם שיש סוברים דגם במכוסה נקרא ריח רע שיש לו עיקר, וכמו שמבואר (במשנה ברורה שם מאמר השביעי) והביא בזה סתירת הפמ"ג עי' שם, אכן בנידון דידן שהמי רלגים ספוג בבגדו, וגם הוא מכוסה יש לומר דלכו"ע נקרא אין לו עיקר.

ומה שנסתפק מעכ"ת אי מותר משום זה לעבור לפני המתפללים, עי' מש"כ בחיי הלוי חלק ד' (סימן י"א אות ב') בשם הגה"ק מבוטשטאש דיש להקל בה באופן שצריך לילך לצורך מצוה כגון לענות קדושה וכש"כ שצריך לצת שלא לעבור בל תשקצו, וע"ע מש"כ שם בזה.

לחמניה עם בצלים שנחתכו בסכין חלבי אם נחשב כפת שנילוש עם חלב

בענין בצלים שנחתכו בסכין חלבי או טיגנו אותו במחבת חלבי, ואח"כ נתנוהו על לחם או מזונות ואפו אותו, אי נאסר לאכול הלחם כמו פת שנילוש עם חלב.

והנה פשוט שכל השאלה הוא באופן שאפו הרבה לחם, ולא רק על שבת אחת, וכיון שאין ניכר שהוא חלבי, לכאורה הוא

נכלל בהלכה המבואר ביורה דעה סימן צ"ז בלחם הנילוש בחלב.

ונראה דלמעשה יש להלק באופן שאחר האפיה יעשה סימן הניכר שנדע שהוא חלבי, שלא יבואו לאוכלו עם בשר, כיון דיש מקילים בזה, וכמו שכתבנו בחיי הלוי חלק ה' (סימן ס"ה אות י"ז), ובנידון דידן יש צירוף דישסוברים דבצל לא נקרא דבר חריף, רק קורט של חילתית כמבואר ביורה דעה סימן צ"ו, ומשכ"כ באופן שנעשה בשוגג, דיש סוברים דבזה לא קנסו, וכמו שכתבנו בחיי הלוי שם (אות ט"ז), ואם המעשה היה במזונות, יש עוד סברא להקל כומו שכתבנו שם (אות ט"ו).

בני תורה שמוכרים אוכל בלי הכשר

ומה ששאל מע"כ במה שיש בני תורה שמוכרים בבתי מדרשות עוגות וכדומה שנעשה בביתם בלי משגיח, ולכאורה הלא כתוב ברמ"א (יורה דעה סימן קי"ט סעיף א') דיש אומרים דאפילו ממי שאינו חשוד רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק בכשרות אסור לקנות ממנו יין או שאר דברים שיש לחוש לאיסור עיי"ש, וכתב מע"כ דלפי זה לכאורה המוכרים עוברים על לפני עור.

אכן לענ"ד נראה דאין בזה שום חשש, הגם דודאי צריך להנהיג של ימכרו מאכלים הנעשים בלי השגחה, [ובאמת כן הוא נהוג במקומינו], אבל למעשה האיש החרדי העושה המאכלים ויודע שהוא כשר ודאי אינו עובר על לפני עור, דיש סברא דכיון דלפי המציאות אין מוכרים מאכלים כאלו רק מבתים חרדים, ובאמת אין חשש כלל, אכן למעשה כבר אמרו גדולי הוראה שכל דבר שנעשה למסחר צריך להנהיג שיהיה בהשגחה.

אשה שלומדת אומנות איפור אם מותר להתאמן על פני בעלה מצד לא ילבש

ומה ששאל מע"כ באשה הלומדת עצמה איך לצבוע עור הפנים, אי מותרת ללמד את עצמה על בעלה. והנה לכאורה אין בזה איסור לא תלבש, כיון שלא נעשה לנוי, ועי' מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (חלק א' סימן נ"ה אות ז', חלק ב' סימן ע"ב, חלק ב' סימן ס"ג, חלק ו' סימן ע"ה וסימן קכ"ז), ובנידון דידן עדיף טפי דאדרבה וודאי הבעל יתבייש לילך כן בחוץ, ותיכף ירחץ את עצמו שלא יהיה ניכר, וע"כ אין יכולים לומר שיש איסור בזה. אמנם וודאי אין זה מן הראוי לעשות כן, וזה אינו בדרך צניעות, וגם יש חשש שהבעל יבא לידי הרהורים על ידי זה, ועכ"פ וודאי ראוי למנוע מזה.

בענין אם מותר לאיש להסיר שער החזה ושער הערוה משום שלום בית

והנה בענין שער החזה כתבנו בחיי הלוי חלק ג' (סימן ס"ג) דיש סברא להתיר דכיון שאינו מסיר כל השערות, וגם אין כוונתו כלל להתייפות רק להסיר צער, אמנם למעשה כתבנו שם דלכתחילה אין להעבירם רק במספרים שלא כעין תער עי' שם.

אכן לענין שער הערוה שמפורש בשו"ע יורה דעה (סימן קפ"ב) דאפילו במספרים כעין תער אסור, יש להחמיר יותר, שלא להעבירם לגמרי, והגם שכתב בשו"ע שם דבמקום שמעבירין אותו גם האנשים אם העביר אין מכין אותו, והרמ"א מוסיף על זה דאפילו לכתחילה שרי, רק החברים נמנעים

בכל מקום, עי׳ מה שכתבנו בחיי הלוי חלק א׳ (סימן נ״ה אות ח׳) דאין לסמוך על זה על מנהג גוים.

מציאת כתם אחרי הפסק טהרה לפני השקיעה

ומה ששאל מע״כ במי שמצא כתם לאחר הפסק טהרה קודם השקיעה. נראה דלמעשה יכולים להקל בזה, כיון שלא גזרו חז״ל כלל על כתם פחות מכשיעור.

בדקה לראות אם הפסיקה לראות אם עולה להפסק טהרה

ומה ששאל מע״כ במי שעשתה בדיקה שלא לשם הפסק טהרה. נראה דלמעשה אם אומרת בריא שעשתה בדיקה כהוגן יש להקל, ואין לומר בזה מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה, כיון דהלא היה דעתה ללמוד איך לעשות בדיקה כהוגן, או כדי לברר אם היא כבר נקייה, יכולים לסמוך על זה בדיעבד, אבל בודאי לכתחילה יש ללמוד לאותן הנשים שהולכות לעבודה ומתיראים שבשעת השקיעה לא יעשו בדיקה, שיכוונו בבוקר כשעושים בדיקה, שאם לא יגיעו לעשות הבדיקה קודם השקיעה, יהיה בדיקה זו לשם הפסק.

חציצה בטיפול לייזר

ומה ששאל מע״כ באשה שעשתה לייזע״ר והשערות נופלים מאליהם אחרי שתי שבועות, אם עד שנופלים נקרא חציצה, עי׳ מש״כ בזה בחיי הלוי הלכות טהרה מהדורה חדשה סימן קצ״ח אות י״ב, דיש לשפשף על השערות להוריד מה שיכולים והשאר אינם חוצצים.

נזקי שכנים

ומה ששאלה מע״כ בהלכות זקני שכנים באחד שעשה חנות בתוך ביתו למכור מכשירי כתיבה ומשחקים וכדומה עבור ילדים קטנים, והשכנים טוענים שמפריע להם ורוצים שיסגור החנות, ובעל החנות טוען דיש בזה ענין של מצוה מפני שעושה מבצעים עבור ילדי ת״ת שנבחנים על משניות וכדומה ומוכר להם במחיר זול.

והנה מבואר בשו״ע (חו״מ סימן קנ״ו סעיף ב׳) שבחצר יכולים השכנים למחות בידו ולומר לו, אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסים והיוצאים, ושם (סעיף ג׳) מבואר דללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, אין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו, אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן, והוא הדין לכל מילי דמצוה שאינם יכולים למות בידו, וא״כ לכאורה חנות שלו גם כן הוא דבר מצוה. אמנם מסתבר לומר דדבר מצוה לא נקרא רק אם הכוונה מתחילה הולצוה, אבל בנידון דידן שמעמיד חנות לצורך פרנסה, רק גם עושה מבצעים לצורך מצוה, אין זה היתר להפריע להשכנים.

ויעזור השי״ת שתזכו להוסיף ללמוד ולמד על מנת לשמור ולעשות ולזכות את הרבים מתוך שמחה ונזכה לביאת משיח צדקנו בב״א.

ואסיים בברכה שמעכ״ת יוסיף לזכות את הרבים בתורה ועבודה מתוך נחת ושמחה והרחבת הדעת.

ועל זה באעה״ח ידידכם
יוחנן סג״ל וואזנר

הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
אב"ד בית וגן, מח"ס לבושי עז

פסקים והוראות בהלכות שביעית ושמיטת כספים

רשימות הגאון רבי יוסף שוב שליט"א דומ"ץ בקרית ספר ובית הוראה אהבת שלום

מותר לסנן מיץ תפוזים של שביעית מבשר הפרי כיון דהרבה רגילים בכך תמיד וכן הפירורים האלו ראוים לאכילה מיד לאחר הסינון.

דבר שהדרך לאוכלו מבושל והצמחונים אוכלין אותו חי בטלה דעתם אצל כל אדם ואסור לאוכלו כן בשביעית.

אסור ליתן פירות שביעית לאדם שאינו שומר תורה ומצוות דחיישינן שלא ינהוג בזה בקדושה.

העושה תבשיל מפירות שביעית (שאין רגילים לאוכלו חי) מותר לטועמו לפני הבישול בעודו חי אם הוא מטובל היטב כיון דכך הוא הרגילות.

מותר לעשות הבדלה ביין של שביעית ואינו נחשב כממעטו משותיו מפני שהנשים נוהגות לא לשתות מיין של הבדלה כיון דמעיקר הדין מותר גם לנשים לשתות רק דנהגו שלא לשתות לכן אין זה נחשב שממעטו משותיו.

כלי שבישל בו פירות שביעית וכשעדיין היה בן יומו בישל בו מאכלים שאין בהם קדושת שביעית צריך לנהוג בהם קדושת שביעית כיון שבלעו מהטעם שבכלי.

עציץ המונח בבית אם הוא נקוב אין להוציאו ולהניחו מחוץ לבית, אולם אם הוא אינו נקוב אף שהנוף יוצא מחוץ לעציץ אפשר להקל להוציאו ולהניחו באופן קבוע מחוץ לבית.

אסור לפתוח חלון כנגד עציץ שמונח בבית כדי שיגיע אויר או שמש אל הצמח, אולם אם אינו מתכוין לתועלת הצמח מותר לפתוח את החלון.

אסור לזמר גדר חי בשביעית אף אם כוונתו רק לנוי ולא לתועלת הגידול.

אסור לגזום את הדשא בשביעית אף אם כוונתו רק לנוי ולא לתועלת הגידול.

מותר לזמר גדר חי בשינוי באופן שזה מפריע למעבר כיון דניכר שזומר לצורך המעבר ולא לצורך גידולו.

מותר להגביל את זמני הכניסה לשדהו בשביעית העיקר שיהא אפשרות כל יום זמן שיכולים ליכנס לשדה לקטוף פירות.

עצמות שנבלע בהם טעם של פירות שביעית מותר לאבדן אף שראוי למוצצן.

אין לעשות מיץ גזר מפירות נכרי לנוהגים שיש קדושת שביעית בפירות נכרי.

אדם שרואה בשביעית אתרוג יפה על העץ ותלה פתק שזה מיועד עבורו כשישלים גידולו מותר

לאחר לזכות בו ואין בזה משום עני המהפך בחררה.

בזמנינו שאין רגילין לסוך בשמן אסור לסוך בשמן של שביעית.

הרואה פירות שביעית מונחין על הארץ צריך להגביהן או להזיזן כדי שלא ידרכו עליהם כיון דאנשים מפסידין אותן בידים צריך למנוע זה.

פירות שביעית שהניחם תחת המטה וישנו עליהם אסור להפסידן ויש להניחם עד שיתקלקל מאיליו.

מותר לילדים לשחק בגרעיני משמש של פירות שביעית כיון שזה אינו עומד לאכילה.

פירות שאין הדרך לרסקם ורק לחרוסת מרסקים את זה בערב פסח מותר לרסקם בערב פסח לחרוסת מפירות שביעית.

אין צריך ליזהר לא לזרוק גרעיני פירות בשביעית במקום שיכולים להקלט בקרקע כגון בקרקע לחה כיון דזה לא פסיק רישא שזה יקלט בקרקע.

אין לקנות פרחים שנזרעו או נעבדו בשביעית באיסור על ידי ישראל.

מלאכות שהותרו לעשותם בשביעית משום הפסד מותר לעשותם לכתחילה ע״י ישראל ואין צריך להעדיף לעשותן על ידי גוי.

בעת ההשקייה בשביעית אין צריך לשער ולצמצם בדיוק את הנצרך לאוקמי אלא יכולים להשקות כמו שרגילים להשקות תמיד אף שיתכן שבשביל לאוקמי היה מספיק בפחות מים.

יש להפקיר את הפירות בשביעית אף כשהשדה נמצאת במקום שאין בו יהודים שיבואו ללקוט את פירותיה. וכן אסור בכה״ג ללקוט ממנה פירות יותר מכמות המותרת.

אדם שהפקיר את שדהו בשביעית אין צריך לגלות לשואלים היכן עציו ושדהו כדי שיוכלו ללקטם.

אדם שקנה דבר אצל חנוני שמוכר גם פירות שביעית ומקבל עודף מן החנוני וידוע שיש לו גם דמי שביעית ממכירת פירות שביעית אפשר לומר שהמעות שהחנוני נותן בתור עודף הם כתמורה על המעות שקיבל מהקונה ונתחלל קדושת שביעית שעליהם על המעות שקיבל והעודף שנותן ללוקח אין בו קדושת שביעית.

פרי של שביעית שחציו התקלקל אין לזורקו לאשפה עד שיתקלקל כולו כיון שיכולים עדיין לחתוך את זה והחצי השני יהא ראוי לאכילה.

לכתחילה יש להקפיד לא לקחת למצות ד׳ מינים לולב או הדסים וערבות שנעבדו באיסור בשביעית.

מותר לתלות לנוי סוכה פירות שביעית.

לולב אין בזה קדושת שביעית.

הדסים בזמנינו לכו״ע אין בזה קדושת שביעית כיון דאין להם ריח.

בעציץ שאינו נקוב בבית אפשר להקל לכתחילה לעשות בהם מלאכות דרבנן בשביעית.

עציץ שנשבר בשביעית לכאורה מותר להעבירו לעציץ אחר אם הצמח והאדמה נשאר מחובר כגוש אחד ואף שבעציץ השני יש עוד עפר ובבית בודאי אפשר להקל בזה.

בעציץ שאינו נקוב בבית אפשר להקל במלאכות דאורייתא בשביעית.

ראוי להחמיר שעציץ נקוב המונח על גבי מרצפות אף בקומה שניה חשיב נקוב.

עציץ שאינו נקוב שהנוף בולט מחוץ לעציץ אם העציץ עומד בתוך הבית אפשר להקל שדינו כעציץ שאינו נקוב.

מותר לגרור עציץ נקוב על הרצפה ממקום למקום מבלי להגביהו בין בבית ובין בחצר.

עציץ נקוב בתוך בית מרוצף שתלוי באויר מותר להנמיכו ולהניחו על הרצפה וכן מותר להוריד עציץ נקוב בתוך בית מרוצף מהשלחן על הרצפה.

קליפות של פירות שאינם ראויות אלא למאכל בהמה ולא נהוג לתתם לבהמה אלא להשליכה לאשפה מותר בשביעית לזורקם לאשפה.

וכן פירות שביעית שנמצאו בהם תולעים ואינו נהוג לתתם לבהמה מותר לזרקם לאשפה.

גינות שנטעו בהם עצים בשביעית מותר ללכת ולטייל שם להנאתו ליהנות מהעצים.

מותר ללקט פירות שביעית משדהו עבור אחרים אחרי שלקח לעצמו רק באותו מעמד אין ללקט הכל. ולכן גם מי שאינו רוצה שיכנסו לשדהו יכול ללקט את הפירות מעט מעט ולהניחו בחוץ שכל אחד יוכל לקחת ולא יצטרך להכנס לשדה. ועדיין טעון בירור.

פרות שאוכלות ספיחים במשך כל שנת השמיטה מותר לשתות את החלב שבהן ואם יכול בקלות להשיג חלב מפרות שאינם אוכלות ספיחים ומדקדק דוקא לקנות את אותו חלב תבוא עליו ברכה.

הרוצה להעביר עציץ בשביעית מבית לבית יש לעוטפו כולו בשקית וכך להעבירו.

מהלכות שמיטת כספים.

לוה שנתן צ׳ק למלוה לפרעון החוב והמלוה לא משך את הכסף מהבנק לפני ר״ה של סוף שביעית אין שביעית משמט דנתינת הצ׳ק נחשב כפרעון החוב.

מותר לכתוב פרוזבול לפני דיינים שהם קרובים ללוה או למלוה או שהדיינים קרובים זה לזה.

מותר לכתוב פרוזבול בלילה.

אי אפשר לעשות פרוזבול לחבירו מדין זכין.

הגאון הגדול רבי אברהם יפה-שלוינגר שליט"א
רב ואב"ד דפה, וקהל בצל החכמה ירושלים דתהבא ת"ו
מח"ס שו"ת באר שרים

בעניני בשר בחלב

שוכטו"ם למע"כ האברך הנכבד הרה"ג כהן שדעתו יפה וכו' מו"ה גמליאל ב"ר אלחנן הכהן רבינוביץ שליט"א בעיה"ק בני-ברק יצ"ו.

אחדשה"ט בשנה ברכה.

א.

במכתבו מיום ו' אלול שואל, לדעת הפוסקים דלכתחילה יש לחנך הקטנים להמתין מבשר לחלב ו' שעות, מה הוי דינא בהגדיל בתוך השש שעות ונעשה בר מצוה האם לכו"ע צריך להמתין ו' שעות.

הנה ראה בספרי באר שרים (ח"ה סי' ח") שדנתי דקטנים סגי בשעה אחת, ורק בהגיע לי"ב שנה יש לחנכם בו' שעות, והיות וקיי"ל דנער נעשה בר מצוה מיד בתחילת הלילה (עיין מה שכתבתי בזה בבאר שרים ח"ד סי' י"ג, וח"ה סי' ס"ב אות ט') וא"כ ניד"ד הוא בכה"ג שאכל ביום בשר האם יוכל לאכול בלילה חלב, יש לענ"ד להקל בזה. בפרט לדעת הגה"ק מצ'כנוב בספרו ויוסף אברהם המסופח לספר צדקת אברהם (סי' ז') דמיקל כאשר יש הפסק שינה בין האכילות, וכן מצוטט שם בתוך הדברים כן בשם כק"ז מרן החת"ס, עי"ש. ועי"ש גבי מלילה ליום וכן להיפך מיום ללילה דיש להקל. ויש שכתבו דאז סגי בחמש שעות עי"ש. ויש עוד לדון מדברי כק"ז מרן הרע"א בהגהותיו לשו"ע או"ח (סי' קפ"ו סעי' ב') בקטן שאכל ביום אחרון של י"ב שנה, ובתחילת הלילה עדיין לא נתעכל המזון האם חייב לברך ברכת המזון מה"ת, ואי נימא דכן, באם בירך קודם שנתעכל המזון אולי חייב לברך שוב עי"ש. ועיין מש"כ בדבריו בספרי באר שרים (ח"ה סי' ב' אות ו' ז'). ולכן באם ישן הקטן טרם שנעשה בר מצוה בתוך השש שעות בודאי לא צריך להמתין כדעת הגה"ק מצ'כנוב הנ"ל, שהורה כן גם גבי אדם גדול. אך באם לא ישן וכבר נתחנך בשנת הי"ב להמתין ו' שעות כנ"ל (ממה שהזכרתי בבאר שרים הנ"ל ח"ה) נראה דשורת הדין לחייבו לכל הפחות בחמש שעות שלמות וכמו שנזכר מדברי הגה"ק מצאנז בספר צדקת אברהם (שם סי' ז', דף רנ"ט בד"ה בענין) עי"ש. ולכתחילה מדוע לא ימשיך להמתין ו' שעות. ובפרט שעיקר דין זה שיש להמתין ו' שעות הוא מצד דרכי העיכול של הבשר שרוב הפסקים לא חילקו בין קיץ וחורף אלא תמיד בעינן שש שעות שלמות ולא כאשר בין סעודה לסעודה יש ד' שעות כגון בחורף דאין להקל בזה (פמ"ג סי' פ"ט במש"ז סק"א, כנה"ג בהגהות הטור סק"ו, כריתי סק"ו ברכי יוסף שיורי ברכה סק"ו חכ"א כלל מ' סעי' י"ב), ולא כדעת הפר"ח (סק"ו) דבחורף סגי בד' שעות וכלשון הש"ס בחולין

(ק"ה ע"א) בהא סעודתא לא אכלינא לסעודה אחרינא אכלינא, וכן כתב היד אפרים (סעי' א') בשם גינת ורדים ונחלק עליו עי"ש. ולכן באם נתחנך לחכות טרם הבר מצוה יש לו להמתין כנ"ל לכל הפחות חמש שעות, ואם ישן כנ"ל יש להקל.

ב.

ומה ששואל, ביו"ד (סי' פ"ח סעי' א') דאסור להעלות אפילו בשר חיה ועוף עם גבינה על שולחן אחד שלא יבוא לאוכלם יחד, ושואל האם גם תבשיל של בשר אסור להעלות עם תבשיל חלבי, דהרי תבשיל קיל טפי כמבואר (בסי' פ"ט סעי' ג').

הנה בהגהות הרש"ש בחולין (ק"ג ע"ב פרק ח') כתב לדייק מדוע שביק התנא לחלב דפתח ביה, וסיים בגבינה, וכתב דלולי דמסתפי היה אומר שחלב להעלות עם בשר על שלחן אחד שרי, כיון שהחלב משקה ועומד בכלי שרי, דלא הוי כתפיסה אחת דלהלן (ק"ז ע"ב) עי"ש. וא"כ לפי"ז תבשילים דהם בכלי לדעתו יש מקום להתיר. אך לענ"ד להלכה למעשה יש לכתחילה להחמיר גם בכה"ג, אם כי מי שמיקל כנ"ל יש לו על מי לסמוך.

ג.

ומה ששואל, בהא דמבואר (שם סעי' ב') דמועיל היכר ואפי' היכר פת, האם בעינן לתת הדבר לכתחילה להיכר, או גם באם הסיבה לנתינת הדבר היה סיבה אחרת ואח"כ כשרצו לאכול בשר וחלב על השלחן מכוונים שיהי' להיכר, האם סגי בכך.

הנה היכר נקרא כשאין רגיל לעמוד שם כמבואר שם ברמ"א, גבי כלי ששותין ממנו, ובפת מיירי דאינו אוכל ממנו כנ"ל ברמ"א, וגם צריך להיות הדבר גבוה קצת כמבואר בד"מ (סק"א) בשם או"ה (כלל מ' דין י"ג) הובא בטו"ז (סק"ד) וכן הוא בתוס' חולין (ק"ז ע"ב ד"ה כעין) אבל צלחת אינה היכר (עיין יד יהודה פירוש הקצר סק"י) ובדרכי תשובה (שם סקכ"ו). ואם מניח צלחת ריקה תחת תבשילו באופן שניכר הוי כמו מפה שאם יש לכל אחד מפה שלו שרי (חכמת אדם כלל קט"ז סעי' ג'), אך באם רגילים בין כה וכה לאכול כך גם כשאוכלים אותו המין אין בזה היכר כדמוכח בהגהות יד אברהם (שם סעי' ב' ד"ה ודוקא) גבי ברגילין לאכול כ"א על מפה שלו תמיד אין בזה היכר, עי"ש. וא"כ באם הניחו על השלחן דבר היכר מחמת סיבה אחרת, א"כ עתה רגיל הוא להם, כי כבר מונח הוא עבור סיבה אחרת. ואיך יהפך להיות "היכר" ודו"ק.

ד.

מה ששואל (בסי' פ"ט סעי' א'), גבי בשר בין השינים שבלעו תוך שש שעות האם צריך להמתין אחריו שש שעות.

במחילתו יעיין בטו"ז ובש"ך (שם סק"א וסק"ב) ויראה להדי' דעת הרמב"ם דגם לועס לתינוק ולא בלע, צריך להמתין ו' שעות, עיין שם בפת"ח (סק"א בשם הפרמ"ג משב"ז סק"א) גבי לועס שומן לתינוק דלא פלוג, ק"ו בלע בשר בין השינים בתוך שש שעות, דהוי בשר, ורק יש קולא בבשר בין השינים דלדעת הרמב"ם אחר שש שעות אין צריך לנקר, ועכ"ז אזלינן לחומרא כדברי הטו"ז (שם סק"א). והפר"ח (סק"ב) כתב לדעת הרמב"ם דגם אחר שש צריך לנקר בשר בין השינים

והפרי תואר (שם סק"ב) משיג עליו ע"ש. ופשוט.

ה.

ומה ששאל, האם שרי לזרוק לאשפה בשר בחלב ביחד משום חשש כבוש.

הנה, לא ידעתי מאי כבוש איכא בזה, שהרי לא נשרה בשר בחלב בכה"ג, ועיין בשו"ע יו"ד (סי' ק"ה) שצריך להיות נשרה אחד בשני, ועיין בפמ"ג (מש"ז סק"א) בחוו"ד (חידושים סק"א), ובחכמת אדם (כלל נ"ח סעי' א'). וכן צריך להיות כך מעת לעת רצוף בלא הפסק, ולא עלי ידי צירוף (חו"ד חידושים שם סק"ב וכף החיים סק"ו בשם רוב הפוסקים). ואפילו אי יהיבנא שיש מציאות של כבוש בכה"ג גם לא נאסר, לפי דברי הכס"מ הל' טומאת מת (פ"א ה"ב) דכל טעם איסור בישול הוא משום שמא יבוא לאוכלו, ועיי במ"ש בדבריו בספרי באר שרים (ח"ב סי' י"א אות א' ב', וסי' ע"ה אות ד', וח"ד סי' א' אות ד') והגאון בעל דובב מישרים התיר לדעת הכס"מ לבשל מוצר של שוקלד חלבי לבודק אם יש בו שומן מן החי ואין בזה משום איסור בישול בב"ח היות והוא מחזר לדעת שמא אסור באכילה, ואין בזה משום איסור בישול שהוא כאמור לדעת הכס"מ שמא יבוא לאוכלו, וא"כ כנ"ל אפי' יש כאן כבוש אין כאן איסור בישול משום שאין כאן שמא יבוא לאוכלו, דהרי זורק לאשפה, ודו"ק.

ו.

שואל בצלחת בשרי שהניחה על מיחם של מים חמים האם מותר לשתות מן המים עם חלב.

פשוט דשרי ואינו צריך לפנים, ועיין בבאר שרים (ח"ה סי' ט"ו אות ב', ואות ג') מה שהזכרתי מהמהרי"ל דיסקין עי"ש, וניד"ד ק"ו והוא להיתרא. ועיין היטב ברמ"א (סי' צ"ה סעי' ה') ואפילו הכי אם עבר ונתנן ביחד מותר וכו' ובספר יד יהודה פירוש הקצר (סקמ"ב) כתב דבכה"ג מותר למלוח במלח זה בשר או ליתנו לתבשיל של בשר עי"ש וזה במלח, ק"ו בניד"ד דהמים מותר לשתות אותם בחלב.

ז.

מה ששואל, כבוש בשר עוף במי חלב דהוי ג' דרבנן האם מותר או אסור

עיין פרמ"ג (סי' צ' מש"ז סקי"ב) שכתב דכבוש בשר עוף בחלב שחוטה אסור, וה"ה במי חלב דהרי הרמ"א כתב (פ"ז סעי' ו') דמי חלב אוסרים המאכל כחלב עצמו עי"ש. והא דאסור הוא באכילה ולא בבישול (ע"ע בש"ך ובפרמ"ג שפ"ד סי' פ"ז סק"ח), וכל שכן בכבוש, עכ"ז במקום שרואים יש להחמיר, כנלענ"ד. ולדעת המחבר דאוסר לבשל גם בשר עוף בחלב אשה וכדומה (סי' פ"ז סעי' ד' ושם בש"ך סק"ח), נראה דגם בכבוש אסור במקום שאין צורך גדול, כנלענ"ד.

הכ"ד הטרוד מאד בברכת כוח"ט לאלתר בכל מילי דמיטב הכו"ח תוך צפי' לישועת ה' כהרף עין בכלל כ"י

אברהם יפה-שלזינגר
רב ואב"ד דפה

בעניני בישול עכו"ם

שו"ר יבוא ויקרב אמע"כ האברך הנכבד והנעלה וכו', כש"ת הרה"ג מו"ה בנימין בר שלום שליט"א, בתוככי עיה"ק בני ברק יצ"ו.

אחדשה"ט כיאות.

הפקם בשאלותיו בעניני בישול נכרים, הגיעני והנני בקצירת האומר על סדר שאלותיו ודבריו.

א.

לשאלתו בכשרויות שתחת השגחתי כאן בגענף, האם נוהגים כדעת הרמ"א בהדלקת האש, או גם בהגסת הקדרה.

כאן תמיד הנהגתי גם להגיס ולערבב בבישולים מלבד הדלקת האש, והסיבה כי במסעדות של המלונות או המסעדה בעיר כאן שעומדים תחת השגחתי, יש רבים מאחינו הספרדים וחייב אני בכבודם וברצונם, ולכן לדעתי כאשר הרב המכשיר יודע שבאוכל שאוכלים תחת השגחתו, נמצאים גם יהודים המקפידים על דעת מרן השו"ע (גם באם הרב המכשיר הינו אשכנזי) עליו החיוב לנהוג בזה כדעת מרן, וירא שמים יוצא ידי שניהם, (ברכות ל"ט ע"ב שבת ס"א ע"א). כמובן שאין בזה לימוד על הכלל כולו בהכשרים אחרים בחו"ל, אין לי מושג ואין לי ידיעה ברורה בזה, עכ"פ כאן בעירי כך המנהג. ומה שכתב מפי השמועה שיש אומרים דלהקפיד כדעת מרן המחבר בחו"ל הדבר אי אפשרי, שקר יסודו כאשר יש משגיח יר"ש ורב אחראי עומד על גביו הדברים מתבצעים.

ב.

מה ששאל במאכלים העולים בארוחות קלות כמו בוקר או ארוחת בניים האם נחשב לעולה על שלחן מלכים.

הנה לא כתב איזה מאכלים מיירי, אך ראה באגרות משה (יו"ד ח"ד סי' מ"ח אות ה') שהחמיר בטשיפס מצד בישולי נכרים ולא כתב דאין זה עולה על שלחן מלכים, הרי שגם זה נחשב עולה על שולחן מלכים, ולכן אין זה נוגע לארוחות קלות שנותנים שם גם טישפס וכדומה.

ג.

מה ששאל בבתי חרושת במקום שאין חשש איסור במאכל עצמו ורק מצד בישולי נכרים איכא, וקשה להשגיח באופן תמידי וגם מצד הפסד מרובה, שהדבר כרוך בהוצאות מרובות, האם שרי שהמשגיח ידליק את האש ע"י שלט רחוק באופן שיש לו קוד מסויים שרק הוא יודע עליו, וכדומה.

הנה בבתי חרושת כבר כתבו להקל מצד סיבות אחרות. אך אני בספרי שו"ת באר שרים (ח"ה סי' י"ג) החמרתי בקולות אלו, עי"ש. ולכן באם הדבר הוא בכלל דברים שיש בהם משום בישולי נכרים הן מצד עולה על שולחן מלכים והן מצד שאינו נאכל כמו שהוא חי, בודאי הדלקת האש או הדלקת התנורים גם בשלט רחוק מהני, אך ידי הנחת הקדרה או הגסה לא יצאנו י"ח, אך לדעת הרמ"א שרי.

ד.

מה שכתב דכאילו באגרות משה הנ״ל (באות ב׳) יש היתר לבישולים בבתי חרושת.

יעויין שם שכתב דאין בזה היתר ברור, ויש אומרים טעמים להקל ואף הוסיף וכן נוהגין רוב העם, וסיים, ובאיסור דרבנן אין למחות באלו שמקילין, א״כ בירור כ״צ דבריו. אך לא פירט מה הם הטעמים שמקילים.

והנה בשימורים של ירקות או ליפתנים המבושלים, יש להקל כי נאכל חי, ובדגי טונה וכדומה, יש מקום להקל כי הבישול אינו נגמר בבית החרושת, והשימורים אינם יוצאים למכירה מיידית אחר שנסגרו, אלא ממתינים עמם כמה שבועות עד שמשווקים את הסחורה (כן ראיתי בעיני בבית חרושת באיטלי׳ בעיר סן גורגו ע״י העיר ונצי׳, בית חרושת לשימורי דגים, בשם, מצולה) שכן עצם שהות המאכל בשימורים סגורים, מועיל למאכל להתבשל בזמן שהות הדג בתוך הקופסה המסוגרת, עד שיהא ראוי לאכילה, כן ראיתי. אך זאת לדעת, כי היכא שמופיע על תו ההכשר ״בישול ישראל״ חזקה על הרב המכשיר שדאג לא להסתמך על קולות אלא עשה כדת וכדין. אך היכא דלא נזכר על תו ההכשר על המוצר ״אפיית או בישול ישראל״ בדברים מסויימים כמו הנ״ל שימורי קונסרבים של דגים וכדומה, דברים שיש בהם משום בישול נכרים, יש מקום להקל כנ״ל שהבישול לא נעשה ע״י הנכרי אלא ע״י שימורו בקונסברים כנ״ל.

אכן לא כן הוא בדברים של אפייה. זאת ועוד, כאן בשווייץ יש ריבות שנמצאים ברשימה של הרבנים שניתן לקנותם גם אצל הנכרים בחנויותיהם כי אין בהם תערובת איסור, והרבה מלונות העומדים בשווייץ תחת השגחת רבנים חרדים, ראיתי בעיני ולא זר כי משתמשים בהם, ולא חששו לבישולי נכרים וגם מהסיבה שנאכל כמו שהוא חי, אך בריבת חבושים שאינו נאכל הפרי חי ובעינן לבשלו, לא משתמשים בגלל בישולי נכרים ולא סומכים על טעמים להקל מצד שנעשה בבתי חרושת.

ה.

מה שדן בדברי בספרי באר שרים (ח״ב סי׳ כ״ה אות ב׳) גבי משרתות נכריות בבית ישראל.

בודאי כפי שכתבתי (שם), ההיתר רק כאשר יד ישראל מעורבת בבישול ויש יוצא ונכנס במציאות, ואין קטן מועיל בזה כלל, וגם מצד הכשרות. וראה באגרות משה (יו״ד ח״א סי׳ ס״א) שהחמיר מאד במשאירים משרתת לבד בבית עם הילדים, שיש חשש שבישלה לעצמה או לילדים ואינה מדקדקת בבשר ובחלב, ואף תביא בשר אסור. ואם כי בדיעבד יש להקל על הכלים לאחר מעל״ע שיהי׳ ספק דרבנן כמבואר ברמ״א יו״ד (סי׳ קכ״ב סעי׳ ט׳) ואך לטו״ז (שם סק״ח) דבהניח במזיד ביד הנכרי אסורין הכלים, אין להחשיב בכאן מצב של מזיד דהיו טועים שיש לסמוך על השכנה וכו׳, ועי״ש שמזהיר על להבא דאסור להשאיר הנכרית בבית לבדה, עי״ש. ובודאי ראה שהארכתי בדיני בישולי נכרים בכמה פרטים גם בשאר ספרי שו״ת באר שרים הנ״ל (ח״ד עמוד רס״ח-רע״א, ח״ה עמוד ע״ב-ע״ה ועמוד שמ״ג-שמ״ח).

הכ״ד המצפה לישועת ה׳ על עמו ונחלתו בכלל כ״י, במשנה ברכה והצלחה ויזכה לברך על המוגמר בהוצאת ספרו החשוב, לשמחת כל שוחרי תורה

אברהם יפה-שלזינגר

קנית בית תיפלה של עבודה זרה לצורך בית הכנסת

שוי"ר אמע"כ ידידינו הרב ר' אברהם רוזן הי"ו, מנהל מרכז רבני אירופה סניף ירושלם ת"ו.

אחדשה"ט במשנה ברכה.

בדבר מכתבך בצירוף שאלת הרב אליעזר חיטריק הי"ו מעיר נירנברג (גרמני') הגיעני אמש ובו שואל לדעת, האם שרי לקנות מקום שהיה בית תיפלה של הנכרים, לבית כנסת ובית מדרש לתורה ותפלה. וראה הרב השואל בפוסקים בדברי המג"א (סי' קנ"ד סקי"ז) בשם הרא"ם דיש מקום להקל, שוב מחלק בין הוקצה לבית ע"ז או רק הוכנס לשם ע"ז, דבמקום שהוקצה לע"ז יש ללמוד לדעתו, מן הרא"ם לאסור, וציין לכמה וכמה דעות מהפוסקים, ועכ"ז בסוף דבריו נראה, שהן ולאו רפי בידי', האם כנסי' אעוונגלית על אף שחרוט בחוץ ויש בפנים צלמים אך כותב, שמעתי שאינם משתחוים לצלם, אם אכן הם נקראים בית ע"ז ובית תיפלתם נחשב לבית ע"ז, והאם האיסור הוא רק על מקום שנבנה תחילה לצורך בית תיפלתם או גם באם נבנה לצורך אחר ורק אח"כ קנוהו לשם בית תיפלתם, עכת"ד.

א) הנה, כבר כתבתי בספרי שו"ת באר שרים (ח"א סי' כ"ד) בשם הגאון בעל תשורת ש"י ועוד, דאין הבדל בין זמנם לזמן דורינו בנוסחאות של ע"ז, והכל בכלל האיסור. ובפרט שכותב דיש צלמים בתוך בית התיפלה הלזו. והנה בשו"ת אגרות משה או"ח (ח"א סי' מ"ט) כתב דמה שהקילו בכמה מקומות בזה, הוא משום שסמכו על המג"א בשם הרא"ם הנ"ל, והביא מהמשנ"ב (שם סקמ"ה) שכתב ודעת הא"ר נוטה להחמיר לעשות ביהכ"נ קבוע ע"ש, וכמדומה שהעולם נוהגין להקל. ועיין בה"ל שבררנו דדוקא כשאין דרכן להעמיד שם אליליהם, אבל אלו שמעמידין שם אליליהם אף שהוציאום משם ומכרו הבית לישראל דאז מותר הבית להדיוט מטעם שכבר נתבטל ע"ז משם משמשי אליל כדאיתא ביו"ד קמ"ה ס"ג, עכ"פ לביהכנ"ס אסור. והוסיף הגאון בעל אג"מ זצ"ל, בזה"ל, אין דעתי נוחה מזה דפשוט דמאוס זה למצוה וכן מבואר שם בבאור הלכה וכו', ולכן אף שלא באתי לאסור את אלו בתי כנסיות שכבר נעשו ע"פ הוראת חכמים, וגם בכלל בדיעבד אין לאסור כדחזינן בלולב שיצא בדיעבד אחר ביטול, אלמא דטעם דמאיס למצוה הוא רק דין לכתחילה וא"כ אפשר שאחרי שהוציאו כבר הוצאה גדולה ועשוהו לבית הכנסת נחשב כדיעבד, גם להתפלל בו לכתחילה אח"כ, אבל עכ"פ מפי לא תצא היתר לזה עי"ש. הרי דלכתחילה להתיר לקנות בית תיפלה ולעשותו לבית שמגדלין בו תורה ותפלה לא אריך.

ב) והנה הגאון בעל נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' קמ"ח) כתב (שם בד"ה הנה אני) בדברי הרמ"א או"ח (סוף סי' קנ"ו) שכתב, דב"נ אינם מוזהרין על השיתוף עי"ש, וע"ז כותב הנובי"ת, לשון זה הטעה לכמה חכמים וסברו דכונת הרמ"א הוא שאין ב"נ מצווה לעבוד ע"ז בשיתוף, אבל באמת לא כן הוא, וכוונת התוס' (בבכורות דף ב') והרמ"א הוא, דמה שמשתף שם שמים ודבר אחר בשבועה אין זה עובד ע"ז ממש רק

שמשתף שם שמים ודבר אחר ואינו קורא בשם אלקים ואינו אומר אלי אתה, רק שמזכירו בשבועתו עם שם בדרך כבוד. עי״ש. ועיין בשו״ת שער אפרים (סי׳ כ״ד) בשם החלקת מחוקק כדברים האלו. ולכן כל צורות הע״ז כיום דינם כע״ז כאשר משתחוים לאלהות שלהם בכנסיות שלהם. ועיין בהגהות נחל אשכול על ספר האשכול (ח״ג) הל׳ ע״ז עמוד 119 (שם אות ט״ז) שכתב דגם ב״נ מצווה על השיתוף ע״יש שמביא ראי׳ מנעמן. והפת״ת יו״ד (סי׳ קמ״ז סק״ב) אם כי שהצדיק דעת הנובית הנ״ל, אך לא הצדיק דעתו בדברי הרמ״א הנ״ל עי״ש.

ג) ואנוכי הרואה בשו״ת בנין ציון להגאון בעל ערוך לנר (ח״א סי׳ ס״ג) וז״ל השאלה, אשר שאל וכו׳ כי נדחקו ראשי ביהמ״ד לקנות להם בית לביהמ״ד ולא יוכלו להשיג רק בית שנבנה בתחלה לבית דירה ואח״כ קנאו אותו כהני האומות שעובדים ע״ז בשיתוף והתפללו שם לאליל שלהם איזה שנים אבל לא הביאו שם שום תמונת ע״ז ועתה מכרוהו אם מותר לעשות בית זו לבית מדרש לתורה ולתפלה. הנה מצד איסור הנאה ודאי אין חשש וכו׳ כיון שמכרוהו בטלוהו וכו׳ אכן אם מאוס לגבוה או לא, תלוי בפלוגתא דלפי מש״כ המג״א (סי׳ קנ״ד סקי״ז) בשם הרא״מ בבית שעבדו שם ע״ז אין בו משום מיאוס להשתמש בו דבר שבקדושה אבל העיר שם בדגול מרבבה שמהתוס׳ במגילה (דף ו׳ ע״א) משמע שס״ל אסור. ולכן הי׳ נראה קצת לאסור אם לא מצדדי היתר דלאו ע״ז ממש נשתמש הבית, דב״נ לא מצווים על השיתוף וגם לא הכניסו בתוכו ע״ז ממש, מכ״מ הרי התפללו בו לאליל שלהם והאומר לע״ז אלי אתה והמקבלו לאלוה אפי׳ שלא בפניו גם כן מקרי עע״ז כדילפינן בסנהדרין (דף ס״ג) וכו׳ ולכן לכתחילה ודאי יש להחמיר. אבל לעת הצורך כדאי (כצ״ל), הרא״מ לסמוך עליו בנדון זה שלא נבנה הבית לכתחילה להיות בית ע״ז רק להיות בית דירה ולא נקרא שם עע״ז עליו י״ל דגם להתוספות לא נקרא מאוס, עכ״ל. הרי שלך לפניך דלכתחילה יש להחמיר ורק לעת הצורך באם המקום נבנה לכתחילה לא לבית תיפלתם אלא נעשה בית תיפלתם רק אח״כ, ועתה הוא עת הצורך כנ״ל, וגם לא הכניסו שם ע״ז ממש היה מקום להקל, אבל לכתחילה יש להחמיר גם בכה״ג. וע״ע בשו״ת מנחת אלעזר (ח״א סי׳ נ״ג אות ג׳) שמתפלא על הגה״ק מהר״י אסאד (שו״ת יהודה יעלה יו״ד סי׳ ק״ע) שמיקל בע״ז כיום שאין זה ע״ז ממש, וע״ז תמה בתמיהה רבה מדברי הרמב״ם סוף (צ״ל פי״א ה״ז) הל׳ מאכלות אסורות שכתב להדי׳, אבל הנצרים עובדי ע״ז הן וסתם יינם אסור בהנייה.

ד) סוף דבר עצתי להרב חיטריק דאם רק אפשרי הדבר, הרי ע״ז נאמר, הרחק מן הכיעור ודומה לו ואין לכתחילה להקים בית כנסת ובית מדרש במקום שהיה בית תיפלה, אך באם הוא עת צורך (ועליו לשקול זאת האם אכן כן הוא) והמקום לכתחילה לא היה בית תיפלה, כלומר לא נבנה לשם כך, רק אח״כ נקנה לכנסי׳ שלהם, וגם לא מכניסים שם ע״ז ממש יש למי שרוצה לסמוך להקל, אך עכ״ז המחמיר תבא עליו ברכה כי במיני הע״ז שהם משתמשים איני בקי כלל ב״ה וב״ש, וכאמור הרמב״ם קורא אותם עובדי ע״ז ועל כן יש להימנע מזה, ואי״ה רוח

והצלה יעמוד וכו' ממקום אחר להגדיל תורה ולהאדירה ולשמור דרך ה' גם כאשר מדובר לעשות צדקה ומשפט והבן.

הכו"ח תוך צפי' לדבר ישועה ורחמים על עמו ונחלתו בכלל כל ישראל, מו"מ במשנה ברכה והצלחה

אברהם יפה-שלזינגר

רב ואב"ד דפה

הגאון הגדול רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
אב"ד ד'הומנא קווינס ניו יורק
מח"ס מנחת חן

אשה שעשתה הפסק טהרה ויצא נקייה ולפני השקיעה ראתה כתם פחות מכגרים אם סותר ההפסק טהרה

בס"ד יום חמישי פ' חיי שרה תשפ"א לפ"ק

שלומים מרובים כטל וכרביבים, לכבוד מע"כ ידידי החשוב והמפואר, הרה"ג חריף ובקי בחדר"ת, מרביץ תורה ברבים, כש"ת מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, ראש כולל, ומו"צ בירושלים עיה"ק מחבר ספרים החשובים "אהל יעקב" בכמה מקצועות בהלכה.

בדבר השאלה אשה שעושה הפסק טהרה בזמן הנכון, וכבר לפני השקיעה היא רואה כתם פחות מכשיעור, האם זה סותר את ההפסק טהרה, כי עד כאן לא מצאנו מקום לחלק בין הפסק טהרה לז' נקיים כלומר כל זמן שהכתם פחות מכשיעור אין לטמא, אלא שיש לעורר על פי סברא שאולי באמת זה מגלה שלא היתה כאן סתימת המעיין לגמרי, ומצאנו דוקא בפוסקי זמנינו מבוכה גדולה ביניהם, וא' צריכים לדעת איך פוסקים למעשה מאחר וכבר קבלנו השאלה כמה פעמים, וב' את"ל שנחמיר לכתחילה, האם זה פשוט לעת הצורך אשה שצריכה להתחיל מיד את הז' נקיים או שקשה לה כגון אחרי לידה שכבר עבר זמן רב שלא טבלה, שנוכל להקל בשופי בזה או לא. צירפתי כאן קונ' שנשלח אלי מרב שחיבר ספר תא חזי בענין הנ"ל והוא הביא שם הרבה מחמירים, למרות שיש צד גדול להתיר, ולכן צירפתי כדי שמורינו הרב שליט"א יכול לראות במה דנו פוסקי הזמן.

תשובה

א) הנה בקונטרס הנ"ל הביא מכמה פוסקי הזמן שהחמירו בכתמים שמצאה האשה לאחר הפסק טהרה בין זמן ההפסק עד לאחר צאת הכוכבים. והביא פסק הלכה מהגאון רבי נסים קרליץ זצ"ל שהחמיר בזה (הו"ד בספר שערי נישואין, עמוד רס"ח) וכתב שם וז"ל: היות שההפסק שהוא לפני שקיעה מועיל רק מטעם חזקה שהסתיים היום בטהרה (כדלעיל סעיף י"ג, שאם בדיקת ההפסק נקיה הרי זה סימן שנגמר כעת דם הנדות, ומן הסתם תשאר במצב הזה עד סוף היום), לכן אם ראתה לאחר מכן לפני הלילה מעט דם, אפילו כתם באופן שמצד דיני כתמים הדם טהור, (כגון פחות מכגריס או על בגד צבעוני וכדו'), הרי זה חסרון בחזקת הטהרה, (ואף שיש במה לתלות הכתם, מ"מ כל תליה היא רק מספק, אבל כאן שצריך בירור על טהרתה, צריך לחשוש גם לאידך גיסא, שמא אין דם הכתם בא מהתליה, אלא שהוא עדיין מדם הוסת שלה, ואין ההפסק

טהרה עולה לה, עי' שם. וכן חתם על פסק זה הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א, וכתב "פשוט וברור שהוא כן, ומי שמתיר את זה עתיד ליתן את הדין".

ב) ועוד הביא שם בקונ' הנ"ל מראש בית הוראה, ששהיא צריכה לחזור ולעשות הפסק, דעדיין לא יצאה מחזקת רואה. והטעם פשוט, שמה שכתם אינו מטמא, אינו מפני שאנחנו חושבים שהוא לא מהמקור, אלא שכיון שהוא בלי הרגשה והטומאה היא מדרבנן, לא יכלו רבנן לאסור דבר זה, דא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה (בזמנם שהיו מצויין מאכולות), וכמבואר להדיא בגמ', וכיון שהוא רק היתר שאמרו לתלות במאכולות וכו', אין לנו בחידוש זה אלא ששבעה ימים שלמים וכו', לא נפסול אותם בגין כתם, אבל אין הפשט שכתם אינו דם, אלא הפשט הוא רק שאין בכוחו להופכה לטמאה אחרי שיש לנו חזקה שהיא כבר הפסיקה לראות, וכדי לצאת מחזקת רואה היא צריכה להפסיק לראות בפועל, אטו נעקם את השכל לומר "שהפסיקה לראות" כאשר עדיין היא רואה כתמים וכו', הרי היא מפריע לחזקת שאינה רואה, ויש לעשות שוב הפסק טהרה עכ"ד.

ג) אולם לענ"ד אין זה דבר פשוט להחמיר בהחלט ולטמא כל הכתמים אחרי ההפסק טהרה עד זמן צאת הכוכבים, דמלבד שלא נתבאר חידוש זה בספרי ההלכה, דכל כהאי ודאי בעינן לפרושי בהדיא, דאחרי הפסק טהרה לא מקילין תורת כתמים, אלא גם נסיתי וחקרתי אצל כמה גדולי הוראה, וכולם הורו ופסקו בפשיטות דאשה שמצאה כתם אחרי ההפסק טהרה באופן שמצד דיני כתמים הכתם הוא טהור, אין זה פוסל את ההפסק טהרה.

ד) וכן מובא בקובץ פליטת סופרים (ח"א עמוד רמ"ו) שהעיד הרב אהרן רובינשיין, ר"מ דישיבה אור תורה, ומו"ץ בירושלים ששמע מהגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, באשה שנעשתה הפסק טהרה ואח"כ מצאה דם על המוך, ונתברר לה שיש לה מכה, הרי פשוט דתולין הדם שעל המוך במכתה וסופרת ז' נקיים, וכתב שם, ששמע כן מהגרי"י פישר כמה פעמים שאמר לו בפשיטות, דכיון דהמוך הרי לא מעכב, א"כ אמרינן דדל מהכי המוך שתולין אותו במכתה, והרי אית לה הפסק טהרה, ומעתה ניחזי אנן, הלא בהפסק טהרה עצמו לא תלינן במכה, כמו שכתב החוות דעת (סימן קצ"ו ס"ק ג') דהפסק טהרה צריך שיהא ודאי טהור ולא סגי שאינו טמא, ולכן אין תולין במכה בהפסק טהרה דהיא צריכה לברר שפסק מעיינה וליכא. [וכן משמע גם דעת האבני מילואים בתשובה כ"ג, וכמ"ש הלחם ושמלה כאן, וכ"כ הבית אפרים (סימן מ"ח), והוסיף שם, שאפילו אם היא מרגשת שזב עתה גם ממכתה גם כן לא עלתה לה להפסק טהרה, דאכתי איכא למיחוש שמא טיפת דם נדה מעורב בו, (והו"ד בבדי השלחן סימן קצ"ו בביאורים ד"ה כדי שתפסוק בטהרה, עמוד רפ"ז].

ה) ומכל מקום פסק הגאון רי"י פישר בפשיטות דבמוך אינו כן, והיינו דבמוך תלינן אותו במכה, וסמכינן על ההפסק טהרה, דכיון שההפסק טהרה עלה בטהרה כבר איתחזק בזה חזקת טהרה, ושוב לא מחמירין בתוך ותולין אותו במכה, וזה מפורש דלא כמו שכתב בקונטרס הנ"ל (של

המחבר ספר תא חזי) דאין לאשה חזקת טהרה עד לאחר בדיקת המוך, ולכן אף לבדיקת מוך דחוק אין מועיל תליה, דלא הוחזקה בטהרה רק בצירוף המוך.

ו) ולפי זה נמצא שאם רואה כתם פחות מכשיעור או על בגד צבעוני לאחר שעשתה הפסק טהרה באופן שמצד דיני כתמים הוא טהור, אין זה פוסל את ההפסק טהרה, דעל ידי ההפסק טהרה כבר הוחזקה בטהרה.

ז) וכן בנוסף לזה מובא עוד שם בקובץ פליטת סופרים הנ״ל פסק הוראה מחודש תקנה לנשים בעסק טהרתן, וכתב שם, ״דהנה הרי מעשים בכל יום שאשה עושה הפסק טהרה ומסתפקת אם היא כשרה אם לאו, אלא שהיא חוששת שאם תעשה עוד בדיקה שתסרוט את עצמה ותצא דם מכה וזה מעשים בכל יום, ולדברינו הנ״ל יש עצה פשוטה, והוא שתעשה עוד בדיקה ולא תסתכל כלל על הבדיקה ותשמור אותו, ואם החכם מטמא את המראה הראשון הרי יש לה המראה השני ותראנה להחכם ואפשר דהוי מראה כשר ותעלה לה להפסק טהרה, ואם החכם מטהר המראה הראשון הרי יכולה לזרוק המראה השני ולא להסתכל עליו כלל, דהרי יש חשש שתהא עליו דם מכה, וכשהצעתי הדברים לפני הגאון הגדול ר׳ יעקב בלוי אמר לי שהוא תקנה ועצה נפלאה, עי׳ שם.

ח) הרי מבואר פסק הוראה מהגר״י בלוי זצ״ל דכשיש לה בדיקה אחרת אחרי ההפסק טהרה שעלה בטהרה, הרי יכולה לזרוק המראה השני, דהרי יש חשש שתהא עליו דם מכה, ולכאורה פסק זה נכון אך אם נימא דעל ידי הפסק טהרה כבר הוחזקה בטהרה, ולכן אינה חייבת להסתכל על בדיקה השני׳, אבל את״ל כמו שכתב בקונטרס הנ״ל (של המחבר ספר תא חזי), דאין לאשה חזקת טהרה עד לאחר בדיקת המוך, א״כ מהיכי תיתי להתיר לה לזרוק בדיקה שכבר יש לה תחת ידה ולא להסתכל עליו כדי למנוע מציאת חשש דם, הלא אדרבה ואדרבה, כיון דעדיין אין לה חזקת טהרה, איך אפשר להעלים עין ולזרוק בדיקה שישנה בידה, ועכ״ח מוכח ומבואר שגם דעת הגר״י בלוי זצ״ל, דעל ידי הפסק טהרה כבר הוחזקה בטהרה, ולכן מותרת לזרוק בדיקה השני׳ ולא להסתכל עליו.

ט) וכן כתב להתיר דיני כתמים אחרי ההפסק טהרה בספר תורת הטהרה (עמוד ט״ז) שכתב וז״ל: ואשה שעלולה לראות כתמים בתוך ימי שבעה נקיים, יכולה להקל אף לכתחילה ללבוש בגדי צבעונים נקיים וכו׳, שאינם מקבלים טומאת כתמים כלל, כדי שאם תראה כתם, שלא בהרגשה לא תסתור ספירתה, ותוכל להמשיך בספירת שבעה נקיים, ויכולה להקל בזה אפילו מיד אחר בדיקת הפסק בטהרה, ובמשך כל ימי שבעה נקיים״, עכ״ל.

י) ועוד נראה להביא ראיה דעל ידי הפסק טהרה כבר הוחזקה בטהרה אפילו קודם בדיקת המוך, דהנה נודע מה שכתב בפתחא זוטא (סימן קצ״ו סוף ס״ק ו׳), דאף דבסימן קפ״ח מחמירין בהפסק טהרה בצבע גע״ל (צהוב הנוטה לזהב), הני מילי בבדיקת הפסק טהרה, אבל במוך דחוק אין להחמיר כיון שיצאה מחזקת טומאה בבדיקה הראשונה, וגם הגר״ש וואזנר זצ״ל הביא הפתחא זוטא הנ״ל בשיעורי שבט הלוי (סימן קצ״ו סעיף ב׳, ס״ק ב׳) והיינו דדברי הפתחא זוטא הם

סוברים על דברי החכמת אדם (כלל קי"ז דין ט') שכתב להחמיר על געהל בהפסק טהרה, ועל זה כתב הפתחא זוטא דבמוך דחוק גם החכמת אדם יודה להקל, כיון שיצא מחזקת טומאה בבדיקת ההפסק טהרה.

יא) ועיין באגרות משה יו"ד חלק ד' (סימן י"ז אות ו') שכתב דמלשונו של החכמת אדם משמע כדברי הפתחא זוטא עי' שם, ובאמת הפתחא זוטא חזר שוב על דבריו (מה"ת סוף ס"ק ב') וכן הסכים בשו"ת לבושי מרדכי תליתאי חלק או"ח (סימן נ"א אות ב'), וכן הביא בספר גופי הלכות (סימן קפ"ח במשנת סופרים סוף אות ב') מספר מקוה ישראל ע"ג. בשם הגה"צ בעמח"ס מאור יהושע וכ"כ בפותח שער (סימן ב' סעיף ז'), ובספר חק וזמן (פרק א' עמוד נ"ו) מביא מהגרש"ז אולמן שאמר שכן היה מורה ובא הגר"ש וואזנר זצ"ל, וכן הגאב"ד מדעברעצין זצ"ל היה מורה כדברי הפתחא זוטא.

יב) ולפי זה הנה מדברי הפתחא זוטא הנ"ל, הרי מפורש דלא כמו שכתב בקונטרס הנ"ל (של המחבר תא חזי) הסובר דאין לאשה חזקת טהרה עד לאחר בדיקת המוך, ולכן לשיטתו מחמירין במוך כמו בהפסק טהרה, לכן לשיטתו אף לבדיקת מוך דחוק אין מועיל תליה, דלא הוחזקה בטהרה רק בצירוף המוך, אולם מדברי הפתחא זוטא מבואר להדיא דלא כן, והיינו דדוקא בהפסק טהרה מחמירין במראה געהל לפי החכמת אדם, דעדיין לא יצאה מחזקת טומאה, משא"כ במוך דחוק אין להחמיר כיון שיצאה מחזקת טומאה על ידי בדיקת ההפסק טהרה.

יג) ולפי זה נמצא דאשה שעשתה הפסק טהרה וראתה כתם באופן שמצד דיני כתמים הוא טהור, אין זה פוסל את ההפסק טהרה, דעל ידי ההפסק טהרה כבר הוחזקה בטהרה.

יד) כן היה נראה להלכה, אולם לכתחילה יש לצדד להחמיר לכתחילה, שהרי דעת מרנן ורבנן הגאון ר' עובדי' יוסף זצ"ל כמבואר בשו"ת מעין אומר חלק ז' (סימן קצ"ג) דגם במוך דחוק אין תולין במכתה, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כמ"ש בספר משמרת הטהרה חלק א' (פרק ה' הלכה ב' ציון 9) הגרמ"מ קארפ ששמע מהגרי"ש אלישיב דאף לבדיקת מוך דחוק אין מועיל תליה, שעדיין לא הוחזקה בטהרה על ידי הפסק טהרה רק בצירוף המוך. ולכן לכתחילה נראה דמהיות טוב להחמיר, אולם לעת הצורך כגון באשה שקשה לה בגלל שעומדת אחרי לידה וכבר עבר זמן רב שלא טבלה בכה"ג נראה שיש להקל ולטהר כתמים כרגיל אף שנמצאו אחר הפסק טהרה.

הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט"א
גאב"ד אופקים
מח"ס שערי תורת הבית ושא"ס

תשובות בכמה ענינים

לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקוצילם שליט"א מח"ס סדרת ספרי הלכה אהל יעקב היושב על התורה ועל העבודה, ירושלים ת"ו

גדרי בורר בשבת

שאלה: בהלכות בורר נשאלתי מאמא א' שרוצה ללכת לישון בשבת בצהרים ורוצה שבנה הבחור יעיר אותה, אבל הוא לא בבית כעת ואינו יודע באיזה שעה להעיר אותה, היא חשבה להניח לו סימן כשתחזור לבית מספר ממגנט על המקרר שאז הוא יבחין להעיר אותה בשלש, אבל היא הסתפקה בזה כי הרי היה להם קופסא מלאה של מגנטים וכדי לברור אותו שרוצה היא צריכה היתר של לאלתר, והסתפקה האם הבורר הוי לאלתר כי מצד אחד היא יכולה מיד אח"כ ללכת לישון, ומצד שני אולי כל המעשה ברירה רק בשביל הבן ומי יודע מתי יחזור לבית, וצ"ע? כי הרי יש בשימוש מיידי אחרי הברירה אבל תועלת העיקר ותכלית הברירה רק תהיה לאחר זמן לכאורה?

ובאותו ענין נשאלתי מה הדין לגבי אחד שיש לו כמה צלחות מהם בשרי ומהם עם תבשיל חלבי, ורוצים להניח פתק שכתוב עליו חלבי כדי שאחרי כמה שעות יגיעו הזוג לביתם כשהם לא תהיו ואז ידעו מה חלבי לדעת לא לאכול אותו כיון שהם עדיין בשרי, האם מותר להם כעת לברור הפתקים שכתוב עליהם חלבי ולהניחם על הצלחת בשביל האורחים שלהם שרק יראו את זה אחרי כמה שעות, והבעל הבית כבר לא תהיה אז בבית.

אח"כ ראיתי בספר מאור השבת חלק א' שהגרשז"א זצ"ל פסק שמותר לברור סכו"ם כדי שהשלחן תראה יפה אע"פ שלא אוכלים עד זמן מאוחר יותר. וחשבתי אולי ה"ה בנידון לעיל של המגנט שהאמא רוצה ללכת לישון, ואולי גם כן לגבי הפתק אבל צריך לי עיון הרבה?

תשובה: לגבי הפסק של הגרשז"א כעין זה כתב בחוט שני חלק ב' (עמוד ע"ח) שמותר לברר מפה מבין המפות כדי לפרוס על השלחן מיד, אף שאין בדעתו לאכול לאלתר, כיון שיש בה שימוש לאלתר לנוי הבית. ומ"מ יש הבדל ביניהם, דפריסת מפה היא ודאי נוי לבית אבל סידור סכו"ם על השלחן לא לכל אחד דבר זה נחשב נוי לבית.

ולענ"ד נראה שאם באמת הכוונה בסידור הסכו"ם כעת היא כדי שהשלחן יראה יפה יש מקום להתיר. אמנם חוששני שהנשים היקרות ינצלו דבר זה ויסדרו הסכו"ם על השלחן כמה שעות לפני הארוחה ויאמרו שעושות כן בגלל שרוצות שהשלחן יראה יפה, בזמן שעיקר כונתם היא לחסוך זמן לפני האכילה.

ולענינינו נראה לענ"ד שבשאלה הראשונה אפשר לברור המגנט הדרוש, כי עיקר הכוונה בזה היא בכדי שהיא תוכל ללכת לישון כעת וממילא הברירה היא עבור לאלתר. אבל בשאלה השניה עיקר הטעם של הנחת הפתקים החלביים הוא להציל הזוג מאיסור אכילת חלבי תוך שש שעות לאכילת הבשרי, וזוהי ברירה לצורך אחר זמן ואסור.

עוד כתב החוט שני שם, אסור לברור אוכל מן התערובות כי לחמם או לקרר אותו לצורך אכילה ושתיה שתהיה לאחר זמן, דהלאלתר צריך שיהיה סמוך לסעודה, ולא סמוך להכנות הסעודה. וכן אין לברור לתינוק אוכל שאינו נצרך לו עכשיו אלא לצורך יותר מאוחר, אע"ג דעכשיו יוצא מן הבית והולך עמו לטייל ולאחר זמן יצטרך התינוק לאכול.

אסור לברור ספרים ולהחזירם למקומם כשהם בגדר תערובת אף אם הוא לצורך סידור הבית. שהרי סידור הבית אינו צריך לברירת הספרים, אלא יניח את עירמת הספרים כמו שהם בתערובת במקום אחר.

וגם לענינינו הברירה היא כדי שהאשה תוכל ללכת לישון עכשיו, ומותר. אבל בשאלה השניה הברירה היא בשביל לאחר מכן, כדי כשיגיעו הזוג הביתה ידעו מה מותר להם לאכול ואסור וזה כמ"ש לעיל.

ריח רע באמצע התפילה

שאלה: באמצע תפילת שמונה עשרה נכנס לבית הכנסת זקן עם ריח מ"ר מה יעשה.

תשובה: מצד הדין צריך לצאת למקום אחר שאין שם ריח ולהמשיך תפלתו שם. ואם ימתין עד סוף התפילה עלול להיות הפסק מחמת אונס כדי לגמור את כולה, שאז צריך לחזור לראש (ראה סימן ס"ה סעיף א' ומ"ב וביאור הלכה הראשון שם).

ומה ששאל אם מותר לעבור נגד המתפלל לצורך עצמו, אפילו לצורך מצוה של יחיד. אולם אם המתפלל הוא, נמצא במקום שמגיע הריח, הרי גם לו אסור להתפלל, ואם מתפלל אין תפילתו תפילה, וממילא מותר לעבור לפניו.

ואם כבר אין ריח במקום ההוא הרי יכול להמשיך תפילתו שם בלי לעבור לפני המתפלל.

אולם יתכן מצב של ספק שאינו ברור האם כלה הריח לגמרי באופן שמותר לו להתפלל, אבל לאידך גיסא לא ברור לו האם מותר לו לעבור לפני המתפלל משום כך, ובאופן זה צ"ע מה לעשות.

בענין הל' שכנים

שאלה: אחד שיש לו בבנין מגורים חנות עבור פרסים לילדי תלמוד תורה אם מותר לפתוח את זה כששכנים מתנגדים.

הרי כבר כתבת שאין החנות צורך מצוה רק דרך אגב, ואפשר להוסיף שהוא בכלל לא התכוון לפתוח החנות לצורך מצוה רק לצורך פרנסתו [והילדים יכולים לקנות פרסים גם במקומות אחרים]. לכן נראה שאין ממש בטענתו.

אולם לאידך גיסא, מדוע השכנים מתנגדים, אף שמצד הדין הם זכאים אבל עליהם מוטל לעשות חסד עם השכן ולא להפריע לפרנסתו. אולם לא הובא בשאלה הסיבה שמתנגדים. שאם זו סיבה חזקה אין עליהם טענה, אולם אם זו סיבה קטנה, אף שהדין עמהם מ"מ אין ראוי להתנגד.

גם יתכן שיעשו הסכם אצל הרב להגביל שעות פתיחת החנות באופן שלא יפריע כל כך לשכנים. והוא יחתום לפני הרב שאם לא יקיים הפסק, עליו לסגור את החנות בלי דו״ד, על פי הוראת הרב וכדומה.

בענין תומכת לידה

שאלה: אשה יולדת הזמינה תומכת לידה ולמזלה הגיע לבית חולים מאוחר מדאי עד אחרי שהולידה האם היא חייבת לשלם לה?

תשובה: זו היא מזלה הרע של התומכת לידה ואין צריך לשלם לה, רק דמי הנסיעה לבית החולים.

שכחה להסיר ציפורין ולא לנה עם בעלה

שאלה בענין שכחה להסיר צפרון עבר הלילה אחרי הטבילה ולא לנה עם בעלה.

הנה איתא ביו״ד שו״ע (סימן קצ״ח סעיף כ׳) בהגה ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים, אפילו אם צפרון אחת נשאר בידה צריכה טבילה אחרת, וכן נוהגין.

והובא בבאר הגולה אות מג) : שמעתי היינו כל זמן שלא שמשה עם בעלה אבל לא לאחר שכבר שמשמה מפני שאפשר שתעברה, ואם באת להחמיר עליה בטבילה שנית אתה מוציא לעז על אותו ולד. וכ״כ הרב הט״ז ושכן שמע שהשיב לו גדול אחד.

וז״ל: הט״ז שם (ס״ק כ״א):ונ״ל דכל מה שמצינו שצריכה לטבול שנית בשכחה ליטול צפרון היינו כל זמן שלא שמשמה עם בעלה קודם שנזכרה בדבר, אבל אם אחר שמשמה נזכרת אין להחמיר עליה ולהצריכה טבילה שנית כיון שאין זה אלא חומרא בעלמא וכו׳, שכבר שמשמה, ואפשר שהיא נתעברה אם באת להחמיר עליה בטבילה שנית אתה מוציא לעז על אותו ולד.

והש״ך שם (ס״ק כ״ה) הביא שהמהר״ם מלובלין בתשובה (סימן פ״א) כתב, דכיון שאין זה מדינא אלא מחומרא נראה לי שלא החמירו אלא כשנמצא ששכחה צפרון א׳ מיד אחר הטבילה קודם שלנתה עם בעלה אבל אם לא מצאה כ״א עד למחר אין ראוי להחמיר שלא תוציא לעז על בעילתה. ואפילו אם לא נזקקה לבעלה אותו לילה הדבר מכוער ואין צריך טבילה אחרת אם לא נמצא שום לכלוך תחתיו עכ״ל. אולם דעת הש״ך עצמו שם דהיכא דאפשר לה לחזור ולטבול אפילו לא מצאה עד למחר יש לה לחזור ולטבול. וסיים שכמדומה שכן נוהגים להורות. אבל היכא דלא אפשר אין להחמיר כיון שעבר הלילה, עכת״ד.

והנה המשנה ברורה (סימן ש״מ ס״ק ג׳) כתב :ואשה ששכחה ליטול הצפרנים מערב שבת ואירע טבילתה בליל שבת מסיק המגן אברהם שתאמר לעו״ג ליטול ביד דהוי שבות דשבות במקום מצוה. ואם אי אפשר ביד מותר על ידו אפילו בכלי. ואם אין עו״ג נראה שיש לסמוך בשעת הדחק על הנקור שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף.

והיות שהמ״ב התיר לטבול עם הצפורנים וגם לשמש, אף לכתחילה בשעת הדחק, כ״ש כשכבר לנתה עם בעלה אפשר להקל, וכך אנו מורים בבי מדרשא.

אולם אם באו לידי חו״נ אין היתר לשמש כל שלא עבר לילה. ואם עבר לילה ולא שימשו יתכן להקל בשעת הדחק גם בלא חו״נ כדעת המהר״ם מלובלין שהדבר מכוער,

(כי מי יודע שלא שימשו). ומ"מ צריך שאלת חכם לזה כי אין דבר זה ברור להלכה, והכל לפי הענין.

ואפשר להוסיף: שלפעמים גם לדעת הש"ך אינה צריכה לחזור ולטבול. כי צריך לשאול האשה מדוע לא שמה לב ששכחה לחתוך צפרון, ועוד יותר, מדוע הבלנית שדרכה לבדוק הנשים, לא שמה לב לזה. ומצוי שלא שמו לב בגלל שהציפורן היתה קטנה, ולא הגיע עדיין לגודל שצרך לחתוך אותה. לכן אף שיתכן שלכתחילה היה עדיף לחתוך אותה, מ"מ בדיעבד שלא עשתה כן עלתה לה טבילה גם לכתחילה ואין שום צורך לחזור ולטבול.

במקום צורך גדול לעשות עיסוי אצל גבר

שאלה: נשאלתי מאשה שסובלת מכאבים נוראים בגב שלה ומאוד קשה לה לסבול את הכאבים והיא ניסתה לחפש אחר אשה שעובדת ברפואת עיסוי massage ולא מצליחה למצוא אשה - אך איש שעובד בזה היא כן מצאה ורוצה לדעת אם מותר לה ללכת שם לקבל את העיסוי שאמור למנוע הכאבים באופן משמעותי. ועוד היא הוסיפה שלמעשה במשרד חותמים על דף שכתוב שאם הרופא או מי שעושה את עיסוי נוגע במקומות בגוף שלא בהסכמת האשה היא יכולה לקחת אותו לבית משפט, וממילא יש כאן גם מירתת לכאורה, והאם מותר בכה"ג ללכת לאיש?

תשובה: כל עוד שאין חשש יחוד אפשר להקל. אבל צריך שהפטור מיחוד יהיה פטור ברור ולא לסמוך בזה על קולות, כגון אולי מישהו יכנס לחדר וכדומה. והכי טוב אם בעלה יכול ללותה כל פעם. ואין זה גרוע יותר ממה שמקילות הנשים ללכת לרופא נשים איש גם אם צריך להבדק בדיקה פנימית כשהדבר נצרך ואין רופא אשה.

אמנם מה שכתב כת"ר שאם הרופא יגע במקומות בגוף שלא בהסכמת האשה יכולה לתבוע אותו בדיניהם. לכאורה אין זה מספיק כדי להתיר, שמלבד שאשה צנועה תתבייש לתבוע דבר זה ברבים, הרי הרופא יכול לשכנע אותה שגם זה צריך בשביל רפואתה, ועוד שהפוסקים חששו באיסור יחוד גם לפיתוי האשה.

להפריד בנים שמתקוטטים

שאלה: נשאלתי מבחורה שלומדת בסמינר וכל שבוע מגיע לבית של משפחה עם ילדים ושומרת עליהם, הרבה פעמים הבנים מתקוטטים והיא רוצה להפריד אותם, והסתפקה מאחר ויש מהם מבני גיל עשר וכן מבני גיל למטה מזה ולא יודעת מתי יכולה להפריד אותם ובפרט כשמתקוטטים חזק אחד עם השני?

תשובה: מצד ההלכה ודאי מותר שהרי אין זו נגיעה של חיבה. אמנם מצד מציאות הדברים בזמנינו צריכה לשקול היטב האם כדאי להתערב פיזית בזה. א. היא עצמה יכולה לקבל על ידי מכות חזקות. ב. יתכן שמתוך הסכסוך היא תרביץ לאחד מהם ולפי חוקי הסדום של מדינה זו ההורים או הילד עצמו יכולים לתבוע אותה בדיניהם. ואף אם לא הרביצה לאף אחד אם הילד יכעס עליה ויעליל עליה שהרביצה לו, הוא גם כן יכול לתבוע אותה, ואם יקבלו גירסתו וזה מצוי היא עלולה לקבל עונש כבד.

בברכת התורה
יודה טשזנר

הגאון הגדול יוסף בנימין הלוי ואזנר שליט"א
ראש ישיבת חכמי לובלין
וראש ישיבת שבט הלוי
ודומ"ץ בזכרון - מאיר, בני - ברק

בענין כשרות המאכלים

בס"ד, יום שני פרשת חיי שרה כ"ב מרחשון תשפ"א לפ"ק,
כעת פה בין עצי היער בית חלקיה יצ"ו

לכבוד הרה"ג הנודע בשערי תורה והוראה מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א מח"ס אוהל יעקב רב ומו"צ בעיה"ק ירושלים תובב"א

אחדשה"ט וש"ת בכבוד, לא ידעתי מה ראה מעכתה"ג לפנות אלי עני אמיתי בתורה וענוותו תרביני לשמוע חו"ד, וכבודו מלא בבתי מדרשות והוראה מספריו אוהל יעקב, ומה מצא בי, אבל חונכנו שאם שואלים והפעם יש מה להשיב, אל תמנע טוב מבעליו.

הנה נשאלתי ע"י מעכ"ת בדבר כמה וכמה קייטרינג פרטיים שאין להם הכשר רק כותבים על המוצרים שלהם או בפירסומים אחרים, שכל המוצרים שלהם רק בהכשר הבד"ץ, ונראה שהציבור סומך על זה, הגם שמילתא דתמיה היא שהרי הרמ"א יו"ד סימן קי"ט סעיף א' כותב שאסור לקנות מאכל ממי שלא מכירים אותו שהוא מוחזק בכשרות, ויש מוצרים רבים שמניחים אותם בחניות או בבתי מדרשים ומעכ"ת שואל האם נכון הדבר לעשות כן.

ואענה בקוצר אמרים בהיותי מחוץ לביתי לכמה ימי מנוחה, הנה אמנם כלל בידינו שעד אחד נאמן באיסורים, וידועים דברי רש"י שכתב גיטין (ב' ע"ב ד"ה ומשני עד אחד) וז"ל שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב עכ"ל, וכעי"ז בחולין (י' ע"ב ד"ה עד אחד) עיי"ש, וביותר עי' דבריו ביבמות (פ"ח ע"א ד"ה ואמר ברי לי) וז"ל והא ודאי פשיטא לן דסמכינן עליה כל זמן שלא נחשד, דאי לאו הכי אין לך אדם סומך על בני ביתו עכ"ל.

וכבר כתב רמ"א (יו"ד סי' קי"ט סעי' א') שלא לקנות דבר מאכל ממי שאינו מוכר שמוחזק בכשרות, וכתב שם הטו"ז (ס"ק ב') שהגם שהרמ"א בד"מ כתב שהמנהג לסמוך בעניני כשרות גם על מי שאין מכירין אותו, מדלא העתיקו הרמ"א בשו"ע ש"מ שלמעשה אין לנהוג כן, והוסיף על זה הטו"ז, שנכון הוא שלא לסמוך על מי שאין מכירין אותו היות ואנו רואים קלקול הדורות ולא אכשור דרי עכ"ד.

אמנם כי כן הוא, אך כל זה לא איירי בבני אדם שיש להם נגיעה, כמו בעל חנות, ובעל עסק, או בעל בית השחיטה וכל הדומה לזה, כי פשוט אצלי כביעתא בכותחא שאין לסמוך לא על בעל הבית ולא על מי שסומך

על בעל הבית, אפילו רק 'מפעם לפעם', כי רש"י לא נתכוין מעולם על סוג אנשים אלה כי יש להם נגיעה מחמת פרנסתם, והנסיונות שם גדולים עד למאוד לספק סחורה לקונים, ומחמת נגיעת ממון זו נגרעת נאמנותם.

שו"ר פה בביהמ"ד תשובת בעל השואל ומשיב בענין האתרוגים של מוהר"מ מינץ זצ"ל שרצו לפסלו מחשש מרוכבים, ובתוך דבריו שם הוא נו"נ בין שני סברות, מצד אחד יש סברא דתגר לא מרע אומנתיה, וה"ה אכסנאי שלוקח ממון בשכרו לא יפגום עצמו ויאבד חזקת כשרותו, ומאידך גיסא יש סברא שהתגר בשל עצמו לא יהא נאמן כיון שהוא נוגע, ומאוד נראה ממהלך דבריו שרק במילתא דעבידא לגלויי שייך סברא דלא מרע אומנתיה עיי"ש.

ונמצא לפ"ז בכל אלו המאכלים שכתוב שהכל בהכשר הבד"ץ זה דבר שאינו עומד להתגלות, כי אין על זה סימנים או הוכחות שנדע האם קנה את הבצל בחנות תחת פיקוח הבד"ץ לתרומות ומעשרות וכו', או שקנא בשוק תחת הכשר הרבנות וכיו"ב, מי יודע איך נראין התרומות ומעשרות וכיו"ב.

גם בערוך השולחן כתב לבאר שיטת הרמב"ם (פי"א ממאכלות אסורות הל' כ"ה כ"ו) שהיא מקור דברי הרמ"א הנ"ל, עפ"י דברי הגמ' (ב"ב פ"ט ע"א) והרמב"ם (סוף פ"ח מהל' גניבה) שב"ד צריכים לשלוח מפקחים על המדות והמשקלות, וכתב ע"ז ביאור טעמם משום שאע"ג שאין אדם מישראל חשוד על הגניבה וכו', מ"מ החנונים מפני שהם מוכרים תמידים תקף להו יצרייהו דממונא וכו', וסברא זו שייכא מאוד גם בנידון דידן.

עוד ראיתי בדרכי תשובה (סי' קי"ט ס"ק ז') שהעתיק בשם בית לחם יהודה (ריש סי' קי"ט) שכתב שתקנת הארצות שלא לקנות שום דבר מאכל רק אצל מי שיש לו כתב הכשר מהרב וכיו"ב עיי"ש, גם בחיי אדם (ריש כלל ע"א) כתב שלא לסמוך על אדם שאינו מוכר שמוחזק בכשרות.

גם יש לקחת בחשבון שאר שיטות הראשונים שאמרו טעמים ומקורות שונות, להא דעד אחד נאמן באיסורים, יש בזה הרבה מו"מ בזה אם ניתן לסמוך באופן כזה שהבעלים עצמם הם מעידים, והם כל מטרתם להרויח ממון, וגם אין כאן הגדר דאין אדם חוטא ולא לו, שהרי בהחלט שזה 'לו' דהיינו לצורך ממונו, ובפרט אי נקיטנא כהני דסברי שנאמנות העד אחד היא מדיני עדות, פשוט שיש לדון אם יש לו נאמנות, היום שיש כאן חשש נגיעה באופן חזק כל כך, ודי בזה.

ובפרט להני פוסקים דסברי שהריעותא של נגיעה אינו משום שנעשה כקרוב ובעל דבר, דלפ"ז ליכא ריעותא שהרי בעדות איסורין יכול להיות גם קרוב ובעל דבר, אלא שהטעם משום חשש משקר, וזה שייך בהחלט גם בעדות איסורין, והנסיון והמציאות בזה יותר ממאה עדים שיש חששות רבות של שקר וגניבת דעת בזה (עי' ש"ך, סמ"ע קצות, ונתיבות ריש סי' ל"ד ובקוב"ש כתובות אות נ"ז, ואכ"מ).

צא ולמד מש"כ הרמ"א (יו"ד סי' י"ח סעי' י"ח) שישלמו לשוחט גם על הטריפות, כי אם יקבל רק על הכשרות חיישינן שיבוא להקל להכשיר כדי לקבל שכרו, וראה מה שכתב הרב בשו"ע שלו החונה סביב שם (ס"ק כ"ח) דאיכא חשדא במי שלוקח בתורת

שכר או מתנה אפילו מועטת, שמא יורה שלא כהוגן, ועוד מה שהאריך בקונטרס אחרון שם (אות י׳) עי׳ היטב.

והנני בזה דוש״ט כה״י ויה״ר שיזכה להגדיל תורה להאדירה, ותהא הוראתו מועלת ומקובלת, ויקרב לבם של ישראל לשמירת התורה והמצוות כדת כראוי וכנכון.

כוח״ש קטן שבמורים
יוסף בנימין הלוי ואזנר

בשולי המכתב אבקש להוסיף: ולענ״ד יש כאן לבעל נפש לחוש לחשבון נוסף לכל הנ״ל, שאין זו עדות איסורים בלבד, כי היא גם עדות הנוגעת לריווח ממון, כי כל מי שאין עיקר ההתעסקות למאכלו כמו שרש״י מדבר מבית פרטי שאחד אוכל בבית חבירו, או בביתו שלו, רק כאן שעיקר ההתעסקות היא לשם הרווחת ממון, וכל הוראת איסור יכולה לגרום לו הפסד גדול מאוד, וכמה וכמה עובדות ידועים בזה, ובכגון דא שהעדות אינה נוגעת לאיסורים בלבד רק יש לה תוצאות גם בדיני ממונות, יש מקום לחוש שלא להאמין לו.

וכבר נו״נ בזה גדולי האחרונים שעדות איסורין שיש ממנה תוצאה לענין ממונות, הגם שעיקר הנידון בתוצאה ממונית שהיא להפקיע ממון מחבירו, מ״מ יש בזה גם נפ״מ לנידון דידן שהיא ענין של הרווחת ממון, עי׳ מש״כ הר״ן ושאר ראשונים בזה (בסוגיא דסנהדרין ל׳ ע״א ת״ר אמר להן אחד אני ראיתי את אביכם שהטמין מעות וכו׳, ועי׳ מו״מ בזה בש״ש שמעתא ו׳ פ״ד, ובקה״י סנהדרין סי׳ ט״ז, בדפו״ח סי׳ י״ח ועוד הרבה), הגם שבקל יש לדחות נקודה זו כי רוב אחרונים מקילים גם בההיא, וכ״ש כאן שאין זה מוציא ממון מחבירו, מ״מ מדברי הש״ש ועוד שחששו וחפשו דרכים שונים ליישב כמה דינים שמאמינים לע״א גם כשיש שם תוצאה ממונית, בעל נפש ראוי שיחוש לזה.

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ושא"ם, ירושלים

חקרי הלכות בענין לימוד בזמן ניטל

אורך ימים ושנות חיים למע"כ הרה"ג המפורסם, חריף ובקי להפליא ומעלה פנינים יקרים רבי מרדכי ציון שליט"א, מח"ס רבים שמועה טובה שמעתי מידידי הגאון המפורסם רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, שמע"כ שליט"א, עומד להוציא ספר שלם בעניני ניטל, ובדרכו בכל ספריו מקוף הנושא לכל ארכו, ואצרף לו מה שהשבתי בזה להגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א, על חקירותיו בעניני ניטל,

להרהר בד"ת בניטל

בשו"ע או"ח ס' מ"ז ס"ד המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, והמשנ"ב שם, משום דהרהור לאו כדיבור דמי עי"ש, ובביאור הגר"א שם הקשה הא גם בהרהור מקיים מ"ע דת"ת ושפיר י"ל דבהרהור צריך לברך ברכה"ת עי"ש, ובס' בד קודש למו"ר מועד א' ברכות ס"ג, כתב בדעת השו"ע דאין מברכין על הרהור, דאזיל לשיטתו במש"כ הבית יוסף או"ח ס' תל"ב דאין מברכין על ביטול חוץ שהוי במחשבה ואין מברכין על דברים שבלב, וה"ה אין מברכין על הרהור ד"ת עי"ש, ועפ"ז שפיר י"ל שמקיים מ"ע דת"ת בהרהור, ומ"מ אין מברכין אלא על מ"ע שיש בה מעשה, ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ח אות כ"ה בארוכה, ואמנם בשו"ע הגר"ז הל' ת"ת פ"ב ס' י"ב, שאין יוצא יד"ח ת"ת בהרהור ובעי דווקא דיבור ואם אין מוציא בפה לא קיים מ"ע דת"ת עי"ש.

וא"כ ה"ז נפק"מ במהרהר בד"ת בזמן ניטל אם שרי, ולמש"כ בשו"ע הגר"ז יהא שרי להרהר בד"ת כיון שאין מקיים מ"ע, וכ"כ לתלות בס' שדה צופים סנהדרין מ"ג ע"א, אם שרי להרהר בד"ת בזמן ניטל דתליא אם מקיים מ"ע דת"ת ע"י הרהור, וגם בס' ישראל והזמנים ח"א עמ' תש"ב כתב להסתפק אם מותר להרהר בד"ת בליל ניטל, וכתב לתלות במח' הפוסקים אם יוצאין מצות ת"ת בהרהור, והביא משו"ת הד"ר ס' י"א שבליל ניטל אין מקפידין רק שלא ללמוד מתוך הספר אבל בעל פה מותר ללמוד, ובהרהור ודאי אין שום חשש יעו"ש.

לראות עד בדיקה ולפסוק בזמן ניטל

ויש לדון אם מותר לרב לראות עד בדיקה בזמן ניטל, דע"י שיבדוק יבוא לידי הרהור בד"ת, וכן לפסוק בד"ת אם שרי בזמן ניטל אם הוי כת"ת, ואולם י"ל עפמש"כ הרמ"א או"ח ס' מ"ז ס"ד, שיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם, וכתב המשנ"ב שדווקא לפסוק דין בין בעלי דינין דאינו צריך לימוד שרי לפסוק עיקר הדין, דאינו אלא מהרהר בלבו, והביא דהגר"א פליג וס"ל דלא גרע מהקורא

מקרא בלבד דצריך לברך, ואפי׳ בהרהור בלבד מחמיר הגר״א שלא להרהר כ״ז שלא בירך ברכה״ת עי״ש, וא״כ יל״ד אם שרי לפסוק על עד בדיקה ולהוורות בפה אם הוי כד״ת וגם בזה יבוא להרהר בד״ת, ועי׳ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ג ס׳ ל׳ אם שרי לראות עד בדיקה בבית הכסא עי״ש.

שמיעת ד״ת בזמן ניטל

והלום ראיתי בס׳ ישראל וזמנים ח״א עמ׳ תש״ג סוף אות ב׳ שכתב להסתפק אף אם נימא דשרי להרהר בד״ת בזמן ניטל, מהו לשמוע ד״ת, ממי שאינו חושש ולומד בניטל, [או שמחזיק ניטל אחר], אם אמרי׳ שומע כעונה, או״ד ל״ה כעונה ממש, ועוד שהשומע לא מתכוין לצאת בשמיעתו ולא אמרי׳ שוכ״ע אא״כ יש כוונת שומע ומשמיע עי״ש. והנה התוס׳ ברכות כ׳ ע״ב, דנאסר לבעל קרי אף שמיעה דשומע כעונה עי״ש. הרי ששוכ״ע עדיף מהרהור די״ל דהרהור לא נאסר לבע״ק, ומ״מ, ע״י שמיעה אסור. וחזינן דשוכ״ע עדיף וחמיר מהרהור, די״ל דשמיעה הוי כדיבור, וא״כ שפיר י״ל דיהא אסור לשמוע ד״ת בזמן ניטל, וע״י מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״א ס״ח אות י״ז אם השומע ד״ת צריך לברך ברכה״ת עי״ש, ומש״כ בעל האבני ישפה זצ״ל במכתבו אלי והו״ד בקובץ יתד המאיר סיון תשע״ד ס׳ קס״ג, ובס׳ וישמע משה ח״ג ס׳ י״ב הביא ממרן הגר״ח קנייבסקי להחמיר לשמוע קלטת ד״ת לפני ברכה״ת, ומש״כ הגר״א גניחובסקי זצ״ל בס׳ בנתיבות ההלכה מ״ט עמ׳ 59, ובשו״ת משיב נבונים ח״ב ס׳ ס״ה ובשו״ת אליבא דהלכתא ח״א ס״ח, ובשו״ת ודרשת וחקרת ח״ו יו״ד ס׳ נ״ט ובס׳ דברי שמואל מועדים עמ׳ קפ״ג ובס׳ כאייל תערוג תפילה עמ׳ קכ״ז ובשו״ת הלכתא מאורייתא ח״ג עמ׳ א׳ שכ״א ובשו״ת אבני דרך חי״א ס״ה ובשו״ת תורה מציון ס׳ ט״ו, יעו״ש. בספר עטרות נבונים סימן ד׳.

כתיבת ד״ת בזמן ניטל: וכתיבת סת״ם

וראיתי בתשו׳ מבשר טוב ח״ב יו״ד ס׳ ע״ג, שנשאל אם מותר לכתוב ד״ת בליל ניטל, וכתב למש״כ השו״ע או״ח ס׳ מ״ז ס״ג שהכותב ד״ת צריך לברך ברכה״ת, והלבוש שם, משום שעושה מעשה, א״כ ה״ה שאסור לכתוב ד״ת בזמן ניטל יעו״ש, ולכאו׳ היה מקום לתלות בזה אם שרי לכתוב ד״ת בזמן ניטל אם כתיבה כדיבור אם לאו שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ ז׳ אות ב׳, ואם נימא דכתיבה לאו כדיבור וכמו שהשיב מרן בס׳ מועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ שפיר יהא שרי לכתוב ד״ת בזמן ניטל דאי״ז כדיבור, ומש״כ השו״ע דהכותב ד״ת צריך לברך ברכה״ת זהו משום דבהרהור אין מברך דלא עביד מעשה וע״י כתיבה עביד מעשה שפיר מברך ע״ז.

והלום ראיתי בשו״ת דברי אור ח״ב ס׳ ס״ג שנשאל בענין כתיבת סת״ם בליל ניטל, והביא להט״ז או״ח ס׳ מ״ז סק״ב הא דכותב ד״ת צריך לברך, היינו שכותב או מעתיק ומכוין ללמוד אז שפיר מברך, אבל סופר שמעתיק ספר וכוונתו לעשות פעולה להרויח ממון אין לו לברך תחילה עי״, והמג״א ס׳ מ״ז סק״א, דסופר המעתיק ואינו מבקש להבין מה שכותב א״צ לברך גם אם מוציא התיבות בשפתיו כיון שאינו מבקש להבין, וכ״כ בישועת יעקב או״ח ס׳ מ״ו סק״ח, במגיה ס״ת לראות החסירות והיתירות א״צ לברך ברכה״ת שזה לא נקרא עוסק בתורה עי״ש, ומסיק בדברי אור שם, דמותר לכתוב

סת"ם בליל ניטל עי"ש, וכן ראיתי בס' הליכות אמרי סופר ח"ב עמ' ת"ה דשרי לכתוב סת"ם בזמן ניטל עי"ש, ואולם בס' מרא דשמעתתא אות של"ו, דאסר לכתוב סת"ם בזמן ניטל יעו"ש, וע"ע מה שהאריך ידידי הג"ר אמיר ולר בקובץ המאור כסלו טבת תשפ"א עמ' ק"ד בדין כתיבת סת"ם לפני התפילה עי"ש, ובס' אהל יעקב תשובות ופסקים עמ' קנ"א, עי"ש. ובשו"ת אור לציון ח"ב פמ"ד ס"נ שהכותב סת"ם כיון שאין מכוין למשמעות המילים אלא מעתיק אות באות, אי"ז נחשב ללימוד וא"צ לברך ברכה"ת עי"ש, ואולם בזה הכף החיים או"ח ס' מ"ז אות ה' שיברך ברכה"ת יעו"ש.

ושו"מ בתשו' שבט הקהתי ח"א ס' ע', שכתב לדון אם מותר לכתוב לכתוב סת"ם בניטל, כיון שהכותב ד"ת צריך לברך ברכה"ת, והביא להביאור הלכה ס' מ"ז, בשכיר לכתוב סת"ם דאפשר דאין לו לברך ברכה"ת אם כוונתו להשתכר, וכתב הביהו"ל דלמעשה יש להחמיר אם השכים בבוקר לכתוב סת"ם לברך ברכה"ת מתחילה עי"ש, וכיון שמסתפק הביהו"ל דאפי' עושה רק להשתכר נחשב ללימוד, א"כ שנהגו לא ללמוד בזמן ניטל אסור ג"כ לכתוב סת"ם, וכתב השבט הקהתי, דלכתוב מגילה יש לצדד להקל, למש"כ בשו"ת בית אפרים סוף או"ח, דקריאת המגילה ל"ה בכלל לימוד התורה דל"ה ממש ככתובים וע"כ ניחא הא דמבטלין ת"ת מפני מקרא מגילה, אף שקריאת המגילה כת"ת, דמגילה לקריאה ולפרסום הנס ניתנה ולא ללימוד עי"ש, ומה שהבאנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס' י"ט יעו"ש.

קריאת שמו"ת בזמן ניטל

וראיתי בספר גם אני אודך על שנים מקרא ואחד תרגום, סימן קי"ח, אם שרי לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום בליל ניטל, והנה בבית מתתיהו ח"ג סו"ס י"ט, כתבנו לדון לענין קריאת שמו"ת קודם ברכה"ת, די"ל דשרי דכיון דקורא לקיים תקנ"ח דקריאת שמו"ת י"ל שפקע מיניה מצות ת"ת ויהא שרי קודם ברכה"ת עי"ש, ובשו"ת מעין חיים ח"ב ס"ג מש"כ בזה, והנה במועדי הגרי"ח ח"ב תשו' תרל"ד שאלתי למרן הגר"ח קניבסקי אם העוסק בקריאת שניים מקרא, יש לו פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה, והשיב ע"ז יתכן, וביארנו שם די"ל שנהי דבת"ת ליכא פטורא דעוסב"מ מ"מ בקריאת שמו"ת מקיים מ"ע בפ"ע בהך תקנ"ח לקריאת שמו"ת, ובהכי שפיר י"ל דאיכא פטורא דעוסב"מ עי"ש, ובשו"ת משנת יוסף ח"י ס' ל"ו מש"כ בזה, וא"כ י"ל לענין קריאת שמו"ת בליל ניטל כשקורא השמו"ת לקיום תקנ"ח שתיקנו לקרוא שמו"ת י"ל שפקע מיניה מצות ת"ת ויהא שרי לקרוא בליל ניטל וצ"ע, ועיין עוד מה שהארכנו בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ו' סימן ג' אות ב' אם מהני שומע כעונה בקריאת שמו"ת, ובאות ג', בקריאת שמו"ת לאבל ובתשעה באב עי"ש, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הג"ר אהרן ליברמן, על שבת, לענין קריאת שמו"ת בזמן ניטל בליל שבת, עי"ש

אשה בלימוד הדינין שלה בזמן ניטל

ויש לדון אם מותר לאשה ללמוד הדינין שלה שצריכה לידע בליל ניטל, דהא כתב המג"א או"ח ס' מ"ז ס"ק י"ד, דאשה מברכת

ברכה״ת, משום שצריכה לידע הדינין שלה עי״ש, וא״כ שפיר י״ל שיהא אסור לה ללמוד הדינין שלה בליל ניטל, ואולם בשו״ת בית הלוי ח״א ס״ו כתב להקשות ע״ז דאשה מברכת ברכה״ת משום שצריכה לידע הדינין שלה, דאי״ז אלא הכשר מצוה עי״ש, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״א ס״ח אות י״ט יעו״ש, וא״כ שלימוד הדינין שלה הוי הכשר מצוה יל״ד שאי״ז כת״ת ויהא שרי לה ללמוד בליל ניטל, ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ רנ״ה, שאלתי למרן הגר״ח קנייבסקי, אשה הלומדת הדינין שלה אם צריכה לברך ברכה״ת, והשיב ע״ז ראוי עי״ש, ומש״כ בזה בס׳ בר אלמוגים להגר״א גניחובסקי ברכות ס׳ י״א או״ט, ובשו״ת תשובות ישראל ח״ה ס׳ כ״ח אות י״ח, ובשו״ת ויברך דוד ת״ת ס׳ ס״ט עי״ש, וא״כ אם נימא דאשה בלימוד הדינין שלה הוי כת״ת שפיר יהא אסור לה ללמוד הדינין בליל ניטל.

ושו״מ בס׳ ישראל והזמנים ח״א עמ׳ תש״ג שכתב לדון לענין נשים ובתולות אם נוהג הך קפידא שלא ללמוד בזמן ניטל, וכגון שהם מורות בבית ספר וצריכות להכין שיעורים, ומקום הספק, מאחר שאינן מצוות בת״ת, או״ד סו״ס תורתן נחשב ללימוד ומקיימות מצוה כאינה מצווה ועושה, ובפרט בלימוד הדינין שלהן דחייבות, וכתב די״ל דאין השטן מתגרה בנשים ולא בתורה שלהן עי״ש.

למוד א׳ ב׳ בליל ניטל

וראיתי בשו״ת אורחותיך למדני ח״ו ס׳ קנ״ב, שנשאל מהגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, בעל גם אני אודך, אם מותר ללמוד או ללמד אל״ף בי״ת בליל ניטל, ומסיק שם שאותיות א׳ ב׳ אין זה כתלמוד תורה, ושרי ללמוד בליל ניטל, עי״ש, ואמנם בס׳ אילת השחר למרן הגראי״ל שטיינמן זצ״ל שבת קי״ט ע״ב דאותיות א׳ ב׳ כת״ת ואסור ללמוד במקום מטונף עי״ש, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ מ״ח אם אותיות אל״ף בי״ת כת״ת, ונפק״מ אם שרי ללמוד בת״ב, וכן אם שרי ללמוד קודם ברכה״ת עי״ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק כ״א סימן ב׳, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א] חלק ז׳ עמוד ק׳ עי״ש, ובשו״ת אבני דרך חט״ו ס׳ קס״ט, ועיין עוד בספר גם אני אודך - פסקי הוראה, חלק ב׳ עמוד קכ״א לענין הוצאות ללימוד אותיות אל״ף בי״ת, אם הוי כהוצאות לתלמוד תורה עי״ש, ובס׳ כאייל תערוג יו״ד עמ׳ קס״ו.

ואמנם לענין קטן הלומד אל״ף בי״ת אף אם נימא שאלף בית כת״ת, יש לדון אם צריך לחנך קטן שלא ילמד בליל ניטל, והסתפק בזה בס׳ ישראל והזמנים ח״א עמ׳ תש״ג אם צריך לחנך קטן שלא ילמד בליל ניטל מאחר שלאו בני מצוות, או דילמא מאחר שעלמא קאי על הבל פיהם של תשב״ר, אדרבה יש להקפיד עליהן ביותר עי״ש.

אם מותר ללמוד בניטל האותיות המובא בגמרא לסימן

ויש לדון אם שרי ללמוד האותיות המובא בגמ׳ לסימן בזמן ניטל, ובס׳ אורחות רבינו ח״א עמ׳ קפ״ח, שהקהילות יעקב זצ״ל, היה קורא כל הסימנים המובאים בגמ׳ כחלק מהגמ׳ עי״ש, ושאלתי למרן הגר״ח קנייבסקי אם כשלומד האותיות בגמ׳ שהם

לסימן, אם צריך לברך ע"ז ברכה"ת, והשיב ע"ז, כן, וכן שאלתי להגר"א נבנצאל אם מותר ללמוד הסימנים בגמ' קודם ברכה"ת, והשיב לכאו' לא, וכן מובא בס' דרך שיחה ח"א עמ' תקי"ג, בשם הגרח"ק על סימני הגמ' דאפשר שאסור קודם ברכה"ת עי"ש, ומש"כ בזה בס' פתחי תורה הל' ת"ת פ"א ס"ק תקי"ט, ובס' זכר עשה פ"ד ס' נ"ח ובספר גם אני אודך על ענינים שונים, חלק ב' סימן ה', ובקונ' קרוב אליך עמ' ק"ד ובקובץ שערי זבול גיליון ג' עמ' קכ"ט, יעו"ש, ובס' יומא טבא לרבנן עמ' ק"ח, השיב הגר"ח קנייבסקי על האותיות המובא בגמ' לסימן, שאי"ז מעכב הסיום עי"ש.

וכיו"ב יש לדון אם שרי לקרוא התיבות לע"ז שיש ברש"י, בזמן ניטל שבס' אילת השחר עה"ת דברים ל"ג י"ח הסתפק אם מקיימים מצות ת"ת כיון שלא מבינים התרגום עי"ש, ומה שהביא בזה בגיליון פנינים פ"ד עי"ש, א"כ נפק"מ אם שרי לקרוא בזמן ניטל התיבות לע"ז שיש ברש"י אם הוי כת"ת אם לאו, וכן יהא נפק"מ אם צריך ברכה"ת כשלומד התיבות בלע"ז, וגם אם שרי ללמוד זה בתשעה באב, ובס' אריה שאג עמ' תרס"ג, נשאל מרן הגר"ח קניבסקי, כשיש מילים ברש"י בלע"ז, אם צריך לקרותן, שהרי אינו מבין, והשיב ע"ז כן, וציין מקור לזה מע"ז י"ט ע"א עי"ש.

אמירת תהילים בזמן ניטל

ויש לדון אם שרי לקרוא תהילים בליל ניטל, אם תהילים כת"ת. ואמנם בבאר היטב ס' רל"ח דאין לקרוא מקרא בלילה, ומובא בשעה"צ ס' רל"ח סק"א עי"ש, ובס' אורחות רבינו הנדמ"ח ח"א עמ' קפ"ז, שבעל הקהילות יעקב קרא תהילים בלילה עי"ש, וכן ס"ל לבעל האגרות משה כמובא בס' מסורת משה ח"א עמ' קפ"א, דשרי לקרוא תהילים בלילה, וראיתי בס' כאיל תערוג הלכה עמ' שי"ח בשם מרן הגראי"ל שטיינמן צ"ל דעדיף לומר תהילים בלילה מלישב בטל עי"ש, ובכף החיים או"ח ס' רל"ה או"ט דאחר חצות שרי לומר תהילים עי"ש ובברכי יוסף או"ח ס' רל"ח, ומש"כ בשו"ת מי יהודה ס' כ"ב ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח ס"ד. ובשו"ת אור לציון ח"ב פרק מ"ו, סימן ס"ד, ובשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ד', ובספר גם אני אודך על ענינים שונים, חלק א' סימן ב'. ובספר דולה ומשקה עמוד קל"ט, השיב הגר"ח קניבסקי שאחר חצות יש מתירין. ובשו"ת אבני דרך ח"א ס' מ"א ובשו"ת אות חיים ח"ב ס' י"ב. ובספר לב צדיק עמוד נ"ט, ובספר מזהב ומפז ח"ב עמוד ת"ק.

ולכאו' ה"ז תליא אם אמירת תהילים שרי בזמן ניטל, אם תהילים הוי מגדרי תורה או בגדר תפילה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ד ס' ל"ד, נפק"מ הרבה, לענין תהילים בתשעה באב עי"ש, ומה שציינתי בזה במועדי הגר"ח ח"א תשו' שמ"ח עי"ש, וכן נפק"מ לאונן אם שרי באמירת תהילים, ואם שרי תהילים לפני ברכה"ת עי"ש, ומה שהאריך בה ידידי הג"ר אליעזר רבינוביץ שליט"א בקובץ ויברכהו יהושע [היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] עמוד קס"ו, אם תהילים הוי מגדרי ת"ת עי"ש, וא"כ נפק"מ לענין אמירת תהילים בזמן ניטל, דאם נימא דתהילים ל"ה מגדרי ת"ת שפיר שרי בזמן ניטל, ומצאתי בס' ישראל והזמנים ח"א עמ'

תש״ג אות ג׳, שהסתפק באמירת תהילים בזמן ניטל אם שרי, די״ל שדרך תפילה ותחנונים שרי, והוכיח ממעשה עם הגר״א מבלעזא זצ״ל שאמר תורה בסעודה שלישית שחל בו ניטל, באומרו שד״ת שלו הם תפילות עי״ש.

לימוד מוסר בל״ג ניטל

ובספר גם אני אודך תשובות בעל המשנת יוסף, בתשובות קצרות, סימן פ״ג כתב דשרי ללמוד מוסר בזמן ניטל, והביא שבעל הקנין תורה זצ״ל אסר ללמוד מוסר בזמן ניטל עי״ש, ובס׳ הליכות אמרי סופר ח״ב עמ׳ ת״ד כתב שאין ללמוד ספרי מוסר בזמן ניטל, וסיפורי צדיקים והליכותיהם אפשר עי״ש, ובס׳ מרא דשמעתתא עמ׳ קפ״ד אסר גם סיפורי צדיקים בזמן ניטל עי״ש, ובס׳ משנת יוסף או״ח סוגיות ח״ב ס׳ ל״ט הביא שמהרי״ץ דושינסקי זצ״ל סיפר סיפורי צדיקים בזמן טיל, ובס׳ עדות ביהוסף חשוון אדר עמ׳ ע״ה, בשם בעל אמרי חיים זצ״ל שאסר סיפורי צדיקים, ועפ״ז כ״ש ספרי מוסר דאסור בזמן ניטל שיש בו ד״ת.

וכיו״ב השיב מרן הגר״ח קנייבסקי בס׳ מועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ ת״ו אם מותר ללמוד בתשעה באב ספרי מוסר, והשיב ע״ז, כיון שמובא שם פסוקים, ומאמרי חז״ל אין להקל עי״ש, וכן השיב הגרח״ק בס׳ נזר החיים עמ׳ ר״ז ובס׳ שערי ציון מועדים עמ׳ קל״ח עי״ש, וכ״כ להחמיר ללמוד מוסר בת״ב בשו״ת אור לציון ח״ג פכ״ט ס״א עי״ש, ואולם בס׳ אשרי האיש ח״ג פע״א ס״ב להקל ללמוד ספרי מוסר בת״ב עי״ש, וכ״כ בשו״ת רבבות אפרים ח״א ס׳ שפ״ו, ומש״כ בזה בס׳ שערי נחמה עמ׳ קע״ח ובס׳ כל המתאבל עליה פס״ב הערה 8, ובס׳ תורת חכם פי״ח ס׳ שכ״ו ובשו״ת דברי בניהו חכ״ג ס׳ נ״ח, ובשדי חמד מערכת אבילות ס׳ כ״ה, דשרי לאבל ללמוד מוסר עי״ש ובשו״ת שואל ונשאל ח״ג ס׳ רי״ח.

ושו״מ בתשו׳ קנין תורה ח״ה ס׳ צ״ב במכתבו לבעל המשנת יוסף, דהתיר לימוד מוסר בזמן ניטל, וכתב כיון שבספרי המוסר מלא בד״ת אסור ללמוד בזמן ניטל מוסר עי״ש, ובס׳ משנת יוסף סוגיות או״ח ח״ב ס׳ ל״ט יעו״ש, וע״ע במועדי הגר״ח ח״א תשו׳ כ״ו, לענין שואלין ודורשין ל׳ יום קודם החג, אם לומד ספרי מוסר בעניני המועדים אם מקיים שואלין ודורשין, והשיב ע״ז כן, אבל צריך גם הלכה עי״ש, ומש״כ בזה בשו״ת משנת יוסף חי״ג סו״ס ק״מ יעו״ש.

אם נוהג ניטל בארץ ישראל

ובעיקר דין ניטל בס׳ אורחות רבינו ח״א עמ׳ קצ״ג מובא שהחזו״א הקפיד על הנוהגין שלא ללמוד בזמן ניטל, ובעל הקהילות יעקב זצ״ל לא רצה ללמוד מתוך ספר מאחר שבעיני החסידים יש איסור, ודיבר בד״ת בעל פה עי״ש, ובס׳ מעשה איש ח״ב עמ׳ מ״ח, ג״כ מעשה בחזו״א שאמר ללמוד בניטל עי״ש, ומה שהשיב הגרח״ק בס׳ אשיחה ח״א עמ׳ שצ״ב עי״ש, ובתשו׳ והנהגות ח״א ס׳ תקנ״א שבליטא לא נהגו בניטל עי״ש, ובס׳ אהל יעקב מאכלי עכו״ם עמ׳ תרצ״ו, כתב הגר״ש דבליצקי זצ״ל, דהפרושים בא״י אין חוששין ללמוד בניטל עי״ש, ומש״כ בשו״ת דברי ישראל ח״ב ס׳ כ״א ובשו״ת אגורה באהלך ח״א ס׳ קמ״ה ובשו״ת אבן פנה ח״א ס׳ ק״ה ובס׳ תורת חכם ח״ב עמ׳ תשצ״א ובשו״ת השואל ח״ב ס׳ ע״ה יעו״ש.

ובשו"ת בירורי חיים ח"ב עמ' ת' הביא שבארץ ישראל א"צ לנהוג בניטל עי"ש, וכן הביא בס' ישראל והזמנים ח"א עמ' תש"ח עי"ש, ואולם ראיתי בס' הליכות אמרי סופר ח"ב עמ' ת"ג שנהג ניטל גם בא"י עי"ש, וכן מובא בס' הליכות חיים מועדים וזמנים עמ' מ"ז בשם בעל הדברי יציב זצ"ל שנהג ניטל בא"י, ומש"כ ע"ז מו"ר בס' משנת יוסף סוגיות או"ח ס' ל"ט אות ח' עי"ש, ובשו"ת ריח השדה ס' י"ז בארוכה יעו"ש, ומש"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ז ס' קי"ז ובשו"ת עטרת פז ח"ז יו"ד ס"ח, ועי' בשו"ת באר משה ח"ד ס' ס"ט לענין טבילת אשה בליל ניטל עי"ש. ובשו"ת אורחותיך למדני ח"ז סימן נ"ט.

אבן העזר
ועניינים שונים

הגאון רבי אלחנן הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס מועדי קדשיך ושא"ס, ירושלים

דרוש על ברית מילה

סעודת ברית - יום ה' מקץ נר ז' דחנוכה ב' טבת תשפ"א
לניני רך הנימול לוי בן הרב שלמה שליט"א, בן בני הרב גמליאל שליט"א

אודה ה' בכל לבב, בסוד ישרים ועדה, שיושבים עתה בסעודת ברית של ניני רך הנימול, שנקרא על שם אאמו"ר הגה"צ זללה"ה, להבדלחט"א לוי. בן נכדי החשוב והלמדן הרב שלמה בן בני הרה"ג רבי גמליאל שליט"א. מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי.

א. ברית שעושים בחנוכה, הוא ממש בעתה ובזמנה, ובפרט שהילד רך נימול הוא מ"שבט הכהונה", ואבאר דברי בס"ד.

ידוע שהיוונים רצו לבטל ג' מצות אלו "חודש" "מילה" "שבת" (מגילת אנטיוכוס ס"ק י"א, בני יששכר מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד' ס"ק פ"ח).

והבני יששכר (שם) מביא בשם הרב הגדול החיד"א זצלה"ה (ראש דוד פרשת מקץ ד"ה ויתכן לומר) לתרץ הקושיא שהקשו רבותינו הקודמים (מאירי שבת דף כ"א ע"ב, ב"י או"ח סימן תר"ע סעיף א' ד"ה ואיכא) על מה עשו ככה, בית דינו של חשמונאי, לקבוע המועד שמונה ימים, הלא לא היה הנס רק שבעה ימים.

כי רצו (בית דינו של חשמונאי) שיהיו נרמזין בימי הישועה הללו, כל הג' מצוות שרצו היוונים לבטל.

דהנה יש בימים הללו "ראש חודש" ו"שבת", וקבעו שמונת ימים, לרמז על מצות מילה, שניתנה לשמונה ימים (עכ"ד הבני יששכר בשם החיד"א).

והסבר דבריו הוא, היות שהיוונים רצו לבטל "חודש" "מילה" "שבת", והקב"ה הפר עצתם, ומביטול גזירה זו תהיה נס חנוכה, בכל שנה ושנה, וקבעו שמונת ימים אלו להודות ולהלל, רצו בית דינו של חשמונאי, שיהיה רמזים על ג' מצוות אלו בתוך ימי חנוכה, ולכן מה שרצו לבטל "חודש", על אפם ועל חמתם, ראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה, וגם תיקנו שחנוכה יהיה שמונה ימים, שאז תמיד יהיה "שבת" באמצע חנוכה (ולפעמים גם ב' שבתות), וגם עצם שמונה ימי החג, מרמז ל"שמונה ימי מילה".

היוצא מדברי החיד"א, שתקנו לנו שמונה ימי חנוכה, לרמז על שמונה ימי מילה, כיון שהיוונים רצו לבטל מילה.

ב. על אחת כמה וכמה, כשמילה עצמה עושים בחנוכה, הוא ממש דבר מושלם, בעתה ובזמנה. ובני הרה"ג רבי יחיאל שליט"א הראה לי עכשיו בסעודת הברית, דברי רבי חיים פלאג'י ז"ל, בספרו מועד לכל חי (סימן כ"ז ס"ק פ') וז"ל: ירוץ לברית

מילה בחנוכה, אפילו שיתבטל מתלמוד תורה (עכ"ל).

ובפרט ברית זה, דלשון הבני ישששכר (שם) הוא "חודש מילה שבת", ואתמול יום רביעי היה "ראש חודש טבת", והיום יום חמישי הוא "מילה", ומחר כבר "ערב שבת", נמצא שעכשיו נתקיים "חודש" "מילה" "שבת" לפי הסדר.

ג. רמז נוסף, ברית לחנוכה, רואים במדרש תהלים (ל', א'), ומדרש שוחר טוב (תהלים ל', א') "מזמור שיר חנוכת הבית" זה שאמר הכתוב (איוב מ"א, ג') "מי הקדימני ואשלם" לו, מי חושב בלבו לעשות מצוה לפני, ולא השלמתי לאחריו, מי עשה מילה, ולא נתתי לו אני קודם הבן, - מי שחושב בלבו לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, אני מעלה עליו כאילו עשאה, שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש, ונקרא על שמו, שנאמר "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד".

רואים כאן שמזמור זה "מזמור שיר חנוכת" שאומרים בחנוכה כל יום ג' פעמים, בשחרית אחרי התפלה (מסכת סופרים פרק י"ח הלכה ב', כל בו סימן מ"ד, אליה רבא סימן תרפ"ג ס"ק א', מעשה רב הלכות חנוכה סימן רמ"א) ומנהג חסידים בירושלים לאמרו גם במעריב, במקום שיר למעלות אשא עיני (לוח דבר בעתו, אור ליום כ"ה כסלו). ובהדלקת נרות חנוכה (סידור יעב"ץ ברכת נר חנוכה, יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק א', דרכי חיים ושלום סימן תתי"ד, ליקוטי מהרי"ח סדר דיני ומנהגי חנוכה דף קי"ב ע"א ד"ה ועיין).

מזמור זה שייך למילה, שכתוב "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", בו בזמן שדוד לא בנה הבית המקדש (שמואל ב. ז', א'-י"ז. גמרא מכות דף י' ע"א. ירושלמי שקלים פרק ב' הלכה ה'), רק כיון שרצה לבנות, נחשב להקב"ה כאילו בנה, וגם מי שחושב לעשות ברית מילה, נותן לו הקב"ה בן, שיוכל לקיים מצות מילה.

ד. ועכשיו נשאר לבאר, החשיבות של ברית מ"שבט הכהונה", ואקדם דברי רביה"ק בעל חוקי חיים זי"ע, שאמר בדרוש לחנוכה (ליל ז' של חנוכה, נדפס בקובץ קול אמונים כסלו תשמ"ו דף קמ"א - קמ"ג) שהקשה, מה שייך "מזמור שיר חנוכת" לנרות חנוכה, והגם שאומרים זאת בשביל "חנוכת בית החשמונאים", שחינכו את הבית המקדש מחדש בחנוכה, אחרי ששיקצוהו היוונים.

אמנם בשביל טעם זה, די שיאמרו זאת אחר תפלת שחרית, בכל ימי חנוכה, אבל מה שייכות מזמור זה לומר בעת "הדלקת נרות חנוכה".

והסביר רביה"ק זי"ע, שבמזמור שיר חנוכת, מרומז הדלקת הנרות של המנורה בבית המקדש, והר"ת של מ'זמור ש'יר ח'נוכת ה'בית, הם אותיות "משחה", שמרמז על משיחת "שמן המשחה", שמובא בספרי תלמידי הבעש"ט זי"ע, שהגם שבצלאל עשה את כל הכלים במשכן (שמות ל"ה, ל'-ל"ה. ל"ו, א'- ב'), עכ"ז לא נתקדשו, כל זמן שלא משחם משה רבינו ע"ה בשמן המשחה, שבזה הכניס בהם קדושה, בבחינת נשמה. כי הכלים היו בבחינת גוף, והשמן שמשחו, היה בחינת הנשמה להכלים.

והנה בבית המקדש, לא מצינו שנמשחו הכלים, כמו שעשה משה במשכן, כי החיות והקדושה שהמשיך משה רבינו ע"ה, על כלי

המשכן נמשכו גם על כל כלי המשכן, עד לעתיד לבוא.

ובזה יובן למה אומרים "מזמור שיר חנוכת" בנרות חנוכה, כי הנס של חנוכה, היה על ידי זרע אהרן ובניו, שנמשחו בשמן המשחה, הנרמז כאן בר"ת של מ'זמור ש'יר ח'נוכת ה'בית ל'דוד שהוא אותיות "למשחה", כמו שדרשו חז"ל (יומא דף ט"ו ע"א) "למשחה" "לגדולה".

ומובא בבני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ב' ס"ק ט"ז) "שם אצמיח קרן לדוד, ערכתי נר למשיחי" (תהלים קל"ב, י"ז) שמרמז על נרות חנוכה, שהמה הכנה לאורו של משיח (עכ"ד).

ולכן אומרים "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" בחנוכה, בזמן הדלקת הנרות דייקא, כיון שנתגלה עכשיו אור העתיד, שמזמור זה מרמז על חנוכת בית המקדש השלישי, שיתחנך על ידי דוד המלך ע"ה, ובן דוד צדקנו, (עכת"ד רביה"ק זי"ע).

הרי שלך לפניך ש"מזמור שיר חנוכת" שיש לזה קשר לברית מילה (מדרש שוחר טוב הנ"ל ס"ק ג'), מזמור זה אומרים בחנוכה, שנס חנוכה נעשו, על ידי זרע אהרן ובניו.

והיום שהיונים רצו לבטל "חודש" "מילה" "שבת", ובשביל זה חנוכה שמונה ימים, נגד שמונה ימי מילה (כנ"ל ס"ק א' בשם החיד"א), נמצא כשיש ברית מ"שבט הכהונה", מישך שייכי יותר לחנוכה, ברית של כהן.

ה. גם בקריאת התורה של חנוכה, נפסק בשו"ע (או"ח סימן תרפ"ד סעיף א') שביום הראשון של חנוכה, מתחילין ב"ברכת כהנים", וז"ל הטור (שם) ויש מקומות שמתחילים בברכת כהנים, ומנהג יפה הוא, לפי שנעשה הנס על ידי כהנים, וכ"כ אבודרהם (קריאת התורה בחנוכה דף ר"ג) מפני שנעשה הנס על ידי חשמונאי ובניו, שהם כהנים, (וכ"ה בלבוש החור סימן תרפ"ד סעיף א', ט"ז שם ס"ק ב', מ"ב שם ס"ק ב', כף החיים שם ס"ק ב').

רואים כאן ג"כ, שחכמינו ז"ל, תיקנו להתחיל קריאת התורה של חנוכה, עם "ברכת כהנים" בשביל שהנס היה על ידי כהנים. הרי שמכל הצדדים, רואים הקשר של ברית של כהן, לחנוכה.

ו. היום יום חמישי בשבת פרשת מקץ, וכבר הבאנו לעיל (ס"ק א') שהיוונים רצו לבטל "חודש" "מילה" "שבת", ושלשתם מרומז בפרשתינו פרשת מקץ.

"חודש" מרומז בפרשת מקץ, דכתוב שם (בראשית מ"א, א'-מ"ו) יציאת יוסף מבית האסורים, ואיתא בגמ' (ר"ה דף י' ע"א, י"א ע"א) "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים", והרי ראש השנה הוא "ראש חודש".

"מילה" מרומז בפרשת מקץ, דכתיב שם (בראשית מ"א, נ"ה) "ותרעב כל ארץ מצרים, ויצעק העם אל פרעה ללחם, ויאמר פרעה לכל מצרים, לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו", ואיתא במדרש רבה (שם פרשה צ"א ס"ק ה') נתקבצו המצריים, ובאו אצל יוסף, אמרו לו, תנו לנו לחם, אמר להם "אלקי" אינו זן את הערלים, לכו ומולו עצמכם, ואתן לכם (הובא ברש"י פרשת מקץ, מ"א, נ"ה).

"שבת" מרומז בפרשת מקץ, דכתיב שם (בראשית "מג, ט"ז) "ויאמר לאשר על ביתו,

הבא את האנשים הביתה, וטבוח טבח והכן" ואיתא במדרש רבה (במדבר פרשה י"ד ס"ק ב') אמר רבי יוחנן, ערב שבת היתה, ואין והכן אלא לשבת, שנאמר (שמות ט"ז, ה') "והיה ביום הששי, והכינו" (והארכתי בזה בספרי חרותה ליום השביעי חנוכה פרשת מקץ ס"ק ג').

ז. ילד רך הנימול, נקרא על שם אאמו"ר הגה"צ זללה"ה "לוי", לא אאריך בשבחיו של אאמו"ר הגה"צ זללה"ה, רק אספר ב' עובדות, מרביה"ק בעל חוקי חיים זי"ע, א) שמעתי מנכד של רביה"ק זי"ע הרב ר' פנחס געלדצעלער שליט"א, באחד הפעמים שאאמו"ר הגה"צ זללה"ה, ביקר אצל רביה"ק זי"ע, וכשיצא, פנה רביה"ק בעל חוקי חיים זי"ע לנכדו, ואמר לו יהודי זה אני מקנא, הוא עושה רצון השי"ת בלי רעש.

ואני זוכר סעודת ברית, של נכדי הבחור החשוב והמופלג שמעון אהרן, בן בני הרה"ג רבי אליעזר שליט"א, שרביה"ק זי"ע היה סנדק, וגם השתתף בסעודת הברית, ובאמצע הסעודה פנה לאאמו"ר הגה"צ זלה"ה, ושאל אותו האם הייתם אצל הרבי מבעלזא זי"ע, ואאמו"ר הגה"צ זללה"ה, ענה לרביה"ק זיע"א, שהיה אצלו כמה פעמים, וסיפר שהיה בקבלת פנים ליד שערי צדק הישן (רחוב יפו), ואז לא היה שייך ליתן שלום, מרוב הקהל והצפיפות שהיה שם, רק למחרתו שמע שנמצא בדירה ברחוב שמואל הנביא, והלך לשם למנחה, ואחרי מנחה עברו ליתן לו שלום, וכשנתן לו ידו, שאל אותו מה שמו, ושם אחיו, ואם יש לו משפחה וכו' ומה עושה לפרנסה כו', ורביה"ק זי"ע, שמע ואמר בהתפעלות "אזוי האט דער רוב גיפרעגט, אזוי האט דער רוב גיפרעגט" (ואאמו"ר הגה"צ זללה"ה, לא המשיך לספר, מה שסיפר לי, שבשעת מעשה, לא חשב שזה חשיבות, רק אח"כ שמע שאנשים שואלים, מי זה האברך, שהרבי מבעלז דיבר אתו, הבין שזה חשיבות, ולכן עזב את המקום). ואחרי ברכת המזון, קרא לי רביה"ק זי"ע לחדרו, ואמר לי אני רואה שהרבי מבעלז זי"ע, הכיר כבר את אביך, כשהיה עוד אברך בשנים. (זה היה בשנת תש"ד, והיה אז בן כ"ד שנים).

השי"ת יעזור, שזה הקטן גדול יהיה, וכשם שנכנס לברית, עם כל הזיידעס והבאבא'ס, והמשפחה, כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, וכולנו נזכה לראות נחת ממנו, וההורים יגדלו אותו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

ועומדים אנחנו באורות של חנוכה, הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בפרטות ובכללות. ושנזכה כבר מהרה לאור חדש על ציון, ונזכה כולנו יחד מהרה לאורו, אמן כן יהי רצון.

הגאון הגדול רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א
אב"ד ד'הומנא
מח"ס מנחת חן

חתונה בזמן הקורונה אם אפשר לכבד אחד לברך ממרפסת שלו

לכבוד מע"כ ידידי החשוב הרה"ג המפורסם שמו נודע בשערים, בחיבוריו היקרים והחשובים מו"ה גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, ופרדם יוסף החדש על המועדים.

בדבר השאלה כשעושים חופה בחצר בית בגלל המצב, ולמעלה בקומה שניה יש סבא שהוא בבידוד וראה החופה מקומה שניה, ומעתה יש לחקור, האם הסבא יכול לברך ברכה בחופה ממרפסת ביתו שהיא בקומה שניה כשהחופה למטה בחצר.

תשובה:

א) התשובה לזה, דאם הסבא ועשרה אנשים בחופה רואין זה את זה, ויכולין לשמוע ברכתו, שפיר יכול לברך, דהנה ברכת נישואין מברכים בעשרה אנשים והחתן מן המנין כמבואר בשו"ע אבן העזר (סימן ס"ב סעיף ד'), וגם אנשים העומדים מחוץ לחופה מצטרפים למנין עשרה, ואין צריך שכל העשרה יעמדו תחת החופה ממש, כ"כ בשו"ת נחלת לישראל (סימן ס"ב), דאע"פ שמקום היא רשות בפני עצמו, מ"מ הואיל והציבור עומדים תכופים זה לזה מצטרפים יחדיו. אולם לענ"ד אין צריך לזה, דכיון שאותם העומדים חוץ לחופה רואין זה את זה ושומעין הברכות שפיר מצטרפין.

ב) והנה כתב בשולחן העזר חלק ב' (דף מו, ג) דמברכין בקול וגבוה, וצריך לבטא את המילים כהוגן. וכתבו הפוסקים שהמברך צריך לאמרם בקול רם שיהיה נשמע בבירור לחתן ולכלה ולעוד תשעה אנשים לפחות, עיין בשובע שמחות (עמוד ע"ח), וכ"כ בתשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרכ"ד), ונראה שיש להקפיד שיהא עשרה שישמעו ברכת המברך לעיכובא. ואשר על כן בשאילתא דידן כשהסבא מברך בקומה שניה יש להקפיד שיברך בקול ברור וגבוה שישמעו לכל הפחות עשרה, והיינו לחתן ולכלה ולעוד תשעה אנשים לפחות.

ג) ודע דמשום כך שצריכין שישמעו עשרה הברכות, יש הרבה שהקפידו שלא לקרוא הברכות בקול רם, שצריך עשרה שומעין קול ממש ויוציאין, שלפי דעתם השמיעה באמצעות רם-קול אינה חשובה שמיעה, ולפיכך יש לדקדק שהחתן והכלה, ועוד תשעה אנשים לפחות, ישמעו את הברכות כולן מפיו של המברך ללא אצעות רם-קול, עיין בשובע שמחות (עמוד ע"ח) ותשובות והנהגות חלק א' (סימן תשמ"ג). וחלק ב' (תרמ"ד). ואמנם דעת הרבה אחרונים שאין יוצאים ידי חובה של ברכות וכדומה באמצעות רם-קול, ראה בקול מבשר חלק ב' (סימן כ"ה), ירושת פליטה (סימן ו') ושו"ת

מנחת שלמה חלק ב׳ (סימן י״ח). והגרשז״א בקובץ סיני (כרך כ״ב), ושו״ת מנחת יצחק חלק ג׳ (סימן ל״ח) ומועדים וזמנים חלק ו׳ (סימן ק״ה). ועדות לישראל (סימן כ׳), משנת בנימין (סימן ע״ו), שו״ת חלקת יעקב (סימן נ״ט), יביע אומר חלק א׳ (או״ח סימן י״ט אות י״ח) ועיין עוד בספר החשמל בהלכה (פרק י״ג) ובספר נישואין כהלכתם (פרק כ״ח).

ד) ועוד כתבו כמה פוסקים שצריכים החתן והכלה לכוין לצאת ידי חובת בשמיעה מן המברך, עי׳ בשו״ת נודע ביהודה מהדו״ק אהע״ז (סימן נ״ו) ומובא דבריו בפתחי תשובה (סימן ס״ב ס״ק ז׳), שמבואר מתוך דבירו שצריך החתן לכוין לצאת, ומשמע שם שאף הכלה צריכה לכוין לצאת, וכן משמע שם מהדורה תנינא (סימן א׳), ועי׳ בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת שופטים סעיף ב׳) שגם כן סובר כן, והביא שם דעת הרמב״ם שאם לא כיון המברך להוציא יד״ח ולא כיון החתן לצאת יד״ח דהוי ברכה לבטלה, וכן בספר בית חתנים (פרק ב׳ הערה 7 וכן בפרק ד׳), ובעזר מקודש (סימן ל״ד) ובשו״ת אגרות משה חלק ח׳ (סימן כ׳ אות י״ז), בסופו ואבן העזר חלק א׳ (סימן פ״ז).

ובזה אסיים בכל חותמי ברכות ביקרא דאורייתא
נח אייזיק אהלבוים

הגאון רבי יעקב קארפ שליט"א
מח"ס שמוש זקנים

בירור מנהג שימוש בכלי התוף בשמחת נישואין בזמננו

בעזה"י יום חמישי, צום הרביעי י"ז תמוז תש"פ

א) במתנ' ב"מ (עה ב') ר"פ השוכר את האומנין, שכר את החמר להביא כו' וחלילים לכלה. ופרש"י לשמח חתן וכלה. ובפי' התפלות והברכות לר"י בן יקר (רבו של הרמב"ן) בברכת אירוסין [ח"ב תשל"ט עמ' לח] כ' וז"ל, ויש לשמחו בתופים ולרקוד בחלילין כדאמר בפרקי דרבי אליעזר (פרק יב) עשר חופות עשה הקב"ה לאדם בגן עדן, והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדין בנקבים[א] שנ' (יחזקאל כח יג) תפיך ונקביך ביום הבראך. ע"כ.

ובכנה"ג (אהע"ז סי' סה) כ' המנהג פשוט להביא מנגנים בתוף ובכנור במינים ובעוגב לשמחת חתן וכלה.

וע"פ הנ"ל כ' בס' פרדס אליעזר [ח"ה עמ' תפ] "כל הכלים כשרים וחביבים בשמחת חתן, מ"מ מסתבר כי חשיבות יתרה ישנה לכלי התוף במה שנזכר להדיא בפסוק ובחז"ל שהמלאכים השתמשו בו לשמח אדם הראשון".

ובמאירי במשנה (שלהי סוטה) טבלא דחד פומא ר"ל כלי אחד כעין תוף שהוא סגור מכל צדדיו אלא שיש שם פה אחד שהקול נכנס ויוצא דרך בו והיו עושין בו שיר גדול כבבתי החתנים.

ב) והנה מרן אאמו"ר הגאון שליט"א בהל' ומנהגי בין המצרים [בנמ"ח תש"פ, פרק יא סע' מא] כ' וז"ל, וכן גזרו אז רבותינו ז"ל בפולמוס של אספיינוס "על האירוס" והוא כמין תוף רחב שלא לנגן בו בבית המשתאות, ואפי' עשוי מבד אסרו שלא יבואו להחליף בתוף הרחב ואיסורו מפני שהוא משמיע קול יותר משאר כלי זמר ואסרוהו אף בחתונות ובמקום מצוה והפוסקים לא הביאו דבר זה, וכן נהגו בכל מקום לנגן בו אף בירושלים עיר הקדש שאין מנגנין בכלי זמר בחתונות וצ"ע.

ובמקורות שם ביאר דבריו וז"ל, סוטה מט. "בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. ושם מט: מאי אירוס טבלא דחד פומא רבר"ה עבד לבריה טינבורא אתא אבוה תבריה דמיחלף בטבלא דחד פומא", ולדעת רוב הראשו' האירוס הוא תוף דהיינו נוד שתולין עור על גבו ומכין בו ומשמיע קול גדול, וכן מבואר ברמב"ם

א. לכאו' הכוונה לחלילים שיש בו נקבים. וז"ל הפרקי דר"א והיו המלאכים מתופפים בתפים ומרקדים כנקבות שנא' מלאכת תפיך ונקביך בך. ופי' המפרשים שם [רד"ל, בית הגדול] שהמלאכים היו מתופפים כנקבות, מרקדים כעלמות תופפות. ואי"ז סותר פשוטו של לשון שהם ב' דברים שהיו מתופפים בתפים ומרקדים כנקבות.

בפיה״מ ובערוך ערך ארס ובמאירי שם ובגיטין ז., ועיקר איסורו יותר משאר כלים לפי שהוא משמיע קול גדול [והוי כמרד במלכות עי׳ גיטין נז. בחורבן טור מלכא] ואף רש״י שפי׳ דהוא כמין זוג עינבל שמקשקשין בו מ״מ גבי טינבורא פירש דהוא ממש כתוף דמיחלף בו מחמת הקול. וצ״ע דהפו׳ לא הביאו גזירה זו. [ועי׳ שלמת יוסף סי׳ לב או׳ ג׳]. ואין לומר דהוא בכלל הגזירה דבשיר לא ישתו יין כל משמיעי קול כמו שראיתי שכ׳ כן דהרי זו גזירה קודמת משבטל סנהדרין בטל שיר מבית המשתאות, ורק בפולמוס של אספסיינוס גזרו על האירוס וכמפורש ברמב״ם פ״ה הי״ד, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר ובהט״ו ״ואח״כ גזרו על עטרות חתנים שזה היה אח״כ בפולמוס של אספסיינוס ששם גזרו גם על עטרות חתנים וגם על האירוס, ועוד מוכח שם דגזרת האירוס היתה על חתונות כמו בעטרות חתנים וכדמוכח מהא דרבר״ה עבד לבריה טינבורא ורב הונא שברו הרי שעשה לו לחתונתו ואביו שברו הרי דזה אסור אף בחתונה ואילו בכלי זמר מוסכם בכל הפו׳ דמותר בחתונה ושמחת מצוה היא, ועל כרחך דזו גזירה נפרדת על האירוס מחמת הקול שלו ומרידה במלכות וכמעשה דביתר דמחמת הקול של השמחה שלהם אמרו מרדו בך יהודאי והחריבום.

ושוב מצאתי להחו״י במקור חיים סי׳ תקס ע״ד הש״ע דהכל שרי לצורך מצוה ״אירוס בכל גוונא אסור ומה הוא״ ע״כ. [א״ה, כ״ה בקיצור הלכות שם שמציין בקצרה מה שהאריך בכת״י ולא זכינו לאורו]. והן הן הדברים.

ומעתה יש לתמוה טובא על מנהג ירושלים שידועה תקנת האמרי בינה שאין מנגנין בכלי זמר בחתונות מפני החורבן לעינינו וכמ״ש בשלמת חיים, ובטוב ירושלים כ׳ הגרב״צ ידלר זצ״ל בשם המהרי״ל דיסקין זצ״ל דרבי נחום שאדיקר זצ״ל הנהיג דבר זה. ועכ״פ נתפשט המנהג לאיסור בירושלים עיה״ק אצל בני אשכנז, ואף בירושלים שמעבר לחומות, ואילו במקום זה הכל לוקחים התוף דזה לא כלי זמר, וצ״ע דבזה נפל ברברבתא דאדרבה התוף היה עליו גזירה מיוחדת ואף בחתונות ובפרט התופים שלנו שמשמיעים קול גדול כהרבה כלי נגינה וצע״ג. עכ״ל אאמו״ר שליט״א.

ובסוף ספרו משמרת הבית עמ״ס סוטה הוסיף על הנ״ל וז״ל: והמנהג לנגן בתוף הוא לא מהאידנא, דכבר הביא כן הגאון ממונקטש זצ״ל בספרו אות חיים ושלום הל׳ מילה סי׳ רסה סי״ב סקכ״ט דהמנהג בירושלים עיה״ק שלא ינגן בכלי זמר בחתונות מלבד בתוף. ונראה דהתוף שלהם היה תוף קטן העשוי על כלי חרס קטן כידוע ואינו משמיע קול גדול, וזהו מה דקאמר בסוגיין ״עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא״ דזהו כלי קטן ואינו משמיע קול גדול. ושו״ר כן בלוח א״י משנת תרמ״ב ״שלא ישמעו כלי שיר בחתונות רק יתופפו על תופי עור המתוחים על כלי חרס קטנים״. ולפי״ז מה שנהגו לנגן בתופים גדולים וחשמליים המשמיעים קול גדול צע״ג עכ״ל.

הנה לפי דברי אאמו״ר האיסור בכלי התוף אינו רק בירושלים אלא בכל מקום והמנהג להקל בכ״מ וצ״ע.

ודע כי בזמן האמרי בינה כלל לא היה כלי התוף בחתונות בירושלים ורק לפני

כששים שנה לערך החל מנהג זה בירושלים וכדלהלן. ובמשמרת מועד שבת קי. (ח"ג עמ' עג) כ' אאמו"ר שליט"א וז"ל, ומסתברא דבבין החומות ממש אף בתוף אין להקל שעיקר הגזירה היתה על קשקוש בתופים כמבואר ברש"י כאן. ע"כ.

ג) והנה ראיתי בס' מתורתו של רבי פנחס עפשטיין זצוק"ל ראב"ד העדה החרדית [ח"ב פסקים והנהגות סוף או"ח, עמ' תכ] שכ' וז"ל, רבינו התיר לנגן במערכת של כמה תופים בחתונות בירושלים, והכריע שאין בזה סתירה לתקנה שהתקינו חכמי ירושלים, שלא לנגן אלא בכלי זמר אחד בחתונות הנערכות בעיה"ק ירושלים משום זכר לחורבן.

ובהערה שם כ' המו"ל וז"ל, הגאון רבי מאיר אוירבאך בעל האמרי בינה התקין שלא לנגן בכלי זמר בירושלים עיה"ק ואף בחתונות וכיו"ב אלא בכלי אחד בתוף ומצלתיים, והגאון רבי יהושע ליב דיסקין הסכים לו, ואף הוסיף נימוק לכך, שהרי החורבן לנגד עינינו, כמובא בתשובת הגרי"ח זוננפלד (שלמת חיים סי' קא).

וסיפר הר"ר פסח קרישבסקי, שכאשר הופיעה בפעם הראשונה בירושלים ההמצאה החדשה של מערכת תופים גדולה ומודרנית המורכבת מכמה חלקים יחד, נתעורר הספק האם יש לאסור להשתמש בה בחתונות מחמת התקנה האוסרת כלי שיר, שהרי כמה כלים יש כאן או שעדיין אינו אלא כתוף, שנהוג לנגן בו בחתונות גם לאחר התקנה, לבסוף הגיע הנידון אל בית הדין של העדה החרדית, ובדיון שהתנהל בראשות רבינו הובאה מערכת התופים, והורכבה בחדר בית הדין על כל חלקיה השונים, ולאחר ששמעו את הקולות ואת הקצב שנוצר ממערכת התופים החדשה, פסק ביה"ד להתיר, ואכן מאז ועד היום מנגנים בני ירושלים בחתונות בתופים אלו שהותרו בהוראת רבינו. עכ"ל.

וכן בס' ציוני הלכה פסקי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל [נישואין פרק יח הערה ה] כתב, כל כלי זמר אסור ואפילו כלי בודד אסור. ומה שמותר תוף [אפי' עשרה כלים] אינו מפני שהוא כלי אחד אלא מפני שאינו כלי זמר כלל, אלא כלי קצב ע"ש.

ובס' ישמח לב (סאוויץ, ח"א סי' רנז) כ' דהגריש"א זצ"ל אמר שאין בדברי המהרי"ל שכ' שצריך לשמח חתן ועכלה דוקא בכלי שיר כנגד מנהג ירושלים שנהגו שלא לנגן בכלי זמר בחתונות, דכיון שהמנהג הוא לנגן בתוף הרי ודאי יש שמחה בכלי שיר, ובזה מתקיימת השמחת חתן וכלה בכל דקדוקיה, והוסיף דאפשר ללמוד גדרי כלי שיר מהא דשלהי סוטה דגזרו על האירוס ופרש"י שם דפנותיו עגולות כעין נפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל וכו' וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול, ע"כ, והנה ודאי שבכלי תוף דידן יש יותר מכלי זה. ע"כ. ואולי למד דאף שהוא יותר מכלי האירוס, מ"מ אינו ממש ככלי האירוס ולכן אינו אסור אף שמשמיע קולות טובא.

ד) והנה בביאור למנורת המאור עם פי' נפש יהודה [לר' משה פרנקפורט אמסטרדם תפ"ב, ונמ"ח ב"ב תשע"ג] בפרק ש"ח כתב על תנבורא, תוף ומכין עליו ומשמיע קול צלול, מיחלף בטבלא דחד פומא זוג של עינבל שעושין בבית המשתאות דומה לו בקול, ואתו למיעבד ההוא דגזור עליה כי היו עושים בתנבורא בצדה חוטין של ברזל וטסים שהיו מצהילים. ע"כ. משמע דרק

משום החוטי ברזל וטסים שהיו מצהילים הקול כזוג עם עינבל.

בס׳ מי באר עמ״ס סוטה שם [ח״ב עמ׳ שכו] כ׳ ע״ד רש״י טבלא דחד פומא זוג של עינבל וכו׳ זוג הוא הפעמון החיצוני עינבל הוא הכדור הנמצא בתוך הפעמון והוא המקיש בפעמון (זוג). וגזרו על האירוס אפי׳ יש רק עינבל אחד בתוך הפעמון ואינו משמיע קול חזק כמו בשני עינבלים (עי׳ נזיר לד ב׳ החיצון זוג והפנימי עינבל וכשיטת רבי יוסי דהלכתא כותיה). ובטנבורא כ׳ כמין תוף שלנו. ע״כ.

בעלי תמר על ירושלמי סוטה פ״ט הט״ו [עמ׳ רעו] כ׳ וז״ל, בפולמוס של אספסיאנוס גזרו על האירוס והוא מין תוף ומשום דאושא מילתא אבל על כלי זמר אחרים לא גזרו משום שמחת חתן וכלה ועיין במהרי״ל הל׳ ערובי חצרות שפ״א מתה מושלת המדינה וצוה המושל שלא לנגן בשום כלי שיר באותה המדינה וכו׳ והיה מורה הרב שלא יעשו הנישואין בלא כלי זמר דהוא עיקר השמחה של חתן וכלה אלא ילכו למדינה אחרת וכו׳. וראיה לדבריו מכאן שלא גזרו לבטל כלי זמר לגמרי אלא להחסיר את התוף לזכר הצרה. ועיין בסימן תקס״ח ובב״י שם דמותר לנגן בכלי שיר בחופות ע״ש. דצ״ע שלא הביאו מכאן וגם לא כתבו שלא להכות בתוף והיום נוהגים אף בתוף וצ״ע. עכתו״ד.

[ולפי דבריו אולי יש ליישב מנהג ירושלים שהתקנה להחסיר התוף שהוא כלי א׳ ולהשאיר שאר כלי הזמר, ובכה״ג שעושין להיפך שמשאירין רק כלי א׳ התוף ומחסירים כל שאר כלי הזמר ג״כ אתי שפיר וצ״ע. ושמעתי בשם הגר״מ שטרנבוך שליט״א דאפשר כיון שאינה שמחה יתירה בתוף לחוד ללא שאר כלי זמר בירושלים מקילין בזה לשמחת נישואין].

ה) וראיתי בס׳ טהרת הכלים להג״ר דוד בהגר״ש בעדני שליט״א [ח״א עמ׳ רנד] שכ׳ ע״ד המשנה בכלים פט״ו ו׳ והרמב״ם בהל׳ כלים פ״ה ה״ג והאירוס מתטמאין וז״ל, ״והאירוס כעין תוף שלנו וגבוה מעט״ כך פירושו המפרשים כאן, ולתוספת ביאור מעתיק דברי הגמ׳ ורש״י בסוטה מט. וכתב ע״ז היוצא מדברי רש״י שהאירוס הוא זוג שהוא כעין פעמון, והמיוחד בו שיש לו רק עינבל אחד (אפשר שאז הוא משמיע קול דק ויפה), וזהו האירוס שגזרו עליו. והטנבורא זהו התוף המצוי כיום בארצות המזרח שלוקחים משטח עגול וכורכים עליו עור, והיא מדינא מותרת ורק משום מחלף אסורה. [א״ה, אמנם כד דייקינן ברש״י אשכחן שאינו תוף רגיל אלא עם ברזלים, וכשמקישין עליו מוציא קול צלול, ודומה לקול הטבלא דחד פומא שהוא זוג המקשקש, וכנ״ל בשם נפש יהודה].

אבל המפרשים כאן פירשו שהאירוס זה הוא מה שפירש״י על הטנבורא [א״ה, לא מדוייק וכנ״ל], ולכאורה כדבריהם כן מוכח במשנתינו שר׳ יהודה אומר שהאירוס טמא מושב מפני שהאליית יושבת עליו [פי׳ בשעת קינה המקוננת יושבת על האירוס ומקוננת, כדי להגדיל את הצער שעל כלי השיר אומרים קינה], ומוכח שהאירוס הוא התוף המזרחי האמור שאפשר לכפותו על פניו ולשבת עליו, שעל הזוג איך אפשר לשבת. וגם לענין דינא הזוג אינו מקבל טומאה אא״כ הוא תכשיט לאדם, וא״כ בהכרח שהאירוס דהכא הוא התוף ולא זוג.

ונראה ברור שהכא מודה רש״י שהאירוס

זה התוף, וי"ל דבאמת תרוויהו נקראים אירוס, גם טבלא דחד פומא וגם זה הטנבורא, ואדרבה משם מוכח כן דמה פתאום לגזור זה אטו זה, וכי דומים הם זה לזה והלא זה פעמון וזה תוף, אלא מפני שהיו דומים בשמם [א"ה, רש"י פירש להדיא לא כך, וכתב שדומה לו בקול, ולא בשם]. ועכ"פ הכא לכאורה בהכרח שמדובר בתוף הנ"ל.

ולענין הגזירה שגזרו זכר לחורבן, לא מצינו שהיום מקפידין לא על הטבלא ולא על התוף, אדרבא קהלות גדולות שבירושלים נוהגים שאין מביאין שום כלי זמר אבל תוף מביאים. וכנראה מפני שאין לנו את הטבלא דחד פומא שהיה בימיהם, דזוג עם ענבל אחד אין בו שום קול מיוחד כ"א צלצולים. ומכיון שאין לנו את הכלי בעצמו שעליו גזרו, אין לגזור על כלי אחר משום מחלף. עכ"ל. [א"ה, אמנם ודאי יש לנו הטבלא דחד פומא שלהם, אי לפירש"י הוא פעמון, ואי לפירוש הרמב"ם הוא תוף מזרחי, והם עצמם אסורים, והדומים להם בקול אסורים משום מיחלף].

ו) ומידידי הגר"א טרופר שליט"א שמעתי לדקדק ברש"י שטנבורא אינו תוף רגיל, אלא תוארו כעין תוף ובדפנותיו קושרים ברזלים שמצלצלים בעת ההקשה, ומוציא קול צלול, ומה שמיחלף אינו בתואר הכלי אלא בקולו, שדומה לקול טבלא דחד פומא, משא"כ אפומא דחצבא שרי משום שהוא תוף רגיל בלא קול צלצלים. וכעין זה כתב במאירי גיטין ז, א וז"ל: וכן גזרו על האירוס, והוא תוף המקשקש ומשמיע קול גדול והמייה יתירה. ולא כתב תוף גרידא, אלא דקדק לכתוב שהוא תוף המקשקש, והיינו מחמת הברזלים הנתונים בדפנותיו. רק שהוא פירש כן על אירוס שהוא טבלא דחד פומא כנזכר בגמרא, מה שרש"י פירשו על טנבורא, ולא שמענו דעת המאירי מהו טנבורא.

והנה בערוך ערך אלית נראה שהיה לו חילוף גירסא, וז"ל: מאי ארוס טבלא דחד פומא, אביי אמר כובא, ובלשון ישמעאל דבדב"א, ועושין כלי חרש עגול ארוך אמה והוא חלול ובפתחו האחד משימין יתרים של מעים ועל גבם מכסין עור ומכין עליו וקולו ערב, ועושין אותה לחופה ולמת כמו החלילין כו' עכ"ל. ונראה שאף הרמב"ם הכי גריס, ופירש אירוס כדעת אביי דבתראה הוא והלכתא כוותיה. אמנם רש"י [וכן בש"ס לפנינו] לא גרס להך דאביי, רק מילתא דר' אלעזר שהוא טבלא דחד פומא, לכן פירש שהוא זוג המקשקש.

ומהך מתניתין דכלים קשה לפירש"י שפירש שאירוס הוא פעמון, שהלא אי אפשר לישב עליו. עוד צריך לדעת מה בין טבלא דכולי הש"ס שפירש"י זוג המקשקש, לטבלא דחד פומא שגם פירש"י כן [גם טבלא גורגדנא דערכין י, ב פירש"י כן], דפשיטא שטבלא הרגיל אינו בכלל איסור דאירוס, דאשכחן בכמה דוכתי שנהגו בהם בימי האמוראים, כדאיתא בשבת קי, א כי נח נפשיה דרב, גזר רב יצחק בר ביסנא [אותה שנה, רש"י] דליכא דלימטייה אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא, ואזל איהו אמטי אסא וגידמי לבי הילולא בטבלא, טרקיה חיויא ומית, ופירש"י שהיו רגילים להביא הדס וענפי דקלים לשמוח לפני החתן והכלה, וכשמביאים אותן לפניהם מקשקשים לפניהם בשוק בבואם בתופים וזוגין עכ"ל. [ומש"כ רש"י בתופים נראה דיליף לה מהא דשרי

הכא אפומא דחצבא ופומא דקפיזא]. וכן בבבא בתרא קמה, ב שמע קל טבלא איבעי ליה למיתא, ופירשב״ם אשקלנ״א בלעז שהיו משמיעין קול לבא לשמוח עם החתן.

ואיכא למידק אי הך גזירה דאירוס הויא בבית המשתאות דוקא, או לעולם אף שלא בבית המשתה. ועיין מגדל עוז להיעבץ [ברכות שמים, ברכות הורי גולה ב׳] דמשמע ליה שרבה בר רב הונא עשה כן לבנו הקטן שישחוק בו, ואם כן יש לומר דכי גזור במילתא דרשות, אך במקום מצוה לא גזור, וכמו שפסק הרמ״א תקס, ג לענין נגינה בכלי שיר דבמקום שמחת חתן וכלה שרי. אמנם ברש״י [ד״ה טבלא וד״ה מיחלף] נראה שאין איסורו אלא בבית המשתאות, ואם כן עובדא דעבד לבריה טנבורא, מתפרש למשתה נישואי בנו [ולא מסתברא במשתה של רשות], ואם כן אף בנישואין לא הותר, ולא דמי לגזירת כלי שיר המותר בנישואין. ויש לדחות בתרי אנפי, חדא דלעולם משתה הרשות הואי, ובמקום מצוה לא גזור. אי נמי אף אי נימא דמשתה דנישואין הוה, רש״י פליג אתוספות [גיטין ז. ד״ה זמרא] שהביא רמ״א, וס״ל דאף במקום מצוה גזור, ואנן קיי״ל כתוספות דשרי. ואף דברש״י בשבת הנ״ל חזינן שכן הותרו תופים וזוגין במקום שמחת חתן וכלה, יש לדחות שלא היו עושין כן במשתה עצמו על היין שזה אסור, רק כשמלוים אותם.

והנה גזירה זו צ״ע למה השמיטוה הפוסקים, ואין לומר שתחילה גזרו על אירוס לבדו, ואחר כן הוסיפו לגזור על כל כלי שיר, דלא מיבעיא ליעבץ שאירוס חלוק מכלי נגינה שאסור אף שלא בבית המשתה, אלא אף לרש״י שאינו אסור אלא בבית המשתאות גרידא, מ״מ להצד דכלי נגינה שרו במקום מצוה, באירוס חזינן דאסור לגמרי, רק להצד דגם כלי נגינה אסור במקום מצוה אתיא שפיר דהשמיטו דדינו שוה לשאר כלי נגינה. עכ״ד.

מסקנא דמילתא: לפירוש הרמב״ם אירוס הוא מין תוף, אמנם לכאורה יש מיני תוף המותרים כגון אפומא דחצבא וקפיזא, וצ״ע לעמוד עליהם. ולדעת רש״י והמאירי תוף רגיל שרי, ורק תוף עם צלצלים הדומה בקולו לאירוס נאסר משום דמיחלף ביה, ולפי זה המצלתיים וכלי ההקשה המצורפים למערכת התופים, יש מקום לדמותם לטנבורא דמיחלף באירוס בקולו ואסור, וצ״ע במה שנהגו להתיר בכל אלה.

הגאון רבי ישראל וינמן שליט"א
מו"צ במשמרת השלום - ובמפעל החי"ח העולמי
רב ומו"צ בק"ס, ר"מ ישיבת הר"ן ירושלים ור"כ ברכה ושלום - ירושלים
ובעמח"ס משנת ישראל

שאלות ותשובות מעשיות
בהלכות לשון הרע

נערך ונמסר על ידי הבה"ח חיים מלין ני"ו, מישיבת בית מדרש עליון, [מתוך קונטרס "חלקת חיים" על הח"ח, העומד לראות אור אי"ה]

א] אדם שמברר לצורך שידוכים על בחורים בישיבות, האם יש לחשוש שהבחור שיברר אצלו יהיה שונא של הבחור המדובר, ויעבור המברר בלפני עור שהלה ידבר עליו מתוך שנאה ח"ו. והאם יש להקל בזה בשעת הדחק, שאין לו דרך אחרת לברר על בחור.

תשובה: דרך העולם – בעולם בני הישיבות – לשבח ולפאר כל בחור ששואלים עליו. ואם שומעים מבחור אחד דברי גנאי ודברים רעים במידה מרובה, או אפי' באופן יוצא דופן יותר מהרגיל, אלמא דבחור זה שונא את הבחור המדובר, ואסור להמשיך לברר אצלו, ודו"ק.

ב] בח"ח מבואר שריבוי שבח אסור גם שלא בפני שונאיו, וגם ביחידות.

תשובה: הכל תלוי לפי הענין, ולפני מי מספר, ועל מי מספרים, האם מגיזימים או רק מספרים הרבה שבחים אחד אחרי השני, או משבחים בנ"א אחד יותר משאר אנשים. איך שיהי', כל שהמספר מתחיל להרבות בשבחים באופנים הנ"ל צריך מספק לעצור את עצמו.

ג] ראיתי שכותבים שמותר לשדכן להרבות בשבח על המדובר, דלא חיישינן שיסיים דבריו בגנות (שהרי כל כוונתו שיגמר השידוך לטובה). ועוד דנים דאם השומע מכיר את המדובר במקצת, אולי אסור לשדכן להרבות בשבחים שמא יסיים השומע ויאמר מדוע אתה משבחו כ"כ בשעה שאני מכירו וכו'.

תשובה: שדכן מותר לו להרבות בשבחים על הצד שהוא מציע לשידוך, ואין בזה חשש שמא יבא לידי גנותו, כיון שרצונם של אנשים לקבל את הטוב ביותר שיש, ואפילו באופן שהצד השני מכירים קצת את המדובר.

ד] במה שנהוג כיום בשמחות שבע ברכות לחתן וכלה, שיש דרשן המרבה בשבח החתן והכלה, האם איכא למיחש בזה משום ריבוי בשבח ברבים, דיש לדון דלא שייך סברת הח"ח שברבים יהיו מיימינים ומשמאילים – דהרי כולם שמחים בשמחתם של החתן והכלה.

תשובה: כל הדין הנאמר בכתובות י"ז. שמותר לשבח את הכלה אפי' במה שאין לה,

לפי כמה דעות, מיירי ברבים – חזינן דלא חוששין בשבע ברכות שיבא לידי גנותם.

ה] הנה המהרש"ל חידש (על הסמ"ג, לאוין, מצוה ט') דעל רבו מותר לאדם לומר שבחים רבים, דלא חיישינן שיבא לדבר בגנותו שהרי חייב ונוהג בכבודו. הנה יל"ע כיום שבוועה"ר המצב להיפך, שיש רבים שמדברים מרצון דברי גנות על רבותיהם, א"כ לכאו' ודאי דיהיה אסור להרבות בשבח על רבו – שמא יסיים בגנות.

תשובה: לצערנו לפי המצב היום – שחושבים שאין רבנים, ממילא "רבו" הוי כמו שאר אדם.

ו] יש לדון מה גדר רבים לגבי ריבוי שבח בפני רבים, דבח"ח בריש כלל ב' כתב שרבים הם שלשה. וצ"ע אם גם לגבי האי דינא דשבח בפני רבים, חיישינן למיימינים ומשמאילים בשלשה.

תשובה: רבים נחשב כמה סוגי אנשים, בחורים טובים, בחורים פחות טובים, בעלי בתים, ת"ח, נשים ואנשים חרדים, ושאר סוגי יהודים וכו'. אך אם באמת כולם סוג אחד אין לזה "דין" רבים.

ז] הנה הח"ח בכלל א' (הגה"ה לסק"ד) חידש דמי שהלך לדבר לשה"ר – יש איסור בעצם ההליכה, וזהו שכתוב "לא תלך רכיל בעמך". ויל"ע אם כ"ז דווקא כשדיבר לה"ר לבסוף, דאז קעבר באיסור גם על ההליכה, אבל אם הלך ולא דיבר לשה"ר – לא עבר באיסור על עצם ההליכה, או"ד לא שנא.

תשובה: יעוי' בהקדמת התרומת הכרי (פתח השער, אות ח' – חזות קשות) מש"כ לענין חשב לעשות עבירה ונאנס, דמחלק בין פעם ראשונה לפעם שני. וא"כ ה"ה נ"ל בזה, דבפעם ראשונה אינו נענש על ההליכה, אבל בפעם השני נענש, יעו"ש והבן, וקצרתי מאוד!

ח] עוד יל"ע בהנ"ל, דהנה הרמב"ם ריש פ"ז מהל' דעות כתב דהמדבר לה"ר אינו לוקה, דהוי לאו שאין בו מעשה. ויל"ע אם יל קה על ההליכה לדבר לשה"ר דיש בזה גם איסור, ובזה הרי יש מעשה.

תשובה: אין להקשות מדברי הראב"ד על הרמב"ם. ובעצם לא קשה מידי, כי ההליכה הוא רק היכי תימצי לעבירה ולא גוף העבירה, וז"ב.

ט] האם מותר לאדם לספר לשון הרע על עצמו (דמביאים עובדא על מרן הח"ח זיע"א שאמר שאין לספר לשה"ר על עצמו).

תשובה: מותר לומר אם אין בזה שקר ואין בזה עבירה, שכן אסור לשקר ואסור לגלות העבירות שלו. וכבר כתב בלי באר [סוף כלל א'] שאין לסמוך על הסיפור הנ"ל, וגם אני חשבתי כמש"כ בספר הנ"ל, וכן שמעתי ממורי הוראה מובהקין שאין לסמוך על סיפורים לענין הלכה. וכן כותב הנודע ביהודה תני' יו"ד סי' קסא, שאין לסמוך על דברי אגדה בש"ס לענין פסק הלכה.

י] אדם שמסכים ונותן את רשותו שיספרו עליו לשון הרע, האם מותר לדבר עליו לשה"ר.

תשובה: אסור לומר לשה"ר אפי' אם מוחלין לו ומרשים לו לספר, כל שהמספר מכוין לגנות יש בזה מידה רעה, ואסור. ולא כמו ש"העולם" חושב שזה מותר. – ומצוה לפרסם דבר זה. וכן פגשתי להגאון המפורסם רבינו יהודה ארי' דינר ושאל אותי כעין

שאלה הנ"ל, וביקש מקור. ועניתי, והראיה ממרים שדברה על משה רבינו אע"פ דהאיש משה עניו מאוד – ואינו מקפיד כלל וכלל, אע"פ כן אסור לספר לשה"ר. והגאון הנ"ל קיבל מיד את התשובה!

יא] האם מותר למסור לשלטונות נהג הנוסע בפראות ומסכן את עצמו ואת חיי האנשים.

תשובה: מותר, ולפעמים חייב, ואין לפחד מצעקות שלו, אבל יש עצה טובה לגלות את זה בלי שם שלא ינקום בו הנהג ח"ו.

יב] האם מותר למסור גנב למשטרה (והאם יש חילוק בין בשעת הגנבה עצמה לבין סתם אם ידוע לו על גנב ומוסרו).

תשובה: שמעתי ממורה הוראה ודיין מומחה מירושלים בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמותר.

יג] עובדא הוה באחד שמצא ילדה קטנה שנאבדה, וכמעט שנדרסה בכביש, והלך עמה לחפש את הוריה ולא מצאם, וכיון שזמנו היה לחוץ הזמין משטרה, והשוטרים חפשו זמן רב את ההורים ונוצר חילול ה', ואח"ז כשמצאו את ההורים לקחו השוטרים את האב לחקירה. ולאחר מעשה הוכיחו השכנים את אותו אדם מדוע לא מסר את הילדה לגמ"ח ילדים אובדים, ואמר אותו אחד שאם היה מוסרה לגמ"ח לא היה האב לומד לקח, וכיון שבסכנת נפשות מיירי (שכמעט נדרסה הילדה) מסרה למשטרה, שאז האב ילמד לקח. עם מי הצדק.

תשובה: אותו אדם עבריין, מוסר, ורע לב, שאם באמת היה אכפת לו מהחיים של הבת היה לו להצילה בעצמו.

יד] האם מותר לעובד במפעל לדווח על חברו במפעל שאיננו עובד כראוי.

תשובה: חייב משום השבת אבדה, בתנאי שראה זאת בעצמו, וברור לו שהוא גונה ומזיק וכיוצ"ב.

טו] אב שמבין מתוך דברי בנו הקטן שהמלמד בתלמוד תורה אינו מלמדם כראוי, ומלבד שמחסר וכיו"ב (שאת זה על ההנהלה לדעת) עוד לא מלמדם כראוי, או שא"א לסמוך על מה שמבין מבנו הקטן.

תשובה: אין לסמוך על עדות של ילד, אלא מותר לברר את הדברים אם הם כל הזמן חוזרים על עצמם, אך איך לברר הוא סוגיא בפנ"ע.

טז] ישנה שאלה שנוגעת למעשה מאד בתלמודי תורה ובישיבות, והיא האם מותר או צריך לספר למשגיח או למלמד על מעשה רע של חברו, שנוגע לרוחניותו, באיזה מקרה חייב ובאיזה לא.

תשובה: בחור שעושה עבירות, בלי ידיעת שום בחור אחר, צריך לגלות דבר זה למשגיח – פיקוח נפש – מעבירה קטנה יכול לבא לעבירות גדולות, עבירה גוררת עבירה רח"ל, ואם עוצרים את זה עכשיו יש בזה הצלת החיים ממש.

דברים קטנים שאינם עבירות, כל שאינם חוזרים על עצמן – אין לגלות כלל. אם הדבר חוזר על עצמו ומזיק לאחרים, צריך לשאול רב מומחה בענינים אלו, מה לעשות – ואין לעשות שום דבר על דעת עצמו – מצוה לפרסם!

יז] האם מותר לפרסם בין משולחים על גביר מסוים שנותן נתינות ותרומות הגונות.

תשובה: כבר דן בזה בשו״ת אגרות משה יו״ד ח״ג סי׳ צ״ה, וכתב שמותר לגלות איפה שיש גביר, עיי״ש טעמו.

יח) איך נוהגים לפרסם דברי שבח בעיתונים, הרי גם רבים קוראים הכתוב והוי שבח בפני רבים, וגם יש חשש של ריבוי שבח.

תשובה: כבר העיר בשאלה זו בספר הערות לידידי רבי יהונתן רוזלר שליט״א כלל ט׳ ס״ק י״ד ונשאר בצ״ע. אך הנראה בזה כיון שכל אחד קורא המודעה בינו לבין עצמו, אין חוששין [כל דמיירי בשבח רגיל, ולא יוצא דופן] שילך דוקא לאנשים אחרים כדי לגנותו.

יט) מבואר בח״ח שההיתר לשבח צדיק הוא אפי׳ בפני שונאיו, דלא חישיינן שיבואו לדבר בגנותו. ויל״ע האם גם ברבים שרי, דלכאו׳ אם בפני שונאיו מותר כ״ש ברבים (דכל הטעם דברבים אסור הוא משום שיש הרבה דעות, ולא ימלט שאחד ידבר בגנותו).

תשובה: יש בזה מה שנראה סתירה בח״ח, לכן נביא כאן מה שכבר היה כתוב אצלי בדין אבק לשה״ר ובשבח גדולים וצדיקים:

א) כתב הח״ח כלל ט׳ סעי׳ א-ב בדיני אבק לשה״ר, דלפעמים אסור משום אבק לשה״ר לשבח איש ישראל שמא יבא לגנות, כגון לשבח בפני שונאיו או מרבה לספר בשבחו. וכן אסור לשבחו ברבים בכל גווני, כי במסיבת אנשים רבים רגיל להמצא שם מימינים ומשמאילים או מקנאים, ועל ידי שיזכיר בשבחיו יבואו לספר בגנותו.

אמנם יצא הח״ח בדבר חדש, וז״ל ״דאם יחפץ לשבח אדם – אשר כבר הוחזק לרבים, ונודע לכשר וצדיק אשר לא נמצא בו רעה ואשמה – גם על פני שונא ומקנא יש לשבחו, כי לא יוכל לגנותו, ואם יגנהו ידעו הכל אשר פיו דבר שוא״, ע״כ. אשר לכאורה מבואר בזה, דמותר לכתחילה לשבח אדם גדול אשר נודע בצדקות, מטעם דאפילו אם השונא יפתח את פיו לגנותו, כולם ישתיקו אותו מיד, ולא יצא בזה תקלה.

סתירה בח״ח דאסור לשבח אפילו גדול

ב) אמנם יעו׳ במש״כ הח״ח בבמ״ח ס״ק ז׳, וז״ל ״דמאוד יש למנוע מלישב באסיפת אנשים, כשהם מספרים אפילו בשבחי גדולי הדור, דכמעט לא ימלט שלא יבואו לבסוף על ידי זה ללשון הרע, וידוע הוא דלשון הרע על אנשים כאלו הוא חמור הרבה יותר מעל סתם איש ישראל, כדאמרינן ברכות יט. דקודשא בריך הוא תבע ביקרייהו״, עכ״ל.

והנה מש״כ הח״ח דכשהם מספרים אפילו בשבחי ״גדולי הדור״, שיבואו לבסוף ע״י זה ללשה״ר, לכאורה קשה להולמו – לפי מש״כ במקו״ח דעל איש נודע כצדיק ״יש לשבחו״, כי אפילו אם יקום שונאו ויגנהו, כולם ישתיקו אותו. א״כ איזה איסור הוא זה ׳לשבח׳ במקום שמשבחים ״גדולי הדור״, כיון דאם בסוף אחד יגנהו, כל השאר ישתיקו אותו, ד׳ידעו הכל אשר פיו דבר שוא׳.

האם אפשר לפרש ׳גדול׳ שעדיין לא מוחזק בצדקות

ג) ושו״ר בח״ח הוצאת ׳דרשו׳ שהעירו בזה וכתבו ליישב, דבבמ״ח מיירי בגדולי הדור אשר עדיין לא הוחזק לרבים ונודע לכשר וצדיק, דלפי״ז נמצא דרק התיר הח״ח לשבח לכתחילה גדול אשר הוחזק בצדקות, כי רק בכזה גדול ישתיקו את המגנהו.

אמנם האמת יורה דרכו, דאע"פ שלדינא יש מקום לקיים את הפסק הנ"ל, כדאבאר באות ח', אבל לאו מטעם הנ"ל. דלא מסתבר כלל דכך היה כוונת רבינו הח"ח, דהרי המושג של 'גדולי הדור' הוא אדם מרומם מעם בכל הבחינות בתורה, בירו"ש, במידות, ושהוא ודאי מוחזק לכשר וצדיק והרבה יותר מזה, ואדרבה מש"כ הח"ח במקו"ח דיש לשבח אדם אשר מוחזק בכשרות, מיירי אפילו באחד שהוא עדיין לא גדול הדור.

האם מותר להכשיל 'רשע' בסיפור לשה"ר

ד) ואשר נראה בזה, כיש להעיר הא דכתב הח"ח דיש לשבח איש מוחזק בצדקות, דלמה אין בזה לפני עור ואבק, וכי מפני שאם אחד מגנה את הגדול ומיד כולם ישתיקו אותו, מותר להכשיל את אותו שונא? הרי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, וגם על איש כזה יש להשתדל למנוע ממנו, ולא לגרום לו לבא לגנות גדול וצדיק.

מראש לא ידבר השונא נגד הגדול

ה) וא"כ לעולם פירוש גדולי הדור הוא כפשוטו, באמת אדם גדול הוא הרבה יותר מסתם איש מוחזק בכשרות, וודאי גם יש לשבח גדולי הדור בפרהסיא, ואע"פ כן אין בזה סתירה למש"כ הח"ח בבמ"ח דאסור לשבת במקום שיושבים ומדברים אפילו בשבחם של גדולים.

והענין הוא כך, דאין ההיתר לשבח איש אשר הוחזק כצדיק וכשר אפילו בפרהסיא, ואפילו בפני שונאיו, משום דאם השונא יגנה את הצדיק כולם ישתיקו אותו, אלא ההיתר הוא משום דאנחנו נוקטים מראש, דהשונא ההוא לא יפתח את פיו לגנות את הצדיק, כיון שהוא יודע דכולם ישתיקו אותו מיד וכולם יודעים אשר פיו דבר שוא, ואינו כדאי הוא לו לדבר כלל, אך אם בסוף כן דיבר, השומעים ישתיקו אותו, אך לא היינו צריכין לחוש לזה מראש. וכל זה מדוייק בלשון הח"ח במש"כ "כי לא יוכל לגנותו", אלמא דיש לנקוט שהשונא בכלל לא יוכל לגנותו, אך מסיים הח"ח וכתב "ואם יגנהו ידעו הכל אשר פיו דבר שוא", דהיינו אם בדיעבד סו"ס גינהו, ידעו הכל אשר פיו דבר שוא, וכולם ישתיקו אותו.

מתי המספר נחשב כאנוס בזה שגרם שידברו לשה"ר

ו) וענין זה נוגע טובא, דשואלים רבים, מתי אדם יכול לדעת אם הוא נכשל ועבר על לפני עור או אבק לשה"ר, דע"י מה שהוא סיפר לחבירו זה גרם לחבירו לדבר או להבין דברים רעים על מי שסיפרו עליו, הגע עצמך, וכי אם ראובן יודע שפלוני עשה עבירה מסויימת, אך אינו יודע את שמו, ושאל את שמעון איך קוראים לפלוני, ושמעון ענה לו, האם עבר בזה שמעון על סיפור לשה"ר, ודאי שלא. וזה מטעם דלא היה על דעתו של שמעון שיש בזה רמז ללשה"ר כלל, ומותר לומר שם פלוני, וא"כ הכלל בזה הוא כך: דכל שע"י התבוננות אפשר להבין שיכול לצאת מזה לשה"ר ורכילות, המספר נכשל באבק, אך אם לא היה עולה על דעת המספר או אפילו אם זה צד רחוק שיבוא לידי גנות, מותר לספר.

ז) ולפי"ז בנידון דנן, ס"ל לרבינו הח"ח דמותר לספר בשבחו של צדיק בפרהסיא, אפילו לפני השונא, דאנו נוקטים שהשונא לא יפתח פיו כלל, ואם הוא כן יפתח, אין זה נחשב לעבירה של המספר, דלא היה לו לחוש שהשונא יהיה כזה חצוף לדבר

בפרהסיא, אך כ״ז מיירי באופן שלא התאספו על דעת כן לדבר על שבחים של גדולים, אלא התאספו בשביל סיבות אחרות לגמרי ורק תוך כדי האסיפה עלה לשבח אדם גדול וצדיק.

שאני אם התאספו כדי לספר בשבח גדולים

אבל בבמ״ח מיירי באנשים אשר התאספו לענין זה לספר תוך כדי האסיפה התגלגל הדבר והתחילו לדבר או אפילו לשבח גדולי הדור, אשר בזה כיון שעל דעת כן הם התאספו או בזה גופא הם מתעסקים כעת, ס״ל להח״ח דכמעט בלתי מן הנמנע שהם יבואו גם לגנות אפילו גדולי הדור. ובאופן כזה אפילו אם ישתיקו אותם שאר האנשים וידעו אשר פיהם דיבר שוא, אין אפילו לשבת שם [לא רק לשבח, אלא אפילו אין לשבת שם בלי לדבר כלל], כיון דבאנשים כאלו יבא לבסוף לדבר בגנותם של הצדיקים, אין להיות חלק מזה אפילו אם ישתיק המגנה. וזה מדוייק מאוד בלשון הח״ח במש״כ ״יש למנוע מלישב באסיפת אנשים, כשהם מספרים...״, חזינן דמיירי באנשים אשר עוסקים בדיבורים כאלה לספר בשבחם של גדולים, דבכגון זה יש לחוש שבהמשך הם יבואו לידי כנותם של הגדולים.

ובזה אתי שפיר דברי הח״ח דאין סתירה כלל בין מש״כ במק״ח ולבין מש״כ בבמ״ח, והפירוש גדולי הדור הוא כפשוטו, ודו״ק. ושו״ר בספר ׳אורחות חיים׳ של ידידי הגאון ר׳ יהודה דוב רוטנר שליט״א דיין מומחה בב״ד של הגאון רבי מ. שפרן שליט״א, שכבר שאל הסתירה הנ״ל בח״ח, ומביא כהתירוץ הנ״ל, בשם הגאון הגדול רבי אברהם גנחובסקי זצוק״ל, ושמחתי שמחה גדולה שכיונתי לדעת גדולים!

רק מותר לשבח גדול כאשר אין לו מתנגדים כלל

ח) נמצאנו למדים לדינא בהא דס״ל הח״ח דיש לשבח הצדיק הנ״ל, אינו מיירי אלא בגדול וצדיק אשר באמת השונא לא יפתח את פיו בציבור, שאין לנו לחשוד אותו להיות מחוצף כ״כ לדבר שוא ושקר נגד גדול בישראל בציבור באופן שכולם יודעים אשר פיו דיבר שוא, נמצא איפוא דהא דיצא הח״ח בקולא לשבח גדול וצדיק אינו אלא בגדול וצדיק כזה, שבאמת ידוע לכולם שאין לו קבוצות מתנגדים אשר הם מוכנים לדבר נגדו, מאיזה סיבה שיהי׳ – או מטעם שיש להם ׳השקפה׳ אחרת, או כביכול יש להם ׳טענות׳ על הנהגתו, או שמשקרים שיש לגדול ההוא פסול בהנהגתו, וכאלו דברים נוראים, אך כל שהמציאות קיימת שיש לגדול או לצדיק מתנגדים הרבה שמוכנים לפתוח את פיהם אפילו ברבים, אין בזה היתר של הח״ח – דישתיקו אותם – כי לא מיירי הח״ח אלא בגדול וצדיק אשר מראש ידוע לנו שאין לו מתנגדים, ושיש לנו לנקוט שמראש לא ידברו נגדו בציבור.

כ) האם הותר גם כן ריבוי שבח על צדיק.

תשובה: מה שכבר נודע ומפורסם לכל אין בזה משום ריבוי שבח.

כא) הנה כתב הח״ח שאסור לשבח אדם שבח שמפסידו. ויל״ע אם מספר השבח לאנשים הגונים, האם שרי, או דלמא איכא למיחש שעי״ז יתפרסם השבח ויבוא לאנשים שאינם הגונים.

תשובה: כתוב המברך רעהו ״בקול גדול״, קול גדול פירושו שיכול לינזק מזה, וכל שלא יגרום לו נזק נחשב ״קול קטן״,

ודו"ק. ואם הוא מסופק בזה (אם יזיקנו או לא) – כל ספק דברי קבלה לחומרא.

כב] האם מותר לספר למשולח שאוסף צדקה, על גביר פלוני כי הוא קמצן ולא נותן צדקה כמעט (דאולי יש בזה תועלת שידע להתכונן כיצד לדבר עמו, וגם מאידך שלא יבזבז את זמנו).

תשובה: אסור בשופו"א!.

כג] בהא דאסור לומר דברי שבח שיש בהם הפסד לשני, האם גם יש איסור לקבל את הדברים.

תשובה: אין איסור לקבל, יש איסור לבקש "לנצל" נדיבות השני במקום שקשה לו לסרב, והבן!.

כד] האם מותר לכתוב על ראש ישיבה או משגיח, לכתוב "הגאון הצדיק" או "הגאון הגדול", שמצוי לפעמים שאם קצת כותבים יותר מהרגיל כבר ישנם בחורים המלעיזים והצוחקים על כך.

תשובה: ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם וכו', ופוק חזי מאי עמא דבר דכבר נהגו שכך כותבין על משגיח או ראש ישיבה וכו'.

כה] כתב החי"ח (כלל י' סי"ד בהגה"ה) דאפשר שאם ע"י סיפור הלשה"ר יפיג צערו מותר, וצ"ע מהו גדר הפגת צער הרי ע"פ רוב תמיד כשמדבר ומספר לרעהו ה"ז מחמת כעס שיש לו על מישהו, וע"י שמספר הוא מפיג כעסו. ועוד צ"ע האם להלכה אפשר לסמוך ע"ז דהרי החי"ח כתבו רק בלשון "אפשר" משמע דמסופק בדבר.

תשובה: בענין להפיג דאגתו מלבו, צריך קונטרס שלם ע"ז. אך מיירי באופן שהזיקו אותו או ציערו אותו וכו', באופן שהמזיק הוא מזיק אמיתי, והניזק אין לו דרך לינצל מזה – יש דברים שמותר לספר לאחר [אחד] בעיתים רחוקות [הכל תלוי לפי הענין] כדי לא ליפגע מזה נפשית או אפי' פחות מזה, ויש להאריך בזה בפ"א.

ולענין הא דכתב החי"ח לשון "אפשר": מקובלני דמה שחידש החי"ח מעצמו "בלי מקור" כתב לשון "אפשר" [וכן מצאתי בכמה מקומות במשנ"ב], כוונתו שכן דעתו בזה, ואנחנו ודאי יכולין לסמוך על האפשר של מרנא החי"ח. [וכעי"ז ראיתי בתרומת הדשן דלפעמים מסתפק באיזה דין למעשה, ואע"פ כן הרמ"א מביאו בלי פקפוק. וראיתי בתשובות דרכי נועם אבה"ע סי' ג, שהספיקות של הראשונים אפשר לסמוך עליהם הרבה יותר מהודאין שלנו, ודו"ק.

כו] עובדא הוה בבחור אחד שראה מדי יום ילד השב מהת"ת, אשר לא משלם על הנסיעה באוטובוס (שגונב דעת הנהג כאילו חברו משלם עליו), האם מותר לספר על כך לנהג (ומה הדין בנהג ערבי, דאולי אז אין לגלות לו), או לכה"פ מוטל עליו לברר מיהו ומי הם הוריו ולומר להם, והאם יש חילוק בין ילד קטן לבין גדול.

תשובה: אם יודעים מי ההורים שלו – מצוה גדולה לספר להם. ואם לא עוזר – יש לספר לנהג יהודי שומר תורה ומצוות, אבל נהג לא שומר תורה ומצוות, וכ"ש לנהג גוי – שב ואל תעשה.

כז] בחור שיש לו נערווע"ן, שמחמת בעיה נפשית מדקדק יתר על המדה בהרבה הלכות, האם מותר או צריך לגלות על כך למשגיח, והאם מותר לבחורים בינם לבין עצמם לדבר על כך.

תשובה: מצוה גדולה לספר למשגיח או למי שמבין בנפש האדם, משום שדבר כזה אם לא עוצרים אותו עכשיו הוא רק יהיה יותר ויותר גרוע, וחייבין לעצור אותו עכשיו, כדי להצילו בהמשך החיים! אך ח"ו לדבר ע"ז עם החברים, והוא לשה"ר דאורייתא!

כח] אדם הנוסע באוטובוס, והנהג נוהג שלא כהוגן וכראוי על הנוסעים, האם מותר או צריך להתלונן עליו בחומרה אצל החברה.

תשובה: בא"י כיום יש דינא דמלכותא דינא רק לענין הדברים שבלעדיהם "לא שבקת חיי לכל בריה", אבל בשאר דברים וק"ו בדברי כפירה, אין. וא"כ בחוקים נומליים – אסור להתלונן אם הנהג קיימם, משא"כ בדברים אחרים – כגון שצועק על נוסעים וכדו', מותר.

ויש להאריך בזה יותר בכל הפרטים, יעוי' נדרים כט. ובר"ן שם. וע"ע ספר משפטי הצוואה של ידידי הגאון ר' מתתיהו שוורץ, ספר על ענייני צוואה, שבתוך הספר מביא הרבה מאוד לענין דינא דמלכותא אליבא דהלכתא.

כט] להלכה למעשה, לגלות סוד של אדם, זהו איסור או רק הנהגה טובה.

תשובה: יש בעל הסוד [לשון הח"ח הלכ' רכילות כלל ח סעי' ה, אשר מקור דינו מרבינו יונה שער ג אות רכה], ויש "דבר סודי" [דמקור דינו מיומא ד: יעו' בח"ח כלל ב סעי' יג, במ"ח ס"ק כ"ז, ובכלל ט' סעי' ו], דבעל הסוד פירוש הוא שרק נודע ע"י המספר וא"א לדעת באופ"א – ואז אסור לגלות אלא במקום פיקו"נ [וצריך לדעת מה זה פיקו"נ]. אבל דבר סודי שהוא דבר שאפשר לדעת באופ"א, חוץ מהמספר – לתועלת מסוימת מותר לגלות, יעו' בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פ"ד אות א-ג, וב'העולה להלכה' אות א, וע"ע מה שכתבתי בזה בשאלת שלו' שע"י ארגון 'משמרת השלום' ח"א סי' ד, וקצרתי.

ל] האם יש איסור בקבלת סוד (ואם יש, האם כשאדם אומר לחברו דבר בעלמא, והלה מבין שזה סוד, אך המספר לא אומר לו כן כסוד, האם מותר לו להמשיך לשמוע).

תשובה: אם זה גנות או רכילות, ואין תועלת – אסור לקבל אלא א"כ יש דברים הניכרים. בלי זה –צריך לשאול האם זה סוד, ואם ענה שאין זה סוד, מותר לשמוע, כי עד אחד נאמן באיסורין.

לא] סוד שנודע לו מעצמו בלא שאמרו לו, האם מותר לספרו הלאה.

תשובה: אסור משום מזיק, והנהגה לא לגלות כסוגיא ביומא ד ע"ב.

לב] האם מותר לגלות סוד לתועלת.

תשובה: בעל הסוד – מותר במקום פיקו"נ, אבל ענין דבר סודי – לתועלת מותר (בצל החכמה).

לג] האם יש איסור לגלות סוד של אחד שנפטר.

תשובה: כשמדובר על עניני מצוות ודברים גדולים - מנהג העולם לגלות. עבירות - ודאי אסור. ואם סיפר אינו עבירה.

לד] האם צריך לבקש מחילה מרעהו, אחר שגילה את סודו לאנשים.

תשובה: אסור לבקש מחילה אם גילה סוד, שע"י כך בעל הסוד מאור יצטער. אלא חייב לבקש בכל לשון של בקשה שמי ששמע הסוד לא יגלה הלאה. אך אם נודע

הדבר, ונודע גם לבעל הסוד, חייב לבקש מחילה, וזה דבר קשה מאוד.

לה] אדם שזוכר סוד ישן מלפני שנים רבות, האם כעת מותר לו כבר לגלותו.

תשובה: ח"ח מפורש מביא גמ' מפורשת (סנהדרין לא.) שזה אותו דבר, וזה פשוט מאוד.

לו] איך מותר להיות ספרא דדיינא, הרי שומע את כל הלשון הרע שצד אחד אומר על רעהו.

תשובה: איך מותר להיות דיין? – אלא כך הוא בית דין.

לז] אחד שחלה ואינו רוצה שידעו מכך, האם מותר בכל אופן לפרסם שמו לתפלה.

תשובה: שמעתי מהגאון הגדול רמ"מ קארפ שליט"א כי תועלת שנקרא להתפלל בשביל בנ"א אינו נחשב "תועלת" אלא עם עוד סניף תועלת מסויימת.

לח] הא דפסק הח"ח דסוד שנאמר באפי תלתא, מותר לגלותו. יל"ע כשצוה את השלשה שלא לספר, האם מותר לגלות הסוד או לא.

תשובה: ז"ל הח"ח כלל ב סעי' ז, "ואם האומר הזהיר שלא לגלותו, אפילו אמר בפני רבים, יש בו משום לשה"ר למי שיגלה אח"כ...", עכ"ל.

לט] האם יש איסור סיפור סוד כשלא אומר ממי שמע את הסוד (אלא שרק אומר את הסוד עצמו, וכגון שביום פלוני בשעה פלונית יהיה כך וכך).

תשובה: אינו אלא גילוי מילתא ולא שייך לענין גילוי סוד, בתנאי שאין בזה חשש נזק.

מ] הח"ח (כלל ב' סקכ"ז) הכריע דדברי הגמ' ביומא ד' ב' הם הנהגה טובה, או כשהכניסו לביתו. וי"ל האם באמת כן הוא להלכה למעשה, דיש הנהגה טובה שלא לספר כלום גם כשלא הזהירו מאומה.

תשובה: דברים של מה בכך לא נוגע לגמ' ביומא, רק דברים חשובים. וזה פשוט.

מא] האם מותר לספר סוד של קטן לאחרים.

תשובה: כל שיש בזה חשש נזק או בושה לקטן, יש בזה משום איסור של גילוי סוד.

מב] האם מותר לחקות קול של אדם, דאולי דמי ללשה"ר שע"י החיקוי מגנה את אותו אדם.

תשובה: דבר זה צריך שיקול הדעת: יש מקום להתיר – לפי דעתי – באופן שאמר דבר, בקול של השני, באופן שכאילו השני היה מדבר כך אם לא נעשה בדרך זלזול או ליצנות. אבל אם מחקה הקול באופן של זלזול, או ליצנות, אפילו בצורה "קלה", יש בזה גנות ואסור משום לשה"ר.

מג] העושה מעשים מוזרים ומשונים שגורמים לאנשים לצחוק עליו ולספר בגנותו, האם אותו אדם עובר באבק לשון הרע שגרם להם לספר עליו לשה"ר, והאם צריך לומר לו דבר זה כדי שיפסיק מהנהגותיו.

תשובה: איהו דאזיק אנפשיה, וכמו שכתב המשנ"ב בהלכות תפילה סי' ' ס"ק ז, שאין לומר פסוקי דזמרה בקול גבוה ובאופן משונה. ונ"ל שכן הוא כלל בכל עניני הליכות החיים – 'והוי מעורב עם הבריות' - הכוונה שלא לעשות דברים משונים.

אך דא עקא, שאין זה מתיר לדבר עליו,

אבל אם בשעה שהוא עושה כך וצוחק עליו – אין עליו טענה.

וח״ו מלומר לו ולדבר עמו על זה, דהוי אונאת דברים, וצריך איש מקצוע שידבר אתו על כזה דבר. לכן מותר לספר לאיש מקצועי [אם הוא מכיר אחד כזה] שידבר איתו על כזה דבר.

מד] האם מותר לומר על אחד שהוא בעל תשובה, שבעברו לא שמר תורה ומצוות.

תשובה: אם הוא לא מסתיר מה שהוא היה, ויודעים מזה, וע״י בירור קצת ישמע מזה – מותר לספר ענין מה שהוא היה, ומה שהוא כעת, אם יש בזה חיזוק. אבל סתם לספר אפילו באופן הנ״ל, אין לספר, אם אם סיפרו אין בזה משום לשה״ר. ובאופן שהם מסתירים ענין זה איסור חמור לגלות, אפילו אם יש בזה משום חיזוק.

וע״ע מה שכתבתי בקובץ ״שאלת שלום״ שע״י ארגון ׳משמרת השלום׳ ח״א סי׳ ה, לענין סיפור לשה״ר על בעלי תשובה.

מה] בהנ״ל, כשחבר סיפר לחברו שאביו חזר בתשובה. האם יש מזה ראיה שבבית לא מקפידים על כך שלא לספר, ויכול החבר לספר לאביו ולמשפחתו שאביו של חברו הוא בעל תשובה.

תשובה: אסור לספר, מכיון שהבחור לא מבין שזה דבר שצריך להסתיר.

הגאון רבי חיים מלין שליט"א
ישיבת בית מדרש עליון

מאמר מקיף בענין 'שונא מתנות יחיה'

[מתוך ס' 'מנוחת חיים' על התורה, שעומד לראות אור בקרוב אי"ה]

חידוש רש"י – ייטב לי – יתנו לי מתנות

א] הנה כתיב (בראשית יב, יא-יג) במה שאמר אברהם אבינו לשרה אמנו בעת שירדו למצרים: "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה, ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו. אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך". ופירש"י שם: "למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות", עכ"ל.

והנה בטרם נדון בדברי קדשו דרש"י ז"ל, נבאר הפשט קודם, וכמו שהביא השפתי חכמים בשם המנחת יהודה, דהוקשה לרש"י מה שייך כאן לשון 'הטבה' בפסוק – 'למען ייטב לי בעבורך' הרי רק ינצל ממיתה (דאם ידעו שזו אשתו יהרגוהו כדי לקחתה), וא"כ אי"ז 'הטבה' אלא 'הצלה', ומהו דכתיב 'למען ייטב לי בעבורך', ולזה פירש רש"י מעצמו – דכוונת אברהם אבינו "ייטב לי' – היינו 'יתנו לי מתנות'.

רק דאכתי צ"ב למה ס"ד דאאע"ה שיתנו לו מתנות, דגם אם לא יהרגוהו, מ"מ מתנות למה שיתנו לו.

ואולי י"ל דאמנם אינו בעלה של שרה, אך מ"מ גם אח יכול לעכב ולשמור על אחותו, ולכן סבר שהמצרים כשיחשבו שאחיה של שרה הוא – לא יהרגוהו ורק יתנו לו מתנות כדי שבשב ואל תעשה יסכים שיקחו את שרה לאשה.

אך הנה עוד צ"ב לפי רש"י מהו המשך הפסוק "וחייתה נפשי בגללך", הרי במתנות דיבר, וכי כוונתו שע"י המתנות תחיה נפשו. וצ"ל דשני עניינים יש כאן, הענין הראשון הוא שיתנו לו מתנות, והענין השני הוא שבאמת ינצל ממיתה על ידי זה. רק צ"ב א"כ למה הקדים ענין המתנות קודם להצלחת חייו, וכי חשוב לו המתנות קודם לחייו (דלשאר הראשונים, וכ"מ בתרגומים ענין ה'ייטב' הוא הטבה והצלה ממיתה, ואשה"ט, אבל לרש"י דהוא ענין על המתנות צ"ב למה הקדים המתנות קודם להצלת חייו. ושו"ר שעמד בזה הדרישה, ראה לקמן אות טז, וגם עי' כאן בהערה).

ובאמת שנקודה זו – למה חשב אברהם שיתנו לו מתנות, מבוארת יותר בספורנו, שכתב שם בזה"ל: "למען ייטב לי. למען כשתאמרי שאת אחותי יקוה כל אחד מהם שאשיאך לו, ולא יחשוב שום אחד מהם להרגני, אבל "ייטיב לי" במוהר ובמתן (ע"פ להלן לד, יב), כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במוהר וקרוביה במגדנות (ע"פ להלן כד, כג), כדי שיסכימו

לתת אותה לתובע. ולזה אמרה תורה "מהור ימהרנה (לו לאשה)', "אם מאן ימאן אביה (לתתה לו), כסף ישקול (כמוהר הבתולות)' (שמות כב, טו - טז), ובין כך חשב לצאת משם", עכ"ל. הרי שכתב כהנ"ל – דהמנהג היה לפתות את הקרובים במגדנות ומתנות, ולכן חשב אברהם כן[א].

איך חשק אאע"ה במתנות

ב] אך הנה עיקר התמיה שתמהו המפרשים בדברי רש"י ז"ל הוא בתרתי, חדא, איך רצה וחשק אברהם אבינו במתנות, הא כתוב מפורש הוא (משלי טו, כז) "עוכר ביתו בוצע בצע, ושונא מתנות – יחיה", ע"כ. וכמו שנביא בזה להלן מקורות הדבר. וא"כ איך אאע"ה חשק במתנות.

ועוד הקשו במפרשים, דגבי מלך סדום מפורש בקרא (לקמן יד, כב-כג) שאמר: "ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' קל עליון קונה שמים וארץ. אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם". הרי מבואר להדיא שלא רצה ליקח מתנות מהשבי ששבה מלך סדום, אע"פ ששם מן הדין יכול היה לקחת הממון, א"כ איך כאן חשק במתנת חינם.

וכן מצינו עוד בפ' חיי שרה שאמר אאע"ה לעפרון "בכסף מלא יתננה לי וגו'" (בראשית כג, י) שלא רצה לקבל מעפרון את מערת המכפלה בחינם [וכמ"ש שם רבינו בחיי בפס' טו – "והנה אברהם שונא מתנות היה ולא רצה לקבל מתנה ממנו כי אם "בכסף מלא"[ב], וכן דרכן של צדיקים. וכן מצינו בדוד המלך ע"ה שקנה הגורן ולא רצה לקבל מן ארונה שהיה נותן לו במתנה וכו'", ע"ש עוד].

והנה במפרשים כתבו יישובים רבים ומגוונים לקושיא זו, אך ראשית כל נציע את מקורות הסוגיא דשונא מתנות יחיה, וביאור הדבר ע"פ משנת רבותינו הראשונים והאחרונים, ולבתר הכי נשוב לקושיא דנן, ולייישבה אחר כל השיטות והביאורים, וזה החלי בעזה"י:

מקורות 'שונא מתנות יחיה' בש"ס

ג] הנה מקור הדבר בקרא במשלי הנ"ל, ונזכר בש"ס בכמה וכמה מקומות, ונביא כאן המקומות (לפי הסדר שמצאתים):

א. וע"ע במלבי"ם שביאר בזה, וז"ל: "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי, ר"ל שתאמר לכל האנשים שאת מבקשת להנשא לאיש רק באשר את אחותי וא"א שתנשא לאיש בלעדי רשות אחיה והסכמתו תודיע שכל מי שירצה לישא אותך צריך להיטיב לי בעבורך, פי' שצריך לתת לי מתנות במחיר מה שאתרצה שתנשא לו כמ"ש ומגדנות נתן לאחיה ולאמה, שכן הי' הנמוס שהבת היתומה עומדת ברשות אחיה, והיה דרכם לתת כסף וזהב לאבי הנערה או אחיה שימסור אותה לנשואין, ומלת בעבור מצאנו שפירושו כמו מחיר כמו בעבור תברכך נפשי, ויש הבדל בין בעבור ובין בגלל. שבגלל מציין הסבה הקודמת, ר"ל אתה תהיה הסבה שתחיה נפשי, ובזה התחכם אברהם להמלט כי מי שירצה אותה לאשה יבקש בעדה מחיר גדול שאין בכח איש לתת לו, כי לא עלה על לבו שיבקש אותה המלך, ובזה ימלט את נפשו ואת נפשה", עכ"ל. ולפי דבריו א"ש ג"כ למה הקדים ענין המתנות להצלת חייו, דכל הצלת חייו תבוא רק ע"י המתנות, ודו"ק.

ב. ומוכח מינה דלדעת רבינו בחיי גם בגוי שייך 'שונא מתנות יחיה', וזה א"ש לטעמו של רבינו בחיי בכד הקמח להתרחק מן החמדה, וראה לקמן באות יג.

ראשון הוא במסכת מגילה (כח, א) דשאל ר"ע את ר' נחוניא הגדול, במה הארכת ימים וכו', אמר ליה, מימי לא קיבלתי מתנות ולא עמדתי על מידותי וותרן בממוני הייתי. לא קיבלתי מתנות, כי הא דרבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה, לא הוה שקיל, כי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, אמר להו, לא ניחא לכו דאחיה, דכתיב שונא מתנות יחיה.

ועוד אמרינן שם, דרבי זירא, כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה, לא הוה שקיל, כי הוה מזמני ליה, אזיל, אמר, אתייקורי דמתייקרי בי.

הרי קמן דרבי אלעזר לא היה לוקח המתנות מבית הנשיא ולא היה הולך כשהזמינוהו לבית הנשיא, אבל רבי זירא – הסכים עמו לגבי המתנות שאין לקחתם, אבל כשהזמנוהו היה הולך, ד"אתייקורי דמתייקרי בי", וביאור הדבר – דלא חשיב שהוא מקבל המתנה, אלא הם מקבלים המתנה בכך שזוכים שאדם חשוב כוותיה בא אליהם [ובביאור הדבר עי' לקמן אות י].

ועוד מצינו בקידושין (נט, א) דרב גידל חיזר אחר קרקע אחת לקנותה, ובא רב אבא וקנאה לפניו, והלך רב גידל וסיפר הדבר לרב זירא, ורב זירא סיפר כן לרב יצחק נפחא, וא"ל ר"י נפחא 'המתן עד שיעלה אצלינו לרגל', וכשעלה רב אבא אל רב יצחק נפחא, א"ל ר"י נפחא מה דינו דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו, וא"ל דמיקרי רשע, ושאלו היכי עביד מה דעביד שלקח הקרקע בשעה שרב גידל חיזר אחריה לקנותה, ואמר ר"א דלא ידע שרב גידל חיזר אחריה לקנותה, ואמר לו ר"י נפחא דלכה"פ השתא יחזירנה לו, וא"ל ר"א, דלמכור אותה בדמים אינו רוצה כיון דזו קרקע ראשונה שקנה, ולא מסמנא מילתא למוכרה, ואי רוצה לקחתה במתנה- יקחנה, אבל רב גידל לא לקחה משום דשונא מתנות יחיה (ועיי"ש שגם רב אבא לא נחית בה משום דהפיך בה ר"ג, ולא מר נחית לה ולא מר נחית לה, ומיתקריא ארעא דרבנן- היינו, הפקר לתלמידים).

ועוד מצאנו במסכת סוטה (מז, ב) דאמרינן "משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים, דכתיב 'ושונא מתנות יחיה'".

ועוד מצינו בחולין (מד, ב), "אמר רב חסדא, איזהו שונא מתנות יחיה, זה הרואה טרפה לעצמו". ופירש"י שם: "זה הרואה טרפה לעצמו. שנולד ספק טרפות בבהמתו ונראה בו טעם לאיסור וטעם להיתר ואינו חס עליה ואוסרה[ג]". "הרואה טרפה לעצמו. ודאי שונא מתנות אחרים הוא, שאף על שלו אינו חומד להכריע להיתר".

ובתר הכי מייתינן שם להא דר"א ור"ז הנ"ל, דר"א ור"ז מתנות לא קיבלו, אבל

ג. הנה יעויין בפתח עיניים להחיד"א שם (עמ' קכה) שהקשה מה שאלה היא זו "איזה שונא מתנות" – כל דלא מקבל סני להו. ועוד הקשה שם, דאם יש ספק שקול לפנינו – מאי ראי' מזה שהחמיר דשונא מתנות הוא, דהרי כיון שמספקא ליה וספק דאורייתא לחומרא לכן החמיר, ומה הוכחה יש דשונא מתנות. וביאר שם: "ואפ"ל דרש"י לאו דוקא קאמר דהוא ספק שקול דצד היתר וצד איסור הנהו שקול, דבהא ודאי אשר הוא יהודי איבעי ליה להחמיר דספיקא דאורייתא לחומרא, אבל הכא מיירי דצד ההיתר יותר נראה, ואינו ברור, רק שהדבר נוטה להיתר ומחמיר", עכ"ל, עיי"ש עוד בדבריו.

לילך לסעוד עמם, ר״א לא הלך ור״ז הלך (ביאור הדברים במה נחלקו, עי׳ להלן). ועוד אמרינן שם (קודם להא דר״א ור״ז): ״דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה, ורואה טריפה לעצמו, ושימש תלמידי חכמים, עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך״. ופירש״י: ״יגיע כפיך כי תאכל. דכיון דעל שלו אינו חומד – כל שכן שאינו חומד בשל אחרים לגנוב ולגזול״, עכ״ל [והוא נפלא לפ״ד רש״י עצמו במשלי – שהבאנו לקמן בטעם שונא מתנות יחיה].

ועוד מצינו בב״ב (יג, ב), דשם איירינן בסוגיא התם, גבי הא דתנן דאין חולקין את החצר עד שיהא לכל אחד כדי חלוקה, ואם אין לכ״א כדי חלוקה, לרב יהודה אמרי׳ גוד או איגוד, ולרב נחמן לא אמרי׳ וכו׳, ומספקינן שם, אם כשאין בו כדי חלוקה, יכול אחד מהשותפים לומר לחברו טול אתה כשיעור ואני פחות, דלהוו״א יכול, אבל למסקנא שם אמרי׳ דזה מחלוקת ת״ק ורשב״ג, דלת״ק יכול, ואילו לרשב״ג אינו יכול, משום דיכול לומר לו, דאין לו דמים לשלם, ובמתנה לא ניחא ליה לקבל משום דשונא מתנות יחיה, עיי״ש בסוגיא.

הרי קמן דדעת רשב״ג דאין יכול ראובן לכוף את שמעון לחלק הנכס גם כאשר שמעון מקבל חלק כשיעור (שיש בו ד״א) משום דבמתנה אינו חפץ. אך הנה צ״ב בדעת רבנן (ת״ק) דפליגי עליה, מה סבירא להו.

וכתב שם הריטב״א דבאמת רבנן ס״ל דאין זה נקרא מתנה, משום דמה שנותן לו קרקע ד׳ אמות אי״ז אלא משום שרוצה את טובת עצמו, שיהא לו חלק לבדו בלא שותפות עם עצמו, ובכה״ג לא אמרינן שונא מתנות יחיה דאי״ז מתנה. ועיין להלן אות י משמ״כ בזה עוד.

והנה בדרישה (חו״מ סי׳ רמט סק״ה) הביא מקור נוסף להא דשונא מתנות יחיה – מאברהם אבינו גופיה – וז״ל שם: ״שנאמר ושונא מתנות יחיה. וכן מצינו באברהם שאמר (בראשית יד כב כג) הרימותי ידי וגו׳ אם מחוט ועד שרוך וגו׳. והא דלא מייתי הגמרא והפוסקים ראיה מזה, משום דאפשר למימר איהו דאחמיר לנפשיה ממדת חסידות יתירה דהוה ביה. גם יש לומר משום דהוה מלך סדום רשע לא רצה לזכות אותו בקבלתו מתנה ממנו על דרך וחסד לאומים חטאת (משלי יד, לד) וזהו שאמר (שם) ולא תאמר אני העשרתי״, עכ״ל.

[והנה יש להאריך בכל ענין ׳שונא מתנות יחיה׳ אם הוא ענין בעלמא, או איסור וכיו״ב, אך כאן לא נוכל להאריך בזה. וראה בהע׳ יב מה שכתבנו בזה עפ״ד המושב זקנים דהזכיר לשון איסור בדבר, וכן מרש״י בברכות. ואכמ״ל[ד]].

ד. ודנו באחרונים האם כשעוברים ע״ז ומקבלים מתנות זה מקרב קצת את המיתה, או שזה רק סגולה שאם לא יקבל מתנות – הרי שיאריכו ימיו. ושאלתי כן קמיה מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א, וכתב לי ״יאריך ימיו״. והיינו דזה רק שיאריכו ימיו, ולא ח״ו איפכא. ושו״מ שכ״כ להדיא הישׁ״ש בחולין (פ״ה סי׳ ט) שהו״ד למעלה בארוכה ״שהרי לא כתוב בקרא ואוהב מתנות ימות״, ואכמ״ל (ובס׳ בירור הלכה ח״ז האריך בזה).

ביאורי המפרשים בענין שונא מתנות יחיה

ד] והנה באמת עצם הדבר ד"שונא מתנות יחיה" צריך כמובן ביאור, מה החסרון, ומהו "יחיה" – מה המידה כנגד מידה בדבר זה. ומצאנו בזה כמה וכמה ביאורים אמאי שונא מתנות יחיה, ואביאם ולאח"מ יל"פ בכו"כ נפ"מ העולים לריבוי הטעמים:

דהנה רש"י במשלי שם פירש בזה"ל: "ושונא מתנות יחיה. מאחר שהוא שונא מתנות כל שכן ששונא את הגזל". [ולעיל אות ג הבאנו דברי רש"י בחולין מד, ב דשונא מתנות יחיה היינו הרואה טריפה לעצמו – כיון שעל שלו אינו חומד, כל שכן שאינו חומד בשל אחרים לגנוב ולגזול, ודו"ק].

ובפשטות כוונת רש"י לומר דאם נקבעה בנפשו מידת השנאה למתנות, שאין בקבלתם שום חטא ועוון, א"כ כ"ש שיקבע בנפשו שנאה לגזל דאיסור התורה יש בזה.

אך גם יתכן לפרש כוונתו, דפעמים רבות אדם מתיר לעצמו להשתמש בחפצי חבירו, בצירוף כ"מ קולות למיניהם דלא אכפת ליה וכו' וכו', וא"כ אדם דאפי' מתנות נמנע מלקבל, א"כ פחות מצוי שיכשל בגזל, דאין עסקיו עם הבריות מרובות כ"כ, וגם אם יעסוק מעט, ידקדק היטב בכל הליכותיו שלא יהא בהם שום עון גזל, דהלא דברים ק"ו, דאם על מתנות מחמיר- כ"ש על גזל (ולכשתדקדק בזה תמצא דאי"ז הביאור הראשון ברש"י, דהא' הוא שיקבע בליבו שנאה גם לגזל, והב' הוא דמצד דרך הטבע וצורת הדברים כך היא שפחות יתכן שיכשל) [ח].

והנה צ"ב לשיטת רש"י מה נתייחד ומה זכה שיחיה בעבור כן שאינו מקבל מתנות,

---

ח. והנה מצינו בש"ס ובחז"ל הרבה פעמים באמוראים שעשו לעצמם גדרים גדולים כדי להתרחק טובא מן גזל, ואציין כאן חלק: בחולין (ז, ב) אמרו על רבי פנחס בן יאיר, דמעולם לא בצע על פרוסה שאינה שלו ולא נהנה מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו, עיי"ש. ובסנהדרין (עב, א) איתא על רבא דנגנבו עיזיו, ולבסוף שבו הגנבים בתשובה ובאו להחזיר לו, אך לא רצה לקבל לפי שחשש שקנו העיזים כשסיכנו עצמם לגנוב, ע"ש. וברש"י במכות (כד, א ד"ה רב ספרא), הביא משאלתות דרב אחא, דמעשה ברב ספרא שהיה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך.

ובתענית (כג, א) אמרו על אבא חלקיה דלא הפסיק באמצע עבודתו אפי' להשיב שלום לחכמי ישראל שעברו שם פן יקפיד עליו בעה"ב. ובב"מ (כד, ב) אמרי' דאביו של שמואל מצא חמורים והחזירן לבעליהן גם לאחר י"ב חודש שנתייאשו כבר. ובנדרים (נ, ב) גבי רב גמדא דהביא לספניו לקנות לו משהו וקנו לו קוף, ובדרך ברח ומצאוהו יושב על מרגליות, והביאוהו לר"ג דע"י קופו נמצא, ומ"מ הביא להם הכל, וכמבו' שם בתוס' שעשה כן מצד מידת חסידות. ובב"מ (פג, א) איתא דר' יוחנן שילם לפועליו שכרם אע"פ ששברו לו חביותיו [ועי' בירושלמי בב"מ פ"ו ה"ו].

ובירושלמי בדמאי (פ"ג ה"ב) איתא דרב זירא הילך עם תלמידיו ולא הסכים לתלמידו לקלף קיסם מעץ אחד כדי לחצוץ בו שיניו, ע"ש. ובירושלמי בפאה (פ"ז סוה"ג) איתא, דרבי חנינא מכר בטעות דבש תמרים לאדם שרצה דבש דבורים, וחיפשו ר"ח להחזיר לו העודף, ולכשמצאו, לא רצה לקבל ומחל לו, ואעפ"כ הביאו ר"ח כצדקה לביהמ"ד. וכהנה רבות.

דמה מידה כנגד מידה יש בזה שע״י שמתרחק מן הגזל – יחיה.

ויש לבאר הדבר עפמ״ש החיד״א בפתח עיניים בחולין (שם, ד״ה ואר״ח – עמ׳ קכה) – והו״ד בשלימות להלן בסמוך (אות ז), דכתב דכיון דמצינו שיש עונש מיתה משמים על הגזל, וכמו שנאמר (משלי כב, כג) ׳אל תגזול דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער, כי ה׳ יריב ריבם, וקבע את קובעיהם נפש׳[1], וכדדרשינן עלה בב״ק (קיט, א) דע״י הגזל יאבד הקב״ה את נפש האדם, ופליגי רב הונא ורב חסדא בפירוש הקרא באיוב (כז, ח) ״כי מה תקות חנף כי יבצע, כי ישל אלוק נפשו״ – והיינו דישליך ה׳ את נפשו מעליו, ופליגי אי מיירי בנפשו של גזלן או נגזל, וחד אמר שם – דישליך הקב״ה נפשו של גזלן, דכתיב וכו׳ כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש, וכדפירש״י שם ״וקבע את קובעיהם נפש. גוזל נפש גוזליהם״. הרי שלאותו מ״ד ה׳ יריב ריבם דיטול את נפש הגזלן (מידה כנגד מידה, וכדאמרי׳ שם בהמשך - דהגוזל את חבירו שוו״פ כאילו נוטל את נשמתו). וא״כ השונא מתנות ומתרחק עי״ז מן הגזל, א״כ הוא יחיה ויאריך ימים. כן מתבאר על פי דבריו.

והנה כשהצעתי הדברים הנ״ל קמיה מו״ר הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט״א, אמר דיש לבאר עפי״ז למה כתיב ׳ושונא מתנות יחיה׳, למה הצריך הכתוב ׳שונא׳ דייקא, וכי אם אינו מקבל מתנות כל חייו – אבל מאידך גם לא ׳שונא׳ – עליו לא דיבר הכתוב, ומה הענין ב׳שנאת׳ המתנות.

ואמר לבאר ע״פ הנ״ל, דכיון דיסוד וגדר הענין הוא הרחקה מן הגזל, דאם שונא את המתנות כל שכן שישנא את הגזל, לכן תלי ליה דווקא בשנאה, שע״י ששונא את הדבר – לא יבוא לידי מוריא היתירא, ולידי קולות והתירים שיש בנ״א שאומרים לעצמם להקל ראש באיסור גזל החמור, ולזה אמר דאם מתנות הוא שונא – א״כ על כרחך שיתרחק גם מן הגזל, ונפלא.

ביאור ב׳ - חסר בבטחון בהשי״ת

ה] והנה ביאור שני מצאנו שכתב המצודת דוד במשלי (שם), דהוא משום שבכך שמתרחק ממתנת בשר ודם – הרי שדרכו לישען ולבטוח רק בה׳, והטעם שיחיה הוא לפי שהקב״ה גומל מדה כנגד מדה ונותן לו חיים, שהוא דבר שאין ביד בשר ודם ליתנו, וז״ל שם: ״עוכר ביתו בוצע בצע, ושונא מתנות יחיה. הבוצע בצע להרבות לו, ישחית ביתו כי בא זה ואיבד את זה, אבל השונא אף מתנות, כי ישען בה׳, אז המקום יתן לו עוד חיים, מה שאין ביד אדם לתת״, עכ״ל (וע״ע להלן בנפ״מ בין ב׳ הביאורים).

וכעי״ז מבואר ברלב״ג במשלי (שם), דע״י ששונא המתנות, א״כ בטוח לבו אך ורק בהשי״ת, וממילא ׳הבוטח בה׳- חסד יסובבנהו׳ (תהלים לב, י), דהקב״ה דואג שלדורשיו לא יחסר כל טוב (ע״פ תהלים לד, יא), ולכן יחיה.

וראה במלבי״ם שם דפירש: ״ובהיפך -

ו. עי׳ ברלב״ג שם: ״כי ה׳ יריב ריבם. כי יש שם חזק ממך לקחת נקמתי ממך, והוא הש״י, כי הוא יריב ריבם, ויגזול נפש הגוזל אותם, מדה כנגד מדה, כי הגוזל את הדל גוזל ממנו חייו״, עכ״ל.

מי ששונא אף מתנות ולא יהנה משל אחרים רק מה שמרויח ע"י יגיע כפו, בל תאמר שימות ברעב או יחלה מרוב עבודה, בהיפך - עי"ז יחיה כי הכל תלוי בהשגחת השם", עכ"ל. הרי שלדבריו הפסוק בא לחדש ולומר לן – להיפך ממה שעלול אדם לחשוב – כי ע"י שיבטח בה' ולא יהנה משל אחרים – ימות, אלא אדרבה – הכל תלוי בהשגחת השם, וע"י שישים מבטחו בה'- יחיה.

ובאמת שטעם זה – דע"י שלא מקבל מתנות – בוטח בה', הוא מבואר ג"כ ברמב"ם ובשו"ע – דיעויין ברמב"ם בהלכות זכיה ומתנה (פי"ב הי"ז) שכתב בזה"ל: "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם אלא בוטחים בה' ברוך שמו, לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה", עכ"ל. וכן הוא לשון השו"ע (חו"מ סי' רמט ס"ה). הרי מבואר להדיא שהחסרון בקבלת מתנות הוא שעי"ז מתרגל להשען ולסמוך על בשר ודם, ולא בוטח בה' ברוך הוא. ועי' להלן בסמוך (אות ח) בדברי הפרישה שכתב כן ג"כ.

ביאור ג' - גורם לחמדה ורדיפה אחר מותרות

ו] והנה במגיד משנה (שם) כתב ביאור על דברי הרמב"ם, אך נטה קצת מדברי הרמב"ם (שנקט שהוא חסרון בבטחון בהשם), וביאר יותר גנאי המותרות וריבוי הממון, וזל"ק שם: "והטעם שראוי לכל משכיל להסתפק במה שהוא הכרחי לו ולא יבקש מותרות ותהיה נפשו חשובה על קניינו, וכבר אמרו ז"ל סוף מסכת פאה וכבר הביא הרב ז"ל הלכה זו בסוף פ' עשירי מהל' מתנות עניים, כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס לאחרים משלו, ועל זה נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, כלל ברדיפת ההון, ויבין כי כולו הבל ויראת ה' הוא אוצר קיים, ולכן אמר דוד אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו וסמך ענין לו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, לפי שהסתפקות בהכרחי מצליח האדם בעוה"ז ובעוה"ב. בעוה"ז לפי שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, והשמח בחלקו ניצול משלשתן ומיישר האדם להצלחת העולם הבא שיעבוד את יוצרו עבודה תמה ולא יתעסק בזולתו וע"כ אמרו ז"ל אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא", עכ"ל.

הרי שעיקר דבריו הם על הגנאי שבריבוי הממון ורדיפת ההון, כי כולו הבל, ורק יראת ה' הוא אוצר קיים, וההסתפקות בהכרחי הוא מביא את האדם להצלחה בעוה"ז ובעוה"ב. וזה צ"ב דזה טעם מדיליה, ובוודאי לא זה כוונת הרמב"ם, דהרמב"ם לא הזכיר כלל ענין המותרות ורדיפת הממון אלא רק ענין הבטחון בה'. ואמנם המג"מ הזכיר בתוך הדברים הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", אך פירשו יותר על ענין ריבוי הממון, ודו"ק.

ולמעשה דברי המג"מ מבוארים יותר בדברי רבנו בחיי בספרו 'כד הקמח' (ערך חמדה, סוד"ה הוזהרנו): "וזהו לפי דעתי ענין הכתוב שאמר, ושונא מתנות יחיה, כי בידוע שהאוהב מתנות, לא הביאו לזה אלא החמדה הנטועה בלבו, אבל מי ששונא אותם, בודאי עקר מלבו מדת החמדה, ולכך אמר, יחיה, כלומר, מבלעדיהם, יבטיחנו הכתוב שיחיה מבלתי המתנות, כי לא בא לידי מדה זו לשנוא המתנות ושלא לבטוח

בהם אלא מתוך שבוטח בהקב״ה, על כן אמר יחיה, כי הקב״ה יספיק לו טרפו ומזונו ולא יצטרך למתנות״, עכ״ל. הרי מדבריו גם מידת ה״חמדה״, וגם שע״י שלא יקבל מתנות – ובוטח בהקב״ה – יחיה.

ביאור ד׳ – נהנה מצר עין ויש בזה סרך גזל?

ז] והנה ביאור רביעי מצאנו בזה – לריה״ח זצ״ל בספר חסידים (סימן שטז) ביאר את ענין ״שונא מתנות יחיה״ באופן אחר, והוא: דשמא הנותן צר עין הוא, וכתיב (משלי כג, ו) ׳אל תלחם את לחם רע עין׳ – דאין להנות ולזון מצר עין. וגם דאיכא למיחש לגזל גמור בדיני שמים, דאולי הנותן נתן מחמת שהתבייש שלא ליתן, ויתכן שלא היה כדי סיפוקו ומחמת הבושה נתן לו.

וז״ל: ״יש דברים שאינם גזל, והם חמורים מגזל, כגון אם בא אורח לאדם אפילו צדיק ועשיר, אבל הוא צר עין ובוש לגרשו מביתו, או מפרנסו ואוכל משלו, או בבית עני שאין סיפוק בידו, ובוש לומר שאין לו [א.ה., עי׳ ב״מ כב, א], גזל גמור בדין שמים. הרי ריבית שאדם נותן מרצונו, אעפ״כ אסרה תורה (ויקרא כה, לו), וכ״ש זה. וזהו שנאמר אל תלחם את לחם רע עין׳, ולכן שונא מתנות יחיה, ותשובתו קשה שאם ישלם לו, בוש לקבל״, עכ״ל.

וראה ב׳ביאור קדמון׳ (על הספ״ח שם, להג״ר דוד אפטרוד זצ״ל) שכתב ע״ז: ״וזהו שנאמר אל וגו׳ לכך שונא וגו׳. ר״ל, אל וגו׳ רע עין, צר עין, כנ״ל, ולכך שונא מתנות יחיה, דשמא אינו רצון גמור לנותן, אלא מחמת איזה סיבה הוא נותן״, עכ״ל.

ויש להדגיש, דהן אמת שעיקר טעמו דהספ״ח משום שמא צר עין הוא ואין ליהנות ממנו. אך ודאי דנתכון ג״כ כביאור רש״י (דלעיל אות ד) דהוא משום הרחקה מגזל, דאל״כ צ״ע אמאי צר עין הוא, הא אדרבה, נותן לו מתנה וחזינן ביה דלב רחב אית ליה עכ״כ שנותן לרעהו מתנה.

וע״כ צ״ל דנתכוין לומר גם כדברי רש״י שיש בזה הרחקה מגזל, וא״כ אמנם נותן לו, אבל יתכן שנותן לו מחמת אי נעימות וכדו׳, ואז גם עובר בגזל מדיני שמים, וגם נהנה מצר עין, ועיין בזה.

ולמעשה ביאורו דהספר חסידים – מבואר ג״כ בפתח עיניים להחיד״א בחולין (שם), וז״ל: ״וטעמא דשונא מתנות יחיה, אפשר דבמתנה יש ספק סרך גזל דילמא משום כיסופא הוא דעבד, וכמ״ש במציעא דף כ״ב, ולא מליבו, וכדאשכחן לעיל פ״ק דר׳ פנחס בן יאיר לא היה נהנה שמא יש לו ואינו רוצה או רוצה ואין לו, ומאחר שכן – דיש סרך ספק גזל במתנות והוא שונא אותם כדי שלא יכנס בסרך ספק גזל, דין הוא שיחיה כל קבל שהגוזל כתיב ביה וקבע את קובעיהם נפש, וכמ״ש פ׳ הגוזל בתרא זה שהוא נזהר מסרך ספק גזל חיה יחיה״, עכ״ל.

ביאור ה׳ – עי״ז מחניף לרשעים ולא יוכיחם

ח] והנה ביאור חמישי מצאנו להסמ״ע (חו״מ, סי׳ רמט סק״ד) והוא: דהלהוט

ז. וגבי הנהנה מצר עין – יש להוסיף בזה מלבד הקרא במשלי, דעובר בב׳ לאוין וכמבואר בסוטה (לח, ב) עיי״ש, וע״ע ברש״י בשבת (קכ, א ד״ה דלא), ובפלא יועץ (ערך הנאה), ואכמ״ל.

אחר המתנות, צריך להחניף לבריות ואינו מוכיחם על מעשיהם הרעים. ותו"ד שם בהא דכתב שם השו"ע (סעי' ה): "מידת חסידות שלא לקבל מתנה אלא לבטוח בהשם שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה". וכתב ע"ז הסמ"ע: "פסוק הוא וכו', וכונת רז"ל דדרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברם להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר דאדרבה, שונא מתנות יחיה, כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם. ועיין פרישה', עכ"ל.

ובאמת הסמ"ע עצמו בפרישה (על הטור שם) ביאר כן טפי (שם כתב ב' טעמים, והראשון כדברי המפרשים לעיל דהוא משום בטחון בה'), וז"ל: "והא דקבע הכתוב שכר מצוה זו ביחיה - מפני שדעת האדם להוט אחר קבלת המתנות בסברו שיחיה על ידי המתנות לנפשו ולנפש ביתו, על כן כתב שאדרבא הבוטח בשם ושונא המתנות – יחיה. גם יש לומר שכתב כן כדי לשמוע מכלל ההן הלאו לפי שהנוטל מתנה צריך להחניף לבריות הנותנים לו, ולבלתי הוכיחם אף אם רואה שדרכיהם מקולקלים וכל כיוצא בזה, ובזה ודאי גורם מיתה לעצמו, מה שאין כן המבזה ושונא מתנות דאין צריך להחניף לשום אדם וק"ל", עכ"ל.

דהם ב' טעמים שקבע הכתוב עליהם שכר מצוה זו ש'יחיה', הא' הוא- מפני שהאדם להוט אחר המתנות וחושב שעל ידיהם יחיו הוא וב"ב, וע"ז אמר לן הכתוב דאדרבה הבוטח בה' ושונא המתנות יחיה. והב'- כדי לשמוע מכלל הלאו הן, לפי שהנוטל מתנה צריך להחניף ולא מוכיחם על מעשיהם הרעים, ובזה ודאי גורם רעה ומיתה לעצמו, משא"כ השונא מתנות דא"צ להחניף לשום אדם.

ובס"ד מצאתי שדברי הסמ"ע הנ"ל – מפורשים כבר ברבנו יונה (משלי שם), שכתב בזה"ל: "ושונא מתנות הוא שהגיע אל הקצה האחרון בחיוב הרחקת החמדה בחפץ, שיהיו מזונותיו בידי שמים וביגיע כפיו, והנה זאת המידה, גדר להרחקת החמדה ותציל ממוקשי החנופה", עכ"ל. הרי שדברי קדשו ברור מללו דזה מציל את האדם גם מחמדה (כנראה כוונתו לחמדת הממון), וגם "תציל ממוקשי החנופה" שע"י שמקבל אדם מתנות הרי הוא מחניף לרשעים.

וזאת תורת העולה מן הדברים

ט] והנה המהרש"ל ב"ים של שלמה" בחולין (פ"ג, סי' ט) כתב בזה"ל: "והנה המחברים השמיטו הא דר"א והא דר"ז, לפי שאין בו הכרע בדבר, מאן דקפיד קפיד, שהרי לא כתוב בקרא ואוהב מתנות ימות, אלא ר"ל שבטוח בה', ושונא מתנות, ומשענתו על המקום, אל תאמר שהוא חייב ונאבד, שהוא כמאבד עצמו לדעת, אלא יחיה מפי ה', ובוטח בה' חסד יסובבנהו" עכ"ל.

וקצת צ"ע בדבריו לאיזה מחברים נתכוון דהשמיטוהו, הלא הרמב"ם הביאו בסוף הל' זכיה ומתנה (וכדלעיל אות ה), וגם הטור והשו"ע הביאו להאי דינא, וכמו שהבאתי לשון השו"ע לעיל אות ח. וצ"ע.

[ולמעשה ברמב"ם מבואר דב"ז גם בסוף הלכות מתנות עניים (פ"י הי"ט; וכמו שציינו המג"מ בהל' זו"מ): "כל מי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות וכו', וכל מי שצריך ליטול וציער ודחק את השעה וחיה

חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל כיוצא בזה נאמר (ירמיה יז, ז) ברוך הגבר אשר יבטח בהשם", עיי"ש. וגם הטור והשו"ע הביאו להאי דינא, וכמו שהבאתים לעיל (אות י"ד), וצ"ע.

כשהנותן נותן לטובת עצמו

י] והנה יש לדון בכמה נפ"מ העולות להטעמים הנ"ל, דהנה במגילה (הובא לעיל אות ב') ובחולין (הובא לעיל אות ה') פליגו רבי אלעזר ורב זירא גבי הזמנת בית הנשיא, דר"א לא הלך משום שונא מתנות יחיה, ור"ז הלך משום דאינו מקבל מתנה אלא נותן להם מתנה בכך שבא.

והנה יסוד דברי רב זירא, מבואר כבר בגמ' בקידושין (ז, א) דבעי שם רבא באשה שנתנה כסף לאיש ואמרה לו 'הילך מנה ואקדש אני לך', מהו. ומריש ס"ד דמקודשת משום קנין אגב (דהאיש קונה את האשה אגב המנה), אך למסקנא אמרינן שם דטעם הדבר דמקודשת – "הכא באדם חשוב עסקינן דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה". הרי מבואר בגמ' דאדם ש"מקבל מתנה" לא חשיב ל'קבלת מתנה' אלא ל'נתינת מתנה' עד כדי כך דיכול לקדש בזה אשה[ח] (אם חוזר ואומר תתקדשי לי בהנאה זו שאני לוקח ממך, כמבואר שם ברשב"א) [ט].

והנה בגמרא בב"ב (הובא לעיל אות ג)

ח. ועי' במג"א (או"ח סי' רכב סק"ח) שהקשה ע"ד הטור בברכות (פ"ט סי' טז) שכתב דאם נתנו לו כלים חדשים במתנה יברך הטוב והמטיב שהוא טובה גם לאחריני – היינו לנותן, דאם המקבל עני הרי שהנותן קיים מצות צדקה, ואם המקבל עשיר – אזי ששמח הנותן שהוא מקבל ממנו. והק' ע"ז המג"א דכאן בקידושין חזינן דרק אדם חשוב אז הוי חשיבות לנותן, אבל סתם אדם שמקבל (אפי' אם הוא עשיר) לא חשיב חשיבות לנותן. ועי' ביד אפרים מש"כ ליישב בזה דסתם בנ"א מיקרי חשובים, וצ"ב.

ובאמת שיתכן שדב"ז תלוי בכל אדם ואדם לפי טבעו, דיש א' שאצלו עשיר ברמה מסויימת הוא כבר "אדם חשוב" שיש לו הנאה שמקבל ממנו, ויש אדם שגם "אדם חשוב" אצל רוב הציבור – לא חשיב אצלו אדם חשוב, ולא חשיב לגביו הנאה שהלה מקבל ממנו.

[ועוד בענין אדם חשוב שמקבל, עי' באלשיך הק' בר"פ תרומה שביאר עפי"ז הא דכתיב ויקחו לי תרומה ולא ויתנו לי תרומה, דכשבנ"י זכו ליתן נדבה למשכן ה' – וה' קיבל מהם – הרי שמיקרי קיחה ולא נתינה, ונפלא. וע"ע בהקדמת השב שמעתתא מה שהוסיף בזה].

ט. והנה קשה טובא דאם רב זירא הלך לסעודת הנשיא ולא החשיב למתנה משום דהם מתייקרים בו בכך שבא, א"כ למה כששלחו לו מתנות לא לקחם, הרי באדם חשוב שמקבל מתנה – חשיב ג"כ כאילו נותן, וכנ"ל מקידושין. והוא פלא והפלא.

ומצאתי להגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרו"מ (יו"ד ח"ד סי' לז סק"א) שכתב לבאר בזה באופן נפלא, וז"ל: וקצת קשה על רבי זירא בחולין סוף דף מ"ד דכי הוו מזמנין ליה מבי ריש גלותא אזיל, מטעם דאתייקרו מתייקרי ביה, ולא היה שקיל כי משדרי ליה משום דשונא מתנות יחיה. הא בקידושין איירי דנתנה לו כסף, שג"כ אם הוא אדם חשוב איכא לה הנאה דחשיבות נתינת כסף ליהנות מקבלתו, וא"כ מדוע לא קיבל מהם רבי זירא מטעם זה עצמו. ואולי רבי זירא לא היה מחשיב עצמו לחשוב כל כך שיהיה להנותן הנאה בקבלתו, ורק בזה שסועד אצלם שהוא חשיבות הניכר להם ולעלמא הוה אזיל. אבל כשידוע שנותן לו מחמת דאתייקר הנותן גם בקבלתו בצנעא מחמת דאדם חשוב הוא, היה מקבל, כדאיתא בכתובות דף ק"ה ע"ב בעובדא דרב ענן דאייתי

שהבאנו לעיל, דפליגי רבנן ורשב"ג אם יכול שמעון לומר לראובן שאינו רוצה לחלוק – אע"ג שמקבל את השיעור שרוצה, דרשב"ג אמר שיכול לטעון לו דדמים אין לו לשלם, ובמתנה אינו רוצה לקבל דשונא מתנות יחיה.

וצ"ב א"כ מה סבירא להו לרבנן, וכבר הבאנו לעיל דברי הראשונים דביארו דס"ל לרבנן דאין כאן שונא מתנות משום שהנותן להנאת עצמו מתכוין, וז"ל הריטב"א שם: "מ"ט ושונא מתנות יחיה וכו'. ותמיה מילתא רבנן האי קרא מאי אמרי ביה, והנכון דאינהו סברי דבכי האי גוונא לאו מתנה היא דלהנאת עצמו מתכוין שרוצה בפחות ולא יהיה עם אחרים בשיתוף, וכיון דכן הלכה כרבנן דרבים נינהו וכן עיקר, אבל מקצת הגאונים ז"ל פסקו כרשב"ג דמסתבר טעמיה", עכ"ל. וכ"כ שם רבינו יונה (ד"ה הא).

וביד רמה (שם, ד"ה סברינן) הוסיף דדעת חכמים היא שאין זו מתנה אלא 'דמי חלוקה', מאחר שע"י החלוקה מתמעט האויר והמקום בו יכול להשתמש.

ובאמת, בחידושי החתם סופר בב"ב (ד"ה שונא) כתב דפלוגתת רבנן ורשב"ג בב"ב - היא היא פלוגתת ר"א ור"ז במגילה ובחולין שם, בנותן מתנה שמתכוין לטובת עצמו – האם יכול המקבל לקבל מתנה זו או לא, והאם יש בזה משום שונא מתנות יחיה או לא.

דרבי אלעזר דלא הלך גם כשהזמינוהו לאכול בבית הנשיא - ס"ל כרשב"ג דגם כשלטובת עצמו מתכוין (כגון בבית הנשיא שמתכבדים בכך שיבוא) – מ"מ אמרינן שונא מתנות יחיה'. ואילו רב זירא דהלך ואמר שהם מתכבדים בי - סבר כרבנן בב"ב דבכה"ג לא מיקרי שמקבל מהם מתנה אלא נותן להם מתנה, ולכך יכול לקבל ואין בזה משום שונא מתנות יחיה.

וז"ל החת"ס שם: "שונא מתנו' יחי' עי' סמ"ע דרבנן ס"ל כיון שהוא טובה לנותן לא שייך שונא מתנו', ונ"ל דהיינו פלוגתת ר"א ור"ז ר"פ א"ט ופ' בני העיר, דר"א כי הוה מזמנו לי' לא אזיל ור"ז אמר אתיקירו

ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי שקיבל ממנו כשאמר לו הנותן שהביא לו זה מחמת שנתינת מתנה לת"ח הוא כאקרובי בכורים", עכ"ל.

וביאור הדברים הוא, דזה ענין מציאותי האם באמת יש כאן "נתינת" מתנה או "קבלת" מתנה, דאדם חשוב שמקבל מתנה – אין כאן קבלה אלא נתינה, ורק בזה ס"ל לרב זירא – דתלוי במציאות, האם באמת הם מתכבדים בזה (ואז אי"ז קבלה) או לא. ובזה ס"ל ע"פ המציאות באותו זמן, דרק בסעודה – שבא בפרהסיא לשם, הרי שמתכבדים – וממילא חשיב שנותן להם ולא שמקבל. אבל כשמקבל מתנות בצנעא ואין הכל יודעין מזה, א"כ לא חשיב שמתכבדים בזה – וא"כ חשיב שמקבל מתנה ולא רצה משום שונא מתנות יחיה, ודו"ק.

י. ויל"ע מדברי החת"ס עצמו בחולין (מד, ב) שכתב לבאר מאי טעמא רבי אלעזר לא הלך לנשיא, וז"ל: "אתיקורי הוא דקמתיקרי בי. אבל ר"א שהי' מאוד מדוכא בעניות כמבואר במס' תענית (כה, א) ידע דלא מתיקרי בעני אפי' ת"ח ע"כ לא אזיל", עכ"ל. וצ"ע דא"כ זה סותר קצת לדבריו כאן, דלפמ"ש כאן – א"כ אין מוכרח כלל דדעת ר"א כרשב"ג דיש שונא מתנות יחיה גם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין, דבאמת יתכן ומודה דאם הם מתכבדים בו – אז אין כאן מתנה כלל ואי"כ שונא מתנות, ורק במציאות כיון שהיה עני וידע שלא מתייקרים ומתכבדים בו – וא"כ אם יבוא יהא זה רק מתנה, ולכן לא הלך. אבל אין כאן ראיה א"כ דס"ל דיש שונא מתנות גם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין. וצ"ע.

מתיקרו בי פי׳ והוה טובת הנותן וכת״ק, וק״ל״, עכ״ל.

וכ״כ במלוא הרועים בחולין (שם), דר״א דלא הלך לסעודה הגם שהם הזמינוהו לכבודם, הוא משום דפסק כרשב״ג שגם בכה״ג אמרי׳ דשונא מתנות יחיה.

אך הנה יש להעיר ע״ד החת״ס והמלוא הרועים, דיתכן דבאמת רב זירא עצמו מודה לרשב״ג – דנותן מתנה שמתכוין לטובת עצמו – אין לקחת ממנו משום שונא מתנות יחיה, ורק טעמא דס״ל שיכול לילך לבית הנשיא, משום דכיון דאדם חשוב הוא – א״כ אין כאן ״מתנה״ כלל וכלל אלא יש כאן ״נתינה״ – שהוא נתן לנשיא כבוד שמגיע אליהם, ובכה״ג פשוט דאין משום שונא מתנות יחיה – דאין כאן ״קבלת מתנה״ כלל אלא ״נתינת מתנה״ יש כאן, ולכן ס״ל לרב זירא שיכול לילך לבית הנשיא. וא״כ אין מוכרח כלל דחייב ר״ז לסבור כרבנן – דנותן מתנה שלטובת עצמו מתכוין – איב״ז משום שונא מתנות יחיה, וצ״ע [דהיינו, דהחת״ס למד ד״נותן לטובת עצמו מתכוין״ ו״אדם חשוב שמקבל״ – היינו הך, אך זה פלא, דבנותן לטו״ע – יש כאן ״נתינת מתנה״ – וגם הנותן נהנה ממנה, ולכן מסתברא יותר דיש כאן שונא מתנות. אבל ב״אדם חשוב שמקבל״ – היסוד הוא דאין כאן קבלת מתנה כלל, אלא רק נתינה בזה שהוא מקבל, ודו״ק].

פלוגתא בנותן לטובת עצמו

יא] ולמעשה, אם כנים הדברים דבזה נחלקו רבנן ורשב״ג – הרי דלדעת רבנן אין בכה״ג שונא מתנות יחיה, וא״כ יחיד ורבים הלכה כרבים – והלכה כרבנן דכל שנותן המתנה לטובת עצמו מתכוין – א״כ איב״ז משום שונא מתנות יחיה[יא], וכמ״ש הריטב״א עצמו דהלכה כרבנן. ורק ציין הריטב״א דמקצת הגאונים פסקו כרשב״ג – דמסתברא טעמיה.

אך הנה צ״ע בדעת רשב״ג (ור״א – לדברי החת״ס והמלוא הרועים), איך סבירא ליה דגם כשהנותן לטובת עצמו מתכוין – מ״מ אמרינן שונא מתנות יחיה, הלא כמו שכתבנו לעיל – מדברי הגמ׳ בקידושין מוכח להדיא דהנותן מתנה לאדם חשוב, כיון שהנותן מתכבד בכך שהאדם חשוב קיבל ממנו את מתנתו הרי זה כאילו הנותן קיבל, עכ״כ דמהני לקידושין כשהאשה נתנה לאדם חשוב מתנה וקיבל ממנה, כמבואר בקידושין שם, וכי ר״א ורשב״ג פליגו על האי דינא.

ובאמת שלפי מה שכתבנו לייסד דתרי פרשיות נינהו – אתי שפיר היטב, דבאמת לא פליג רשב״ג דאדם חשוב שמקבל מתנה – לא חשיב ״קבלת מתנה״ כלל אלא נתינה, וכדמוכח מקידושין שם, דרשב״ג הרי לא הזכיר בדבריו כלל ענין ״אדם חשוב״ כלל, אלא רק סבר (כביאור הראשונים בדעת רבנן – וממילא מבואר דעת רשב״ג) דנתינת מתנה – הגם שיש לנותן ״טובת עצמו״ ממנה – מ״מ יש על המקבל ״שונא מתנות יחיה״.

יא. וראיתי להגאון רבי שאול אלתר שליט״א (בס׳ מפי ספרים וסופרים, עמ׳ תקנז) שהעיר דהרי בכל נותן מתנה אמרינן במגילה (כו, ב) דאי לאו דהו״ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה. מ״מ אינה טובה מיידית ומוכחת הקשורה עם מתנתו, ומבחינת המקבל לא דמי לטובה ממש שיש לאידך.

וע"ז באמת "מסתברא טעמיה" טובא (כלשון הריטב"א), דמאי יתן לך ומה יוסיף לך שהנותן יש לו גם הנאה מזה, הלא סו"ס מקבל המתנה קיבל מתנה, ועבר בזה על שונא מתנות יחיה, וזה שהנותן היה לו ג"כ טובת עצמו לא מועיל ולא כלום.

וכנ"ל, דרק בגוונא שהמקבל הוא "אדם חשוב" – אז יסוד הדבר שאין כאן "קבלת מתנה" כלל אלא נתינה, ובזה מודה רשב"ג באמת, ולא פליג אסוגיא דקידושין דאדם חשוב. ורק ס"ל לרשב"ג דנותן מתנה שלטובת עצמו מתכוין – מ"מ שייך בזה שונא מתנות יחיה.

ובאמת שאחר שביארנו כל זה, א"כ מבואר היטב דברי הריטב"א דמסתברא טעמיה דרשב"ג, דלמה שלא יהיה בזה שונא מתנות יחיה, וכנ"ל. וצ"ע א"כ בדעת רבנן – מה סבירא להו, למה שלא יהיה בזה שונא מתנות יחיה, דמה מוסיף לן מה שהנותן יש לו הנאה ג"כ מנתינתו. וזה פלא באמת.

אלא דלמעשה להלכה למעשה נראה שההלכה כרבנן, וכדחזינן בשו"ע (חו"מ סי' קעא ס"י): "אם אין בו דין חלוקה, ואמר האחד: נעשה ב' חלקים, אחד שיהא בו כשיעור ואחד קטן, ואני אטול הקטן ואתה טול הגדול, ותן לי דמים ששוה יותר הגדול, אינו יכול לכופו. ואפילו אם אמר לו: טול אתה הגדול במתנה, יכול הלה לומר: אין רצוני לקבל מתנה. ויש חולקין בזו. אבל אם אמר לו: טול אתה הגדול בשוויו ואני הקטן או: אקח אני הגדול בשוויו ואתה טול הקטן ואם תאמר שאינך חפץ בקטן אני אקח הכל, שומעין לו, אף על פי שאינו מניח את חבירו ליטול הכל", עכ"ל.

וכתב שם הסמ"ע (ס"ק כד): "איני רוצה לקבל מתנה. משום דכתיב (משלי טו, כז) ושונא מתנות יחיה. והחולקין בזה דכתב, ר"ל דחולקין במתנה לחוד, וסבירא להו דבהא דחבירו נותן לו לטובת עצמו דניחא ליה בחלוקה, ע"ז לא קאי הקרא", עכ"ל.

אך כנ"ל, צ"ב למה "לא ע"ז לא קאי הקרא", הרי סו"ס יש כאן קבלת מתנה לכל דבר, ומה אכפת לן שגם הנותן נהנה.

ויש לבאר הדברים באופן נפלא, דבאמת כל הפלוגתא הנ"ל תלויה ועומדת בארבעת הטעמים שהבאנו לעיל מהראשונים בביאור הקרא דשונא מתנות יחיה. דהנה לפירש"י שהבאנו לעיל דעל ידי ששונא את המתנות – ישנא גם את הגזל, והוי הרחקה מגזל, א"כ יתכן לחדש דכיון שהנותן נהנה מהנתינה – אם כן אין כאן "מתנה" רגילה, דבמתנה רגילה הנותן נותן לחברו ואינו מקבל כלום, ובזה יש חשש שיתרגל המקבל לממון השני ויתקרב לגזל ח"ו. אבל כאן שהנותן מקבל הנאה – א"כ י"ל דמתנה זו הרי היא כמכירה בין איש לרעהו, דהמתנה ניכרת כתשלום עבור ההנאה שמתכבד ע"י המקבל, ולהכי בכה"ג לא נאמר שמ"י, והכי סבר ר"ז.

אכן יש לדחות זה, דהרי המקבל לא נתן מעצמו שום דבר לנותן, ורק במציאות יש לנותן המתנה הנאה וטובת עצמו, ובזה יתכן דאכתי יש לחשוש שמקבל המתנה – אם לא יתרחק מזה – לא יתרחק גם מגזל. ודווקא במקח וממכר רגיל, דלא מצאנו בשו"מ שצריך להמנע מזה כדי להתרחק מגזל, משום דאין כאן שום חשש- דהרי הוא משלם ע"ז ומוציא מכספו שלו, ואין חשש שיתרגל עי"ז לגזל. אבל כאן שלא מוציא מעצמו

כלום – א״כ עדיין יש למיחש (לביאור רש״י) שלא יתרחק מן הגזל.

[ודווקא ב״אדם חשוב״ – וכדברינו לעיל, דשני פרשיות הם, דווקא אז חשיב שנותן מעצמו, אבל בסתם נותן מתנה שנהנה ג״כ ויש לו טובת עצמו, בזה לא חשיב שנתן המקבל דבר, ונשאר מתנה לכל דבר].

אך הנה לכאורה יש לבאר הדברים לפי ביאורו של הספר חסידים, שביאר דחיישינן שהנותן הוא צר עין, וגם שאי״ז מספיק לבעליה וכו׳. ולפי״ז כאן – שהנותן לטובת עצמו מתכוין – א״כ בודאי שאינו צר עין, וגם לא מסתברא שאין לו ורק בוש לומר לו – דגם אם באמת אין לו – מ״מ כיון שהוא נהנה ויש לו טובה עצמית מזה – א״כ כבר מוחל, ולא שייך כאן מש״כ בפירוש קדמון על הספ״ח ״דשמא אינו רצון גמור לנותן, אלא מחמת איזה סיבה הוא נותן״ – דגם אם באמת אין כאן רצון גמור בתחילה, מ״מ מסתברא דאחר שיש לו טובה עצמית מזה – כבר מוחל ונותן לו, ואין כאן שום סרך גזל. וא״כ מתבאר נפלא למה לא קאי קרא דשונא מתנות יחיה בגוונא שהנותן לטובת עצמו מתכוין, דאמנם יש כאן ״קבלת מתנה״ – אך החשש הטמון בזה – לדברי הספ״ח – לכאורה לא שייך כאן, ודו״ק.

והנה יתכן דרבנן ורשב״ג נחלקו בטעמים גופא מ״ט שונא מתנות יחיה, דלרבנן הטעם הוא כדברי הספ״ח (דחיישי׳ לצרות עין ולסרך גזל), ולרשב״ג הטעם הוא או כרש״י (שיתרחק מממון הזולת) או כהרמב״ם וסייעתו – משום בטחון בה׳, ולכן ס״ל לרשב״ג דעל פי שני הטעמים הנ״ל – אין חילוק בין אם לטובת עצמו מתכוין או לא, דמ״מ חסר כאן בבטחון בה׳.

אך אכתי יתכן דגם בדעת רבנן אפשר לבאר כדברי הרמב״ם – דהחסרון במתנה הוא שאינו בוטח בה׳, וסבירא להו דכאן לא שייך משום דהו״ל כמכירה, דכיון שהנותן נהנה א״כ הו״ל כמו כל מקח וממכר, ואי״כ חסרון בבטחון בה׳ [רק כנ״ל, לפי דברינו דבטובת הנותן בעלמא לא חשיב שמוציא המקבל דבר מעצמו – א״כ עדיין כלפי המקבל – אין מתייחסים אנו לזה כמקח וממכר, ועדיין חשיב כמתנה בחינם, ועדיין יש חשש שלא שם מבטחו בה׳. ורק ב״אדם חשוב״ שחשיב שנותן מעצמו – א״כ הו״ל כמכירה לכל דבר, דבמכירה ודאי אין חשש שלא שם מבטחו בהשם].

והנה גם לפי טעמו של הסמ״ע, דכיון שיהיה להוט אחר המתנות יתחנף לרשעים ולא יוכיחם, א״כ י״ל דרבנן ס״ל דכאן לא שייך זה – דאי״ז מתנה ממש, דהו״ל קצת כמו מכירה דכיון שהנותן נהנה א״כ המקבל אינו מרגיש כ״כ חיוב והכרת הטוב גדולה, כמו אם מקבל בחינם ממש, ולכן פחות חיישי׳ שיהיה להוט ויחניף לו, דזה כעין מכירה (וגם לא שייך חמדת הממון בכה״ג, דהו״ל כמקח וממכר). [וגם י״ל כנ״ל, דזה שייך רק ב״אדם חשוב״ ולא בסתם נותן שיש לו גם הנאה מזה].

יישוב הקושיא בדברי רש״י גבי אאע״ה

יב] והנה כעת ניהדר לקושיא בה פתחנו, איך אברהם אבינו אמר ״למען ייטב לי בעבורך״ – וכפירש״י ״יתנו לי מתנות״, הרי שונא מתנות יחיה. והנה בטרם נביא תירוצי האחרונים בזה, אולי יתיישב לן ע״פ טעמי המפרשים בקרא דשונא מתנות.

דהנה לפירש״י דהוא הרחקה מממון

הזולת, א"כ בפשטות גם גבי אאע"ה זה שייך, וא"כ אכתי קשה. ואולי נחדש ונימא דכל חשש זה הוא רק באדם רגיל, שבו יש חשש שאם אינו מרחיק עצמו מממון הזולת – הרי שלא יתרחק מן הגזל, אבל באאע"ה שהיה קדוש ופרוש, ונזהר מן הגזל בכל כוחו [וכמבואר ברש"י (בראשית כד, י) "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו. ניכרין היו משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים", ועוד] – א"כ אין חשש כלפיו. אך זה חידוש, דא"כ נתת דבריך לשיעורין, ובפשטות אם התורה אמרה דשונא מתנות יחיה – והחשש הוא (לרש"י) דעי"ז לא יתרחק מן הגזל, א"כ אין חילוק בזה בין אדם לאדם.

והנה לפי טעמו דהרמב"ם וסייעתו שהוא חסרון בבטחון בה', א"כ יש לדון, ובפשטות אכתי קשה, דסו"ס ע"י שמקבל מתנות לא ישים מבטחו בה' (אא"כ נחדש דגברא רבא כאאע"ה שאני, ולא מסתברא כ"כ, וכנ"ל).

ולטעמו של המגיד משנה והכד הקמח דהוא רדיפה אחר המותרות וחמדת הממון, גם לא מסתברא כ"כ שיש חילוק בין אדם, אע"ג דבוודאי הי' מקום לומר דאאע"ה שהי' קדוש ונורא, ל"ש בו כ"ז כלל.

ולטעמו של הספ"ח דזה חשש צרות עין וסעודה שאינה מספקת לבעליה, א"כ יתיישב נפלא – דבאמת גבי המצרים גם היה להם עושר רב ועצום, ואין כאן כלל חשש שמא מתביישים ליתן לו ונותנים לו בלא רצונם. וגם דהרי זה כמו מכירה, שאם יקחו את שרה לאשה – ויתנו לו מוהר (כדברי הספורנו שהבאנו לעיל אות א), א"כ הוי כמקח וממכר לכל דבר, ובזה לא שייך כלל קרא ד"שונא מתנות יחיה" [וגם אי נימא דבאמת אין רצונם ליתן ונותנים בעל כרחם, מ"מ גזל עכו"ם היכא דאין חילול ה', יתכן דשרי (עי' ב"מ קיא, ב. ועי' רש"י סנהדרין נז, א ד"ס"ל דגזל עכו"ם אסור רק מדרבנן משום ח"ה, אך בר"מ ובטושו"ע לא פסקו כן. ועי' רמ"א אה"ע סי' כח ס"א, ואכמ"ל), וראה להלן בסמוך].

ולפי טעם הסמ"ע שיתחנף לרשעים ולא יוכיחם, א"כ יש לעיין טובא כאן, דמצד אחד בגוי חמור טפי להחניף לו דיש גם לא תחנם, ומצד שני בוודאי לא שייך חשש זה באברהם אבינו שיתחנף לרשעים – דהלא הוא זה שפרסם בכל העולם כולו דיש מנהיג לבירה, וכל העולם כולו מעבר אחד ואברהם מעבר אחר (ב"ר מב, ח). וצ"ע.

ובאמת שהתירוץ הפשוט על הקושיא באאע"ה (קודם שנבוא לתירוצי האחרונים וביאורם) – הוא ע"פ שיטת רבנן הנ"ל – דכן קיי"ל – דכל שיש לנותן טובת הנאה אין כאן שונא מתנות יחיה (ויהיה הביאור איך שיהיה, וכמו שביארנו למעלה) – וא"כ כיון שהמתנות הללו שיתנו לאברהם – יהיו תמורת שרה, א"כ סבר אברהם דאין כאן חשש ד"שונא מתנות יחיה", ודו"ק.

וכן כתב החיד"א בספרו "פני דוד" עה"ת ליישב (בתירוצו השני), וז"ל: "ועוד אפשר לומר במ"ש הסמ"ע סי' קע"א גבי קרקע שאין בו דין חלוקה וא' רוצה שיטול שכנגדו ד' אמות דאף דכתיב ושונא מתנות יחיה כיון דאיכא טיבותא לנותן לא שייך שונא מתנות ע"ש, וז"ש למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות. וכי תימא הכתיב ושונא מתנות יחיה. לז"א וחיתה נפשי ואין זה כמקבל מתנות מעלמא דלא יחיה אבל אני וחיתה נפשי והטעם בגללך דאלו המתנות הם בגללך ומטי

להו הנאה וא״כ אינו בסוג מתנות דעלמא - וחיתה נפשי״, עכ״ד.

תירוץ המפרשים דמגוי מותר לקבל מתנות

יג] והשתא נביא בזה תירוצי האחרונים על הקושיא, ונבארם בס״ד:

דהנה הרבה ראשונים תירצו, דרק מישראל אין לקחת מתנות משום שונא מתנות יחיה, אבל מגוי מותר לקחת.

כן כתב רבינו חיים פלטיאל (עה״ת, שם): ״למען ייטב לי בעבורך. פרש״י מתנות. והא כתיב שונא מתנות יחיה, וי״ל דמיירא בישראל אבל לא״ה מותר״. וכן כתב בפירוש הריב״א עה״ת: ״למען ייטב בעבורך. פרש״י יתנו לי מתנות, ומה שכתו׳ שונא מתנות יחיה היינו במתנה של ישראל״.

וכ״כ הרע״ב מברטנורא על רש״י: ״למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות וכו׳. קשה והלא כתיב ושונא מתנות יחיה ואיך היה אוהב שיתנו לו מתנות. י״ל שמה שכתוב ושונא מתנות יחיה היינו בישראל אבל באומות העולם כמציל מידם דמי ולכך היה אוהב אברם שיתנו לו מתנות״.

ובאמת שחילוק זה גופא צ״ב, מאי שנא. ונראה דזה תלוי בין ביאורי המפרשים. דלפירש״י דהוא ענין להתרחק מממון הזולת, א״כ יש לדון דסו״ס גם אם גוי הוא – מ״מ צריך האדם להרגיל בנפשו להתרחק מממון הזולת.

ולטעם הרמב״ם וסייעתו – ג״כ יש לדון, דסו״ס אולי יש כאן חסרון בבטחון בה׳, דמאי אכפת לן ממי מקבל המתנה – מגוי או מישראל, הא סו״ס המקבל לא שם מבטחו בה׳ אלא בבשר ודם.

והנה לטעם הספר חסידים – הוא יבואר טפי, דאם החשש הוא רק מצרות עין ומסרך גזל – בזה ליכא חשש כלל, דמגויים הרי הוא ״כמציל מידם״ (כלשון הברטנורא) – ועל כן לא שייך בזה ״שונא מתנות יחיה״. ואמנם גזל עכו״ם אסור, אך מ״מ כאן שאינו גזל ממש – רק סרך וחשש גזל, בישראל גזרו וחששו כן, ולא בעכו״ם, ודו״ק.

ושו״ר כי ב׳מושב זקנים׳ (לבעלי התוס׳) הקשו הקושיא ע״ד רש״י, ותירצו באופן מחודש, וזה לשון קדשם: ״ולאברם היטיב בעבורה. תימה מה ראה שקיבל מתנות מפרעה וממלך סדום לא רצה לקבל, וי״ל כדי שיאמינו שאחותו היא. ועוד מה שפרש״י למען ייטב לי לתת מתנות, קשה והלא שונא מתנות יחיה, וכי היה רוצה להתעשר בדבר איסור. אלא י״ל כי דעתו וכוונתו היה כדי שלא יבינו שהיא אשתו. ועי״ל זהו שאמר הנביא אל תלחם את לחם רע עין, לפי שהסדומים היו צרי עין, על כן לא רצה לקבל מהם, אבל המצרים אינם כך״ – עכ״ל.

הרי מבואר מדברי המושב זקנים בתירוצו השני, דכיון שהמצרים לא היו צרי עין, אלא טובי עין – א״כ היה שרי לקחת מהם מתנה. וזה א״ש להטעם של ספר חסידים הנ״ל, וכמו שכתבתנו.

והנה לטעם רבינו בחיי בספרו ׳כד הקמח׳ (לעיל אות ו) דצריך להרחיק ולבטל החמדה, ראיתי שכתב הגאון רבי שאול אלתר שליט״א (ס׳ מפי ספרים וסופרים, עמ׳ תקנז) דאתי שפיר דברי רבינו בחיי עצמו (שהבאנו לעיל אות ב) דלא רצה אברהם לקבל את

מערת המכפלה במתנה, אע"ג דהיה גוי, דלטעם רבינו בחיי כאן דטעם הדבר דשונא מתנות יחיה משום להרחיק ולבטל החמדה – א"כ אין חילוק בין גוי לישראל, דבתרוייהו יש להרחיק החמדה מליבו, ונפלא.

המשך - קבלת מתנה מגוי

יד] והנה לטעם הסמ"ע דעי"ז יתחנף לרשעים ולא יוכיחם, יל"ע גבי גוי, אם שייך או לא. ומצאתי בס"ד למו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (גיטין סא, א) שדן בזה, וז"ל: "שאלה: האם יש להמנע מלקחת מתנה מנכרי משום שונא מתנות יחיה. תשובה: שאלה זו שאל הגר"י סרנא זצ"ל את בעל הדובב מישרים והשיב לו, כתב הסמ"ע (חו"מ סימן רמט סק"ד) שהטעם דשונא מתנות יחיה כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם. וברש"י בסנהדרין (עה, א) כתב דאין מצוה להוכיח נכרי, דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב. וא"כ בגוי הנותן מתנה לישראל לא שייך לומר שונא מתנות יחיה" – ע"כ תחילת דברי מו"ר מרן הגרי"ז שליט"א.

[ובאמת הרי בסמ"ע יש שני חלקים, האחד חנופה, והשני תוכחה, שגם יתחנף לבריות הנותנים לו, וגם בלתי הוכיחם אם רואה שדרכיהם מקולקלים. וא"כ הניחא דאיסור הוכחה ל"ש בגוי, אבל איסור חנופה (דהוא לאו, כמבואר ביראים מצוה נה, וע"ע בשע"ת ש"ג אות קפח) לכאורה בודאי שייך (מלבד לא תחנם), ויל"ע בכ"ז].

ולבתר הכי הוסיף שם עוד, וז"ל: "והקשה על כך חתנו של הרב מטשעבין בעל הברכת שמעון, שהרב מטשעבין עצמו פירש מה שאמר אברהם אבינו 'וחיתה נפשי בגללך', ופירש רש"י יתנו לי מתנות, וקשה הלא בודאי אברהם אבינו היה שונא בצע ולא אוהב מתנות, אלא שהכוונה שאם לא יתנו לו מתנות, במה יוכיח שהוא שונא מתנות, אלא שאברהם אבינו נתכוון לומר שיתנו לו מתנות והוא יסרב לקבלן, ובזה וחיתה נפשי, משום שונא מתנות יחיה.

"**והסביר** בעל הברכת שמעון שאף שמשמע שגם המונע קבלת מתנות מנכרי מקיים בזה 'שונא מתנות יחיה', היינו דוקא אצל אברהם אבינו שהיה הראשון לפרסם אלקות בעולם שכולם היה עכו"ם ובא לקרבם לאמונה ולהוכיחם, אצלו בודאי היה שייך הטעם שלא לקחת מהם מתנות בכדי שיוכל להוכיחם" – ע"כ מה שהביא מו"ר הגרי"ז שליט"א מהגרב"ש שניאורסון זצ"ל בעל הברכת שמעון.

ולבתר הכי כתב עוד: "ולכאורה לפי הרמב"ם והספר חסידים והחתם סופר, אסור לקחת מנכרי מתנות, שהרי צריך להוכיחם כדי למנוע חרון אף בעולם, ואולי יש לומר שיש לחלק בין רבים ליחיד, שברבים יש מצוה למנעם כדי למנוע חרון אף, אבל ביחיד אין מצות תוכחה, ואין גם מצוה למונעו מלעשות עבירה, ולכן מותר לקחת ממנו מתנה.

ובספר מנחת פתים (או"ח סימן תצח) כתב שיתכן שבעכו"ם לא שייך שונא מתנות יחי' משום דהקב"ה וויתר ממונם לישראל. ועיי"ש שהביא שבירושלמי בשבת (פ"א ה"ד) משמע שאחד מי"ח דבר שגזרו הוא שלא יקבלו מתנות מעכו"ם, אלא שבגמרא דילן משמע דמותר לקבל מתנה מעכו"ם שנאמר בביצה (דף כד ע"א) מעשה בנכרי

אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הם, אלא שאין רצוני לקבל ממנו, ופירש״י משום שהיה שונאו, משמע דמותר לקבל מתנה מגוי, אלא שיתכן שהמתנה בירושלמי היינו שלא לקבל מהם צדקה, עיין שם״.

ובסוף דבריו דן מו״ז הגרי״ז שליט״א לפי הטעם דבטחון בה׳ – מי שייך דב״ז בגויים, וז״ל: ״אולם הרמב״ם (פי״ב מהלכות זכיה ומתנה הי״ז) כתב הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה, לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה׳ ברוך שמו לא בנדיבים, והרי נאמר ׳ושונא מתנות יחיה׳. מבואר בדבריו שלכן שונא מתנות יחיה, משום שהשונא מתנות אינו בוטח בנדיבים, כי אם בהשי״ת, ולפי סברא זו מסתבר שגם מגוי לא ראוי לקבל מתנה.

״וגיסי הגר״ח קניבסקי שליט״א השיב (דרך שיחה ח״א עמ׳ ט) שבגוי יש להקל לקחת מתנות, אף לפי הרמב״ם, כיון שהרי הוא כבהמה וכולם יודעים שאין על מי לבטוח, ואי אפשר לסמוך עליהם״, עכ״ד מו״ר מרן הגרי״ז שליט״א.

הרי קמן חידושו של מרן הגר״ח שליט״א, דגם להטעם דהרמב״ם וסייעתו דטעם הדבר שאין ליקח מתנות משום חסרון בבטחון בה׳, מ״מ בגוי יש להקל – ״דגוי הרי הוא כבהמה ולא שייך ׳שסומכים עליו׳, אין על מי לבטוח כי יודע שאי אפשר לסמוך עליו״ (לשון מרן הגר״ח בדרך שיחה שם).

והנה הראני חכ״א שכבר נחלקו בזה רבינו סעדיה גאון והרב המשיג – ״המבשר בן נסי הלוי״, בספר המבשר (עמ׳ 103), שם כתב רס״ג דגם מתנות מן הגויים אינה מותרת, והוכיח ממה שאמר אלישע לנעמן ׳חי ה׳ אשר עמדתי לפניו אם אקח׳, וכן הוכיח מדניאל לבלשצר ׳מתנתך לך להוין׳.

והמבשר השיג עליו וכתב בזה״ל: ״ומה שהזכיר מהמנעות אלישע ע״ה מלקבל מתנות נעמן וחליפות בגדיו, אי״ז מורה שדבר זה אסור, אלא יתכן שנמנע מזה מחמת התגאות, כדי להראות לו שאין לו תשוקה לכך ואינו כמו האנשים המשתוקקים לקבל בגדים ומתנות. וכן דניאל ע״ה אפשר שנמנע מלקבל רק משום שרצה להוכיח את בלשצר, וחשש שהסכמתו לקבל המתנות תגרום לו להתבייש מפניו ולמעט בתוכחה, או כדי שלא יהיה בעיניו כמקבל שכר על נבואתו וכו׳״, עיי״ש, וזה מציאה רבתא.

מתנה מועטת - אפשר לקבל

טו] והנה תירוץ נוסף הביא השפתי חכמים בשם המנחת יהודה, וז״ל: ״ויש לומר מתנה מועטת רצה, על דרך ׳כל הרוצה ליהנות יהנה כאלישע׳ (ברכות י, ב), דהיינו אכילה שתיה ופונדק. והא ראיה דלקמן (יד, כג-כד) כתיב ׳והרכוש קח לך׳, והשיב לו אברהם ׳הרימותי ידי וגו׳ ולא תאמר אני העשרתי את אברם׳״ – עכ״ל.

והיינו דכוונתו דרק ״עשירות״ הוא דלא רצה אברהם לקבל, אבל ״מתנה מועטת – רצה״. והנה באמת בברכות שם איתא: ״ונשים לו שם מיטה ושולחן וכסא ומנורה. אמר אביי, ואיתימא רבי יצחק, הרוצה להנות משל אחרים – יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות – אל יהנה, כשמואל הרמתי, שנאמר (שמואל א, ז יז) ותשובתו הרמתה כי שם ביתו – וא״ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו״.

ופירש"י שם: "הרוצה להנות - משל אחרים. יהנה - ואין איסור בדבר[יב]. כאלישע - כמו שמצינו באלישע שנהנה. והרוצה שלא להנות - משל אחרים. אל יהנה - ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה. כשמואל הרמתי - כמו שמצינו בשמואל הרמתי, שלא רצה להנות. כי שם ביתו - לעיל מיניה כתיב והיה מדי שנה בשנה וסבב בית אל והמצפה ושפט את ישראל וסמיך ליה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו, וכי איני יודע ששם ביתו, אלא אכולהו מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי, שכל מקום שהיה הולך שם היה נושא כל כלי תשמישי בית עמו ואהל חנייתו, שלא להנות מן אחרים", עכ"ל קדשו.

והנה באמת במהרש"א שם הקשה למה "הרוצה להנות משל אחרים – יהנה כאלישע", הרי שונא מתנות יחיה. וביאר שם שלא הותר ליהנות אלא כאלישע, שסירב ליהנות משל נעמן. ורק כשהוא בדרך ואין עמו מאומה, מותר ליהנות בכלי תשמישים הנצרכים לאורח. וגם בזה מי שאינו רוצה – לא יהנה, אלא יקח עמו כלי תשמישיו כאלישע[יג].

והנה באמת בבגמ' בברכות גבי אלישע – שם מיירי להתפרנס בקביעות, ושאני מלקבל מתנה פעם אחת, דבאמת גבי אלישע – נראה שהיה בקביעות, שהיה דר אצל האשה השונמית.

אכן ברמב"ם נראה לא כן, דבפיהמ"ש באבות (פ"ד מ"ה) כתב דאסור לת"ח להתפרנס מאחרים וזהו דתנן שם דאין להשתמש בכתר תורה, והקשה שם מאלישע, וכתב ליישב דרק באופן קבוע הוא דאין לעשות אבל לקבל טובות שלא בקביעות אין כוונת המשנה לאסור[יד] [וע"ש ברבינו יונה

יב. והנה צ"ב מה ההו"א שיהיה איסור בדבר. ונראה דמהא חזינן דשונא מתנות יחיה אינו רק 'ענין' וכיו"ב אלא 'דין' ו'איסור', אך זה מחודש ביותר. ולהר"מ שהבאנו למעלה בהמשך צ"ל דהס"ד משום שאסור ליהנות מכתר תורה. ומדברי המושב זקנים שהבאנו לעיל (אות יג) נראה להדיא ששונא מתנות יחיה שייך ל'איסור', שכתבו בתוה"ד 'וכי היה רוצה להתעשר בדבר איסור', וכ"ז חידוש גדול, ואכמ"ל.

יג. וז"ל המהרש"א בח"א שם: "הרוצה ליהנות כו'. פירש"י משל אחרים יהנה ואין אסור בדבר כו' עכ"ל. וקשה לכאורה דבכמה מקומות הרחיקו חז"ל הנאה מאחרים וסמכו אקרא דשונא מתנות יחיה. ונראה לפרש דודאי אין ליהנות משל אחרים אלא דהכא בגדולה מצות הכנסת אורחים שהיא הגדולה בגמילות חסדים מיירי דבעי גם לעשירים שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תשמישים הצריכים לו, ולכך נקט הני מטה ושלחן וכסא ומנורה שהם לצורך אדם גם בדרך כמ"ש בנדרים (מ:) עשי לך כלי גולה זו נר ושטיח ובפרק במה מדליקין (כה) אמרו נשיתי טובה זה מטה ועל זה אמר הרוצה ליהנות משל אחרים יהנה כאלישע היינו שלא היה נהנה אלא בדרך בכלי תשמישים של אחרים כדרך אורח אבל בשאר דברים ודאי לא היה נהנה משל אחרים שהרי מצינו שלא רצה ליהנות מנעמן וקלל לגיחזי על זה וכה"ג אמר בהיפך למאן דאפשר לו שלא יהנה גם בדרך בדברים אלו שיש עמו כל הצורך כשמואל שהיה לו ביתו עמו שהיה עשיר גדול כדאמרי' במס' נדרים (לח) פרק אין בין המודר ושם מפורש בחידושינו מאין יצא להם זה הדרש ע"ש".

יד. וז"ל שם: "וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרם: "הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי". וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון

שמותר להנות ממי שרוצה להטיל מלאי לכיס של ת״ח ששכרן מרובה. וע״ע באור זרוע בהל׳ ק״ש (סי׳ טו) דלמד מאלישע דהאיסור להנות מאחרים כשיש בידו ר׳ זוז, הוא רק דרך צדקה, אבל דרך כבוד ודורון מותר (וכ״פ הרמ״א ביו״ד סי׳ רנג ס״א). וע״ע בתשב״ץ (ח״א סי׳ קמב אות ח)]. אך מ״מ בין אם בגמ׳ בברכות גבי אלישע מיירי שלא בקביעות (כדברי הרמב״ם) – ובין כפשטות הגמ׳ שהיה דר אצלה - ראיה יש לנו, דמתנה מועטת – אין חסרון לקבלה, וכדברי השפ״ח.

והנה להלכה למעשה יש להאריך טובא בכל פרטי ענין זה של ׳שונא מתנות יחיה׳, ורק אביא כאן מה ששאלתי פעם קמיה מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א, בזה״ל: ״האם במתנה מועטת וקטנה – ג״כ יש ענין להחמיר שלא לקבלה משום שונא מתנות יחיה״. והשיבני מרן שליט״א ״יותר טוב״. ויל״ד בכ״ז עוד, ואכמ״ל.

באמת לא התכוין אאע״ה לקחת המתנות

טז] ותירוץ נוסף כתב השפ״ח שם: ״ועוד יש לומר, דהנשים חומדות ממון, ולכך אמר לה ׳אמרי נא׳ וגו׳ כדי לפייסה, אבל לא היה בדעתו ליקח ממנו״.

והחיד״א בספרו ״פני דוד״ (עה״ת), כתב ליישב בזה״ל: ״ועדיין צריכין אנו למודע״י איך אברהם אע״ה אמר למען ייטב לי בעבורך ופירש״י יתנו לי מתנות והלא כתיב שונא מתנות יחיה. ואפשר דכונת אברהם אע״ה לישב לב שרה ולהבטיחה שלא תאונה אליה רעה ויצטרכו לתת לו מתנות לכפר על הלקיחה לבד, כמ״ש אבימלך הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עיני׳ לומר שלא נתעללתי וכמו שפירש״י שם שאלו מחזירה רקנית יאמרו לאחר שנתעלל בה החזירה ועכשיו שהוצרך לבזבז ממון ולפייסה יאמרו ודאי שעל כרחו השיבה ועל ידי נס ע״ש, וז״ש אמרי נא אחותי את נא עתה אמירה לבד שלא תעשה פרי זאת האמירה לעשות עבירה עמך ח״ו רק שה׳ יצילך ויוצרכו לפייסני על ידי מתנו׳ ויתפרסם שלא חטאו עמך והחזירוך בעל כרחם, וז״ש למען ייטב לי בעבורך להבטיח לשרה שלא יקרה רע כי אם לעשות יקר ולתת מתנות לפיוס על הלקיחה לבד״.

ובאמת תירוץ זה דלא הייתה כוונת אאע״ה לקחת, כעי״ז - הבאנו לעיל ממו״ר מרן הגר״י זילברשטיין שליט״א בשם הרב מטשעבין זצ״ל – דזו גופא כוונת אאע״ה, שיתנו לו מתנות – ולא יקבלם – ועל ידי זה ״וחייתה נפשי בגללך״ – משום ד״שונא מתנות יחיה״, והיינו שרצה אאע״ה לעשות הסגולה עצמה של אריכות ימים, משום דחשש שאולי בכ״א יהרגוהו המצרים – גם אם אינה בעלה אלא אחיה, ולכן אמר שיסרב

אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממזונו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש - יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה - יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו: ״כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום״ וכו׳, ואמרו: ״כל סעודה שאינה שלמצוה אסור לתלמיד חכמים להנות ממנה״, עכ״ל.

ליקח המתנות שיציעו, ובזה גופא יהיה לו שמירה לחיים.

אך ראיתי בספר "מפי ספרים וסופרים" (עמ' תקנז) שהעיר ע"ז הגאון רבי שאול אלתר שליט"א, דהרי בפשטות "שונא מתנות יחיה" – א"צ שיציעו לו מתנה ויסרב – ורק אז 'יחיה', אלא בפשטות כל ששונא מתנות בליבו – אף אם לא הציעו לו מעולם – כבר 'יחיה'. וכתב שם דאולי אברהם עדיין לא בטח בעצמו שיש לו מידה זו, על כן רצה לבוא לנסיון לידע שקנה חיים.

ועוד ראיתי בדרישה (חו"מ סי' רמט סק"ה) שכתב ליישב באופן נפלא שאאע"ה בדעתו הי' ע"י המתנות להציל את שרה ואותו, וז"ל שם: "והא שקיבל מפרעה ואבימלך, היה נימוקו עמו דלשם מצוה קעביד, כדכתיב בכל אחד תשובתו בצדו: דאצל פרעה כתיב (בראשית יב, יג) אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. שקשה איך מסר שרה לזנות בשביל הנאתו, ועוד שהקדים הטפל דהיינו למען ייטב לי בעבורך, ואיחר העיקר דהיינו וחיתה נפשי בגללך[טו].

"אלא הענין היה שאמר אמרי נא אחותי את, כדי שכל השרים והמושלים יחניפו לי בעבורך בסברם שאתן אותך להם לאשה, ואני לא אתנך לשום אחד מהם, ולא יהיה שום אחד רשאי לפגוע בי שיירא מהשר השני שגם כן דעתו עליה וישמור נפשי מאחרים וכן כולם, נמצא שקבלתו המתנה היא כדי שיסברו שהיא באמת אחותו ושיתננה להם ועל ידי כן יחיו הוא והיא ואל יפגעו בהם רשעים, ולהציל נפשו ולאפרושי מאיסורא קעבדי. והשתא אתי שפיר דקאמר דעל ידי שיטיבו לי כל אחד בעבורך - וחיתה נפשי בגללך. וגם באבימלך הוצרך לקבל כדי שלא יאמרו לאחר שהתעולל בה כרצונו דחה אותה לחוץ כדרך שעושים לזונות וכדפירש רש"י (ד"ה לכל) על מה שאמר הנה הוא לך כסות עינים (בראשית כ, טז) וק"ל", עכ"ל הנפלאה[טז].

בהיותו בלי ממון - יכול לקבל מתנות

יז] ועוד כתב: "ועוד יש לומר, דעכשיו לא היה לו עושר, לכך היה נוטל מתנות, כמו שפירש רש"י לקמן (יג, ג) בפסוק 'וילך למסעיו, לפרוע הקפותיו'. אבל גבי מלך

טו. הוא מה שהקשינו לעיל אות א'.

טז. וע"ע בדברי הנתיה"מ בספרו 'נחלת יעקב' עה"ת, שכתב מהלך מחודש בכוונת רש"י, וז"ל קדשו: "למען ייטב לי בעבורך וגו'. ופרש"י שיתנו לי מתנות. והוא תמוה מאוד לומר כזה על אברהם. לכן נראה, דהנה אמרו חז"ל (ברכות ה, א) ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן ע"י יסורין, ואלו הן: תורה וארץ ישראל ועולם הבא. ואמרו ג"כ (סוטה יא, ב) שבזכות נשים צדקניות נגאלו מארץ מצרים. ואמרו במדרש (ויק"ר לב, ה) כי בזכות שבאה שרה למצרים וגידרה עצמה מן הערוה זכו הנשים לגדור עצמן. וזהו שאמר אברהם אל תאמרי אשתי את וממילא לא ימצא בך גדירת ערוה, כי לא יבואו לפתותך כלל אם לא שיהרגו אותי, ואז לא תהיה ערוה ולא תמצא בך גדירת ערוה. ולזה אמרי נא אחותי את, ואז בודאי יפתוך בכל מיני פתויים, ומפזרין כל הדמים שבעולם. אזי בזכות שתגדרי עצמך מן הערוה יזכו הנשים שבמצרים לגדור עצמן ג"כ מן הערוה. ובזכות שישמרו עצמן מן העון הזימה, יזכו לגאולה, ועי"ז יזכו לאותן ג' מתנות טובות שהבטיחן הקדוש ברוך הוא. וזהו שאמר אברהם למען ייטב לי בעבורך ופי' רש"י שיתנו לי מתנות טובות - כלומר שיתקיים מה שהבטיח לי הקדוש ברוך הוא ליתן הג' מתנות טובות" עכ"ל.

סדום היה לו עושר, משום הכי אפילו מה שהיה מן הדין ליטול – לא נטל, משום שונא מתנות יחיה, וק״ל״.

ובאמת שזה יבואר היטב עפ״ד המגיד משנה (דלעיל אות ו), דנראה מדבריו קצת דרק אם המתנות הם ׳מותרות׳ עבורו – אז שונא מתנות יחיה, וכמו שנראה שם מאריכות לשונו על רדיפת ההון וכו׳, וא״כ בגוונא שאין זה מותרות עבורו אלא נצרך עבורו – נראה מדבריו דאפשר לקבל לכתחילה מתנות (ובר״מ ובשו״ע לא נראה חילוק זה).

ובאמת גם בלא דברי המג״מ – א״ש דברי השפ״ח, דבוודאי שמי שהוא עני ונצרך אין שום ענין דשונא מתנות יחיה שלא ליקח מתנות לצורך מחייתו, וכל צדקה לעניים הוא כן, ופשוט״[יז].

עוד כמה נפק״מ

יח] והנה באמת הארכנו לדון ולפלפל בכל חילוק וחילוק לפי הטעמים השונים שנתנו המפרשים בענין שונא מתנות יחיה, ומצאתי כעת להגאון רבי משה מרדכי שולזינגר זצ״ל בספרו ״משמר הלוי״ (קידושין סימן קה, עמ׳ תרכ) שהאריך בענין שונא מתנות יחיה, והביא שם מה ששאל מרן הגר״י סרנא זצ״ל לרבינו בעל ה׳דובב מישרים׳ זצ״ל (מה שהבאנו לעיל בשם מו״ר מרן הגרי״ז שליט״א), ומה שהשיב לו עפ״ד הסמ״ע.

יז. וראה דבר נפלא בס׳ דנא ופשרא (על מגילת אסתר, לרבי אליהו האיתמרי זצ״ל בעל השבט מוסר) שכתב בזה״ל: ״נראה לפרש שאמר ׳ומתנות לאביונים׳ להתיר המתנה לאביון, ואע״פ דקי״ל שונא מתנות יחיה, זהו נאמר על מי שאינו צריך לה, אמנם האביונים אף שיקבלו יצאו מכלל שונא מתנות יחיה״ עכ״ל. וראיתי מציינים לשו״ת לב חנון (סי׳ נג) שדן אי במשלוח מנות יש משום שונא מתנות יחיה, וכ׳ שאפש״ל שהמקבל מקיים ג״כ מצוה, כי הוא עוזר לשולח לקיים מצוותו, וכמו שכ׳ הר״ן)ריש פ״ב דקידושין) שאפי׳ שאשה אינה מצווה בפריה ורביה מ״מ יש לה מצוה במה שמסייעת לבעל, וא״כ ה״ה הכא המקבל מסייע לשולח לקיים מצות משלוח מנות.

וכ׳ שם שגם בצדקה אפש״ל שהמקבל ג״כ מקיים מצוה, ובפרט לפי מה שאמרו בויקרא רבה (לח ,י) ״יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית״, שהטובה שהעני עושה עם בעה״ב שהוא מסכים לקבל ממנו הצדקה, זהו מצוותו. וכיון שהמקבל מקיים מצוה וכן מי ששלחו לו משלוח מנות ג״כ מקיים מצוה, א״כ במצוה לא שייך כלל משום ״שונא מנות יחיה״, ע״כ.

[ומה שכתב שהמקבל את המשלוח מנות קיים מצוה, ראיתי מציינים שכ״כ בקו״א לטורי אבן (לרבי משה אריה לייב מוילנא זצ״ל – מגילה ז, ב): ״לולא דמיסתפינא הייתי אומר דבר חדש אף שהוא נגד משמעות גדולי האחרונים, והוא שכששולח אחד לחבירו משלוח מנות קיימו שניהם הנותן והמקבל מצוות משלוח מנות, כיון שעל ידי שניהם נעשתה המצוה (א.ה. והוסיפו בזה דבפרט לפי הטעם שמצוות משלוח מנות הוא כדי להרבות אחוה ורעות) וכן מדוייק מלשון הכתוב ״ומשלוח״ ולא קאמר ״לשלוח״, עכ״ל [וראה מש״כ הר״צ וינברג שליט״א בגליון ״קב ונקי״ פורים תשע״ד, גליון 106].

וראיתי להגאון רבי שאול אלתר שליט״א (ס׳ מפי ספרים וסופרים, עמ׳ תקנז) שכתב עוד לבאר בזה להטעם בספ״ח דשונא מתנות יחיה משום צרות עין וסרך גזל, א״כ בדבר מצוה בוודאי גמר ומקני. ועוד כתב שם דמצוה גוררת מצוה, וכיון דבהני מצוה קעביד – לא חיישינן שיבוא עי״ז לגזילה או חמדה או מניעת תוכחה (בזה יישב גם לפי שאר הטעמים. וע״ע בספרו ׳לצדדין קתני׳, עמ׳ שמח). ואכמ״ל.

ולבתר הכי כתב הגרמ"מ זצ"ל, דראה מי שדן אם שייך שונא מתנות יחיה ב'פעולות', דאולי רק בקבלת 'חפצים' מצאנו כן אבל בקבלת פעולות מי נימא דנכלל. וחכ"א השיב דבאמת רק בחפצים מצינו ולא בטובות, והשיג ע"ז הגרמ"מ דלפי"ד הסמ"ע דימנע מלהוכיחו – ה"ז שייך גם בפעולות, דנהיה משועבד לו ויימנע מלהוכיחו. וכתב הגרמ"מ שהשיב לו אותו חכם דאין למדין הלכה מפי טעמים. והאריך שם אח"כ באופן נפלא, ודן שם דאי"ז 'טעמא' דקרא אלא 'פירושא' דקרא. וכתב שם דמהסמ"ע יוצא קולא וחומרא, קולא – דברי הדו"מ דבגוי לא שייך, וחומרא – דרק פעולות יש להמנע מלקבל מחברו.

עוד שמעתי מחכ"א דנפק"מ בין טעמי המפרשים בעבר וקיבל מתנה, דלטעם רש"י והסמ"ע יצטרך להחזיר את המתנה עצמה (כדי להרחיק עצמו מממון הזולת וכדי שלא יתחנף אליהם), אבל לטעם הספ"ח שמא סרך גזל הוא – א"כ יתכן דאם משלם לנותן את דמי שוויה א"כ אין שום חשש והוי כמו מקח וממכר. ועדיין צ"ע בזה.

יט] והנה בעצם הענין דשונא מתנות יחיה, יש להעיר מהא דאיתא בכתובות (קה, ב) דכל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים.

והראוני בברכי יוסף (יו"ד סי' רמו סקי"ז) שכתב בזה"ל: "טו"ב. כל המביא דורון לחכם וכו'. היינו דווקא כשמביא מאליו ומעצמו בלי סיבה ופניה, רק לשם שמים, אז מותר לקבל, ומצוה איכא, והנמנע לקבל מונע ממנו חסד. ושמואל הנביא שלא רצה ליהנות (ברכות י, ב), היינו שהיה הולך אל המקומות, והיה חושש דמשום כסופא נותנים לו, כמ"ש במציעא דף כ"ב. הרב נחלת יעקב פרשת לך לך", עכ"ל.

ושמעתי מחכ"א דדב"ז מדוייק ג"כ בשינוי הלשונות, דבקרא כתיב 'שונא מתנות יחיה' – ואילו בכתובות הלשון היא 'המביא דורון לת"ח', והיינו דבמתנה מרגישים את ה'נותן', שיש לו איזה כוונה וענין, ולכן ראוי לשונאה. ואילו 'דורון' הוא דבר המובא בלב שלם מתוך יראת כבוד וכיו"ב, ויל"ע בזה.

והנה בעז"ה ברצוני להאריך עוד בכל ענין זה של שונא מתנות יחיה, גם באסוקי הלכתא – להלכה למעשה, בשאלות המצויות כגון בדורונות שחתנים וכלות מקבלים, ומלמדים בסופי שנה, ומתנות שנותנים הורים לילדיהם, וזיכוי ותווי קניה שמקבלים במתנה מחנויות ורשתות, או מענקים הניתנים מהמדינה, או קבלת ירושה שירש מקרוביו ועוד, עם הוראות גדולי הפוסקים שליט"א, וכאן קצרה היריעה מלדון בכ"ז, ועוד חזון למועד אי"ה.

הגאון הגדול הרב אשר זעליג ויים שליט"א
ראש ישיבת דרכי תורה,
מח"ם מנחת אשר, ירושלים

ברכת המצוה במצוה התלויה בדעת אחרת

ערב יוה"כ תשע"ב

כבוד הרה"ג המצויין מח"ם נפלאים רבי גמליאל רבינוביץ' שליט"א

מכתבו קיבלתי והנני ממהר להשיבו דבר בערב יוה"כ כדי לעשות תשובת המשקל על אשר לא השיבותי לו בעבר, ועמו הסליחה.

שאל כת"ר לשיטת הרשב"א הידוע (שו"ת, ח"א סימן יח), דאין מברכין על ברכת המצוה במצוה תלויה בדעת אחרת, איך מברכים הכהנים על מצוותם לברך את העם, הלא צריכים ישראל לקבל את ברכתם.

לכאורה פשוט, דאין דברי הרשב"א אמורים אלא במצוות שבהן יש חשש כלשהוא בסברא לומר שמא לא יתרצו אלה שהמצוה תלויה בהם להשתתף בה, שהרי אין סברת הרשב"א הלכתא בלא טעמא אלא מלתא דמסתברא, והרשב"א כתב בדבריו כמה דוגמאות וזה לשונו: "ואין מברכין על המצווה שאינה תלויה כולה ביד העושה מפני שאפשר שלא יתרצה בה חבירו ונמצא מעשה מתבטל כגון מתנת עניים והלואת דלים ונתינת צדקה והענקה וכיוצא בהם". הצד השוה שבכל אלה שבשעת המצוה תלוי הנותן ביד יחיד המקבל ממנו, ויש חשש מתקבל על הדעת שאותו יחיד ימלך בדעתו ולא ירצה לקבל מסיבות שונות ומשונות, ומצוי לפעמים שעני חושש שמא אינו עני ואסור לו לקבל צדקה וכדו'.

אבל בברכת כהנים אין כל סיבה נראית לעין שהציבור ימנע מלקבל ברכת ה' הכוללת את כל הטוב והטוב שבעולם.

ועוד דישראל הלא נצטוו לקבל את ברכת הכהנים וכמבואר בספר החרדים ומובא בביאור הלכה ריש סימן קכ"ח (ובשו"ת חת"ס או"ח סימן כ"ב הביא חידוש זה בשם ספר היראים ופליטת קולמוס היא להחליף הירא בחרד). וכן כתב בספר הפלאה על כתובות (דף כ"ד ע"ב), ועיין מה שביארתי בזה במנחת אשר (במדבר, סימן י"א), ואם כן חזקה על בני ישראל הכשרים שיקיימו את מצוותם, אבל העני לא נצטוה לקבל צדקה וחסד, ומשו"כ יש חשש שמא תתבטל המצוה ותצא ברכה לבטלה.

ועוד בה שלישיה, הלא הכהנים מברכים את העם שבשדות אף אם אין זר בביהכ"נ לקבל ברכתם, ואם כן בכל ענין לא תצא ברכתן לבטלה.

ומכל הלין טעמי נראה דאין לדמות ברכה"נ לכל הני שבדברי הרשב"א.

ואגב אעיר, שבדברי הראשונים מצינו מהלך שונה שאף הוא מבוסס על מעין סברת הרשב"א, בהשגות הראב"ד על הרמב"ם

(הל' אישות, פ"ג הכ"ג), כתב, דאין לברך על האירוסין עובר לעשייתן כשיטת הרמב"ם שמא לא תאבה האשה להתקדש ונמצא ברכתו לבטלה, ומשו"כ יש לברך לאחר האירוסין, יעו"ש.

ובמק"א ביארתי דלא מסתבר לומר כן במצות הצדקה והחסד שלגביהן כתב הרשב"א דמהאי טעמא לא תיקנו בהן ברכה כלל, דרק באירוסין שהיא תחילת קנין האישות וסופו בנישואיהן יש מקום לברך לאחר האירוסין ועדיין נחשב עובר לעשייתן עד שעת הנישואין, משא"כ בכל הני דלאחר שנתן מעותיו תם ונשלם מעשה המצווה ושוב אין כאן עובר לעשייתן, ומשו"כ מסתבר טפי דאם יש אכן חשש שמא לא יקבל העני לא יברך כלל ולא כבאירוסין שאמרו לברך אחריהן, ודו"ק בזה.

קצרתי במקום שאמרו להאריך משום טרדת הזמן ואימת יום הדין.

המברכו בגמח"ט
באהבה יתירה
אשר ויים
אב"ד וראש ישיבת "דרכי תורה"
פעיה"ק ירושלים

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א
ור"מ בישיבת 'כנסת מרדכי' פאדיגורה
ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ח', ו'לקט הלכות' ד"ח, ועוד

הערות על ספר 'חינוך הבנים כהלכתו'

יום שנכפל בו כי טוב למעשה בראשית לסדר ויחי, י"ד לחודש טבת ה'תשפ"א

לכבוד כבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה הרה"ג ר' אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס כרם אליעזר ועוד

אחר מבוא הברכה והשלום

קיבלתי תדפיס מתוך ספרו 'חינוך הבנים כהלכתו' בענין חלאקה, דשדר לן אחיו ידידי אהובי ויקירי מזכה הרבים, הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א, וברכתי עליו ברכת הנהנין, כל הרואה אומר ברקאי, המאיר לארץ ולדרים עליה. ולאות כי עיינתי אבוא בכמה זרעונים.

האם נכון לעשות חלאקה במקום מטונף

א) מה שהביא (עמ' כא סכ"ז) ע"ד האם נכון לעשות חלאקה במקום מטונף כגון בבית המרחץ.

הנה מאז שמעתי שהאדמו"ר הפני מנחם מגור זצ"ל היה משיב לשואלים ששאלו היכן לעשות את החלאקה - "באמבטיה", הרי דס"ל דשרי במקום מטונף. ובפשטות ביאורו, כיון דאין זה קיום מצוה ממש, דאינו אלא לסלק הלאו דלא תקיפו פאת ראשכם. וכמו שמע"כ כתב (שם הערה עז).

האם המכובדים שגוזזים מעט משערות ראשו של הקטן צריכים נט"י

ב) מה שהביא (עמ' כו סמ"ב) ע"ד האם המכובדים שגוזזים מעט משערות ראשו של הקטן צריכים ליטול ידיהם. והעלה דדעת רוב הפוסקים דאינן צריכין ליטול ידיהם. אלא דכמה גדולים צדיקים החמירו על עצמם ליטול ידיהם. ע"כ.

ראה בשו"ת בירורי חיים (ח"ה עמ' פב ואילך) שבעניותינו גם העלינו כן דהמכובדים שגוזזים מעט משערות הקטנים אינן צריכין ליטול ידיהם.

וכמו כן מה שהביא מהנהגת צדיקים וכו', כן ראיתי אצל בעל העקבי אבירים מסאדיגורה זצ"ל שנהג ליטול ידיו אחר שהיה עושה חלאקה לצעירי הצאן המסולאים בפז.

חלאקה בבין המצרים

ג) עוד מה שהביא (שם עמ' כו הערה קכ) מספר נטעי גבריאל (פ"ה סקט"ז) מאדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זיע"א ע"ד מי שנולדו לו תאומים ביום כ"ה בתמוז, אזי את הילד הראשון יעשה חלאקה בעש"ק שלפני בין המצרים, ואילו את השני יעשה בעש"ק אחר ט"ו באב וכו'. ע"כ.

ובהא דחלאקה בבין המצרים, ראה מה שכתבנו בתוך הדברים בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' תנז ואילך) באורך. עיי"ש ותמצא נחת.

צורת הגזיזה לילדי החלאקה

ד) מה שהביא (שם עמ' כד הערה קה) צורת הגזיזה לילדי החלאקה, מאדמו"ר משומרי אמונים זצ"ל שנהג להתחיל ממקום הנחת תפילין, ואח"כ היה מספר צד ימין אצל הפיאות, ואח"כ בצד שמאל, ואח"כ היה מספר מהשערות הארוכות של אחורי הראש ע"כ.

אצל בעל העקבי אבירים מסאדיגורה זצ"ל ראיתי שנהג לגזוז כמין סגול, והיינו בצד ימין קרוב למצח, ובצד שמאל קרוב למצח, ובאמצע מול בין עיניך. והיה מפטיר לומר סגול - 'והייתם לי סגולה מכל העמים'.

וזכורני בעת החלאקה לאחד מבנינו שיחיו פנה ואמר האדמו"ר בעליצות לילד עצמו, לך קוראים 'סגל', לכן עשיתי לך 'סגול' - והייתם לי סגולה מכל העמים.

חלאקה בל"ג בעומר

ה) מה שהביא (שם עמ' מג אות כג) חלאקה בל"ג בעומר, ראה מה שכתבנו באורך בספר לקט הלכות (ח"א עמ' שפז ובהערות).

ושם (עמ' שצז הערה לב) ראה בשערי תשובה (סימן תקל"א סק"ז) שכתב בזה"ל, ועיין בפרי עץ חיים (שער ספירת העומר) שכתב, בענין ההולכים על קבר רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו במירנין [מירון] 'בל"ג בעומר', שראה את מורו האריז"ל שהלך שם 'לגלח את בנו' במשתה ושמחה בימים ההם. עכ"ל.

ובספר עיוני הלכות (ח"א עמ' תנח הערה כ"ו) כתב לחדש, דהאריז"ל גילח את בנו במירון אצל רשב"י בזמן אחר – 'ולא ביום ל"ג בעומר'. ולכאורה דבריו מחודשים, דהפשטות היא שאותו יום שגילח הוי ל"ג בעומר, וכן מבואר במשנת חסידים (מס' אייר פ"א אות ז'). וכן כתב בפשיטות בשו"ת דברי יציב (יו"ד סימן קל"ג) דהאריז"ל עשה הגילוח לבנו ביום ל"ג בעומר. וכיוצא בזה כתב בקונטרס ובשנה הרביעית (ח"א עמ' כ' הערה ז'), ושם הביא הרבה מ"מ לזה. וע"ע בספר בירורי חיים ח"ד (עמ' תסא הערה עג).

נותן התורה יהא בעזרו שיפוצו מעיינותיו חוצה, ותזכה לראות פרי בעמלך ולעשות עוד פרחים ציצים ושקדים לתורתינו הק', מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, מנוחת הנפש והרחבת הדעת כל הימים.

בברכת התורה
חיים שלום הלוי סגל

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך

שימוש במטריה סגורה בשבת

האם מותר לאדם זקן להשתמש בשבת במטריה סגורה, כדי להקל עליו את הליכתו. כלומר, להשתמש במטריה במקום מקל, במקום שיש בו עירוב (או אולי יש לחוש למראית עין בזה או לזילותא דשבת או שמא יפתח את המטריה).

ראשית אעיר כי לגבי פתיחת מטריה בשבת, בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אורח-חיים ל) אסר לפתוח מטריה משום עשיית אוהל, וחשש לאיסור תורה בזה.

אולם בשו"ת חתם סופר (אורח-חיים עב) חלק ע"כ, דלא מצינו כזה בנין במשכן (דמטריה הוי בנין לשעה). אך עיין בסוף דבריו דהעלה כי שומר נפשו ירחק מזה. וכן נראה מהחזו"א (אורח-חיים נב, סק"ו) דאין לאסור פתיחת המטריה משום אוהל. וע"ע בשו"ת בנין אב (ג, יג).

בספר ארחות שבת (ט הערה י) כתב בזה שהאחרונים האריכו לאסור פתיחת מטריה בשבת, עיין ביה"ל (שטו ד"ה 'טפח') שהביא דבריהם. "למעשה כתב החזו"א דמטריות דידן אשר הן מחוברות בצירים ואינן מחוסרות אלא פתיחה בעלמא אין בהן איסור עשיית אהל מן הדין, אמנם כתב דכיון שיש לדון בזה משום תיקון מנא וגם ניכר בו עובדא דחול גדרו בזה חכמים גדר לדורות שלא לילך במטריה".

ועפי"ז כתב בתהלה לדוד (שטו, סקט"ז) דהמשתמש במטריה בשבת נחשב לפורץ גדר, עיי"ש.

נוסיף כי הנודע ביהודה אסר להשתמש במטריה גם אם היא היתה פתוחה מערב שבת משום מראית עין, שהוראה אותו יחשוד שפתח אותה בשבת (ובשבת הוי איסור אהל עראי). אולם בשו"ת גבעת פנחס (ה, יט) לבעל ההפלאה (הובא בחיד"א בשיורי-ברכה שטו) כתב כי אם המטריה היתה פתוחה מערב שבת מותר להשתמש בה דאין לנו לגזור מדעתינו משום מראית עין.

מדברי הבן איש חי (פרשת שמות ח) משמע דאף אם המטריה פתוחה ועומדת מבעוד יום, אסור לשאת אותה להאהיל בין בשבת ובין ביום טוב "וממילא תדע מאחר דאסור לנושאה על ראשו, אסור נמי לטלטלה בשבת ויום טוב משום מוקצה".

ועפי"ז כתב לי בעל שו"ת דברות אליהו "הרי מפורש דהואיל והיא מוקצה דאסורה בשימוש, א"כ איך יכול להשתמש בה כמשענת, הרי הוא מוקצה" (ותשובתו המלאה פורסמה בשו"ת דברות אליהו יא, לז).

לגבי שאלתנו, בשו"ת שואלין ודורשין (ז, צא) הובא בשם הגר"ח קנייבסקי "לכאורה בזקן כזה שמותר לו ללכת במקל,

מותר גם בזה וצע"ק". וראיתי דבספר מנחת שבת (פח, סקכ"ז) איתא דמטריה דינה ככלי שמלאכתו לאיסור, כיוון שיש אפשרות להשתמש בה כמקל הליכה (וכ"כ גם בספר פסקי תשובות על המשנ"ב שח אות ח. שטו אות יד). וע"ע בספר השבת והלכותיה לגר"א זכאי (מה, נא), בספר שלמי יהודה (יג, י) ובספר עובדין דחול (יא, טז) דכתבו דדינה ככלי שמל"א. ועיין בספר ארחות שבת (יט, סו הערה צד) דציין דכן משמע גם מהחזו"א (וע"ע בקובץ אליבא דהלכתא סו עמוד קמז). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (כד הערה נו).

אך אעיר כי בקול צופיך (דיני אהל בשבת, פרשת וירא תשנ"ט) כתב הגר"מ אליהו זצ"ל: "אסור ללכת עם מטריה אפילו סגורה בתור מקל משתי סיבות: א. יחשדו בו שבזמן שירד גשם יפתח אותה. ב. באמת שמא יפתח אותה". וכעין זה ראיתי דכתב בשו"ת רבבות אפרים (ב, קטו אות סא), וזו לשונו: "וראיתי להעתיק מ"ש בס' אגרת שבת (אזולאי) בעמוד נא וז"ל, ולדעתי יש בה עוד משום מראית העין מפני ההמון שיחשוב שמותר לפתוח אותה בשבת ילך לבית ויפתח אותה ויצא בה בשבת עכ"ל, וראוים הדברים". אגב אזכיר כי בשו"ת משפטי עוזיאל (ג, מא) התיר לטלטל מטריה בשבת במקום בו יש עירוב.

וכתב לי בזה בעל המשנת יוסף (בכת"י): "הגם שע"פ הלכה ה"ז ככלי שמלאכתו לאיסור ולצורך גופו או מקומו מותר, מ"מ יש בזה מראית עין וזילותא דשבת".

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ושא"ס, אופקים

צ'יפס שטוגן בשמן שטיגנו בו שניצל בשרי אם צריך להמתין עליו שש שעות

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר השאלה המצויה בחנות אשר מטגנים שניצלים בשריים במחבת ובאותו השמן מטגנים גם כן כדורי פלאפל וצ'יפס וכיוצא בזה, אם יש להמתין אחר אכילת הכדורי פלאפל והצ'יפס שש שעות מאחר שטוגנו בשמן שטוגן בו שניצל בשרי. הנה לפענ"ד היה ברור מאז דיש לחכות על כך שש שעות, והארכתי בזה במשא ומתן של תורה במידי דעל פה ובכמה טעמי תריצי. והיה פלא אצלי על השמועות להקל בזה.

וגם הלום חיפשתי בספרי דרבנן ומצאתי בשו"ת מציון תצא תורה (ח"א, תשו' קע"א) דשאל ידידנו הרה"ג רי"א סקוצילס שליט"א להגר"א הלוי נבנצל שליט"א בהיכא שטיגן שניצל בשמן ואין ששים כנגד השניצל ואח"כ טיגנו שם צ'יפס אם יש להמתין לחכות עליו שש שעות והשיב "כן, כי יש בו טעם שניצל", ובהערה דשם כתב דכן דעתו דמו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, ועוד מורי הוראה ע"ש. אמנם מאידך מצאתי בשו"ת חקרי הלכה להרה"ג מוה"ר יצחק מאזוז שליט"א (ח"א, חיו"ד סימן י' ס"ק ז') דמייתי בזה דעות מחכמי ספרד לכאן ולכאן ע"ש מש"כ בזה בטוטו"ד. והכי נמי אמר לי הגר"י אביטל שליט"א דבשו"ת אור לציון (ח"א, חיו"ד פי"ט ס"ט) כתב דאחר אכילת צ'יפס שטוגן בשמן שטיגנו בו נקניקים בשריים סגי לחכות שעה ע"ש בטעמו. והגרי"א שליט"א סמך אדברי האול"צ בכל כוחו להלכה ולמעשה ואמר לן דכן כתבו עוד איזה מהאחרונים, ועי' בקונטרס שולחן ערוך כהלכה להרה"ג רי"מ ווייל שליט"א (הל' בב"ח סימן א' סי"ב ובהערה מ') ובספר משא המלך (איסור והיתר, ח"א סימן צ"ה ס"א ס"ז עמוד קנ"ו), וצ"ע.

בברכה וביקר
משה חליוה

הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א
דומ"ץ דק"ק שומרי אמונים בי"ש
וראש כולל דזי'קוב ויזניץ
ומח"ס חינוך הבנים כהלכתו ושא"ס, בית שמש

כמה גרעינים יש ברימון

המקור שיש תרי"ג גרעינים ברימון

א. הנה ידוע מה ששגור בפי ההמון כי נמצא בספרים שיש תרי"ג גרעינים ברימון, וראיתי לנכון לתור ולברר אחר מקור דברים אלו.

וכבר כתב בשו"ת יד חנוך (סימן כ"ב), ומה שאומרים שרמון יש לו תרי"ג גרעינים, לא מצאתיו בדברי חז"ל, ואין להאריך (עכ"ל).

אכן בדברי האחרונים מצינו כמה מקורות לזה:

המלבי"ם בפרשת תצוה (פרק כ"ח) כתב ברמזי בגדי הקדש, וז"ל: אולם הכהן הגדול מאחיו היו לו עוד ארבעה מלבושים להלביש את נפש הדברית והמשכלת, שהראשון הוא שישמור את דבורו ומוצא שפתיו בל ידבר רק בתורה ויראת ה' ומצותיו, ולא ירבה בשיחה בטלה וכ"ש לה"ר ורכילות וכדומה, וע"ז לבש את המעיל שהיה מלבוש עליון מיוחד לנכבדים כמו שהדבור מיוחד לכבוד הנפש המעולה מנפש הבהמה וצוה שיהיה שפה לפיו סביב לא יקרע, שלא יקרע את פיו לדבר דבר חול, כי ה' הקיף על הדבור שני חומות ושפה סביב לפיו כמ"ש חז"ל, וכ"ש שלא ידבר לה"ר רק ונשמע קולו בבואו אל הקדש, שאז ידבר בתורה ובמצות ה' ויקשקש בפעמון, "וע"כ באו הפעמונים בתוך הרמונים, שהרמון יש לו תרי"ג גרעינים, ומצייר התרי"ג מצות כמ"ש בספר שירי הנפש שכל מקום שבא שם רמונים בשיר המקודש מורה על התרי"ג", שהקול ראוי שימצא רק בבואו אל הקדש ורק בתוך הרמונים, בתורת ה' ומצותיו, ועל זה אמר שהמעיל מכפר על לה"ר.

עוד כתב המלבי"ם בשיר השירים (ד' ג') וז"ל: כפלח, אחר שבאר דברים המתגלים מן הנפש, שהם המושגים והמשפטים והדבורים שע"י נכיר את עצמותה כי הוא עצם משכיל, יאמר כי עצמות הנפש כמו שהיא מצד עצמה, דומה "כפלח הרמון שהוא מלא תרי"ג גרעינין", כן עצמותה מלאה אורות שכליות אלהיות, שזה קורא רקתך, כי היא אינה ממלאה מקום, ודומה כדבר ריק שלא נמצא בו מאומה, ומ"מ הוא מלא כפלח הרמון, והוא מבעד לצמתך וקשורך, כי ענין הנפש בעצמותה בלתי מושג לנו, ואין אנו יודעים מה היא. רק כפי קשורה בגוף.

עוד כתב המלבי"ם שם (ח', ב') בפסוק מעסיס רמוני, שהם המעשים טובים, "כי הרמון בכל הספר ירמוז על תרי"ג מצוות כמספר גרעיני הרמון" ע"ש.

וכ״כ בחידושי חתם סופר הנדפס בריש ספר זכרון סופרים ח״א (מגילה ו׳ ע״א) ידוע דמה שמדייק הגמרא מלאים מצוות כרימון, לפי שיש בה תרי״ג גרעינים נגד תרי״ג מצוות ע״ש.

וכ״ה בדרשות החת״ס (דף רמ״ט) וז״ל: ידוע כי הרימון יש בו תרי״ג גרעינים נגד תרי״ג מצות, וכבר כתבתי בזה בכמה מקומות. [והמשך דבריו שם הובא לעיל סימן ל״ב אות ז׳].

ובספר עוד יוסף חי להבא״ח (דרשות, פתיחה רביעית עמוד כא ד״ה כל) כתב: ויש אומרים שנמצא בעולם גרעינין כרמון שעולים יותר מן תרי״ג ולכן מברכין ומבקשים בליל ראש השנה שנהיה מלאים מצוות כרמון.

וכ״כ בפירוש עץ יוסף על המדרש רבה (שיר השירים ד׳ ג׳) בשם ספר שירה לדוד שראה כן בספרים. וכ״כ רבי צבי הירש הורוויץ בספר לחמי תודה (דף ל״ו ע״א) בשם ספרים, ובספר מעם לועז (שיר השירים עמוד ק״א).

גם ראיתי שמספרים כי הגאון מווילנא אמר לאחד מתלמידיו שהלך לאיטליה שיביא לו רימון, וכאשר התלמיד חזר לווילנא נתן את הרימון לגאון, והגר״א מנה את כל הגרעינים שברימון ומצא בדיוק תרי״ג גרעינים (קובץ ״תורה שבע״פ״ גליון מ׳ עמוד ס״ד).

ונראה להוסיף רמז בזה, כי תיבת רימון עולה בגימטריא ש״ו, ומיעוט רימונים שנים, וב׳ פעמים ש״ו הוא בגימטריא תרי״ב כמספר ברית, ועה״כ עולה בגימטריא תרי״ג.

מספר הגרעינים שיש במציאות

ב. אכן האמת הוא כי אין מספר הגריעינים מכוונים בכל הרימונים, וזה תלוי בכל רימון ורימון לפי גדלו.

וכן ראיתי מובא בשם הגאון מאוסטרבצא זצ״ל (בקובץ היכל הבעש״ט גליון י״ג) כי זהו שקר מה שהעולם אומרים שיש תרי״ג גרעינים ברימון.

ובמחזור שיח שפתותינו (עמוד 76) הובא בשם הגר״ח קניבסקי שליט״א בזה״ל: העולם אומרים שיש תרי״ג גרעינים ברימון כמו שכתב המלבים ז״ל בפסוק כפלח הרימון (שה״ש ד׳ ג׳), והגה״צ רח״ש קרליץ זצ״ל אמר שהבחורים בהישיבה ספרו ולא היה מדוייק (וכמדומה שכתבתי ליישב). (עכ״ל).

ובספר מנוחת שלום להגרי״ח סופר שליט״א (ח״ג סימן מ״ז) שמביא בשם זקן אחד מזקני ירושלים ת״ו שהוא בדק כמה פעמים ולא מצא ברימון תרי״ג גרעינים.

אכן לא אמנע מלציין מה שראיתי לכמה וכמה ממלקטי זמנינו שכתבו כי לא מצאנו ברמון שלנו לא יותר מתרי״ג גרעינים, ולא תרי״ג גרעינים, וגם לא חצי מתרי״ג. – ואין זה נכון כי בודאי יש גם בזמנינו רימונים שיש בהם תרי״ג גרעינים ויותר, אך יש הרבה רימונים שאין בהם שיעור זה, ועכ״פ אין המספר שוה לתרי״ג דוקא ואפילו לו לקרוב אליו כי יש רימונים שיש חמש מאות גרעינים ויש שיש בהם שבע מאות גרעינים, - וכוונת האחרונים הנ״ל להקשות שאין זה מדוייק שיש בכל רימון תרי״ג גרעינים לא פחות ולא יותר.

והלום ראיתי מובא מקונטרס פרק שירה עם ביאור הגר״ח קניבסקי שליט״א (פרק ג׳)

שכתב על דברי המלבי"ם הנ"ל כי אולי כוונתו כי גם ברימונים הגדולים אין יותר צתרי"ג גרעינים [ולזה נתכוין במש"כ במחזור שיח שפתותינו], ומה נעשה כי למעשה יש רימונים שיש בהם יותר מתרי"ג גרעינים, וכפי ששמעתי מאנשים נאמנים שספרו בעצמם גרעיני כמה רימונים.

גרעיני כ"ף עץ שוים במספרם

ג. וראה בספר שבט מוסר (פרק י"א אות מ"ו) שכתב וז"ל: אכתוב לך קצת דברים סגוליים מענין בריאות משונות בטבעם ובהולדם הבאים מפוזרים בספרים, כדי שתראה בעיניך שלא נעלם מהם דבר וכו' - רימונים מאילן אחד, מספר הגרעינים שיש בגדולים יש בקטנים. ובכתר הרימון יש פיות – אם הפיות זוגות, גם גרעינים שבתוכו הם זוגות, והדבר בהפכו (עכ"ל).

ויש ללמוד מדבריו כי אין מספר שוה לגרעיני הרימון, אלא שבכל עץ יש מספר שוה לכל הרימונים שבו.

ונסתפקתי האם אפשר לסמוך על סימן זה למעשה, ונפק"מ אם נתערבו ב' מיני רימונים מב' אילנות ובאחד יש קדושת שביעית ובשני אין, אי נמי שאחד משנה שעברה ואחד משנה שעברה ואין ידוע איזה, ונפק"מ שאי אפשר לעשר משנה על שנה – האם יועיל במי שיקחו רימון מכל אילן ויספרו אותו ואח"כ יספרו את הרימונים של התערובת ויוכלו לשייך אותם לכל אחד מאיזה אילן הוא, וצ"ע.

ואולי כוונת השבט מוסר רק ליבול של שנה אחת, אבל יתכן שיהא שינוי במספר הגרעינים שבכל עץ משנה לשנה.

הרימונים שבזמנינו נתקטנו

ד. ולענ"ד יתכן לומר כי אף הקדמונים שאמרו שיש תרי"ג גרעינים ברימון לא נתכוונו לומר שכ"ה חשבון המכוון בכל הרימונים שהרי עינינו רואות שישנם רימונים גדולים וקטנים, ואין החילוק ביניהם רק בגודל הגרעינים, רק גם בכמותם, ואף שיתכן שכוונתם בזה לרימון ממוצע, אבל יותר נראה לומר שכוונתם היתה שבכל רימון היה לכל הפחות תרי"ג גרעינים, ומה שיש בו יותר תרי"ג גרעינים אינו מגרע, וזה דומה למש"כ הרמ"א בסימן רס"ג (סעיף ב') כי אפשר להוסיף על מספר המכון נגד איזה דבר ובלבד שלא יפחות, ועוד דכבר כתב בספר מעלות התורה בשם הגר"א כי התרי"ג מצות הם רק השרשים, אבל באמת בכל פסוק שבתורה רמוזים מצות והוראות לדורות, וממילא אין שום גרעון במה שיש יותר מתרי"ג גרעינים, וק"ל.

ומעתה יתכן לומר כי הרימונים שבזמן חז"ל היו גדולים עד שהיו תרי"ג גרעינים בכל אחת, ולכן דרשו שאפילו ריקנים מלאים מצוות כרימון, אך בזמנינו נתקטנו הרימונים ואכן יש הרבה רימונים שאין בהם תרי"ג גרעינים.

והנה יסוד זה שבזמנינו נתקטנו הפירות הרי כבר ידוע מה שנחלקו בזה גדולי האחרונים כלפי שיעור כזית וכביצה האם בזמנינו נתקטנו, ומעתה לשיטת הצל"ח וסייעתו יתכן מאד כי הרימונים נתקטנו לערך בכמחצה ממה שהיו, ואכן בזמנם היה בו לפחות תרי"ג גרעינים כיון שהיו כפול בגדלו.

אכן גם לסוברים שלא נתקטנו השיעורים יתכן לומר בדרך דרש דכיון שפרי הרימון

מכוון נגד מצות התורה א״כ בזמן שבית המקדש קיים שהיו נוהגים כל התרי״ג מצוות ממילא היו בו תרי״ג גרעינים, משא״כ בזמן הזה שבעו״ה ישנם הרבה מצוות שאינם נוהגות עקב חורבן הבית. ובהקדמת הגר״ד פעלדמן זצ״ל לספר קיצור שו״ע הנקרא ראשית דעת הביא כי מנין המצוות הנוהגות בזמן הזה הם שס״ט מצוות, וסימנך וצידה לדרך (יהושע ט׳) שעולה כמספר שס״ט, – וממילא נתמעטו הגרעינים שברימונים.

וכבר מצינו שינוי בפירות בזמן חרבן בית המקדש וכמו שאמרו בסוטה (מ״ח ע״א) שניטל טעם הפירות, ולדעת רבי יוסי שם ניטל שומן הפירות. – ושוב מצאתי סעד גדול לדברי בדבר הזוהר חי שיובא להלן (אות ו׳) עיי״ש.

ה. ולאחר איזה זמן ראיתי בקובץ נזר התורה (קובץ כ״ה תמוז ע״ב עמוד שנ״ב) ובקונטרס טוב רואי (על ספר בא״ח עניני ר״ה), וכן בקובץ בית וועד לחכמים (עמוד תקמ״ב) שכתבו ליישב כי אולי כוונת הקדמונים היתה לרימונים הגדולים והמשובחים שנשתבחה בהם ארץ ישראל בזמן המרגלים, כמו שמובא בסוטה (ל״ד ע״א) ששמונה נשאו אשכול, אחד נשא רימון.

ובמסכת תענית (כ״ג ע״א) איתא שכן מצינו בימי שמעון בן שטח, שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב, וצררו מהם דוגמא לדורות,

ועיין בתוספות שאנץ שם בסוטה (ל״ה ע״א) שהביא ממדרש, מעשה בבתו של ענה, [נראה דצ״ל ״ענק״]. שהלכה לפרדס אביה, ולקטה רמון מן האילן וזרקה הקליפה. והיה שם אחד מן המרגלים ונכנס בתוכה, והיתה יראה פן יבוא אביה בפרדס, ויראה הקליפה. ונטלה הקליפה וזרקה חוץ מן הפרדס. ויצא המרגל משם והלך לו ע״ש. והרי לנו כי בדורות הראשונים היו הרימונים בקומת אדם ויותר מזה. שוב מצאתי במדרש פתרון תורה, שענק אחד אכל רימון וזרק הקליפה וכל י״ב המרגלים נכנסו לישב בתוכה מפני הצל.

אכן הם הוצרכו לכך לפי מה שהיו סבורים שאין ברימונים שלפנינו אפילו חצי ממספר תרי״ג, וכבר נתבאר שאין זה נכון.

תרי״ג גרעינים בכל פלח מהרימון

ו. ויש לציין כי בספר זוהר חי (פ׳ ויחי דף שצ ע״ב) שיש ברמון בכל פלח תרי״ג פירות קטנים, ואם יש רימון שאינו כן הוא קללה זנה תזנה ארץ. – וזה ודאי אינו מתיישב במציאות עם הרימונים שלפנינו שהם רחוקים מאד מאד ממספר כזה של גרעינים, וע״כ כוונתו לרימונים הגדולים שנשתבחה בהם ארץ ישראל וכנ״ל.

שס״ה גרעינים באתרוג

ז. והנה אף שהחת״ס הזכיר ענין זה שיש תרי״ג גרעינים ברימון בכמה מקומות וכנ״ל, מ״מ יש לציין כי במק״א (דרשות לפרשת תצוה, ריש דף קי״ב) כתב בזה גירסא אחרת, וז״ל: ורמון, הוא עשיית מצוות מלא כרמון, שיש בו שס״ה גרגרים כמנין המצוות ע״ש. כלומר, כנגד מצוות לא תעשה.

עוד כתב החתם סופר בפרשת ויקרא (ד״ה וחז״ל) כי גפן יין תאנה רמון ר״ת תרי״ג ע״ש.

הגאון רבי אמיר ולר שליט"א
מח"ס ירוץ דברו, אמרתו ארץ, רחובות

תשובות בעניני קורונה

לכבוד ידי"ן היקר והנעלה, כליל כל מעלה, מעשיו לשם שמים לעמר הכלה, רב פעלים לתורה ולתעודה, אוצר כלי חמדה, אודם ופטדה, כש"ת הגאון הצדיק רבן גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ם גם אני אודך ושא"ם

להלן כמה תשובות לשאלותיו המחכימות, בקצ"ר אמיץ כמסת הפנאי, לרב אחאי דיתיב בתווני דליבאי. (על חלק מהשאלות לא עניתי כי צריך לי עיון רב בהם, ועוד חזון למועד אי"ה).

א) אם יש מנין בדיוק בסוכה, אולם מחוץ לסוכה מתפללים כשלושים אנשים, היכן יעדיף להתפלל, האם בסוכה בעשרה, או ברוב עם מחוץ לסוכה ?

תשובה: לענ"ד יש להתפלל בסוכה דוקא מכמה טעמים: א. משום המצב כעת בעוונותינו הרבים, אין כ"כ ענין לקיים "ברוב עם" כיון שמנגד עומדת מצות "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", ולכן יש עדיפות במניינים מצומצמים יותר. ב. אם המקום בחוץ הוא פרוץ ללא מחיצות, אז עוברים על פסק השלחן ערוך (סי' צ ס"ה) שכתב וז"ל: לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר. עכ"ל. ומקורו טהור מהגמ' בברכות (לד.), ואמרו שם שמי שעובר על זה נקרא חצוף. ע"ש. ג. מלבד זאת יש מעלה גדולה מאד להתפלל בסוכה, כמ"ש הרמב"ם (פ"ו מהל' סוכה ה"ט) המתפלל, רצה מתפלל בסוכה או מחוצה לה. ע"כ. וכ"פ מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ד) ע"ש. וכתב הב"ח (שם) וז"ל: פירוש, שאם יכול להתפלל בסוכה בכוונה יתפלל, ואם לאו יתפלל חוץ לסוכה וכו'. ע"ש. ובפרט שיש מעלה גדולה ועצומה לברך על הלולב ולעשות הנענועים בסוכה, כמ"ש בזוהר הקדוש (ויחי דרכ"א ע"א), וכן מפורש בשער הכוונות (דק"ג ע"ד), ובסדר היום (סדר נטילת הלולב), ובשל"ה הקדוש (סוכה נר מצוה אות יח), ובברכי יוסף (סי' תרנב סק"א) ועוד. ע"ש. וע"פ רבותינו המקובלים מעלה גדולה עד מאד יש בזה, שעל ידי הנענועים נמשכים החסדים מהבינה לעולמות שתחתיה ולשבע ספירות, והסוכה רומזת לבינה, היא האם המגינה ומסככת על בניה, ואור עליון נמשך לכל העולמות ולאדם הנוהג בכך, כמ"ש בסוכת ציון (עמ' ריד) בשם מר אביו הגאון החסיד המקובל רבי סלמן מוצפי זיע"א. ע"ש.

ב) האם מותר לישון יחידי בסוכה, [באופן שאין לו אור שם] בגלל הקורונה שהוא בבידוד וכדומה?

תשובה: הנה לכאורה היה לחוש בזה לסכנה לפי מה שאמרו בשבת (קנא:) שאסור לישן יחידי בביתו, וכל הישן בבית יחידי אוחזתו לילי' וכו'. ע"ש. ובירושלמי (פ"ב דשבת ה"ו) איתא, דדוקא בבית אפל, הא אם

יש שם נר לית לן בה. וראה עוד בזוהר הקדוש (תזריע דמ״ה ע״א) שכתב על הפסוק ״ויותר יעקב לבדו״, שמי שנשאר לבדו בבית בלילה או ביום בבית המיוחד משאר בתים וכש״כ בלילה, או שהולך לבדו בלילה, עלול להנזק ח״ו, ולכן יעקב אבינו כשנשאר לבדו בלילה בא המלאך להאבק עמו. ע״ש. וכן הוא בצוואת רבי אליעזר הגדול (סעיף נד) וז״ל: בני, אל תהי ישן יחידי בשום בית, כי בדברים אלו מזומנת להזיק, וכיון שאוחזת לאדם או לתינוק, היא מציאתו מן העולם. ע״כ. אמנם בספר מעשה רב (סי׳ ריד) כתב, ששאלו להגר״א אם רשאי לישן יחידי בסוכה, והשיב, שומר מצוה לא ידע דבר רע. ע״ש. וכ״כ בשו״ת דובב מישרים ח״א (ס״ס עט) בשם הגר״א דבסוכה שפיר דמי. ע״ש.

ושו״ר למרן הגר״ע יוסף זיע״א בספרו חזון עובדיה סוכות (עמ׳ קצד) שהביא מכל הנ״ל, והוסיף שכ״כ הגר״ח פלאג׳י בספר נפש כל חי (מע׳ ס אות ד) בשם הגר״א שמותר לישן יחידי בסוכה בלילה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, והוסיף רמז לכך, כי סכת גימטריא לילי׳, שמצוה של סוכה דוחה את לילי׳. ע״ש. וסייעתא גדולה לדברי הגר״א איתא בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא כט אות כו, סוף עמ׳ קפז): כל מי שמקיים מצות סוכה, הקב״ה מסיך עליו מן המזיקים שלא יזיקוהו, שנאמר באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. ע״כ. וע״ע בספר סוכת ציון (עמ׳ צט והלאה) ודו״ק.

הנלע״ד כתבתי, והשי״ת יאיר עינינו בתוה״ק.
באהבה רבה הצב״י אמיר ולר יצ״ו.

מכתבי ברכה
תגובות והערות

מכתבי הערות ותגובות

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח

לכבוד הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב בעריכת הגר"ג רבינוביץ שליט"א בעל "הגם אני אודך",

יישר כח על הקובץ חלק י"א המלא וגדוש בתוכן רב ועצום, וארשום מס' הוספות.

א) בעמ' קי"א בתשו' בעל ויען דוד, אם מהני מקלחת לטבילת עזרא כשנותן על גופו ט' קבין, אציין בזה שכתב לי מרן הגר"ח קנייבסקי בשם החזו"א, שס"ל של"מ מקלחת לט' קבין, וכן השיב הגרח"ק בס' הליכות חיים ח"ב עמ' צ"א בשם החזו"א שהוי כג' כלים, וכן בס' נקיות וכבוד בתפילה עמ' ר"ד עי"ש. ובס' מעשה איש ח"ה עמ' ל"ב בסברת החזו"א עי"ש, ובדעת נוטה ח"א תשו' ק"ד עי"ש, ובס' כאייל תערוג הלכה עמ' קמ"ו בשם החזו"א עי"ש. ואולם בס' אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל או"ח ס' פ"ח, דמהני מקלחת וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס' ט"ו ובשו"ת דברי יציב ליקוטים סו"ס י"ג. ועמש"כ בזה בשו"ת דברי ישראל ח"א ס' י"א ובשו"ת שבט הלוי ח"א ס' כ"ד ובשו"ת משנה הלכות ח"ג ס"א ובשו"ת ויען יוסף ח"א או"ח ס' מ"ה ובשו"ת דברי שלום (קרויז) ח"ג ס' כ"ה ובשו"ת ויברך דוד ח"א ס' ק"ה ובשו"ת בית ישראל ס' י"א ובשו"ת צור יעקב סט"ו ובשו"ת קנין תורה ח"א ס' ל"ג ובשו"ת מגדל צופים ח"ד ס"ו ח"ט ס"ח ובשו"ת נשמת שבת ח"א ס' קפ"ט ובתשו' והנהגות ח"א ס' קכ"ג ובשו"ת תפארת נפתלי ס' ט"ו ובשו"ת מגדלות מרקחים או"ח ס' ובשו"ת משנה הלכות תי"ח ס' ס"ו ובשו"ת כוכבי יצחק ח"ג ס' נ"ה ובשו"ת לב אברהם ח"א ס' י"ד ובשו"ת שאילת משה או"ח ס"ה ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח עמ' קס"ד ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' ס' ובשו"ת משיב נבונים ח"ב או"ח ס"י ובס' טהרת התורה ח"ב עמ' רע"ה ובשו"ת חקי חיים ח"ב ס' קי"ב, ואולם בס' דעת יהודה עמ' ל"ב, בשם הגר"י שפירא זצ"ל של"מ מקלחת, וכן כתב בספר גם אני אודך על פסקי הוראה, חלק ב' סימן ב', בשם הגריש"א זצ"ל, וכן הוא בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות כ"ב ע"א, וע"ע בס' דור המלקטים נדה או"ח ס' ר"מ ס' י"ז ובס' פסקי תשובות ס' פ"ח עמ' תרמ"ה עי"ש.

ב) עמ' ק"ע אם יש בישולי עכו"ם בחנות חשמל, עי' בשו"ת אור לציון ת"ת ח"ה פל"ד ס' י"א להקל בזה, ומש"כ לפקפק בזה בשו"ת חמר משה לידידי הג"ר משה פרקוביץ ס' י"ד, ומה שהבאנו בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה' סימן י"ח אות ל"ב עי"ש בדעת האור לציון זצ"ל.

ג) עמ' ר"ל אם יש דין ריבית כשהלווה ביצה ונמצאת עם דם, להחזיר ביצה אחרת ללא דם. עי' בס' היכל הוראה ח"ד הוראה צ"ה, שאי"ז ריבית וכ"כ בשו"ת ישיב יצחק ח"ז חו"מ ס' נ"א, ועי' בשו"ת מבית ישראל ח"א יו"ד ס' י"ד שנשאל בזה מבעל הרבבות אפרים זצ"ל, ומש"כ בזה בספרו רועה בשושנים ריבית ס' קס"ז סק"ב. ובתשו' והנהגות ח"א ס' תתכ"א ובשו"ת שבט הלוי

ח״י ס׳ קל״ג, שיש חשש ריבית עי״ש. ובס׳ חקרי הלכה ח״ב ס׳ ל׳, ובקובץ פעמי יעקב פ״א עמ׳ קמ״ה ובקובץ ע״ט עמ׳ רי״ג יעו״ש.

ד) עמ׳ רמ״א בדברי ידידי הגר״מ פטרפרוינד, בטבילת כלים בזמן הקורנה, עי׳ בבית מתתיהו ח״ג ס״י, שהארכנו בחידוש הגרש״ז זצ״ל בעל המנחת שלמה, דאורח בבית מלון, שאין לו אפשרות להטביל הכלים שהוא אנוס ויכול להשתמש בכלי שאין טבול עי״ש ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב׳ סימן י״א, עי״ש ואולם יש לחלק דשאני התם שאין הוא בעל הכלי, והכא הוא בעל הכלי, וע״ע בס׳ טהרת כלים פ״ב עמ׳ קי״ז ובס׳ נימוקי לוי ח״א עמ׳ קכ״ז.

ה) בעמ׳ רנ״ג, בדברי האדמו״ר משאץ, אם העדים יראו פני הכלה, יש להוסיף מה שאמר לי ידידי הגאון רבי גמליאל רבינוביץ בעל גם אני אודך הנהגת זקינו הג״ר לוי רבינוביץ זצ״ל שהקפיד על זה מאוד והיה מצווה לעדים שיראו פני הכלה דווקא, וזהו כמו שנהג בעל הקנה בושם זצ״ל כמובא בס׳ פסקי בושם פל״ט ס׳ כ״א, וע״ע בשו״ת עמק ההלכה ח״א ס׳ ע״ח ח״ב ס׳ פ״ג ומה שציינתי בזה בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב׳ סימן כ׳ אות ח׳ בהגהת מו״ר הגרב״ד פוברסקי עי״ש.

ו) עמ׳ רצ״ב בדברי ידידי הג״ר אמיר ולר לנשק גדולים בבית הכנסת, עי׳ מה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח״ג ס׳ ט״ז עי״ש, וע״ע בשו״ת תורה מציון להג״ר ציון לוי זצ״ל ס׳ כ״ב עי״ש. וכעת הסתפקתי כשהתפללו במרפסות בזמן מגיפת הקורנה. אם מותר לנשק בנו כשמתפלל עמו במרפסת. וה״ז תליא במה שהארכנו בבית מתתיהו שם. אם נישוק הוי דין בהל׳ תפילה, או בהל׳ בית הכנסת.

ז) בדברי יד״נ הגר״י סקוצילס בקונ׳ טללי אור עמ׳ א׳, במי שמרבה לצאת לבית הכסא, אם צריך לברך אשר יצר בכל פעם, עמש״כ בזה הגר״א שלזינגר בשו״ת שואלין ודורשין ח״ט ס״ח בתשובה למח״ס גם אני אודך.

ח) עמ׳ רצ״ט, בדברי ידידי הגר״ח מלין, אם במרפסות יש דין אוכל בשוק, בשו״ע או״ח ס׳ רע״ג ס״ז. ואם נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים מקדש בחצר ואוכל שם. הרי דליכא חסרון כשאוכל בחצר ביתו משום אוכל בשוק. וכ״ש במרפסות, וע״ע מה שהארכנו בדין אוכל בשוק בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ד׳ סימן י׳ יעו״ש. ומש״כ בנידון זה עוד בס׳ שער יוסף בנגיף הקורנה עמ׳ 316 עי״ש.

מתתיהו גבאי
מח״ס בית מתתיהו ושא״ס
ירושלים

הגאון רבי מרדכי קוט שליט״א
מח״ס מים רבים ושא״ס, בני ברק

הערה על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י׳ בענין ברכת האילנות

בס״ד, כה ניסן ה׳תש״פ

כבוד ידידי הגאון המופלג, כהן שדעתו יפה, מוה״ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, מח״ס גם אני אודך ושא״ס נכבדים, אחדשה״ט בידידות.

מה נכבד היום בו זכיתי לקבל בחדוותא דאורייתא, הקובץ החדש 'מה טבו אהליך יעקב'

גליון י', ובו מאמרים ופנינים נפלאים בכל מקצועות התורה ובכל מכמניה, ואין השכינה שורה אלא בעשרה, והעשירי יהא קודש לה', ויה"ר שכה יתן ה' וכה יוסיף שתזכו להרבות כבוד שמים וזיכוי הרבים בקובץ זה ובשאר ספריכם הנכבדים.

ולחיבת הקודש אצרף בזה הערה לענין ברכת האילנות, אשר הובא בקובץ הנ"ל (עמ' צא) ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, שהורה שאין חיוב לחפש אחר האילנות כדי לברך עליהם ברכת האילנות, אלא שאם רואה אילנות במלבלבים ביומי ניסן יש לו לברך ברכה זו, [ועוד האריכו רבים וטובים בקובץ הנ"ל בפרטי דיני ברכת האילנות]. וכעבד הדן לפני רבותיו שבקרקע, נראה שיש להוכיח ולבאר דשפיר איכא חיוב לילך ולראות האילנות כדי לברך עליהם, [ויתבארו בזה עוד כמה פרטי דינים בדין ברכת האילנות].

זמן ברכת האילנות, וחילו"ד בזה משאר ברכות הראי'

א. גרסינן בברכות (מג:), אמר רב יהודה, האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר, ברוך שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהן בני אדם, ע"כ. והנה מפשטות דברי הגמ' מבו', דאין ברכה זו כשאר ברכות הראי' דמברך בכל פעם כשרואה דב"ז, אלא ביומי ניסן בלבד. ואע"פ שכ' הפוסקים דיומי ניסן לא"ד, וה"ה דמברך בתחילת הלבלוב בחודש אדר או בחודש אייר, וכן בארצות הצפוניות אשר זמן הפריחה בהם הוא בחודש תשרי ולא בחודש ניסן דמברך בחודש זה, מ"מ מבו' דאינו מברך אלא בשעת תחילת הלבלוב. ועי' נמי ב"י (סי' רכו) שהביא מדברי המרדכי (ברכות סי' קמח) שכ', דאי"צ לברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה ושנה, וכעי"ז אי' נמי בספר האשכול (ח"א סי' כט עמ' סח), ובהלכות ברכות למהר"ם (תשב"ץ קטן סי' שכב, ספר הפרנס סי' שצו), וכ"ה בשו"ע (רכו,א). וי"ל מא"ש משאר ברכות הראי' דקיי"ל בהו דמברך בכל פעם שרואה הדבר המחייב ברכה, כל כמה שעברו ל' יום מראייתו הקודמת.

וכעי"ז י"ל נמי גבי מש"כ הפוסקים, דמברך ברכת האילנות אף היכא שכבר ראה לבלוב האילנות ולא בירך, מכ"מ כשרואה הלבלוב שוב מברך, ודלא כשאר ברכות הראי' שאם ראה ולא בירך לא יברך כשרואה שוב דב"ז כל כמה דהוי בתוך ל' יום לראייתו הקודמת, [עי' ביאה"ל (ריח,א)], וכ"ה הכרעת הפרישה (רכו,א) והמאמ"ר (רכו,א) והמשנ"ב (רכו,ה), ויעו"ש בשעה"צ (סק"ג), [והן אמנם יש מן הפוסקים שכ' דאין לברך ברכת האילנות אלא בראי' ראשונה, עי' חיי"א (סג,א) וקצש"ע (ס,א), ויש מן הפוסקים שכ' לדמות די"ז לדין ברכת שהחיינו בראיית פרי חדש אי מברך אף בראי' שני' היכא שלא בירך בראי' ראשונה, ועי' שו"ת מהרי"ל (סי' קמג) ועוד רבים, והארכנו בזה במקו"א ואכמ"ל]. וי"ל אף בזה, מא"ש ברכת האילנות משאר ברכות הראי', דברכה זו ש"ד לברך אף בראי' שני', וצ"ע.

ביאור גדר דין ברכת האילנות עפ"ז, וברכות נוספות בגדר זה

ב. והנראה מדינים אלו, דחלוק גדר דין ברכת האילנות משאר ברכות הראי'. דהנה כל ברכות הראי' נתקנו על התפעלות האדם מראית דברים אלו, וכיון שנהנה ומתפעל

מכך תיקנו חכמים שיש לו להודות להשי״ת בשעה זו, משא״כ ברכת האילנות לא נתקנה אלא על חידוש הבריאה, שתיקנו חכמים לברך על הבריאה המתחדשת בכל שנה ושנה. ויש להוסיף עוד בזה, דמצינו אף ברכות נוספות אשר יש להכלילם בגדר זה, וכמו שיבואר בס״ד.

דהנה אף לגבי ברכת הלבנה לא מצינו כ״כ בדברי הפוסקים דאין לברך אלא בראי׳ ראשונה, ומעשים שבכל יום שמברכים אף בראי׳ שני, וכן מבו׳ מרהיטת דברי התרוה״ד (סי׳ לה) דשפיר יש לברך אף בראי׳ שני׳ יעו״ש ודו״ק, ומלבד בשו״ת תשוה״נ (ח״ב סי׳ רח) שהביא דהגאון בעל שאג״א והגר״א מוולוז׳ין נהגו להקפיד בזה לברך בראי׳ ראשונה דווקא, וכ״כ בס׳ משמרת שלום קוידינוב (סי׳ לא אות ג׳), אך מלבד גדולי עולם אלו לא מצאתי לעוד מי שכתב כן, והלא דבר הוא. וכן מצינו נמי דמברכים ברכת הלבנה אף שלא עברו ל׳ יום מן הפעם הקודמת שבירך ברכה זו, ואי דמי ברכת הלבנה לשאר ברכות הראי׳, הא קיי״ל דאין לברך שוב אלא היכא שעברו ל׳ יום מראייתו הקודמת, ולא מצינו לחד מן הפוסקים שכ׳ דאין לברך ברכת הלבנה אלא היכא שלא ראה הלבנה ל׳ יום, וצ״ע.

וע״כ נראה פשוט כמשנ״ת, דאף ברכת הלבנה בכלל גדר הנ״ל, ושאני מכל ברכות הראי׳, דברכה זו לא נתקנה על התפעלות נפש האדם בראיית הלבנה וכשאר ברכות הראי׳, אלא עיקר תקנתה הוא על חידוש הבריאה, [והן אמנם יתכן שהאדם מתפעל בראיית חידוש הבריאה, אך סיבת התקנה הוא משום ענין חידוש הבריאה ולא ענין ההתפעלות שבדבר]. ויש להוסיף דהוא דומי׳ דברכת יוצר אור שמברכים בכל יום ויום, ואף ברכה זו עיקרה על חידוש הבריאה. וכן יש לומר גבי ברכת החמה שמברכים פעם בכ״ח שנה כשחוזרת החמה למקום שהיתה בששת ימי בראשית באותו הזמן, דהוא ג״כ על חידוש הבריאה, וק״ל.

שוב מצאתי בחי׳ הריטב״א (ברכות מג:), דמפשטות דבריו מבו׳ כדברינו הנ״ל, דכ׳ בטעם ברכה זו, מפני שפריחת האילנות הוא דבר הבא מזמן לזמן, והוא ענין מחודש שרואה עצים יבשים שהפריחם הקב״ה, וכעי״ז נמי בחי׳ הרא״ה (ברכות שם), ויש לבאר כוונתם כמשנ״ת. וע״ע ערוה״ש (רכו,א), וצ״ע.

בדברי היד המלך בחילוק ברכת הלבנה וברכת האילנות לענין ראי׳ שני׳

ג. והנה בס׳ יד המלך (על הרמב״ם, פ״י מהל׳ ברכות הט״ז) עמד בהנ״ל, בטעם חילוק הדין דמצינו בברכת הלבנה משאר ברכות הראי׳, דבכל ברכות הראי׳ לא נשתנה הדבר שעליו מברך, ולא הוסיף דב״ז כלום בין ראייתו הראשונה לראייתו השני׳, וכגון כשראה את הים ולא בירך עליו דשוב אינו יכול לברך עליו בראייתו השני׳, כיון שכבר התפעל מראיית הים, ולא הוסיף הים כלום בזמן זה; משא״כ בברכת הלבנה יכול לברך אף בראי׳ שני׳ היכא שלא בירך בראי׳ ראשונה, משום שהלבנה מוסיפה וממשיכה להתחדש בכל רגע ורגע, והן אמנם אם בירך בראי׳ ראשונה אינו מברך שוב בראי׳ שני׳ אע״פ שהלבנה ממשיכה ומוסיפה להתחדש, משום שהכל שם חידוש אור אחד הוא, אך היכא שלא בירך בראי׳ ראשונה שפיר יכול לברך אף בראי׳ שני׳, [ובאמת עי׳ צפנת פענח (על הרמב״ם שם הי״ז) שהעלה לחדש,

דמברך ברכת הלבנה בכל לילה ולילה שמוסיפה הלבנה להתחדש, דעל חידוש זה שהוסיפה להתחדש משעה שבירך, הרי אכתי לא בירך ע״ז, ושפיר יכול לברך שוב, יעו״ש].

וכ׳ להוכיח מדין ברקים ורעמים, דקיי״ל דאף אם ראה ברק או שמע רעם ולא בירך עליו, מכ״מ כשרואה ברק נוסף או שומע רעם נוסף דשפיר יכול לברך עליו, אע״ג דלכאו׳ הוי כראי׳ שני׳, דהא על הברקים וכל הרעמים חשיבי כראי׳ חדא, דאל״ה אמאי אין מברכים על כל ברק וברק ועל כל רעם ורעם, וע״כ דהוי כולם כראי׳ אחת, ומעתה אמאי מברך כשיראה ברק נוסף כשלא בירך בראיית הברק הראשון, וע״כ צ״ל דכיון שהי׳ התחדשות נוספת בברק השני יותר מבברק הראשון שפיר יכול לברך אע״ג דהוי ראי׳ שני׳, ומעתה ה״ה נמי לענין ברכת הלבנה.

ולפי סברתו, י״ל דה״ה נמי גבי ברכת האילנות, כיון שהאילנות מוסיפים בכל שעה ושעה ללבלב עוד צעט ועוד מעט, משו״ה שפיר יכול לברך אף בראי׳ שני׳ אע״פ שבשאר ברכות הראי׳ אין הדין כן.

אך הנה במה שהוכיח היד המלך מדין ברקים ורעמים, דבריו תמוהים, דהנה טעמא דמילתא שאין מברכים על כל ברק וברק ועל כל רעם ורעם, אינו משום דהכל חשיב כחדא ראי׳ וכדבר אחד, אלא כמבו׳ בב״ח (סי׳ רכז) דהוא משום דליכא היסח הדעת, [דלא תיקנו חז״ל שישב אדם בביתו בשעת ירידת הגשמים ובכל רגע קט שיראה ברק נוסף יצטרך לברך שוב ושוב ברכת עושה מעשה בראשית], אלא קבעו הגדר בזה שאין מברכים אלא אם הי׳ היסח הדעת בין ראי׳ לראי׳, והיסח הדעת לענין זה מיקרי בחד מתרי, או שפסקו הגשמים ונתפזרו העבים וכבר הסיח דעתו מן הברקים והרעמים, או ביום אחר. [ונפק״מ נמי בשאר ברכות הראי׳, וכגון ההולכים לכמה קברי צדיקים בשעה אחת, דאין להם לברך ברכת אשר יצר אתכם בדין על כל ביה״ק וביה״ק, דהכל ענין אחד הוא וחשיב שלא הסיחו דעתם מענין זה, ודו״ק. וא״כ אין להביא ראי׳ לסברת היד המלך הנ״ל מדין ברקים ורעמים, דהתם באמת הי׳ צריך לברך על כל ברק וברק ועל כל רעם ורעם, אלא דכיון דאין כאן היסח הדעת לפיכך אין לברך אלא פעם אחת ביום או היכא דנתפזרו העבים, וק״ל.

ובעיקר סברת היד המלך, יש לציין, דבפמ״ג (סי׳ רכו מש״ז סק״א) מבו׳ לכאו׳ איפכא, דהק׳ הפמ״ג אמאי אין מברכים ברכת האילנות אלא פעם אחת בשנה ולא כל ל׳ יום כדין שאר ברכות הראי׳, ותי׳, דכיון דכבר ראה תחילת גידול הפירות הרי זהו דרכם שלאחר שהתחילו לצמוח ממשיכים לצמוח ולגדול, ולפיכך אין לברך על ראיית המשך הגידול. ומבו׳ דלא כסברת היד המלך, דהמשך הגידול והחידוש הוא סיבה וטעם לברך אף בראי׳ שני׳, דמדברי הפמ״ג מבו׳ דאדרבה זהו סברא שלא יוכל לברך בראי׳ שני׳, כיון שזהו המשך ראייתו הראשונה, דזהו המשך הגידול והחידוש. ועל כן הדק״ל בין לענין ברכת הלבנה ובין לענין ברכת האילנות. וע״כ כמשנ״ת בגדר ברכות אלו, דשאני מכל ברכות הראי׳ כו׳, וכמשנ״ת.

סומא בברכת הלבנה ובברכת האילנות

ד. והנה לענין סומא בברכות הראי׳, כ׳ הברכ״י (רכד,א) בשם שו״ת שבות יעקב (ח״ב סי׳ לח), דסומא מברך כל ברכות הראי׳, כיון דאיתנהו בראי׳ אצל אחרים,

ודומי׳ דברכת יוצר אור דמברך כיון שישנו בראי׳ אצל אחרים, אך הברכ״י גופי׳ האריך לדחות דברי השבו״י, וכ׳ דלא דמי לברכת יוצר אור דאין הברכה על הראי׳ ממש, יעו״ש בארוכה. ועי׳ פמ״ג (סי׳ רכד א״א סק״ו) ושע״ת (רכד,ז) שכ׳ דסומא אינו מברך כל ברכות הראי׳, [מלבד ברכת שחלק מכבודו בראיית מלך, דאין הברכה על הראי׳ דווקא, אלא סגי במה שמרגיש בכבודו של המלך, וכמבו׳ מעובדא דרב ששת (ברכות נח.), ואכמ״ל].

ועי׳ שו״ת מהרש״ל (סי׳ עז) שכ׳ דסומא מברך ברכת הלבנה, ומדמי לה לברכת יוצר אור, והיינו דב׳ ברכות אלו אינם על הראי׳ עצמה, היינו על התפעלות והנאת האדם מראיית דבר זה, אלא על חידוש הבריאה נתקנו. וז״ל מהרש״ל, אבל ברכת הלבנה נ״ל דיכול שפיר לברך, אף שאמרו ג״כ בה עד שיאותו לאורה, מכ״מ לא אמרו שהוא יראה לאורה אלא שהעולם יאותו לאורה [-דבכך מינכר חידוש הבריאה], כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי, ודומה לסומא שיכול לברך יוצר המאורות, עכ״ל. [והארכנו בהבאת דברי מהרש״ל, לאפוקי מן הסוברים דלא אמר מהרש״ל דסומא יכול לברך ברכת הלבנה, אלא משום דאף הוא נהנה מן הלבנה בכך שאחרים מוליכים אותו לאורה, דלא הזכיר מהרש״ל סברא זו כלל, אלא דברכת הלבנה נתקנה על חידוש הבריאה וכברכת יוצר המאורות, ושאני מברכת בורא מאורי האש דנתקנה על הראי׳ כמבו׳ בדבריו שם].

ולדברינו הנ״ל דגדר ברכת הלבנה וברכת האילנות שוים הם, ותרוייהו נתקנו על חידוש הבריאה, ושאני מכל ברכות הראי׳ שנתקנו על ההתפעלות הבאה לאדם כשרואה דב״ז, הרי דסומא יכול לברך אף ברכת האילנות. דהן אמנם לכתחילה אין לברך ברכת האילנות אלא כאשר רואה האילנות עצמם, היינו משום דעדיף טפי לברך על חידוש הבריאה כשרואה הדבר שנתחדש, אך סומא שאינו יכול לראות האילנות שפיר מברך אע״פ שאינו רואה, [ומ״מ נראה דעדיף טפי שיברך כשנמצא על יד האילנות, דעכ״פ איכא בזה שייכות כל שהיא לבריאה שנתחדשה, ולא ישב בביתו ויברך ברכה זו].

ועי׳ שו״ת שבט הלוי (ח״ו סי׳ נג אות ד׳) שכ׳ לחדש, דאם בירך ברכת האילנות קודם שראה האילנות כלל, כשיחזור ויראה האילנות לא יברך שוב, דבדיעבד יצא ידי חובתו במה שבירך כבר. ורבים תמהו בזה על דבריו, עי׳ שו״ת מנחת אשר (ח״ג סי׳ יד אות ג׳) ועוד, דהא פשיטא דמי שבירך שחלק מחכמתו קודם שראה החכם דלא יצא ידי חובתו כלל, ושפיר חוזר ומברך כשיראה החכם עצמו, וכ״ה בכל ברכות הראי׳, ומא״ש הכא. ולפהנ״ל הדברים פשוטים, דכיון דברכה זו על חידוש הבריאה נתקנה, אין הראי׳ מעכבת בה, והן אמנם דלכתילה אין לברך אם לא ראה האילנות, מכ״מ בדיעבד יצא ידי חובתו אף בכהא״ג.

שוב מצאתי כדברינו בזה בשם הגראי״ל שטיינמן (גליון כאיל תערוג 86), וביאר דבריו בזה״ל, דאין הברכה על ההתחדשות אצל הרואה אלא על התחדשות לבלוב האילנות, וכאשר יודע על ההתחדשות מחויב בברכה, וכמו ברכת הלבנה שי״א שאף סומא חייב, שהחיוב הוא על התחדשות הלבנה, עכ״ל.

אי איכא חיוב גמור לברך ברכת הלבנה וברכת האילנות

ה. והנה ע״פ דברינו הנ״ל, יל״ד לענין ברכת הלבנה וברכת האילנות, אי חיוב גמור הם או לא. דהנה לענין ברכת הלבנה ידוע מה שנחלקו גדולי האחרונים אי חיוב גמור לברך ברכה זו אף קודם שראה הלבנה בחידושה, או דלמא ליכא חיוב לראות הלבנה כדי לברך עליה, אלא דאם ראה הלבנה נתחייב לברך עליה. וידוע דנחלקו בזה החזו״א והגרא״ז מלצר בכתבי העת, ובשו״ת נובי״ק (או״ח סי׳ מא) משמע דחיוב גמור הוא אף קודם שראה. ולדברינו הנ״ל דברכת הלבנה נתקנה על חידוש הבריאה, ובאמת הי׳ יכול לברך ברכה זו אף אם לא ראה הלבנה, וכגון סומא, אלא דלכתחילה אם יכול לראותה יש לו להמתין מלברך עד שיראנה, הרי דלכאו׳ חיוב גמור הוא אף קודם שיראה הלבנה, דאין לומר דאינו מתחייב לברך עד שיראנה, דא״כ אמאי סומא מברך ברכת הלבנה, וע״כ דלאו בראי׳ תלי׳ מילתא, וחיוב גמור איכא אף קודם שיראה הלבנה.

ולפי הנ״ל דשוים ברכת הלבנה וברכת האילנות בגדריהם, וכשם שברכת הלבנה עניינה על חידוש הבריאה ה״נ ברכת האילנות, ותרוייהו אין הראי׳ מעכבת בהם, א״כ י״ל דכשם שמצינו בברכת הלבנה דחיוב גמור היא ואף קודם שיראה הלבנה, ה״נ גבי ברכת האילנות דחיוב גמור איכא לילך ולראות פריחת ולבלוב האילנות כדי לברך על חידוש הבריאה בזה. וצ״ע למעשה.

ברכת האילנות על אילן סרק

ו. הנה דעת רוב הפוסקים, וכן הכרעת המשנ״ב (רכו,ב), דאין לברך ברכת האילנות אלא על אילן מאכל ולא על אילן סרק. אך במור וקציעה להיעב״ץ (סי׳ רכה) נקט דשפיר דמי לברך אף על אילן סרק, ועי׳ א״א בוטשאטש (סי׳ רכו) שנסתפק בזה. והנה לדברינו הנ״ל דברכה זו נתקנה על חידוש הבריאה ולא על התפעלות האדם, לכאו׳ שפיר יכול לברך אף על אילן סרק, דבשלמא אי נימא שברכה זו נתקנה על ההנאה וההתפעלות, י״ל ששיערו חכמים שאין נפש האדם מתפעלת כ״כ מצמיחת אילן סרק, אלא בראיית פירות אילן החדשים דייקא, ועכ״פ באילן מאכל כשרואה את ראשית תהליך צמיחת האילן ורואה הפרחים ויודע שעוד זמן מועט יצמיח האילן אף פירות, משא״כ אי נימא דהברכה אינה על ההתפעלות אלא על חידוש הבריאה, ואף שאין נפש האדם מתפעלת מראיית דב״ז מכ״מ תיקנו חכמים ברכה על הבריאה המתחדשת, יל״ע אמאי אין לברך אלא על אילן מאכל ולא על אילן סרק. אכן מלשון הברכה משמע דבעינן אילן שיש בו כדי ליהנות בנ״א, וצ״ע.

שוב מצאתי בס׳ תורת חיים למוהר״ח סופר (רכו,ב), שהביא דברי הריטב״א (הנ״ל סוף אות ב׳) שכ׳ דהברכה נתקנה על חידוש הבריאה, וכ׳ דלכאו׳ יש להוכיח מזה דשפיר יכול לברך על אילן סרק, אך כ׳ לדחות דב״ז, ונראה כוונתו שם, דלא תיקנו חכמים ברכה על כל בריאה המתחדשת, אלא על חידוש בריאה שיש בזה הנאה לבנ״א, וכגון ברכת הלבנה שיש באורה הנאה לבנ״א מה שלא הי׳ קודם לכן, ולפיכך יש לברך דווקא על אילן מאכל. אך דבריו נסתרים לכאו׳ מדין ברכת החמה, דהא ברכה זו על חידוש

בריאתה נתקנה, ואף שלא נוסף עתה הנאה לבנ״א מן החמה, וצ״ע.

בברכת התורה
מרדכי קוט

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט״א
מח״ס שער יוסף, דברי יוסף ושא״פ

הערות על קובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י׳

לכבוד מרן הגאון האדיר רבי גמליאל רבינוביץ שליט״א מרא דכולא תלמודא כל רז לא אנים ליה מחבר ספרים אדירים וידועים בכל העולם התורה כולו, ונתקבלו ספריו בחיבה גדולה אצל כל גדולי ופוסקי ומאור הדור שליט״א.

ראיתי הקובץ הנפלא מה טובו אוהליך יעקב חלק י׳, והנה זכה כת״ר לערוך ולהוציא קובץ זה, מס׳ י׳ והוא בבחינת עשר ספירות, ובזכות זה נזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

א). הנה בעמ׳ קנח נשאל מרן הגר״י ליברמן מה הדין הנחת פתיתים של חמץ בתוך בית הכסא, וענה שם שאין זה דרך והוי ביזיון אף אם הוי סיבה שאולי ימצא שם חמץ ע״י ילד, ולענ״ד יש להעיר למה הוי בזיון, ואף דאיכא לזה כל מיני רמזים וכמו שכתבת בהגדה של פסח פרדס יוסף בתחילת ההגדה, מ״מ אין בזה ביזיון וכי נימא שאסור להניח פתיתי חמץ היכא שיש לו מחסן והוא מלא טינופת ודו״ק.

וכבר בענין זה כתבנו בהגדה של פסח יד יוסף (עמ׳ צו) דהנה מובא בגליון דחזיתיה (שיו״ל ע״י קוב״ג) שמרן הגראי״ל שטינמן לא העיר לאשתו על ששמה את הפתיתים בבית הכסא, משום שלא רצה לפגוע בה, אע״פ שאין צריך לשים שם פתיתים מחמת שאין מכניסים לשם חמץ.

ועי׳ עוד בשו״ת רבבות אפרים (ח״ג סימן ש״ה) ושם (בסימן תפ״א) כתב שמנהג העולם שאין בודקין החמץ בבית הכסא אף בבית עם ילדים קטנים שמצוי שמכניסים חמץ לבית הכסא, משום שסומכים בזה על השטיפה ועל הנקיון שעושים לפני בדיקת חמץ, ובפסקי תשובות (סימן תל״א הערה 6) שהביא שזקינו האדמו״ר מביאלא זצ״ל היה נותן הנר לאחד מבני ביתו שסייעו לו בבדיקה והיה שולחו לבית הכסא.

והנה הבאנו שנח׳ הפוסקים היום שמנקים את הבית היטב קודם הבדיקה וא״כ אין כבר חשש שימצאו חמץ ולכן צריך להניח פתיתים, ודעת הגרש״ז שאף שלא שמו אין זה ברכה לבטלה כי ענין בדיקת חמץ שניקו את הבית היטב וכן אם לא הכניסו לשם חמץ אחר הנקיון, אבל דעת הגרי״ש אלישיב שאם לא שמו פתיתים אי אפשר לברך, וא״כ לפי דברי הגרש״ז יש לומר שיש לחוש גם לבית הכסא משא״כ לפי דברי הגרי״ש אלישיב.

[**ועי׳** במסורת משה (ח״א עמ׳ קלט) שבעצם השידות שמנקים מקודם ליל י״ד שוב נחשבים כמקום שאין מכניסים בו חמץ דאין להם חורין וסדקים שצריך בדיקת נר וממילא אין חיוב לבודקם בליל י״ד, והובא שם הגר״מ פיינשטיין נהג להביט בהם קצת].

והנה הגר״ג רבינוביץ שליט״א בהגדה של פסח פרדס יוסף החדש (אות י׳) האם מותר לתת את הפתיתים בבית הכסא כיון שבכל מקרה לא אוכלים מהפתיתים או

שאסור מצד ביזוי אוכלין, והביא שהגר״ח קניבסקי שליט״א כתב לו שמותר לאכול מדינא מאכל שהיה בבית הכסא, ועי״ש שנסתפק מה הדין לשים עשרה פתיתים מתחת המטה שהרי איכא ע״ז רוח רעה כדאיתא לקמן בדף קיב ע״א, אולם תלוי מה הטעמים, ועי׳ מה שכתבנו שם בביאור למה אסור לאכול אוכלין ומשקין שהיו מתחת המיטה, ועיין עוד בגם אני אודך בעניני פסח (סימן ב׳) מה שהביא בזה עוד תשובת הפוסקים, אולם לענ״ד יש לדון לא משום ביזוי אוכלין אלא אם מכניסים לשם חמץ דזה מקום דבעינן בדיקה ודו״ק.

ועיין גם בספר גם אני אודך תשובות הרב ברוך כפיר דדון שליט״א (סי׳ י׳) כתב לדון האם מותר להכניס אוכל לבית הכסא כשלא מתכוין לאוכלו, וכתב דהרי כתב הכף החיים (פלאג׳י סימן ח׳) שאוכל שנכנס לבית הכסא אם היה מכוסה שפיר דמי, וא״כ הכא הרי ג״כ הפתיתים מכוסים, ועוד דהרי בערב פסח שחל בשבת משליכים את החמץ לתוך בית הכסא כמבואר בפרי מגדים (סימן תמ״ד במשב״ז סק״ו) ובחיי אדם (כלל קכט סעי׳ י׳) וכן פסק המשנ״ב (סימן תמ״ד ס״ק כ״א), וכן נהג הקה״י כמבואר באורחות רבינו (ח״ב עמ׳ י׳). וזה פלא דהרי אין אוכלים פתיתים אלו.

ובסו״ד כתב שם שמקומות אלו כגון בבית המרחץ ובית הכסא אין צריכים בדיקה שהרי אין מכניסין לשם חמץ, וכתב שיש לחוש לבדוק שם היכא שיש ילדים קטנים בבית, וכמו שכתב בשו״ע (סימן תל״ג ס״ג). ועיין עוד בגם אני אודך תשובות הגר״מ גבאי. וע״ע בשו״ת השואל ח״ג בהל׳ פסח מה שהביא לענין חובת בדיקה בבית הכסא אם העסיק פועלים ערבים לפני פסח דאפשר דיש חשש שאכלו שם ביום חגם, ועי״ש מה שהביא בזה בהערות שם שכך היו מעשים, וכמו שסיפר הראשל״צ הגר״מ אליהו זצוק״ל.

ולענין בדיקת חמץ בבית הכסא, הנה בשו״ת רבבות אפרים (ח״ג סימן ש״ה) כב שמנהג העולם שאין בודקין את החמץ בבית הכסא, ואף בבית עם ילדים קטנים שמצוי שמכניסים חמץ לבית הכסא משום דסמכינן על השטיפה ועל הנקיון שעושים לפני פסח. ובפסקי תשובות (סימן תלא הערה מס׳ 6) כתב שזקינו כ״ק האדמו״ר מביאלא זצ״ל היה נותן את הנר לאחד בני הבית שסייעו לו בבדיקה והיה הולך לבדוק את בית הכסא. ובשו״ת השואל חלק ג׳ בהל׳ פסח. ויש עוד להאריך בכ״ז, וע״ע בדברי יוסף עמ״ס פסחים במש״כ בזה.

ב). הנה במש״כ שם לעורר הגר״י ליברמן

לענין איבוד חמץ לפני הזמן משום איבוד אוכלין, הנה אנן כתבינן בזה בדברי יוסף עמ״ס פסחים לדון בזה דכיון דאכתי לא הגיע זמן המצוה, א״כ אין עדין לקיים את המצוה, הנה איתא בגמ׳ בפסחים דף יא ע״ב, ר״מ אומר אוכלין כל חמש ושורפין בתחילת שש רבי יהודה אומר וכו׳ ושורפין בתחילת שש ועוד א״ר יהודה שתי חלות של תודה פסולות מונחות על גב האיצטבא כל זמן שמונחות כל העם אוכלין וכו׳ ניטלו שתיהן התחילו כל העם שורפין וכו׳ ושורפין בתחילת שש עכ״ל המשנה, ומוכח דאיכא דין שריפה ממש בתחילת שש ולפני זה איכא איסורא לשרוף.

והנה רש״י בד״ה תולין כל חמש, ואינו אוכל דטעי וסבור על שביעית שהיא חמישית

ומיהו לשרוף אינו צריך ומאכיל לבהמתו אבל ששית אף בהנאה אסור מדרבנן, ומשמע שאין איסור לשרוף לפני אלא משום שיכול להאכיל לבהמתו אלא דמהמשנה התחילו כל העם שורפין דאיכא דין מיוחד לשרוף אז.

והנה הרא"ש בפ"ק (סימן י') כתב שהיום נהגו העם לשרוף משעה חמישית, וכתב שאין זה מצוה, וז"ל הרא"ש: ומה שאין מברכין על ביעור בשעה חמישית בשעה שהוא מוציא החמץ מן הבית והוא מצוה מה"ת, כדכתיב ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ודרשינן לעיל דביום הראשון היינו בי"ד, אומר אני דהוצאת חמץ מן הבית קודם זמן איסוריה לא נפיק מתשביתו דהא ר"ע אמר לעיל (ה:) תשביתו היינו שריפה, ולא ציותה תורה לשורפו אלא לאחר שנאסר מידי דהוה אנותר (לקמן כז:) אבל בעודה שהוא מותר באכילה לא ישרפנו ומה שמוציאין אותו מן הבית כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ואין מפורש בו מצות עשה וכו', ומבואר ששורפין בחמש, אולם משמע מדבריו שמה ששורפין בחמש, כדי שלא יעבור ע"ז בבל יראה, וקשה דא"כ למה כתוב בגמ' ששורפין בשישית.

ולמעשה מצאנו בפוסקים שכתבו שכל המצוה לשרוף חמץ, רק מתחילת שעה שישית, וכמו שכתב בפירוש הרז"ה (דף ג, ודף ה. מדפי הרי"ף) בזה"ל: לכתחילה אין לו להשהותו משנכנסה השעה הששית דקיימא עליה מצות תשביתו מתחילה שעה שביעית וחכמים עשו לה סייג שעה ששית מדבריהם שלא להשהותו וכו' ועי"ש שכתב עוד: ולפיכך נקראת שעת הביעור שעה חמישית מפני שבסופה היא שריפת חמץ, כדתנן ושורפין בתחילת שש עכ"ל.

וכן כתב בשו"ע הרב (ריש סימן תמ"ה) אע"פ שבתחילת שעה שישית ואילך הוא מצווה שלא ימצא חמץ ברשותו וכל רגע ורגע שנמצא חמץ ברשותו ואינו מתעסק לבערו הוא עובר על מצות עשה מדבריהם, אעפי"כ אינו חייב לבערו בסוף שעה חמישית כדי שלא ימצא ברשותו בתחילת שעה שישית אלא מתחילת שעה שישית ואילך הוא מחויב לבערו עכ"ל.

ומקור דברי השו"ע הרב, הם מהכסף משנה (פ"א מחמץ ומצה ה"ט) עי"ש. ובדעת הכס"מ עי' מש"כ בשו"ת פרי יצחק (ח"א סימן יח) שכתב שהכס"מ חזר בו בסו"ד, אולם במנחת שלמה (פסחים ח"א, עמ' יז) כתב שא"א לומר כדברי הפרי יצחק, כי בסוף פ"ג כתב הכס"מ שמשהגיעה שעה שישית צריך לבערו מן העולם עכ"ל.

אולם ראה במנחת שלמה (ח"א עמ' רד') שכתב לדייק מדברי רש"י בפסחים (כז: בד"ה שאם לא) שגם היוצא בשיירא ומבער חמצו מיקרי שמקיים מצוה, וא"כ שפיר י"ל שמה שאנו נוהגים לשרוף מוקדם מקיימים מצוה.

ועוד אפש"ל לענ"ד לפי שיטת בעל המאור דס"ל בדעת ר"ש שבאכילת חמץ בערב פסח מקיימים מצות תשביתו, וא"כ מוכח דאפשר לקיים את המצוה לפני השעה הששית, וא"כ מה ששרפו בתחילת שש בזמן המקדש, משום שכך נהגו וי"ל.

ועי' עוד בכ"ז בשו"ת מנחת שלמה (קמא סימן ט"ז אות ד') מה שדן בקושיה זו האיך אנו מקיימים מצות שריפת חמץ שהרי גם לאחר ששורפו ונפסל מאכילת כלב אינו אלא כמפסיד עצים לשרוף דבר המותר ואם אחר

יבקש ממנו את אותו חמץ וכבר שורפו עבר עליו בבל תשחי, וכתב דהרי לא מצינו לחדש מעצמו סוג של שריפה לפסול ע״י שריפה רק מאכילת כלב, שא״כ נמצא שאם זה שריפה האמורה בתורה ואם שורפו לגמרי היום היכן שמצינו שמצוה לשרוף דבר שעדין מותר באכילה, עי״ש שנשאר בקושיה גם לענין מצות ביעור של מעשר שני.

ג). במה שהובא פסק הג״ר עזריאל אוירבעך בפשיטות שמותר לברך ברכת האילנות בשבת, הנה דין זה אינו פשוט כ״כ, דהנה במועד לכל חי (שם אות ח׳) כתב בתחילה שייש לאסור מחמת שצריך ללכת מחוץ לתחום, שאסור לברך ברכת האילנות בשבת שמא, יטלטל האילנות או יקח את הפרחים בידו להריח בהם, או יתלוש, ויש להעיר דהרי אין לחדש גזירות מה שלא תקנו חז״ל, דהרי אאין זה שימוש באילן, דהרי כל מה שאסרו חז״ל לעלות לאין שמא יתלוש כמבואר בשבת (קנד.) אבל הכא שאין הוא עולה לאילן, אלא מברך, א״כ למה שיהא בהא איסורא. אבל בספרו שו״ת לב חיים (ח״ב סימן מ״ד) כתב להתיר לברך ברכת האילנות בשבת וכמו שמותר להריח הדס מחובר בשבת ולא חישינן שמא יתלוש כמבואר בשו״ע סימן של״ו סעיף י׳ ע״ש. ולכא׳ ממשנה אחורנה עיקר.

ובכה״ח (שם סק״ד) כתב ״ונראה לדברי המקובלים שכתבו שע״י ברכה זו מברר ניצוצי הקדושה מן הצומח יש עוד איסור נוסף דבורר, וע״כ אסור לברך ברכה זו בשבת וביו״ כן עמא דבר״, עכ״ל.

ובשמירת שבת כהלכתה (ח״א פכ״ו הערה עב) שהביא ד׳ הכה״ח והק׳ עליו משו״ע מפורש בהל׳ שבת (שלו ס״י) דהדס המחובר מותר להריח בו.

וביאר המשנ״ב (סקמ״ח) דל״ש למיגזר שמא יקוץ כיון שאינו רוצה רק להריח, ולענ״ד נראה דגם לדעת היש״ש (ביצה פ״ג סי׳ י׳) דמחמיר בזה אי״ז רק בהדס דרוצה להריחו ובזה חושש אך בברכת האילנות דאי״ז כ״א לראות יתכן דכו״ע מודו דליכא חשש, וא״כ דברי הכה״ח צ״ב.

ובשו״ת אור לציון (ח״ג פ״ו תשובה ה׳) ויש לעמוד בדברים אלו שהרי כידוע על פי הקבלה אנו מבררים ניצוצות בכל יום על ידי מעשינו תפילותנו ואכילתנו ראה שער טעמי המצוות לרבנו האריז״ל פרשת עקב ועוד וגם בשבת כן ומדוע לא חיישינן לאיסור בורר אלא שכבר כתב הבא״ח בספר לשון חכמים ח״א סימן ב׳ שבשבת ויו״ט אנו מבררים בעולם האצילות ובירור זה נקרא אוכל מתוך אוכל דשרי ע״ש וכן כתב בספרו סוד ישרים (ח״א סימן ד׳) בשם הרש״ש ע״ש. וא״כ יש להסתפק אם הבירור שנעשה על ידי ברכת האילנות כפי שכתבו המקובלים (ראה בספר מורה באצבע להחיד״א אות קצ״ט ובפתח הדביר סימן רכ״ו אות ב׳) אם הוא ברירת אוכל מאוכל או אוכל מפסולת וצריך ראיה בזה, ועל כל פנים המנהג הוא שאין מברכין ברכת האילנות בשבת וכמ״ש גם בכה״ח וכן יש לנהוג.

והנה אע״פ שכתב שיש לנהוג כן רק מחמת המנהג, מ״מ קשה הרי בכל שבת איכא ברירה, וכתב דהנה בהגדה של פסח אורח חיים לרבנו הבא״ח שכתב שם בהלכות ברכת האילנות (אות ז׳) וז״ל אין מברכין ברכה זו בשבת ויו״ט והטעם כתבו האחרונים כדי שלא ישכח ויתלוש ועל דרך

האמת כי בחול יש בירור אוכל מתוך פסולת אבל בשבת אוכל מתוך אוכל וע״י הברכה נעשה בירור אוכל מתוך פסולת ולכן אין מקומה בשבת ויו״ט עכ״ל, וא״כ לכא׳ אכתי איכא בהא ברירה.

מ״מ אכתי יש להשיג דאי״ז מעשה מלאכה של ברירה שאסרה התורה, שהרי התורה אסרה רק מעשה מלאכה, שנראה לעיין, וא״כ אז מה אם הוא פועל תיקונים ע״י הברכה שלו, הרי אי״ז צורת בורר.

אמנם כתב מרן הגר״ע יוסף זצוק״ל, בחזון עובדיה (פסח עמ׳ כב בהערה) שבכף החיים בספרו בכתי״ק שו״ת באר מים חיים שנשאל ע״ז הרי בכל התפילות והברכות אנו מבררים, והשיב שזהו לצורך אותה שעה וקימ״ל בורר אוכל לאלתר שרי, משא״כ בברכת האילנות שאינה צריכה לאותה שעה, שהרי יכול לברך ברכה זו בכל חודש ניסן, והרי זה כבורר לאחר זמן שאסור עתכ״ד, והחזו״ע העיר עליו כנ״ל הרי גם שם מלאכה, וע״ע בשו״ת יחוה דעת (ח״א סימן ב׳).

ועוד יש להעיר לענ״ד דאף אי נימא שאפשר לברך לאחר זמן, מ״מ כיון שעכשיו גם רוצה אוכל, וכי לא יאכל, א״כ מדוע לא יוכל לברור עכשיו, הרי גם עכשיו רוצה לאכול ודו״ק, ובע״כ שיש כאן ענין ע״פ הקבלה חתום בתורת הסוד, ואין לנו ידיעה בזה.

ובשו״ת רב פעלים (ח״ג סימן ט׳) האריך לבאר מדוע אין לברך ברכת האילנות בשבת .וכן בשו״ת ישכיל עבדי (ח״ח עמ׳ קפו׳) טרח לבאר דברי הכה״ח ועוד שאסור לברך בשבת משום בירור הניצוצות, משום שבשבת אינו זמן לזה, עי״ש מש״כ. ועוד יש להקשות הרי הוי בורר אוכל מתוך אוכל ועוד דחו (וימהר אברהם) שהוי פיקוח נפש לנשמות הצדיקים.

והנה מרן הגר״ע בהגהה שם, כותב להעיר על דברי האוסרים לברך בשבת ע״פ הקבלה וכותב בסו״ד: ״וכן הוריתי הלכה למעשה בשנת התשנ״ה שחל ר״ח ניסן בשבת, ובירכנו בשבת ברכת האילנות ברוב עם כמנהגינו תמיד לברך ביום ר״ח ואכמ״ל ״, וקשה ממש״כ מרן בעמ׳ כ׳ ״מותר לברך ברכת האילנות בשבת וביו״ט ואין לחוש ולגזור פן ישכח ויתלוש מפרחי האילנות בשבת, אלא שלכתחילה מהיות טוב יש לברך ברכת האילנות בימות החול כשאין חשש שיפסיד את הברכה, ומוכח שלכתחילה אין לברך בשבת.

ובשו״ת אליבא דהלכתא (ח״א סימן קע״ב) כתב לתרץ ששאני בשבת ר״ח ניס דהוי בר עם וזריזין מקדימים, ולכן בירך אז משא״כ בשבת שהוא לא ר״ח ניסן, ועי״ש שהסיק שבשבת ר״ח ניסן יברך רק בשבת כיון שאז רוב הציבור מגיעים.

וכתב בשו״ת שרגא המאיר (ח״ח סי׳ יג) להתיר לברך ברכת האילנות בשבת, וכ״כ בתשובות והנהגות (ח״א סי׳ קצא) דאם רואה אילן מלבלב בשבת לא ידחה את הברכה ויברכנה בשבת, מחמת שיש סוברים שאם ראה פ״א שוב אינו מברך על הלבלוב, (אע״פ שמהמשנ״ב סימן רי״ט סק״ה משמע שכן אפשר לברך עוד פעם) מ״מ עי״ש שכתב שעיקר הטעם שלא נהגו לברך משום שחוששין שמא יוציא את הסידור, וכמו שאמרינן הכי לענין תשליך, ולכן בודאי שאם ראה ב׳ אילנות שיש לברך, ומה שהמנהג לא

לברך שלא לצאת, ולכן אם ראה יברך, ויש להוסיף בפרט לפי מה שמצוי היום שהיכן שיש אילן כותבים את נוסח הברכה.

אמנם בספר קובץ מבית לוי (עפ״פ הגר״ש וואזנר זצ״ל) כתב דהמנהג שלא לברך ברכה זו בשבת, וכ״כ בספר שלמי מועד (עמוד שי) דהגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ״ל הידר לברך על שני אילנות גם בשבת וסיפר הגרש״ז שהאדרת היה נוהג לברך ברכת האילנות בשבת הראשונה של חודש ניסן כדי להשלים מאה ברכות.

ובספר מעשה חמד (עמוד קפב אות ג) הביא מהנהגת הסטייפלר הגאון רבי יעקב קנייבסקי זצ״ל בעל הקהילות יעקב שבירך ברכה בשבת קודש, והובא בהערה שם בשם נכדו נ״י שאמר דעובדא הוי בשנה האחרונה שהלך לביהכנ״ס בטירחא ומסירות נפש ויתכן שבירך בשבת בצירוף ששיער בעצמו שאי אפשר לו לצאת לבחוץ שוב ביום חול יעו״ש.

וכן הובא בספר ״כאיל תערוג״ (מועדים עמ׳ נד׳) שאמר הגראי״ל שטינמן זצוק״ל שהמנהג לברך ברכת האילנות גם בשבת. ובשו״ת בצל החכמה (ח״ו סימן ל״ז), כתב להשיג כדברי האחרונים על הכה״ח ולכן פסק דאין שום חשש, לברך ברכת האילנות בשבת.

וכן כתב הגאון רבי שריה דבלצקי זצ״ל (הלכות ברכת האילנות סי״ג) מותר לברך ברכת האילנות גם בשבת ויו״ט וכו׳, ודלא ככמה אחרונים שחתרו משום מה למצוא טעם לאיסור ולא העלו בידם, עיין בכה״ח סק״ד דאין בטעמים שהביא די לאסור, ואדרבה עי״ז עוד מקיימים מ״ש בשו״ע סי׳ ר״צ ס״א שטוב להרבות בשבת בברכות להשלים מאה ברכות, וגם כי בימי החול כל אחד ע״פ רוב אחר התפילה פונה וממהר למלאכתו ולעסקיו, משא״כ בשבת ויו״ט שיש פנאי ואפשר לברך בקיבוץ ברוב עם וכו׳ ויזהרו שלא לנגוע בשבת ויו״ט בפריחה עכ״ל, ומוכח מדבריו דאע״פ שנהג ע״פ הקבלה, מ״מ כתב להתיר לברך ברכת האילנות בשבת ודו״ק.

עוד בכל ענין זה שהאילנות מתיבשים, הנה בס׳ שיעורי הראשון לציון (ח״א רנה) לדודי הגאון רבי פנחס פרץ שליט״א משיעורי מרן הגר״ע יוסף הביא, מעשה בר׳ יעקב ענתבי רבה של דמשק היה מקובל וצדיק גדול שהלך עם הקהל לברכת האילנות ונכנסו לבוסתן של המושל ובירכו בכוונה עצומה והנה כשבאו לשנה האחרת לברך שוב לא נתנום להכנס כי אחר ברכת האילנות שעשו שנה שעברה כל האילנות יבשו כי ביררו מהם ניצוצות הקדושה ע״כ.

ועל האריז״ל מסופר באגרות הר״ש שלומיל ז״ל (אגרת ג׳ עמוד נ״א) בנדפס מחדש וז״ל כשהוא הולך על השדה רואה כל האילנות מלאים מהם וכן בנהר נגרים על אגמי המים לאין מספר וכו׳ ובאו לתקן אותם שבידו לתקן וכו׳ והיה מגלה להם לתלמידיו איך אפשר לתקן אותם ובתנאי שיהיה למתקנים נשמה גבוהה לכל הפחות דאצילות וכו׳ עכ״ל.

ובגליון אור תורה חלק שלט עמ׳ תקכו: וכן שמענו מזקנים אשר הרב אליהו משען ז״ל ועוד חכמים בחלב לפני כשמונים שנה לערך הלכו שנה אחת לפרדס אחד מחוץ לעיר שהיה שייך לגוי ובירכו שם ברכת האילנות ולשנה הבאה כשבאו לשם לברך

עוד הפעם ראו והנה יבשה הארץ וכל שיח השדה טרם יצמח וראה אותם בעל הפרדס הגוי ורצה לקללם שחשב שכישפו לו את הפרדס וכדו׳ והאמת היה שבכח קדושתם ביררו כל ניצוצות הקדוש שהיו שם ועל כן נחרב הפרדס.

ובס׳ מנחת יהודה (פרשת עקב סי׳ ע׳ בנדפס מחדש) כתב וז״ל: באופן המתבאר מכל דברי האר״י ז״ל אלו כי בין ניצוצות הקדושה המעורבים באוכל וכו׳ ובין ענין תיקון הנשמות המגולגלים שבהם אינם נתקנים כי אם ע״י האכילה ממש ואפילו אם ישב אדם בפרדס או בגינה אשר שם נמצאים כמה נשמות מגולגלות ויעסוק כל היום וכל הלילה בתורה ובתפלה ובמצוות אינו מועיל לתקן את הנשמות אשר בצומח ובדומם אשר שם ושגגו בזה מקצת הלומדים האומרים שצריך האדם לצאת בחודש ניסן לברך על האילנות המוציאים פרח כדי שע״י כך יתוקנו הנשמות המגולגלות אשר שם וכו׳ עכ״ל והאריך להקשות על סברת האומרים שע״י ברכת האילנות זה נתקן.

וזקני מרן החיד״א במורה באצבע אות קצט כתב כך: מאד יתעצם בכוונתו בברכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי בשמים והעשבים בזמן הזה ויבקש עליהם רחמים עכ״ל, וכן דעת הבן איש חי בלשון חכמים (ח״א סימן מב) וכמ״ש שם בנוסח לשם יחוד שלפני ברכת האילנות וז״ל: ותהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך ברכה זו לברר ולהעלות על ידה כל ניצוצי הקדושה המעורבים בצומח וכל נפשות רוחות ונשמות המגולגלות בו׳ וכו׳ ע״כ.

וכן כתב הבא״ח בספרו הגדה של פסח אורח חיים בדרוש לברכת האילנות וז״ל: ולכן ברכת האילנות היא בחודש ניסן דוקא כדי לסייע הבירור של הצומח המתחיל בזה החודש שאז ע״י הברכה הזאת וסודה יצליחו המברכים להעלות את הנשמות המגולגלות בצומח שתי מדרגות בפעם אחת דהיינו שיעלו מן הצומח אל האדם בלתי שיצטרכו להתגלגל בבעלי חיים וכו׳ ע״ש עוד. וכן מבואר בדברי הכף החיים ע״ש.

וע״ע בהגדה של פסח לספר בציון (עמ׳ טז) שהביא מספר האר״י וגוריו (אגרת רביעית עמ׳ צו) שמספר שפעם אחת בעת שהיה יוצא עם תלמידיו אל השדה ללמוד, ואמר רבינו האר״י ששדה זו מלאה בנשמות המגלגלות בצמחים שבה, וידע רבינו האר״י שהדבר משנה שבכל יום לא היו בה כל הנשמות שראה בה באותו יום, לכן שאל בשמים מה טיבן של אותן נשמות בשדה זו, והשיבו לו שהן נשמות חוטאות אשר לא שבו על חטאיהן, ולכן נגזרה עליהם גזרת גלגול נשמות, ומכיון שידעו שרבינו האר״י מגיע באותו יום לאותה שדה לכן כולם התקבצו ובאו לבקש שיתפלל עליהם שיתקנו במהרה, כששמע זאת רבינו האר״י הבטיח להן שיתפלל בעדן ויעשה להם תקון לעולם הבא, כשראו זאת תלמידיו התפלאו על דברי רבם שהיה כמדבר לעצמו, ואמר לתלמידיו אלו היה בכם כח לראות את אשר ראיתי אני, הייתם מתפעלים מאד מאד מחמת אלפי ורבואות הנשמות המגלגלות בשעה זו בשדה ע״ש, ועוד מסופר שם (עמ׳ צה) שמנהג כולם היה בכל ארצות המזרח שמידי חודש ניסן היו הולכים כל הקהל כולו לאחר תפילת מוסף לפרדס מחוץ לעיר, ומביאים לשם מיני פירות ומזונות, ולאחר שהיו מברכים את ברכת האילנות היו מברכים על הפרות,

והרבנים היו דורשים בעניני חג הפסח עד חצות היום, ואז היה מעשה בגוי שברכו אצלו ולשנה הבאה באו לברך ואמר להם שיבשו לו כל השדה ע״ש.

ומבואר שיש ענין בברכת האילנות להביא מזונות ופירות לברך עליהם ואז זה חלק מהתיקון של ברכת האילנות, ואפשר דהתיקון הוא ע״י שניהם.

ובס׳ מאמר מרדכי (שיעורי י״ג באלול בעמוד רלז) כתב שמספרים עוד חכמי ורבני בגדאד שהיו רגילים לצאת מידי שנה בר״ח ניסן לברך ברכת האילנות מחוץ לעיר בחצר גינת ביתן אחד השייכים הערבים שהיה לו פרדס מפירות שונים. באחת השנים יצאו גדולי הרבנים והמקובלים עשרה במספר והחליטו לברך ברכת האילנות עם כוונות הרש״ש זיע״א וביניהם היה מו״ר המקובל האלוקי גדול המקובלים הרה״ג רבי סלמאן אליהו זצוק״ל מחבר הספר כרם שלמה על עץ חיים אשר עליו אמר הגאון האדיר המקובל האלקי רבינו יוסף חיים זצוק״ל כי נשמה גדולה כזו טרם ירדה לעולם. ואילו הגאון המקובל ראש המקובלים בירושלים הרה״ג רבי שאול דוויק הכהן זיע״א כששאלו אותו מי ימלוך אחריו אמר, ושלמה ישב על כסאי הכוונה למו״ר רבי סלמאן אליהו זצ״ל. וא״כ הלכו כולם ועמדו שם בחצר הפרדס וברכו ברכת האילנות בכוונה עצומה ואחר הברכה חילק להם השייך פירות מפרדסו כמנהגו בזה. לאחר כמה שעות באו קבוצות אחרות לברך ברכת האילנות באותו פרדס, והנה יצא השייך בעל הפרדס וקללם קללה נמרצת ולא הרשה להם להתקרב לפרדס, שאלו אותו מה חורי האף הגדול הזה.ענה להם, כי בבקר באו רבנים חשובים וברכו כמנהגם על העצים שלי וכבדתי אותם בפירות כמנהגי,אולם אח״כ ראיתי שהעצים עליהם ברכו יבשו כולם. לפיכך איני מרשה לכם לברך על העצים שבפרדס שלי שמא גם הם יתייבשו. הלכו להם כלעומת שבאו ונעשה רעש גדול בעיר על זה. אמרו חכמי הדור, שהמקובלים כל כך הועילו בברכתם, עד שתקנו כל הנשמות המגולגלות בעצים וגמרו את תיקונם, ולפיכך יבשו. ומכאן נראה מה גודל ערכה ומעלתה של ברכת האילנות.

והגר״א חמוי בספרו בית הבחירה על פסח וז״ל ישתדל האדם למהר לקיים מצוה זו בימי ניסן ביתר שאת ולברך ברכה זו בכוונה עצומה לתקן הנשמות המגולגלות בעצי השדה שיזכו לעלות בהר ה׳ ומצאן מנוחה, ויעלה בדעתו שאפשר יש בהם נשמות קורביו המייחלים לחסדו שיתקנם בברכתו ובתפילתו ולבו יחיל בקרבו להתעורר לשוב בתשובה שלימה, כדי שלא יגרמו לו עוונתיו להתגלגל נשמתו בדצח״מ ואם באולי יתחייב להתגלגל ח״ו, מדה כנגד מדה לא בטלה, שכשם שהוא משתדל ומכיון לתקן את נשמות אחרים, כך מן השמים ימציאו לו מי מי שיתקן נשמתו, ולכן לא יתעצל במצוה זו הקלה בעיני ההמון כי לא ידעו מה טוב ולא ידעו כי רבה ע״ש. ובלוח דבר בעיתו שכתב דמי שיום השנה של אביו חל באחד מימות חודש ניסן ראוי לו שיברך ביום זה, וכתב שהסכים עמו הגר״ח קנייבסקי שליט״א.

ד). עוד במה שפסק שם שגר צדק פטור הוא מלהתענות תענית בכורים, הנה דבר זה אינו מוסכם, דהנה כדבריו כן כתב בספרי אשרי האיש (ח״ג פרק נה אות ב׳) שפטור מתענית בכורות, ובדר הערוך (ח״ג שם)

שישתתף בסעודת מצוה ע״ש. וכן בשו״ת שבט הלוי (ח״ח סימן קיז תשובה ב׳) שמשמעות דברי הפוסקים וכ״ש גר פטור שהרי אפילו ביוצא דופן הסתפקו הפוסקים וכ״ש גר שנחשב כקטן שנולד אך למעשה כתב שיש טעם לתעניתו כיון שמי שהיה מתגייר במצרים לפני מכת בכורות בודאי היה ניצל ממנה ולכן מספק לא יאכל סעודה אלא רק במיני דתרגימא כדעות הסוברים שיוצא בזה ידי תענית זו.

אולם בספר כאיל תערוג על המועדים (עמ׳ סג) הביאו מהגראי״ל שטינמן זצוק״ל דס״ל שגר בכור צריך להתענות כיון דאם היה במצרים היה מת במכת בכורות וכמו שפירש״י בפרשת בא (יב יב) דגם בכורות שאינם מצריים מתו שם.

ובספר פסח בציון (עמ׳ קלא) כתב שגר צדק יפדה את עצמו בסעודת מצוה אע״פ שמן הדין אינו מתענה, ובוש״ת שבט הקהתי (ח״ד סימן ל,ד) כתב שלפי מש״כ במג״א (סימן תע ס״ב) בשם המהרי״ל (הלכות ערב פסח סעיף ו׳) דאפילו אם הוא היה רק בכור מאם שאינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון חייב להתענות דמ,מ בכור מיקרי אלא שהתורה פטרתו מפדיון א״כ גם גר שנתגייר אף שאינו בכור לנחלה או לפדיון מ״מ שם בכור עליו שהתורה קראה בכור לכל הנולד ראשון במצרים וע״כ הדין הוא שחייב להתענות ואף שבשעת מכת בכורות אילו היה בגיותו לא היה ניצול ממכת בכורות וא״כ לא שייך שיתענה זכר לנס שניצלו ממנו מ״מ כיון שעכשיו נתגייר אם היה בשעת הנס בגירותו ודאי היה בכלל הנס וחייב להתענות עכ״ד, ולענ״ד לא הבנתי חדא הרי קימ״ל בכל הש״ס גר כקטן שנולד דמי וא״כ ה״ה הכא, וגם מש״כ שאילו היה גר אז היה בכלל הנס אבל קשה הרי סו״ס אינו בכלל הנס וראיה לזה ממבא בתרא פרק המוכר את הספינה לענין גר שאינו יכול לומר אשר פדתינו ממצרים וכן לענין ברכת המזון כמבואר שם בדברי התוס׳ ובראשונים ועי׳, וע״כ ברור שלדינא הוא פטור מן התענית.

ה). בעמ׳ קצו במה שדן הגאון רבי חיים מלין שליט״א מה הדין ללמוד הלכות בדיקת חמץ לפני זמן בדיקת חמץ, הנה איתא בגמ׳ בפסחים בדף ד׳ ע״א, ״אמר אבי הילכך האי צורבא מרבנן לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר דנגהי אריביסר דלמא משכי ליה שמעתיה ואתי לאימנועי ממצוה״, וכתב רש״י בד״ה לא יפתח בעידנא לא יתחיל בגירסא אם קבע עת לתורה בלילות לא יתחיל להתעסק בשמעתתא״.

והנה משמע מריש דברי רש״י דמיירי בגירסא וכדאיתא בגמ׳ בעירובין (סה.) לא איברי לילה אלא לגירסא, אלא מהמשך דבריו להתעסק בשמעתתא, וכן ממה שכתבה הגמ׳ דלמא משכה ליה שמעתא משמע דוקא בעיון שיבוא להמשך בלימוד, ולכן אם בגירסא בחזרה שאינו לימוד כמו בעיון אפשר דשרי, ואפשר להוכיח דבר זה ממש״כ הפוסקים שאם לומד הל׳ בדיקת חמץ דשרי, ואפשר דוקא שלומד את ההלכות, אבל לא בעיון. וע״ע בהגדה של פסח פרדס יוסף החדש מש״כ בזה.

ויש לדון דיהיה שרי ולזה העיני הבה״ח יעקב כהן ני״ו משום שלומד הלכות בדיקת חמץ, ואז אין חשש שישכח, כמו שמותר לומר פרק במה מדליקין לאור הנר ועי׳.

ו). הנה במש״כ והבאת הרבה בעניני הקורנה

ובמש״כ בזה קצת חיזוקים הגאון רבי שמעון לוי שליט״א, נציין קצת מהדברים שכתבנו בעניני הקורונה בכמה מקומות, הנה מאידך י״ל שאין פורענות באה אלא בשביל ישראל, דהנה בדרשות הר״ן (הדרוש הששי) וז״ל: ולפעמים מתחדשים מקרים ברחוק מקום ובאיים הרחוקים, כדי שיתעוררו ישראל אל התשובה וייראו ויפחדו פן יגיע הפורענות אליהם, והוא מאמר הנביא: הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר, נצדו עריהם מבלי איש מאין יושב, אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר. וכשאינם מתיסרים ברעת האחרים, הפורענות הולך הלוך ונסוע וילך הלוך וקרב, ואין ספק כי מי שרואה כל אלו התלאות אשר הם באמת התראות הש״י, ועודנו מחזיק בדרכו אשר דרך בה, הוא כמי שעובר עבירה וקבל עליו התראה, שהתיר עצמו למיתה, מכאן ואילך.

לכן אין ספק כי בזמנים האלו ראוי לחפש היטב על רפואת הנפש ולהקדימה על רפואת הגוף. הוא אמר דוד המלך ע״ה: אני אמרתי ה׳ חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך, פירוש, אני בחליי הייתי מתפלל על רפואת נפשי, ועל אותה רפואה היה כל השתדלותי, לא על רפואת הגוף. ואין ספק שכל משכיל ראוי להקדים רפואת הנפש על רפואת הגוף, כי גם בחולי הגוף נשאלה שאלה בחכמת הרפואה, כשיזדמנו שני חלאים בשני איברים איזה מהם ראוי להקדימו ברפואתו, והושב על זה בשלשה דרכים, האחד שראוי לרפאות אותו שהוא יותר חזק הסכנה, השני שראוי לרפאות אותו שהוא סבה לחבירו, השלישי שראוי לרפאות אותו שלא יתרפא חבירו כי אם בהרפאו. וכל אלה השלשה מסכימים ברפואת הנפש והגוף, כי אין ספק שהנפש יותר חזקת הסכנה מהגוף, כי הגוף אובד והנפש נשארת. וכן אין ספק אצלי שחליי הנפש סבה לחליי הגוף, וכי לא יתרפא הגוף מבלי הרפא הנפש, כמו שאמרו רז״ל בברכות שבמקומו של רבי חנינא בן דוסא היה עורד אחד שהיה ממית את הבריות, ובאו ואמרו לרבי חנינא בן דוסא, ונתן עקבו על חורו ונשכו ומת הערוד והביאו לבית המדרש, ואמר להם ראו בני שאין ערוד ממית אלא חטא ממית. הנה מבואר שחליי הנפש סבה לחליי הגוף, וכי הנפש הבריאה תדחה הסבות הממיתות כלם. ואם ישתבש אדם לומר כי אין זה אלא לרבי חנינא או שקול כמותו, אבל שאר האנשים אין להם מבוא בזה כלל, זה שבוום וטעות גמור, כי בריאות הנפש ורעיעותה הולכים על דרך בריאות הגוף ורעיעותו, וכמו שתראה אנשים רעועי הגוף חלושי האברים. כל סבה מזקת להם, גם אם תהיה חלושה מאד יזיקם, כי אין בריאותם דוחה שום סבה מזקת לחולשתם, כן האנשים רעועי הנפש, לא תדחה נפשם סבה מזקת כלל, וכמו שהאנשים הבריאים ידחה בריאותם קצת הסבות המזיקות [לגוף] כפי יתרון בריאותם, כן הנפשות הבריאות ידחו הסבות המזיקות כפי יתרון בריאותם. וכמו היחיד אשר הוא בתכלית הבריאות ושתה התריאק״ה והמרקחות המצילים, ידחו סמי המות כלם ולא יזיקוהו, כן הנפש הבריאה בתכלית הבריאות הנכספת למצות, ועחמה אותם צרי ותריאק״ה, התשובה, תדחה הסבות המזיקות כלם, וזהו מעלת רבי חנינא בן דוסא והדומים אליו:

ובאור החיים הקדוש (שמות פרק טו פסוק כ) כתב בפירוש הפסוק, אשר שמתי

וגו׳ - טעם שפרט לומר אשר וגו׳, נתכוון לבל יאמרו כי אינו מבטיח אלא שלא להביא עליהם מחלה, אבל אם באה לזולת, בהדי הוצא לקי כרבא (ב״ק צב), ואין כאן הבטחה, לזה אמר אשר שמתי במצרים, ולכו וראו מעשה מצרים, שהגם שהביא ה׳ כמה מחלות היה ה׳ מגביל למכה לבל תגע בהם, הא למדת שאפילו בשעת חרון אף יפליא ה׳ להם חסדו ויצילם ה׳: עכ״ד.

ומרן ראש הישיבה הגרי״ג אידלשטין שליט״א ראש ישיבת פוניב׳ז, אמר בשיחתו השבועית לפני כחודשים, חז״ל אומרים אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, כי הרי הפורענות בעולם היא מן השמים, ואנו מאמינים בני מאמינים, ואם מן השמים יש פורענות, רואים שיש השגחה, וכפי הנראה שיש איזה חטא, ועל החטא באה פורענות, וממילא גם אנחנו מקבלים מזה יראת שמים ,ומפחדים מחטא, ומבינים שצריך לחזור בתשובה. ובעבר היו בעולם פורענויות כגון שיטפונות ורעידות אדמה והרי געש, אבל בימים אלו כפי ששמעתי יש פורענות שפרצה מגיפה, במדינה רחוקה מאד, מגיפה איומה, שלא יודעים איך לעצור אותה, ועשרות מיליוני אנשים נמצאים בסכנה, והרי כשבאה פורענות לעולם המטרה היא בשביל ישראל שיתחזקו ויקחו מוסר. ולמי הכוונה ׳בשביל ישראל׳, אם בשמים דורשים חיזוק, ממי דורשים זאת.

הגרי״ז זצ״ל היה אומר שלא דורשים מהתינוקות שנשבו, מר שהרחוקים שאינם שייכים לתורה ולמצוות הם כתינוקות שנשבו ולא דורשים מהם כלום, כי הם שוגגים או אנוסים, ואי אפשר לדרוש מהם, אלא היא מאיתנו, שאנחנו נתחזק ונחזור בתשובה, כמו שכתוב דורשים מבני התורה, שאנחנו מאמינים בני מאמינים, והדרישה בזה נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד השם, שיהיה אצלנו חיזוק בכל השטחים.

ובגליון דרכי החיזוק (מס׳ 447) הובא שאמר הגרי״ג בשיחתו השבועית, אמרו בגמרא (יבמות סג, א) אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל. כשיש פורענות בעולם, זה בא בשביל ישראל, שיתעוררו ויחזרו בתשובה, מביאה על זה הגמרא פסוק (צפניה ג, ו-ז) הכרתי גויים נשמו פינותם וגו׳ אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר, והיינו כדי שכלל ישראל יקבלו יראת שמים, ויקחו מוסר לחזור בתשובה, זוהי המטרה של הפורענות בעולם, באומות העולם. והנה הפורענות הזאת של המחלה, כבר הייתה לפני הרבה זמן במקום רחוק, במדינה רחוקה, ובשעתו כבר התפרסם שיש שם את המחלה, פורענות בעולם, והרי זה בשביל ישראל, כדי שאנחנו נתעורר, ונחזור בתשובה על מה שצריך לחזור בתשובה.

ובסוף זה הגיע הנה לארץ ישראל, כנראה שלא עשינו מה שצריך לעשות, מי אינני יודע, לא כל אחד ואחד ,יכול להיות שיש כאלה שאין עליהם טענות .אבל בציבור יש כאלה שהיו צריכים להתעורר ולא התעוררו, ולכן זה בא, תיראי אותי תקחי מוסר, ופסוק (ישעיה מב, כה) ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו יש עוד ולא ישים על לב, לפעמים יש דבר כזה, שמסביב יש להט ואש, והאדם עושה עצמו כאילו הוא לא יודע, וזה לא משפיע עליו כלום, ואחר כך ותבער בו, האש בוערת כבר בו ועדיין לא ישים על לב, כזה יצר הרע יש בטבע האדם, שאפילו שהאש בוערת בו, אינו חושב שצריך לחזור

בתשובה, וסבור שזה מקרה. חובת כל אחד לפשפש במעשיו זהו הענין שאנו צריכים להתעורר מהמצב של עכשיו, ועל כל אחד לחפש ולפשפש במעשיו, מה זאת עשה אלוקים לנו. ובאמת אמרו חז"ל (ברכות ה, א) אם רואה אדם שייסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, ולכאורה אם יש ביטול תורה מדוע זה נקרא שלא מצא. וביארו המפרשים (נפה"ח שער ד' פרק כט) כי בכל חטא ועונש צריכים לראות מהו המידה כנגד מידה בזה, ואם מחפשים ולא מוצאים מידה כנגד מידה, סימן שיש ביטול תורה, כי ביטול תורה הוא סיבה לכל מיני קשיים, ויכול להיות שיש משהו ביטול תורה, ועל זה באו הקשיים והייסורים, עכ"ד.

אבל מאידך יש בזה סימני הגאולה, דהנה א. בתוספתא בתענית (פ"ב הי"א) מביאה ג' שיטות (וכן הובא בילקוט שמעוני פ' נח רמז ס"א סוף פ"ט) בענין השבועה של הקב"ה שלא יביא מבול לעולם: א. ר' מאיר אומר מבול של מים אין, אבל מבול של אש ושל גפרית יש, כדרך שהביא על הסדומיים שנאמר "וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש".

ב. ר' יהודה אומר מבול של כל בשר אין, אבל מבול של יחידים יש, כיצד, נפל לים, טבעה ספינתו בים ומת, הרי הוא מבולו.

ג. ר' יוסי אומר מבול של מים אין, אבל מבול של דבר לעובדי כוכבים לימות המשיח יש, שנאמר (זכריה י"א) "ואקח את מקלי את נועם.....ותופר ברית ביום ההוא".

ד. במדרש רבה (שיר השירים פרשה ב' רמז כ"ט) כ' "התאנה חנטה פגיה", אמר ר' חייא בר אבא, סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם והרשעים כלים, "והגפנים סמדר נתנו ריח" אלו הנשארים, ועליהם נאמר "והנשאר בציון והנותר בירושלים".

ה. במדרש רבה (קרח פרשה י"ח סוף אות כ"ב) כ' שדרכו של הקב"ה לעשות שליחותו ע"י דברים קלים לכל המתגאין עליו, שלח להם בריה קלה להפרע מהם להודיעך שאין גבורתן ממש, ולעתיד לבא עתיד הקב"ה ליפרע מן האומות ע"י דברים קלים שנאמר (ישעיה ז') "והיה ביום ההוא, ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים, ולדבורה אשר בארץ אשור".

הנה איתא בתהילים ה' מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ, ופירש"י: ירגזו עמים - מדבר במלחמת גוג ומגוג, ואז ירגזו עמים כענין שנאמר (זכריה יד) וזאת תהיה המגפה וגו'.

בפסיקתא רבתי (פרשה א') איתא ר' לוי אמר סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם. ובספר פרקי דרבי אליעזר (פרק יד): בשעה שבני אדם חוטאין מעבירות חמורות, הוא שולח מגיפה לבני אדם.

ואיתא באוצר מדרשים (עמ' 390) מס' אבקת רוכל לא' הקדמונים, וז"ל: באוצר המדרשים (עמ' 390) מובא מדרש מצמרר ואקטואלי, שמקורו בספר "אבקת רוכל" (דף ב' ע"ב) וכה לשון המדרש:

"**עתיד** הקב"ה לעשות עשרה אותות קודם ביאת הגואל. האות הראשון, עתיד הקב"ה להעמיד שלשה מלכים וכופרים בדעתם ומשקרים ומראים עצמם לבני אדם שהם עובדים להקב"ה ואינם עובדים, ומתעים ומבלבלים כל הבריות וכופרים

אומות העולם בדיניהם, ואף פושעי ישראל המתייאשים מן הגאולה כופרים בהקב"ה ועוזבים את יראתו, ועל אותו הדור נאמר: 'ותהי האמת נעדרת'.

"'**ומהו** נעדרת", שואל המדרש ומשיב: "שבעלי האמת נעשו עדרים עדרים והולכים ובורחים ומתחבאים במערות ובמחילות עפר ונאספים כל גיבורי הדור, ובטלו אנשי אמונה, ונגנזין שערי חכמה, והעולם עומד משונה, ובאותו זמן אין מלך ולא נשיא בישראל, שנאמר: 'כי ימים רבים ישבו ישראל אין מלך ואין שר אין זבח ואין מצבה וגו'. ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב, לא רועים נאמנים ולא חסידים ובעלי השם, וננעלים דלתי שחקים ונסגרים שערי פרנסה וכלכלה. "ובזמן שמשיח יתגלה בגבורתו דור הולך ונופל בחייו מפני גזירות קשות ומשונות ומבוהלות שגוזרים שלשה מלכים הללו.

"ועוד **שגוזרים** לכפור במקדש בה' ובתורה, והקב"ה גזר שתמלוך מלכות הרשעה תשעה חדשים מכיפה לכיפה, שנאמר: 'לכן יתנם עד עת יולדה', ואין 'לכן' אלא שבועה, שנאמר: 'לכן נשבעתי לבית עלי'. וגוזרים גזרות קשות וכופלים מס על ישראל על אחד עשרה, מי שהיה נותן עשרה נותן מאה, וכל מי שהיה נותן שמונה נותן שמונים, וכל מי שאין לו חותכין את ראשו.

"**וכל** אלו תשעה חדשים מתחדשות גזרות אחר גזרות זו קשה מזו... באותה שעה צועקים ישראל ואומרים: 'ווי ווי', וקטנים מישראל מתבעתים והולכים ונטמנים כל אחד ואחד תחת אביו ותחת אמו ואומרים: 'ווי ווי אבא מה נעשה', ואבותיהם משיבים להם: 'עתה אנחנו סמוכים לגאולתם של ישראל'.

"**האות** השני", ממשיך המדרש, "מביא הקב"ה חום בעולם גדול מחמתה של חמה עם שחפת וקדחת. ורבים חלאים רעים ודבר ומגפה, וממיתים מאומות העולם אלף אלפים בכל יום, וכל רשעים שבישראל מתים, עד שיבכו אומות העולם ויצעקו: 'אוי לנו אנה נלך ואנה נברח', וחופרים כל אחד קברו בחייו ושואלים את נפשם למות, ומתחבאים בצחיחין ובצריחין ובורחין כדי לצנן את עצמם, ובאים במערות ובמחילות עפר. ואם תאמר איך ינצלו הצדיקים מחום החמה הקב"ה יעשה להם רפואה באותו חום שנאמר: 'וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה'. ועל אותו עדות ניבא בלעם הרשע: 'אוי מי יחיה משומו אל'. ונראה לומר כי כל מילה נוספת מיותרת. הכל מפורש בדברי המדרש:

"**באותו** זמן אין מלך ולא נשיא בישראל" - כבר שנה שאין ממשלה בישראל. "ננעלים דלתי שחקים" - השמים סגורים, אין טיסות, אין יוצא ואין בא מארץ הקודש.

"**עתיד** הקב"ה לעשות עשרה אותות קודם ביאת חנואל, האות הראשון עתיד הקב"ה להעמיד שלשה מלכים וכופרים בדעתם ומשקרים ומראים עצמם לבנ"א שהם עובדים להקב"ה ואינם עובדים וכו', ובאותו זמן אין מלך ולא נשיא בישראל שנאמר כי ימים רבים ישבו ישראל אין מלך ואין שר אין שבח ואין מצבה וגו', וכו', וננעלים דלתי שחקים ונסגרים שערי פרנסה וכלכלה וכו'. האות שני, מביא הקב"ה חום בעולם גדול מחמתה של חמה עם שפחת וקדחת, ורבים חלאים רעים ודבר ומגפה, וממיתים מאומות

העולם אלף אלפים בכל יום, וכל רשעים שבישראל מתים, עד שיבכו אומות העולם ויצעקו אוי לנו אנה נלך ואנה נברח, וחופרים כל אחד קברו בחייו ושואלים את נפשם למות, ומתחבאים בתחיחין ובצריחין ובורחין כדי לצנן את עצמם, ובאים במערות ובמחילות עפר. ואם תאמר איך ינצלו הצדיקים מחום החמה הקב״ה יעשה להם רפואה באותו חום שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ועל אותו עדות ניבא בלעם הרשע אוי מי יחיה משומו קל וכו״, עכ״ל קדשם. וראה עוד מש״כ כבר בגליון באר התורה מס׳ 1, ע״ש. וראה כי ״קורונה״ בגימטריא ״המשיח בא״ (367, עה״כ), ודו״ק.

וראיתי מובא בשם הרה״ק הרבי רבי ישראל מקארלין זצ״ל (הפרנקפוטר) שאמר ברוח קדשו שענין גוג ומגוג זה מדינות סין ואמריקע עכת״ד [וראיתי שמשהו הוסיף די״ל כי במ״ק גוג גי׳ סין ומגוג גי׳ אמריקע, וכ״ז רק באידיש].

ובשפת אמת פרשת זכור שנת תר״נ כתב כך: א״כ חודש אדר מיוחד למפלתו של עמלק ימח שמו וזכרו, כדי שיהיה אח״כ שמו יתברך שלם, וניסן הוא ראשון ואדר הוא חודש האחרון, ובאחרית אין לו לעמלק כלום, כדכתיב עדי אובד, לכן באדר מוכן למפלה, ובוודאי ראו חז״ל כי לעתיד ישמרו בני ישראל שבת כתקונו בחודש אדר ואז בהניח תמחה זכר עמלק, ויהיה שמו יתברך שלם וכסאו שלם בב״א. עכ״ל הקדוש.

וא״כ בזמן הקורונה יש פה איזה מעליותא שעם ישראל עכשיו שומר שבת והשבת האחרונה שהייתה בפרשת ויקהל פיקודי הייתה השבת ששמרו אותה ישראל כראוי, וכביש גהה היה שומם מרכבים לא היה שום דבר שפועל, אין רכבות, אין אוטובסים, אין ים, אין פראקים, אין חנויות אין שום דבר פתוח.

עוד מצאתי מה שכתב רבי חיים בן כלפה הכהן שחי לפני יותר ממאה שנים שכתב בספרו ״משכיות לבב״ (עמ׳ שצג) שהוא מונה עשרה סימנים קודם שיבוא הגאולה, והסימן השני הוא כך: ה׳ יביא חום גדול בעולם מלווה במחלות קשות של שיעול, מזה ימותו מליונים מהגויים עובדי ע״ז ועמהם הרשעים שבישראל, וכל אחד מהם חופר לו את קברו בחייו, ומתחבאים במערות ובמחילות עפר להציל עצמם, אך לצדיקים יהיה החום של השמש לתרופה, שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ע״כ. (והנה עתה יש כמה צדיקים שחולה בקורונה ובע״כ דאין הם צדיקים כראוי, ויש מהם שזלזלו בגדולי ישראל ובראשם מרן הגראי״ל שטינמן וה׳ יודע, ויש דין ויש דיין, ויש מצידנו לדונם לכף זכות).

ועוד הביאו בשם בעל הטורים לפני כל כך הרבה שנים, שכשם שבגאולה הראשונה, גאולת מצרים, התקיים בנו ׳איש מפתח ביתו לא תצאו עד בוקר׳, כך גם בגאולה האחרונה יתקיים ׳איש מפתח ביתו לא תצאו עד בוקר׳.

וז״ל: על הפסוק ׳על מצות ומרורים יאכלוהו, שמות פרק יב פסוק ח, יאכלוהו. ד׳ פעמים במסורה. ב׳ בעניני דפסח (הכא ובבמדבר ט, יא). ואידך אהרן ובניו יאכלוהו (ויקרא ח, לא) בענינא דמלואים. מה התם נצטוו ומפתח אהל מועד לא תצאו (שם ח, לג) הכא נמי ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו (פסוק כב). ואידך כי מאספיו יאכלוהו

(ישעיה סב, ט) דאיתקש גאולה אחרונה לגאולה ראשונה, עכ״ל.

ובנצי״ב בספרי (במדבר פסקא יח) מבאר שם שמלחמת גוג ומגוג הכונה למגיפה שיהיה אז ולשון מלחמה הוא כי מלשון וה׳ נלחם להם כיום הלחמו עכת״ד.

והנה בזוה״ק (פ׳ וירא) אשר כל ששים שנה בהאלף הששי מסוגל ביותר לביאת המשיח. ועתה שנת תש״פ זה שנת השישים ולכן זה זמן מסוגל לביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

ועוד ציינו לתנא דבי אליהו אליהו זוטא (איש שלום) פרשה יד: ששם איתא מנין, תדע לך שכן, שאין ישראל נגאלין לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד, לא מתוך הטילטול ולא מתוך הטירוף ולא מתוך הדחק, לא מתוך שאין להם מזונות, אלא מתוך עשרה בני אדם שהן זה אצל זה, והיה אחד מהן קורא לחבירו ואין קולו נשמע, שנאמר ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש וגו׳ ע״כ. והיינו שישי עשרה אנשים בבתי כנסיות כמו שיש עכשיו, וצריך להיות במרחק של שני מטר אחד מן השני, והיינו כמו ההוראות של משרד הבריאות.

ובספר מכתב מאליהו להגה״צ רבי אליהו דסלר זצוק״ל משגיח בישיבת פוניב׳ז, כתב (ח״ג עמוד ר״ד ואילך), על פי דברי רבותינו בגמרא, את השתלשלות ביאת משיח צדקנו, וכה הם דבריו בקצרה: ביאת משיח צומחת ומתגלה מתוך מלכות אדום, שעל ידי חורבנה של מלכות אדום עולה ומתגלה מלכות שמים [וכפי שרואים אנו כיום, שאיטליה, ששם נמצאים כל כלי המקדש, לוקה רבות מנגיף הקורונה]. חורבנה של אדום יבוא רק על ידי חורבן העולם הזה. כאשר מביא הקב״ה את העולם למצב שיסודות חיי העולם הזה יתמוטטו: השלווה תתערער, חיי הפרט יהפכו לחיי דאגה, פחד ויסורים, וכל העולם כולו יעמוד תחת אימת הרס וחורבן - אז יתגלה לעין כל, שהתרברבותו של האדם וגאוותו על התקדמותו בכיבוש הבריאה, כביכול, מביאים רק לאבדון [וכפי שרואים אנו כיום, על אף כל שכלול המטוסים והטכנולוגיות - בעקבות נגיף קטן שהביא הקב״ה - הכל מושבת, והיה כלא היה]. אז יכירו את ההעדר וההפסד שבחיי העולם הזה כשהם מרוקנים מכל תוכן רוחני, המובילים רק לכלייה ואבדון. כשיתייאש האדם מלהשיג רצונותיו ותאוותיו, אז יתגלה אורו של משיח - ״ועלו מושעים בהר ציון לשפוט את הר עשו״ (עובדיה א, כא), ותיראה ירידתה וחורבנה של מלכות אדום לעין כל.

כך הורונו חז״ל (סנהדרין צח ע״א): ״משיח יתיב אפיתחא דרומי״ (משיח יושב בשער העיר של רומי), שמקום התגלותו של משיח הוא במקום ההעדר של אדום - בסופה, כי רק על ידי השגת ביטול ואפסות העולם הזה, מסוגלים בני אדם להתרומם ולראות במבט רוחני, ותתבטל מלכות אדום, ואז יתגלה אורו של משיח. וזה ביאור אומרם ז״ל שבתשעה באב נולד המשיח, היינו שחורבן בית המקדש, שממנו התפשטו שאר החורבנות, עד התמוטטות יסודות העולם הזה - הוא שיביא לבסוף לידי גילוי אורו של משיח. נמצא שבעצם החורבן כבר טמונים גרעין הגאולה ואורו של משיח.

ובתלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק א איתא: ר׳ ליעזר. מתוך חמשה דברים

נגאלו ישראל ממצרים מתוך הקץ מתוך צרה מתוך צווחה מתוך זכות אבות מתוך תשובה. מתוך הקץ הדא ה״ד [שמות ב כג] ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו. מתוך צרה וישמע אלקים את נאקתם. מתוך צווחה ויזכור אלקים את בריתו. מתוך זכות אבות וירא אלקים את בני ישראל. מתוך תשובה וידע אלקים. מתוך הקץ וכן הוא אומר [דברים ד ל] בצר לך מתוך צרה. ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושב׳ מתוך תשובה. כי אל רחום ה׳ אלקיך מתוך רחמים. לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך מתוך זכות אבות. וכ״ה אומר [תהילים קו מד] וירא בצר להם מתוך צרה. בשמעו את רנתם מתוך צווחה. ויזכור להם בריתו מתוך זכות אבות. וינחם כרב חסדיו מתוך תשובה. ויתן אותם לרחמים מתוך רחמים.

ובמדרש תהלים (שוחר טוב מזמור קו) איתא: וירא בצר להם בשמעו את רינתם. אמר ר׳ אלעזר אין ישראל נגאלין אלא מתוך חמשה דברים, מתוך צרה, ומתוך תפלה, ומתוך זכות אבות, ומתוך תשובה, ומתוך הקץ, מתוך צרה שנאמר וירא בצר להם, מתוך תפלה שנאמר בשמעו את רינתם, מתוך זכות אבות שנאמר ויזכור להם בריתו, מתוך התשובה שנאמר וינחם כרוב חסדיו, מתוך הקץ שנאמר הושיענו ה׳ אלקינו וקבצנו מן הגוים, אף משה כללם כולם בפסוק אחד, שנאמר בצר לך ומצאוך [וגו׳] (דברים ד ל), בצר לך, מתוך צרה, ומצאוך כל הדברים האלה (שם דברים ד׳) מתוך תפלה, ושבת (שם דברים ד׳) זה כח התשובה, כי א-ל רחום וגו׳ ולא ישכח את ברית אבותיך (שם דברים ד׳ לא), זה זכות אבות, אשר נשבע להם (שם שם דברים ד) זה הקץ, לכך נאמר וירא בצר להם. ברוך ה׳ אלקי ישראל מן העולם ועד העולם.

ובילקוט שמעוני תורה (פרשת ואתחנן רמז תתכז) אמר רבי אליעזר כשנגאלו ממצרים מתוך חמשה דברים נגאלו, מתוך צרה ויאנחו בני ישראל וגו׳, מתוך תשובה ותעל שועתם, מתוך זכות אבות ויזכור אלהים, מתוך רחמים וירא אלהים את בני ישראל, מתוך הקץ וידע אלקים, אף לעתיד לבא [אין נגאלים אלא מתוך חמשה דברים הללו], מתוך צרה בצר לך, מתוך תשובה ושבת עד ה׳ אלקיך, מתוך רחמים כי אל רחום ה׳ אלקיך, מתוך זכות אבות ולא ישכח את ברית אבותיך, באחרית הימים הרי מתוך הקץ, ודוד מפרש אותם וירא בצר להם הרי מתוך צרה, בשמעו את רנתם הרי מתוך תשובה, ויזכור להם בריתו הרי מתוך זכות אבות, ויתן אותם לרחמים הרי מתוך רחמים, וקבצנו (והצילנו) מן הגוים הרי מתוך הקץ כי אל רחום ה׳ אלקיך

והחפץ חיים בספרו חומת הדת (פרק יג) כתב: הנה כאשר נתבונן במצב הזמן כעת נמצאהו כי הוא נורא מאוד מאוד כי מצוקותיו רבו כמו רבו ואי אפשר לנו להעלות על הכתב בפרט כל דבר ודבר ונתקיים בימינו ממש התוכחות האמורות בפרשה בחוקותי ובפרשה תבא אבל יש לנו להתבונן במה שכתוב בפרשה ואתחנן והפיץ ד׳ אתכם בעמים וגו׳ ובקשתם משם את ד׳ אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה׳ אלקיך ושמעת בקולו כי א-ל רחום וגו׳.

כי זו הפרשה מרמז על זמן הגאולה כדאיתא במ״ר בדברים יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שיודע מה היה ומה עתיד להיות ומגיד מראשית אחרית בפרשה זו הראה משה לישראל אם חטאו האיך הן עתידין לגלות והאיך הן עושין תשובה והאיך הן נגאלין האיך הן חוטאין דכתיב ועשיתם הרע וגו׳ ואח״כ והפיץ ד׳ אתכם בעמים ואח״כ בצר לך וגו׳ א״ר אלעזר כשנגאלו ממצרים מתוך חמשה דברים נגאלו מתוך צרה דכתיב ויאנחו בני ישראל מתוך תשובה ותעל שועתם מתוך רחמים וירא אלקים את בני ישראל מתוך הקץ וידע אלקים אף לעתיד לבוא מתוך צרה בצר לך מתוך תשובה ושבת עד ה׳ אלקיך מתוך רחמים כי אל רחום ה׳ אלקיך מתוך זכות אבות לא ישכח את ברית אבותיך באחרית הימים הרי מתוך הקץ וביאור המאמר הוא דכל החמשה דברים יסייעו להגאולה והיינו דאלו היתה תשובה שלימה אז היא בעצמה היתה מביא הגאולה אף שלא בזמנה כדכתיב היום אם בקולי תשמעון אבל בזמן שאין התשובה שלימה אז צריכה היא לכל החמשה דברים לקירוב הגאולה.

וע״כ אל יפלא בעינינו במה נזכה בדור הזה להגאולה דהלא לא אכשור דרי ואדרבה בדורות הקודמין היינו עומדין במצב יותר קרוב לעבודת השם אל התשובה פשוטה דאז לא הגיע עוד זמן הקץ וגם אולי לא הגיע עוד אז הצרות למרום קיצו כהיום וכהיום שנתקיים בנו כל הסימנים האמורים במסכת סנהדרין (דף צז) סמוך לגאולה וגם גדר הפיזור והטלטול בקצות הארץ ונתקיים בנו אם יהיה נדחך בקצה השמים נוכל לקוות כי התקבצו כל הדברים יחד ובהתעוררות תשובה מועטה נוכל לקוות כי יקרב הגאולה כי הצרות הגיעו למעלה ראש והגלות נתארך עד שנוכל לומר בפשיטות כי כבר הגיע זמן אחרית הימים, וא״כ עתה בודאי החיוב עלינו להתעורר לתשובה וזה יקרב הגאולה וכמו שנאמר בפרשה נצבים ושבת עד ה׳ אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום ושב ד׳ אלקיך את שבותך ורחמך. ואף בכל זמן וזמן שמגיע צרות לישראל מחוייבים הם להתעורר לתשובה ובזה יוסר הצרות מהן כמו שכתב הרמב״ם בהלכות תענית פ״א [וז״ל דאם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרא נקרית הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי עכ״ל] וכ״ש בזמן הזה שהצרות תכופות עד מאוד וזה הוא אחד מסימני הגאולה כמו שאחז״ל אם ראית צרות מושכות ובאות כנהר חכה לו שנאמר וכו׳ בודאי צריך הוא להתעורר לתשובה כל אחד ואחד לעצמו ומי שהיכולת בידו לזרז לאחרים [וכנ״ל בששה פרקים הראשונים] וזכות התשובה יגרום שירחם ד׳ עלינו ויזכור לנו ברית אבות ויגאלנו גאולת עולם כמו שכתוב ושבת עד ד׳ אלקיך וגו׳ ולא ישכח את ברית אבותיך וגו׳. סליק:

ובלקט אמרי פנינים (דף ר״י ע״ב) העתיק זה וכתב בזה הלשון, שמעתי ממורי כי ענין גלות מצרים הוא בכל יום כמו שנאמר (ירמיה ל״ב, כ׳) מופתים בארץ מצרים עד היום הזה, והוא בהסתלקות הדעת רצה לומר לידע להכריע שיש בורא עולם המחדש

בטובו בכל רגע את כל מעשה בראשית ומשגיח על כל פרט ופרט ועל כל תנועה שם הוא אתו עמו, עד שבא משה בחינת הדעת ועל ידי הנסים והנפלאות שעשה נתפרסם בעולם שיש בורא אחד המחדש תמיד ומשפיע חיותו על כל בריה בכל רגע, אמנם בחינת דעת זה שנתגלה ביציאת מצרים אינו אלא הרגשת החיות והשכל והוא אספקלריא שאינה מאירה, דעת דנוקבא, רוח הקודש של הרגשה והבנה שכליית כידוע, אך דעת דדכורא יתגלה לעתיד בימות המשיח והיינו שיהיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל׳, כ׳) שיראו אותיות התורה והתפילה שלומדים ומתפללים לנגד עיניהם, שהם עולמות ואורות מצוחצחות, ויראו אורות ושמות ולהביות ועולמות עליונים לנגד עיניהם (עיין לעיל פרשת תולדות אות ד׳) עין רואה ואוזן שומעת כרוזין של מעלה (עיין לעיל בהגה ב׳ ד״ה ובספר בן פורת יוסף ולקמן בהגה י״ט).

וזהו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות דהיינו שיוכל לפרסם חידוש העולמות והתחדשות השגחת אלהית על כל תנועה שיראו הכל זאת בעיניהם ממש, אף בלילות, בהסתרות וחשכות שעל ידי זה אין העולמות עליונים ואורות אלוהיות נראין, כי חושך הקליפות גורם להסתיר זה בכמה הסתרות ועל זה הצטער התנא ולא זכיתי להזדככות שיהיה בכוחי להסיר חשכות והסתרות הקליפות על ידי אותות ומופתים עד שיראו הכל התגלות אלהית שתאמר יציאת מצרים בלילות, כי אף שבפרט זה לא יהיה עד לעתיד ונגלה כבוד ה׳ ויראו הכל שכל העולם מלא שמות וצירופים ואלהות, והאיש הנלבב מדבק בהם באהבה ובדביקות קונו, ואז יראו זה בעיניהם ממש לעתיד, וכל זה בכללות העולם, אבל איש פרטי יכול להזדכך ולזכך דורו עד שיהיה להם מדריגה זאת גם בלילות ובגלות, וזהו עד שדרשה בן זומא, כמו שעשה מרן האר״י שהיה מפלפל בדרש בכח ובזיעה גדולה עד ששיבר כח הקליפות ואז היה יכול להראות לכל העולם פרסום אמונת אלהות ברוח הקודש ובדעת דדכורא, שהיה רואה כל ההוה שבעולם וכל האורות עליונים ושומע כרוזים של מעלה, ובאמת אי אפשר שיהיה זה בתכלית לכל העולם עד לעתיד, וזהו שאמרו חכמים כי תכלית זה יהיה לימות המשיח במהרה בימינו אמן כן יהי רצון, עד כאן לשונו:

ובספר הקדוש שולחן הטהור להאדמו״ר מקורנה (עמ׳ 129) כתב: וכעת בעקבות משיחא סוף הבירור מתגבר המגיפה בר מינן על כן יזהר להיות בשמחה ובטוב ללב במדות טובות ואהבת ריעים ואהבת ישראל סעדני ואושע (תהלים קיט קיז) בסעודת מצוה של ריעים לדבר דברי תורה ויראה ובדביקות התורה או אל חכם וצדיק, וימשיך חיים על עצמו ועל ישראל בקריאת שמי ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד ובזה יתהפך המגפה להמית הקליפות והרע וחיים על ישראל אמן.

עוד כתב הרה״ג דן בנימין אביחצירא שליט״א מעיה״ק צפת ת״ו ׳קורונה׳ עולה לגימט׳ - שס״ז. ׳בא המשיח׳ (עם הכולל) עולה לגימט׳ - שס״ז. ופשוט הוא שהייסורים הבאים על הגויים הם כדי ללמד לאדם דעת, ואנו קרויים אדם, ואולי מלמדים אותנו לשוב בתשובה שלימה לקראת ביאת המשיח במהרה בימינו אכי״ר. עכ״ד, וכ״ז כתב שהמחלה עדין לא התפשטתה אצל היהודים

ברחבי העולם, אבל השתא כולם מחכים לביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

והנה איתא במדרש רבה שה״ש פרשה ב יג: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא סָמוּךְ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ דֶּבֶר גָּדוֹל בָּא לָעוֹלָם וְהָרְשָׁעִים כָּלִים. וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ, אֵלּוּ הַנִּשְׁאָרִים, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (ישעיה ד, ג): וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלָיִם.

ולהלן שני קטעים נפלאים שאמר ברוח הקודש כ״ק מרן ציס״ע הגה״ק האדמו״ר משומרי אמונים בעל ה״חוקי חיים״ זיע״א, וזה מרמז למגיפת הקורונה בכל העולם, ה׳ ישמרנו לעד, וחיזוק גדול שאנחנו כעת בזמן הגאולה ממש. ויהיה רצון שינצלו כל ישראל בכל מקומות שהם מכל צער וצרה. אמן כן יהיה רצון, נמסר ע״י הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ בן הגה״צ רבי אלחנן שליט״א.

א. מתוך ספרו ״קובץ אמרי קודש״ דברים עמוד תרע״ד: ובזה נבואה אל המכוון עם הפסוק אם תחנה עלי מחנה לא ירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח וגו׳. דהנה מחנ״ה, משמעו חיל. וכשם שישנו מחנ״ה בהקדושה, ככה יש זה לעומת זה מחנו״ת מהקליפות והחיצונים. והנה בעת שבנה הקדוש ב״ה את כותל הראשון עם מחנה דיליה כבי׳, וכן אבהין דעלמא עם משריהון אשר בנו ליתר הכתלים, נמצא שהיה המקדש מוקפת מכל צד במחנות דקדושה, ואשר על כן היה לבו של דוד סמוך ובטוח שלא ירא ממחנות וחיילות הטומאה שזממו להקיפו.

ואמר עוד אם תקום עלי מלחמה [מצד מחנות הללו], בזא״ת אני בוטח, דהנה מובא בזוהר הקדוש שמלחמה הזו הוא מלחמת גוג ומגוג, וכבר זכרנו לעיל כי הגויים מצד אשר ערלים המה, אינם מסוגלים לעורר במעשיהם הטובים שום אתערותא דלעילא, ולהמשיך על עצמם קדושה. אמנם זיל בתר טעמא דמילתא שהטעמנו בדבר הזה לעיל שהוא מחמת כי אטומים המה, מבלי רצון הלב ונפש דקדושה, ולפיכך אין מחשבתם הטובה מצטרפת למעשה. ונמצא מזה כי אצלם מרובה מדת פרעניות שיכולים להמשיך על עצמן הטומאה והזוהמא וכל טריקין ומרעין בישין, גם מצד מחשבתם ורצון לבבם הרע לבד מבלי עשות מעשה, יען כי אצלם מחשבה רעה מצטרף למעשה. והנה כי כן על דבר זה מועיל אתערותא דלתתא שלהם, כדי לעורר בו אתערותא דלעילא להענישם גם כן על עצם רצונם ומחשבתם להרע לישראל. ואשר על כן הא דחזינן בזמן האחרון מה שהתעוררו הישמעאלים הטמאים והמזוהמים, אשר בשר חמורים בשרם להשליך על ישראל אבנים וכו׳, בצירוף עם הסכמת ושתיקת כל אומות העולם אשר שמחים בלבבם ומחשבתם על צרתן של עם ישראל זה בהסתר וזה בגילוי, בלי ספק כי על ידי אתערותא דלהון די מתערין בקרבא על זרע ישראל עם כל אופן שהוא, יעוררו חרון אף והכעס מלעילא, בכדי להשליך עליהון בקרוב ממש את אבני האלגביש [הארת ג.ה.ר: וראה זה פלא שהנה: ״אבני האלגביש״, בגימטריא בדיוק: ״הקורונה בם״] המזומנת להם מאז ומקדם, וזאת תהיינה גם המגפה אשר יגוף ה׳ את כל העמים אשר צבאו על ישראל, כדי להשיב להם במהרה את גמולם הרע אשר חשבו על היהודים על ראשם בהמ״ק בשרם ועינם ולשונם [הארת ג.ה.ר: גם זה רמז למחלת

הקורונה, שמדבק בעיקר על ידי הפה והעין. ודו״ק] מלהלך עוד בארץ.

וזה שאמר דוד המלך ע״ה בזא״ת [היא השכינה הקדושה] אני בוטח וגו׳ [אשר] כי יצפנני בסוכ״ו [העליונה של סוכה הקדומה שנבנתה עוד מימי קדם, וזאת תהיה בשבילנו לצל יומם ולמחסה ולמסתור] ביום רעה [של מלחמת גוג ומגוג, להינצל מזרם וממטר כי תמטיר על רשעים פחים וכו׳, ושמה] יסתירנו בסתר אהל״ו, הוא האוה״ל הארעי של הסוכ״ה, דלאשר מסורת היא בידינו כי מלחמת גוג ומגוג תתרגש בחג הסוכות, ואם כן זה תהיה גם סגולתן של ישראל לינצל מהמלחמה הזאת, כשלא יזיזו ולא ימישו עצמם לצאת החוצה מתחת צל״א דמהימנות״א, וגם באם לא יהיה כל זאת בחג הסוכו״ת ממש, [באשר כבר מובא באברבנאל כי בגאולת בעת״ה, יהיו כל המאורעות תכופות יחדיו בזימנא חדא], מכל מקום יסתירנו הקדוש ב״ה בסת״ר אהל״ו כביכול שבנהו בהתחלת הבריאה כאמור למעלה. וזה לעומת זה מצד שני זאת יהיה חטאת מצרים [ואגפיו מזרע ישמעאל שהוא ראש וראשון להם, ביחד עם] חטאת כ״ל הגוים [משאר אומיא, אשר מחזיקין בידם הן במחשבה דיבור מעשה] אשר לא יעלו [ולא יזכו] לחוג את חג הסוכות בשעת הנסיון שיתנסו לעתיד לבא במצוה הקלה שסוכה שמה וכו׳ (ע״ז ג׳ ע״א), משום כי בשעה שיקדיר הקב״ה החמה עליהם, לא יוכלו לסבול ויבעטו בה ויצאו וכו׳, ובזה יהיו נידונין לחרפות ולבזיון ודראון עולם, וזרע עם הקודש אשר מחזיקים בבריתי, יסתירם הקדוש ב״ה בסתר אהל״ו יתברך, ויבנה לנא זבו״ל בית תפארתינו מתוך רחמים וחסדים מגולים ותחזנה עינינו בשוב ה׳ שיבת ציון במהרה בימינו אמן.

ב. ״ברחמים תשוב״ כימי צאתנו ממצרים ללא שום פגע כן גם עתה נצא מהגלות ללא שום פגע ומחלה להלן פירוש מרביה״ק זי״ע שפירש על הגאולה העתידה בקרוב בהקשר לזמן יציאת מצרים ואשר פירוש זה מקבל משמעות יתר לימינו אנו. ...הקב״ה כבי׳ הבטיחנו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, טו), ובמצרים היו בני ישראל בשעבוד והיו מושפלים בעבודת פרך וכדו׳, אבל בבוא עת הגאולה יצאו בני ישראל ממצרים בשלום ללא שום צער וללא שום פגע, וכאשר הבטיח השי״ת כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אם כן יראה הקב״ה נפלאות בשעת יציאתנו מן הגלות, שיהא ללא שום פגע וללא שום מחלה, והגם שישנם מלחמות העתידים לבוא לפני הגאולה, לזאת אנו מבקשים שהקב״ה יבלבלם ויסכסך אותם ביניהם שילחמו חרב איש באחיו, הקרובים והרחוקים, וישכחו מבני ישראל, ואצל בני ישראל יתקיים ולירושלים עירך ׳ברחמים׳ תשוב, שיצאו ברחמים וחסדים מגולים מן הגלות המר והנמהר, בקרוב בימינו, יעזור השי״ת שיתקיים בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל, טו), במהרה בימינו אמן. (ליל ש״ק עקב תשע״א). עכ״ד.

ומ״מ אכתי יש להתחזק באמונה ובאמירת מאה ברכות, דהנה איתא בגמרא במסכת מנחות (מג:), אמר רבי מאיר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. וכן פסקו הפוסקים, רבינו הרמב״ם (פ״ז מהלכות תפילה) והטור ומרן השלחן ערוך (סימן מו). וכתב בספר המנהיג (דף ו ע״א) ואלו דבריו:

מסורת בידינו מאבותינו כהלכה למשה מסיני, שעלינו לברך מאה ברכות בכל יום, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים. (והאריך להסביר מנין נלמד ענין זה בכל מקום).

ואיתא בחז״ל שכאשר הודיעו לדוד המלך שהיו מתים בכל יום מאה אנשים בירושלים, צפה ברוח הקודש, ועמד ותיקן מאה ברכות בכל יום. ומובא במדרש, שמשעה שתיקן דוד לברך בכל יום מאה ברכות נעצרה המגפה שהיתה בירושלים. וכן נרמז בכתובים, הנה ״כי כן״ יברך גבר ירא ה׳, ״כי כן״ גימטריא מאה. ורבינו בחיי בספר כד הקמח כתב, שמשה רבינו תיקן מאה ברכות בכל יום. והדבר פשוט שהכוונה בזה היא שלא יפחות אדם בכל יום ממאה ברכות, אבל מותר לברך בכל יום יותר ממאה ברכות, ואדרבה, כל המברך ברכה שהיא במקומה, עושה מצוה.

ועל כן על כל אדם ירא שמים לשבת ולהתבונן ולראות ולמנות כיצד הוא אכן מברך מאה ברכות בכל יום, כי על ידי ברכות השחר וברכות התורה וברכות קריאת שמע והתפילה ושאר הברכות שאנו מברכים בכל יום, אין הדבר קשה כלל להגיע למאה ברכות בכל יום. (וגם הנשים, על ידי ברכות התפילה וברכות הנהנין על הפירות וברכת המזון, יכולות להשלים למנין מאה ברכות בכל יום). ואף ביום השבת, שחסרות לנו כמה ברכות מחמת קצור התפילות בשבת, שהרי ביום חול יש לנו תשע עשרה ברכות בכל תפילה, ואילו ביום השבת יש בכל תפילה רק שבע ברכות (אך נוספת תפילת מוסף שבה עוד שבע ברכות), מכל מקום צריך אדם להשלים למנין מאה ברכות. ולכן יש לשים לב על כך, שירבה בברכות על ידי ברכת הבשמים ופירות ומיני מגדים, כמו שאמרו בגמרא (שם), רבי חייא בריה דרב אויא בשבת ויום טוב היה טורח ומשלים למנין מאה ברכות על ידי אכילת מיני מגדים ופירות וריחות בשמים. ועל כל פנים יראה שיוצא ידי חובת מאה ברכות על ידי עניית ״אמן״ על ברכות העלייה לספר תורה וכיוצא בזה, שגם בזה יש לומר שכל עניית אמן הרי היא כברכה בפני עצמה.

ועוד ראיתי בשם המקובל הגה״צ רבי דב קוק שליט״א מטבריא שאמר שמובטח שמי שיברך בכל יום מאה ברכות בקול ובשמחה שהגיף לא יכנס לתוך ביתו.

והגאון רבי מתתיהו דיישט שליט״א רב בית ההוראה י״ד הרמה, כתב באות ו׳ וזה מכבר מילתי אמורה שהסגולה הגדולה ביותר הוא אמירת ברכות בקול ובכוונה. וכמה פעמים שמעתי מגאון ישראל מרן הגרש״ז אויערבאך זי״ע [שבימים אלו יום ההילולא דילי׳] שתמיד היה משיב לשואלים איזה דבר טוב וקבלה לקבל עליהם לסגולה ושמירה, השיב להם ליזהר בענין ׳מאה ברכות׳, והרי יסודו בא לעולם למנוע מיתת רבים כמבואר בקדמונים (טור, או״ח סימן מו) דדוד המלך תיקנו לעצור המגיפה. וחשוב מאוד לעורר על כך הן בבתי החינוך ולהחדיר זאת בקרב בני הנעורים. אמירת ברכות בקול ובכוונה מביא ברכה וישועה לכל הבית ולכל מה שצריכים, הן ברוחניות והן בגשמיות, הן בגוף והן בנפש. ובוודאי סגולתה גדולה לאין ערוך להינצל מכל מחלה ומכל פגע רע.

וכן יש להתחזק באמירת אשר יצר בכוונה, וכמו שכתב בספר הקדוש ״סדר היום״ שחיבר רבינו הק׳ הנשר הגדול שר

התורה וכו׳ (כלשון ההקדמה) ר׳ משה בן מכיר זיע״א - ראש ישיבת עין זיתון אשר ליד צפת ומגדולי רבותינו האחרונים, אשר כל הפוסקים ורבינו המ״ב מביאים דבריו, וזה לשונו (כוונת הברכות - ד״ה ואחר שיברך): ״ויברך ברכת אשר יצר וכו׳ ויברך אותה בכוונה ויאמר מלה מלה כל ענייה, ויכוין בחסד שהשם יתברך עושה עם האדם בכל שעה שיוצא לנקביו שמקיים אותו שיוכל לעמוד, דאלמלא כן לא היה מספיק לו כל ממון שבעולם לרפואות וענינים וסופו שמת ובטל מן העולם. והקדוש ברוך הוא ברחמיו עושה מכונות ומדורות וענינים בגופו של אדם להכניס הראוי להכניס, להוציא הראוי להוציא, לקלוט הסולת ולהוציא הפסולת ולהברות גופו שיהיה מוכן וראוי לעבודתו כל ימיו - ואם האדם יהיה שלם בדעותיו ומכלכל במשפט דבריו, לא יחלה כל ימיו ולא יצטרך לרופא ולא לרפואותיו - ואם כן ודאי ראוי לברך בכוונה גמורה ובדעה שלימה לרופא כל בשר ומפליא לעשות״ וכו׳.

וכן כתב הגר״מ שטרנבוך שליט״א במאמר השבועי (פרשת כי תשא תש״פ) ברכת ״אשר יצר״ בכוונה להודות לה׳ על בריאותנו הטוב קבלה בידינו שהמברך ברכת ״אשר יצר״ בכוונה הרי הוא ניצול מכל

וביד יוסף (דרוש ב׳ לפרשת בשלח) כתב: דבר ידוע שבלתי הכרת החסד המקובל והעדר השבת הגמול הראוי, הם סיבות עצמיות לסתום צנורי השפע מלהשפיע פעם אחרת. ולכן אע״פ שהא- ל יתברך מקור הברכות ומעיין נובע ההשפעות ואינו צריך ברכה משום בריה, עכ״ז אין אנו פטורין מלהללו ולברכו ולשבחו כשנקבל חסד ממנו, שחייב המקבל החסד שיודה למשפיע האמיתי יתברך שמו.

ז). והנה דן הרב הגאון רבי יעקב יוסף כהן שליט״א לענין ברכת האילנות דרך משקפת דשרי למי שנמצא בבידוד, והנה נשאלתי ע״י הגאון רבי דן בנימין אבוחצירא שליט״א מח״ס בגבורות ישע ימינו, א. אם אפשר לברך ברכת האילנות ממרחק על ידי משקפת.

ב. להלכה טוב לברך חוץ לעיר ברכת האילנות אך אדם שאין לו אפשרות מברך אף בתוך העיר. ושאלתי - מי שאין לו אפשרות לצאת חוץ לעיר אך יש לו משקפת מקצועית ויכול מביתו לראות טוב מאוד את ליבלוב העצים שמחוץ לעיר האם יש עניין יותר לברך כך ברכת האילנות (אם אפשר דרך משקפת) או שיברך בעצים שבעירו וללא משקפת.

וכתבתי לו בזה כך: הנה במה ששאלת ב׳ שאלות, והשאלה הראשונה האם אפשר לברך ברכת האילנות ע״י משקפת והשאלה השניה היא שהרי כיון שלהלכה טוב לברך חוץ לעיר ברכת האילנות אך אדם שאין לו אפשרות מברך אף בתוך העיר. ושאלתי - מי שאין לו אפשרות לצאת חוץ לעיר אך יש לו משקפת מקצועית ויכול מביתו לראות טוב מאוד את ליבלוב העצים שמחוץ לעיר האם יש עניין יותר לברך כך ברכת האילנות (אם אפשר דרך משקפת) או שיברך בעצים שבעירו וללא משקפת. הנה הא תליא בהא, דהנהלענין השאלה הראשונה האם אפשר לברך ברכת האילנות ע״י משקפת הנה עיקר הדין הוא שצריך לראות את הלבלוב ואם יכול לראות את הלבלוב שפיר דמי ואם לאו לא, דזה עיקר הברכה להודות להשי״ת

שברא אילנות, והרבה שיטות מן הפוסקים דהוי ברכת השבח, ובחזו״ע (תטז) כתב שיכול לברך ע״י משקפת אם רואה היטב אבל עדיף שיברך ע״י ראיה שרואה בעיניו, ומ״מ מבואר דמעיקרדינא יוצא ידי חובה, וכן פסקו בשו״ת ים הגדול בסימן טזובשו״ח באר שרים חלק ג׳ סימן ב אות ט והלאה חלק אורח חיים סימן כגובשו״ת בצל החכמה חלק ב סימן טז אות ל׳ ובשו״ת משיב הלכה חלק ב׳, עיין בפתח הדביר סוף סק״י שיוצאים יד״ח גם במשקפת, וכן בס׳ עטרת פז (הלכות ברכת האילנות וחודש ניסן עמ׳ קנה) כתב אולם מכל מקום העיקר לדינא דבמשקפות הרגילות הנמצאות כהיום שפיר חשיבה הראיה מרחוק על ידם כראיה גמורה לענין זה של ברכות הראיה כיון שהם רק מגדילים את העצם הנראה אולם האדם רואה את העצם ממש

ובספר מעשה חמד על ברכת האילנות עמוד שי״ב תשובה מאת הגר״י זילברשטיין שליט״א שעל משקפת המגדילה מרחק ראיה אפשר לברך אולם על משקפת המתבססת על ראיה בעזרת מראות אין לברך ועל משקפת הפועלת באמצעות מנסרות פריזמה צ״ע עכ״ד, ומ״מ הכי טוב לברך על הראיה שרואים להדיא.

והנה במה ששאלת לענין דין הראיה ע״י משקפת אילנות שמחוץ לעיר או דלמא שיברך על האילנות שבתוך העיר, הנה עיקר דין ברכת האילנות מחוץ לעיר, דהנה איתא בגמ׳ בברכות דף סד היוצא בימי ניסן וא״כ יש דין דוקא לצאת החוצה אבל ע״י משקפת לכאורה לא מתקיים דין היוצא שכתבה הגמ׳, אבל הרי המקובלים כתבו שיש דין לצאת החוצה אל השדה כדי לתקן את נשמות המגולגלים באילנות וכמו שהבאנו באריכות בקובץ באר התורה ברכת האילנות מס׳ 22 עי״ש. וא״כ לכאורה לפי פשט דברי הגמ׳ היינו דוקא לצאת, אבל לפי מש״כ המקובלים דהענין הוא לתקן את הנשמות שנמצאים בשדה א״כ שפיר דמי, אם רואה ע״י משקפת טובה ורואה את הלבלוב אז יברך ע״י משקפת כי עי״ז מתקן ע״י הראיה מרחוק לכאורה, והשי״ת יצילנו משגיאות. ונדפס כ״ז בקובץ באר התורה מס׳ 23 ח״ב בעניני הקורונה עי״ש.

יוסף אביטבול
מח״ם שער יוסף, דברי יוסף ושא״ם

▩

ב״ה, כבוד מערכת הקובץ הנאדר ״מה טובו אהליך יעקב״ בראשות מזכה הרבים הנערץ אשר שמו המטוב הולך לפניו בכל היכלי התורה הגה״צ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א מחה״ם הנודעים לשם ולתהלה גם אני אודך ופרדם יוסף החדש על המועדים.

הנני בתשובה מאהבה על מה שכתב הר״ב אבערלאנדער מבודאפעסט להשיג על דברי אאמו״ר הגרח״ש שליט״א, בענין מנהג ישראל מקדמת דנא שלאחר החופה מוליך החתן את הכלה לחדר הייחוד כאשר הוא אוחז בידה, מנהג אשר יסודתו מדברי רבינו המהרי״ל מנחיל מנהגי אשכנז לדורות [אשר אמנם המהרי״ל גופיה איירי לפני החופה, אך כל בר בי רב דחד יומא מבין דמה מקום יש לחלק ביניהם ולומר שזה יהיה ״כשר״ ואריך למיעבד וזה יהיה ״פסול״].

ראשית כל, ע״ד מש״כ שבחצרות גור ואלכסנדר לא נהגו כן, לא ידענא היכא שמע ליה, שכן שאלתי על כך נכד של כ״ק

אדמו״ר האמרי מנחם מאלכסנדר זצ״ל ואמר שלא שמע מעולם שנמנעו מכך, ואף הוא בנישואין שלו הודרך לנהוג כן. וכן עמא דבר בחצר אלכסנדר, וכן שמעתי מחסידי גור שכן המנהג אצלם. וכן המנהג ברוב בנין ומנין של חצרות החסידים, ובתוכם בית רוז״ין, סקולען, בית לעלוב, פיטסבורג מגזע נדבורנא, בית סטיטשין מגזע ראפשיץ ודז׳יקוב, יוצאי הונגריה תלמידי מהרי״ץ דושינסקיא, בית באבוב מגזע צאנז, בית קאמרנא וזידיטשויב, ועמא דבר בחצר בעלזא, ואף בבית בריסק שמעתי שיש נוהגים כן.

ומה שהביא לטעון ד״הוי פריצות שהולכים כזוג ומחייכים חיוכים הדדיים, כשמכל עבר מקפצים בחורים״. ראשית כל, התמיהה זועקת דדוקא מקומות הללו שמקילים ראש בענינים הנוגעים לגדרי הקדושה והצניעות הם אלו שזועקים מרה על מנהג ישראל מקדמת דנא הנהוג בחצרות הללו שעומדים בפרץ ושומרים בשמירה מעולה על כללי ופרטי ודקדוקי טהרת העינים והמחשבה וגדרי הצניעות על כל המשתמע מכך. ואף מנהג זה נעשה בכובד ראש וברצינות יתירה כשהחתנים יראי ה׳ הולכים ועיניהם מושפלות לארץ כשאינם מסיחים דעתם בין ברכת האירוסין והנישואין לבין הייחוד [שוב ראיתי בשולחן העזר (סי׳ ח׳ סעיף ח׳ סק״ג) שהביא בשם גאון אחד, דזהו גופא אף הטעם שמוליכה בידו, כדי שלא יהיה הפסק בין ברכת הנישואין להיחוד, דההליכה הוי הפסק כמ״ש המקנה קו״א הו״ד בפתחי תשובה סי׳ ס״ב סק״א, אמנם באופן זה דאוחזה בידו לא הוי היסח הדעת וי״ל דל״ה הפסק, ע״כ. וברוך שכיוונתי. ולפ״ז א״ש נמי אמאי לא די שיוליכנה ד׳ אמות סמוך לחדר היחוד, מה שהוקשה לפי הטעם של מכניסה לביתו]. כשהכל בכוונה דוגמא דלעילא של הזיווג העליון ליחד קוב״ה ושכינתיה.

אולם ״יודע צדיק נפש בהמתו״, ואם הר״בנים מכירים בהנך נערים שהם מדריכים שאצלם אין הדבר כנזכר, אלא אצלם הדבר נעשה בזחיחות ובפחיתות ומחשבותם רק רע כל היום, אזי להם יש על מי לסמוך שלא לנהוג כן. אבל הא פשיטא וברירא שמכיון שישנם מקומות שלא זכו לחנך בחורים שלהם על טהרת המחשבה והעינים, ומשום כך הם שקועים בהיפך טהרה, וחביריהם עומדים ומרקדים לפני החתן והכלה תוך הפרת כל גדרי הקדושה והצניעות, כשהשטן מרקד ביניהם, אי אפשר מחמת זה להוציא לעז ולקרוא תגר על קהילות הקודש שמחנכים דורותיהם לקדושה וטהרה, והבחורים בכלל לא משתתפים בחופות של חביריהם, ולא יעלה על דעתם המנהג הקלוקל הזה. ואף החתן עצמו מגיע לנישואיו לאחר תקופה של התעלות רוחנית כשהוא מכין א״ע בהכנה דרבה להיות מרכבה לשכינה, ביהמ״ק של מטה מכוון כנגד ביהמ״ק של מעלה [ולא כשהוא שקוע ברפש וטיט לאחר כל תקופת אירוסיו שהיה מונח אך ורק בשיחות ופגישות עם ארוסתו, אשר בחצרותינו לא ישמע ולא יזכר כזאת], כשעל חתן כזה וכדומה לו נאמר ״ישראל קדושים הם״.

ומה שהביא משו״ת הר תבור לחלק בין נערה לבוגרת לענין הרהור, ״יען שנודע שהם השיאו בנותיהם טרם הגיעו לימי הבגר שהוא י״ב שנה ומחצה ואיזה הרהור יהיה בכלה

קטנה או נערה כזאת" ומכח זה רצה הר"ב הנ"ל לומר שבימי המהרי"ל שהכלה היתה בת י"ב שנים לא היה הרהור לעומדים שם, משא"כ כהיום הזה שהכלה בוגרת אזי הוא דשייך הרהור לעומדים ורואים שמוליכה בידו, ע"כ. צ"ע מנין לו חילוק זה, דהא בשו"ת שלמת יוסף להגאון מראגצ'וב (סי' כ"ג) הסתפק השואל "אם גם נערות קטנות בכלל זה שלא תבואנה תוך ביהכ"נ של האנשים בשמחת תורה ובשמחת בית השואבה, גם בשמחת חתונה שצווח בספר חסידים סי' שצ"ג שלא יהיו שם אנשים ונשים וכו' אפשר להסתפק אם גם קטנות בכלל", וכתב השואל להוכיח לאיסורא "מהגמ' בקידושין (נא) דאמר אשה בעזרה מנין, ומשני דאביה קיבל קידושין עבור בתו קטנה. והנה לא קאמר דהקטנה בעצמה קבלה קידושין משמע דגם קטנה לא תכנס בעזרה, ובתשב"ץ הביא מר"מ מר"ב דמפרשים דלהכי לא תכנס בעזרה שמא יתגרו בה. גם בשו"ע הביא דמנהג טוב להביא קטנים וקטנות גבי קריאת המגילה, וצ"ל דהקטנות יהיו בביהכנ"ס של נשים. וראיה לזה דבסוף הל' קריאת התורה כתב הרמ"א להביא תינוקות לנשק הס"ת לחנכן במצוות, ושם לא קאמר קטנות, משמע שלא תבואנה נערות קטנות לנשק הס"ת אפילו בשמחת תורה. גם בספר מבן אחותו של הרא"ש כתב שירגיל שלא יראה בנשים בין גדולה בין קטנה וכו'". עכ"ד השואל בשו"ת שלמת יוסף הנ"ל. [ובהגה"ה שם ציין לשו"ת תשובה מאהבה (מתלמיד הנוב"י) ח"ב סי' רכ"ט אות י' וז"ל: "לדעת הזוהר וחכמי אמת ז"ל האשה בבית ה' כהעמדת פסל שם ומה לי קטן או גדול וכו'" ע"כ. וזהו להדיא דלא כהרב הר תבור שרצה לומר שלהכניס נערה לחופה בביהכנ"ס קיל טפי מלהכניס בוגרת לחופה בביהכנ"ס] והסכים עמו הגאון הרוגצ'ובר זצ"ל בתשובתו אליו והוסיף להוכיח מכל חלקי הש"ס כדרכו, והוכיח שם דאף בבת ג' שנים חיישינן שמא תרגילו אצלו מגמ' ע"ז לז,א, וכן שגם קטנה מחמדא מנדה דף ס"ו, וכן שיצרה אלבשה מגמ' קידושין פא,ב, ועוד מראי מקומות כדרכו, יעוי"ש.

המורם מהם, שאין מקום לחלק בין קטנה ונערה לבוגרת גבי הרהור, וכל שהיא בת ג' שנים ויום אחד חיישינן להרהור, ואם אעפ"כ מצאנו שנהגו כן בימי המהרי"ל, אזי ח"ו לדבר סרה במחזיקים מנהג אבותיהם בידיהם, ואדרבה יפוזו זרועי ידיו של החתן הממשיך מנהג ישראל קדושים.

הכותב למען כבוד מנהגי ישראל והמחזיקים בם בטהרה
צבי אריה בהגרח"ש הלוי סגל

בס"ד יום ד' לפ' שלח תש"פ

לכבוד ידיד נפשי הגאון המופלג בתויר"ש כמוהר"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, בעמח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש ושא"ס רבים ונפלאים.

השלו' והברכה,

ראשית דבר אודה מקרב לב לכת"ר שליט"א על טירחתו המרובה לשלוח לי כל הספרים והקבצים היקרים והנפלאים מפז ומפנינים, ויתברך מן שמיא בכל טוב סלה, בריות גופא ונהורא מעליא, ויזכה להמשיך להפיץ מעיינותיו חוצה תמיד.

ועתה אבא נא בכמה הערות והארות שנתעוררתי מדי עברי בקובץ היקר "מה טובו אהליך יעקב" (גליון יא) שכת"ר שליט"א מוציא לעילוי נשמת

הרב הנכבד והיקר הר״ר טלי סקוצילם זצ״ל אביו של ידי״נ הגאון המופלג בתויר״ש כמוהר״ר יעקב אהרן שליט״א בעמח״ס אהל יעקב ושא״ם, אשר כמדי חודש בחדשו, הקובץ הנ״ל מלא בחידושי תורה והלכה יקרים ונפלאים, ובלא ספק יש ע״נ גדול מאד להר״ר טלי זצ״ל מכל זה:

ספרים שנדפסו ע״י אנשים שאינם יר״ש

א] הנה בעמ׳ ד׳ מובא על הגה״ק מהרי״ל דיסקין זיע״א שהקפיד שלא ללמוד בספרים שנדפסו ע״י אנשים שאינם יר״ש. ויש עמי בכתובים אריכות דברים מרבותינו בכ״ז, ועי׳ בספר חסידים (סי׳ רמט) על אחד שהיה רגיל להתפלל בחדר מיוחד שהיה מיוחד לו בטהרה והיה נענה, ואחר זמן היה מתפלל ולא נענה, והיה מתפלל ולא הועיל, שאל לחכם אחד והוא ענה לו - מתפלל ומתחנן אתה בספר שרשע כתבו לפלוני הסופר, ושכרתי אותו לכתוב על קלף שלי יפה, השיב לו החכם כשהיה כותב לך היה לבו מלא טינא ועולה ואין קטיגור נעשה סניגור ע״כ. וכן לא יסתכל בספר שיודע שרשע למד בתוכו״.

וע״ע בספר טהרת הקודש (מאמר קדושת העינים פ״ו) שירגיל האדם את עצמו ללמוד מתוך ספר שנדפס ע״י אנשי יראי ה׳, כמו שהיה מעשה אצל אחד מהצדיקים שבא למקום אחד והיה בימי הסליחות ונתנו לו סידור של סליחות ואמר שאין רואה אותיות וכן נתנו לו כמה סידורים עד שנתנו לו סידור שנדפס ע״י אנשים יראי שמים ואמר - עכשיו אני רואה אותיות כי אותו סידור שמדפיסים אנשים קלי הדעת אין נדפס עליהם צורת קדושה לכן ישתדל עצמו כל איש ירא ה׳ לרכוש לו ספרים שנדפסו ע״י יראי ה״, עכ״ד.

והנה ששאלתי פעם ממרן שר התורה הגר״ח קניבסקי שליט״א שאלה נפלאה מעניינא דא, וז״ל השאלה: ״ידוע מה שכתבו בספרים שהמתפלל מתוך סידור שנדפס ע״י אנשים שאינם יראי שמים, תפילתו נשמעת פחות. ויש להסתפק, כשיש לפניו ב׳ סידורים, האחד שנדפס ע״י יר״ש אך אין הדפוס יפה ופחות מושך אותו להתפלל בו, ויש סידור נוסף שנדפס ע״י אנשים שאינם יר״ש – אך הוא מודפס באותיות נאות ודפוס יפה, ויותר מושך אותו להתפלל בו, האם יתפלל בו או לא״. וכתב לי מרן הגר״ח שליט״א ״בראשון״.

ושוב שאלתי למרן הגר״ח שליט״א על תשובתו: ״שאלתי ממרן שליט״א במי שיש לו שני סידורים, אחד יפה שנמשך להתפלל בו אך נדפס שלא ע״י יר״ש, ואילו אחד שנדפס ע״י יר״ש אך פחות יפה, ופחות נמשך מלהתפלל בו, באיזה יתפלל. והשיב מרן שליט״א בסידור של יר״ש. ורציתי לשאול האם כוונת מרן היא גם כשפחות יכוון בסידור הפחות יפה, האם גם אז יבחר בו״, והשיבני מרן הגר״ח שליט״א ״כן״.

ובמקו״א הארכתי בזה, דיל״ד דלכאו׳ כוונה בתפלה עדיפא מ״ענין״ צדדי, ועכצ״ל דכוונת מרן שליט״א בתוספת כוונה ולא בכוונה הפשוטה והעיקרית, ויל״ד בכ״ז.

והנה שו״ר בס״ד שכתב הרמ״א (או״ח סי׳ נג סכ״ו) ״יש מי שכתב דשליח צבור יתפלל מתוך ספר המיוחד לצבור, דודאי נכתב לשמו (מהרי״ל בשם רוקח)״, וכתב שם המשנ״ב (סקפ״ז) ״פי׳ נכתב לש״ש ולא לשם התפארות, ואפילו אם הסידור של היחיד הוא בכתב נאה יותר מהצבור. ובספרים הנדפסים אין חילוק בין של צבור ליחיד וכו״, עכ״ד.

הרי חזינן שני חידושים, דאפי׳ אם הסידור השני נאה יותר מ״מ יקח הסידור של הציבור שנכתב לש״ש. וגם שבספרים הנדפסים אין חילוק – וזוהי סברת הגר״א שלזינגר שליט״א שכתבתי לקמן לכאו׳. ואכתי יל״ד בכ״ז.

וכמו״כ שאלתי ממרן הגר״א נבנצל שליט״א: ״האם יש מקור לכך, שתפילה בסידור שנדפס שלא ע״י יר״ש פחות (או לא) מתקבלת״. וכתב לי מרן הגר״א שליט״א: ״מקור איני יודע, אבל הוא דבר מסתבר״. שוב שאלתיו: ״והאם זה גם בלימוד מתוך ספר (דא״כ לא שבקת חיי וכו׳, וכי יכול לברר על כל ספר וספר מי הדפיסו)״, וכתב לי ״כנ״ל״. שוב שאלתיו השאלה הנ״ל ביש לפניו שני סידורים וכו׳, וכתב לי ״איפה שמכוון יותר״.

כמו״כ שאלתי כן מהגרי״א דינר שליט״א האם צריך לברר אחר כל סידור מי הדפיסו, וכתב לי ״אין צריך לברר״. ושוב כתב לי ״אם יודעים שנדפס ע״י חילונים, לא כדאי להשתמש בהם״.

ואסיים בחידוש שכתב לי בעניינא דא – הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א: ״אכן, זה נכון. אלא שיש הטוענים בצדק כי זה היה שייך רק בשנים קדמוניות שהיו משקיעים הרבה בכל סידור או חומש, רבל כיום שהכל עובר במכונות דפוס אוטומטיות וכמעט שיד אדם אינה מעורבת בו, לכן כל זה לא שייך בימינו. ומ״מ תמיד עדיף לקנות ספרי קודש שנדפסו ע״י יהודים יראי שמים״ [ולעיל בסמוך ציינתי לדברי המ״ב בזה].

מליצות מלשונות הפסוקים

ב] בעמ׳ ה׳ הובא עוד מהגה״ק מהרי״ל דיסקין זיע״א שהקפיד שלא להשתמש בפסוקי התורה למליצות חולין, הנה באמת דנו בזה בפוסקים, מה מותר ומה אסור, דבשו״ע (יו״ד סי׳ רפד ס״ב) מצינו שלכתוב פסוק דרך צחות ומליצה אין איסור, רק דרך צחוק אסור. וראה מש״כ בזה בס׳ גנזי הקודש (פ״ט אות ח) דפסוקים שנהיו שגורים בפי העם, כגון החוט המשולש לא במהרה ינתק (בהזמנה לחתונה), או ונשמרתם מאד לנפשותיכם, או איש חי רב פעלים, או אבד חסיד מן הארץ, מותר לכתוב, דמאחר שהורגלו בזה ההמון, איב״ז גנאי לפסוק.

ושמעתי ממו״ר מרן הגר״י זילברשטיין שליט״א באותם שמשבשים פסוקים בכדי לכותבם במודעות, שהוא בזיון גדול לפסוק. ואמר שעובדא הוה בחנות לכובעים שכתב על חנותו ״ומגבעות אשורנו״, וחמיו מרן הגרי״ש אליישיב זצ״ל ציווהו שלא להכנס לחנות זו (וראה מה שכתבתי בכ״ז ב״רשימות חשוקי חמד״).

עיצה להנצל מרודפיו

ג] בעמ׳ יא (אות ח) הובא עוד מהגה״ק מהרי״ל דיסקין זיע״א עיצה לנצל מרודפיו ללמוד מס׳ מידות, הנה אני שמעתי כן ממו״ר מרן הגר״י זילברשטיין שליט״א בשם כתבי מהרי״ל דיסקין, עצה להנצל מאנשים פושעים שרוצים להורגו, שילמד בכל יום מסכת תמיד. ואמר מו״ר מרן הגרי״ז שליט״א בשם הרה״ק רבי יואל מסאטאמר זצ״ל פי׳ הטעם ע״פ המבו׳ בזבחים דף נ״ד גבי ויבקש שאול להכות בחנית את דוד וימלט ויבוא הרמתה וכו׳ ושמואל ודוד עסקו

כל אותו הלילה בבניינו של עולם – בית החבירה, הרי שזה סגולה להנצל מרודפים.

הקם זמן קצר קודם סוזק"ש

ד] בעמ' יח גבי קריאת שמע קודם ברכות התורה, ג"א שמעתי ממו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א במי שקם רגעים אחדים קודם סוף זמן ק"ש, ולא יספיק ליטול ידיו ולברך ברכות התורה, ואמר שישפשף בבגדיו כמה פעמים ויקרא קריאת שמע. ויש עוד אריכות בזה בפוסקים, ואכמ"ל.

ואמרתי להביא כאן ספק נפלא, באדם שעומד סמוך ממש לסוף זמן ק"ש, ויש לו זמן לקרוא רק שני פרשיות בלבד ולא שלשה, איזה מהם יקרא. האם פרשה ראשונה ושניה (שמע והיה אם שמוע) או ראשונה ואחרונה (ויאמר) כדי להזכיר יצי"מ בתוך הזמן, ד"ויאמר" היא דאורייתא משא"כ "והיה" דהוא פלוגתא.

ושמעתי לומר, דכיון דמבואר במ"ב (סי' סג סקט"ז) שפר' ציצית לכו"ע היא מה"ת כדי להזכיר בה יצי"מ בזמן ק"ש, א"כ י"ל דאדרבה, ודאי שעדיף שיקרא רק פרשה ראשונה ושניה, ושיאמר אח"כ תיבות "יצאנו ממצרים" – ותו לא, ובזה יצא ידי זכירת מצרים. ובזה סגי, דהרי כל הטעם שקריאתה מן התורה משום זכירת יצי"מ, ובזה יצא יד"ח שהזכיר יצי"מ בתוך זמן ק"ש.

ואם אין לו זמן לומר "יצאנו ממצרים" – יוכל לוותר על אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", דמבואר בפרמ"ג (סי' סג סק"ה) דהוא רק דרבנן, וא"כ יוכל לוותר על אמירתו ולומר אח"כ "יצאנו ממצרים".

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (גאב"ד גילה ירושלים עיה"ק) כתב לי בזה"ל: "כיון שמתחיל לומר ק"ש אזלינן בתר ההתחלה ונחשב שאמר ק"ש בזמנה וכמו לענין 'רצה' בברכהמ"ז של סעודה שלישית דאף שגמר במוצש"ק נחשב לו לשבת דאזלינן בתר אתחלתא", עכ"ל.

[אכן זהו חידוש גדול מאד, וברוב הפוסקים לא אשכחנא כן. וגם גבי תפלה, דעת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שצריך לגמור קודם סוף הזמן. ובערוך השולחן חידש דמהני גבי תפלה אם התחיל קודם סוה"ז, והוכיח כן מדברי התוס' בברכות דף ז' דבלעם היה יכול לקלל אם היה מתחיל לקלל בזמן שהקב"ה כועס, אע"פ שממשיך אח"כ, וכבר האריכו בפוסקים דאין מזה כ"כ ראיה, ואכמ"ל].

והגאון רבי שמאי קהת גראס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי) כתב לי: "נראה להקל שיאמר פרשה ראשונה ויאמר אח"כ יצאנו ממצרים, ואח"כ פ"ב, ויש לצרף כשיטות דסגי שיתחיל תחלת קר"ש בזמן", עכ"ל.

והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א (בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם) כתב לי: "פשוט - וכן מבואר בלשון המ"ב, שלהזכיר יצי"מ בזמן קרי"ש הוא תקנה, ומדאורייתא העיקר להזכיר ביום, וא"כ יקרא שתי פרשיות כסדרן", עכ"ל.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה, תוי"ט) כתב לי בזה: "...לענ"ד אינו כן. ונראה פשוט שיאמר לפי סדר שמע, והיה, ויאמר, ומה שיספיק יספיק [וישלים השאר דלפי הכס"מ זמן קר"ש מה"ת כל היום]. ואסברנא לך.

"**א)** 'ודברת בם ... ובקומך', ולכו"ע

פסוק ראשון דאורייתא לאמרו ב׳קומך׳. וי״א דכל פ׳ שמע שנאמר בו ובקומך מה״ת, וי״א דגם פ׳ והי׳ כולה מה״ת דג״ש נאמר לדבר בם ... ובקומך. יותר מזה אין חיוב מה״ת לומר בתוך זמן קר״ש .

ב) נצטוינו בתורה זכיצ״מ ׳למען תזכור ...כל ימי חייך׳, ומה״ת קיומה כל היום, ומה״ת סגי בזכירה בעלמא בלי לומר כלל פרשה. אלא חכמים תיקנו וקבעו לומר פ׳ ציצית בקרי״ש, ושקו״ט בברכות י״ב ב׳ למה לא קבעו פ׳ בלק במקום ציצית ומסיק משום טורח ציבור. ואריב״ח מפני מה קבעו לפ׳ ציצית ״מפני שיש בה חמשה דברים, מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה״ ע״ש כל הגמ׳. הרי להדיא דפ׳ ציצית בקרי״ש רק תקנ״ח ותו לא. וזה ברור דמצד תקנ״ח לא יצא יד״ח מאומה אם יאמר ׳יצאנו ממצרים׳. דז״פ בגמ׳ שם, ש׳קבעו׳ לומר דוקא ׳פרשה׳ ולא מילים. דאל״כ מה תירצו דפ׳ בלק אריכא וטורח ציבור, ולמה לא יאמר רק כמה מילים מהפרשה. ועכצ״ל דיסוד תקנ״ח להוסיף ׳פרשה׳ נוספת על ב׳ ה׳פרשיות׳ ולא מילים בעלמא. וכן פשוט במתני׳ פ״ב ברכות מ״ב, דבין הפרקים רק בין ׳פרשה לפרשה׳ וכל שהתחיל פ׳ ויאמר חשיב באמצע הפרק כמו באמצע פ׳ שמע. והדבר פשוט משום שקבעו ותיקנו ׳פרשה׳. ואי״צ להאריך יותר.

ג) ואשר לכן פשיטא לענ״ד סדר הדברים, לומר פסוק ראשון דלכו״ע מה״ת, ואח״כ פ׳ שמע די״א שכל הפ׳ מה״ת, ואח״כ פ׳ והיה דג״ז י״א מה״ת, ורק אח״כ פ׳ ציצית שלכו״ע אינו אלא תקנ״ח. ולענ״ד אינו רשאי להפסיק בבין הפרקים לומר יצאנו ממצרים. כי מדרבנן לא יצא בזה כלום, והוי הפסק בעלמא, ואילו מה״ת זמנה כל היום. אמנם כאמור, היות ולהכס״מ זמן קרי״ש כל היום א״כ יאמר כל פ׳ ציצית . ועכ״פ הלא יאמר על הסדר ברכות קרי״ש עם ג׳ פרשיותיה עד סו״ז תפילה ודיעבד עד חצות״, עכ״ל.

אם חתן יכול לנחם אבלים

ה) בעמ׳ קפה שאל ידידי הגר״מ פטרפרוינד שליט״א ממרן הגר״א נבנצל שליט״א האם יש סיבה ומקור שחתן לא ילך לנחם אבלים, ובאמת אולי למדו זאת ממש״כ החכמת אדם (כלל קנד ס״ד) דהמנהג שחתן שמת אביו לא ילווהו לבית הקברות. אכן זה גופא לא ברירא, ועי׳ פתחי תשובה (יו״ד סי׳ שמב סק״א) שכתב שחתן יכול לצאת אחר מיטת אביו. ועכ״פ גם דברי החכמ״א הוא מנהג בעלמא ולא איסורא, ולגבי ניחום אבלים באמת לא מצינו בשו״מ שחתן לא ינחם אבלים.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א (גאב״ד גילה, ובעמח״ס שו״ת שואלין ודורשין) כתב לי: ״מנהג ירושלים דהבנים לעולם לא הולכים אחר מיטת אביהם. ולענין אם חתן יכול ללכת לנחם אבלים, כיון שחתן חייב בכל המצוות, אינו פטור גם מלנחם אבלים שהוא מצות גמילות חסדים״, עכ״ל.

והגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט״א (בעמח״ס שו״ת ויצב אברהם): ״לא ידוע לי מנהג כזה. אפילו ביו״ט מותר לנחם, אף שיש מצות שמחה ביו״ט - שו״ע או״ח (תקמח ו)״, עכ״ל.

שוב הראני מו״ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט״א, כי בשו״ת בצל החכמה (ח״ב סי׳ מד) הניף בזה ידו הרחבה בארוכה,

וז״ל בסוף דבריו: ״העולה להלכה: א) חתן וכלה מיום שני של שבעת ימי משתיהם ואילך מותרים לבקר חולים ולנחם אבלים, וגם מצוה איכא היכי שלא יוכלו לנחמם אחר שבעת ימי משתיהם (אות א׳ ח׳ ט׳ י׳). - ב) חתן וכלה ביום חופתם אחרי חופתם נכון שלא ילכו לבקר חולים ולנחם אבלים (אות י״ג)״.

חיוב כבוד משום הרפתקי דעדו עליה

ו] במה שהבאתי בעמ׳ קצה תשובה שהשיב לי מרן הגר״א נבנצל שליט״א ד״רק בגוי תלוי בהרפתקי״, הנה יל״ע בזה מאחר ובספר החינוך (מצוה רנז) כתב סברא זו כטעם המצוה לקום לזקן, וכ״כ בשו״ת הרדב״ז (ח״ח סי׳ קסז) וכ״כ בשו״ת חתם סופר (יו״ד סי׳ רלג ד״ה והנה), ולא כתבוה רק גבי גויים, וצ״ע.

ובעצם הספק הנ״ל, בשני אנשים שנולדו אחד בי׳ אד״א והב׳ בכ׳ אד״ב, וכשנהיו בני שבעים, מי שנולד בכ׳ אד״ב נהיה גדול לפני מי שנולד בי׳ אד״א (כמבואר בשו״ע או״ח סי׳ נה ס״י גבי בר מצוה), האם מי שנולד ראשון צריך לקום לזקן שנעשה בן שבעים לפניו. הנה מצאתי בספר היקר ״והאר עינינו״ לידידי הגרי״מ פרידליס שליט״א (חקור דבר, אות מד – עמ׳ רפו) שהביא ממרן הגר״ד לנדו שליט״א כסברא הנ״ל דכיון שחיוב קימה לזקן היא משום כמה הרפתקי דעדו עליה, א״כ זה שנולד ראשון עדו עליה יותר הרפתקי מזה שנולד אחריו, וא״כ אולי לא יצטרך לקום לפניו.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א כתב לי בזה״ל: ״כיון דקיי״ל גם לענין דאורייתא כמו תפילין שמי שנולד בי׳ לחודש אדר ב׳ חייב בתפילין והראשון שנולד לפניו בכ״ט אדר א׳ אינו חייב רק בהגיע יום כ״ט (ע׳ שו״ע סי׳ נ״ה סעי׳ י׳), ה״ה בזה הדין כן, וענין הרפתקי דעדו עליה שנאמר ע״ז, הוא רק באופן כללי בדרך כלל״, עכ״ל. והגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט״א כתב לי ״סו״ס עכשיו הוא מבוגר יותר, וחייב לקום לפניו״.

דבר בשם אומרו

ז] בעמ׳ רעח דן הגר״י אוהב ציון שליט״א בכמה שאלות גבי דין אומר דבר בשם אומרו. אציין בזה כי שאלתי פעם קמיה הגאון רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט״א (רב דקהילת דברי שיר, ב״ב) ״שמעתי שיש לרבינו הוראה מגדול אחד, שדבר בשם אומרו אינו באומר לו מראה מקום, ממי שמע רבינו שמועה זו״, וכתב לי הגרי״א שליט״א ״אמר לי כן מו״ר רבי שמואל רוזובסקי זצ״ל בשם מרן החזון איש״, עכ״ל.

ועוד שאלתי קמיה הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א ״אדם שנשאל שאלה מחבירו, וכתב ע״ז תשובה להלכה למעשה. האם צריך או יש ענין להזכיר השאלה בשם אומרו, דהרי לכאו׳ בלי שהשואל היה שואל – לא היה בא לעולם כל התשובה, וא״כ נמצא שבא חידוש לעולם על ידי זה״.

וכתב לי בזה״ל: ״דעתי האישית שאין צריך להזכיר, כיון ששאלה פירושה שיש חוסר הבנה, ומה יש להתגאות בזה שאדם לא מבין ויש לו שאלה. מ״מ מנהג העולם להזכיר את שם השואל. ואין להביא ראיה מזה שמזכירים שאלה בשם הראשונים או הגרעק״א, זה כיון שהוא כבר מפורסם ראוי לומר בשם שהרי דבריהם מודפסים

בספריהם. אבל שאלה שפלוני שואל, מה לו להזכיר את שמו, ואעפ״כ יש המקפידים ששמם יוזכר, ולכן צריך לכבד אותם ולהזכירם״, עכ״ל.

דברי מו״ז הגרא״י מלין שליט״א גבי מכין בשב״ק (ובחידוש המהרש״ג)

ח] במה שכתבתי (עמ׳ שיד) גבי מים שאין בהם שימוש בשבת אם יש בזה משום מוקצה, ואם יש בזה משום מכין שקולט המים בשב״ק כדי לשתותם במוצ״ש, ושוב הבאתי (עמ׳ שיז) מה שאמר לי הגרי״מ שטרן שליט״א ע״פ תשובת מהרש״ג דכל שיש הפסד אם לא יכין הדבר בשב״ק, איב״ז משום מכין משבת למוצ״ש.

הנה אביא בזה דברים נפלאים שכתב לי באריכות ובטוטו״ד מורי זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט״א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי״ט, ירושלים עיה״ק) בחידושו של המהרש״ג, ואם הסכמת הפוסקים כחידושו או לא:

״**(א)** הא דאסרו הכנה לחול, כ׳ רש״י שבת ק״ד ב׳ ד״ה אסור, ׳דקטרח׳ משבת לחול, וכ״כ הראב״ד פכ״ג שבת ה״ז ד׳טורח׳ משבת לחול. וכ״כ במ״ב שכ״ג ס״ק כ״ח דהאיסור משום׳טורח׳, ובסי׳ תק״ג סק״א כ׳ דאפילו ׳טרחה׳ בעלמא כהדחת כוסות אסור. וגדר האיסור נראה שזה מעין מה שאסרו בביצה ל״ה ב׳ [סי׳ של״ח ס״ז] להשיל פירות דרך הארובה, ומשום דהוי טרחה גדולה אסרוהו בשבת. ועד״ז אסרו כל טרחה שהיא אם זה לצורך חול.

ויש לפעמים דגם בלי שום טרחה וכגון שינה, אסור לומר בפה שזה לצורך חול [מג״א ר״צ משום ס״ח ומ״ב סק״ד]. ובפשוטו הוא משום מכין, ואף דליכא טרחה מ״מ האמירה בפה נראה כמכין, [עי׳ מג״א בהקדמה סי׳ תק״ג ובמחה״ש שם ובערוה״ש ר״צ ושש״כ פכ״ח סעיף ע׳ ודפו״ח סע׳ ע״ח, ודלא כהארח״ש פכ״ב הע׳ רצ״ד שכ׳ דזה משום זילותא דשבת].

וגדר הדבר הוא רק אם המעשה נתפסת ומוגדרת כפעולה של ׳טורח ומכין לחול׳, אבל ככל שהפעולה נתפסת כמעשה ׳הצלה׳ גרידא, איב״ז שום איסור, ולא איכפת לן כלל אם יסתעף מזה תועלת לצורך חול. ואשר לכן איתא בשבת קי״ז ב׳, דאילולא גזירה דאדם בהול על ממונו ואתי לכבויי [ועי׳ סי׳ של״ד סעיף י״א דיש אומרים דגזרו רק בצירוף חשש דהוצאה לרה״ר וע״ש מ״ב ס״ק כ״ז], היה מותר להציל מפני הדליקה יותר מג״ס משום דבהיתרא קטרח, הרי דאע״ג דכל התועלת היוצא אינו אלא לצורך לחול, מ״מ כיון דהמעשה מוגדרת כפעולת הצלה, וב׳הצלה׳ קעסיק ולא ב׳טרחה לחול׳, איב״ז משום מכין.

(ב) ועד״ז איתא בשבת קכ״ד א׳, דכלי שמל״ה דאסור לטלטלו שלא לצורך כלל, מ״מ מחמה לצל מותר, וכן קיי״ל בסי׳ ש״ח ס״ד דמותר להזיזו שלא יגנב ולא ישבר. הרי להדיא דכל שפעולתו נתפסת כהצלה, איב״ז משום מכין, דבהצלה קעסיק ולא בהכנה לחול.

(ג) וכן איתא בשבת קנ״ז א׳ [ובסי׳ שמ״א א׳] דמפירין נדרים בשבת אף דאי״צ לשבת, אבל לא מתירים, משום דהתרה אפשר למחר ולכן אסרו לטרוח בכדי, משא״כ הפרה ל״ש רק בו ביום.

ולכאו׳ מ״מ למה ליכא בהפרה משום

מכין, אלא כנ״ל, דהפעולה נתפסת ד׳קעסיק לבטל הנדר׳ ולהסיר מאשתו הגבלת איסור שאינו לרצונו, ואינה מוגדרת כ׳טורח ומכין לחול׳. והדברים פשוטים.

(ד) וכן נקטו הפוסקים לדבר פשוט, דכל החזרת חפץ או אוכל למקומו הרגיל, אף דאינו צריך יותר לשבת זו, וכגון להחזיר טלית וסידור מביהכ״נ לביתו, וכן להחזיר אוכל למקרר, או אפילו למקפיא, איב״ז משום מכין לחול, והטעם בזה, מכיון ד׳מקום׳ הטלית הוא בבית, ו׳מקום׳ שיירי אוכל הוא במקרר או במקפיא, וככל שהרגילות הוא להחזיר כל דבר למקומו הראוי, הרי ׳קעסיק להחזיר הדבר למקומו׳, ואין המעשה נתפסת כ׳מכין לחול׳. ודו״ק.

וכן פשוט דהמסלק כלי סעודתו ומניחם בכיור, אין המעשה מוגדרת כמכין להדיחם בחול, אלא דמניחם במקומם, ובאג״מ או״ח ח״ד סוס״י ע״ד התיר להניחם גם במדיח הכלים, ולא חשיב כמכין לחול, משום דאינו עושה כן משום הכנה, [וע״ע ארח״ש פכ״ב סעיף קס״ז,קס״ח, קע״ז,קע״ח].

ואם מחזיר למקרר/מקפיא כדי שלא יתקלקל, הרי דמותר גם מטעם דקעסיק בהצלה, וכפי שנתבאר לעיל.

(ה) והגרשז״א זצ״ל, אמר בזה הגדרה נוספת, דכל דבר שרגילים לעשותו מבלי לחשוב על התועלת והצורך שבעשייתו, ליכא בזה משום מכין אף דהתועלת רק לחול. ולכן להחזיר טליתו מביהכ״נ, להחזיר לולבו למים ביו״ט, להחזיר למקרר שיירי אוכל וכדומה מותר, משום דעושה כן כי זה הרגילות ואינו עושה חשבונות, [הוב״ד בשש״כ פכ״ח סעיף פ״א ובהע׳ ק״צ ובח״ג הוסיף דלכן גם מחמה לצל מותר, ובדפו״ח סעיף פ״ט הע׳ ר״א].

וז״ל במנחת שלמה ח״ב סי׳ ל״ו ״מש״כ בשש״כ פרק כ״ח הערה ק״צ, דיש להתיר כמה אופני הכנה מטעם ״שרגילים לעשותם בלי לחשוב על הצורך, הה״נ דשרי לצורך חול״. כוונתי רק על כעין החזרת ספר למקומו או אוכלין למקרר, וכן אם דרכו ליקח תמיד שעון אף שאינו חושב שיצטרך לו לבו ביום או משקפיים לקריאה וגם כדי לראות מרחוק בלי לחשוב כלל שיצטרך גם לבו ביום, או לובש עניבה כשהולך בין אנשים דשפיר שרי אפי׳ יגיע לבין אנשים כשכבר לילה, וכן דבר המותר להעביר מחמה לצל כגון ככר לחם או פירות וכדומה שגם בלי חשש של ״הפסד״ רגילים להעבירם מחמה לצל, משא״כ רדיית פת במג״א סי׳ רנ״ד סקכ״ג או כפית כלי על ביצה שהוא מוקצה דאיתא במג״א סי׳ שכ״א סק״ז בשם מהרי״ל להתיר רק מטעם פסידא, שנעשים רק במתכוין ולא ״דרך שיגרא״, אז יש חילוקים״.עכ״ד.

(ו) ומכללא דהך סוגיא שמענו, דכל שמעשהו ופעולתו נתפסת כ׳טורח לצורך חול׳, ואף טרחה בעלמא [מ״ב תק״ג סק״א], וכגון שיש ברחוב עיר שיריים מאיזה מכירה/חלוקה, קרטונים ירקות שאנן ראוים לאכול חי, וחושש שעד מוצ״ש ייגנבו או יפסדו, לכאורה אין שום היתר לקחתם לביתו, דהרי אין פעולתו נתפסת דעסיק ב׳הצלה׳, וכל הרואה יגדיר מעשהו ׳כטורח ומכין לחול׳, ואע״פ דמה שעושה כעת בשבת ולא מחכה למוצ״ש הוא דחושש שמא יפסיד, אבל כ״ז אינו אלא בחינה של ׳חשבון׳ בעלמא, ועיקר המעשה נתפסת

כמכין לחול. ודומה למה שהותר מלאכה בחוה״מ בדבר האבד, דפשוט דאינו עוסק ב׳הצלה׳ [בפרט שזה מניעת רווח בעלמא], אלא עוסק במלאכתו בנסיבות של דבר האבד, וה״ה בשבת הוא עוסק בטורח ומכין לחול בנסיבות של דבר האבד. והדברים פשוטים.

ואשר לכן, כתבתי לך דנ״ל פשוט דה״ה לאסוף מי גשמים לצורך חול, יש בזה משום מכין דהרי ׳קעסיק וטורח לימות החול׳ ולא ב׳הצלה׳. ודו״ק.

(ז) והנה בשו״ת מהרש״ג ח״א או״ח סי ס״א, יצא לדון דבר חדש, דאף אם המעשה ברור לעין כל דמוגדרת כהכנה לצורך חול, מ״מ זיל בתר כוונתו, ולא אסרו חז״ל אלא באופן שכל כוונתו הוא רק לחסוך לעצמו טרחה וזמן דיום חול, אבל ככל שכוונתו הוא משום דבר האבד לא אסרו כלל, ולכן התיר שם לתת כליו לנכרי בשבת וללכת אתו להשגיח על חליבה, אף דאי״ר לשבת משום איסורא, וכל הליכתו רק לימות החול, מ״מ אזלינן בתר כוונתו, והיות דאין כוונתו לחסוך זמן דמוצ״ש רק שלא יפסיד החלב איב״ז משום מכין, והביא ו׳ ראיות לחידושו זה, ואפרט להלן באות ח׳.

אמנם, כל עיקר חידושו לכאורה נסתר מהמהרי״ל, רמ״א, מג״א, חיי״א, שו״ע הגר״ז, והמ״ב בכמה דוכתי, וכדלהלן.

א) המהרי״ל בהל׳ פסח [הל׳ עסק המצות ד״ה נוהגים] בענין אפיית מצה בפסח, כתב וז״ל ״אמר מהר״י סג״ל כל ימי הייתי מצטער לדעת זאת, ושאלתי לכל רבותי ולא מצאתי היתר ברור, ולא ידעתי איך יטהרו הכלי שלשו בהם ביו״ט בפסח, דהא אסור להדיח דטרחה שלא לצורך הוא, ואילולא רבוותא שגמגמו בדבר הייתי אומר דשרי להדיחם דחשיב צורך קצת שלא יחמץ ויפסד הכלי [ר״ל, כיון שישאר עליו בצק מחומץ ואי אפשר להדיחו יהיה צריך לבער הכלי מתוך ביתו שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא. מחה״ש שכ״א סק״ז] וכו׳ אך לא מלאני לבי ע״כ טוב להדיחם ע״י גוי״ עכ״ל. והוב״ד ברמ״א תנ״ט ד׳, וכ״כ במג״א שכ״א סק״ז, דדעת המהרי״ל דאסור להדיח כלים שלא לצורך היום משום דקטרח ומכין לאח״כ, ורק במקום פסידא התיר ע״י גוי.

ולפי״ד המהרש״ג אתמהה, דהרי לדבריו אי״כ שום חשש מכין, דהא אין כוונתו לחסוך זמן או טרחה דחול, אלא מכוון להדיח רק משום דבר האבד, ואפ״ה פשיטא לרבותיו של המהרי״ל דאין להתיר, וכן דעת המהרי״ל, הרמ״א והמג״א להחמיר.

ב) במג״א שכ״א ס״ק י״ג, כתב דהא דמותר בשבת לזלף מים על ירקות שלא יכמושו [סעיף י״א שם], היינו דוקא בראוים לאכול מינייהו ביומיה, וכ״כ בסק״ז וז״ל, ״ועוד דהכנה בעלמא אסור לצורך חול וכו׳ ולא דמי לירקות דאפשר דאכיל מינייהו ביומיה״.

וצ״ל בדעת המג״א דשאני ממציל מפני הדליקה ומחמה לצל, כי שם מוכחא מילתא דלהציל קאתי, משא״כ לזלף על ירקות נראה כמכין אותם שיהיו טובים לאכילה. ולכן ס״ל דיש בזה משום מכין. ורק בגוונא דראוים לשבת דאז לא מינכר מילתא דלצורך חול קעביד, ליכא בזה משום מכין. וכ״פ בשו״ע הגר״ז סעיף ו.

ולכאורה המג״א [והגר״ז] להדיא דלא

כמהרש״ג, דאילו לדבריו גם ירקות שאי״ר לבו ביום, איב״ז שום מכין דהרי כוונתו רק משום פסידא.

ג) עוד פסק שם המג״א בסק״ז, דבשר שלא הומלח ושהה ג״י אסור להדיחם בשבת, דקא טרח ומכין לחול שלא תיאסר בבישול, וזל״ש, ״ועוד דהרי אפילו הכנה בעלמא אסור לצורך חול, ולא דמי לירקות דאפשר למיכל מיניה ביומיה משא״כ בבשר דמוכח מילתא דלצורך חול הוא וכו׳ ואפי׳ ע״י עכו״ם אין להקל דליכא פסידא כ״כ דיכול לאוכלו צלי״ ע״כ.

וכ״ז דלא כמהרש״ג, דהרי לפי דבריו ל״ש בזה כלל משום מכין דהרי זיל בתר כוונתו דמשום פסידא קעביד.

ד) והמ״ב בס״ק כ״א הביא דעת המג״א הנ״ל, וכתב דמ״מ בפסידא גדולה כגון קצב או אווזות פטומות גם המג״א מודה דמותר ע״י גוי, וסיים שם דדעת הא״ר [ש״ח סק״ע] ונו״ב [תנינא סי׳ כ״ז] דבמקום פסידא וליכא גוי מותר גם ע״י ישראל, אך אם מונח הבשר בכלי טוב שירחוץ ידיו עליו עד שיהיה שרוי הבשר במים ויודח עכ״ד. והיינו דדעת הא״ר ונו״ב דדמי קצת למציל מפני הדליקה, ולכן כל שאין גוי ואין עצה אחרת והוי פסידא הקילו בזה. ומ״מ אם אפשר ע״י רחיצת ידיו או ע״י גוי לא התירו לישראל.

ועכ״פ חזינן כנ״ל, דהכרעת המ״ב להדיא דלא כמהרש״ג, דהרי לדבריו אין שום איסור דמכין בכה״ג דכוונתו אינו לחסוך זמן דחול, ומוכח דאין שום נפקותא בכוונת העושה, והכל מיתלי תליא איך נראה הפעולה שעושה, דאם נראה כטורח לצורך חול אסור משום מכין.

ה) עוד מצינו במג״א סי׳ רנ״ד ס״ק כ״ג, דאף בתנורים שלנו שאי״ב משום איסור רדיית הפת, מ״מ אסור להוציא הפת שאפה מער״ש, כל שיש לו מספיק לש״ק ואינו מתכוון לאכול מפת זו, משום דטורח משבת לחול עכ״ד, והוב״ד במ״ב ס״ק מ״ג וז״ל, ״וכ״ז דוקא כשצריך לאכול בשבת דאל״כ הוי כמכין משבת לחול ואם א״צ לו רק שחושש שיפסד ויתקלקל מותר לעשות ע״י א״י וכו׳ דההכנה לחול הוא איסור מד״ס ומותר ע״י א״י במקום פסידא״.

הרי שוב מוכח מכ״ז דלא כמהרש״ג, דלפי״ד אי״כ כלל איסור מכין כל שמכוון משום פסידא.

ו) תו כתב המ״ב בסי׳ שי״ט ס״ק ס״ב, דהא דמותר בשבת להוריד שמנת הצף על החלב [באופן דאיב״ז בורר כגון דמשאיר קצת], ״כ״ז דוקא כשצריך לאכול בשבת דאל״כ הוי כמכין משבת לחול, ואם א״צ לו רק שחושש שיפסד ויתקלקל מותר לעשות ע״י א״י כשאינו בורר בצמצום וכנ״ל דההכנה לחול הוא איסור מדברי סופרים ומותר ע״י א״י במקום פסידא״.

ושוב, דלא כחידושו של המהרש״ג, דהא לדבריו כל שכוונתו משום פסידא איב״ז משום מכין.

ז) אמנם, שי׳ המ״ב צ״ב, דלגבי הוצאת הפת מהתנור לא התיר בשו״א ע״י ישראל אף במקום פסידא [רנ״ד ס״ק מ״ג], וכן לגבי שמנת הצף ע״ג חלב לא התיר במקום פסידא רק ע״י גוי [שי״ט ס״ק ס״ב], ואילו לגבי הדחת בשר ביום הג׳ הביא דעת א״ר ונו״ב דמותר ע״י ישראל במקום פסידא וליכא גוי [שכ״א ס״ק כ״א].

ועמד ע״ז הגרשז״א זצ״ל, ותירץ ע״ז ״דשאני הורדת השומן דהוא כעין תיקון בגוף הדבר, משא״כ הדחת הבשר הוא רק המשך למצב הקיים שיהא ראוי למליחה״ [שש״כ פכ״ח הע׳ ר״ג ובח״ג, ובדפו״ח הע׳ רט״ז]. וכוונתו דלכן הדחת בשר הקל טפי ע״י גוי משום דחשיב רק כהמשך למצב הקיים, דכעת ראוי עדיין לבישול ועשייתו רק ממשיך המצב, וכן י״ל בהוצאת הפת דהפת גמורה וראוי כעת לאכילה, והוצאתו רק ממשיך המצב הקיים.

ח) והנה המג״א תרס״ז סק״ג הביא מס׳ המנהגים הל׳ פסח, דאסור להכין יין מיו״ט ליום אחר. וכתב החיי״א כלל ס׳ דין ט״ו דלכן אסור להביא יין בשבת לצורך הבדלה, ואם לא ימצא בלילה מותר, ובכלל קנ״ג דין ו׳ פירש דבריו, דהולכה והבאה מעשה קל היא, ואיב״ז משום הכנה, והוכיח כן מעירובין ל״ח ב׳ דהולכת עירוב מותר, ומרש״י ביצה מ׳ ב׳ ד״ה לא, דמותר לאורח להוליך לביתו סעודה לצורך הלילה, ולכן הכריע דבשעה״ד שלא יהיה לו יין מותר בתנאי שיביא בעוד היום גדול דלא מינכר שמביא לצורך חול, ושזה למצוה, וגם יעשה ע״י שינוי עכ״ד, והוב״ד להלכה במ״ב תרס״ז סק״ה.

ולהמהרש״ג למה צריך כל אלו תנאים [לא מינכר, למצוה, ובשינוי], הלא לדבריו כל שאין כוונתו לחסוך זמן או טורח דמוצ״ש ליכא כלל משום מכין. וכל שאי״ל יין להבדלה מותר בשופי.

(ח) ועתה נבוא על סדר ראיותיו של המהרש״ג:

א) הוכיח מהא דמצילין מפני הדליקה, ומהא דכלי שמל״ה דמותר לטלטל מחמה לצל, ומהא דמחזירים לולב למים ביו״ט, ועל כרחן משום שאין כוונתו לחסוך זמן וטורח למוצ״ש. עכ״ד.

וכבר כתבנו באות ב׳ דכל שהפעולה נתפסת כ׳הצלה׳ אי״כ משום מכין, משום דקעסיק בהצלה ולא בהכנה, ואין נפ״מ מה מסתעף מזה, משא״כ ההולך עם גוי לחלוב בשבת הרי קעסיק בהכנה חלב לחול.

כמו״כ לפי״ד הגרשז״א לעיל אות ה׳ איב״ז ראיה כלל, דכל שרגיל לעשות בלי חשבון איב״ז הכנה. משא״כ ההולך לחליבה הרי כל מעשהו מחושבן לצורך ימות החול.

ב) תו הוכיח מהחיי״א כלל ס׳ דין ו׳ דאם אין יין להבדלה מותר להביא מבעו״י, והק׳ למה מותר ומנ״ל לחיי״א דין זה, ותי׳ דע״כ משום דזיל בתר כוונתו דאי״ע כדי לחסוך זמן וטורח דמוצ״ש.

אמנם לא ראה מה שהחיי״א האריך בזה בכלל קנ״ג, והוא משום דס״ל דהבאה מעשה קל ואיב״ז משום הכנה, ואעפ״כ לא הקיל רק ע״י שינוי, ובלא מינכר, ולמצוה. וכ״ז להדיא דלא כדבריו, וכדלעיל סק״ח.

ג) תו כ׳ דמעשים בכל יום דמוליך בר״ה השופר לביתו, ולולב בסוכות, ולמה אי״כ מכין.

וכבר הארכנו לעיל אות ד׳ ד׳להחזיר חפץ למקומו׳ איב״ז מכין, וכן לפי״ד הגרשז״א לעיל אות ה׳ ל״ש בזה מכין.

ד) עוד הוכיח מהא דמפירים נדרים בשבת, דע״כ מותר משום דזיל בתר כוונתו.

וכבר כתבנו באות ג׳ דכל שעוסק ב׳ביטול נדר׳ שלא תחול עלי׳ה איסורא שלא

כרצונו, לא חשיב דטורח לחול ואיב"ז משום מכין כלל.

הארכתי בס"ד לבאר לך למה היה פשוט אצלי, דלאסוף מי גשמים האסורים בשבת לסננם, כיון דקעסיק בהכנת המים לחול לא גרע מהאוסף מהפקר ירקות חי שאי"ר לשבת ומינכר דלצורך חול קטרח, וחידושו של המהרש"ג לכאורה נגד כל הפוסקים הנ"ל. ולא אבין מה שפסק לך הגרי"מ שטרן שליט"א. והנלע"ד כתבתי.

ולא אכחיד ממך שהמנח"י ח"ח סי' כ"ד הביא את סברת המהרש"ג, אך לא הביא את פסקו להלכה. [וגם בתשובות והנהגות ח"א סי' רכ"ז ובששי"כ סוף פכ"ח התייחסו למהרש"ג, אך כנ"ל לא הביאו את פסקו. וע"ע בתהל"ד רנ"ד ט' ושכ"א ז']". עד כאן דבריו היקרים והנעימים של מו"ז שליט"א.

הכו"ח בהודאה וברכה לכת"ר שליט"א על כל עמלו ויגיעו להגדיל תורה ולהאדירה

ידידו אוהבו מוקירו ומכבדו כערכו
חיים מלין

ד.גולד

אור חדש באהלי יעקב

ישמח לב מבקשי התורה ושוחרי ההלכה
עם השלמת סדרת הספרים הנפלאה

אהל יעקב - יורה דעה

ד' חלקים, על סדר השולחן ערוך

אוצר בלום של פסקי הלכות וביאורי דינים
בלשון צחה וקולחת ובאופן השווה לכל נפש
בהיקף עצום של כלל שיטות הפוסקים עד הלכה למעשה

בדגש מיוחד על ההלכות השכיחות והמצויות בבתי ישראל

ועמהם עוד ב' חיבורים ערוכים לפי סדר השולחן ערוך

אהל יעקב - **תשובות הפוסקים**

ובו תשובות שקיבל הגאון המחבר שליט"א מאת גדולי פוסקי דורנו שליט"א

אהל יעקב - **פסקי הוראה**

ובו פסקים, תשובות
וחידושי הלכות בנויים לתלפיות

מאת הגאון רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט"א

מו"צ בבית ההוראה יד הרמ"ה
ובבית ההוראה הכללי ירושלים ת"ו

להשיג בחנויות הספרים המובחרות | או בטלפון 052-765-4468

אור חדש על ציון האיר

הופיע ויצא לאור הספר
שרבים ציפו לאורו

אדל ירושע

אוצר בלום של הנהגות
ועובדות, פסקים וחידושים
שחלקם הגדול רואים אור
לראשונה זה עתה

משלחנו של מרן
השרף מבריסק
הגה"ק
מהרי"ל דיסקין
זצוק"ל

750 עמו'
מעוטר בהסכמת גדולי התורה שליט"א

וכן ניתן להשיג שוב את הספר
"אדרת שמואל"
לקט הנהגות, פסקים ופרקי חיים
ממרן הגאון **רבי שמואל סלנט** זצוק"ל

להשיג בחנויות הספרים. הפצה: יפה נוף
לפרטים נוספים: 052-7682413 | מייל: adratkodesh@gmail.com

טקסט רץ. הוצאה לאור
039-111-444 // www.textratz.co.il
ככה מרצים הרים טקסט

שפתח גדולה בעולם תחלכה

ניתן שוב להשיג הספרים המפורסמים

מעדני השלחן

"המשנה ברורה של שו"ע איסור והיתר. הלכות בשר בחלב, תערובות, מליחה, ועוד.
ובסופו קיצור שו"ע על שו"ע איסור והיתר"

מאת מרן הגאון האדיר רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל

יצא לאור במהדורה מפוארת מאד בארבעה כרכים מיוחדים
מבצע מיוחד לזיכוי הרבים על ידי הנדיב היקר

- מליחה א
- מליחה ב
- בשר בחלב
- תערובות

מחיר מבצע לכל הסט 100 ש"ח
מהדורה מוגבלת

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

הופיע הופיע !!!

ספר

פרדס יוסף החדש

המתנה המיוחדת לחגים וזמנים

מאות חקירות ותשובות מעניינות
מגדולי הפוסקים לדורותיהם

ונוסף גם חוא ספר כרם אליעזר
מאמרים נפלאים בעניני המועדים
עם קונטרס חינוך חבנים כחלכתו

- ראש השנה
- חנוכה
- פורים
- פסח
- שבת קודש חדש

הסדרה שהיא רב מכר

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית: מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

הופיע עוד ברך חדש

ספר

גם אני אודך

תשובות שקיבלתי מהגאון הנפלא

רבי **שמעון יחיא** שליט"א

מח"ס "ברכת שמעון" ועו"ס

בתוספת
ספר 'מעשה בראשית'

על שאלותי ששאלתי
בחמלת ה' עלי
גמליאל הכהן רבינוביץ
בן אאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י,ד, שליט"א

שנת תשפ"א לפ"ק

ניתן להשיג בטל: 052-7128536

הופיע הופיע !!!

ספר

פרדס יוסף החדש

טועמיה חיים זכו

אתה רוצה להרגיש עונג שבת
גם באמצע השבוע ?

מאות חקירות ותשובות מעניינות
מגדולי הפוסקים לדורותיהם

ונוסף גם חוא ספר כרם אליעזר
מאמרים נפלאים בעניני שבת קודש
עם קונטרס חינוך חבנים כחלכתו
כל בו מקיף מכל חפוסקים בכל עניני
חינוך במצוות שבת קודש

שבת קודש

חמשך לסידרה חמפורסמת פרדס יוסף החדש
על התורה וחמועדים שנתקבלו בכל תפוצות ישראל

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
חפצה ראשית: מרכז חספרים בחנולת חרב יצחק פרידמן 03-6194114

הופיע עוד ברך חדש

ספר

גם אני אודך

תשובות שקיבלתי מהגאון הנפלא

רבי מתתיהו גבאי שליט"א

מח"ס "בית מתתיהו" ו"מועדי הגר"ח"

חלק ו'

על שאלותי ששאלתי

בחמלת ה' עלי

גמליאל הכהן רבינוביץ

בן האמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י,ד, שליט"א

שנת

תשפ"א לפ"ק

ניתן להשיג בטל: 052-7128536

אוסף מדרשים של מקורות

הופיע עוד ברך חדש

ספר

גם אני אודך

תשובות שקיבלתי מהגאון הנפלא

רבי רן יוסף חיים מסעוד

אביחצירא שליט"א

מח"ס "מרי"ח ניחוח" ועו"ס

חלק ט'

על שאלותי ששאלתי

בחמלת ה' עלי

גמליאל הכהן רבינוביץ

בן האמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י,ד, שליט"א

שנת תשפ"א לפ"ק

ניתן להשיג בטל: 052-7128536

ספר סגולות חיים

בשמחה רבה וקורת רוח התקבל בקרב בני עם סגולה הספר אשר בשם "סגולות חיים" יכונה הכולל בתוכו סגולות לזרע של קיימא מאוצרו של מרן שר התורה רבן של ישראל הגאון רבינו חיים קניבסקי שליט"א.

הספר נכתב ונערך ע"י האחד המיוחד מתלמידי מרן שליט"א מע"כ הגאון הגדול רבי יצחק אוהב ציון שליט"א מגדולי מזכי הרבים, וראש כולל "דרך אמונה", ובעל "שערי ציון" ושא"ס נכבדים שמפורסמים בעולם התורה, שכבר זוכה רבות בשנים להיות בקודש פנימה ולהסתופף בצילא דמהימנותא, בחדרי משכיתו ובצל קורתו דמרן שר התורה והיראה שליט"א ולדלות ממעיין תורתו תורת חיים אשר ממנה ישקו העדים, ונוסף להיותו "זוכה" אף הוא "מזכה" בבחינת טופח על מנת להטפיח, דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים.

ספר זה שהינו ספר נוסף בסדרת הספרים שכבר הו"ל מתורת מרן שליט"א והינו נדבך ראשון בסדרת הספרים המתעתדים לראות אור בעז"ה מהסגולות והעצות שנאמרו ע"י מרן שליט"א. בכרך זה אסף וליקט מאוצרותיו של מרן בעל דרך אמונה מתורתו שבכתב ושבע"פ מכל מה שענה בעניני זש"ק במשך למעלה מיובל שנים בהם רבים מאחב"י מתדפקים על דלתות ביתו של רבינו שליט"א לבקש ממנו עצה וברכה ע"מ להיפקד בדבר ישועה ורחמים, ובמשך השנים אמר רבינו לדורשיו עצות וסגולות רבות , לא ראי עצה זו כראי סגולה זו, דלא כל העתים והאנשים שוים, אבל הצד השוה שבהם אשר דבר ה' בפיו ורבים זכו לראות בישועת ה' לאחר שקיימו עצתו אמונה.

מלבד התוכן האיכותי הנמצא בין דפי ספר אלה, נתנו עורכי המכון "שערי ציון" את דעתם להו"ל את הספר בהוד והדר בבחינת "תורה מפוארה בכלי מפואר", כאשר הספר ערוך בכריכה מרהיבה ביופיה ובסדר נאה, וכן בין השיטין ישנם תמונות רבות מחיי מרן שליט"א ובו נראה במוחש "מעשה רב" כשהוא מקיים מצוות נדירות שאותם יעץ לדורשיו לקיים.

לא נותר לנו אלא לברך את מעלת הגאון המחבר הגר"י אוהב ציון שליט"א שיזכה להמשיך להו"ל את שאר דברי תורתו של מרן שליט"א אשר עמו בכתובים לתועלת הרבים ולהרבות תורה ודעת אכי"ר.

לפרטים k0527654405@gmail.com